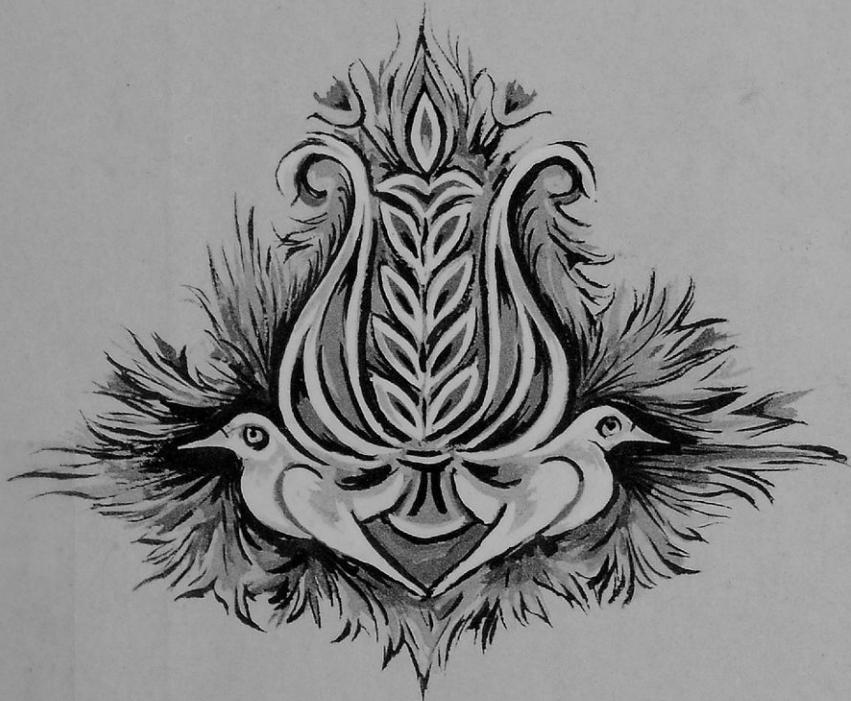

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ – ΑΘΗΝΑ 1977

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπό τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

1808?

Μητροπολιθική από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1977

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

KEME
NEOEVHNIKHZ
VOLOTEHNIAZ

‘Η έπιλογή και ή διδακτική έπεξεργασία τῶν κειμένων ἔγινε μέ τὴν
ἐποπτεία τοῦ Προέδρου τοῦ KEME κ. Ἀλεξ. Καρανικόλα.

I. Ή Θάλασσα

Θάλασσα πικροθάλασσα καί πικροκυματούσα,
όλοι σέ λένε θάλασσα κι έγώ σέ λέω άνθούσα.

(Δημοτικό)

Στρ. Ἀξιώτης: Γέρος.

Τό τρελοβάπορο

τραγούδι

Τό τραγούδι είναι άλληγορικό. Τρελοβάπορο είναι ή Έλλάδα, που ταξιδεύει μέσα στό χρόνο. Στίς δυό πρώτες στροφές τό ταξίδι άρχιζει παράδοξα: βγαίνει στά βουνά καί τήν ἄγκυρα φουντάρει στίς κουκουναριές. “Ομως τό τρελοβάπορο-Έλλαδα κατορθώνει πάντοτε νά συνεχίζει τό ταξίδι του καί νά ξεπερνά κάθε δυσκολία.

Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στά βουνά
κι άρχιζει τίς μανοῦβρες «βίρα-μάινα»*

Τήν ἄγκυρα φουντάρει* στίς κουκουναριές
φορτώνει φρέσκο άέρα κι άπ’ τίς δυό μεριές.

Είναι άπό μαύρη πέτρα κι είναι άπ’ ονειρο
κι έχει λοστρόμο* άθῶ, ναύτη πονηρό.

’Από τά βάθη φτάνει τούς παλιούς καιρούς,
βάσανα ξεφορτώνει κι άναστεναγμούς.

”Ελα Χριστέ καί Κύριε, λέω κι άπορω,
τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο,

Χρόνους μᾶς ταξιδεύει, δέ βουλιάξαμε,
χίλιους καπεταναίους τούς άλλάξαμε.

βίρα: (προστ. τοῦ βιράρω)· τράβα, π.χ. τήν ἄγκυρα, γιά νά φύγει τό πλοϊο.
μάινα: (προστ. τοῦ μαΐνάρω)· χαλάρωσε, μάζεψε τά πανιά, γιά νά σταματήσει τό πλοϊο.

φουντάρω: ρίχνω μέσα στή θάλασσα.
λοστρόμος: βαθμοφόρος τοῦ ναυτικοῦ.

Κατακλυσμούς ποτέ δέ λογαριάσαμε,
μπήκαμε μές στά όλα καί περάσαμε

Κι εχουμε στό κατάρτι μας βιγλάτορα*
παντοτινό τόν 'Ηλιο τόν 'Ηλιάτορα!*

Έρωτήσεις

1. Στίς δυο πρώτες στροφές τό ταξίδι άρχιζει παράδοξα. Τί έπιδιώκει νά τονίσει μ' αὐτό ό ποιητής;
2. Στήν τρίτη στροφή ό κάθε στίχος έχει κι άπο μιάν άντιθεση. Μπορείτε νά βρείτε τί έπιδιώκει μ' αύτές τίς άντιθέσεις ό ποιητής;
3. Πώς παρουσιάζει ό ποιητής τήν ιστορία τής Έλλαδας στίς στροφές 4-7;
4. Τί έννοει ό ποιητής μέ τήν τελευταία στροφή;
5. Νά βρείτε τό είδος τής όμοιοκαταληξίας καί νά προσέξετε πώς όμοιοκαταληγ-κτούν οι στίχοι σέ όρισμένες στροφές.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ 'Οδυσσέα 'Αλεπουδέλη. Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τῆς Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά στήν 'Αθήνα καί παρακολούθησε μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρείται ένας άπο τούς σημαντικότερους σύγχρονους ποιητές μας πού άνανέωσε τήν έλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αισιοδοξία πού έκφράζει τό έργο του. Έμφανιστηκε στά γράμματά μας τό 1935, έποχη πού ή έλληνική ποίηση βρισκόταν άκομη κάτω από τήν έπιρροή τοῦ ποιητή Καρυωτάκη καί ήταν γεμάτη μελαγχολία καί άπαισιοδοξία. Έκτός από ποίηση έγραψε δοκίμια καί μελέτες. Έργα του: α) ποίηση: *Προσανατολισμοί*, 'Ηλιος ό πρώτος, "Ασμα ήρωϊκό καί πένθιμο γιά τό χαμένο άνθυπολοχαγό τής Αλβανίας, "Αξιον έστι, "Εξι καί μιά τύψεις γιά τόν Ούρανό, Τό φωτόδεντρο κ.α. β) μελέτες-δοκίμια: 'Ανοιχτά χαρτιά, 'Η μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη κ.α. Έπίσης έξεδωσε μεταφράσεις ξένων ποιητῶν μέ τόν τίτλο Δεύτερη γραφή.

βιγλάτορας: παρατηρητής.

ήλιατορας: λέξη πλαστή. Κατά τό βιγλάτορας (άπο τό βίγλα) έγινε ήλιατορας (άπο τό ήλιος).

Ανδρέας Καρκαβίτσας

Η Θάλασσα

Τό ακόλουθο κείμενο είναι άποσπασμα από τό όμωνυμο διήγημα τοῦ Ανδρέα Καρκαβίτσα, πού περιέχεται στή συλλογή του Λόγια τῆς πλώρης. Όλα τά διηγήματα τῆς συλλογῆς άναφέρονται στή ζωή τῆς θάλασσας.

Ο πατέρας μου – μύρο τό κύμα πού τόν τύλιξε – δέν εἶχε σκοπό νά μέ κάμει ναυτικό.

– Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπό τ' ἄτιμο στοιχειό! Δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσσο θέε· δόξασέ την· ἐκείνη τό σκοπό της. Μήν κοιτᾶς πού χαμογελᾶ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἀργά γρήγορα θά σοῦ σκάψει τό λάκκο ἥ θά σέ ρίξει πετσί καί κόκαλο, ἄχρηστο στόν κόσμο.

Καί τά ἔλεγε αὐτά ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τή ζωή του στό καράβι: πού ό πατέρας, ό πάππος, ό πρόπαππος, ὅλοι ὡς τή ρίζα τῆς γενιᾶς ξειψύχησαν στό παλαμάρι*. Μά δέν τά ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλά κι ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καί οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τούς κάλους στά χέρια, ὅταν κάθιζαν στόν καφενέ νά ρουφήξουν τό ναργιλέ, κουνοῦσαν τό κεφάλι καί στενάζοντας ἔλεγαν:

– Ή θάλασσα δέν ἔχει πιά ψωμί. "Ας εἶχα ἔνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου.

Ή ἀλήθεια είναι πώς πολλοί τους ὅχι κλῆμα, ἀλλά νησί ὀλάκερο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τά χρήματά τους. Μά ὅλα τά ἔριχναν στή θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νά χτίσει μεγαλύτερο καράβι· ποιός νά πρωτογίνει καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνά τά λόγια τους καί τά ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μέ τά ἔργα τους, δέν μποροῦσα νά λύσω τό μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκό ἔρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχές καί τίς γκρέμιζε ἄβουλες στά πέλαγα, ὅπως ό τρελοβοριάς τά στειρολίθαρα*.

παλαμάρι: χοντρό σκοινί, μ' αὐτό δένουν τά πλοια στή στεριά.

ἄρμενα: τά κατάρτια καί τά πανιά τοῦ πλοίου.

στειρολίθαρα: τά λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου δέν ύπάρχει καθόλου βλάστηση.

΄Αλλά τό ίδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Άπο μικρός τήν ἀγαποῦσα τή θάλασσα. Τά πρώτα βήματά μου, νά εἰπεῖς, στό νερό τά ἔκαμα. Τό πρώτο μου παιγνύδι ἦταν ἔνα κουτί ἀπό λουμίνια* μ' ἔνα ξυλάκι όρθο στή μέση γιά κατάρτι, μέ δυό κλωστές γιά παλαμάρια, ἔνα φύλλο χαρτί γιά πανάκι καί μέ τήν πύρινη φαντασία μου πού τό ἔκανε μπάρκο* τρικούβερτο*. Πήγα καί τό ἔριξα στή θάλασσα μέ καρδιοχτύπι. Άν θέλεις, ἥμουν κι ἐγώ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τό ἀπίθωσα, καί βούλιαξε στόν πάτο. Μά δέν ἄργησα νά κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπό σανίδια. Ό ταρσανάς* γιά τοῦτο ἦταν στό λιμανάκι τοῦ Αι-Νικόλα. Τό ἔριξα στή θάλασσα καί τ' ἀκολούθησα κολυμπώντας ώς τήν ἐμπατή τοῦ λιμανιοῦ, πού τό πήρε τό ρέμα μακριά. Άργότερα ἔγινα πρώτος στό κουπί, στό κολύμπι πρώτος· τά λέπια μοῦ ἔλειπαν.

– Μωρέ γειά σου, κι ἐσύ θά μᾶς ντροπιάσεις ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νά τσαλαβουτῶ σάν δέλφινας.

΄Εγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δείχω προφητικά τά λόγια τους. Τά βιβλία – πήγαινα στό Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι – τά ἔκλεισα γιά πάντα. Τί ποτα δέν ἔβρισκα μέσα νά συμφωνεῖ μέ τόν πόθο μου. Ένω ἐκείνα πού είχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μέ τά ήλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τά φανταχτερά ροῦχα· οἱ γέροντες μέ τά διηγήματά τους· τά ξύλα μέ τή χτυπητή κορμοστασιά, οἱ λυγερές μέ τά τραγούδια τους:

΄Ομορφος πού 'ναι ό γεμιτζής* ὅταν βραχεῖ κι ἀλλάξει
καί βάλει τ' ἄσπρα ροῦχα του καί στό τιμόνι κάτσει.

Τό ἄκουα ἀπό τήν κούνια μου κι ἔλεγα πώς ἦταν φωνή τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινοῦσε τούς ἄντρες στή θαλασσινή ζωή. Ήλεγα πότε κι ἐγώ νά γίνω γεμιτζής καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στό τιμόνι. Θά γινόμουν ὅμορφος τότε, παλίκαρος σωστός· θά μέ καμάρωνε τό νησί! Ναι· τήν ἀγαποῦσα τή θάλασσα! Τήν ἔβλεπα νά ἀπλώνεται ἀπό τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται στά οὐρανοθέμελα σάν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχιζα νά μάθω τό μυστικό της. Τήν ἔβλεπα, ὄργισμένη ἄλλοτε, νά δέρνει μέ ἀφρούς τ' ἀκρογιάλι, νά καβαλικεύει τά χάλαρα*, νά σκαλώνει στίς σπηλιές, νά βροντᾶ καί νά

λουμίνια: φιτιλάκια γιά τό καντήλι.

μπάρκο: μεγάλο ιστιοφόρο.

τρικούβερτο: μέ τρία καταστρώματα (κουβέρτες).

ταρσανάς: ναυπηγείο.

γεμιτζής: ἐμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος.

χάλαρα: τόπος μέ βράχους ή γκρεμούς.

ήχαει, λέει και ζητοῦσε νά φθάσει στήν καρδιά της γῆς, γιά νά σβήσει τίς φωτιές της. Κι ετρέχα μεθυσμένος νά παιξω μαζί της, νά τή θυμώσω, νά τήν άναγκάσω νά μέ κυνηγήσει, νά νιώσω τόν άφρο της ἐπάνω μου, όπως πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ' ἄγριμια. Καί όταν ἔβλεπα καράβι νά στκώνει τήν ἄγκυρα, νά βγαίνει ἀπό τό λιμάνι και ν' ἀρμενίζει σ' ἀνοιχτά, όταν ἄκουα τίς φωνές τῶν ναυτῶν πού γύριζαν τόν ἀργάτη*, καί τά κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχή μου πετοῦσε θλιβερό πουλάκι ἐπάνω του. Τά σταχτόμαυρα πανιά, τά ὀλοφούσκωτα σκοινιά τά κοντυλογραμμένα, τά πόμολα* πού ἄφηναν φωτεινή γραμμή ψηλά, μ' ἔκραζαν νά πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλούτη, χαρές. Καί νυχτόμερα ἡ ψυχή μου κατάντησε ἄλλον πόθο νά μήν ἔχει παρά τό ταξίδι. Ἀκόμη και τήν ὥρα πού ἐρχόταν πικρό χαμπέρι* στό νησί καί ὁ πνιγμός πλάκων τίς ψυχές ὅλων καί χυνόταν βουβή ἡ θλίψη ἀπό τά ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλίας· όταν ἔβλεπα τά ὄρφανοπαίδια στούς δρόμους καί τίς γυναίκες μαυροφόρες· όταν ἄκουα νά διηγοῦνται ναυαγοί τό μαρτύριο τους, πεῖσμα μ' ἐπιανε πού δέν ἦμουν κι ἐγώ μέσα· πεῖσμα καί σύγκρου μαζί.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. "Ελειπε ό πατέρας μέ τή σκούνα* στό ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετάν Καλιγέρης ό θειος μου γιά τή Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἐπεσα στό λαιμό· τόν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπό φόβο μήν ἄρρωστήσω· μέ πήρε μαζί του.

— Θά σέ πάρω, μοῦ λέει, μά θά δουλέψεις· τό καράβι θέλει δουλειά. Δέν είναι ψαρότρατα νά 'χεις φαΐ καί ὑπνο.

Τόν φοβόμουνα πάντα τό θείο μου. Ἦταν ἄγριος καί κακός σ' ἐμένα, όπως καί στούς νιᾶτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι – πάρα μέ τόν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιά νά δείξουν τήν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πήγαιναν στή δούλεψή του. Μά ὁ μαγγήτης πού ἔσερνε τήν ψυχή μου, ἔκαμε νά τά λησμονήσω ὅλα. Νά πατήσω μιά στήν κουβέρτα*, ἔλεγα, καί δουλειά ὅση θές.

Ἀληθινά ρίχτηκα στή δουλειά μέ τά μοῦτρα. "Έκαμα παγίδι τίς ἀνεμόσκαλες. "Οσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ό θειος μου νά θηλειε νά παιδευτώ ἀπό τήν ἀρχή, γιά νά μετανιώσω. Ἀπό τήν πλύση τής κουβέρτας στό ξύσιμο· ἀπό τό ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν

ἀργάτης: τό βαρούλκο.

πόμολα: τά ὄρειχάλκινα ἔξαρτήματα τοῦ πλοίου.

χαμπέρι: εἰδηση.

σκούνα: ισπιοφόρο μέ δυό κατάρτια καί τετράγωνα πανιά.

κουβέρτα: τό κατάστρωμα.

σκοινιών τό πλέξιμο από τό λύσιμο τῶν ἀρμένων στό δέσιμο. Τώρα στήν τρόμπα^{*} τώρα στόν ἀργάτη^{*} φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα^{*}, χρωμάτισμα, πρώτος ἐγώ. Πρώτος; Πρώτος τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πώς ἀνέβαινα φηλά στή σταύρωση^{*} κι ἔβλεπα κάτω τή θάλασσα νά σκιζεται καί νά πισωδρομεῖ ύποτακτική μου. Τόν ἄλλον κόσμο, τούς στεριανούς, μέθλιψη τούς ἔβλεπα.

– Ψέ!... ἔλεγα μέ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

Ἐρωτήσεις

1. Οι ναυτικοί ἔλεγαν: «ἃς εἶχα ἔνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου». Τί ἐννοοῦσαν;
2. Ο συγγραφέας λέει: «ἡ ἀλήθεια είναι πώς πολλοί τους ὅχι κλῆμα, ἀλλά καὶ νησί ὄλακέρο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τά χρήματά τους. Μά ὅλα τά ἔριχναν στή θάλασσα». Μπορεῖτε νά ἔξηγήσετε γιατί;
3. Ποιό είναι τό γενικό συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό τό ἀπόσπασμα;

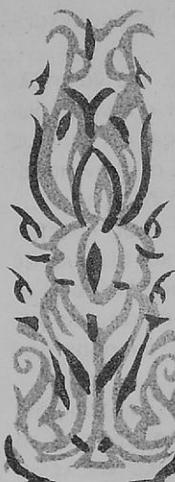
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865-1922). Γεννήθηκε στά Λεχαινά τῆς Ἡλείας. Σπούδασε ἱατρική στήν Ἀθήνα καί ὑπηρέτησε πρώτα ώς ὑγειονομικός γιατρός σέ ἀτμοπλοϊκή ἑταῖρεία καί ἀργότερα ώς στρατιωτικός γιατρός. Ἀνέπτυξε πλούσια ἐθνική καί φιλολογική δράση. Ἐγραφε τά πρώτα διηγήματα του στήν καθαρεύουσα. Ἀργότερα δέχτηκε τήν ἐπίδραση τοῦ Ψυχάρη καί ἔγραφε μόνο στή δημοτική. «Ἐργα του: Ἡ Λυγερή, Ὁ Ζητιάνος, Λόγια τῆς Πλώρης, Παλιές ἀγάπες, Ὁ ἀρχαιολόγος κ. ἄ. Τό ἔργο τοῦ Καρκαβίτσα διακρίνεται γιά τό θήογραφικό περιεχόμενό του, τόν πλοῦτο τῶν παραδόσεων καί τό περίτεχνο ὕφος καί τή γλώσσα του.

τρόμπα: ἀντλία.

καλαφάτισμα: τό φράξιμο τῶν ρωγμῶν ἐνός σκάφους.

σταύρωση: τό σημεῖο τοῦ καταρτιοῦ, ὅπου είναι τοποθετημένη ἡ κεραία.

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς

Ο Ούρανης άγαποδεί πολύ τά ταξίδια, καί τίς ἐντυπώσεις του ἀπ' αὐτά, όπως έρουμε, τίς ἔδωσε στά ταξιδιωτικά του βιβλία. Παρακολούθησε ἀπό κοντά τή ζωή τῶν ναυτικῶν μέσα στά πλοῖα καί στά μεγάλα λιμάνια τοῦ ἑξατερικοῦ. Γ' αὐτό οι εἰκόνες πού μᾶς δίνει ἀποτελοῦν μιά ζωντανή καί γνήσια μαρτυρία.

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς...

Ἐκείνους πού, αὐτή τήν ὥρα, γυρνοῦν στούς μεγάλους δρόμους τοῦ Ἀμβούργου* ἢ τοῦ Μοντεβίδεο*, ντυμένοι μέ τά καλά τους ρούχα, χαρούμενοι σάν μαθητές λυκείου, πού ἔχουν ἔξοδο καί πού κοιτῶν μέ τήν ἴδια μαγεμένη περιέργεια τίς βιτρίνες τῶν καταστημάτων καί τίς γυναῖκες πού περνοῦν.

Ἐκείνους πού κάνουν μακρινά ταξίδια μέ γέρικα κι ἀργοκίνητα φορτηγά καί πού, καθισμένοι στό κατάστρωμα, διηγοῦνται μεταξύ τους ἰστορίες τῆς ζωῆς τους ἢ καπνίζουν σιωπηλοί – κοιτάζοντας νά κατεβαίνει ἡ ὥκεανια νύχτα.

Ἐκείνους πού ἔχουν μείνει χωρίς δουλειά καί περνῶν τίς ὥρες τους στά μικροκαφενεῖα τῶν λιμανιῶν, παίζοντας χαρτιά, λιπαρά ἀπό τήν πολλή μεταχείριση, ἢ μετρώντας καί δαναμετρώντας, σκεφτικοί, τά λεφτά πού τούς ἀπομένουν καί πού τά ἔχουν βγάλει προσεχτικά ἀπό τά βάθη τοῦ κόρφου τους.

Ἐκείνους πού τίς μεγάλες μονότονες ὥρες τοῦ πλοῦ, καθισμένοι στίς κουκέτες* τους, βγάζουν ἀπό τά βάθη τῶν σάκων τους τίς ἀναμνήσεις τους: ξεθωριασμένες φωτογραφίες, κιτρινιασμένα γράμματα μέ καμπουριασμένους χαρακτῆρες, κάρτ-ποστάλ μέ λουλούδια ἢ ὥραιες, σάν κούκλες, γυναικες, ξενικές δεκάρες, σουγιάδες καί μεταξωτά

*Αμβούργο: λιμάνι τής Δυτικής Γερμανίας.

Μοντεβίδεο: Πρωτεύουσα τής Ούρουγουάης, πού βρίσκεται στή βορινή ἀκτή τοῦ κόλπου τοῦ Ρίο ντέλα Πλάτα.

κουκέτα: κρεβάτι στά πλοῖα.

μαντίλια· καί πού, μέ τό πρόσχημα νά τά ταχτοποιήσουν, ξεχνιούνται – ώρα – κοιτάζοντάς τα...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού κάνουν οίκονομίες, γιά νά στέλνουν ἐπιταγές στό σπίτι τους, ἐκείνους πού ἀγοράζουν φτηνά μυρωδικά ἢ ἔξι πήχες μεταξωτό γιά τίς ἀρραβωνιαστικές τους – καί κείνους πού δέν ἔχουν κανένα στόν κόσμο κι ἔχουν ἀφοσιωθεῖ σ' ἔναν παπαγάλο ἢ ἔναν πίθηκο, πού λιώνουν ἀπό νοσταλγία γιά τά δάση τους...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού ἀρρωσταίνουν καί τούς κατεβάζουν σέ διάμεσα λιμάνια, γιά νά τούς ἀφήσουν, μόνους καί ἔνους, σέ πένθιμα δημόσια νοσοκομεῖα καί πού ἡ ἀνάρρωσή τους, ἀνάμεσα σ' ἄλλα ἀνθρώπινα ναυάγια, εἶναι πιό πένθιμη κι ἀπό τήν ἀδιαφορία γιατρῶν καί νοσοκόμων τίς μέρες τοῦ πυρετοῦ καί τοῦ ἀγκομαχητοῦ τους...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού πεθαίνουν στό ταξίδι καί τούς πετοῦν στήν ἀπέραντη κι ἀδιάφορη θάλασσα κι ύστερα παραδίνουν τό φτωχό σάκο τους, μέ τά παλιά τους τά ροῦχα, τό μεγάλο νικελένιο ρολόι τους, τά ζεθωριασμένα γράμματα, τούς σουγιάδες, τίς ξενικές δεκάρες καί τό πήλινο ἀγαλματάκι πού παριστάνει τήν Ἐλευθερία τοῦ λιμανιοῦ τῆς Νέας 'Υόρκης, σ' ἔνα Προξενεῖο, ἀπ' ὅπου κανένας, κανένας ποτέ δέ θά τόν ζητήσει...

Έρωτήσεις

1. Ποιά στοιχεῖα δίνει τό κείμενο γιά τή ζωή τῶν ναυτικῶν μακριά ἀπό τήν πατρίδα τους;
2. Μέ ποιά διάθεση ἔγραψε τό χρονογράφημά του ὁ συγγραφέας; Ποιά λέξη κατέχει ίδιαίτερη θέση στήν ἔκφραση αὐτῆς τῆς διάθεσης;
3. Γνωρίζετε ἄν ή ζωή τῶν ναυτικῶν ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ὅπως τήν περιγράφει ὁ Οὐράνης ἢ μήπως ἔχει ἀλλάξει;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ ποιητή Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τῆς Κυνουρίας καί ἔζησε γιά ἔνα διάστημα στήν Κωνσταντινούπολη. Πήγε στήν Εύρωπη νά σπουδάσει Γεωπονία, ἀλλά διέκοψε τίς σπουδές του καί ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Ἐργα του: α) ποιητικά: Σάν ὄνειρα, Spleen, Νοσταλγίες, β) πεζά: Μορφές καί τοπία τῆς Ἰσπανίας, Σινά, τό Θεοβάδιστον ὅρος, Γλαικοί δρόμοι, Ταξίδια στήν Ἐλλάδα. Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιά τήν ἔντονη νοσταλγία καί τό αἰσθημα τῆς φυγῆς. Σημαντική τῷ προσφορά ἦταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ. Γουναρόπουλος: Ψαρόβαρκες.

‘Ο σφουγγαράς

Τό παρακάτω κείμενο είναι ένα άπόσπασμα από τό βιβλίο Τά παιδιά τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Θάλασσας. Ἀναφέρεται στή ζωή μιᾶς οἰκογένειας σφουγγαράδων σέ ένα νησί από τά Δωδεκάνησα.

Εξι χρόνια δούλεψα κοντά στό μαστρο-Μανόλη καί, ὁ Θεός ν' ἀναπάψει τήν ψυχή του, ἔγινα μάστορας καλός.

‘Ο μαστρο-Μανόλης, πού λές, πέθανε στά χρόνια τοῦ πολέμου, νέος ἀκόμη ἄντρας, γερός, γύρω στά πενηντάει του. Ἦρτε ἡ πείνα καί ἡ στέρηση, ἔλειψε τό καρβέλι καί τό προσφάτι καί πέθανε ἀπό ἔξαντληση. Κι ἐγώ, πού ὁ πατέρας ἥθελε νά μέ προστατέψει ἀπό τή θάλασσα, τά ᾧφερε ἡ κατάρα νά μπῶ στά σφουγγαράδικα καί μάλιστα σέ σκάφαντρο. Καί νά γιατί.

Στά δεκαεννιά μου χρόνια ἥμουνα πιά καλός μαστοράκος. Δούλευα πάντα μέ τό μαστρο-Μανόλη καί μέ πλέρωνε μεροκάματο γερό, μαστορικάτο.

‘Ανήμερα τής Παναγιάς, δεκαπενταύγουστος, ἥμασταν στήν ἐξοχή, στήν ἄλλη μεριά τοῦ νησιοῦ, σάν μάθαμε πώς κάτω στό λιμάνι ἥρθε τό «πακέτο».

«Πακέτο» στήν πατρίδα, τό σφουγγαρότοπο, λέμε τό μεγάλο πλεούμενο πού φεύγει τόν Ἰούλη ἀπό τό νησί, μέ τρόφιμα καί γαλέτα καί λογῆς δέματα, «πάκα», γιά τούς σφουγγαράδες μας πού τά στέλνουν οί φαμίλιες τους.

Πάει τό πλεούμενο κάτω στή Μπαρμπαριά*, τροφοδοτεῖ τά σφουγγαράδικα, παίρνει τό σφουγγάρι ἀπό τίς βάρκες, τίς «γιαλάδικες» πού λέμε, καί τά μηχανοκάικα, τό φέρνει στό νησί, τό κλειδώνουν στίς ἀποθήκες, ώς νά σκολάσουν οι ἄνθρωποί μας, νά γυρίσουν στήν πατρίδα καί τό πουλήσουν.

—“Ἄντες, γιέ μου Στάθη, μιλᾶ ἡ μάνα, κατέβα στό λιμάνι νά μάθεις τά χαμπέρια* τού πατέρα. Βρές τόν καπετάνιο κι ἀρώτησέ τον ἄν τόν εἶδε κι ἄν είναι καλά.

Μπαρμπαριά: τό βόρειο τμῆμα τής Ἀφρικῆς πού ἐκτείνεται σέ ὅλη τή Μεσογειο, ἀπό τήν Αίγυπτο μέχρι τόν Ὁκεανό.
χαμπέρια: είδησεις.

Κατέβηκα στό καΐκι, άντάμωσα τό μοῦτσο*. Πέρασα άπό τό καφενεῖο τής πιάτσας*, μά δέν ἥτανε. Πήρα τήν ἀπόφαση καί πῆγα στό σπίτι του, τόν βρῆκα νά πίνει καφέ καί νά καπνίζει ναργιλέ. Τόν χαιρέτησα, μά δέ μοῦ 'δωσε τό χέρι.

– Κάτσε, εἶπε μονάχα καί στράφηκε στή γυναίκα του: Φτιάξε καφέ τοῦ Στάθη.

– Καπετάνιο, σπολάτη*, μά μήν μπαίνετε σέ κόπο, δέν ἥρτα γιά τόν καφέ, παρά νά μάθω νέα γιά τόν πατέρα μου.

– Πῶς τόν πίνεις, ρώτησε λέξ καί δέν ἄκουσε, βαρύ γιά μέτριο;

– Όπως καί νά 'vai, εἶπα, μά δέν είναι καθόλου άναγκη. Γιά τόν πατέρα μου ἥρτα νά μάθω ἄν ἔλαχε νά τόνε δεῖς.

Κούνησε τό κεφάλι καί γουργούρισε τό ναργιλέ του. Τόνε γνώριζα ἄνθρωπο πολλά βαρύ, λιγόλογο καί δέν πήγε ό νοῦς μου σέ κακό. Ἡρτε ό καφές, τόν ήπια.

– Πάρε τσιγάρο, εἶπε ό καπετάνιος καί μοῦ ἄπλωσε τήν καπνοσακούλα του.

– Φχαριστῶ, δέν καπνίζω. Τόν είδες τόν πατέρα μου, καπετάνιο; Σοῦ 'δωκε κανένα μήνυμα γιά τή μάνα μου, γιά μᾶς;

– Δέν τόν είδα, εἶπε μονάχα, μά μήνυμα σᾶς ἔφερα.

Περίμενα ν' ἀκούσω τί λογής ἥτανε τό μήνυμα, μά δέ ματαμίλησε. Κάπνιζε ἀμίλητος καί σκεφτικός. Κάποτες ἀκούμπησε τό λουλά καί σηκώθηκε βαρύς.

– Χάιντε, πᾶμε στό καράβι.

Φτάξαμε κάτω στό μόλο καί λέξη δέ σταυρώσαμε. Ἔγώ μονάχα μίλαγα τοῦ νοῦ μου, μά τόν καπετάνιο δέν τόν ἀρώταγα.

Περάσαμε τό μαδέρι* πού δένει στεριά μέ καΐκι, πατήσαμε τήν κουβέρτα* κι ἔτρεξε ό μοῦτσος πού ἥτανε μπρός στήν πλώρη.

– Καλῶς τόν κατεπάνιο μου... ἔκανε ταπεινά.

Σκουντούφλης, δέ μίλησε. "Ανοιξε μέ τό κλειδάκι τό λουκέτο τής κάμαρής του, κατέβηκε τό σκαλάκι.

–"Ελα κάτω, Στάθη, φώναξε.

Κατέβηκα, λιγοστό τό φῶς. Ό καπετάνιος στεκόταν καταμεσῆς τής κάμαρης. "Εγνεψε μέ τό σάγουνο* τή γωνιά.

μοῦτσος: ναυτόπουλο.

πιάτσα: πλατεία, ἀγορά.

σπολάτη: εύχαριστω (ἀπό τή φράση: εἰς πολλά ἔτη).

μαδέρι: σανίδα.

κουβέρτα: κατάστρωμα πλοίου.

σάγουνο (ἢ σάγουλο): σκοινί πλοίου.

– Νά τά χαμπέρια του, είπε.

Ήταν ένας ναυτικός σάκος γιομάτος και δεμένος. Στό μάκρος του έγραφε τ' όνομα τοῦ πατέρα μου.

Μοῦ χώθηκε μαχαίρι στήν καρδιά – ἵσαμε τό μανίκι.

– Τί είναι, καπετάνιο;

– Τά πράματά του. Πάρ' τα.

– Καί ὁ πατέρας μου;

Κοίταξε κατά τό πορτάκι, τό ἄνοιγμα. "Έχωσε τό χέρι στήν τσέπη καί πήρε τήν καπνοσακούλα του. Πήρε καπνό, τό 'βανε μέσα στό τσιγαρόχαρτο καί τό' στριψε ἀργά μέ τά χοντρά σκληρά δάχτυλά του, καί τό κράτησε ἀσάλιωτο. "Εστρεψε τά μάτια καί μέ κοίταξε.

– "Ακουσε, Στάθη γιέ μου..." Αντρας είσαι μαθές, τώρα θά γένεις καί πατέρας. Πατέρας τής φαμελιᾶς τοῦ πατέρα σου.

– Χάθηκε ὁ πατέρας μου; φώναξα λές κι ἔκανα τό νοῦ μου ψεματάρη καί δέν τό 'χα καταλάβει.

Κούνησε μονάχα τό κεφάλι καί δέ μίλησε.

Μέ τόν καιρό ρώτησα νά μάθω πῶς ἔγινε ὁ χαμός του.

– Τό ψάρι, είπε μονάχα.

Σάλιωσε τό τσιγάρο του, μά δέν τό ἄναψε.

– Τή μοίρα μας μαθές τήν ξέρεις, Στάθη. Τή μοίρα λέω τοῦ σφουγγαρᾶ. Πάλι σώπασε καί πάλι είπε: 'Έγώ θά βγῶ ἀπάνω νά καπνίσω κάνα δυό τσιγάρα, έσυ μεῖνε, πάλεψε μέ τόν πόνο σου καί νίκησέ τον. "Εγινες πατέρας τώρα, καί ὁ πατέρας χρέος του νά 'χει καρδιά δυνατή, νά βαστᾶ τόν ἀντιμάμαλο*.

'Απόμεινα κάμποσο νά σκέφτουμαι, μά τί νά σκεφτῶ; Τό 'να πίσω ἀπό τ' ἄλλο: ὁ πατέρας πού χάθηκε, ἡ μάνα πού περιμένει νέα του, οἱ ἀδερφές πού μένουν δρφανές. Τί νά σκεφτῶ, πού ὅλα μπερδεύονταν κουβάρι μέσα στό μυαλό μου καί τό ματῶναν. "Ημουνα τσακισμένος. "Ενιωθα τή δυστυχία σάν μυλόπετρα. Μονομιᾶς κατάλαβα πόσο μικρός ήμουνα, ἀδύνατος, μπρός στή φουρτούνα πού 'χα ν' ἀντιπαλέψω.

Πήρα τό μαντλί καί σκούπιζα τά μάτια καί τά μάγουλά μου, μά τό δάκρυ δέν είχε στερεμό.

Περπάτηξα λίγο ἵσαμε τό σάκο, τόν ἄγγιζα, τόν χάιδεψα, τόν ἀγκάλιασα σφιχτά καί ξέσπασα σέ κλάμα.

– Πατέρα μου... πατέρα μου καλέ...

Κατέβηκε ὁ καπετάνιος, μέ πήρε ἀπό τούς ὥμους.

– Ντροπή! Ντροπή! μωρέ Στάθη. Σκέψου πώς τώρα δά μονομιᾶς

ἀντιμάλο: ὁ ἀντίχτυπος τῶν κυμάτων στήν ἀκτή, τό κύμα πού παλινδρομεῖ.

πρέπει νά γενεῖς ἄντρας. Φανέρωσέ το. 'Ο ἄνθρωπος, λένε, πού δέν
ἔμαθε ἀπό πόνο μένει πάντα παιδί.

— Ήταν καλός πατέρας ό πατέρας μου, καπετάνιο.

— Ναι, μωρέ παιδί, ήταν καλός ἄνθρωπος καί καλός φαμελίτης ό πα-
τέρας σου, μά βλέπεις, σοῦ το ἥπα δά, τούτη είναι ή μοίρα τοῦ νησιοῦ
μας. Οι ἄλλοι ἄνθρωποι κερδίζουν τό φωμί τους μέ τό δρωτάρι τους,
ἔμεταις μέ τό αἷμα μας. Αύτό είναι μαθές τό ριζικό μας.

Ἐδεσα κόμπο τήν καρδιά μου, ἀγκάλιασα τό σάκο, τόν ἔφερα ἀπάνω
στήν κουβέρτα καί τόν σήκωσα στόν ώμο.

— Ἀκουσε, Στάθη, μίλησε πάλι ό καπετάνιος, εἴπαμε νά φανεῖς ἄν-
τρας. Κλάψετε τόν ἄνθρωπό σας σεμνά καί φρόνιμα, ὥχι ντροπές. Κι ἄν
καμιά φορά μέ χρειαστεῖς, μήν κομπιάσεις. "Ελα μέ τό θάρρος καί πές
μου τόν πόνο σου. Ἐμεῖς οι θαλασσινοί, μιά φαμίλια εἰμιαστε μαθές.

Δέ θά ίστορήσω μέ λόγια πολλά τόν πόνο μας. 'Η μάνα ν' ἀκούσει τό
μαντάτο ἔσυρε φωνή ψιλή κι ἔπεσε ξερή. Οι ἀδερφάδες, ἀντίς νά
πασκίσουν νά τή συνεφέρουν, πέσαν ή μιά δεξιά της, ή ἄλλη ζερβά, σέρ-
νανε φωνές καί κλαίγανε.

Τό χαμπέρι, ἀπό γειτονιά σέ γειτονιά, σάν ἀγερικό, ἀπλώθηκε στήν
πόλη καί γυναικες μαυροντυμένες μπουκάρανε τό σπίτι μας, τήν αὐλή
καί τό δρόμο.

Οι δικές μας είχανε ἀπλώσει καταμεσῆς τής κάμαρης τό σκολιάτικο*
κοστούμι τοῦ πατέρα, τά Ψηλοτάκουνα παπούτσια μέ τά σταυρωτά
κουμπάκια, τό γαλάζιο κασκέτο, τό κομπολόι του μέ τίς χοντρές χάν-
τρες, κι ἀπάνω ἀπό τό κασκέτο, ἀκουμπισμένη στό σκαμνί, τή φωτο-
γραφία του. Πλάι στό κοστούμι, ἔνα λαγήνι μέ νερό κι ἔνα θυμιατό μέ
μοσκολίβανο. Δεξόζερβα τής φωτογραφίας δυό χοντρές λαμπάδες πού
λιώνανε μέσα στή φλόγα τους.

Ήρθαν οι κλάφτρες, κάτσανε καταγής γυροτρόγυρα μέ τά μαλλιά
ξέπλεκα ριγμένα στό στήθος, καί μέ τίς φωνές τους καταριοῦνταν τό
χάρο, τή θάλασσα, τό ψάρι καί τό σκάφαντρο.

Μοιρολογοῦσαν τόν πατέρα μου, μ' ἀπό τίς λαβωμένες καρδιές
τους, τό καταλάβαινες, ἔβγαινε πόνος καί καημός γιά τόν ἐδικό τους
ἄνθρωπο πού χάθηκε σέ ἄλλη ἐποχή. Σπάνιο σφουγγαράδικη οίκογέ-
νεια νά μήν ἔχει τό νεκρό της, παρμένο ἀπό θάνατο τραγικό.

Θυμοῦμαι πρώτη ἄρχισε ή μάνα μου νά χτυπάει τό στήθος μέ τίς
ἀπαλάμες της καί νά μοιρολογᾶ.

σκολιάτικος: γιορτινός.

Φαρμακερή τήν ἔριξες, Χάρε, τή σαΐτα

καί βάρεσές μου τήν καρδιά νά κλαίω μέρα νύχτα.

"Ορη καί κάμποι καί βουνά φυέστε* ἀπό μπροστά μου
νά μήν ἐρτεῖ καί κάψει σας ή λαύρα τῆς καρδιᾶς μου.

"Υστερα βάλθηκαν οί κλάφτρες νά συρομαδιοῦνται καί νά λένε τρα-
γούδια τά πάθη τά δικά τους. Κύλαγε σταλαματιά σταλαματιά ή πίκρα,
ξεχείλιζε ό καημός.

Κύλησε ό καιρός, ἥρθανε μέρες δύσκολες, ἄναψε πόλεμος στεριά
καί θάλασσα, κοπῆκαν οί δουλειές, ό κόσμος σταμάτησε νά χτίζει.

Σάν ό μαστρο-Μανόλης ἔβρισκε δουλειά, ἔστελνε στό σπίτι τή γυ-
ναίκα καί μέ φώναζε. Παιδιά δέν του ὅντε ο Θεός, μά είχε μιά κόρη,
ψυχοκόρη, πού τήν ἀγάπαγε πιότερο ἀπό παιδί του κι ο ἥλιος, πού λέει
ό λαός μας, δέν τήν ἔβλεπε. Πήγαινα, τόν ἔβρισκα.

— "Ελα τό πουρνό πουρνό νά πιάσεις δουλειά στοῦ Μικέ τοῦ Μακα-
ρέλη. Λίγη ή δουλειά, μά τί νά γένει. "Οσο ἐγώ δουλεύω, θά δουλεύεις
κι ἐλόσου, μπρέ Στάθη παιδί μου.

Κι ἔνα βράδυ τό 'πα τής μάνας: Θά πάω μέ τά σφουγγαράδικα.

"Ἐβανε τά κλάματα κι ἔσυρε φωνή πού ἀκόμη τή νιώθω κρεμασμένη
ἀπ' τό λαιμό μου.

— "Οχι, γιέ μου, δέ θά πᾶς στό σφουγγάρι ἐσύ. Θυμήσου τό λόγο τοῦ
πατέρα σου: τήν κατάρα μου νά 'χεις σάν πᾶς στό βοῦτος* — ἔτσι τό
πε.

— Δέ θά βουτῶ, μάνα. Θά μείνω στήν κουβέρτα. Δέ θά μπαίνω στή
θάλασσα.

Τής ξήγησα πώς τό καρβέλι πιά δέ βγαίνει στή στεριά καί ἄλλο δέ
μένει παρά νά ξενιτευτῶ γιά χρόνια ή νά μπω στά σφουγγαράδικα.

— "Αν πάω στά ξένα, μάνα, θά μέ φάει ή ξενιτιά. Στή θάλασσα θά μπω
ἔνα καλοκαίρι, δύο τό πολύ, ὡποτου ν' ἀνοίξουν οί δουλειές τής στε-
ριᾶς, νά χτίζουν πάλι οί ἄνθρωποι. Καί νά, ὄρκο σοῦ κάνω, στόν τάφο
τοῦ πατέρα ὄρκιζουμαι, ό κόσμος νά χαλάσει, δέ θά βουτήξω. "Αν
μείνω στή στεριά, θά πεινάσουμε τό ψωμί κι είναι ντροπής στόν κόσμο
καί ἀμαρτία στό Θεό.

— "Ετσι βρέθηκα στή μπρατσέρα* τοῦ καπεταν-Νικήτα.

φυέστε: φύγετε.

βοῦτος: βουτιά, κατάδυση.

μπρατσέρα: είδος καϊκιού.

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιές ένέργειες άποφεύγει νά άπαντήσει άμεσα ό καπετάνιος στίς έρωτήσεις τοῦ Στάθη καί γιατί; Τί ανθρωπος φαίνεται άπό τή συμπεριφορά του;
2. Νά βρείτε μέ φράσεις τοῦ κειμένου: α) ποιά διέξοδο έχουν οι νησιώτες γιά νά έπιβιώσουν καί β) ποιά είναι ή ζωή τῶν σφουγγαράδων.
3. Νά συγκεντρώσετε πρώτα τίς λέξεις τοῦ κειμένου πού άναφέρονται στό ναυτικό βίο καί νά βρείτε σέ ένα λεξικό τήν έτυμολογία τους. Προσπαθήστε νά δικαιολογήσετε μέ τίς γνώσεις σας άπό τήν Ιστορία τήν καταγωγή αύτῶν τῶν λέξεων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΚΛΗΣ. Γεννήθηκε τό 1909 στήν Κάλυμνο. Έργάστηκε γιά πολλά χρόνια στό έμπόριο σπογγαλιείας. Ταξίδεψε στήν Εύρωπη καί στήν Αφρική. Άσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. Στό έργο του άπεικόνισε μέ ρεαλισμό τήν τραχιά ζωή τῶν σφουγγαράδων. Έργα του: α) διηγήματα: Οι κολασμένοι τῆς θάλασσας, Οι βάρβαροι, Δέν ύπαρχουν ἀμαρτωλοί β) νουβέλες: Τό άνθρωπινο πάθος, Τ' ἀδέρφια μου οι ἄνθρωποι, Κοντραμπατζῆδες τοῦ Αιγαίου κ.ἄ. γ) Θεατρικά: Σαμουήλ. Μετέφρασε έπισης τά Γρανάζια τοῦ Ζάν Πώλ Σάρτρ, τό Τόντα Ράμπα τοῦ N. Καζαντζάκη κ.ἄ.

Θέμος Ποταμιάνος

Οι ἀκόλουθοι τῆς τράτας

Είναι γνωστό ὅτι στό βυθό μόνο ἔνας νόμος ύπαρχει: τό δίκαιο τοῦ ισχυροτέρου. Αύτό ρυθμίζει τίς σχέσεις τῶν ψαριῶν. Είσαι ισχυρός; "Έχεις δίκιο. Είσαι ἀδύνατος; "Έχεις ἀδικο. "Έχεις στόμα μεγάλο καί σαγόνια γερά; Τρώσ! "Έχεις στόμα μικρό καί σαγόνια ἀδύνατα; Τρώγεσαι! Μή στενοχωρεῖσαι ὅμως. "Έως νά φαγωθεῖς, θά φᾶς κι ἐσύ ἀρκετούς, πιό ἀδύνατους ἀπό σένα. Κοντολογίς στό βυθό βασίζεται κανείς μόνο στή δύναμή του, στό ἀνάστημά του, στά δόντια του, στ' ἀγκάθια του

καί στή γρηγοράδα του. Γιατί τό παιγνίδι έκει πέρα παίζεται μέ ανοιχτά χαρτιά. "Οποιος πεινάει, στρώνει τόν ἄλλο στό κυνήγι καί, ἀν τόν φτάσει, τόν τρώει. 'Αρκεῖ νά είναι τοῦ χεριοῦ του. Αύτό βέβαια είναι ληστρικό, ἄλλα δέν παύει νά είναι καί ἵπποτικό*. Κύριε, σέ προσβάλλω κατά μέτωπο. Δέν πλησιάζω μέ μπαμπεσιά. "Αν μπορεῖς, φυλάξου.

Μολαταῦτα τά πράγματα δέ γίνονται πάντοτε ἔτσι. Στιγμές στιγμές τό κυνήγι γίνεται μέ μπαμπεσιά, μέ ἐνέδρα. 'Εδῶ πλέον δέν μποροῦμε νά μιλοῦμε περί ἵπποτισμοῦ. 'Υπάρχει ὅμως καί μία περίπτωση χειρότερη ἄκομα. 'Υπάρχουν ψάρια δυνατά, πού ἐπιτίθενται ἐναντίον ἄρρωστων, ἐναντίον τραυματιῶν καί ἐναντίον αἰχμαλώτων. Αύτό στή διεθνή καί παγκόσμια γλώσσα, λέγεται ἀνανδρία. Σ' αὐτή λοιπόν τήν ἀνανδρία καταφεύγουν συχνά μεγάλα καί δυνατά ψάρια, διάσημοι «κυνηγοί» τῆς θάλασσας, μέ τέλεια ὅπλα. Τό λαβράκι, πρώτο πρώτο. Τό μανάλι. 'Ο λούτσος. Καί αὐτή ἄκομα ή ζαργάνα. 'Αντί νά κυνηγοῦν ψάρια ἐλεύθερα, ρίχνονται ἐναντίον τῶν αἰχμαλώτων.

"Οσοι συνθίζουν νά παρακολουθοῦν τίς τράτες πού καλάρουν*, γίνονται συχνά αὐτόπτες μάρτυρες παρομοίων σκηνῶν. Πίσω ἀπό τό «σάκο» τής τράτας, πού τραβοῦν ἔξω οί ψαράδες, παρουσιάζονται τά λαβράκια. 'Ακολουθοῦν. Κόβουν βόλτες γύρω ἀπό τό σάκο, πού είναι γεμάτος ψάρια. Κι ἐνῶ οί μαρίδες καί οί ἀθερίνες ἀγωνίζονται σκληρά νά ξεφύγουν ἀπό τό ψιλό «μάτι» τοῦ διχτυοῦ, τά λαβράκια περιπολοῦν γιά νά χάψουν ὅποιο ψαράκι ξεμπουκάρει! Τό μάτι τους παίζει ζωηρό. Κοιτάζουν ἄπληστα γύρω τριγύρω, μήν τούς ξεφύγει κανένα ψαράκι, ἀπό ἔκεινα πού κατορθώνουν νά σπάσουν τόν κλοιό. Μοιάζουν σάν τά τσακάλια πού ἀκολουθοῦν τό λιοντάρι, ὅταν σέρνει στά δόντια του τή σκοτωμένη ἀντιλόπη, γιά νά φάνε ὅτι ἀπομείνει. "Ο, τι περισσέψει ἔκει, είναι γιά τά τσακάλια. Τό ἔδιο καί ἔδω. "Οποιο ψάρι ξεφύγει ἀπό τό «σάκο», είναι γιά τά λαβράκια. Μέ μιά διαφορά: ὅτι τά μέν τσακάλια ἀκολουθοῦν ἀπό μακριά, ἐνῶ τά λαβράκια στριφογυρίζουν διαρκῶς κοντά, κι ἀρπάζουν τίς μαρίδες μπροστά ἀπό τά μάτια τῶν ψαράδων.

Φτάνουν ἔξω γιά ἔξω, στό σημεῖο ἀκριβῶς ὅπου οί ψαράδες σηκώνουν τό σάκο μέ τά χέρια. Ξέρουν ὅτι ἔκει ἀκριβῶς ξεφεύγουν καί ξενερίζουν οί περισσότερες μαρίδες. Δέν τούς γλιτώνει καμιά, γιατί είναι ὅλες ἔξαντλημένες ἀπό τήν ταλαιπωρία. Μόλις μποροῦνε καί κινοῦνται μέσα στό νερό. Εὔκολη λεία γιά τά λαβράκια.

***ἵπποτικός:** αὐτός πού συμπεριφέρεται σάν ἵπποτης· μιά ἀπό τίς βασικές ἀρχές στίς μονομαχίες τῶν ἵπποτῶν ἡταν ἡ ἐντιμότητα.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα.

Αύτή ομως ή ανανδρη πράξη δέν μένει άτιμώρητη. Ένω τά λαβράκια περιμένουν τίς μαρίδες, όρισμένοι ανθρωποί, ψαράδες τής περιστάσεως, περιμένουν τά λαβράκια. "Έχουν έτοιμες τίς πετονιές, δολωμένες με μαριδάκι ζωντανό, καί τίς πετάνε. Τά λαβράκια όρμουν καί πάνονται. "Ετοι άκριβοπληρώνουν τά έγκλήματά τους.

"Οταν φύγει ή τράτα, τά λαβράκια έξακολουθούν νά περιπολούν άρκετή ώρα στό μέρος τής καλάδας. Έκει ή θάλασσα είναι γεμάτη ύποσχέσιες. Κάποια μαρίδα θά ύπαρχει άκόμα, μισσοσκοτωμένη, στό βυθό. Ή κάποια άλλη τράτα θά ξέρθει νά καλάρει. Υπολογίζουν κυρίως στίς μαρίδες πού βουλιάζουν. Γιατί τίς άλλες τίς μαζεύουν οι γλάροι καί οι γαβριάδες τής άκρογιαλιάς.

Τήν ίδια δουλειά μέ τά λαβράκια κάνουν κι οί ζαργάνες. Αύτές περιπολούν στήν έπιφανεια κι άρπαζουν τίς μαρίδες μέσα άπό τό στόμα τῶν γλάρων. Άλλα καί οί γλάροι δέν μένουν ανεργοί. Γιά κάθε μαρίδα πού χάνουν άποζημιώνονται μέ μιά μικρή ζαργάνα... "Ομως καί οί ψαράδες έπωφελούνται άπό τήν περίσταση. Έφοδιασμένοι μέ έλαφρά πεταχτάρια, δολώνουν άμέσως μαριδάκι καί κάνουν θραύση στίς ζαργάνες. Έκει λοιπόν μπορεῖ κανείς νά γεμίσει εύκολα ένα πανέρι. Γιατί οί ζαργάνες πέφτουν κοπαδιαστές. Καί, γλυκαμένες άπό τά ψαράκια, τσιμπούνε σάν στραβές. Απαραιτήτως ομως πρέπει νά δολώνει κανείς φρέσκο μαριδάκι, γιατί αύτό τραβάει, τήν ώρα έκεινή, ή ορεξή τους. Γιά μαριδάκι ηρθανε έκει πέρα, μαριδάκι φάγανε καί μαριδάκι έξακολουθούν νά θέλουν. Δέν έννοούν ν' άλλάξουν... πιάτο.

Έρωτήσεις

1. Ό νόμος πού όνομάζεται δίκαιο τοῦ ισχυροτέρου είναι άνεκτός στήν κοινωνία τῶν ανθρώπων; Νά δικαιολογήσετε τήν άπαντησή σας.
2. Μπορεῖ τό κείμενο νά ένταχθεί σ' ένα άπό τά γνωστά σας λογοτεχνικά είδη τοῦ πεζού λόγου; "Αν όχι, γιατί;
3. Ποιός είναι ό σκοπός τοῦ συγγραφέα;

ΘΕΜΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ (1895-1973). Γεννήθηκε στήν 'Ανωμεριά τής Κεφαλλονιάς καί ύπηρέτησε ώς άντιπλοιάρχος στό πολεμικό ναυτικό. "Έγραψε πολλά κείμενα σχετικά κυρίως μέ τά ψάρια καί τά άλλα ζώα τῶν έλληνικῶν θαλασσῶν μέ περιεχόμενο τερπνό καί διδακτικό. "Εργα του: 'Ιστορίες τής άνοιχτής θαλάσσης, Θαλασσινές σελίδες, 'Εδώ βυθός, Τά ψάρια καί ή μαγειρική τους.

Μιά πίκρα

'Ο ποιητής, όπως έφερουμε, έζησε τά παιδικά του χρόνια στό Μεσολόγγι. Αύτά άναπολεῖ στό ποίημά του.

Τά πρώτα μου χρόνια τ' άξεχαστα τά 'ζησα
κοντά στ' άκρογιάλι,
στή θάλασσα έκει τή ρηχή καί τήν ήμερη,
στή θάλασσα έκει τήν πλατιά, τή μεγάλη.

Καί κάθε φορά πού μπροστά μου ή πρωτάνθιστη
ζωούλα προβάλλει,
καί βλέπω τά όνειρατα κι άκούω τά μιλήματα
τῶν πρώτων μου χρόνων κοντά στ' άκρογιάλι,

στενάζεις, καρδιά μου, τό ίδιο άναστέναγμα:
Νά ζούσα καί πάλι
στή θάλασσα έκει τή ρηχή καί τήν ήμερη,
στή θάλασσα έκει τήν πλατιά, τή μεγάλη!

Μιά μένα εἰν' ή μοίρα μου, μιά μένα εἰν' ή χάρη μου,
δέ γνώρισα κι ἄλλη:
Μιά θάλασσα μέσα μου σά λίμνη γλυκόστρωτη
καί σάν ώκεανός ἀνοιχτή καί μεγάλη.

Καί νά! μές στόν ύπνο μου τήν ἔφερε τ' ὄνειρο
κοντά μου καί πάλι,
τή θάλασσα έκει τή ρηχή καί τήν ήμερη,
τή θάλασσα έκει τήν πλατιά, τή μεγάλη.

Κι έμέ, τρισαλίμονο! μιά πίκρα μέ πίκραινε,
μιά πίκρα μεγάλη,
καί δέ μοῦ τή γλύκαινες, πανώριο ξαγνάντεμα
τής πρώτης λαχτάρας μου, καλό μου άκρογιάλι!

Ποιά, τάχα, φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
καί ποιά άνεμοζάλη,
πού δέ μοῦ τήν κοίμιζες καί δέν τήν άνάπαιες,
πανώριο ξαγνάντεμα, κοντά στ' άκρογιάλι;

Μιά πίκρα εἰν' άμιλητη, μιά πίκρα εἰν' άξηγητη,
μιά πίκρα μεγάλη,
ή πίκρα πού εἰν' ασβηστη καί μές στόν παράδεισο
τῶν πρώτων μας χρόνων κοντά στ' άκρογιάλι.

Έρωτήσεις

1. Ποιά νομίζετε πώς εἶναι ή πίκρα τοῦ ποιητῆ; Ποιός στίχος δείχνει ότι ή πίκρα αύτή δέν μπορεῖ νά σβήσει ποτέ;
2. Μέ ποιό φυσικό στοιχεῖο εἶναι δεμένα τά παιδικά χρόνια τοῦ ποιητῆ; Πῶς τό προβάλλει;
3. Νά διαβάσετε, όσοι μπορεῖτε, τό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ Τό Μεσολόγγι καί νά βρεῖτε τά κοινά στοιχεία πού ἔχει μέ τό ποίημα αύτό.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στήν Πάτρα άπό γονεῖς Μεσολογγίτες, Μίκρος ὄρφανος καί πέρασε τά παιδικά καί έφηβικά του χρόνια στό Μεσολόγγι. Πήγε στήν Αθήνα νά σπουδάσει Νομικά, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση καί στά γράμματα. Ἐπί τριάντα

χρόνια ἦταν γενικός γραμματέας τοῦ Πανεπιστημίου Αθηνῶν. Τό 1926 ἐγίνε μέλος τῆς Ακαδημίας. Ό θάνατός του κατά τήν περίοδο τῆς γερμανικῆς κατοχῆς ἔδωσε τήν εύκαιρία στούς "Ελληνες, μέ τήν πάνδημη συμμετοχή τους στήν κηδεία, νά ζήσουν στιγμές ἐθνικῆς ἔξαρσης. Ό Σικελιανός ἀπάγγειλε στή κηδεία του τό ποίημα Ἡχῆστε οἱ σάλπιγγες. Ό Παλαμᾶς εἶναι άπό τούς παραγωγικότερους ποιητές μας καί ἡ σημαντικότερη πνευματική φυσιογνωμία μετά τό Σολωμό. "Εργα του α) ποίηση: Ασάλευτη ζωή, Ό δωδεκάλογος τοῦ γύφτου, Ή φλογέρα τοῦ βασιλιά, Πολιτεία καί μοναξιά κ.π.ä. β) Κριτικά: Τά πρώτα κριτικά, Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου κ.ä. "Εγραψε ἐπίσης πέζα, τό δράμα Τρισεύγενη κ.ä.

II. Τό σχολεῖο καί ἡ ζωή

Μικρό παιδί σάν ɻμουνα καί πήγαινα σχολεῖο
τόν ἥλιο είχα στά μαλλιά, στά χέρια τό βιβλίο.
(τραγούδι)

I. Μόραλης: *Κορίτσια στόν κήπο.*

Τά δεκατέσσερα παιδιά

Οι στίχοι είναι άπόσπασμα από τό ποίημα Στή γυναίκα μέ τό τσακισμένο χέρι, πού άνήκει στή συλλογή 'Οδοιπορία. Στό ποίημα αύτό ό Βρεττάκος μᾶς μιλάει γιά μιά καθηγή- τρια, πού ύπηρετούσε σ' ένα φτωχό όρεινό χωριό τής Ήπειρου, τό Καλέντζι.

«...Εν άρχῃ ήν ή άγάπη...» μελωδοῦσε γιομίζοντας τό γυμνό σου δωμάτιο μιά παράξενη ἄρπα*, καθώς σ' ἔπαιρνε ό ύπνος και τό χέρι σου, κρύο, σάν κλωνί λεμονιάς σέ νεκρό, άναπαύονταν πάνω στό στήθος σου. Κι ἔβλεπες πώς ἀνοιγε τάχα μιά πόρτα στόν ύπνο σου. Πώς μπαίναν τά δεκατέσσερα παιδιά λυπημένα και στεκόντουσαν γύρω σου. Τά μάτια τους θύμιζαν σταγόνες σέ τζάμια: «"Ελεος!" "Ελεος!" "Ελεος!..." Τινάζοντας τή βροχή και τό χιόνι από πάνω τους, τά ζύγιαζες μέ τό βλέμμα σου σά νά θελεις νά τούς κόψεις τήν εύτυχια στά μέτρα τους, ἐνώ ή ἄρπα συνέχιζεν ἀπαλά μές στόν ύπνο σου: «...Ο, τι θέλει κανείς μπορεῖ νά φτιάξει μέ τήν άγάπη. "Ηλιους κι ἀστέρια, ροδῶνες" και κλήματα...». Άλλα έσύ τιροτιμοῦσες μποτίτσες φοδραρισμένες μέ μάλλινο, πουκάμισα κλειστά στό λαιμό – γιατί φυσάει πολύ στό Καλέντζι! «Εβλεπες πώς ράβεις μέ τά δυό σου χέρια, ἔβλεπες πώς ζυμώνεις μέ τά δυό σου χέρια κι ονειρευόσουν πώς μπαίνεις στήν τάξη μέ δεκατέσσερα χριστόψωμα στήν άγκαλιά σου.

*ἄρπα: μουσικό όργανο.
ροδῶνες: κήποι μέ τριανταφυλλιές.

΄Αλλά ξύπναγες τό πρωί κι ἄκουγες πού ἔβρεχε.
Σέ δίπλωνε σά μιά λύπη τ' ἀδιάβροχό σου
κι ὁ δρόμος γιά τό σχολειό γινόταν πιό δύσκολος.
Βάδιζες κι είχες σκυμμένο τό πρόσωπο
σάν νά ταν κάποιος ἀπάνω σου καί νά σ' ἔκρινε
γιά τ' ἀδεια σου χέρια. Σάν νά ἑταγες μάλιστα,
σ' ὅλη τή διαδρομή σέ μπάτσιζε τό χιονόνερο.

΄Εμπαινες στό σχολειό κι ὅπως τ' ἀντίκριζες
μοιραζόταν σέ δεκατέσσερα χαμόγελα τό πρόσωπό σου.
Θυμόσουν πώς ή ἀγκάλη σου ἤταν μισή
κι ἀνεβαίνοντας πάνω στήν ἔδρα σου
ἄνοιγες τή λύπη σου καί τά σκέπαζες,
ὅπως ὁ οὐρανός σκεπάζει τή γῆ.

΄Ωρα 8 καί 20΄ ἀκριβῶς.

Τό μάθημα ἀρχίζει κανονικά.

΄Εσύ πάνω ἀπ' τήν ἔδρα κι ἀπ' ἀντίκρυ σου ὁ Χριστός,
ἀπαλός καί γλυκύς μές στό κάδρο του,
δίνετε τά χέρια πάνω ἀπό τά κεφάλια τους
νά τούς κάμετε μιά σκέπη ἀπό ζεστασιά,
γιατί σᾶς ἥρθανε καί σήμερα μουσκεμένα
κι η λύπη περπατάει μές στά μάτια τους,
ὅπως ὁ σπουργίτης πάνω στό φράχτη.

Τό καλαμπόκι δέν ψώμωσε* τό περσινό καλοκαίρι
κι ἀκοῦι τό ψωμάκι πού κλαίει μές στίς μπόλιες* τους.

΄Ωρα 10 καί 20΄. Τό μάθημα συνεχίζεται.

Οἱ σπουργίτες σου χτυποῦν τά φτερά τους.

Τό μολύβι πεθαίνει ἀνάμεσα στά κοκκαλιασμένα τους δάχτυλα

΄Η καρδιά σου είναι τώρα μιά στάμνα σπιασμένη.

Τά λόγια σου βγαίνουν ἀργά, σά μιά βρύση πού στέρεψε:

«΄Ο μέγας Ἀλέξανδρος...΄Ο μέγας Ἀλέξανδρος...

΄Ο μέγας Ἀλέξανδρος...».

ψωμώνω: μεστώνω, ώριμάζω.
μπόλια: μαντίλα.

Τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Τά μέτρησες δέκα φορές.
Τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Μετρᾶς τό ἕνα χέρι σου
– τ' ἄλλο σου βρίσκεται τυλιγμένο σέ συννεφιά –
τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Σηκώνεις τό πρόσωπο,
κοιτάζεις τή στέγη, κάνεις πώς σκέφτεσαι,
σκύβεις πάλι στήν ἔδρα, ξεφυλλίζεις τόν Αἴσωπο*,
κατεβαίνεις καί γράφεις στό μαυροπίνακα,
κοιτάζεις τόν ούρανό ἀπ' τό παράθυρο,
γυρίζεις τό κεφάλι σου ἀλλοῦ,
δέ μπορεῖς ἄλλο παρά νά κλάψεις.
Παίρνεις τό μαθητολόγιο στά χέρια σου,
κάτι ψάχνεις νά βρεῖς, τό σηκώνεις διαβάζοντας
καί σκεπάζεις τό πρόσωπό σου.

Έρωτήσεις

1. Ἡ παιδαγωγική ἀρχή πού ἀκολουθοῦσε ή καθηγήτρια συνοψίζεται στήν πρόταση: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ Ἀγάπη». Τί διαπιστώνει προσπαθώντας νά τήν ἐφαρμόσει στήν πράξη;
2. Μέ ποιούς στίχους δηλώνεται ή φτώχεια τῶν παιδιῶν καί ή ἀδυναμία τῆς καθηγήτριας νά τά βοηθήσει; Τί τούς προσφέρει τελικά;
3. Ποιοί στίχοι φανερώνουν τήν ἀγάπη τῆς καθηγήτριας στά παιδιά;
4. Ἡ δομή τοῦ ποιήματος στηρίζεται σέ δυό ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές είναι αὐτές καί πώς βιηθοῦν τόν ποιητή νά μεταδώσει τή βασική ίδέα τοῦ ποιήματος;

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στίς Κροκεές τῆς Λακωνίας. Τό 1928^οπήγε στήν Ἀθήνα γιά νά σπουδάσει Νομικά, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Κατέχει σημαντική θέση στή σύγχρονη ἐλληνική ποίηση. Τό ἔργο του, πού ἔχει μεγάλη ἔκταση, διακρίνεται γιά τή λεπτή λυρική διάθεση καί τόν ἀνθρωπισμό του. Ἐργα του: *Oι γκριμάτες τοῦ ἀνθρώπου, Τό ταξίδι τοῦ Ἀρχάγγελου, Μαργαρίτα-Εικόνες ἀπ' τό ηλιοβασίλεμα, Ή παραμυθένια πολιτεία, Ο Ταῦγετος καί η σιωπή, Τά θολά ποτάμια, Ό χρόνος καί τό ποτάμι, Τό βάθος τοῦ κόσμου, Αύτοβιογραφία, Τό ποτάμι Μπυές καί τά ἐφτά ἐλεγεῖα κ.ἄ.*

τόν Αἴσωπο: τό βιβλίο μέ τούς μύθους τοῦ Αἰσώπου (συνεκδοχή).

Ἡ ἐκδρομή τοῦ Δημητροῦ

Σήμερα τά πράματα ἡτανε δύσκολα γιά τό Δημητρό. Ἡ μητέρα του ἐρχότανε ἀργά, ἡ γειτόνισσα ἔλειπε, σαπούνι δέν εἶχε, ἡ ώρα ἔφευγε, κι ὥστόσο αὐτός, αὔριο τό πρώι στίς ἐφτά ἐπρεπε νά 'ναι ἔτοιμος, μέ ποδιά καθαρή καί τό δεματάκι μέ τό φαι του στό χέρι.

Γιά τό φαι δέν τόν ἔμελλε καί τόσο: «ποῦ σέ ξέρει ὁ ἄλλος τί τρῶς καί τί δέν τρῶς!» Ἐκεῖνο πού τόν ἐπείραζε ἡτανε ἡ ποδιά.

— «Ἡ συγκέντρωσις θά γίνει εἰς τήν αὐλήν τοῦ σχολείου. Θά ἔλθετε ὅλοι καθαροί καί τακτικοί καί μέ τό καλαθάκι σας ὁ καθείς μέ τό φαγητόν του».

Καί τά μάτια τοῦ δασκάλου, ὅταν ἔλεγε «θά ἔλθετε καθαροί», ἐπεισαν ἀκριβῶς στήν ποδιά τοῦ Δημητροῦ.

«Ἀν ἡ μητέρα του σχόλαινε ἐνωρίτερα, τί ἀνάγκη θά εἶχε; Θά τοῦ καθάριζε ὡραῖα τήν ποδιά του, κι αὐτός πρῶτος καί καλύτερος θά φτανε αὔριο στό σχολείο.

Ἄλλα ἔλα πού σχολοῦσε ἀργά ἀπ' τό ἐργοστάσιο, κι ὅσο νά 'ρθει τόσο δρόμο στό σπίτι ἐνύχτωνε. Πότε θά πρόφτανε νά τήν πλύνει; Κι ἂν δέν ἐστέγνωνε; Ὁ Δημητρός ἄνοιξε διάπλατα τά μάτια του ἀπό ἀγώνια. "Ητανε ἔνας μήνας, πού τήν περίμενε αὐτή τήν ἐκδρομή, κι ἂν δέν ἐπῆγαινε, θά 'σκαζε..

Δέν ἐπῆγε ποτέ του ἐκδρομή, καί τοῦ φαινόταν πολύ μεγάλο πράμα. Καί μή δέν ἡτανε κιόλας;

Δένδρα, πράσινη γῆς, νερά τρεχούμενα, ἀγέρας, βουνό, ἐλευθερία.

Τοῦμπες καί πηδήματα καί φωνές κι ὁ δάσκαλος ἐκεὶ μπροστά, νά σέ βλέπει καί νά μή λέει τίποτες· νά μή σοῦ τραβάει τ' αὐτί καί νά μή σοῦ μετράει δεκαοχτώ τσουχτερές χαρακιές στή σειρά ἀπάνω στήν παλάμη σου.

Καί τό πιό παράξενο, νά χαμογελάει!

Μά αὐτό ἵσα ἵσα ἡτανε, πού δέν τό χωροῦσε τό κεφάλι τοῦ Δημητροῦ, κι ἄς τό λέγανε ὅλα τά παιδιά, πού πήγανε καί πέρσι ἐκδρομή μέ τό δάσκαλο. Ὁ Πανούτσος μάλιστα πήρε καί ὄρκο. «Ο δάσκαλος χαμογελάει! ἀλήθεια σοῦ λέω, μά τό σταυρό!» κι ὁ Πανούτσος φίλησε τό σταυρό, πού ἔκανε μέ τά δάκτυλά του: «ὁ δάσκαλος χαμογελάει! τόν εἰδαμε μέ τά μάτια μας».

Καὶ ὁ Δημητρός συλλογίστηκε τό δάσκαλό του, πού ἔμπαινε κάθε μέρα στήν τάξη κατσουφιασμένος κι ἄγριος, σά νά τόν ἔδερνε κάθε πρώι ὁ πατέρας του.

Δέ θυμάται νά γέλασε ποτέ.

– «Διατί ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς τὰς Στυμφαλίδας ὅρνιθας;»

– «Γιά νά γεμίσει προσκέφαλα μέ τά πούπουλα», φώναξε ὁ Πανοῦτσος.

Τά παιδιά γελάσανε, μά ὁ δάσκαλος σούφρωσε τά φρύδια του. Κατέβηκε ἄγριος ἀπό τήν ἔδρα κι ἔδωκε τέτοιο ξύλο στόν Πανοῦτσο, πού ὅλοι βούβαθηκαν.

Μόνο μέ τό Ζακυθινό δέ θυμάνει θά πεῖς, αὐτός εἶναι καλός μαθητής καί τά λέει ὅλα μέ τή σειρά:

– «Καί ὁ Θεός καταράστηκε τούς πρωτοπλάστους καί εἶπε στόν Ἀδάμ νά κερδίζει τόν ἄρτον του μέ τόν ἴδρωτα τοῦ προσώπου του».

Τά φρύδια τοῦ δασκάλου ξεσούφρωσαν καί τό πρόσωπό του ἔγινε μαλακότερο.

...«κι ἐσύ φίδι, νά είσαι καταραμένο καί νά σέρνεσαι εἰς τούς αἰῶνες μέ τήν κοιλίαν σου».

«Καί πῶς περπατούσε πρωτύτερα;» ρώτησε ὁ καημένος ὁ Δημητρός, μά ἔφαγε κι αύτός τής χρονιᾶς του.

Καί νά σοῦ ὀρκίζεται ὁ Πανοῦτσος, πώς αὐτός ὁ δάσκαλος αὔριο θά χαμογελάει! Νά τό βλέπεις καί νά μή τό πιστεύεις!

‘Ωστόσο ἡ ὥρα περνοῦσε κι ὁ Δημητρός δέν ἔβρισκε ἡσυχία, βγῆκε στήν αὐλή καί τράβηξε ἵσια κατά τή γειτόνισσα.

Μιά μικρή κάθονταν στό κατώφλι καί ἔτρωγε μέ ὅρεξη τό ψωμί της.

– Φιλίτσα! ἔ, Φιλίτσα, φώναξε ἀπό μακριά· ἤρθε ἡ μητέρα σου;

‘Η μητέρα τής Φιλίτσας ἤτανε φίλη μέ τή μητέρα τοῦ Δημητροῦ καί πολλές φορές τόν φρόντιζε, ὅταν ἔλειπε ἡ δική του. Μά γιά κακή του τύχη ἔλειπε σήμερα κι αύτή.

– Τί τή θέλεις; ρώτησε ἡ μικρή.

– Τό καί τό, διηγήθηκε ὁ Δημητρός.

– Μπά! καί δέ σοῦ τήν πλένω ἐγώ τήν ποδιά σου!

– Ξέρεις ἐσύ νά πλένεις ποδιά;

Αύτό δά ἔλειπε τώρα νά ‘ξερεις κι ἡ Φιλίτσα νά πλένει! Μά πάλε, ποῦ ξέρεις! Αύτές οι κοπέλες είναι ἐπιδέξιες· ξέρουνε τόσα πράματα, πού δέν τά ξέρουμε μεῖς τά παιδιά!

– Φέρ’ τήν ποδιά σου καί θά δεῖς!

‘Ο Δημητρός τ’ ἀποφάσισε· μιά καί δυό ἔβγαλε τήν ποδιά του καί τήν παράδωκε στή Φιλίτσα.

Έκείνη τήν πήρε σοβαρή καί τράβηξε ίσια κατά τή βρύση. 'Αλλά ή βρύση ήτανε κλειστή καί δέν ἄνοιγε εύκολα. Μά κι ό Δημητρός ήτανε ἄντρας· ἔδωσε, πήρε, τήν ἄνοιξε.

—Έσυ νά κρατᾶς τήν ποδιά κάτω ἀπό τή βρύση κι ἐγώ νά τήν πλένω.

Τό νερό ἔτρεχε μέ δόρμη καί τούς πιτσίλιζε πατόκορφα, μά ποιός πρόσεχε σέ τέτοια· κι οἱ δυό ήτανε βυθισμένοι στή δουλειά τους.

"Υστερα τή στίψανε μέσα στίς χοῦφτες τους καί τήν κρεμάσανε σουφρωμένη στό σκοινί.

'Η Φιλίτσα ἀπό τόν ἐνθουσιασμό της μοίρασε τό ψωμί της μέ τό Δημητρό καί κάθισαν κι οἱ δυό στό κατώφλι.

'Η Φιλίτσα δέν πήγαινε ἀκόμα στό σχολεῖο κι ό Δημητρός τῆς ἔκανε τό σοφό. Γιατί νά τή διασκεδάσει, τής ἔκανε ἀπόψε καί τό δάσκαλο. Σηκώθηκε ὥρθος, κορδώθηκε φουσκωτός, ὅσο μποροῦσε, κι ἀφοῦ ἔσφιξε τή μύτη του δυνατά μέ τά δυό του δάχτυλα, γιά νά πετύχει καλύτερα τή φωνή τοῦ δασκάλου, ἄρχισε νά ξεφωνίζει:

— Σιωπή, παρακαλῶ! Σήμερον θά σᾶς εἴπω διά τόν τρίτον ἄθλον τοῦ Ἡρακλέους, διά τόν Ἐρυμάνθιον κάπρον.

'Η Φιλίτσα τό 'βρε πολύ διασκεδαστικό, ὅπως τό 'λεγε μέ τή μύτη ό Δημητρός ἔκεινο τό «ἐρυμάνθιον»· ἔσφιξε κι αὐτή τή μυτίσα της καί έσφρωνιζε: «ἐρυμάνθιον!» «ἐρυμάνθιον!»

Μά σέ λίγο κουράστηκε, ἄναψαν τά μαγουλάκια της, τής πόνεσε κι ή μύτη της καί ξανακάθισε στό κατώφλι.

'Η μέρα ἔφευγε καί ό οὐρανός σκοτείνιαζε. "Ενα ἔνα ἄρχισαν νά φαίνονται τ' ἄστρια.

— Καί τί χρειάζονται, Δημητρό, τ' ἄστρια; Σοῦ τό 'πε ό δάσκαλος;

— Ο δάσκαλος; καί τί ξέρει ό δάσκαλος ἀπ' αύτά;

'Ο Δημητρός ἄρπαξε πάλι τή μύτη του:

«Οἱ ἀστέρες ἀνατέλλουσιν ἐξ ἀνατολῶν καί δύουσιν ἐξ δυσμῶν», ὅχι, «καί δύουσιν ἀπό δυσμῶν». "Οχι, ὅχι, οὕτε ἔτσι, στάσου νά δεῖς πῶς τό λέει: «οἱ ἀστέρες ἀνατέλλουσιν ἀπό ἀνατολάς καί δύουσιν ἀπό δυσμάς», μάλιστα, ἔτσι τό λέει.

— Καί τί πᾶ νά πεῖ «ἀνατέλλουσιν ἀπό ἀνατολάς καί δύουσιν ἀπό δυσμάς;» 'Εσύ τό καταλαβαίνεις;

— Εγώ λέω, πού τό σωστό είναι, πώς μόλις νυχτώνει ό Θεός ἀνάβει στόν οὐρανό ἔνα ἔνα τά λυχναράκια του, γιά νά βλέπουν τά πούλάκια ὅλου τοῦ κόσμου νά γυρίζουν στίς φωλίτσες τους. Αύτά τά λυχναράκια τοῦ Θεοῦ είναι τά ἄστρια.

Καί τά παιδιά, μέ τά μάτια καρφωμένα στό βαθύ οὐρανό, μετροῦσαν τά «λυχναράκια», ώσπου ἀποκοιμήθηκαν.

Τήν ἄλλη μέρα τό πρωί βούιζε ἡ γειτονιά ἀπό τά τσιρίσματα, τίς φωνές καὶ τά γέλια τῶν παιδιῶν πού ἀνυπόμονα περίμεναν στήν αὐλή, πολύ πρίν τῆς ὥρας.

«Καί πού τά βάζουν κάθε μέρα τά χέρια τους καὶ τά πόδια τους αὐτά τά παιδιά, πού σήμερα δέν ξέρουν, ποῦ νά τά οἰκονομήσουν», συλλογίζονταν μιά νέα γυναίκα, πού παρακολουθοῦσε ἀπό τό παράθυρό της τήν ἀνήσυχία τῶν μικρῶν.

Καθένας πού ἐμπαινε δέχονταν τίς φωνές καὶ τά πειράγματα τῶν ἀλλωνῶν.

—“Ω! καλῶς τό Γιωργάκη! Τή νυχτικιά τῆς νόνας* σου σοῦ ντύσανε σήμερα;

Ο Γιωργάκης, πού φοροῦσε μιά πλατιά καὶ μακριά ἄσπρη μπλούζα μ' ἔνα λουρί στή μέση, κοκκίνισε ὅλος καὶ σήκωσε τή μπλούζα του, γιά νά τούς δείξει, πώς φοροῦσε καὶ πανταλόνι.

Τά περοστέρα παιδιά ἤτανε μέ τίς ποδιές τους φρεσκοπλυμένες καὶ φρεσκοσιδερωμένες, μά μερικά εἶχαν ἔρθει μέ τίς φορεσιές τους, κι αὐτά τραβούσανε ὅλα τά πειράγματα.

— Δέ σοῦ πάει καὶ ἄσκημα τό βρακί* τοῦ πατέρα σου! “Ελεγε ἔνα στεγνό ψηλό παιδί σ' ἔνα στρουμπούλο παιδάκι, πού φοροῦσε ἔνα μακρύ καὶ πλατύ πανταλόνι, πού τό ἐπνιγε. ‘Εκεῖνο δέν ἐκατάλαβε καὶ τόν κοίταξε μ' ἀπορία. Γιατί τοῦ ἐλεγε, πώς ἤτανε τοῦ πατέρα του, ἀφοῦ ἤτανε τοῦ ἀδερφοῦ του τοῦ μεγαλύτερου;

Σέ λίγο παρουσιάστηκε κι ὁ Πανούτσος, μά δέν ἤτανε σάν πάντα γελαστός κι ἄταχτος.

Μπήκε σοβαρός κι ἀμίλητος μ' ἔνα βαρύ καλαθάκι στό χέρι κι ἔδειχνε πώς δέν ἐπαιρε σήμερα ἀπό ἀστεῖα. Τράβηξε ἵσια σέ μιά ἀπόμερη γωνιά τῆς αὐλῆς καὶ δέ λάβαινε μέρος στίς φωνές καὶ στά πειράγματα τῶν παιδιῶν.

Σήκωνε μέ τρόπο τό καπάκι τοῦ καλαθιοῦ του, βουτοῦσε τό χέρι του μέσα καὶ ὑστερα ἔγλειψε ἔνα ἔνα τά δάχτυλά του μέ τή σειρά. Ή μητέρα του τοῦ εἶχε βάλει στό καλαθάκι κι ἔνα καλό κομμάτι μπακλαβά κι ὁ νοῦς τοῦ Πανούτσου ἤτανε κολλημένος ἐκεῖ.

Σέ λίγο ἄνοιξε διάπλατη ἡ βαριά ξύλινη πόρτα καὶ φάνηκε τό μεγάλο αὐτοκίνητο, πού θά τούς ἐπαιρνε.

Τήν Ἄδια ὥρα παρουσιάστηκε κι ὁ δάσκαλος καὶ παράγγειλε ν' ἀνεβοῦν.

νόνα: ἡ γιαγιά.

βρακί: τό παντελόνι.

Τά παιδιά ξεχύθηκαν όλα μαζί καί μέ φωνές καί γέλια πνιχτά στριμώχητηκαν, όπως μπορούσαν μέσα στ' αύτοκίνητο· ό δάσκαλος πήδησε τελευταῖς κοντά στόν όδηγό καί τό αύτοκίνητο ξεκίνησε. Στήν άρχη σιγά καί ύστερα μέ ταχύτητα· ἔνα πυκνό. σύννεφο σκόνης σηκώθηκε ἀπό τό δρόμο καί σκέπασε τ' αύτοκίνητο πού ἐφευγε όλοταχῶς ἀπάνω στό μακρύ λίσιο δρόμο όσο πού χάθηκε. Τήν ἴδια ὥρα ἔφτανε λαχανισμένος κι ὁ Δημητρός, ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ δρόμου. Φοροῦσε τήν ποδιά του καθαρή, μά στριφτή καί καταζαρωμένη, όπως τήν εἶχε ἀπλώσει ἀποβραδίς ή Φιλίτσα. Εἶχε πάρει καί τό ψωμί του στήν τσέπη του· μά στό δρόμο συλλογίστηκε, πού ό δάσκαλος τούς εἶχε πεῖ: «καί ὁ καθένας μέ τό καλαθάκι του μέ τό φαγητόν του».

Μή τόν ἔβλεπε τώρα δίχως καλαθάκι καί τόν ἔστελνε πάλι στό σπίτι του;

'Ο Δημητρός δέν ἔχασε καιρό· ἔβγαλε τό μαντήλι του, τ' ἄπλωσε ἀπάνω στό δρόμο, ἔβαλε μέσα τό ψωμί του, τό 'δεσε στίς τέσσερις ἄκρες καί κρατώντας ἀπό τούς κόμπους τό δέμα του – τί δέμα, τί καλαθάκι τό ἴδιο ἔκανε – ἔτρεχε χαρούμενος κατά τό σχολειό.

Τώρα δέν τοῦ 'λειπε τίποτα.

Τί ὡραία, πού θά περνοῦσε! Κανένας δέ θά 'βλεπε τό δέμα του. 'Ετσι πού τά εἶχε καταφέρει στό δέσιμο, φαίνονταν φουσκωτό σά νά εἶχε τοῦ κόσμου τά πράματα, ώς καί γλυκό μποροῦσε νά 'χε μέσα καί φρούτα καί τυρί.

"Εφτασε μπροστά στό σχολειό.

Παναγία μου! ή πόρτα ἤτανε κλειστή ἀπό πάνω ώς κάτω! καί μιά τέτοια ἡσυχία, πού ὅμοιά της δέν εἶχε καταλάβει ποτέ ὁ Δημητρός. Σάν νά πέθανε μονομιᾶς ὀλος ό κόσμος καί ν' ἀπόμεινε αὐτός μοναχός του.

"Ἐπάγωσε κι ἡ πνοή του ἐπιάστηκε.

Κοίταξε γύρω του· κανείς!

Μόνο ή γειτόνισσα στέκονταν ἀκόμα στό παράθυρο καί τόν εἶδε.

–"Αργησες! τοῦ φώναξε ἀπό τό παράθυρο.

–"Αργησα... εἶπε κι ὁ Δημητρός.

Ἐρωτήσεις

1. Τό διήγημα ἔχει γιά κέντρο μιά ἐκδρομή πού πρόκειται νά κάνει ὁ Δημητρός. Γύρω ἀπό τό κέντρο αύτό ή συγγραφέας βάζει διάφορα ἐπεισόδια. Μπορεῖτε νά τά βρεῖτε;
2. Τί γνώμη ἔχει ὁ Δημητρός γιά τό δάσκαλό του καί γιατί;
3. Έσεις τί γνώμη σχηματίζετε γιά τό Δημητρό;

ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑ (1903-1959). Πεζογράφος. Σπούδασε Φιλολογία και ἐργάστηκε ώς ἐκπαιδευτικός. "Εργά της: Στή συκαμιά ἀπό κάτω, "Αν ἄλλαζαν όλα, Σ' ἔνα Γυ- μνάσιο Θηλέων κ.ἄ.

Ζάκ Πρεβέρ

Σελίδα γραπτοῦ

Τό σχολεῖο είναι βέβαια ό χώρος, ὅπου τό παιδί κι ὁ νέος κατακτᾶνε τή γνώση. Μερικές φορές δύμας τό μάθημα είναι πολύ κουραστικό. Ἀλλοτε πάλι τό σχολεῖο γίνεται ἀσφυκτικό, γιατί κλείνεται στούς τέσσερις τοίχους του καί δέν ἀφήνει νά περάσει μέσα ή ζωή. Σέ τέτοιες καταστάσεις ἀναφέρεται τό ποίημα τοῦ Πρεβέρ.

Δυό καί δυό τέσσερα
τέσσερα καί τέσσερα ὄχτω
ὄχτω κι ὄχτω κάνουν δεκάξι.
Ἐπαναλάβατε! λέει ό δάσκαλος.
Δυό καί δυό τέσσερα
τέσσερα καί τέσσερα ὄχτω
ὄχτω κι ὄχτω κάνουν δεκάξι.
Μά νά τό πουλί λύρα*
πού περνᾶ στόν ούρανό·
τό παιδί τό βλέπει,
τό παιδί τό ἀκούει,
τό παιδί τό φωνάζει:
Σῶσε με
παιᾶς μαζί μου,
πουλί!
Τότε τό πουλί κατεβαίνει
καί παίζει μέ τό παιδί.

τό πουλί-λύρα: ὡδικό πουλί πού ή ούρά του ἔχει σχῆμα λύρας.

Δυό καί δυό τέσσερα.
Έπαναλάβατε! λέει ό δάσκαλος
καί τό παιδί παίζει
τό πουλί παίζει μαζί του...
Τέσσερα καί τέσσερα όχτω
όχτω κι όχτω κάνουν δεκάξι
δεκάξι καί δεκάξι πόσα κάνουν;
Δέν κάνουν τίποτα δεκάξι καί δεκάξι
καί προπάντων οχι τριανταδύο
έτσι ή αλλιώς
καί φεύγουν.
Καί τό παιδί ἔκρυψε τό πουλί
μές στό θρανίο του
κι όλα τά παιδιά
άκοῦν τό τραγούδι του
κι όλα τά παιδιά
άκοῦν τή μουσική
κι όχτω κι όχτω στή βόλτα τους φεύγουν
καί τέσσερα καί τέσσερα καί δυό καί δυό^{τη}
στή βόλτα τους τό σκάνε
καί ἔνα κι ἔνα δέν κάνουν οὕτε ἔνα οὕτε δυό^{τη}
ἔνα τό ἵδιο φεύγουν.
Καί τό πουλί-λύρα παίζει
καί τό παιδί τραγουδάει
κι ό καθηγητής φωνάζει:
Πότε θά πάψετε νά κάνετε τόν καραγκιόζη!
Μά όλα τ' ἄλλα παιδιά
άκοῦν τή μουσική
καί οι τοῖχοι τῆς τάξης
σωριάζονται ἥσυχα.
Καί τά τζάμια ξαναγίνονται ἅμμος
τό μελάνι ξαναγίνεται νερό
τά θρανία ξαναγίνονται δένδρα
ή κιμωλία ξαναγίνεται άκρογιαλιά
τό φτερό ξαναγίνεται πουλί.

Ἐρωτήσεις

1. Τά παιδιά βρίσκονται άνάμεσα σέ δυό πραγματικότητες. Ποιές είναι αύτές, μέ ποιές λέξεις ή έκφρασεις δηλώνονται καί τί έπιδραση ἀσκοῦν στά παιδιά;

2. Οι στίχοι «τό πουλί-λύρα παιζει, τό παιδί τραγουδάει, ό δάσκαλος φωνάζει» βρίσκονται σέ ἄμεση σχέση μεταξύ τους· ποιά είναι αύτή ή σχέση; (Νά λάβετε ύπόψη σας ότι λύρα είναι και μουσικό όργανο).
3. Μέ τή μεταμόρφωση ποιύ δηλώνεται στούς τελευταίους στίχους τί θέλει νά δειξει ὁ ποιητής;
4. Τό ποίημα δέν ἔχει κανένα ἐπίθετο. Τί δείχνει αύτό;
5. Ἡ ποίηση τοῦ Πρεβέρ έιναι βασικά «όπτικη». Νά βρείτε και νά περιγράψετε τίς εικόνες ποιύ δίνει τό ποίημα.

ZAK ΠΡΕΒΕΡ (1900-1977). Σύγχρονος Γάλλος ποιητής. Ἐκτός ἀπό ποιήματα ἔγραψε καὶ σενάρια γιά τόν κινηματογράφο. Μετά τό Β' Παγκόσμιο πόλεμο ἔγινε γνωστός καὶ δημοφιλής. Μέ τό ποιητικό του ἔργο πλησιάζει τήν καθημερινή πραγματικότητα μέ τήν πρόθεση ὅχι μονάχα νά τήν καταγράψει, ἀλλὰ καὶ νά τήν διορθώσει φέρνοντάς την πιό κοντά στήν ἐλευθερία. Είναι ἐπίσης τρυφερός ποιητής ποιύ ἔκφράζει αἰσθήματα ἀπλά καὶ καθαρά, ὅπως ή ἀγάπη. Ἔργα του: *Kouβέντες, Ιστορίες, Θέαμα, Fatras* κ.ἄ.

Αλέξανδρος Δελμούζος

Πῶς ἔγινα δάσκαλος

Τό παρακάτω κείμενο είναι ἀπόσπασμα ἀπό τό Γράμμα σ' ἓνα φίλο μου, ποιύ ἔγραψε ὁ Ἀλέξ. Δελμούζος τό 1921. Ἐκεὶ ἔξηγε γιά ποιούς λόγους ἀποφάσισε νά σπουδάσει Φιλολογία καὶ νά γίνει δάσκαλος, νά ἀφοσιωθεῖ δηλαδή στό παιδαγωγικό ἔργο.

Ξαναγυρίζοντας τότε στά περασμένα ἔφερνα ἐπίμονα ἐμπρός μου τά παλιά σχολικά μου χρόνια. Ζητοῦσα τή δική μου ψυχή, μά δέν τήν ἔβρισκα στό σχολεῖο, παρά στό σπίτι καὶ στό περιβόλι μας ἥ ἔξω στά Βουνά, στό λόγκο καὶ στά χωράφια. Χίλιες δυό σκηνές καὶ ἐπεισόδια ἔπαιρναν γιά μένα νόημα καὶ σημασία. Μέ πόσο κόπο καὶ φροντίδα ἔχτιζα στό περιβόλι μας μιά καλύβα μέ πλίθρες, πού τίς είχα χύσει μέ τό μικρότερο ἀδερφό μου, ὅπως ἔβλεπα νά κάνουν καὶ οἱ ἀληθινοί χτίστες. Μιά καλύβα σωστή μέ σκεπή, μέ πόρτα καὶ παράθυρο, ὅλα καμω-

μένα μέ τά χέρια μας. Καί δίπλα τό δικό μας περιβολάκι, ἔνα κομμάτι θησαυρό γιά μᾶς μέσα στό μεγάλο μέ τίς βραγιές, τούς δρομάκους, τά δέντρα καί τά λουλούδια του. Δέντρα καί λουλούδια πού τά είχαμε φυτέψει μέ τά χέρια μας καί τά βλέπαμε μέρα τήν ήμέρα νά μεγαλώνουν, νά μπουμπουκιάζουν, ν' ἀνοίγουν ἄνθη καί νά δένουν καρπούς.

Πόστο ύπομονή καί φροντίδα, τί συμμετρία χρειαζόταν, γιά νά γίνει ἡ Ἀγια-Σοφιά ἢ τό καράβι γιά τά κάλαντα! Καί ὅμως τό δικό μας ἦταν πάντα ἀπό τά πλουσιότερα καί τά πιό ώραια.

Ἐβλεπα ἀργότερα ἐμπρός μου τόν ἵσιο καί μονότονο ἑρημικό δρόμο μέ τίς θλιμμένες ἐλιές καί τά βαριά βουνά. Ὁρες ὀλόκληρες περπατούσαμε ἐκεῖ μέ τό στοχαστικό καί ἀδύνατο φίλο, καί σέ ἀτέλειωτες σοβαρές συζητήσεις ἀντικρίζαμε τά μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου ζητώντας τή λύση τους.

Ο Παρνασσός, τό θεόρατο βουνό μέ τά χιόνια του, τά πυκνά του δάση καί τούς ἀπόκρημνους βράχους του, μέ τίς νεράιδες καί τά στοιχειά του, δέν είχε μείνει γιά μένα τό ἄγριο μόνο καί μυθικό βουνό. Κάποτε μ' ἔνα φίλο μου φεύγοντας κρυφά ἀπό τό σπίτι, μέ τρεῖς δραχμές καί σαρανταπέντε λεπτά τή μόνη μας περιουσία, γύριζα μιά ἐβδομάδα κάθε του ράχη καί κάθε του γωνιά. Καί θυμόμουν πώς ξαναγυρίζοντας στό σπίτι είχα τ' ἄσπιτρα λινά παπούτσια μου κουρέλι μονάχο, τήν ψυχή ὅμως, μέ ὅλο τόν τρόμο γιά τήν τιμωρία πού μέ περίμενε, γεμάτη ἀπό ἐντυπώσεις κι ὄμορφιά. Καί μήπως, ποιά ράχη καί ποιά γωνιά ἀπό τ' ἄλλα γύρω βουνά μοῦ ἔμεινε κρυμμένη τήν Κυριακή πού πήγαινα μέ ἄλλα παιδιά κυνηγώντας τάχα, ἢ κάποτε καί καθημερινή, ὅταν τά μαθήματα βάραιναν πάρα πολύ;

Κοίταζα τά περασμένα κι ἐβλεπα ἔνα παιδί ὀλοζώντανο μέ πηγαία ἐνδιαφέροντα ἄλλοτε νά παίζει τρελά καί ἄλλοτε ἀνήσυχο καί ἀκούραστο νά δοκιμάζει, νά σκέπτεται, νά συνδυάζει, νά ἐπιχειρεῖ, νά συγκεντρώνεται ὥρες καί μέρες σέ δικά του προβλήματα, νά διψᾶ τή γνώση καί τό φῶς. Καί τώρα; Ἀκουα φιλοσοφία καί ἄλλα μαθήματα στό ξένο πανεπιστήμιο, καί ὅπου κατόρθωντα νά συγκεντρωθῶ καί νά προσέξω, τά καθηγητικά λόγια μοῦ ξέφευγαν σά νά ταν ἰερογλυφικά σημεῖα. Καί ὅμως είχα ζήσει παιδί ἀκόμα στό δικό μου κόσμο καί μέ τό δικό μου τρόπο κάτι ἀπ' αὐτά πού ἔφταναν τώρα στ' αὐτιά μου. Ποιό χέρι πήρε ἔνα θεόρατο σφουγγάρι κι' ἔκαμε τήν ἴδια ψυχή τάμπουλα ράζα*. τί τής στέγνωσε ἔτσι κάθε δροσιά;

τάμπουλα ράζα: ἄγραφος πίνακας.

Κι εβλεπα τότε ξέχωρα άπο τό δικό μου κόσμο ένα πελώριο και ἄδειο κτίριο, σωστό «νησί τῶν νεκρῶν», ἀποκλεισμένο μέ ψηλά, πυκνά καί μαῦρα κυπαρίσσια ἀπ' ὅλη τῇ ζωῇ. Ἡταν τό ἐλληνικό σχολεῖο καί τό γυμνάσιο, ὅπου εἶχα περάσει ἐφτά χρόνια, πέντε καί ἔξι ὡρες τῆν ἡμέρα. Ἀν ἀπό τό δημοτικό δέ μοῦ εἶχαν ἀπομείνει παρά ένα δυό σκηνές καί μιά θολή εἰκόνα, τό νησί τῶν νεκρῶν τό ξαναζοῦσα ὀλόκληρο:

Τό παιδί τοῦ Παρνασσοῦ ἀκούει Γεωγραφία. Ὁ σχολάρχης, μήν μπορώντας νά περπατήσει, καθόταν στήν ἔδρα του μέ μιά βέργα μακριά. Ἔνας χάρτης κρεμόταν κοντά του στόν πίνακα, κι ἐκεῖ φώναζε ένα ένα τά παιδιά μέ ὄνόματα ειδικά τό καθένα: «κουτσουκέρα γίδα» ἢ «ρούσικο στιβάλι*» ἢ «καλαπόδι» καί ἄλλα παρόμοια. Τά φώναζε νά εἰποῦν καί νά δείξουν τό μάθημα. Ἀλίμονο ἄν ξεχνιόταν ένα ποτάμι τῆς Ἀμερικῆς ἢ ὁ ἀριθμός τῶν κατοίκων ἀπό κάποια πόλη της. Ἡ βέργα ἐπεφτε βροχή μαζί μέ τίς βρισιές. Κι αὐτό ἡταν τό μόνο πού συγκέντρωνε τήν προσοχή ὅλων μας. Μόλις τελείωνε ὅμως καί φώναζε γιά μάθημα ἄλλο παιδί, γυρίζαμε ἀμέσως στή δουλειά μας. «Ἀλλοι διάβαζαν κλεφτά κάτω ἀπό τό θρανίο τό παρακάτω, ἄλλοι παίζαμε μέ κλωτσιές ἀθόρυβες, ὕστοι νά συγκεντρωθοῦμε πάλι μέ νέο ξύλο καί νέες βρισιές. Καί συλλογιζόμουν τώρα τή Γεωγραφία πού τήν είχα ὅλη μάθει ἀπ' ἔξω, κι ἔβρισκα μονάχα πλήθος ἀριθμούς καί ἀτέλειωτα μπερδεμένα ὄνόματα ἀπό ποταμούς, βουνά καί πόλεις.

Τό μικρό ταχτικό καλλιεργητή τοῦ δικοῦ του περιβολιού τόν ἔπαιρνε ἡ σχολική Φυτολογία καί ἡ διδασκαλία της. Ἀποστήθιζε πῶς ἀναπτύσσονται καί ζοῦν τά φυτά, διάβαζε γιά «ύπέρους, στήμονας, θρίδακας*» καί τά παρόμοια, καί δέν καταλάβαινε τίποτα, ἄν καί ἡταν τά ἵδια φυτά καί λουλούδια, πού τόσο τ' ἀγαποῦσε καί τά φρόντιζε στό σπίτι του. Καί τήν ἄλλη μέρα θά τό ἔλεγε τό μάθημα νεράκι, ἄν τόν «ἔβγαζε ἔξω» ὁ δάσκαλος, ἔνας ἄνθρωπος ἀγέλαστος μέ μεγάλη ἐπιβολή, ἄλλα καί μέ μάτι πού δέν τοῦ ξέφευγε τίποτα. Σ' αὐτόν ἥμαστε ἀρνάκια· ἀρνάκια ὅμως πού ἔτρεμαν καί παπαγάλιζαν ἡ μάθαιναν τό πολύ ὄρθογραφία καί κάποια σύνταξη.

Ἐρωτήσεις

- Ποιά ἡταν τά ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ καί γιατί τό σχολεῖο δέν μποροῦσε νά τά ίκανοποιήσει;

κουτσουκέρα γίδα: κατοίκα μέ σπασμένο κέρατο.

στιβάλι: μπότα.

θρίδακες: ραδίκια.

- Πώς ένιωθε τό παιδί στή φύση καί πώς στό σχολείο;
- Δέν ήταν ίκανό γιά μάθημα ή εφταίγε κάτι άλλο; Τί ήταν αυτό;
- Διαφέρει τό σχολείο σου άπό έκεινο πού περιγράφει ό Δελμούζος; Σέ τί;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ (1880-1956) Παιδαγωγός, Γεννήθηκε στήν "Αμφισσα". Σπούδασε Φιλολογία στήν 'Αθήνα καί παιδαγωγικά στή Γερμανία. Ός διευθυντής τοῦ άνωτερου Παρθεναγωγείου τοῦ Βόλου (1908-1911) είσπήγαγε πρώτος τή δημοτική γλώσσα καί τίς άρχες τοῦ σχολείου έργασίας. Γιά τούς νεωτερισμούς αύτούς προκάλεσε τήν άντιδραση τών συντηρητικών στοιχείων καί διώχτηκε. 'Αθωάθηκε στή δίκη τοῦ Ναυπλίου (1914). Ήτανάπο τούς ίδρυτές τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου καί ένας άπό τούς πρωτεργάτες τής γλωσσοεκπαίδευσης μεταρρύθμισης τοῦ 1917. "Υπήρξε άκόμη διευθυντής τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου (1923-1926) καί καθηγητής της Παιδαγωγικής στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1929-1938). "Εργα του: Σάν παραμύθι, Δημοτικισμός καί Παιδεία, Τό Κρυφό Σχολείο, Μελέτες καί Πάρεργα κ.α.

Κωστής Παλαμᾶς

Τά σκολειά χτίστε

Τό ποίημα Τά σκολειά χτίστε, όπου άνήκει τό παρακάτω άπόσπασμα, γράφτηκε τό 1910. Η χρονολογία είναι σημαντική γιά τή νεώτερη ιστορία μας. Τότε παρουσιάζονται σημαντικά ρεύματα πού άποβλέπουν στήν άναδιοργάνωση τής πολιτείας καί τόν έκσυγχρονισμό τής έλληνικής παιδείας (άνοδος στήν έξουσία τοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου, ίδρυση τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου). Στό άπόσπασμά μας θά δούμε πώς όραματίζεται τά νέα σχολεία ό ποιητής.

... Λιτά χτίστε τα, άπλόχωρα, μεγάλα,
γερά θεμελιωμένα, άπό τής χώρας*,
άκαθαρτης, πολύβοης, άρρωστιάρας,
μακριά μακριά τ' άνηλιαγα σοκάκια,
τά σκολειά χτίστε!

χώρα: πόλη.

Καί τά πορτοπαράθυρα τῶν τοίχων
περίσσια ἀνοίχτε, νά 'ρχεται ὁ κυρ-''Ηλιος,
διαφεντευτής*, νά χύνεται, νά φεύγει,
όνειρεμένο πίσω του ἀργοσέρνον-
τας τό φεγγάρι.

Γιομίζοντάς τα νά τά ζωντανεύουν
μαϊστράλια καί βοριάδες καί μελτέμια
μέ τούς κελαηδισμούς καί μέ τούς μόσκους·
κι ὁ δάσκαλος, ποιητής καί τά βιβλία
νά είναι σάν κρίνα...

Έρωτήσεις

1. Πώς θέλει ὁ ποιητής νά είναι χτισμένα τά νέα σχολεῖα; Νά ύπογραμμίσετε τούς χαρακτηρισμούς καί νά τούς δικαιολογήσετε.
2. Ποῦ θέλει ὁ ποιητής νά χτίζονται τά νέα σχολεῖα καί γιατί;
3. Τί σημαίνουν οι δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ ποιήματος;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

διαφεντευτής: ύπερασπιστής· ἐδώ: κυρίαρχος.

της ανάπτυξης της τοπικής αγοράς καθώς και της επενδύσεως σε νέα προϊόντα. Οι ομάδες της οικονομίας είναι στην πλειονότητα μικρές επιχειρήσεις στην πόλη, στην περιοχή ή στην περιφέρεια της πόλης, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΤΣΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ
Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας στην Ανώνυμη
Επαγγελματική Σχολή Αθηνών και Καθηγητής στη Γερμανική Πανεπιστημιακή Σχολή Επιχειρησιακής Μάρκετινγκ
και Επιχειρησιακής Λειτουργίας στην Αθήνα. Έχει διατελέσει παραγγελματικός παραγωγέας για την Ελληνική Κυβερνητική Διοίκηση, την Ελληνική Βιομηχανία και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Ιανουάριο του 2005, έγινε ο πρώτος επίκουρος καθηγητής στην Ανώνυμη Επαγγελματική Σχολή Αθηνών. Έχει διατελέσει παραγγελματικός παραγωγέας για την Ελληνική Κυβερνητική Διοίκηση, την Ελληνική Βιομηχανία και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Ιανουάριο του 2005, έγινε ο πρώτος επίκουρος καθηγητής στην Ανώνυμη Επαγγελματική Σχολή Αθηνών.

Επίκουρος καθηγητής στην Ανώνυμη Επαγγελματική Σχολή Αθηνών. Έχει διατελέσει παραγγελματικός παραγωγέας για την Ελληνική Κυβερνητική Διοίκηση, την Ελληνική Βιομηχανία και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Ιανουάριο του 2005, έγινε ο πρώτος επίκουρος καθηγητής στην Ανώνυμη Επαγγελματική Σχολή Αθηνών.

Καστόρης Παλαιότερη

82. Από τις γηπέταις που βιώνονται

Το ακόλουθο υπόεισι

Είναι το ίδιο με τον Αριστοτέλη, αλλά με μεγαλύτερη απόβαση στην πράξη. Οι περισσότερες επιχειρήσεις στην πόλη παρατηρούνται στην πόλη, στην περιοχή ή στην περιφέρεια της πόλης, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους. Η πόλη είναι η πιο μεγάλη πόλη στην περιοχή, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους. Η πόλη είναι η πιο μεγάλη πόλη στην περιοχή, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους.

Το ακόλουθο υπόεισι

Είναι το ίδιο με τον Αριστοτέλη, αλλά με μεγαλύτερη απόβαση στην πράξη. Οι περισσότερες επιχειρήσεις στην πόλη παρατηρούνται στην πόλη, στην περιοχή ή στην περιφέρεια της πόλης, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους. Η πόλη είναι η πιο μεγάλη πόλη στην περιοχή, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους. Η πόλη είναι η πιο μεγάλη πόλη στην περιοχή, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους.

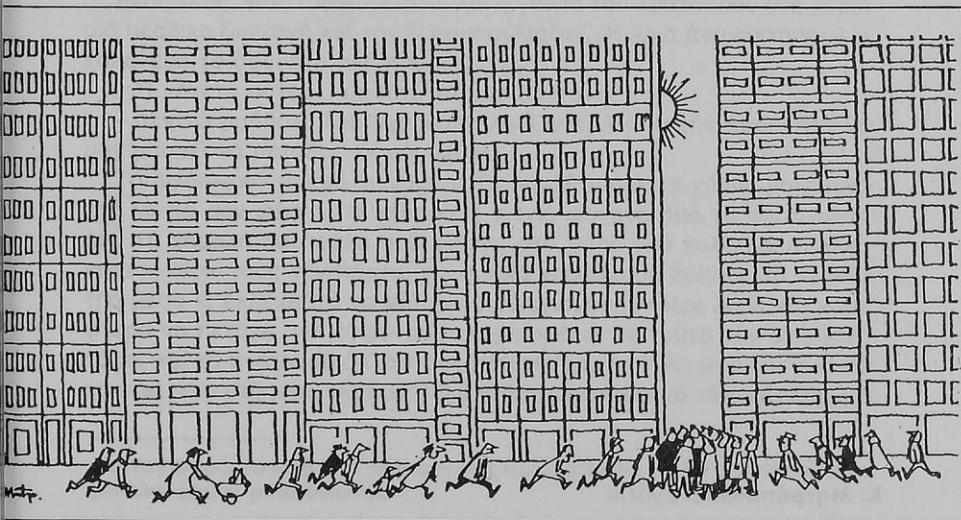
Είναι το ίδιο με τον Αριστοτέλη, αλλά με μεγαλύτερη απόβαση στην πράξη. Οι περισσότερες επιχειρήσεις στην πόλη παρατηρούνται στην πόλη, στην περιοχή ή στην περιφέρεια της πόλης, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους. Η πόλη είναι η πιο μεγάλη πόλη στην περιοχή, που διατηρούνται στην πόλη για διάφορους λόγους.

III. Πόλη-Υπαιθρος

Η αρβική της Σαράντα

Το διηγημα δασκαλεί από τηλέφωνο και σύντομη διάσταση (1972), με τίτλο Καταδύορτα τη νεράνια κάρατα. Το έργο της έχει πεύδρανο και πωνεστεί από την μέση μεταξύ των μεγαλοπολεών.

Ακριβώς πάντα της έφερε, δε φρύνεια φαντασία να το υιώσει κανένας. Ο χρυσός, όπου τοποθετείται η καπνοδότης, γίνεται επιτακτικός σχεδόν τεράστιος. Η άνθη, τις πλευρές του διέφεντος ταυτόχρονα τεροπίνηα ποικιλοτάτην μεριδών, και τα ονειρούνται φους. Μάγιστρος είναι πολι νονιάδει, άνοι καρπαντο καρπενιό, σ' ένα μεγάλο διαμέρισμα έχει δεσποτή, δε το πάσιν πορεύεται, πρός τα φυτωτών. Αυτή είναι όποια την πρώτη μέρα τό φεγγάρι κατοικεί της δυτικής πεντάδος. Ακούει ξενοιάστηκεται και παραπονείται. Ελαγκάντη τοι προστάτει στην ταράντα που βρίσκεται τη καρδιάνι στη φυτωτήν.

πλάνο-γεωμετρικό

Κ. Μητρόπουλος: Σχόλιο.

‘Η πέρδικα τῆς Σκύρος

Τό διήγημα βρίσκεται στή συλλογή Καί ύπερ τῶν ζώντων (1972), μέ τίτλο Κατάφορτα τά άέρινα κύματα. Τό θέμα του είναι σύγχρονο καί ἀναφέρεται στή ζωή μέσα στίς πολυκατοικίες τῶν μεγαλουπόλεων.

Ακριβώς ποιός τήν ἔφερε, δέ φρόντισε φαίνεται νά τό μάθει κανένας. ‘Ο χώρος, ὅπου τοποθετήθηκε, δέ χρησιμοποιόταν: ἐνας φωταγωγός* σχεδόν τυφλός. ‘Απ’ ὅλες τίς πλευρές του ύψωνονται τσιμεντότοιχοι τεράστιων πολυκατοικιῶν μέ όχτώ καί ἐννέα ὄροφους. Μόνο μιά γριά πού νοικιάζει ἔνα δωμάτιο στό λεύκο, σ’ ἔνα μεγάλο διαμέρισμα, ἔχει ξετρύπι, ἃς τό ποῦμε παράθυρο, πρός τό φωταγωγό. Αύτή εἶδε ἀπό τήν πρώτη μέρα τό φτερωτό κάτοικο τῆς ἀνήλιαγης πηγάδας. ‘Ακουσε ξαφνικά φτεροκοπήματα καί παραπονεμένα ξεφωνητά καί πρόβαλε ἀπό τό παράθυρό της νά δεῖ τί συμβαίνει: τί κάνουν στό φωταγωγό.

‘Ἐνας νέος, γιός τοῦ θυρωροῦ, καί ἡ γιαγιά του κρατοῦσαν στά χέρια μά πέρδικα ζωντανή καί τήν ξεπουπούλιαζαν. ‘Η γριά ἀγανάχτησε: ψυχοπόνεσε τό ἀδύνατο πλάσμα.

— Τί κάνετε αύτοῦ... μαδᾶτε τό ζῶο ζωντανό;

— Δέν τό μαδᾶμε. Τοῦ βγάζουμε λίγα φτερά ἀπό τήν ούρα, γιά νά μήν μπορεῖ νά πετάξει καί μᾶς φύγει.

Τό ἀφόπλισαν καί τό ἀμόλησαν. Τό πουλί ἀπόμεινε χάμω, μαζεμένο στή γωνιά σάν ψόφιο. ‘Ο νέος κι ἡ γιαγιά φύγανε ἀπό τό φωταγωγό, ἀπό τή χαμηλή πορτούλα πού φέρνει στό χῶρο τοῦ καλοριφέρ, κλείνοντας πίσω τους τήν πόρτα, καί ἡ γριά νοικάρισσα ἔμπασε τό κεφάλι της μέσα κι ἐκλεισε τό παράθυρο συλλογισμένη: «ὅλοι λέμε νά ‘χαμε φτερά νά πετάμε, νά μή μένουμε καρφωμένοι σέ τοῦτο τόν ἀνήλιαγο τάφο, καί τά βγάζουμε ἀπ’ αὐτούς πού τά ‘χουν... “Ολο μου τό πρωί θά τό φάω πάλι στό μπαλολόημα*, ἔλεγα θά προφτάσω νά τά σιδερώσω μά

Φωταγωγός: τό κενό πού ἀφήνουν στίς πολυκατοικίες γιά νά περνάει τό φῶς.
μπαλολόημα: μπαλώνοντας.

πολύ φθαρμένα είναι, τί τά θές, δέν είναι καί είκοσι χρόνια πού τά 'φτιαξα; θά 'vai καί παραπάνω».

Σέ κείνο τό παραθυράκι του φωταγωγού, καθώς τό δωμάτιο είναι κατασκότεινο, ή γριά δέν είχε βάλει ποτέ της κουρτίνες. Της ἄρεσε νά στέκει καί συχνά μπρός στό τζάμι νά παρακολουθεῖ τή... ζωή τής πηγάδας. "Ενας κισσός είχε φυτρώσει στόν ἀντικρινό τοῖχο. Ποιός ξέρει ἀπό πού κρατοῦσε ή γενιά του. Ή γριά τόν ράντιζε πεταχτά κάπου κάπου, γιά νά μήν ξεραθεῖ.

«... παρηγοριά μεγάλη μᾶς είσαι, τοῦ 'λεγε, μέσα σέ τούτη τή γκρίζα τσιμεντόστρωση πού μᾶς πνίγει...».

Ή πέρδικα ἥταν ἔνα ὄντάριο*, πού μέσα του κυριαρχοῦσε ὁ φόβος. "Επεφτε κανένα σκουπίδι ἀπό τίς ταράτσες, κανένα ξύλο, κανένα κουρέλι, τά 'χανε. "Ετρεχε δεξιά ζερβά σαστισμένο. "Οταν ἄρχιζε ψιχάλα ἡ βροχή ἐρχότανε σέ ἀπόγνωση. Εύτυχως ή πηγάδα στόν ἔνα τοῖχο χαμηλά χαμηλά ἔφτιαχνε μιά προεξοχή· τήν ἀνακάλυψε καί πήγαινε κι ἀπάγκιαζε* ἀποκάτω. "Οταν ή γριά κρέμαγε τά στρωσίδια της στό παράθυρο γιά νά τά ἀερίσει, ή δύσμοιρη πέρδικα βανότανε πάλι νά χτυπέται σάν βουρλισμένη*. Τό ἀπότομο ἄνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ, τά πολύχρωμα χιράμια*, οἱ χτύποι τής ξεσκονίστρας ἀπάνω τους τρέλαιναν τό ζωντανό..

— Τί νά σου κάμω... νά μουχλιάσω; πρέπει κι αύτό νά τό πάρεις ἀπόφαση... νά τό συνηθίσεις.

Πρώι πρωί ή γιαγιά, πού τήν είχε στήν κατοχή της, ἄνοιγε τήν πόρτα τοῦ καλοριφέρ καί τής ἀκούμπαγε καταγῆς μιά φούχτα ψιλό σιταράκι καί τής φρεσκάριζε τό νερό στό χωματένιο κύπελλο. Δέ θά πέθαινε ἀπό τήν πείνα... Μά ή γριά καθώς τήν ἐβλεπε νά τσιμπά, ἀνόρεξα τής φαινόταν, τό σιταράκι, ἀναλογιζότανε τί ποικιλίες ζωῆς, τί ἀνθισμένες πρασινάδες, τί χρωματισμένες ἀνατολές, πόσων λογιῶν μυρωδάτα σπόρια είχε στερηθεῖ... Μιά μέρα τής πέταξε δοκιμαστικά μιά ρώγα σταφύλι. Ἐνθουσιάστηκε ή πέρδικα. Τήν τραβούογοῦσε σ' ὅλο τό χώρο. Τήν τσιμπαγε, τήν ἄνοιξε, ἔφαγε τά κουκούτσια, τή γλέντησε καλά καλά τήν ἀναπάντεχη εύωχια*. Ἀπό τότε κι ἐπείτα τό 'χε ἐξασφαλισμένο τό σταφύλι της καθημερινά...

όντάριο: μικρό πλάσμα.

ἀπαγκιάζω: καταφεύγω σέ τόπο ἀπάγκιο, προφυλαγμένο ἀπό τόν ἀέρα.

βουρλισμένη: λυσσασμένη, μανιακή.

χιράμι: είδος ύφαντής κουβέρτας.

ἀναπάντεχη εύωχια: τό πλούσιο φαγητό πού δέν τό περίμενε.

– Ναί, μά ἄμα τελειώσουν τά σταφύλια μέ τί θά τά ἀντικαταστήσουμε. δέ μοῦ λές;

Μιά μέρα πάλι δοκιμαστικά τής πέταξε δυό μπουκίτσες ξεραμένο ψωμάκι. "Ἐπεσε καί σ' αὐτό μέ βουλιμία. "Αλλη φορά τής ἔριξε μαρουλάκι... τέλος πάντων σιγά σιγά πειραματίζόταν ἡ γριά στό τί τήν τράβαγε καί στό τί ἀδιαφοροῦσε, μά και ή πέρδικα είχε τώρα συνδυάσει στό νοῦ της τό ἄνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ μέ τό «έξ ούρανοῦ μάννα» κι ἀντίς νά τρομάζει ἔτρεχε, ὅπου κι ἄν βρισκόταν, κι ὅ, τι κι ἄν ἔκανε, κι ἐρχότανε ἀκριβώς καί σταματοῦσε κάτω ἀπό τό παράθυρο. Σηκώνοντας ψηλά τό κεφάλι, πάντα ἀπό τό ἔνα πλάι, γιά νά δεῖ μέ τό ματάκι της τή «ρίψη» τῶν ἀγαθῶν, περίμενε μέ σιγουριά. Τής γριᾶς τής φαινότανε πώς τής χαμογελοῦσε κιόλας.

–...πλάσμα τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἀναπάντεχη μοίρα, ποιός σοῦ τό 'χε γραμμένο νά βρεθεῖς ἀπό τίς πλαγιές τῆς Σκύρου – είχε μαθευτεῖ ἡ καταγωγή της – φυλακισμένο σέ τοῦτο τό ἀφιλόξενο ύγρο τετράγωνο... ὅπου καί τά σπόρια πού κουβαλάνε οἱ ἀνέμοι ψοφάνε ἀζωντάνευτα....».

'Η γριά, φτωχή ἦταν· μέ τή μικρή σύνταξη τοῦ μακαρίτη τοῦ ἄντρα της, τοῦ Κυριάκου, τά βόλευε. Δέ γινότανε λόγος γιά τό ἀπομεινάρι τό μπαγιάτικο ψωμί ἢ τό φροῦτο... πάντα είχε γιά νά φιλεύει τό ξενιτεμένο πουλί. Τό 'χε πάρει ύπό τήν προστασία της καί μιά μέρα προχώρησε παραπέρα. Διασχίζοντας τή στοά ἀπό ὄδό Σταδίου, γιά νά βγει στήν Ἰπποκράτους, ἄκουσε ἔντονους καί ποικίλους κελαδισμούς. Κοντοστάθηκε. 'Από τά δεξιά της φτάνανε. Μέσα στή σκοτεινή στοά βρισκόταν μαγαζί «Ἐμπορίου Ὡδικῶν Πτηνῶν».

– Μήπως ἔχετε πέρδικες;

– Νά τίς κάνουμε τί τίς πέρδικες; "Ἔχομε ἄλλα πουλιά πού κελαηδοῦν περίφημα. Οἱ πέρδικες δέν κελαηδοῦν ώραϊα... δέν κελαηδοῦν καθόλου... μιά φορά τό χρόνο κακαρίζουνε..."

Εἶχε σκεφθεῖ νά τής πήγαινε καμιά συντροφιά... κι ἀφοῦ συντροφιά δέ βρῆκε:

– Ἔχετε τίποτα σπόρια γιά πέρδικες;

– Πῶς δέν ἔχουμε...

– Δῶστε μου μιά ποικιλία ὥσ δέκα δραχμῶν...

Τό βρεμένο ψωμί ἐναλλασσόταν τώρα μέ λογιῶν λογιῶν σπόρια. "Οσο γιά τίς τρομάρες τοῦ πρώτου καιροῦ, τά σαστισμένα τρεξίματα... εἶχαν ὄλότελα σταματήσει. Εἶχε γίνει στό χρόνο ἀπάνω ἔνα ἥμερο κατοικίδιο ζῶο. "Ολοι οἱ χῶροι τώρα τοῦ ἤσαν οἰκεῖοι. Τούς εἶχε διαμοιράσει σάν ἄνθρωπος. 'Εκεī, στήν πόρτα τοῦ καλοριφέρ θά κοιμᾶμαι τή

νύχτα. Κάτω άπο τό παράθυρο θά τρώγω. Κάτω άπο τήν προεξοχή θ' άπαγκιάζω άμα βρέχει, καί θά κάνω τή βόλτα μου έκει άπάνω. 'Ο τοίχος κάτω άπο τόν κισσό έφτιαχνε σάν σκαλοπάτι, ώς ένα μέτρο πάνω άπο τό έδαφος. Σκαρφάλωνε πάνω σ' ένα έγκαταλειμμένο καναπέ κι άπο κει άνέβαινε στό σκαλοπάτι τοῦ τοίχου καί βολτάριζε άπάνω κάτω κακαρίζοντας. Μόνο ή τρομάρα τής βροντής καί τής άστραπής δέν τής είχε φύγει, μά αύτά δά δέ συμβαίνουν κάθε μέρα.

Μύριζε άνοιξη. Τά κρύα καί τά χιονόνερα είχαν ύποχωρήσει. "Ενας ώραιος ήλιακος στέγγωνε στά μπαλκόνια τά ρουχαλάκια τών μωρών καί ζέσταινε τούς άρμούς* τών γερόντων. Δέν κατέβαινε βέβαια ώς τήν πηγάδα, ό δρόμος του πάνω στόν ούρανό δέν περνοῦσε ποτέ άπο τό τετράγωνο τοῦ φωταγωγοῦ. Μά άς μήν περνοῦσε. Τό φως τής άντηλιάς ζωήρευε καί ζέσταινε καί τούς κλειστούς άέρηδες. Μέ τό έμπα τοῦ Μάρτη ή πέρδικα είχε εεχάσει ποῦ βρισκότανε. Ή γριά, πού πολύ άγαπούσε τό κακάρισμά της, δέ χόρταινε νά τήν άκούει... τής θύμιζε τά μικρά της χρόνια στό χωριό, τά βουνά καί τίς ράχες, όπου μεγάλωσε... θυμότανε ίδιαίτερα ένα πρωινό, πού καθώς κουβεντιάζανε μέ τόν Κυριάκο μέσα στό άμπελι, καθισμένοι μέσα στίς κουρμούλες*, άκούσανε πολλά κακάρισματα άπο πέρδικες καί σέ λίγο φανερώθηκε πάνω στόν τράφο μιά περδικομάνα νά πηγαίνει καμαρωτή καμαρωτή σαλαγώντας* τά περδικόπουλά της...

Τά ξημερώματα, μόλις άποδιαφωτοῦσε, ή γριά άκουε μέσα στό μισούπνι της τήν πέρδικα, πού μέ έχειλο κέφι τής έστελνε μήνυμα.

"... άνοιξη καιροῦ, άνοιξη καρδιᾶς... τραγούδα, πουλάκι μου, τραγούδα, κι άς μή φτάνει ή φωνή σου στίς πλαγιές τής Σκύρος...".

Σηκωνότανε ή γριά κι έτοιμαζε τόν πρωινό καφέ. Τόν έφερνε μπρός στ' άνοιχτό παράθυρο καί τόν άκουμπαγε στό τραπεζάκι. 'Αντίκρου τοποθετοῦσε άκόμη μιά καρέκλα καί φώναζε τόν Κυριάκο της νά 'ρθει κι έκεινος...

—"Ελα, Κυριάκο, κάθισε. Πίνε άφοβα όσο καφέ σου κάνει κέφι... πολύ σέ παιδεψα... μήν πίνεις καφέ... μήν άνάψεις άλλο τσιγάρο... κάμε τό κέφι σου Κυριάκο, μή τοῦτο, μή τ' άλλο, τί βγήκε... πήγε, καί πήγε μέ τόν καημό...

'Από τ' άνοιχτό παράθυρο καλεῖ καί ξανακαλεῖ τό ταίρι της μέ κακα-

οί άρμοι: οί κλειδώσεις.

κουρμούλες: σωροί άπο χάμα άνάμεσα στά κλήματα.

σαλαγάω: όδηγώ μέ φωνές ένα κοπάδι.

ρίσματα γεμάτα πάθος ή έκπατρισμένη πέρδικα τής Σκύρος.

Πόσες φωνές, πόσες άρατες έπικλησες γεμίζουν τά άερινα κύματα, χωρίς νά φτάνουν ποτέ στόν προορισμό τους...

Έρωτήσεις

1. Τί κοινό έχει η ζωή τής γριάς μέ τή ζωή τής πέρδικας;
2. Γιατί ή γριά συμπονάει τό πουλί;
3. Στό διήγημα ύπάρχει νοσταλγία, κάποιας ἄλλης ζωῆς. Ποιά είναι αύτή; Νά βρείτε τά χωρία πού άναφέρονται σ' αύτή.
4. Ποιά χαρακτηριστικά τής σύγχρονης ζωῆς βρίσκετε στό διήγημα;
5. Νά μελετήσετε τό διήγημα καί νά άπαντήσετε στά παρακάτω έρωτήματα: α) έχει ένότητα τόπου, χρόνου, ύποθέσεως; β) έχει πλοκή καί έπεισόδια; γ) έχει άντιθέσεις καί συγκρούσεις; δ) έχει πρόσωπα καί διάλογο;
6. Γιατί κυριαρχεῖ ό μονόλιογος; Τί φανερώνει αύτό;

ΕΛΛΗΝΑ ΛΛΕΞΙΟΥ Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τής Κρήτης τό 1898. Έργαστηκε ώς έκπαιδευτικός. "Έργα της: Σκληροί άγνες γιά μικρή ζώη, Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγεῖον, 'Ανθρωποι, Χοντρούλης καί Πηδηχτή (Ιστορία γιά παιδιά), Λοῦμπεν, 'Αναχαρήσεις καί μεταλλαγές κ.α.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Ρούμελη

'Ο Ζ. Παπαντωνίου καταγόταν ἀπό τό Καρπενήσι. Στό ποίημά του θυμάται μέ νοσταλγία τίς δμορφιές τής ιδιαίτερης πατρίδας του.

Τή μάνα μου τή Ρούμελη ν' άγναντεua τό λαχταρῶ...

Ψηλά πού μέ νανούριζες καημένο Καρπενήσου

Τρανά πλατάνια ξεδιψοῦν στίς βρύσες μέ τό κρύο νερό.

Σαρακατσάνα ροβολάει καί πάει γιά νά γεμίσει.

Μέ κρουσταλλένια σφυριχτά σε λόγκους φεύγουν σκοτεινούς κοτσύφια και βοσκόπουλα μέ τά λαμπρά τά μάτια, νερά βροντούνε στό γκρεμό και πάνε πρός τούς ούρανούς ίσια κι όρθα σάν τήν ψυχή της Ρούμελης τά έλατια.

Κάμπε άττικέ, μέ πλάνεψες κι έγώ γιά τίς κορφές πονῶ και γιά τραχιές άνηφοριές σηκώνω τό κεφάλι...
Φυλακωμένη πέρδικα πού κλαίει γι' άλαργινό βουνό δέρνει ή ψυχή μου στό κλουβί τά νύχια της κοράλλι.

Έρωτήσεις

1. Νά δικαιολογήσετε τίς λέξεις τοῦ ποιήματος: «μάνα» και «μέ νανούριζες».
2. Πῶς δικαιολογεῖται ή λαχτάρα τοῦ ποιητῆ νά άγναντέψει τόν τόπο, όπου γεννήθηκε;
3. Νά σχολιάσετε τούς δυό τελευταίους στίχους τοῦ ποιήματος.
4. Νά βρείτε τίς παρομοιώσεις και τίς μεταφορές τοῦ ποιήματος και νά έξηγήσετε τί προσφέρουν στό ποίημα.
5. Ποιές όμορφιές τής Ρούμελης προβάλλονται στό ποίημα;
6. Μπορείτε νά προσδιορίσετε τό ύφος τοῦ ποιήματος; Ποιές λέξεις βοηθοῦν περισσότερο στή δημιουργία αύτοῦ τοῦ ύφους;

ZAXAPIAS PAPANTONIOU (1877-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Πήγε στήν 'Αθήνα γιά νά σπουδάσει 'Ιατρική, άλλα άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία και τή λογοτεχνία. Τό 1918 διορίστηκε διευθυντής τής 'Εθνικής Πινακοθήκης και στή θέση αύτή παρέμεινε ώς τό τέλος τής ζωής του. Τό 1938 έγινε μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. "Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικά και τεχνοκριτικές μελέτες. "Έργα του α) ποίηση: Πολεμικά τραγούδια, Χελιδόνια, Θεία δῶρα β) πεζά: Πεζοί ρυθμοί, Διηγήματα, Βιζαντινός όρθρος. Σημαντική ήταν ή συμβολή του στήν έκπαιδευτική μεταρρύθμιση τοῦ 1917 μέ τό άναγνωστικό Τά ψηλά βουνά, πού έγραψε γιά τήν τρίτη δημοτικού γ) Θέατρο: Ο όρκος τοῦ πεθαμένου.

Ψηφιοποήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δ. Εισλασης: Θερισμός.

Διακοπές

Οι Διακοπές είναι άπόσπασμα άπό τό μυθιστόρημα Κόντρ-Τάν* τής Μιμίκας Κρανάκη. Ήρωίδα τοῦ έργου είναι ή Κυβέλη, ένα κορίτσι από εύκατάστατη οικογένεια τής Αθήνας, πού ζει τήν άμεριμνη προπολεμική έποχή καί τά δύσκολα χρόνια τοῦ πολέμου καί τής κατοχῆς. Στό άπόσπασμά μας ή Κυβέλη κάνει τίς πρώτες διακοπές της στήν έξοχή, στήν περιοχή τοῦ Βόλου, καί γνωρίζει μιά ὄψη τής ζωής πολύ διαφορετική ἀπ' αὐτήν πού ηξερε στήν Αθήνα.

Αξαφνα κατάλαβε πώς θά ξυπνοῦσε. Πάλεψε μιά στιγμή γιά νά κρατηθεῖ στό βυθό τοῦ υπνου, νά δεῖ τή συνέχεια τοῦ όνειρου, μά δέν τά κατάφερε κι ἄνοιξε τά μάτια της. "Ασπρα μαλακά φτερά γύρω γύρω. Ή κουνουπιέρα. Στό ταβάνι χόρευε μιά ἀσπρόχρυση σταγόνα ἥλιος. Πηγαινοερχόταν πέρα δῶμε σάν ζουζούνι. Απ' τό παράθυρο ὶσαμε τό κρεβάτι της είχε στρωθεὶ ἔνας δρόμος ἀπ' ἀνθόγυρη κι ἀπάνω τραγουδοῦσαν μικρά μικρά ἀστεράκια, τρίλιες ἀπό ζωντανό, σάρκινο φῶς. Κάτι σάν συντριβάνι δέσποιασε μέσα της. "Ενα ἀσπρό πουλί τίναξε τά φτερά του μές στό στήθος της. Θυμήθηκε πώς βρισκόταν στόν Αη-Σώστη.

Σήκωσε τήν κουνουπιέρα κι ἔτρεξε στό παράθυρο. Τό σανίδι, κάτω στό πάτωμα, μύριζε τριαντάφυλλα. Κι ὅταν ἐπιτρώξε πίσω τά παραθυρόφυλλα, ὅρμησε μέσα ἔνα κύμα ἔξασίας, γλαυκῆς* εἰρήνης. "Ολα βουτηγμένα σέ ἀποχρώσεις ἀσπρου. Κι ή θάλασσα ἀπίθανα ἥρεμη, ὥσπου ἔφτανε τό μάτι, σά νά 'χε πήξει τό νερό σ' ἔνα πλατύ μαργαριταρένιο καθρέφτη. Κι οἱ κορυφογραμμές τής Εύβοιας, ἀντίκρυ, ἀνάερες, σάν ἀπό λιβάνι.

Ή θεία Ἀγλαΐα είχε μείνει στήν Αθήνα. Ή θάλασσα τήν πείραζε στά νεῦρα. Στό πλαϊνό δωμάτιο πηγαινοερχόταν ή γιαγιά καί μιλοῦσε μονάχη της, ὅπως τό συνήθιζε συχνά. Φρστ, φρστ, φρστ, ἔκαναν οἱ παντόφλες της, ἐκείνες οἱ ἀστείες βελούδινες παντόφλες μέ τά κεντημένα ρόζ γαρούφαλα.

Κόντρ-τάν (*Contre-Temps*): άπροσδόκητο γεγονός, άτυχία. 'Επίσης: μουσικός όρος (παραχρονισμός).
γλαυκός: γαλάζιος.

- Καλημέρα, γιαγιάκα.
- Καλημέρα, άγγελάκι μου. "Αντε νά σε ντύσει τώρα μάνι μάνι ή 'Αργυρώ.

Φόρεσε τό καινούργιο μαγιό μέ τό γαλάζιο άστέρι στό στήθος κι άπό πάνω πέρασε τό ασπρό τομπράλκο* μέ τίς ρόζ κουκίδες. 'Ως καί τά ρούχα της ήταν ποτισμένα απ' τήν ίδια ούσια, από τούτο τό εύτυχισμένο πρωϊνό φῶς. Ή 'Αθήνα ήταν μακριά, άνυπαρχτη. Είχαν άλλαξει όλα, ώς τίς παραμικρές λεπτομέρειες. Πάνω στό τραπέζι, στό πλαϊνό δωμάτιο, ήταν άκουμπισμένο ένα χοντρό μώβ ποτήρι από πορσελάνη κι ένα πιάτο φταζιμίτικα* παξιμάδια. Αύγο χτυπητό μέ κακάο. Ή γιαγιά, καθισμένη στή μεγάλη ψάθινη πολυθρόνα, είχε κρεμάσει απ' τό λαιμό τήν κάλτσα-της κι έπλεκε. Γιατί νά 'ρχουνται όλες οί εύτυχίες μαζωμένες καί νά κατρακυλάνε έτσι βιαστικά, πρίν προφτάσει νά τίς γευτεῖ κανένας ώς τό τέλος; Θά 'θελε τόσο νά κρατήσει μερικές γουλιές από τούτη τήν πολύτιμη ούσια σ' ένα μπουκαλάκι γιά τά ξεθωριασμένα πρωϊνά της 'Αθήνας, όταν οι ώρες δέν θά τραγουδοῦσαν πιά, ζαρωμένες κάτω απ' τόν παγωμένο ίσκιο πού άπλωνονταν σ' όλο τό σπίτι τής όδου 'Ασκληπιού.

Πήρε τό «Παραμύθι χωρίς όνομα»* καί κάθισε στήν άκροθαλασσιά. Μιά τόσο μαλακιά σιωπή. Ξετυλίγονταν πλούσια σέ φαρδιές κορδέλες από θάλασσα, ούρανό, έλαιωνες κι ασπρους δρόμους καί χάνονταν έκει κάτω, πίσω απ' τούς λόφους. Ρίχτηκε στό διάβασμα μέ πολύ κέφι καί σέ λίγο βυθίστηκε σέ κείνο τό γυάλινο καβούκι, όπου έμπαινε κάθε φορά πού διάβαζε. Ή θεία 'Αγλαΐα γκρίνιαζε γι' αύτό.

- Φτάνει πιά! Μούστωσες* στό διάβασμα, παιδάκι μου. Δέν κάνεις καί νισάφι*; Πᾶν μέτρον ἄριστον*.

Τής φαινόταν σάν νά τή γδέρνουν, όταν τή βγάζαν απ' τά βιβλία της. Μά τώρα δέν ήταν έτσι. Πρώτη φορά πού ή πραγματική ζωή δέν τής φαινόταν ένα βάσανο άνεξήγητο. Πρώτη φορά πού ό γύρω κόσμος μπορούσε ν' άναμετρηθεί μέ τό παραμύθι πού διάβαζε.

Κάποια στιγμή ένα σκίρτημα πέρασε πάνω απ' τή γυαλένια έπιφάνεια, σάν φτερούγισμα πουλιού. Δέν άκούστηκε τίποτες κι όμως ή Κυβέλη ήταν σίγουρη πώς αύτή ή γαλάζια άνατριχλα είχε μιά δικιά τής

τομπράλκο: φόρεμα από βαμβακερό ύφασμα.

φταζιμίτικα: έφταζυμα.

«Παραμύθι χωρίς όνομα»: παιδικό μυθιστόρημα τής Πηνελόπης Δέλτα. μούστωσες: μέθυσες, ζαλίστηκες.

νισάφι: έλεος: κάνε νισάφι: τέλειωνε.

πᾶν μέτρον ἄριστον: άρχαιο ρητό: δλα πρέπει νά γίνονται μέ μέτρο.

μουσική. "Ισως μία ψιλή ψιλή τρίλια, σάν ενα άνοιξιάτικο ψιχάλισμα. Στήν άρχη φάνηκε στό βάθος μιά λεπτή γραμμή, γρατζουνιά σ' ενα κρινένιο δέρμα, κι επειτα γίνηκε σιγά σιγά σγουρός κυματισμός πού όλοινα δυνάμωνε. Τήν έπιασε ενας άκατανόητος, άνήμπορος θυμός, ή άπελπισία των παιδιών πού 'ναι άνικανα νά συμβιβαστούν μέ τη στέρηση της στιγμής, άνικανα νά σκεφτούν πώς αύριο πάλι ή θάλασσα θά ξημερώσει έτσι γαλήνια ή πώς τα κύματα έχουν κι αύτα τήν όμορφια τους.

'Η Άργυρώ βγήκε άπ' τό σπίτι κρατώντας τα σύνεργα του μπάνιου, τό μπουρνούζι, τό χρωματιστό λαστιχένιο ψάρι πού φούσκωνε, τή σκούφια, τά σανδάλια.

—Αντε νά βουτήξεις, τώρα πού 'ναι ζεστή ή θάλασσα.

Προχώρησε με μικρά, φοβισμένα βηματάκια στά ρηχά. 'Ο βυθός ήταν στρωμένος με στρογγυλά, παρδαλά χαλίκια, σάν φρουί γκλασέ*, και τό νερό πράσινο κι άναλαφρο σάν βραδινό άγέρι. Πάφλαζε γύρω της μ' ενα μεταξωτό θρόισμα κι οι γλάροι έσκυβαν καί φιλούσαν τίς κορφές των κυμάτων.

Πιό πέρα, στ' απατα, ό βυθός ήταν γεμάτος φύκια πού άναδεύονταν τεμπέλικα νοσταλγώντας τόν ήλιο.

"Επαιξε πολλή ώρα μονάχη της, βουτηγμένη στήν ίριδιστή* χαρά του όριζοντα και τής έκρηκτικής άνοιξης πού κυμάτιζε μέσα της. Στήν 'Αθήνα ό ούρανός ήταν πάντα κρυμμένος πίσω άπ' τίς στέγες των σπιτιών, σάν πίσω άπό βαριά τσιμεντένια σύννεφα. Ξεχνούσες τήν ύπαρξη των αστρων, του ήλιου, τής αύγης. Καλά καλά δέν σήκωνες τά μάτια ούτε στά δεύτερα πατώματα τών σπιτιών. 'Η ζωή ήταν ενα μακρύ τούνελ*, σάν τή σήραγγα του Μπράλου*. Περπατούσες ίσα μπρός σου, άκολουθώντας τά βήματα του προηγούμενου, όπως τά μυρμήγκια στίς φωλιές τους, ή τά βόδια, όταν γύριζαν τό γιόμα* άπ' τό χωράφι. Κι ή μέρα ήταν ενα μέ τη νύχτα, ενα σκοτάδι μέ πιότερα ήλεκτρικά.

Σιγά σιγά όλος ό μικρόκοσμος τής παραλίας μαζεύτηκε γύρω άπ' τό λαστιχένιο ψάρι σάν τούς σαργούς* γύρω άπ' τό ψωμοτύρι τής πετονιᾶς. Τρεις πιτσιρίκοι στάθηκαν καί χάζευαν μέ μιά έπιθετική ζήλεια στά μάτια, μή τολμώντας ώστόσο νά προχωρήσουν στήν πράξη. 'Η Κυ-

φρουί γκλασέ: φρούτα ζαχαρωμένα (είδος γλυκοῦ).

ίριδιστός: αύτός πού βγάζει ίριδισμούς, πολύχρωμες άνταυγειες.

τούνελ: σήραγγα.

Μπράλος: όρεινή διάβαση στο βουνό Καλλίδρομο, κοντά στή Λαμία.

γιόμα: μεσημέρι.

σαργός: είδος ψαριού.

βέλη στήν άρχη προσπάθησε νά τούς άγνοήσει, μά ή ματιά τους βάραινε τόσο έπιμονα στό ψάρι της, ώστε τά χρειάστηκε κι ἄρχισε νά ύποχωρεῖ κανονικά, μ' ὅση περισσότερη ἀξιοπρέπεια μποροῦσε.

Μά ή κατάσταση λύθηκε γρήγορα. Ὁ μεγαλύτερος τῆς παρέας, ἔνα ψηλόλιγνο, ξανθό παιδί μέ μεγάλα δόντια πεταγμένα πρός τά ἔξω, πλησίασε καί τῆς εἶπε θαρρετά.

— Θές νά παίξουμε καί μεῖς μέ τό ψάρι;

— Πώς! "Αν θέλετε! ἀπάντησε βιαστικά.

Φοβόταν πάντα πώς τ' ἄλλα παιδιά δέν ήθελαν νά παίξουν μαζί της. Γι' αὐτό, μόλο πού ή θεία Ἀγλαΐα τῆς είχε ἀπαγορέψει νά δανείζει τά πράματά της στούς ἄλλους, βιβλία, τετράδια, παιχνίδια, τούς ἔδωσε ἀμέσως τό λαστιχένιο ψάρι.

— Πώς σέ λένε; ξαναεἴπε τό ξανθό παιδί.

— Κυβέλη. Ἐσένα;

— Λεωνίδα Χαριτάκη. Αύτόν τόν λένε Πέτρο καί κείνον Βασίλη. Είναι φίλοι μου.

— Ποῦ κάθεστε;

— Σέ κείνα κεī τά σπίτια. Νά, τά βλέπεις; Φαίνονται ἀπό δῶ. Ἔκείνο μέ τά πράσινα παράθυρα καί τ' ἄλλο μέ τή μεγάλη συκιά. Ἐσύ ποῦ κάθεσαι;

— Εκεī, σ' αὐτό τό σπίτι μέ τή βεράντα.

Τή ρώτησαν ἀκόμα πόσων χρονῶν είναι καί τήν κοίταζαν μέ θαυμασμό, σάν ἔμαθαν πώς ἔμενε στήν Ἀθήνα κι ὁ πατέρας της ἦταν δικηγόρος. Αύτοί μένανε στό Βόλο κι ἤταν παιδιά ἐμπόρων.

"Οταν ἦρθε νά τήν πάρει ή Ἀργυρώ, νόμισε πώς τούς ἤξερε ἀπό χρόνια. Ὁ μπάτης* είχε δυναμώσει καί βούλει στήν στέγη τού σπιτιοῦ σάν βαριά χορδή βιολοντσέλου*. Ἡ λευκά ἀρμένιζε στό μεσημέρι μ' ἀπλωμένα τά φύλλα. Ἀκόμα κι ή ὥρα τού φαγητοῦ στόν Ἀη-Σώστη είχε ἔνα χυμό, μιά γεύση ιδιαίτερη. Δέν ἤταν ή σούπα πού κατάπινε μ' ἀνδία στήν Ἀθήνα ἀπό κάποια ἀνεξήγητη μισητή ἀνάγκη. Ἔτσι ή ἔδια ή σάρκα τής θάλασσας, κλεισμένη στή μορφή ἐνός ψαριοῦ. Καί τό κρεβάτι της δέν ἤταν τ' ἀναπόφευκτο μαρτύριο πού ύψισταται κανένας ἀνάσκελα, προσπαθώντας νά διασκεδάσει μέ τά παραμύθια ἡ πιάνοντάς μύγες, ἀλλά ἔνα ἄσπρο καραβάκι μέ γαλάζια παράθυρα. Κάτω, στήν ἀκρογιαλιά, τά κύματα σούρνονταν μ' ἔνα θρόισμα δάσους. Ἰσως ἔτσι νά 'κανε ή γενειάδα τού γερο-Ποσειδώνα, ὅταν ξεχυνότανε θυμω-

μπάτης: ὁ ἀέρας πού φυσά ἀπό τή θάλασσα.

βιολοντσέλο: ἔγχορδο ὄργανο σέ σχῆμα μεγάλου βιολιοῦ.

μένη στό Αιγαῖο. Νά ρουφᾶς λαίμαργα τίς στιγμές, όπως ό κάμπος τή βροχή ένα καλοκαιριάτικο άπομεσήμερο, δίχως νά τίς άφήνεις νά περνάνε ξένες, μακριά, σάν μιά μελωδία πού άκους άφηρημένος.

“Ολα τούτα ήτανε τόσο καινούρια πού δέν τήν άφήνανε νά κοιμηθεῖ. Είδε τ’ άπομεσήμερο νά λοξεύει στό παράθυρο, τό ‘δε σ’ όλες του τίς άποχρώσεις, με κείνο τόν άνεξάντλητο δημιουργικό πλούτο τών παιδιών πού βγάζει θησαυρούς εύτυχίας άπό ‘να μόριο άχτιδας. Είδε τ’ απόσπρο φῶς τοῦ μεσημεριοῦ νά θολώνει σιγά σιγά, ώσπου έγινε μιά κίτρινη άμφιβολή άνταυγεια. Ταξίδευε μέδ στό κρεβάτι της, γλιστρώντας πάνω στόν ούρανό. Κάποτε θά πήγαινε σέ κείνα τά νησιά άντικρου, σέ κείνη τή σταχτιά κουκίδα καί στ’ ἄλλο, πλάι, πού μάκραινε πάνω στό νερό σάν σκουλήκι. Θά ‘χε ένα καράβι καί θά πήγαινε παντοῦ. Κι ή ζωή θά ‘ταν πάντα έτσι γαλάζια καί δροσερή.

Έρωτήσεις

1. Άφοι μελετήσετε καλά τό άκόλουθο χωρίο: «Θά ‘θελε τόσο νά κρατήσει μερικές γουλιές... τής όδου ‘Ασκληπιοῦ», ν’ άπαντήσετε στίς έξης έρωτήσεις:
α) Ποιά είναι «τούτη ή πολύτιμη ούσία»; Γιατί τήν όνομάζει έτσι;
β) Τί σημαίνει ή φράση «‘ταν οι ώρες δέν θά τραγουδοῦσαν πιά»; Νά βρείτε πιό κάτω ἄλλα χωρία πού νά δικαιολογοῦν τή φράση αύτή.
2. Νά μελετήσετε τόν τρόπο πού ή Κυβέλη γνωρίζεται μέ τά παιδιά. Στήν άρχη τί στάση κρατοῦν τά παιδιά ἀπέναντι στήν Κυβέλη καί τί στάση ή Κυβέλη ἀπέναντί τους; “Αν λέγαμε ότι τό διάλογο πού άκολουθεῖ τόν χαρακτηρίζει ή φυσικότητα, θ’ άπαντούσαμε σωστά; Νά δικαιολογήσετε τήν άπαντηση σας.
3. Τί αἰσθήματα γεννά στήν Κυβέλη ή γνωριμία της μέ τήν ύπαιθρο; Μπορείτε νά σημειώσετε μιά φράση πού νά έκφράζει συνοπτικά αύτά τά αἰσθήματα;

MIMIKA KRANAKH. Γεννήθηκε στή Λαμία. Σπούδασε Νομικά καί Πολιτικές Έπι-στήμες στήν Αθήνα. Τό 1945 έφυγε γιά τό Παρίσι, όπου καί διαμένει. Έμφαν-στηκε τό 1947 μέ τό μυθιστόρημα *Contre temps* καί ξεχώρισε άμεσως γιά τίς γνήσιες πεζογραφικές της ίκανότητες. “Άλλο της έργο είναι *Tό τσίρκο* (δημοσι-εύτηκε στά γαλλικά). Μέ τό βιβλίο της ‘Ελλάδα, πού κυκλοφόρησε γαλλικά στό Παρίσι, έδωσε μιά γενική, ἄλλα ζωντανή εικόνα τοῦ έλληνικοῦ χώρου. Δημοσί-ευσε επίσης ἄρθρα καί μελέτες σέ γαλλικά καί έλληνικά περιοδικά.

Γεώργιος Δροσίνης

Τό φτάσιμο

Τό φτάσιμο είναι τό πρώτο άπό τά τέσσερα ποιήματα πού έχουν τό γενικό τίτλο Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ καὶ ἀνήκουν στή συλλογή Θά βραδιάζει. (Αθήνα 1930). 'Ο ποιητής πηγαίνοντας άπό τήν πόλη στό χωριό έξηγει στή συντροφιά του τίς όμορφιές πού θά συναντήσουν έκει.

Θά βραδιάζει ἡ μέρα, ὅταν θά φτάνομε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἀλώνια·
θά φαινοῦν λευκά τά χωριατόσπιτα
πίσω ἀπό τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριά θ' ἀκούονται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φούρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασάινομε στό διάβα μας
μυρωδιά ἀπό στάχια θερισμένα.
Θά μᾶς εύχηθοῦν τό «καλῶς ἥρθατε»
χέρια ἀπό τόν κάματο ἀργασμένα.

'Από τό κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τά χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξομε
τή βαριά τή σιδερένια πόρτα.

Ἐρωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζει ὁ ποιητής τή ζωή τοῦ χωριοῦ; Μέ ποιές εἰκόνες;
2. Τί ἐκφράζει μέ τήν τέταρτη στροφή ὁ ποιητής;
3. Ποιά αισθήματα μᾶς μεταδίδει τό ποίημα;
4. Γιατί χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής τό Μέλλοντα χρόνο;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στήν Αθήνα. Σπούδασε στήν Αθήνα καὶ τή Γερμανία. Ἔγραψε διηγήματα καὶ κυρίως ποιήματα. "Εδειξε ἐπί-

σπις μεγάλο ένδιαφέρον γιά τήν παιδεία. Τό 1926 έγινε άκαδημαϊκός. "Εργα του: Φωτερά σκοτάδια, Κλειστά βλέφαρα, Θά βραδιάζει, τό μυθιστόρημα Άμαρυλλίς, διηγήματα κ.ά. Τά έργα του διακρίνονται γιά τήν άγαπη τής ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ύπαιθρου.

Γαλάτεια Σαράντη

'Αποχαιρετισμός

'Η Μάνη, ἐπειδή εἶναι ὥρεινή περιοχή, ἡταν ἀπομονωμένη ὡς τά τε-
λευταῖα χρόνια. Γ' αὐτό διατήρησε πιό πολύ τίς ιδιότυπες συνήθειές
της καὶ τίς πατροπαράδοτες ἀντιλήψεις, δηλαδή τήν παράδοσή της.
'Ο γερο-'Αντώνης, ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος, εἶναι ἔνας γνήσιος ἀντί-
πρόσωπος αὐτῆς τῆς παράδοσης.

Τό γράμμα ἡρθε ἔτσι δίχως νά τό περιμένει, κι οὕτε πού εἶχε δεῖ κα-
νένα ὄνειρο, νά ἔχει κάπως προετοιμαστεῖ. Κι ἡ χαρά τοῦ γερο-'Αντώνη
τοῦ Μηλέα ἡταν κάτι πού ποτέ δέν τό εἶχε φανταστεῖ πώς μπόραγε καί
νά ύπάρχει σέ τούτη τή ζωή.

«Σεβαστέ μου πατέρα, ἔγραφε ὁ γιός του, εἴμαστε καλά καί τό αὐτό
ἐπιθυμοῦμε καί δι' ἐσέ. 'Αποφασίσαμε φέτος νά 'ρθοῦμε στό χωριό.
Μόλις τελειώσει τό σχολείο ὁ 'Αντωνάκης, θά 'ρθοῦμε, μόνο πού πρέ-
πει πιά κι ἐσύ ν' ἀποφασίσεις νά γυρίσεις μετά μαζί μας στήν 'Αθήνα!»

Οὕτε πού στάθηκε σέ τοῦτο τό τελευταῖο, πού τοῦ τσαμπούναγε σέ
κάθε γράμμα του ὁ γιός του. «"Ελα, πατέρα... "Ελα πιά!... Δέν μπορῶ νά
σέ ξέρω γέρον ἀνθρωπο μονάχο σου..."» Κι ἄλλα τέτοια. Ποιός τόν
ἄκουγε; Νά πάει, λέει, στήν 'Αθήνα, μέσα στή βρωμά καί στή βουή, νά
πλακωθεῖ ἡ ψυχή του; Πείσμα στό πείσμα λοιπόν: δέν πάω πουθενά!
'Εδω γεννήθηκα, ἐδῶ θά πεθάνω! "Ελα, πατέρα, νά γνωρίσεις τόν ἔγ-

γονό σου! Νά μοῦ τόν φέρετε έδω νά τόν γνωρίσω... Πόσα χρόνια τό περίμενε αύτό καί πώς περάσανε αύτά τά χρόνια!

Πήρε τό γράμμα καί τό διάβασε στόν καφενέ. «"Αντε, γερο-'Αντώνη, ποιός τή χάρη σου! Θά δεῖς τά έγγονια σου έπιτέλους", τοῦ λέγανε οι χωριανοί κι αύτός τούς κέρασε όλους διπλές φορές γιά τό καλό μαντάτο*.

"Επειτα πέρασαν οι μέρες, πολλές πολλές μέρες, δέσαν τά μύγδαλα, γίναν μελιχρά* τά σύκα, καί μιά φορά πού πέρασε ό γερο-'Αντώνης μπρός άπό τό σχολεῖο βρήκε τό δάσκαλο μονάχο του: «Κυρ-δάσκαλε, πού είναι τά σκολιαρούδια σου;» ρώτησε τάχα άδιάφορα.

– Τώρα πιά, παππούλη; κλείσαν τά σχολεῖα! "Οπου νά 'ναι θά ἔρθουνε καί οί δικοί σου. "Έτσι;

"Έτσι βέβαια! Γι' αύτό καί τράβηξε άμεσως στήν κουμπάρα του τήν Πότα, πού τόν φρόντιζε καί τόν νοικοκύρευε άπ' όταν πέθανε ή γριά του.

– Κλείσαν τά σχολεῖα, τής είπε. Νά 'ρθεις νά συγυρίσεις έκεινο τό ρημάδι. Νά μή φρίξουν οι πρωτευουσανόι!

"Έκανε τάχα πώς κορόιδευε, πώς περιφρονοῦσε τούς πρωτευουσανούς, μά στάθηκε μονάχος του νά έπιβλέψει πού άσβέστωναν οι γυναίκες. Δέν κάθησε σέ καρέκλα σλη μέρα, στασό δέν είχε, κι ἔλεγε έκεινο νά γίνει έτσι, έκεινο ἀλλιῶς* γέλαγε, ἔλεγε χωρατά κι ἔπειτα ντρεπότανε γιά τή χαρά του, νά τή δείχνει έτσι. "Ηθελε νά κρυφτεῖ στά ίδια του τά μάτια, θύμωνε λοιπόν ξαφνικά κι ἀδικαιολόγητα, ἄλλαζε γνώμη, μάλωνε τίς γυναίκες, πώς τάχα τεμπελιάζουν καί πάνε έτσι τά μεροκάματα. "Ωσπου ή Πότα ἀπαύδησε* στ' ἀλήθεια κι ἔβγαλε έκεινη τίς φωνές καί τόν ἔδιωξε στόν καφενέ: «"Άει στό καλό, ἀφέντη* μου, θά μᾶς τρελάνεις. "Άσε μας νά κάνουμε τή δουλειά μας!" "Εφυγε βρίζοντας καί κρυφογελώντας.

Τό σπίτι καθαρίστηκε κι ἔγινε άγνωριστο. Ής καί γλάστρες μέ βασιλικό ἔβαλε ή Πότα, μιά σέ κάθε παράθυρο, φουντωτό βασιλικό καί καταπράσινο. Κι όταν ἤρθαν οι δικοί του, ό γερο-'Αντώνης τούς καλωσόρισε στήν ξώπορτα. Ή νύφη του ἤταν ἀδύναμη, οὔτε τήν κοίταξε.

μαντάτο: είδηση.

μελιχρός: γλυκός σάν τό μέλι.

ἀπαύδησε: ἀπόκαμε.

ἀφέντης: κυριάρχος, κύριος. Παλιότερα λεγόταν ό νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ· ἐπίσης έτσι προσφανοῦσαν οι γυναίκες τούς ἄντρες σέ πολλά μέρη τής 'Ελλάδας.

«Μισό μερτικό» σκέφτηκε «κι ή καλημέρα πολύ τής πάει». Ξένη, άλλιώτικη ή μιλιά της, άλλιώτικα τά χνωτά της. Καί τίς έγγονες του τίς άγριοκοίταξε σχεδόν. Ξενοφοκοῦδες*, είπε μέσα του, σά νά φταιγαν γιά κάτι τά δυό κοριτσάκια. Παλιοθηλυκά. Αύτές θά κομματιάσουν τήν περιουσία! Έκει ίμως πού μαλάκωσε ή μορφή του καί άστραψαν τά μάτια του, ήταν στόν έγγονό του τόν Άντωνάκη. Αύτός μάλιστα! Αύτός άξιζε κάθε θυσία. Τόν κοίταζε καί δέν τόν χόρταινε. Άφέντη μου, λιοφύτα μου, λεβέντη μου, άιτέ μου... «Ολα τά καλά λόγια γι' αύτόν. Θά σέ πάω έδω... Θά σέ πάω έκει... Θά σου χαρίσω όπλο... Θά σου πάρω βάρκα...

— Πατέρα, έκαμε ή νύφη του γλυκά. Τά άλλα παιδιά ζηλεύουν. Μήν ξεχωρίζετε έτσι τόν μικρό! Τά άλλα παιδιά...

— Ποιές; οι ξενοφοκοῦδες; άστραψε ό γέρος δυνατά. Αύτό έλειπε, νά έχουνε κι αύτές γνωμή!

— Παππούλη, είναι άλήθεια πώς είσαι ένενήντα χρόνων;

— Γεννήθηκα στά 1864. Μέτρα καί βρές τα πόσο είμαι!

— Παππούλη, πολέμησες μέ τούς Τούρκους έσύ;

— Τούρκος δέν πάτησε τό πόδι του στή Μάνη, βρέ· αύτό νά τό θυμᾶσαι πάντα! Στήν Κρήτη πολέμησα.

— Παππούλη, άλήθεια είναι πώς καίγατε τό λάδι καί τό χύνατε στούς έχτρούς άπό κείνη δά τήν τρύπα;

— Άπο τό φονέα νά λές, Άντωνάκη. Άπο τό φονέα!

Είχαν γίνει άχώριστοι οι δυό τους. Θά τού δείξω τά χτήματα ένα ένα, είχε πεῖ ό γέρο-Άντωνης, νά τά γνωρίσει, νά τά διαφεντεύει*, σάν θά μεγαλώσει, όχι σάν τόν πατέρα του, πού ποτέ δέ νοιάστηκε γι' αύτά, είναι δέν είναι. Καί τού έδειξε τά χτήματα ένα ένα. Ό Άντωνάκης έτρωγε καρύδια καί σύκα κι άλλα φιλέματα*καί δέν ξεκόλλαγε άπό τόν παππούλη του. Κι όλο γιά πολέμους μίλαγαν. Γιά παντιέρες*, γιά σκοτωμούς, γιά νικλιάνους* καί φαμέγιους*: «Εγινε ένα παχνίδι ή ζωή κι ή ιστορία... Ό Πετρόμπεης, οι Τρουπάκηδες, ό Παναγιώταρος. Μιά πριγκιπέσσα Παλαιολογίνα*, πόσοι τήν άγαπήσανε, μά τήν παντρεύ-

---

ξενοφοκοῦδες: οι γυναίκες πού κάθονται σέ ξένο τζάκι· πού μέ τό γάμο τους άλλάζουν σπίτι.

διαφεντεύω: ύπερασπίζομαι.

φιλέματα: κεράσματα.

παντιέρα: σημαία.

νικλιάνοι-φαμέγιοι: ή άνωτερη καί ή κατώτερη κοινωνική τάξη (άντιστοιχα) στή Μάνη.

Παλαιολογίνα: 'Από τή βυζαντινή οίκογένεια τών Παλαιολόγων τού Δεσποτάτου τού Μιστρά.

τηκε ένας προσπάπιος σου, 'Αντωνάκη!... Παλικαριές κι άπιθανες άποκοτιές* γιά τήν τιμή καί γιά τό όνομα.

Στεκόνταν τό δειλινό στή ράχη καί βλέπαν τόν ήλιο πῶς έσβηνε στή θάλασσα, κι ήσαν κι οί δυό τους όλο έξαψη καί φλόγα. Πάνω τους διαφέντευε ό Ταῦγετος! 'Απάτητος, περήφανος, άντρικιος! 'Ακόμη καί στήν κορυφή του θ' άνεβαινε ό γερο 'Αντώνης τούτες τίς μέρες. Τόσο ένιωθε φτερωμένη κι άντρειωμένη τήν ψυχή του δίπλα στό παιδί.

Καί σταν πέρασε ό καιρός, ξεστόμισε στό γιό του τούτη τήν παράλογη κουβέντα:

— "Ασε μου, μωρέ, τόν 'Αντωνάκη μαζί μου νά περάσει ένα χειμώνα έδω πάνω, νά τό θυμάται όσο ζει!"

Γέλασε ό γιός του. «Τί λέας, πατέρα, είσαι καλά; Ποῦ ν' άφήσω τό παιδί; Θά 'ρθεις όμως έσυ μαζί μας, έτσι συμφωνήσαμε, δέν γίνεται άλλιως. Μέ τό ζόρι, μέ τή βία, θές δέ θές, θά σέ πάρω κοντά μου πιά!....»

Τοῦ ήρθε νά σηκώσει τή λαγούσα* νά τοῦ τή φέρει στό κεφάλι. 'Ακου τό θρασύμι*, έπειδή τάχα έβγαλε δυό δεκάρες στήν 'Αθήνα, σήκωσε καί μπόι, καί ξεχνάει πῶς μιλάνε στά γονικά τους τά παιδιά!

— Τήν άλλη βδομάδα θά φύγουμε, παππούλη, τοῦ εἶπε τό άπόγευμα ό μικρός. Θά 'ρθεις κι έσυ μαζί μας.

"Εστριβε τσιγάρο καί δέ μίλησε.

— Θά 'ρθεις κι έσυ μαζί μας, ξανάπε τό παιδί μέ σιγουριά, λέας κι είχε καταλάβει τή δύναμή του, λέας καί είχε συνειδητοποιήσει άπόλυτα πώς πιά ό παππούς του ήταν σκλάβος του καί δέν τόν άντεχε τό χωρισμό.

— Θά 'ρθω, πού νά μέ πάρει ή δργή. Θά 'ρθω καί θά ψοφήσω έκει σάν τό σκυλί, ξέσπασε ό γέρος. Είχε θυμώσει μονάχος του. "Ετσι τοῦ έρχοταν νά πάρει πέτρες νά τίς ρίχνει ίσα κάτω στόν κήπο τοῦ Καριτσέα. Πρίν έκατό χρόνια είχαν έχτρητα οι δυό φαμίλιες, αίμα είχε χυθεῖ, τά καλύτερα παλικάρια είχαν πέσει νά ξεπλυθεῖ ή προσβολή. Ποιά προσβολή; καί ποιός τή θυμόταν τώρα; "Ας είναι! Τί κι αν λέγαν καλημέρα, κι αν μιλιόσαντε* μέ τούς Καριτσέους τώρα σέ τούτους τούς νερούλιασμένους τούς καιρούς, πού δέν ξέρεις ποιός είναι έχτρός σου καί ποιός είναι φίλος σου! Νά πού τό αίμα του μίλαγε μέσα του σωστά, καί τώρα πού έχει φουντώσει ό θυμός μέσα του, θέλει νά πάρει πέτρες νά τίς ρίξει κατά κεī νά ξεθυμάνει!

ἀποκοτιές: τολμηρές πράξεις.

λαγούσα: ή μαγκούρα.

θρασύμι: θρασύδειλος, αύθαδης.

μιλιόσαντε: μιλιόνταν (ιδιωματ. τύπος).

‘Ο Αντωνάκης λάκιξε μέ τ’ αλλα τά παιδιά καί παῖζαν τό κυνηγητό. “Εμεινε μόνος του. Είχε καθίσει στό φράχτη, στήν ξερολιθιά. Ήσυχα πού ήταν! Τά πουλιά πώς χαμοπετούσαν τό δειλινό! «Θά φύγω, πουλάκια» τούς είπε. «Θά φύγω!» ”Ετρεμε ή φωνή του. “Ενας κόμπος είχε σταθεί στό λαιμό του, ίδιο ἄσπαστο καρύδι.

“Αχ, μωρή γριά, τί μους ‘καμες νά πεθάνεις πρώτη! Πονηρή καί καταφερτζού, όμορφα τά κανόνισες, ε; ‘Εσύ έτοιμάστηκες, τραγουδίστηκες, σ’ ἔκλαψε όλο τό χωριό! ‘Όλο τό χωριό ήταν στήν παρηγοριά σου. “Εφαγαν, ήπιαν, σέ συχώρεσαν! Τό καλύτερο κρασί μοῦ ήπιαν. Χαλάλι! Σέ συχώρεσαν! Πᾶς λαφριά λαφριά ἵσια στόν παράδεισο. ‘Αμ’ έγω, παλιόγρια, τί θ’ ἀπογίνων έγω; ”Ετσι πού μ’ ἄφησες...”

Είχε ξεχαστεί καί μίλαγε δυνατά, λές καί ή γυναίκα του – δεκαπέντε χρόνια πεθαμένη – ήταν ἐκεī πλάι καί τόν ἄκουγε, ἐκεī κάπου στόν άέρα, στό φράχτη, στήν έλια, κι ὥρα τήν ὥρα θά τοῦ ἔδινε ἀπόκριση!

«Τί θ’ ἀπογίνων έγω, ἄν μέ βρει ὁ Χάρος στήν Αθήνα;... ”Ακλαυτος θά πάω έγω κι ἀτραγούδιστος;...”.

Βέβαια ἀπόκριση δέν ἐρχόταν. Τέλειωσε τό τσιγάρο του καί σηκώθηκε ἀργά ἀργά. Μιά ίδεα δούλευε στό μυαλό του· κάπως ἔπρεπε νά τά συμβιβάσει τά πράγματα. Τράβηξε ἵσια στής βαφτιστήρας του τῆς Βγένως. Βρήκε τήν κόρη της ἐκεī:

– Ποῦ είναι ή μάνα σου; τή ρώτησε σκουντούφλης.

– Έχει πάσι τά ζά γιά πότισμα. Τώρα θά ’ρθει, νουνέ!

Τοῦ βγαλε καρέκλα καί κάθισε στήν αύλή καί περίμενε, κι ὅλο τή δούλευε ἐκεīνή τήν ίδεα, κι ὅλο ἔβλεπε πώς δέν ήταν καί κάτι δύσκολο. Δέν ήτανε καί τόσο παράξενο. ‘Η Βγένω ήταν ή καλύτερη μοιρολογίστρα. “Ολοι τό παραδέχουνταν αὐτό. Πῶς τά ἔδενε τά στιχάκια, τά λόγια πῶς τά ταίριαζε!

– Πόσω χρόνων μέ κάνεις; ρώτησε τή μικρή.

– Ξέρω κι έγω, πόσο νά πῶ!

– Είμαι ἐνενήντα ἔξι!

– Νά τά κατοστίσεις, νουνέ!

– Τόν κακό σου τόν καιρό! Θά πεθάνω ἐκεī πού θά μέ πάνε στήν Αθήνα. Θά πεθάνω, σοῦ λέω, καί θά πάω ἀκλαυτος κι ἀτραγούδιστος! Λοιπόν;

– Λοιπόν;

– Λοιπόν; νά, γι’ αὐτό ήρθα! Νά πεῖς τής μάνας σου νά ἔρθει ταχιά στό σπίτι. Νά μέ τραγουδήσει!

‘Η μικρή τράβηξε ἀμήχανη τήν κοτσίδα της καί τήν ξέπλεξε στήν ἄκρη.

- Νά σέ τραγουδήσει, νουνέ... ζωντανό;
- Νάι, γιατί; είναι παράξενο, μωρή; 'Αγρίεψε.
- "Οχι, έκαμε φοβισμένη αύτή.
- Νά της πεις νά 'ρθει στό σπίτι νά μιλήσουμε. Νά συνεννοηθούμε για πότε θά 'vai!

'Ορίστηκε γιά τήν Κυριακή μετά τής Παναγιας τής Γιάτρισσας*. Καί τήν άλλη μέρα θά φεύγανε όλοι μαζί γιά τήν 'Αθήνα. 'Η Πότα τόν ἔντυσε τό πουκάμισο καί τήν καλή φορεσιά, πού είχε φυλαγμένη γιά τή μεγάλη ώρα. Πλύθηκε καί στολίστηκε σάν γαμπρός, είχε κιόλας ξομολογηθεί καί πήγε καί μετάλαβε. Κι όταν άπόλυτης ή έκκλησία, ήρθαν όλοι οι χωριανοί στό σπίτι νά τόν χαιρετίσουν. Τόν βρήκανε ξαπλωμένο στή σάλα τού σπιτιού του, είχε τραβήξει στή μέστη τό σκαλιστό σεντούκι καί είχε ξαπλώσει πάνω έκει, τά χέρια σταυρωτά, κλειστά τά μάτια, ἔνα κόκκινο γαρούφαλο στό στόμα. Κάθισαν όλοι ἔνα γύρω, σοβαροί κι άγέλαστοι καί περίμεναν. "Ωσπου ήρθε ή Βγένω κι έφερε μαζί της, ἔτσι ὅπως είχαν συμφωνήσει, τή Βεργούλα τοῦ Τσαγκρή κι άκομη τίς δυό ἀδερφές τοῦ Βαγγέλη τοῦ Ρίγγου ἀπό τή Πλάτσα. Οι πιό ἄξιες μοιρολογίστρες τού τόπου! Κάθισαν κι αύτές σοβαρές, λύσαν τά μαντίλια τους τά μαῦρα, κράτησαν τό ρυθμό κουνώντας ζερβά δεξιά τήν κεφαλή. Κι ἄρχισε ή Βγένω τό μοιρολό. Γιά ποιόν ἀντρειωμένο ἔκλαιγε τούτη ή φωνή! Παινέματα γιά παλικάρι ήσαν αύτά κι όχι γιά ἐκατοχρονίτη: ἥλιος πού ἔσβησε καί σκοτείνιασεν ή γῆς. Δεντρί πού μαράθηκε. Δρῦς πού χτυπήθηκε ἀπό κεραυνό. Πῶς στέρεψε ή βρύση ἀπό τό δροσερό νερό; Τούτη ή νερομάνα πῶς καί δέν κελαρίζει πιά, νά ξεδιψάει ό κόσμος όλος μές στή χάρη της;... Τά ἔλεγε ή Βγένω, κι ἔπειτα τόν ἔπαιρνε τόν κάθε στίχο ή Βεργούλα καί οί δυό Ριγγίες μέ σπαραχτική φωνή. Κι ἀπέ, πάλι ἄρχιζεν ή Βγένω: γιά πολέμους μιλοῦσε τώρα, γιά βόλια καί γιά κάστρα πού ξεθεμελιώθηκαν, γιά αἴματα καί γιά γδικι-
ωμούς* καί γιά φιλότιμα. "Ολα δέν τά εὐλόγησε ό Θεός σέ τούτη τή ζωή!

Τά 'κουγε ό γερο-'Αντώνης, κι ἔνα χαμόγελο εύτυχίας πλανιόταν στή μορφή του. Τά μάτια του πάντα κλειστά, τά χέρια σταυρωμένα. "Αχ, ἄν ήθελε ό Κύριος νά τόν ἔπαιρνε στούς κόλπους του τούτη τήν ώραία στιγμή! "Άν ήθελε ό Κύριος νά ἔστελνε τόν ἄγγελο μέ τή ρομφαία, τώρα πού ή Ψυχή του ήταν όλοκάθαρη, νά τήν ὀδήγαγε σιμά του τούτη

τής Παναγιας τής Γιάτρισσας: μ' αύτή τήν προσωνυμία γιορτάζεται στή Μάνη ή Παναγία στίς 8 Σεπτεμβρίου.
γδικιωμός:έκδικηση.

τήν ψυχή, περνώντας άπο τήν περήφανη κορυφή τοῦ Ταύγετου! "Αχ, ἂν ἥθελε ὁ Κύριος νά φυσήξει και νά σβήσει τώρα τοῦτο τό καντήλι· τό λάδι του σώθηκε. Λάθος εἶναι πού κρατάει τούτη ἡ τρεμουλιαστή φλογίτσα. "Απλωσε, ἀφέντη, τήν παλάμη Σου, λευτέρωσέ την τούτη τήν ψυχή τοῦ γερο-Ἀντώνη, νά πάρει τά ψήλου, πάνω ἀπό τά κυπαρίσσια πού γνωρίζει, πάνω ἀπό τίς ἐλιές πού τίς μόχθησε*, πάνω ἀπό τό χῶμα τό δικό του. Νά φύγει μαζί μέ τούς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τούτης τῆς Βγενιώς... ψηλά... ψηλά... ψηλά..."

"Η Πότα ἔφερε τούς καφέδες καί τά κονιάκ στό μεγάλο δίσκο καί ὅλοι τόν χαιρέτισαν καί τοῦ εἶπαν: Θεός σχωρέσε!* Τοῦ εἶπαν ἀκόμη: καλή ψυχή, καί οἱ γεροντότεροι: καλήν ἀντάμωση!"

Καί ὅταν ὅλα τελείωσαν, ἦρθε καί ὁ Ἀντωνάκης κοντά του ἀναψοκοκκινισμένος, ἀγριεμένος, τά μάτια του κατακόκκινα ἀπό τό κλάμα.

- Πές μου, παππούλη, εἶσαι ζωντανός;
- Πάψε βρέ, δέν κλαίνε οἱ ἄντρες, τόν ψευτομάλωσε.
- Μά τό παιδί ἐπέμεινε ἀπαρηγόρητο.
- Πές μου, εἶσαι ζωντανός ἢ ὥχι;

Τόν κοίταξε λίγο ὁ γέρο-Ἀντώνης μαλακωμένος, τοῦ χάιδεψε τό κεφάλι.

- Ξέρω κι ἐγώ, ἔκαμε σιγά. Ξέρω κι ἐγώ;...

"Ἐνα μικρό ἀσπρό σύννεφο ταξίδευε μακριά, κάτι ἐλάχιστο καί ἄπιαστο. Ἀσπρό, χωρίς σχῆμα καθορισμένο· χωρίς νόημα. Ἀπόμεινε κεῖνος χαμογελώντας, νά τό κοιτάει ἐκεῖ, ψηλά... ψηλά... ψηλά..."

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ἀντίληψη τοῦ γερο-Ἀντώνη γιά τά κορίτσια καί ποιά γιά τ' ἀγόρια; Πρόκειται γιά δική του ἀντίληψη ἀποκλειστικά ἢ ὥχι; Πῶς τήν ἐξηγεῖτε;
2. Νά ἐπισημάνετε δυό συνήθειες πού ἀνήκουν στήν παράδοση τῆς Μάνης.
3. Τί γνωμή ἔχει ὁ γερο-Ἀντώνης γιά τήν ζωή τής πόλης; Σέ ποιά σημεῖα τοῦ διηγήματος ἐκφράζεται αὐτή;
4. "Οταν ὁ Ἀντωνάκης ρώτησε τόν παππού του ἂν εἶναι ζωντανός, ἐκείνος τοῦ ἀπάντησε: «Ξέρω κι ἐγώ;» Τί ἥθελε νά πεῖ;
5. Μέ ποιά δευτερεύοντα περιστατικά ἐκφράζεται ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀντώνη νά δεῖ τούς δικούς του;

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΖΑΡΑΝΘΗ. Γεννήθηκε στήν Πάτρα τό 1920. Σπούδασε Νομικά στήν

τίς μόχθησε: τίς καλλιέργησε μέ μόχθο.

σχωρεσε: (σχωρέσει σε), νά σέ συγχωρέσει.

Αθήνα. Ασχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. "Εργα της: α) διηγήματα: Τό βιβλίο τῆς χαρᾶς, Πασχαλιές, β) μυθιστορήματα: Τὸ βιβλίο τοῦ Γιοχάννες καὶ τῆς Μαρίας, Χρώματα ἐμπιστοσύνης κ.ἄ.

IV. Τό '40 – Ή κατοχή

Ἐδῶ σηκώνετ' ὅλ' ἡ γῆ μέ τούς ἀποθαμένους
(Σικελιανός)

Ἐδῶ σηκώνεται τὸν πόλεμον τοῦτον
Ἀπρυγον τοῦ Ποστοῦ, εἰς ἀποθάμησιν
τῶν πολεμού Ἀλεπίων Λεπούτη, τοῦτον τοῦτον
τὴν αποθάμησιν τὸν πόλεμον τοῦτον τοῦτον

Δεκαεπτίος Τὰ σπιτά ἔβαλαν τὰ χώμα τοῦτο τὸ τοῦ
πατέρος ἐμπτίον πόρον τοῦ πόλεμον τοῦτον τοῦτον
οπου ὁ προβλεπτικὸς σπιτονοκοκουρός εἶχε
πει για Ελαφούνια τοῦτο, ἄλλος μὲν διορίζει

πορεία της αρχαίας Ελλάδας στην πόλη της Αθήνας. Τα δύο μέρη της πορείας είναι τα πιο γνωστά στην Ελλάδα, αλλά και στον κόσμο. Η πρώτη πορεία περνάει από την πόλη της Αθήνας και την πλατεία Συντάγματος, και στη δεύτερη πορεία περνάει από την πόλη της Αθήνας και την πλατεία Συντάγματος.

Ούρβ. Ἀργυρός: Πορεία πρός τό μέτωπο

Χειμώνας

Τό κείμενο δημοσιεύτηκε στήν έφημερίδα 'Η Καθημερινή τό Δεκέμβριο του 1940, ἐνώ ὁ πόλεμος στήν Αλβανία συνεχίζοταν ἀκόμη. "Οπως ξέρουμε, πολλοί στρατιώτες ἔχασαν τότε τά πόδια τους ἢ πέθαναν ἀπό τά κρυοπαγήματα.

Δεκέμβριος. Τά σπίτια ἔβαλαν τά χαλιά τους, εἰς τά παράθυρα ἐμπήκαν βαριές οἱ κουρτίνες. Ἐδῶ κι ἔκει, ὅπου ὁ προβλεπτικός σπιτονοικοκύρης εἶχε φροντίσει γιά ξύλα, ἄναψε ἡ φωτιά, ἀλλοῦ μέ δυσό κάρφουνα ἥ πυρήνα* ἐτοιμάστηκε τό μαγκάλι. Τό βράδυ γέρνουν ἐρμητικά τά παραθυρόφυλλα, κλείνουν τά τζάμια, τά κρεβάτια ὀπλίζονται καὶ μέ μιά ἀκόμη κουβέρτα, μπαίνει τό πάπλωμα καί, καμιά φορά, πέφτει ἐφεδρεία καί τό παλτό. Εἰς τούς δρόμους τό βῆμα εἶναι ταχύ, ὁ γιακάς τοῦ παλτοῦ σηκωμένος, ἡ μυτίτσα τῆς μικρῆς, πού εἶναι ἀνεβασμένη στό τράμ, κατακόκκινη. Ὁ ἐπαίτης, πού στέκεται στή γωνιά τοῦ μεγάλου δρόμου, ἔφερε τά χειμερινά του. "Εναν μποξά*. Τώρα στίς όμιλίες τοῦ πολέμου ἐμπήκε, στερεότυπο, καί τό κρύο:

- Τί νέα;
- Καλά, πᾶμε 'μπρός.
- Κρύο.
- Χιονιάς.

Χιονιάς... Κι ἐπάνω; 'Επάνω στά βουνά; Ἐκεῖ ὅπου ἄρχισε τώρα νά πέφτει χιόνι καί σφυρίζει τρελός ὁ βοριάς καί τό παίρνει καί τό μαζεύει καί τό σκορπά γύρω του σάν θύελλα παγωμένη; 'Επάνω...

— Εἴδατε τό στρατιώτη ἐδῶ καί λίγες μέρες πῶς ἔφυγε; Κρατοῦσε δεξιά του τό ὅπλο, ἀριστερά του τήν ξιφολόγχη, στή μέστη τά φυσέκια του καί τό παγούρι, καί στήν πλάτη τό σπίτι του. Ἐκεῖ στό γυλιό ἄλλα

πυρήνα ἢ: τριμμένα κουκούτσια ἀπό ἐλιές, πού χρησιμοποιούνται γιά καύσιμη ὥλη.

μποξάς: πλεχτό ἢ ύφαντό μάλλινο ύφασμα, πού ρίχνεται στήν πιλάτη.

φυσίγγια, ό πρόχειρος ἐπίδεσμος, ἔνα ζευγάρι κάλτσες, ἔνα πουκάμισο καί ή κουβέρτα, ἔνα «ήμικλινοσκέπασμα» τοῦ στρατοῦ. Αύτό το κορμί μ' αὐτά θά παλέψει. "Εχει τό όπλο, τήν ξιφολόγχη, τά φυσέκια, γιά τόν ἔχθρό· μιά φανέλα, ἔνα ήμικλινοσκέπασμα γιά τό κρύο.

Τό βράδυ, ὅταν «ἔχει συνεχισθεῖ ή προέλασις» καί είναι παγωμένο τό σώμα του καί τά ροῦχα του ἔχουν βραχεῖ καί γύρω ἔχει κοκκινίσει ἀπό τό αἷμα τό χιόνι, ξέρετε ποῦ θά σταθεῖ νά κλείσει γιά λίγη ώρα τά μάτια του ό στρατιώτης; Κάπου σέ μιά πλαγιά. Κοντά σ' ἔνα χάλασμα, σ' ἔνα βράχο, σκάβοντας μέσα στόν πάγο μιά σπηλιά, στήνοντας ἔνα ἀντίσκηνο, πού ή θύελλα ποῦ καί ποῦ τό δέρνει, τό παίρνει.

Κι ὅμως αύτός ό στρατιώτης θά σηκωθεῖ. Αύτός θά ξυπνήσει μεσάνυχτα, διά νά «συνεχισθεῖ ή προέλασις».

Αύτός, ἀφοῦ ἐστάθη φρουρός εἰς τά σύνορα, ἀφοῦ ἀντίκρισε τά πολυβόλα, τούς ὅλμους, τό βαρύ πυροβολικό μέ τό στήθος του, μέ μιά λόγχη, ἀφοῦ ἐπῆρε τήν Ἐρσέκα, τήν Κορυτσά, τό Πόγραδετς, τό Ιβάν, ἀφοῦ ἐσκαρφάλωσε στίς κορυφές τής Μοράβας, θά προχωρήσει τώρα... Μαζί μέ τούς ἀνέμους, μαζί μέ τό χιόνι, μέ τό βοριά, μέ τή βοήθεια τής κατάλευκης Ὀπτασίας*, πού περνά χλωμή μέσα ἀπό τίς χαραμάδες καί χάνεται τό ξημέρωμα εἰς τά σύννεφα, ό "Ελλην στρατιώτης, ἀπό βουνό σέ βουνό, ἀπό ύψωμα σέ ύψωμα, βῆμα μέ βῆμα σπρώχνει, διώχνει, πατᾷ.

Κι ἐμεῖς;... Θά βάζομε τά χαλιά καί θά κλείνομε τίς κουρτίνες τό βράδυ; Ἐμεῖς θά σηκώνομε τό γιακά; Ἐμεῖς πρέπει νά κλεισθοῦμε στά σπίτια μας καί νά παγώσομε. Πρώτον διότι δέν χρειαζόμαστε καί δεύτερον διότι δέν θά παγώσομε.

Ἐμεῖς πρέπει τώρα – είναι Δεκέμβριος, στήν "Ηπειρο είναι ένάμισι μέτρο τό χιόνι – νά δώσομε ὅ,τι ἔχομε: κουβέρτες, πλεκτά, γάντια, φανέλες, χρῆμα. Ἀλλος νά δίνει, ἄλλος νά πλέκει, ἄλλος νά ἀγοράζει, ἄλλος νά κουβαλᾶ καί ὅλοι μαζί νά στέλνομε τήν ἐργασία μας καί τή στοργή μας καί τόν κόπο μας εἰς τά σύνορα. Γιά νά προφυλαχθεῖ, νά ζεσταθεῖ, νά κοιμηθεῖ ό στρατιώτης.

Αύτός δέν προστατεύει μόνο τή ζωή μας, τά σπίτια μας, τίς γυναικες μας, τά παιδιά μας. Προστατεύει κάτι ἀνώτερο: τήν τιμή τῆς Ἐλλάδος. Ἀπό τήν ήμέρα πού ἐφάνη, τόν παρακολουθεῖ μέ τό στόμα ἀνοικτό ό κόσμος ὄλος. "Εχει ξεσπάσει σέ χειροκροτήματα ή ύφη-

*Οπτασία: όραμα· ἐδῶ: είκόνα φανταστική, πού βλέπει κανείς μπροστά του σάν πραγματική.

λιος. "Εχει άντιλαλήσει ή γη σέ ζητωκραυγές. Κι έμεις, θά τόν άφήσουμε νά κρυώσει;... ΟΧΙ.

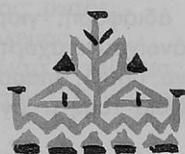
'Εμπρός λοιπόν!... Μιά ήμέρα, μιά Κυριακή, ας όρισθει μιά πλατεία ώς τόπος συγκεντρώσεως μαλλίνων ειδῶν. Κι έκει ας πάμε ένας ένας μέ ό,τι έχομε: μιά φανέλα, μιά κουβέρτα, ένα ζευγάρι κάλτσες, ένα πλεκτό και νά τό ρίξουμε. "Ολοι. Καί νά σχηματισθεί ένας κώνος, σάν τό Ίβάν.

Καί από τα γύρω ξενοδοχεῖα νά μᾶς βλέπουν οι ξένοι, γιά νά καταλάβουν καί νά τηλεγραφηθεί και έξω ότι έχει έπιστρατευθεί όλόκληρος ή Έλλας. 'Ο στρατιώτης μέ τό όπλο, ή γυναίκα μέ τό βελόνι καί οι γέροι καί τά παιδιά μέ τήν ύπομονή, μέ τό θάρρος, καί μέ ό,τι ό καθένας έχει.

Έρωτήσεις

1. Τό κείμενο άποτελείται από τρεις βασικές έννοτητες. Νά τίς βρήτε καί νά έπισημάνετε πώς ή καθεμιά έξυπηρετεί τό σκοπό τού συγγραφέα.
2. Ποιές έπιμέρους εικόνες από τή ζωή τού στρατιώτη μᾶς δίνει ό συγγραφέας;
3. Σέ ποιό λογοτεχνικό είδος άνήκει τό κείμενο καί γιατί;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΒΛΑΧΟΣ (1886-1951). Γεννήθηκε στήν Αθήνα. Σπούδασε Νομικά καί συνεργάστηκε ώς χρονογράφος καί άρθρογράφος σέ άθηναϊκές έφημερίδες. Τό 1914 έξέδωσε τό λογοτεχνικό περιοδικό *Παναθήναια* καί παράλληλα έγραψε τά θεατρικά έργα: Τό κόκκινο γάντι, 'Υπογραφή κ.ά. Τό 1919 έξέδωσε τήν έφημερίδα *Καθημερινή*, στήν όποια έγραφε τό πολιτικό άρθρο.

"Αγγελος Βλάχος

Θά 'ρθει ώρα

Τό Θά 'ρθει ώρα είναι τό τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου Τό μνημα τῆς γριας τοῦ Ἀγγελου Βλάχου, που ἀναφέρεται στὸν Ἑλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940-41 στὰ βουνά τῆς Ἀλβανίας. Στίς 6 Ἀπριλίου 1941 ὅμως οἱ Γερμανοὶ ἐπιτεθήκανε ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Παρά τὴ γενναίᾳ ὄντιστασή του, ὁ Ἑλληνικὸς στρατός ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσει στὸ μέτωπο τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων καὶ τῆς Ἀλβανίας. Τό ἀπόσπασμα μᾶς δίνει μιάν εἰκόνα ἀπό τὴν ὑποχωρηση τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου.

Περπατήσαμε μέρες καὶ τίς περπατήσαμε σ' ἔναν τόπο ἄγριο. Ξένον ἀπό μᾶς, ἀπό τὴν πίκρα πού πότισε τὸ κορμί μας καὶ τὸ τσάκισε. Περπατήσαμε ἀπό χωριό σέ χωριό, πότε τρώγοντας κοπριά μέ σταφίδα – εἰχε πέσει ἔνα φορτίο σταφίδα καταγῆς καὶ στήν πείνα μας τὰ φάγαμε μαζί – πότε φοβερίζοντας πώς θά βάλομε φωτιά στὸ σπίτι, ἃν δέ μᾶς δῶσουνε ψωμί, καὶ πότε ζητιανεύοντας ἔνα κατιτί μέ τό ἐκατοστάρικο στό χέρι.

'Από τίς τρεῖς μεραρχίες, σαρανταπέντε χιλιάδες ψυχές, μείναμε χίλιοι καὶ περπατᾶμε κάπως μαζί κι αὐτό τίς πρώτες μέρες. "Υστερα βαδίζομε παρέες ἀνάλογα μέ τὸ ποῦ πήγαινε ὁ καθένας. Πολλοὶ πετάχανε τά ὅπλα τους νά είναι ἐλαφρότεροι. "Άλλοι τά κουβαλάνε. Σέρνω κι ἐγώ τ' ὄπλοπολυβόλο. "Οσο κι' ἃν μέ τυραννάει, δέν τ' ἀφήνω. Τό κουβαλάω σάν κατάρα. Κάθε τόσο στέκομαι, τ' ἀκουμπᾶ χάμω, τό κοιτάω καὶ λέω νά τό ρίξω σέ καμπά ρεματιά βγάζοντάς του τό κινητό ούρατο* καὶ ὅμως νά το πάλι στήν πλάτη μου. Κι ὅλο περπατᾶμε λοξεύοντας πρός τὴν Ἡπειρο, πρός τά βουνά. Περνάμε χωριά μακεδονίτικα μέ χαρούμενα ὀνόματα. Πολυνέρι, Πεντάλοφο, Καλλονή, Αύγερινός, Ἀνθούσα, καὶ γύρω ἡ πλάση, τόσο ἀδιάφορη, γιορτάζει τήν ἄνοιξή της! Τά λούλουδα, χίλια στολίδια, ἀνοίγουνε ἀχόρταγα τά μάτια τους νά πιοῦνε φῶς, μάτια ἄλικα*, κίτρινα, μαβιά, σπαρμένα μές στούς κάμπους. Τά δέντρα στόλισαν τή φυλλωσιά τους μ' ἀνθούς πού σιγοτρέμουν κι

κινητό ούρατο: τό κλεῖστρο τοῦ ὅπλου.
ἄλικος: κόκκινος.

άνοιγουνε στόν ήλιο, καί τά ρυάκια μέ τά διάφανα νερά τους παίζουνε καί τραγουδοῦν ἔνα τραγούδι γελαστό.

Κι ὅλα αὐτά σάν νά περίμεναν καί νά ἐτοιμαστήκαν ἔτσι.

Καί τώρα μπήκαμε στήν Πίνδο.

ΠΙΝΔΟΣ, ΜΟΡΟΒΑ, ΙΒΑΝ, ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ, ΤΕΠΕΛΕΝΙ.

Ἐδῶ ἡταν ἡ ἀρχή! Ἐδῶ! Ἐδῶ! Νά, τοῦτα τά μέρη, τοῦτα τά χώματα, οἱ ρεματιές αὐτές, τά δάση τοῦτα. Καί τώρα; Περνοῦν περνοῦν, πηγαίνουνε τό δρόμο τους ἄνθρωποι βαδίζοντας σιγά, σέρνοντας τά πόδια, περνώντας μέσ' ἀπό τά μονοπάτια, ἀνάμεσα ἀπ' τά δέντρα, σάν τά φαντάσματα ἐκείνων πού ἐδῶ στά μέρη ἐτοῦτα ἀρχίσαν. Μπήκαμε σ' ἔνα δάσος ρόμπολα*, πελώρια, πυκνοφυτεμένα, κι εἶναι στοιχειό τό καθένα τους κι ὅλα μαζί στοιχειό. Μιά ἀσάλευτη, ἄγγιχτη ἡσυχία βασιλεύει. Τά βήματά μας δέν ἀκούγονται κι εἶναι σάν νά πηγαίνομε σέ μαγεμένο τόπο. Τό δάσος μέ τά μεγάλα ρόμπολα σάν νά περίμενε τό στρατό, σάν νά πρόσμενε τά τσακισμένα μας κορμιά νά τά σκεπάσει στή σιωπή του. Κι ὅλο βαδίζομε στό σκοτεινό μονοπάτι πού χώνεται ὅλο καί πιο βαθιά μέσα στά δέντρα πού λές καί κλείνουν πίσω μας. Καί νά, μέσι στήν καρδιά τοῦ δάσους, σ' ἔνα ξέφωτό του, βρήκαμε μιά στάνη κι εἶναι μέσα ἔνας παππούς μ' ἄσπρα γένεια, πού μᾶς κοιτάζει μέ τά γεροντικά πάνσοφα μάτια του.

– Ποῦθε ἔρχεστε, παιδιά;

– Πεινάμε, παππού.

– Καθῆστε, παιδιά. Καθῆστε.

– Παππού, νά κοιμηθοῦμε μέσι στή στάνη; Είμαστε τσακισμένοι.

– Κοιμηθεῖτε, παιδιά. Ξέρω.

Μᾶς ἔστρωσε τίς κάπες του μέσα στή στάνη κι ἥρθε ὁ ὑπνος καί μᾶς πήρε ἐκεῖ, κοντά στ' ἀρνιά, μέσι στή βαριά μυρωδιά τῆς στάνης. Ἀμαξυπνήσαμε, ηὔραμε δυό ἀρνιά στή σούβλα. Κάτσαμε, φάγαμε.

– Εύχαριστοῦμε, παππού...

– Τό Θεό, παιδιά.. Τό Θεό... Καί μᾶς κοιτάζει ἔνα γύρο.

– Τί γίνηκαν τά νιάτα σας; ρωτάει.

– Πόλεμος, παππού. Πόλεμος.

“Εγινε ὕστερα μιά κουβέντα μεταξύ μας κι εἶπε κάποιος πώς ἵσως ὁ Γερμανός θά φανεῖ λεβέντης... Ό γεροτσοπάνος μᾶς κοίταξε καί σωπάνει. Κάποιος εἶπε:

– Τά σπίτια μας, τό ἐλάχιστο, δέ θά τά πειφάξει.

ρόμπολο: κουκουναριά.

Τότε ό γέρος τόν κοίταξε κατάματα κι εἶπε:

- Παιδιά μου, μπῆκε ποτέ γιά καλό ό λύκος μές στή στάνη;
- "Όταν ἥρθε ἡ ὥρα νά φύγομε, λέω τοῦ γέρου:
- Παππού, κράτησε τ' ὅπλο.
- Τί νά τό κάνω, γιόκα μου;
- Ξέρεις ἐσύ. Πάρ' το.
- Δέν ἔχω δύναμη ἐγώ, μηδέ βλέπω καλά. Δῶσ' το σέ κανέναν ἄλλον, παιδί μου.
- "Οχι, κράτα το ἐσύ. Ξέρεις σέ ποιόν νά τό δώσεις ἀπ' αύτούς πού εἶναι δῶ, στά βουνά τριγύρω.
- Καὶ τί νά τό κάνει αὐτός γιόκα μου;
- Θά 'ρθει καιρός, παππού, θά 'ρθει ὥρα..."

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιά συναισθήματα έπιστρέφουν οι στρατιώτες μας ἀπό τό μέτωπο τῆς Ἀλβανίας;
2. Γιατί ὁ συγγραφέας μιλάει λεπτομερῶς γιά τήν πορεία τους μέσα στή χαρούμενη φύση καὶ τή μαγεία τῶν δασῶν;
3. Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς τελευταίας φράσης «Θά 'ρθει καιρός, παππού, θά 'ρθει ὥρα»;
4. Τί ἐννοεῖ ό γέρος μέ τή φράση: «Παιδιά μου, μπῆκε ποτέ γιά καλό ό λύκος μές στή στάνη;»;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ Γεννήθηκε τό 1915 στήν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αιγύπτου. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα καὶ σταδιοδόρομησε ὡς διπλωμάτης. "Ἐργα του: Τό μνήμα τῆς γραῖς, Ο κύριός μου ό Ἀλκιβιάδης, Οἱ τελευταῖοι Γαληνότατοι, Ὁρες ζωῆς κ.ἄ.. Μετέφρασε ἐπίσης τήν Ἰστορία τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδη.

Κώστας Ούρανης

Κατοχή

Ο ίδιος διηγείται γιά τό ποίημά του αύτό: «"Ετσι όνειροπολούσα τόν καιρό τῆς κατοχῆς κλεισμένος στήν κουζίνα τοῦ ἐπίταχτου σπιτιοῦ μου, ὅπου μέ εἶχαν περιορίσει νά ζῶ οἱ Γερμανοί κι ἀπ' ὅπου δέν ἔβλεπα παρά λεπρούς τοίχους ἄλλων σπιτιών καί μιάν αὐλή γεμάτη σκουπίδια».

Αλήθεια, δάση καί βουνά
ύπάρχουνε στόν κόσμο ἀκόμη;
Υπάρχουν οἱ μεγάλοι δρόμοι
πού πᾶν σέ μέρη ἀλαργινά*;

Ανθίζουν πάντοτε οἱ βραγιές;*
Στούς κάμπους είναι φῶς κι εἰρήνη;
Κι ἔμεινε λίγη καλοσύνη
μές στίς ἀνθρώπινες καρδιές;

Απίστευτα μᾶς φαίνουνται ὅλα
σ' ἐμᾶς πού ζοῦμε τώρα χρόνια
σάν σ' ὀρεινά φτωχά καλύβια
πού τ' ἀποκλείσανε τά χιόνια...

Θέ νά 'ρθει τάχα μιάν ήμέρα
σάν ἀπό τόπους μακρινούς
ἡ "Ανοιξη πού λαχταράμε;
Καί θά μᾶς εὔρει ζωντανούς;

Έρωτήσεις

- Γιατί διηγείται κάνει τίς ἑρωτήσεις πού ύπάρχουν στίς δυο πρώτες στροφές;
Νά συνδυάσετε αύτές τίς ἑρωτήσεις μέ τήν είσαγωγή.
- Γιά ποιά πράγματα ένδιαφέρεται διηγείται;
- Νά βρείτε τό πραγματικό νόημα τῶν παρομοιώσεων καί τῶν μεταφορικῶν
έκφρασεων πού ύπάρχουν στίς δυο τελευταίες στροφές.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 14

*ἀλαργινά: μακρινά.
βραγιά: πρασιά.

Ἐπεισόδιο

Τό Ἐπεισόδιο ἀναφέρεται στά χρόνια τῆς Κατοχῆς. Στά μαύρα ἐκείνα χρόνια τῆς πείνας καί τοῦ θανάτου, ἐπεισόδια, ὥπως αὐτό πού διηγεῖται ὁ συγγραφέας, ἡταν πολύ συνηθισμένα. Παρ' ὅλα δύμας τά σκληρά μέτρα καί τή βαναυσότητα τοῦ κατακτητῆ, ὁ Ἑλληνικός λαός ἀγωνίστηκε γενναῖα γιά τή λευτεριά του.

Τό δρομάκι ἦταν ἥσυχο, σάν ἀπελπισμένο κι ὄρφανεμένο. Μεγάλες λακκοῦβες καταμεσῆς του, γεμάτες νερό τῆς βροχῆς, θαμποφέγγιζαν κάτω ἀπό τό ἀρρωστεμένο ἥλιόφωτο, πού πάσκιζε νά ξεσκίσει τήν πηχτή συννεφιά. Στήν πέρα γωνιά, ἐκεὶ πού ἄρχιζε ἡ ἄσφαλτος τοῦ μεγάλου δρόμου, σωριασμένα σκουπίδια, κουρέλια, χαρτιά κι ἀποκαΐδια καί σάπιες φλοῦδες, ἀνάδιναν τή βαριά καί ξινή μυρουδιά τους. Τό κορίτσι, κοντά στό παράθυρο, προσπαθοῦσε νά συνεφέρει κάποιο κουρέλι μέ τή βελόνα του. "Ἐνα χειμωνιάτικο πουλάκι στάθηκε στά σκουπίδια, τσίμπησε μιά φλούδα καί πῆγε νά κοιτάξει τόν κόσμο πάνω ἀπό 'να γερμένο κεραμίδι.

'Απελπισμένο κι ὄρφανεμένο ἦταν τό δρομάκι. Κι ἔτυχε τότε νά 'ρθει καί ν' ἀνασάνει ἐκεī δά χάμου ὁ ἄνθρωπος πού περπατοῦσε ἀπό τά βαθιά χαράματα, φέρνοντας λογῆς λογῆς φρύγανα καί σαρίδια* ἀπό τό βουνό. Μιά παλιοκασόνα μέ δυό ρόδες στό πλάι ἦταν τό ἔχει του· τή ζεύτηκε ὁ ἵδιος καί τό παιδί, ἵσαμε δεκατεσσάρω χρονῶ, τήν ἔσπρωχνε ἀπό πίσω. Κι ἰδρωναν κι ἀγκομαχοῦσαν κι οἱ δυό. Τό μεγάλο παιδί ἔρεβε δυό μῆνες στή φυλακή – μέρα τή μέρα καρτεροῦσε τήν ἔχτελεση, πού θά τό λύτρωνε ἀπό τά δεινά του. Τά βάσανά του ἦταν ἀμολόγητα, τί βελόνες στά νύχια καί τί ἀναμμένες ἐφημερίδες καί τί σούρσιμο πάνω στά χαλίκια μέ τήν κοιλιά – μά ἐκείνο δέν ἄνοιγε τό στόμα του, μήτε πού παραπονιόταν, μήτε πού μετάνιωνε γιά τίποτε, μόνο καρτεροῦσε ἥσυχα τήν ὥρα πού θά 'παιρναν ἔνα τέλος ὅλα τοῦτα, μ' ἔνα βόλι στήν καρδιά, μ' ἔνα βόλι στό καθάριο μέτωπο τῆς θυσίας. 'Ο χειμώνας ἦταν βαρύς, ὡντουλάπα μέ τίς φαλιδισμένες ἐφημερίδες ἄδεια, τό τζάκι σβηστό – μιά μούχλα καί μιά ύγρασία, κάτι σάν τήν

σαρίδια: σκουπίδια, μικρά κομματάκια..

άνασσα της πείνας, είχε κατακάτσει άπάνω σ' όλα και δέν έλεγε νά ξε-
στηκωθεί από κεῖ. "Ετσι ό γέρος τ' άποφάσισε νά πάει νά μάσει χόρτα
και ξύλα. Τόσοι και τόσοι έκαναν κάθε μέρα τό ίδιο. Ξεκινούσαν για τό
βουνό μέ τά πόδια γυμνά, μ' ένα τσουβάλι στήν πλάτη, μέ μιά κασόνα
ξεγοφιασμένη· σάν τύχαινε και μπορούσαν νά βοηθήσουν και τά παι-
διά, στόν πηγεμό τά βάζανε μέσα και τά σούρνανε – κι ύστερα έσπρω-
χναν κι έκεινα στό γυρισμό άπό πίσω. Μά ό δρόμος ήταν μακρύς – Θέ
μου, τί άτέλειωτους δρόμους έχει ή γῆ σου! Κι έκει έξω τά χωράφια
πρασίναν, τά νεράκια μουρμούριζαν, μά ή συννεφιά ήταν πάντα βαριά
και πηχτή, σάν μιά πίκρα πού πλάκωνε τήν καρδιά. Θρήνος σ' έπιανε νά
κοιτᾶς τά σπαραγμένα πεῦκα, τ' άποκαΐδια, τούς μαύρους λόφους πού
ξεμάκραιναν ίσαμε τή θάλασσα. Οι λοτόμοι ξεστήθιαζαν τίς άνηφοριές,
ξεχέρεσωναν τίς λαγκαδιές. Ήταν άλλης λογής άνθρωποι τοῦτο! Γέμι-
ζαν τά κάρα τους μέ τά χοντρά άλογα άπό τό πράσινο δάσος και φεύ-
γανε, φεύγανε τραγουδώντας. Καί τήν άλλη μέρα ξανά· και δέν άφηναν
δέντρο γιά δέντρο, μονάχα τή γη σακατεμένη – και τή νύχτα νά τή
δέρνει άλύπτητα ή βροχή και, σά νά μήν τήν καταπίνει, σάν νά τή βγάζει
άπό τά σπιλάχνα της ή ίδια, μιά θάλασσα δάκρυα και μιά λάσπη γλι-
στερή πού γέμιζε πατημασιές, καθώς άνοιχτές λαβωματιές πάνω σ' ένα
καταπληγιασμένο κορμί. Καί τότε τό πάθος τών άνθρωπων έσμιγε μέ τό
πάθος τής γης – χορτάρι δέν πρόφταινε νά φυτρώσει κι ό πεινασμένος
τό συμμάζευε στό σακούλι του, τρέμοντας μήν τόν ξεκρίνει άπό που-
θενά και τόν διώξει σάν τό τυραγνισμένο σκυλί ό δυνάστης λοτόμος.
Μά, όσο και νά πεῖς, ήταν μιά παρηγοριά αύτή ή στέρηση πού έδενε
τόν άνθρωπο μέ τά πράματα κι ή πίστη, πώς κάποια μέρα πίσω άπό
έκείνους τούς λόφους θ' άνέβαινε ένας ήλιος φλογάτος και θά ξυ-
πνούσαν οι τάφοι κι άπό στεριές κι άπό θάλασσες θά ξεχυνόταν τό
καινούριο τραγούδι, μιά μέρα χαρούμενη, πού δέν θά 'χε πιά τελειωμό.

Τό καροτσάκι βρισκόταν παρατημένο σύρριζα στό στενό πεζοδρό-
μιο. Ό ανθρωπος σφούγγιζε τόν ίδρωτα του μέ τό κουρελιασμένο μα-
νίκι και τό παιδί ξεκουραζόταν κοντά στό παράθυρο, κάτου άπό τό κο-
ρίτσι μέ τήν άσταμάτητη βελόνα. Τό σακούλι μέ τά χόρτα ήταν γεμάτο
και τό καροτσάκι ήταν γεμάτο – θά μπορούσαν όπως όπως νά τήν πε-
ράσουν και τή μέρα τούτη και τώρα πού άνακάλυψαν τό βουνό ή έλ-
πιδα δέν ήταν χαμένη. Τό παιδί ξέκρινε κιόλας μιά φρέσκια φλούδα
πορτοκαλιού στά σκουπίδια και χίμηξε νά τήν άρπαξει, σάν νά φοβόταν
μήν τύχει και βρεθεί περαστικός στό είρηνεμένο δρομάκι και τοῦ τήν
πάρει. Κάθισε κεῖ δά πέρα και ξεσκάλιζε· βρήκε κι ένα κόκαλο, πασα-
λειμένο παχιά λάσπη και τό πλυνε στή λακκούβα καταμεσής, στό

νερό τής βροχῆς, καί τό τραγάνιζε εύτυχισμένο. Σ' ἔνα ξεκοιλιασμένο κουτί κονσέρβας φέγγιζε κάτι σάν ύποψία λαδιοῦ καί τό συμμάζεψε κι ἐκείνο καί τό 'δειχνε στόν πατέρα του σάν πλούσιο βρετείκι, χάρισμα μοίρας πονόψυχης. Ἡταν μιά σοβαρή δουλειά νά ψάχνεις, όλοενά νά ψάχνεις στό σωρό τά σκουπίδια καί ν' ἀπλώνεις τό χέρι όλοενά βαθύτερα καί νά πασπατεύεις ζητώντας τό θησαυρό, πού δέν τ' ἀποφάσιζε νά βρεθεῖ – μά κιόλας κάτι τοῦ 'λεγε τοῦ καθενός πώς ύπαρχει.

Κι ἡταν όλότελα δοσμένο σέ τούτη τή δουλειά τό παιδί καί δέν ἄκουσε τίποτα. Μήτε ὁ πατέρας ἄκουσε τίποτε, προσπαθώντας νά ζευτεῖ πάλι τό καροτσάκι καί νά ξεκινήσει γιά πάρα πέρα. "Επαιρνε καί νά μεσημεριάζει καί συλλογιόταν, πώς θά ἔπρεπε στό σπίτι ν' ἀνάφουν φωτιά νά ζεσταθοῦνε καί μιά σταλιά καί νά βράσουν τά χόρτα. Κάποιος γείτονας τούς είχε ἐξηγήσει τίς προάλλες πώς ἔριχνε μέσα στό τσουκάλι πεντέξι ἐλιές καί τό χόρτο ἔπαιρνε τή μυρουδιά τοῦ λαδιοῦ καί νοστίμιζε. Σάν δύσκολο πράμα νά βρεῖς τίς ἐλιές! Μά μπορεῖ στό τέλος ό γείτονας νά 'χε ἀκόμα καμπόσες. "Ολα τυχαίνουν – καί τά πιό ἀπίστευτα – σέ τοῦτο τόν κόσμο καμιά φορά! Δέ συλλογιόταν ἄλλο τίποτε ἀπό τοῦτο, καθώς ζεβόταν τό καροτσάκι, σάν ἔπεσαν μονομιᾶς στό δρομάκι οι λαστιχένιοι τροχοί κι ἔνα σούσουρο ἔκαμε τό πουλί, πού στεκόταν ἀκόμα στό κεραμίδι του, νά πετάξει ἀλλοπαρμένο πέρα στήν ἄσφαλτο, μακριά. Πίσω ἀπό τό κρύσταλλο, στ' αὐτοκίνητο, ἄστραψε ἔνα φαρδύ κατακόκκινο πρόσωπο, δργισμένο. Καθόταν κι ἔνα κορίτσι δίπλα του καί μασούσε μιά σοκολάτα χαμογελώντας. Τό καροτσάκι σείστηκε σύγκορμο, μά ἡταν κολλημένο γερά στή λάσπη καί δέν ἐλεγε νά ξεκινήσει ἀπό κεῖ. Κι ὁ ἄνθρωπος ζεμένος ἀγκομαχοῦσε καί τιναζόταν κι ἐκείνος σύγκορμος καί στέριωνε τά πόδια ὀλάνοιχτα πίσω καί πάσκιζε νά τραβήξει μπροστά μέ τό φαγωμένο κορμί τεντωμένο σάν ἔνα τόξο καί τ' ἀριά ἄσπρα γένια του ξαναγέμισαν ίδρωτα μονομιᾶς καί τά μάτια του συννέφιασαν καί δέν μποροῦσαν τίποτε πιά νά ξεκρίνουν. Τό χοντρό πρόσωπο μούγκριζε πίσω ἀπό τό κρύσταλλο καί φοβέριζε καί βλαστημοῦσε σ' ἄγνωρ γλώσσα· είχε γίνει πιά γαλαζοκόκκινο καί γαλάζωνε όλοενα, κι ὁ κοντός λαιμός ἀνασηκωνόταν ἀνυπόμονος μπροστά σέ τοῦτο τό ἐμπόδιο τ' ἀναπάντεχο. Τό κορίτσι μασοῦσε τή σοκολάτα του καί χασκογελοῦσε. «Τί χαριτωμένος γινόταν αὔτός ὁ Φρίτς, ὅταν θύμωνε!» Μά τό πράμα δέ βάσταξε πολύ. 'Ο Φρίτς κατέβηκε ἀπό τ' αὐτοκίνητο ἀλαφιασμένος· οι μπότες του ἄστραψαν καλογυαλισμένες, ἄστραψαν τά μάτια του σκοτεινά καί τά χείλη του μούγκριζαν, μούγκριζαν. Τό 'πιασε τό γεροντάκι, λιγνό σάν τό φρύγανο, καί τό 'στησε στόν τοῖχο, πλάι στό παράθυρο τοῦ κοριτσιοῦ πού ἀνατρόμαξε

καί κρύφτηκε μέσα κι ἄρχισε νά τό δέρνει τό γεροντάκι, νά τό χτυπάει ὅπου ἔβρισκε, μέ γροθιές καί κλοτσιές κι ὥλοένα νά φρενιάζει περισσότερο. Τό παιδί σωριάστηκε πάνω στά σκουπίδια καί βάλθηκε νά κλαίει τρομαγμένο καί νά κοιτάζει καί νά μήν μπορεῖ νά κουνήσει ἀπό τόν τόπο του. Τό γεροντάκι δέν ἔβλεπε πάρεξ δυό ἀσημένιους ἀιτούς, ἕνα περιλαίμιο πού ἀνεβοκατέβαινε μπροστά του – κι ἔνιωθε δυό χοντρά, ζεστά κομμάτια σάρκας νά πέφτουν ἀπάνω του σάν τό φλογισμένο σίδερο· μά μήτε βόγκηξε μήτε ἄρθρωσε λέξη. Τό κορίτσι κατάπιε τή σοκολάτα του καί εξεφώνισε: «Ντάς ἵστ γκενούχ, λίμπιλχε Φρίτς, ντάς ἵστ γκενούχ!». Οι μπότες ξεμάκρυναν. Τό χοντρό πρόσωπο είχε ξανάβρει τόν ἑαυτό του, κάτι σάν γαλῆνη καί σάν ίκανοποίηση. Ἀνέβασε τό αὐτοκίνητο σύρριζα στόν τοῖχο, στό ἀντικρινό πεζοδρόμιο, καί πέρασε θριαμβευτικά, γεμίζοντας βαριά μυρουδιά μπενζίνας τ' ὄρφανεμένο δρομάκι.

Τό κορίτσι μέ τή βελόνα ἄνοιξε τήν πόρτα, ἔπλυνε τό πρόσωπο τοῦ γέρου μέ κρύο νερό, τό σκούπισε μέ καθάρια πετσέτα· ἤρθανε κι οἱ ἄλλες γειτόνισσες κι ἔφερε ἡ μιά ἔνα κομμάτι, ἔνα ἐλάχιστο κομμάτι ψωμί κι ἡ ἄλλη τό μπουκαλάκι μέ τό ρούμι καί πάσκιζαν νά συνεφέρουν τόν ἄνθρωπο πού κακοπάθησε. Μά κάτω ἀπό τά μάτια τό πετσί ἤταν γαλαζόμαυρο καί φουσκωμένο, λέξ κι ἀπό στιγμή σέ στιγμή θά 'σκαζε καί θά 'τρεχε ἀπό ἐκεί μέσα ὅλο τό δάκρυ πού δέν ἔβγαινε ἀπό τήν καρδιά. Τό παιδί μπόρεσε τότε πιά ν' ἀνασηκωθεῖ κι ἔπιασε τά χέρια τοῦ πατέρα καί τά φιλοῦσε καί τοῦ πασπάτευε τό κορμί καί γλυκά καί θαρρετά τοῦ μιλοῦσε, σάν νά γεννιάταν τήν ὥρα ἐκείνη ἔνας ἀδάμαστος ἄντρας μέσα του. 'Υστερα στάθηκε ὀλόρθιο καί κοίταξε πέρα κι είδε τή λάσπη σημαδεμένη ἀπό τά λάστιχα κι ἔβαλε ὅλη του τήν ψυχή στή ματιά· κι ἤταν σάν νά γέμισε τό δρομάκι ἀχούς ἀναστάσιμους καί ν' ἄνθισε ἡ γῆς μονομάδας, μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμώνα, καί τά χειλιδόνια νά σπάθισαν τό γαλάζιο τοῦ ἀσυννέφιαστου οὐρανοῦ. Γιατί τήν ὥρα ἐκείνη ἔνα βασανισμένο κι ἀνυποψίαστο παιδί ἔγινε λεύτερος ἄνθρωπος καί κατάλαβε ποιό είναι τό χρέος του.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρείτε στό κείμενο τά χωρία πού περιγράφουν τά βάσανα καί τίς στερή-σεις τοῦ ἀλληνικοῦ λαοῦ.

Ντάς ἵστ γκενούχ, λίμπιλχε Φρίτς, ντάς ἵστ γκενούχ!: Φτάνει, ἀγαπητέ Φρίτς, φτάνει!

2. Νά περιγράψετε τό χαρακτήρα τών δυό κοριτσιών από τή συμπεριφορά τους.
3. Φαίνεται πουθενά μές στό διήγημα ή άντισταση τών 'Ελλήνων;
4. Τό διήγημα άρχιζει μέ τήν πρόταση: «τό δρομάκι ήταν ήσυχο σάν άπελπι- σμένο καί όρφανεμένο». Ή πρόταση παραλλαγμένη κάπως έπαναλαμβάνεται στήν άρχη τής δεύτερης παραγράφου. Γιατί;
5. Ή δομή τοῦ διηγήματος στηρίζεται σέ δυό άντιθετικές εἰκόνες. Ποιές είναι καί πῶς βοηθοῦν τό συγγραφέα νά μεταδώσει αύτό πού θέλει;

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αίτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία στό Πανεπιστήμιο Αθηνών. "Έγραψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές έντυπώσεις καί κριτικές μελέτες. "Εργα του: α) ποίηση: *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας, Λυρικά σχέδια*, β) πεζά: *Χαμοζαή*, γ) ταξιδιωτικά: *Έλληνικοί όρίζοντες, Εύρωπη-δώδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* κ.ά. Έξέδωσε έπισης έξι τόμους κριτικών μελετῶν μέ τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα καί τά κείμενα*.

Ιωάννα Τσάτσου

Φύλλα κατοχῆς - 26 Φλεβάρη 1943

'Η συγγραφέας, ὅπως καί πολλοί ἄλλοι "Έλληνες πατριώτες, ἀνέπτυξε στή διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς μιά πολύπλευρη ἀντιστασιακή δραστηριότητα. Τά Φύλλα κατοχῆς (1965) είναι σελίδες ἀπό τό προσωπικό τῆς ήμερολόγιο. 'Αναφέρονται σ' αὐτό περιστατικά πού τά έζησε ή ἴδια καί ἄλλα γεγονότα, πού είχαν σημασία γιά τόν τόπο μας στή δύσκολη ἐκείνη περίοδο (1941-1944).

Ολη τήν άρχαία 'Ελλάδα ζωντάνεψε γύρω μας ό 'Ηλιας Κανάρης, ώς καί τήν ποιότητα τῶν θανάτων της. Τόν σκότωσαν προχτές, μά κοντά του ή σκλαβιά ἔχει χάσει τό βάρος της. "Οχι γιατί είναι πιό γενναῖος ἀπ' τούς ἄλλους γενναίους, μά γιατί ἀγκαλιάζει τή δύσκολη ώρα μέ τέταιο

μπρίο*, πού οι ἔχθροι στέκονται ἀπέναντί του ἀδύναμοι. Χωρίς νά τό ὑποπτεύεται ὁ Ἰδιος, σκέπτεται σάν τό Σωκράτη*. Σέ τίποτα δέν μποροῦν νά τόν βλάψουν, μόνο νά τόν σκοτώσουν μποροῦν. Μά ἐκεῖνος τό παιχνίδι τοῦ πολέμου καί τοῦ θανάτου τό παιζει μέ κέφι, τό γλεντάει. Σάν τόν Ὁδυσσέα μεταχειρίζεται τίς μεγάλες καί μικρές ἀρετές του, ἔτοιμότητα, πονηριά, ἀντρίκια ψυχή, σωματική ρώμη, ώς τό ἀκρότατο σημεῖο τους, καί τίς χαίρεται.

Ο Ἡλίας Κανάρης ἦταν πρακτικός μηχανικός ἀπό τή Σμύρνη. Τόν πρώτο χρόνο τῆς σκλαβιᾶς ὄργάνωνε ἀναχωρήσεις γιά τήν Αἴγυπτο. Τόν Ἀπρίλη τοῦ 42 οί Γερμανοί τόν ἐπιασαν καί τόν φυλάκισαν στοῦ Ἀβέρωφ*. Ὄταν ἀρχισαν οἱ ἀνακρίσεις, τοῦ ζήτησαν νά τούς δείξει τό μέρος, ἀπ' ὅπου φεῦγαν τά κακία. Ο Κανάρης δέχτηκε. Τοῦ ὀδωσαν μιά συνοδεία ἀπό ἐφτά γκεσταπίτες*. Τούς πήρε καί τούς πήγε στό χωριό Βαθύ τῆς Χαλκίδας, ὅμως ἀπό τή φυλακή εἶχε συνεννοηθεῖ μ' ἔνα φίλο του. Δείχνοντας στούς Γερμανούς τό σπίτι αύτοῦ τοῦ φίλου τούς εἶπε:

«Ἐκεῖ ὑπάρχει πομπός: οἱ ἔδι νά φυλāν ἀπέξω μήντυχόν καί φύγει ὁ ἀσυρματιστής, κι ἐγώ μ' ἔναν ἀπό σᾶς νά μποῦμε μέσα νά τόν πιάσουμε». Μόλις μπῆκαν, ο Κανάρης κι ὁ φίλος του φίμωσαν κι ἔδεσαν τό Γερμανό καί τόν ἀφόπλισαν. Ἐπειτα, ἀπό ἔνα μικρό παράθυρο, πού ἔβλεπε πρός ἄλλη κατεύθυνση, δραπέτευσαν.

Ἐφτά μῆνες ὁ Κανάρης κρύβονταν στήν Χαλκίδα καί οί Γερμανοί τόν ἔψαχναν μέ μανία στά πιό ἀπίθανα μέρη. Στό τέλος τόν ἐπιασαν γιά δεύτερη φορά, τόν καταδίκασαν καί τόν ἐκτέλεσαν στίς 24 τοῦ Φλεβάρη. Ἡ καταδίκη του εἶναι βαριά. Τρεῖς φορές σέ θάνατο καί τρία χρόνια είρκτη*. Μά αύτή ἡ καταδίκη τόν γεμίζει περηφάνια. Γράφει στούς φίλους του: «Σάς γράφω ἐγώ, ο Ἡλίας Κανάρης, πρωταθλητής καί ρέκορντμαν τῶν μελλοθανάτων»... Γράφει στόν ἀδερφό του, ἀνάπτηρο τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου: «Ἀδερφέ μου, εἶμαι ὁ πιό βαριά δικασμένος ἀπ' ὅλους τούς ἐκτελεσθέντας μέχρι σήμερα... Ἐχω σπάσει ρεκόρ. Τώρα πού σοῦ γράφω γελῶ. Δέν θέλω νά μέ πενθήσετε. Θέλω νά μαζεψεις τούς φίλους σου, νά τούς κάννεις ἔνα τραπέζι καί νά τούς διαβά-

---

μπρίο: κέφι.

Σωκράτης: ὁ γνωστός Ἀθηναῖος φιλόσοφος (469-399 π.Χ.) πού πάνω κι ἀπό τή ζωή του ἔβαζε τή συνέπεια στίς ἀρχές του. Ἐτσι ὁ θάνατος ἔχανε τή σημασία του, ἀφοῦ μόνο τό σῶμα του μποροῦσε νά βλάψει κι ὥχι τήν ψυχή του.

Στοῦ Ἀβέρωφ: στίς φυλακές Ἀβέρωφ, στήν Ἀθήνα.

γκεσταπίτες: ἄνδρες τῆς «γκεστάπο», τῆς χιτλερικῆς ἀστυνομίας.

είρκτη: φυλάκιση.

σεις τό γράμμα μου καί νά πιεῖτε στήν ἀνάπαιουση τῆς ψυχῆς μου. Δέν θέλω νά κλάψει κανείς. Θέλω νά φερθεῖτε σάν ἄνδρες καί σάν "Ελληνες. 'Εγώ πεθαίνω γιά τήν Πατρίδα...».

'Εκεī ὅμως πού λυγίζει ἡ ἀνθρώπινη ψυχή του εἰναι σάν ἀποχαιρετᾶ τό ἀγοράκι του, δυό χρονῶν: «Κώστα μου, θέλω νά μέ συγχωρήσεις ὅτι σέ ἄφησα μικρό καί ὄρφανό. Θέλω νά προσεύχεσαι γιά μένα. Παιδί μου, νά μήν παίξεις ποτέ χαρτιά καί νά μήν ἀδικήσεις καμιά γυναίκα. Στή ζωή σου νά είσαι τίμιος καί εἰλικρινής. Ν' ἀγαπᾶς τήν πατρίδα σου καί νά είσαι καλός χριστιανός. 'Αγοράκι μου, πεθαίνω σάν παλικάρι, μέ τ' ὄνομά σου στά χείλη μου γιόκα μου, ἀγοράκι μου, συγχώρεσέ με πού σ' ἀφήνω ὄρφανούλι...».

Χτές τό -ἀγοράκι αὐτό τῶν δυό χρονῶν ἦρθε καί μέ βρῆκε μέ τή γιαγιά του, γιατί ἡ μάνα του εἰναι ἄρρωστη. Δέν καταλαβαίνει βέβαια ἀκόμα τί μεγάλη κληρονομιά τοῦ ἄφησε ό πατέρας του.

'Ερωτήσεις

1. Γιατί ἡ συγγραφέας λέει ὅτι ὁ 'Ηλίας Κανάρης «ζωντάνεψε γύρω μας ὅλη τήν ἀρχαία 'Ελλάδα»;
2. Γιατί παραβάλλει τόν Κανάρη μέ τόν 'Οδυσσέα;
3. Πώς ὁ Κανάρης ἀντιμετωπίζει τό θάνατο;
4. Τί σημαίνει ἡ τελευταία φράση; Γιά ποιά κληρονομιά πρόκειται;

ΙΩΑΝΝΑ ΤΣΑΤΣΟΥ. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά στήν 'Αθήνα. Εἶναι σύζυγος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Τσάτσου καί ἀδελφή τοῦ ποιητῆ Γιώργου Σεφέρη. Στά γράμματα ἐμφανίστηκε ἐπίσημα τό 1965 μέ τά φύλλα κατοχῆς, "Άλλα ἔργα της: Οι ποιητικές συλλογές Λόγια Σιωπῆς, 'Ατμητο Φῶς, 'Έλεγος καί τά ἀφηγήματα-βιογραφίες 'Αθηναῖς καί 'Ο ἀδελφός μου Γιώργος Σεφέρης.

"Αγγελος Σικελιανός

'Ανάσταση

'Ο "Αγγελος Σικελιανός" έξέδωσε τρεῖς τόμους ποιημάτων μέ τόν τίτλο Λυρικός βίος Στόν Γ' τόμο καὶ ειδικότερα στήν ἐνότητα «έπινικοι Β'» (1940-1946) περιέλαβε καὶ τό ποίημά του 'Ανάσταση. Τό ἔγραψε στίς 25 Μαρτίου 1942, τή μέρα δηλαδή τῆς ἑθνικῆς μας γιορτῆς, ἐνώ ἡ Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη κι ἡ Ἀθήνα εἶχε περάσει τόν πρώτο καὶ πιό δύσκολο χειμώνα τῆς Κατοχῆς

Τά χελιδόνια τοῦ Θανάτου Σοῦ μηνᾶν μιάν ἄνοιξη
καινούρια, Ἑλλάδα, κι ἀπ' τόν τάφο Σου γιγάντια γέννα...
Μάτια βιγλίζει* τῶν Ρωμαίων ἡ κουστωδία* τριγύρα Σου...
'Ακόμα λίγο, κι ἀνασταίνεσαι σέ νέο Εικοσιένα!

25 Μαρτίου 1942

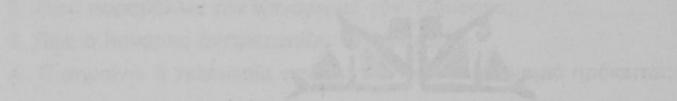
'Ερωτήσεις

1. Ποιές λέξεις ἡ φράσεις δίνουν τήν εικόνα τῆς σκλαβιᾶς καὶ ποιές ἐκφράζουν τήν ἐλπίδα γιά ἐλευθερία;
2. Γιατί ὁ ποιητής τιτλοφορεῖ τό ποίημα 'Ανάσταση; 'Υπάρχουν στοιχεῖα πού θυμίζουν τά πάθη καὶ τήν 'Ανάσταση τοῦ Χριστοῦ;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ (1884-1951). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καὶ πέθανε στήν Ἀθήνα. Παρακινημένος ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὀργάνωσε μέ τή γυναικά του Εεά τό 1927 καὶ 1930 γιορτές στούς Δελφούς. Φιλοδόξησε νά γίνει τό ἀρχαῖο μαντεῖο πνευματικό κέντρο ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας. Μέ τήν ποίησή του ἐκφράζει ὅλη τήν ἀγάπη του γιά τήν ἐλληνική φύση καὶ τή βαθύτατη προσήλωσή του στήν ἑθνική μας παράδοση, πού εξεινάει ἀπό τήν ἀρχαιότητα

*βιγλίζω: παρατηρῶ, φρουρῶ, ἐποπτεύω ὅσα ύπάρχουν γύρω μου.
κουστωδία: στρατιωτική φρουρά.

καί φτάνει ώς τίς μέρες μας. Ποιητής μέ γνήσια λυρική φλέβα, ἔγραψε στίχους γεμάτους πνοή καί μεγαλοσύνη, πού ἐκφράζεται μέ τὸν πλούσιο σέ μεταφορές καί εικόνες λόγο του. "Εργα του: α) ποίηση: Λυρικός Βίος β) τραγωδίες: Θυμέλη. "Ἔγραψε ἐπίσης πολλές μελέτες, ἄρθρα καί πραγματείες.

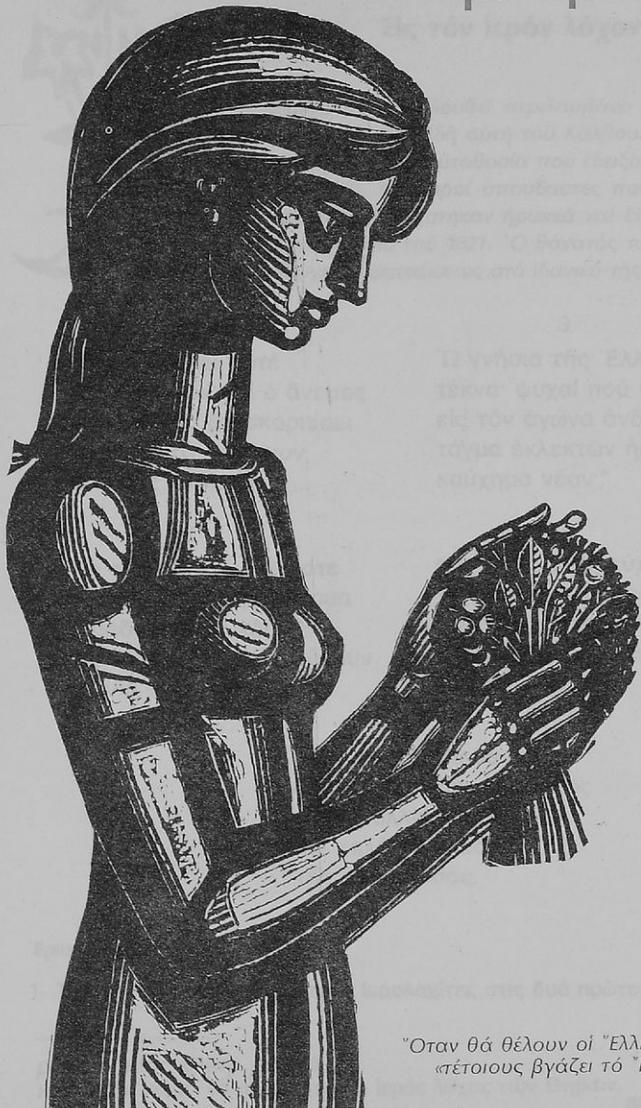

Δεν θέλω να παραχθεί απότομα ότι μεταξύ της συγχρηματοδότησης της Τραγούδης και της δημιουργίας της, δεν υπήρχε πλέον τόση μεταβολή στην ποίηση ως η σημερινή. Δεν θέλω να παραχθεί απότομα ότι μεταξύ της συγχρηματοδότησης της Τραγούδης και της δημιουργίας της, δεν υπήρχε πλέον τόση μεταβολή στην ποίηση ως η σημερινή. Δεν θέλω να παραχθεί απότομα ότι μεταξύ της συγχρηματοδότησης της Τραγούδης και της δημιουργίας της, δεν υπήρχε πλέον τόση μεταβολή στην ποίηση ως η σημερινή.

Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Αλληλεγγύη των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890.

Από αρχής την αρχής της σύγχρονης μεταφορές στην σύγχρονη ποίηση μεταξύ της σύγχρονης ποίησης των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Από αρχής την αρχής της σύγχρονης μεταφορές στην σύγχρονη ποίηση μεταξύ της σύγχρονης ποίησης των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Από αρχής την αρχής της σύγχρονης μεταφορές στην σύγχρονη ποίηση μεταξύ της σύγχρονης ποίησης των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Από αρχής την αρχής της σύγχρονης μεταφορές στην σύγχρονη ποίηση μεταξύ της σύγχρονης ποίησης των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890. Από αρχής την αρχής της σύγχρονης μεταφορές στην σύγχρονη ποίηση μεταξύ της σύγχρονης ποίησης των σούδανων των Ελλήνων ποιητών της δεκαετίας του 1880-1890.

V. Οι νέοι στόν άγώνα γιά τήν 'Ελευθερία

"Οταν θά θέλουν οι "Ελληνες νά καυχηθοῦν,
«πέτοιους βγάζει τό "Εθνος μας» θά λένε.
(Κ.Π. Καβάφης)

A. Τάσσος: *Mnήμη*

Εἰς τόν ιερόν λόχον.

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ περιλαμβάνει τίς πέντε πρῶτες στροφές ἀπό τὴν Ὁδή αὐτή τοῦ Κάλβου. Ἡ ώδή ἔναι ἐμπνευσμένη ἀπό τὴν αὐτοθυσία πού ἔδειξαν οἱ ἐθελοντές τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, οἱ νεαροί σπουδαστές πού, ἄν καὶ ἀπειροὶ ἀπό πόλεμο, ἀγωνίστηκαν ἡρωικά καὶ ἐπεσαν στό Δραγατσάνι τὸν Ιούνιο τοῦ 1821. Ὁ θάνατός τους ἔμεινε λαμπρό παράδειγμα ἀφοσιώσεως στό ιδανικό τῆς Ἐλευθερίας.

1

Ας μή βρέξει ποτέ
τό σύννεφον καὶ ὁ ἄνεμος
σκληρός ἃς μή σκορπίσει
τό χῶμα τό μακάριον
πού σᾶς σκεπάζει.

2

"Ας τό δροσίσει πάντοτε
μέ τ' ἀργυρά της δάκρυα
ἡ ροδόπεπλος κόρη·
καὶ αὐτοῦ ἃς ξεφυτρώνουν
αιώνια τ' ἄνθη.

3

"Ω γνήσια τῆς Ἐλλάδος
τέκνα· ψυχαί πού ἐπέσατε
εἰς τὸν ἀγώνα ἀνδρείως,
τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
καύχημα νέον.*

4

σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη
τὴν νικητήριον δάφνην,
καὶ ἀπό μυρτιάν σᾶς ἐπλεξε
καὶ πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον ἄλλον.

5

"Άλλ' ἄν τις ἀπεθάνει
διά τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
εἶναι φύλλον ἀτίμητον,
καὶ καλά τά κλαδιά
τῆς κυπαρίσσου.

Ἐρωτήσεις

1. Τί εὔχεται ὁ ποιητής γιά τούς ιερολοχίτες στίς δυό πρῶτες στροφές;

ροδόπεπλος κόρη: ἡ αὐγή.
καύχημα νέον: τό παλιό ἥταν ὁ ιερός λόχος τῶν Θηβῶν.

2. Γιατί ό ποιητής όνομάζει τό χῶμα «μακάριον»;
3. Τί έννοει ό ποιητής μέ τούς στίχους «σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη... στέφανον ἄλλον»;
4. Νά μελετήσετε τή γλώσσα τοῦ ποιήματος. Τί παρατηρεῖτε;
5. Τί τό κοινό βρίσκετε άναμεσα στόν ἀγώνα τῶν ιερολοχιτῶν καί τῶν νέων τοῦ Πολυτεχνείου; (Νά ἀπαντήσετε, ἀφοῦ μελετήσετε καί τό κείμενο τῆς Λένας Παππᾶ, Στούς σκοτωμένους σπουδαστές τοῦ Νοεμβρίου).

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ (1792-1869). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο καί πέθανε στό Αάουθ τῆς Ἀγγλίας, κοντά στό Λονδίνο. Ἐζήσει τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του μακριά ἀπό τήν πατρίδα του. Στήν Ἰταλία συνδέθηκε μέ το συμπατριώτη του*, ἀλλά Ἰταλό ποιητή Φώσκολο, ὁ ὀποῖος τόν προστάτευε καί τόν συμβούλευε στίς μελέτες του. Ἐκτός ἀπό τήν Ἰταλία ταξίδεψε στήν Ἐλβετία καί στή Γαλλία. Τό 1826 ἐπέστρεψε στήν Ἐλλάδα καί ἔζησε στήν Κέρκυρα, ὅπου ἐργαζόταν ώς καθηγητής στήν Ἰόνιο Ἀκαδημία. Τό ἔργο του: Εἶναι σύντομο, συνολικά 20 ὀδές. Τίς δέκα δημοσίευσε τό 1824 στήν Ἐλβετία μέ τόν τίτλο ή Λύρα καί τίς ὑπόλοιπες τό 1826 στό Παρίσι. Παρά τή συντομία του εἶναι τόσο ἀξιόλογη ἡ ποίησή του, ὥστε νά τόν κατατάσσει άναμεσα στούς μεγαλύτερους ποιητές μας. Ἐμπνέεται ἀπό τόν Ἀγώνα τοῦ '21. Ἡ κλασικιστική του παιδεία, πού εἶναι ἀντίθετη πρός τή ρομαντική του φύση, χαρίζει μιά ἰδιαίτερη γοητεία στήν ποίησή του. Ἡ γλώσσα του καί ἡ μετρική του εἶναι ἴδιότυπες.

* Σημ. Ὁ Ούγος Φώσκολος γεννήθηκε στή Ζάκυνθο ἀπό μητέρα ζακυνθινή καί πατέρα Ἰταλό.

Λορέντζος Μαβίλης

Excelsior*

Τό 1896 ό Μαβίλης ἔγινε πρόεδρος σ' ἓνα ἀπό τά πέντε τμήματα τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας πού ἔδρυσε ὁ Παῦλος Μελᾶς καί κατέβηκε στήν Κρήτη, γιά νά πάρει μέρος στόν ξεσηκωμό της. Γιά τό ποίημα ἔγραψε

excelsior (έξέλσιορ): μεγαλειώδες, ύπεροχο.

στό περιοδικό ό *Noumâs* τά έξης: «'Η Νίμπρο είναι ένα χωριό στά Λευκά δύρη τής Κρήτης. Τ' ανέβασμα είναι κουραστικό. Περπατάς ώρες σ' ένα φαράγγι γεμάτο μυτερά χαλίκια, από ένα μονοπάτι στενό, πού πάει ό ένας πίσω από τόν αλλον... Στή Νίμπρο μάς ύποδεχτηκε μιά εύγενικά κρητικοπούλα, ή άδερφή του συνταγματάρχη Μανουσογιαννάκη καί μᾶς πρόσφερε κρύο νερό κρύσταλλο νά ύγρανουμε τά ήλιοφρυμένα χειλια μας. Οι ανθρωποί έκει πάνω είναι άληθινά άγάλματα θεών ζωντανεμένα. Τέτοια έντυπωση μοδή έκαμαν».

Κρύο κρούσταλλο νερό τά ήλιοφρυμένα
χειλια θά όγρανει· εύγενικιά άνθρωπότη^{*}
θά τούς φιλέψει πλούσιο φαγοπότι·
κορμιά άπ' τήν πλήθια χάρη άλαφρημένα,

άγάλματα θεϊκά ζωντανεμένα
θ' άγναντέψουν στή Νίμπρο· έκει τήν πρώτη
τής Λευτεριάς άστραφτερή λαμπρότη
τά στήθια θά χαροῦν τά πονεμένα.

Καί τό περνοῦν οί βλάμηδες^{*} λεβέντες
τ' άτελειωτο φαράγγι όλο χαλίκι
μονοσκοίνι^{*} μέ γέλια καί κουβέντες.

Μά έχουν ποδάρια καί καρδιές τσελίκι.^{*}
μά τούς θεριεύει ό πόθος τοῦ θανάτου
μέ τ' άγιασμένα δαφνοστέφανά του.

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα γράφτηκε, όταν ο Μαβίλης έφυγε άπό τήν Κρήτη. Αποτελεῖται από δύο εικόνες, πού δέν ακολουθούν τή χρονική σειρά. Πώς δικαιολογείται αύτό;
2. Τί είδους χαρές προσέφερε στό Μαβίλη καί τούς συντρόφους του ή άφιξή τους στή Νίμπρο; (νά τίς έπισημάνετε, νά ξεχωρίσετε τίς λέξεις πού τίς έκφράζουν καί νά παρακολουθήσετε τήν κλιμάκωσή τους.)
3. Συγκεντρώνει τό ποίημα τά χαρακτηριστικά τοῦ σονέτου;

εύγενικιά άνθρωπότη: εύγενικοί ανθρωποί.
βλάμης: άδελφοποιός· έδω: σύντροφος.
μονοσκοίνι: ό ένας πίσω από τόν αλλο.
τσελίκι: άτσαλι.

4. Άπο τό ποίημα πού διαβάσατε, τί συμπεραίνετε γιά τά ιδανικά τοῦ ποιητῆ; (τά έπαλήθευσε μέ τή ζωή του;)

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Γεννήθηκε στήν Ίθάκη άπό γονεῖς Κερκυραίους καί σπούδασε γιά λίγο Φιλολογία στήν Αθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή Γερμανία, όπου έμεινε δεκατέσσερα χρόνια. "Όταν έπεστρεψε στήν Έλλάδα, πήρε μέρος στούς άπελευθερωτικούς άγωνες. Σκοτώθηκε στό Δρίσκο, τό 1912, όπου πολέμησε ως έθελοντης γιά τήν άπελευθέρωση τής Ήπειρου. "Έγραψε κυρίως σονέτα μέ έξαιρετική τέχνη. Στήν ποίηση συνεχίζει τήν πλούσια έφτανσιακή κληρονομιά. Έκτός άπό τά σονέτα άφησε μεταφράσεις άπό διάφορες γλώσσες. Ή πατριδολατρία ήταν τό μεγάλο του πάθος.

Κωστής Παλαμᾶς

Παῦλος Μελᾶς

Τό 1902 συγκροτήθηκαν οι πρώτες άνταρτικές όμάδες, γιά νά διντιμετωπίσουν τούς Βούλγαρους κομιταζήδες πού τρομοκρατούσαν τόν έλληνικό πληθυσμό τής Μακεδονίας. "Ένας άπό τούς όργανωτές τῶν όμάδων ήταν καί ο Παῦλος Μελᾶς. Τό 1904, μέ τό σύνομα Καπετάν Μίκης Ζέζας, έπικεφαλής 35 άνδρων πηγαίνει ώς έθελοντης τής Μακεδονία καί άρχιζει τή δράση του. Διεξάγει διπλό άγωνα, έναντίον τῶν Τούρκων καί τῶν κομιταζήδων, μέ τή βοήθεια καί τῶν ντόπιων Έλλήνων. Στής 13 'Οκτωβρίου όμως κυκλώνεται άπό 150 Τούρκους στό χωριό τής Φλώρινας Στάπιστα (σημερινό Παῦλος Μελᾶς). Στή μάχη πού άκολουθησε σκοτώθηκε. Ή είδηση τοῦ θανάτου του συγκλόνισε τήν Έλλάδα καί άλος ο λαός πένθησε τόν ήρωα. Τό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ άπηχει αύτό άκριβως τό γεγονός.

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ώ παλικάρι.
Πανάλαφρος ό ύπνος σου· τοῦ 'Απρίλη τά πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' άκους λογάκια καί φιλιά,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμώνα οι καταρράχτες,
σάν τουφεκιοῦ άστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ όνείρου μας ή γῆ καί άπόμακρη. Καί γέρνεις
έκει καί σβείς γοργά.
Ίερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ. Ιακωβίδης: *Παῦλος Μελᾶς*

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα συνδυάζει τόν ύμνο μέ τό θρῆνο γιά τό θάνατο τοῦ παλικαριοῦ.
Μπορείτε νά βρεῖτε τά χωρία πού έκφραζουν τά δυό αύτά στοιχεία;
2. Ποιοί στίχοι φανερώνουν τή δικαίωση τής θυσίας;
3. Νά σχολιάσετε τό στίχο: Πλατιά τοῦ όνείρου μας ή γῆ καιί ἀπόμακρη.
4. Τό ποίημα συμπυκνώνει τό νόημα σέ λίγους στίχους. Ξέρετε πῶς όνομά-
ζουμε ἑνα τέτοιο ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητή βλέπε σελ. 26

Λένα Παππά

Στούς σκοτωμένους σπουδαστές τοῦ Νοεμβρίου

Στίς 14 Νοεμβρίου 1973 οί σπουδαστές τῆς 'Αθήνας κλείστηκαν στό Πολυτεχνείο, γιά νά διαμαρτυρηθούν ἐναντίον τῆς ἀπάνθρωπης δικτατορίας, πού είχε ἐπιβληθεῖ στόν Ἑλληνικό λαό τήν 21η 'Απριλίου 1967. Κατασκεύασαν ραδιοφωνικό πομπό καί μ' αὐτόν καλούσαν τούς "Ἑλληνες σέ ἔξεγερση. Χιλιάδες 'Αθηναίοι συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπό τό Πολυτεχνείο. Τά μεσάνυχτα τῆς 16ης πρός τή 17η Νοεμβρίου οἱ ἔνοπλοι τοῦ καθεστώτος μέ τή βοήθεια ἐνός τάνκ γκρέμισαν τήν ἔξωτερική πύλη καί εισβάλανε στό κτίριο. 'Η ἔξεγερση αὐτή στοίχισε δεκάδες νεκρούς καί ἑκατοντάδες τραυματίες, κυρίως σπουδαστές· ἔδωσε ὅμως τό πρώτο καίριο χτύπημα κατά τῆς δικτατορίας.

Μάτια κλειδωμένα, χέρια παγωμένα

κείτεται

– δεκαοχτώ χρονῶ ἥτανε δέν ἥτανε –

γιά νά ἔχω ἔγω πουλιά – φτερά στά χέρια μου,

καί σύ τό σπιτάκι σου,

μιά γλάστρα μέ βασιλικό στό πεζουλάκι
καί τά παιδιά μας ξένοιαστα νά χτίζουνε τό μέλλον.

Ή μάνα του τόν περιμένει καί δέν ἔρχεται,
ή ἀνοιξη τοῦ παιζει καί δέν τήνε ξέρει πιά.
Στίς φλέβες του αἷμα σταματημένο καί πικρό,
γυαλί σπασμένο ό κόσμος, σωριασμένο πάνω του.
Γιά νά ἔχω ἐγώ τόν ἄσπρο μου ὑπνο
καί σύ γαρίφαλο χαμόγελο στό στόμα σου,
γιά νά 'χουν τά παιδιά μας τό δικό τους ἥλιο...

Έρωτισμεις

1. Νά βρείτε τούς στίχους πού μιλοῦν γιά τό θάνατο τοῦ σπουδαστῆ; Ποιός στίχος σᾶς συγκινεῖ περισσότερο;
2. Γιά ποιό σκοπό θυσιάστηκε ό σπουδαστής; Νά βρείτε τούς στίχους πού τόν ἔκφράζουν καί νά μελετήσετε τίς λεπτομέρειες. Τί κόσμο σχηματίζουν αύτές οί λεπτομέρειες;

ΛΕΝΑ ΠΑΠΠΑ. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα, όπου σπούδασε Φιλολογία. Είναι ἔφορος βιβλιοθήκης στήν 'Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνῶν. 'Εξέδωσε τίς ποιητικές συλλογές *Ψίθυροι, Αὐτόγραφα, Καθ'* ὁδόν κ.α.

Παιζτι σπόφε το φεγγάρι...

Παιζτι απόφε το φεγγάρι
μέσα στήν κληματαριά
και να νόει δάνειο
στό ποτήρι!

Κι αχι τοσο γιανι παιζτι
στήν κληματαριά
δυο γιατί φέγγι μπάλι
σ' ένα παραθύρι.

Ερωτήσεις

1. Τόσοννάρι είναι δύναρο διότι τη φάση του Γιατί γίνεται συαρτετέλα, μεν
«φέγγιε δύνα σ' ένα παραθύρι»;
2. Ως υπορροκούτε να μας δώσετε δάλιξ; ελεφάσσεις που να διευδίδουν το περιβάλλον των τενών σπάνιων, που να νόει δάνειο στό ποτήρι, μια σικιά γιατί;
3. Νά δρομίζεις δάλιξ περιπτώσεις που σκοτική και δυσχήμα πρόδυγα συαρραγένεν,
νιών σχεδόνται μέλαναριάνα μιας πρόσωπα.

ΜΙΛΑΪΔΗΣ ΜΑΛΙΚΑΖΗΣ (1869-1943). Γεννήθηκε στο Μαρούτινο και άποφευκε
την εύπορη οικογένεια των Γραβάτων, δικαίων της Αγοράς
γιατί δέσμοκάθηκε στήν ποσόπι. Επερεδότηκε από τον ποιητή Ζαΐν Μαράς (ια
Παπούαρητόποντα). Την ποίηση του διακρίνει μελλοντικός. Τέ ειδότερα παρήγαγε
του είναι έκαστη που σύμπειστε στην τις πράξη... -ΗΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ ΤΡΙΚΑΛΑΣ Η Εποχή
οριόλογη. Έργα του: Συντριβάτι. Το Λευκόν. Το μεσαλογγίνιο κ.λ.

πάντα πάντα με λασλόκα στα πεζούλια
και με ποδές μας βρυσμένα να κτύουν το μελλον.

Η ώρα του τών πεζούλων και δύν δρυσται,
η διάνυση των ποδών, και δύν τίνε ξέρει πιο.
Επειδή τον αύριο σπουδαίων και παρό,
γιατί φέρει και σε καρδιας, πρωτοφέρεντα πάνω του.
Εδώ με έγινε τον πατέρα μου γάπινο,
και σε πεζούλια βρυσμένο στα στέμμα σου,
και σε πεζούλια με το βίκο τους, λιο...

Εργασία

1. Ημερήσια εργασία των μέλων για το θέματος της αποδοτικής Πολιτικής στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας.
2. Ημερήσια εργασία της αποδοτικής Πολιτικής στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας. Τα άσκησα στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας.

ΔΕΙΝΟ ΤΑΙΓΑΤΑ. Ταυτότητα καθηγήτρια φοιτητών αποδοτικής Πολιτικής. Είναι δρομολογημένη από την Ανάπτυξη Στρατηγική Ταχύτητας. Είδεται σε πλαίσιο πολιτικής πολιτικής που προτίμησε την ανάπτυξη στην ανάπτυξη κ.α.

I. Μόραλης: *'Αγάπη - Έλπις*

Παίζει άπόψε τό φεγγάρι...

Παίζει άπόψε τό φεγγάρι
μέσα στήν κληματαριά
πού 'ναι νά τό πιεῖς άλήθεια
στό ποτήρι!

Κι όχι τόσο γιατί παίζει
στήν κληματαριά,
όσο γιατί φέγγει δίπλα
σ' ένα παραθύρι...

Έρωτήσεις

1. Τό φεγγάρι είναι όμορφο άπό τή φύση του. Γιατί γίνεται όμορφότερο, όταν «φέγγει δίπλα σ' ένα παραθύρι»;
2. Θά μπορούσατε νά βρείτε άλλες έκφρασεις πού νά άποδίδουν τό περιεχόμενο τών στίχων «πού 'ναι νά τό πιεῖς άλήθεια στό ποτήρι»; "Αν όχι, γιατί;
3. Νά βρείτε άλλες περιπτώσεις πού άκομη καί ασχήμα πράγματα όμορφαίνουν, γιατί σχετίζονται μέ άγαπημένα μας πρόσωπα.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ (1869-1943). Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι καί καταγόταν από εύπορη οικογένεια. Γράφτηκε στή Νομική Σχολή, άλλα δέν πήρε δίπλωμα, γιατί άφοσιώθηκε στήν ποίηση. 'Επηρεάστηκε από τόν ποιητή Ζάν Μορεάς ('Ιω. Παπαδιαμαντόπουλο). Τήν ποίησή του διακρίνει μελαγχολία. Τά καλύτερα ποίημά του είναι έκεινα πού έμπνέεται από τίς παιδικές του άναμνήσεις στό Μεσολόγγι. "Εργα του: Συντρίμμια, Τά έρωτικά, Τά μεσολογγίτικα κ.ά.

... πολιτεία από την περιόδο

πολύγραφης εποχής του Πέτρου Καζαντζάκη ήταν ότι η
θεωρούμενη κύρια πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου ήταν
την προστασία της γυναικείας δικαιοσύνης.

Κάποια στιγμή αυτή η
θεωρούμενη κύρια
πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου ήταν
την προστασία της γυναικείας δικαιοσύνης.

προσήλιτική

να γίνει ο πρώτος προστατευόμενος πολιτικός της Εποχής του Αντιβασιλείου ήταν η γυναικεία δικαιοσύνη. Η γυναικεία δικαιοσύνη ήταν η μόνη πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου που δεν περιλαμβανόταν στην παραδοσιακή θεωρία της γυναικείας δικαιοσύνης της Εποχής του Αντιβασιλείου. Η γυναικεία δικαιοσύνη ήταν η μόνη πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου που δεν περιλαμβανόταν στην παραδοσιακή θεωρία της γυναικείας δικαιοσύνης της Εποχής του Αντιβασιλείου. Η γυναικεία δικαιοσύνη ήταν η μόνη πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου που δεν περιλαμβανόταν στην παραδοσιακή θεωρία της γυναικείας δικαιοσύνης της Εποχής του Αντιβασιλείου.

Επειδή γεννήθηκε στην Εποχή της Εποχής του Αντιβασιλείου η γυναικεία δικαιοσύνη ήταν η μόνη πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου που δεν περιλαμβανόταν στην παραδοσιακή θεωρία της γυναικείας δικαιοσύνης της Εποχής του Αντιβασιλείου. Η γυναικεία δικαιοσύνη ήταν η μόνη πολιτική της Εποχής του Αντιβασιλείου που δεν περιλαμβανόταν στην παραδοσιακή θεωρία της γυναικείας δικαιοσύνης της Εποχής του Αντιβασιλείου.

Οι γλάροι

Τό διηγημα άνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ 'Ηλ. Βενέζη Αίγαιο (1941).

Τό νησάκι πού βρίσκεται στά βορινά τῆς Λέσβου, άνάμεσα Πέτρα καί Μόλυβο, είναι γυμνό κι ἔρημο. Δέν ἔχει ὄνομα, κι οἱ ψαράδες πού δουλεύουν σ' ἐκείνες τίς θάλασσες τό λένε ἀπλά ἔτσι: «Τό νησί.» Δέν ἔχει μήτε ἔνα δέντρο, ἔξον ἀπό θάμνους. Τρία μίλια μακριά, τά βουνά τῆς Λέσβου συνθέτουν μιά ἡμερη ἀρμονία ἀπό γραμμή, ἀπό κίνηση καί χρώμα. Πλάι σ' αὐτή τή σπατάλη τό γυμνό νησί μέ τήν αὐστηρή γραμμή του φαίνεται ἀκόμα πιό ἔρημο. Σάν νά τό είχε ξεχάσει ὁ Θεός, ὅταν ἔχτιζε τίς στεριές κι ἔκανε τίς θάλασσες στίς ἐφτά πρώτες μέρες τοῦ κόσμου.

Μά ἀπό τούτη τή γυμνή λουρίδα τῆς γῆς μπορεῖς νά δεῖς, τό καλοκαίρι, τόν ἥλιο νά πέφτει μέσα στό ἀτέλειωτο πέλαγο. Τότε τά χρώματα βάφουν τά νερά κι ὀλοένα ἀλλάζουν, κάθε στιγμή, σάν νά λιώνουν μές στ' ἀλαφρά κύματα. «Οταν τά βράδια είναι πολύ καθαρά, μπορεῖς νά ξεχωρίσεις τά βουνά τοῦ 'Αθω νά βγαίνουν μέσα ἀπ' τό πέλαγο καί σιγά πάλι νά σβήνουν μαζί μέ τή νύχτα πού ἔρχεται. Αὐτή τήν ὥρα ὁ μπαρμπα-Δημήτρης, ὁ μοναχικός κάτοικος τοῦ ἔρημου νησιοῦ, θά κάμει τήν τελευταία κίνηση πού τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί μέ τή ζωή: θ' ἀνάψει τό φῶς στό φάρο. Τό φῶς θ' ἀρχίσει ν' ἀνάβει, νά σβήνει, πάλι, πάλι, στό ἵδιο διάστημα αὐστηρά, ἀναπόφευχτα, ὅπως οἱ σκοτεινές δυνάμεις τῆς ζωῆς, ή μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Ο γερο-φαροφύλακας τράβηξε τή βάρκα στόν ἄμμο. Τή σιγούραρε καλά, μήν τυχόν τή νύχτα γυρίσει ὁ καιρός καί φουσκώσουν τά νερά. Τήν κοίταξε γιά τελευταία φορά, πρίν πάρει τό δρόμο γιά τό φάρο.

— Λοιπόν, πάει κι αύτό τό ταξίδι..., λέει σιγά.

Τό λέει μονάχος του καί σωπαίνει. Τό ταξίδι αύτό, στήν ἀντικρινή στεριά, γίνεται μιά φορά τό μήνα. Πηγαίνει γιά τίς προμήθειές του, γιά τό ἀλεύρι, τό λάδι καί γιά τά γεννήματα πού τοῦ χρειάζονται. Στήν ἀρχή, σέ κάθε ταξίδι, ἔμενε ὅλη τή μέρα στό χωριό. Μιλούσε μέ παλιούς του φίλους, μάθαινε νέα γιά τή χώρα, γιά τόν κόσμο, ἃν οἱ ἀνθρώποι

ήταν σέ πόλεμο γιά είχαν ειρήνη.

‘Ο τελωνοφύλακας τοῦ ἔδινε τό μισθό του.

– Λοιπόν, καὶ τὸν ἄλλο μήνα μέ το καλό, μπαρμπα-Δημήτρη.

‘Ο γέρος κουνοῦσε τό κεφάλι του κι εύχαριστοῦσε.

– Μέ τό καλό, ἂν θά χουμε ζωή, παιδί μου.

Τίς ἄλλες ὥρες, ὡσπου νά γυρίσει στό «νησί του», τίς περνοῦσε ἀνεβαίνοντας στή μικρή Παναγιά, στό βράχο μέ τά ἑκατό σκαλιά, νά κάμει τήν προσευχή του. Σταύρωνε τά χέρια του μπροστά στό παλιό εἰκόνισμα, χαμήλωνε τό κεφάλι καὶ προσευχόταν γιά τά δυό ἀγόρια του, πού χάθηκαν στήν καταστροφή τῆς Ἀνατολῆς, γιά τούς ἄλλους ἀνθρώπους, τελευταῖα γιά τόν ἔαυτό του.

– ‘Αν ζοῦνε, προστάτευέ τα, παρακαλοῦσε γιά τά παιδιά του. Φύλαγέ τα ἀπό θυμό κι ἀπό κακή ὥρα. Φύλαγέ τα ἀπ’ τό μαχαίρι...

Μουρμούριζε τούς χαιρετισμούς, ὅ,τι ἄλλο ἤξερε ἀπό προσευχή, καὶ τά γερασμένα πόδια του τρέμαν.

– Κι ἐμένα, καιρός πιά εἶναι νά ξεκουραστῶ..., ἐλεγε καὶ βουρκῶναν τά μάτια του.

Κατέβαινε τά ἑκατό σκαλιά κάθε φορά μέ πιό ἀλαφρή καρδιά. Στό δρόμο στεκόταν καὶ κοίταζε τά παιδάκια πού παῖζαν. Τόν ξέραν ὅλα καὶ σάν τόν βλέπανε, βάζαν τίς φωνές:

– Μπαρμπα-Δημήτρη! Μπαρμπα-Δημήτρη!

Τούς ἀγόραζε φουντούκια καὶ τούς τά μοίραζε, κι ἐκεῖνα φωνάζαν χαρούμενα:

– Μήν ἀργήσεις νά ξανάρθεις, παππούλη! Μήν ἀργήσεις!

“Ετοι γινόταν σέ κάθε ταξίδι κάθε φορά. Μά ὅσσο τά χρόνια περνοῦσαν, τόσσο ξεσυνήθιζε μέ τούς ἀνθρώπους. Ἡ ἐρημιά ὀλοένα τόν κυρίευε, μέρα μέ τή μέρα, τόν ἀπορροφοῦσε, σάν νά στάλαζε μέσ στήν ὑπαρξή του τή φοβερή τῆς δύναμη. Σέ κάθε ταξίδι λιγόστευε, ὅσσο μποροῦσε, τόν καιρό πού ἔπρεπε νά μείνει στό χωριό γιά τίς δουλειές του.

“Ἐκοψε καὶ τό ἀνέβασμα στήν ἐκκλησίτσα τοῦ βράχου.

– Συχώρεσε με, γιατί πιά δέ μπορῶ, ἐλεγε στό Θεό, σάν νά είχε κάμει ἀμαρτία. Παντοῦ μπορῶ νά σέ παρακαλῶ, γιά νά βλέπεις πόσο είμαι ἀδύναμος.

Κι ὅταν γύριζε στό νησί του, ύστερα ἀπό κάθε ταξίδι, ἔμενε πολύ ἀργά τή νύχτα, κάτω ἀπ’ τά ἀστρα, νά προσεύχεται.

Δέ ρωτοῦσε πιά νέα, τί γίνεται στόν κόσμο. Δέν ἤξερε τίποτα. “Ολος ὁ κόσμος στένευε, μέρα μέ τή μέρα, γύρω στό ἔρημο νησί, κι ἔκλεινε μέ τό βαθύ πέλαγο καὶ μέ τά χρώματα, σάν ἔγερνε ὁ ἥλιος.

μετά άθωσή της αντίδραση στην παραγόμενη περίοδο. Ο ποτήριαν-απόχρωση, όπως οι ουγκάρης αλλά και η ουγκάρη-απόχρωση, ήταν μάλλον έτσι από την απόδοση της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης, η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου.

Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου.

Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου. Η παραγόμενη περίοδος ήταν η περίοδος της απόχρωσης της παραγόμενης περιόδου.

ρας αγκαντά και μιστεί στο πονηρό της θέρη της Αγκα. Άλλη μια φορά παραπέμψεις γίνεται σε Βλάσην τα δύο πρώτα της την περιοχή της Καρδίτσας στην οποία υπάρχουν άρχισε οι πρώτοι ηγετικοί οικισμοί στην περιοχή. Το πρώτο σημαντικό οικισμό της περιοχής είναι η πόλη της Καρδίτσας, που έχει αναπτυχθεί στην παραπόλιτη περιοχή της Λευκάδας.

ΕΛΛΗΝΟΣ

— Έτσι οι άλλοι θέλουν να πάρουν την παραπόλιτη περιοχή της Λευκάδας. Έτσι οι ήμεροι γέγος των διαφόρων ιστορικών ταξιδιών στην πλημμυρισμένη περιοχή της Καρδίτσας προκύπτει η πόλη της Καρδίτσας. Ήτοι, η διαρροή της πρώτης πρωτεύουσας της Ελλάδας προέρχεται από την θέση της στην παραπόλιτη περιοχή της Λευκάδας.

— Παππού λαπάζεις τον Ιωάννη γεράβοντας την ορεινή περιοχή της Λευκάδας στην παραπόλιτη περιοχή της Καρδίτσας.

— Ερχομέναι σύντομα στην Καρδίτσα, όπου η ίδια θα τον πάρει στην πόλη της Λευκάδας.

— Δίκια έχει το πότιστα δίλλο... παραποτήτης για τη σύμμαχο της Ελλάδας.

— Ρεπορτάρησε στην πρωτεύουσα την ιδέα της παραπόλιτης περιοχής της Λευκάδας στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας.

ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ
— Οι άλλοι δεν έχουν γεννήσει την ιδέα της παραπόλιτης περιοχής στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας.

— Α, τώρα καταλαβαίνω τι ήταν η γέννηση της ιδέας της παραπόλιτης περιοχής.

— Ναι, πατέρι μου, αριστούσανες για την πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, λέπει ότι η ιδέα γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Ελλάδας.

— Γι' αιτίας; που σκοτώσαν τους γιλόρους σαν εγώ;

— Καταλαβαίνει τα γένοτα της παραπόλιτης περιοχής της Λευκάδας.

— Τούς σκοτώσαν είπες;

— Α, δέν τέλειας σκοτώσανες, λέπει ότι η ιδέα της παραπόλιτης περιοχής της Λευκάδας.

— Τη περίπτωση της Καρδίτσας, υπάρχει σεριές σύνορα στην παραπόλιτη περιοχή της Λευκάδας.

ΕΛΛΗΝΟΣ

– Τί νάθελουν;

Δέθυμόταν ἄλλη φορά νάείχαν ἔρθει κατάκει γιά κολύμπι ἄνθρωποι. Κιύστερα, δέφαινόταν ἐκεῖ γύρω καμιά βάρκα ἀπ'όπου νάείχαν πέσσει.

Σέλιγή ὥρα είχαν φτάσει.

Τάδυο βρεμένα κορμάτινάζουνται ἀπ'τήθάλασσα στ'ἀκρογιάλι.

Τότε ἀγόρι κοιτάζει τόκορίτσι μέστα μάτια καί τεντώνει τάχέρια του ψηλά.

– Ἄχ! λέει παίρνοντας βαθιά ἀνάσα. Τί καλά πού ἡταν!

Τόκορίτσι κάνει τήν ἵδια κίνηση μέταχρια. Πιο ἀργά:

– Τί καλά πού ἡταν!

“Υστερα τρέξαν πρός τόφαροφύλακα.

– Εσύ 'σαι ο μπαρμπά-Δημήτρης; λέει τότε ἀγόρι.

– Έγώ είμαι, λέει μέταραχή. Μπάσι καί σᾶς ἔτυχε τίποτα;

– Α μπά! βιάζεται νάπετι τότε ἀγόρι. Εἴπαμε χτές νάκάνουμε αύτό το ταξίδι μέτα τή φίλη μου, καί νάπού ἤρθαμε.

– Άπο ποῦ; ρωτά όγέρος μέταπορία.

– Μά ἀπ' ἀντίκρυ, ἀπ' τήν Πέτρα.

Ο μπαρμπά-Δημήτρης δένειξερει τί νάπετι, μουρμουρίζει μονάχα πώς δέθυμαται νάπούείχαν ἔρθει ἄλλη φορά ξένοι μέτετοιο ταξίδι.

“Αρχίσαν ν' ἀνεβαίνουν πρός τόφάρο.

Περπατοῦσε πρώτος, τάπαιδιά ἀκολουθοῦσαν. Δέθάηταν τότε καθένα περισσότερο ἀπό δεκαοχτώ, δεκαεννιά χρονῶν. Κιέκεινος βάδιζε μπρός, καί τάχρονια βάραιναν στούς ὅμους του, σάν νάπούζητούσαν τήν εὐθύνη, γιατί δέντε τ' ἀφηνει πιά νάξεκουραστοῦν.

Κάθισαν στόπεζούλι τούφάρου. Μπροστά τους τότε Αἰγαϊό ἀκύμαντο, ὁ ἥλιος ἔτρεμε πάνω του.

– Άπο ποῦ ἔρχεστε; ρώτησε όγέρος.

– Σπουδάζουμε στήν Αθήνα, είπε τόκορίτσι. Έγώ σπουδάζω χημικός κι όφίλος μου στόπολυτεχνεῖο.

– Α, ἀλήθεια!... Μουρμουρίζει όγέρος χωρίς νάκαταλαβαίνει.

– Ξεχεις πάει καμιά φορά στήν Αθήνα, παππούλη; Ρωτά τόκορίτσι.

– Όχι. Ποτές.

– Θάτο ήθελες τώρα;

‘Η φωνή του είναι σιγανή, μόλις ἀκούεται:

– Όχι, παιδί μου. Τώρα είναι ἀργά.

– Θάεισαι πολύ μονάχος ἐδῶ, παππούλη.

– Είμαι πολύ μονάχος, παιδί μου.

Σώπασαν. Πέρασε λίγη ὥρα. Ψηλά πέρασε ἔνα κοπάδι γλάροι. ‘Ωγέ-

ρος σηκώνεται καί μπαίνει στό καλύβι νά φέρει γλυκό. 'Απ' τό μικρό παράθυρο μπορεῖ νά βλέπει τά δυό παιδιά, έτσι πού είναι ξαπλωμένα. Στά κορμιά τους καί στά πρόσωπά τους τρέμουν άκόμα στάλες ἀπ' τή θάλασσα. 'Ο ήλιος τά έχει ψήσει άλυπητα, είναι κεί σάν δυό άγάλματα ἀπό μπροῦντζο πού τά ξέβρασε τό πέλαγο – μιά θεότητα τής ύγειας καί μιά θεότητα τής νεότητας. Τά μαῦρα μαλλιά τοῦ κοριτσιοῦ πέφτουν πάνω στούς ώμους του καί στά μεγάλα μαῦρα μάτια του σαλεύει βαθύ φῶς.

..."Ετσι άπλα καί ήμερα είναι όλα στό ρημονήσι αύτή τήν ίερή ὥρα. "Ετσι ήμερα είναι καί μές στήν καρδιά τοῦ γέρου άνθρωπου. Είναι πλημμυρισμένος, τοῦτο τό καλοκαιρινό πρωινό, είναι βουρκωμένος. Αύτή ή ἀπρόοπτη τρυφερότητα πού ήρθε νά ταράξει τήν ἐρημιά του, τά άκινητα νέρα...

– Παππούλη, νά 'ρθουμε κι' ἐμεῖς μέσα; τοῦ φωνάζει ἀπ' ἔξω τό κορίτσι.

– "Ἐρχουμαι ἐγώ, ἐρχουμαι! Λέει ταραγμένος.

Τούς ἔφερε γλυκό, ἀμύγδαλα, κρύο νερό.

– Δέν ἔχω τίποτα ἄλλο..., μουρμουρίζει σάν νά θέλει νά τόν συχωρέσουν.

– Κάθισε, κάθισε παππούλη, – τόν πιάνει τό κορίτσι ἀπ' τό χέρι νά καθίσει πλάι του.

Κάθισε.

– Ελάτε καί αὔριο, τοῦ λέει δειλά. Θά ψαρέψω γιά σᾶς τή νύχτα.

– Αὔριο φεύγουμε, ἀπαντά τό κορίτσι μέ λύπη. Κρίμα, τόσες μέρες πού ήμαστε ἐδῶ νά μήν ἐρχόμαστε! Είσαι πάντα ἔτσι ἐρημος, παππούλη;

– Πάντα, παιδί μου.

– "Α, τώρα καταλαβαίνω τί ήταν οἱ γλάροι..., μουρμουρίζει τό ἀγόρι.

– Ναί, παιδί μου, αύτό είναι. Ή ἐρημιά.

– Θά πρέπει νά τούς συχωρέσεις, παππούλη, λέει πάλι τό ἀγόρι σέ λίγο. "Αν ἥξεραν, δέ θά τό ἔκαναν ποτέ.

– Θέ γέρος δέν καταλαβαίνει. Στέκει μέ ἀπορία.

– Γιά ποιούς λές, παιδί μου;

– Γι' αὐτούς πού σκοτώσαν τούς γλάρους σου λέω, μπαρμπα-Δημήτρη. Είναι φίλοι μας.

Καταλαβαίνει τά γόνατά του νά τρέμουν, ή καρδιά του χτυπά.

– Τούς σκοτώσαν εἶπες;

– "Α, δέν τό ἥξερες ἀκόμα;...

Τό παιδί δαγκάνει τά χείλια του, μά είναι ἀργά. Τοῦ λέει τήν ίστορία:

όραντες δια την ίδιαν πόλην αν την είπονταν ότι μάλιστα το παραπάνω από την πόλην που ήταν στην πόλη της Κέρκυρας ήταν γεγονός που δεν ήταν ποτέ πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Το οποίο ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Επομένως το παραπάνω που έλεγαν οι άνθρωποι που ήταν στην πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Αντιθέτως η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας. Η πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

— Από την πόλη της Κέρκυρας ήταν πάντα στην πόλη της Κέρκυρας.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιόν ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τῇ λέξῃ «ἐσύ»;
2. Γιατί τοποθετεῖ ὁ ποιητής δίπλα δίπλα τῇ μυγδαλιά καὶ τό πρόσωπο πού δηλώνεται μέ τό «ἐσύ»;
3. Τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τήν πρόταση «Μά πότε ἀνθίσατε;»
4. Τί ἔκφράζουν οἱ στίχοι
δῶσ' μου, Θεέ μου,
ὅλες τίς στέρνες τ' οὐρανοῦ
νά σ' τίς γιομίσω.
5. "Αν δέν ξέρατε πότε ἔζησε ὁ ποιητής, θά μπορούσατε ἀπό τή μορφή τοῦ ποιήματος νά καταλάβετε, ἂν τό ποίημα είναι παραδοσιακό ἢ σύγχρονο;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 31.

Σαίντ-Ἐξυπερύ

[Ο μικρός Πρίγκιπας καί ἡ ἀλεπού]

‘Ο Μικρός Πρίγκιπας, είναι νουβέλα μέ μορφή παραμυθιοῦ. ‘Η ύπόθεσή του είναι φανταστική. Κάπου στή Σαχάρα ὁ συγγραφέας ἔχει κάνει ἀναγκαστική προσγείωση καί προσπίσθει νά διορθώσει μιά βλάβη τοῦ ἀεροπλάνου του. Ἐκεῖ τόν ἐπισκέπτεται ξαφνικά κι ἀναπάντεχα ἕνα ὅμορφο ἄγοράκι – ὁ μικρός πρίγκιπας – πού ἀφρεσ τό μικρό ἰδιωτικό πλανήτη του, ἐπειδή είχε δυσκολίες μ’ ἔνα λουλούδι πού ἀγαποῦσε, καί γυρνώντας ἀπό πλανήτη σέ πλανήτη ἔφτασε τελικά στή γῆ. Τό ἀγόρι μένει κοντά στό συγγραφέα καί προσπαθεῖ νά ἀνακαλύψει τούς ἀνθρώπους καί τά πράγματα. Παρά τό χαρακτήρα τοῦ παραμυθιοῦ, τό ἔργο ἔχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεία καί ἡ γραφή του είναι ποιητική καί συμβολική: συμβολίζει τόν ἀνθρώπῳ πού προσπαθεῖ νά γνωρίσει τόν ἑαυτό του καί τόν κόσμο. Στό ἀπόσπασμα θά δοῦμε τή γνωριμία τοῦ μικρού πρίγκιπα μέ τά τριαντάφυλλα καί μέ τήν ἀλεπού.

Ἐτυχε ὅμως, ὕστερα πού περπάτησε πολύ μέσα ἀπ’ τούς ἄμμους, τά βράχια καί τά χιόνια, ν’ ἀνακαλύψει τέλος ὁ μικρός πρίγκιπας ἔνα δρόμο. Κι οἱ δρόμοι πάνε ὄλοι στούς ἀνθρώπους.

– Καλημέρα, εἶπε.

Ήταν ένας τριανταφυλλόκηπος άνθισμένος.

– Καλημέρα, είπαν τά τριαντάφυλλα.

Ο μικρός πρίγκιπας τά κοίταξε. Μοιάζανε όλα μέ τό λουλούδι του.

– Τί είσαστε; τά ρώτησε κατάπληχτος.

– Έμείς είμαστε τριαντάφυλλα, είπαν τά τριαντάφυλλα.

– "Α! έκανε ό μικρός πρίγκιπας.

Βαθιά λύπη τόν γέμισε. Τό λουλούδι του τοῦ είχε πεī πώς ήταν ένα μονάκριβο σ' όλόκληρο τό σύμπαν. Καί νά πού ήτανε πέντε χιλιάδες, όλα τά ίδια, σ' ένα μονάχα κήπο!

«Θά τοῦ κακοφαινόταν πολύ», σκέφτηκε, «ἄν το 'βλεπε αύτό... Θά ἔβηχε φριχτά καί θά 'κανε τάχα πώς πεθαίνει, γιά νά γλιτώσει άπ' τό ρεζίλεμα. Κι ἐγώ θά ήμουν ἀναγκασμένος νά κάνω τάχα πώς τό περιποιούμαι, γιατί ἀλλιώς, γιά νά μέ ταπεινώσει κι ἐμένα, θ' ἀφηνόταν στ' ἀλήθεια νά πεθάνει...».

«Υστερα σκέφτηκε κι αύτό: «Νόμιζα πώς ήμουν πλούσιος, γιατί είχα δικό μου ένα μοναδικό στόν κόσμο λουλούδι, καί νά πού δέν ἔχω παρά ένα κοινό τριαντάφυλλο. Αύτό καί τά τρία μου ήφαίστεια, πού μοῦ φτάνουν ώς τό γόνατο, καί πού τό ένα τους μπορεῖ νά ἔχει σβήσει γιά πάντα, δέ μέ κάνουν καί κανένα μεγάλο πρίγκιπα...».

Καί, πέφτοντας χάμω στό γρασίδι, ἔκλαψε.

Τότε είναι πού παρουσιάστηκε ή ἀλεπού.

– Καλημέρα, είπε ή ἀλεπού.

– Καλημέρα, ἀποκρίθηκε εὐγενικά ό μικρός πρίγκιπας καί γύρισε, μά δέν είδε τίποτα.

– Έδῶ είμαι, είπε μιά φωνή, κάτω ἀπό τή μηλιά...

– Ποιά είσαι; είπε ό μικρός πρίγκιπας. Μοῦ φαίνεσαι πολύ ὅμορφη...

– Είμαι μιά ἀλεπού, είπε ή ἀλεπού.

– "Ελα νά παίξεις μαζί μου, τής πρότεινε ό μικρός πρίγκιπας. Είμαι τόσο λυπημένος..."

– Δέν μπορῶ νά παίξω μαζί σου, είπε ή ἀλεπού. Δέ μ' ἔχουν ήμερώσει.

– "Α! μέ συγχωρεῖς, έκανε ό μικρός πρίγκιπας.

Τό σκέφτηκε ὅμως καί πρόσθεσε:

– Τί πάει νά πεī «ήμερώσει;»

– 'Εσύ δέν είσαι ἀπ' ἐδῶ, είπε ή ἀλεπού, τί γυρεύεις;

– Γυρεύω τούς ἀνθρώπους, είπε ό μικρός πρίγκιπας. Τί πάει νά πεī «ήμερώσει;»

– Οι ἄνθρωποι, είπε ή ἀλεπού, ἔχουν τουφέκια καί κυνηγοῦνε. Με-

- Είναι μεταθυρηπάγον δέκατη, στην πραγματικότητα σηματοδοτεί την τρίτη φάση της προώης, για την οποία είναι σημαντικό.

- Η αληθινή είναι στοιχείο που δεν είναι στην πρώτη φάση.

- Και τοτε κάτια -

- Τοιαύτο γιατί σημαντικό είναι ότι την πρώτη φάση, στην οποία δεν έχει το πρόσωπο της γυναίκας, η γυναίκα δεν έχει την ιδέα για την πρώτη φάση.

- Η αληθινή είναι στην πρώτη φάση, παρότι δεν έχει την ιδέα για την πρώτη φάση. Η γυναίκα δεν έχει την ιδέα για την πρώτη φάση, αλλά μεταβαίνει στη δεύτερη φάση, στην οποία δεν έχει την ιδέα για την πρώτη φάση.

3. Το αντίστροφό πάθησης ή την αντίστροφή της σημαντικότητα της φάσης Φ' είναι πάθησης αλληφορέατης σημαντικότητας σε άλλη σημαντικότητα. Ο πρώτος παράγοντας στην αληθινή είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας, την οποία αποδίδει την αντίστροφή της σημαντικότητας στην πρώτη φάση. Είδος από αυτήν την φάση είναι η θεραπεία της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση. Μετατόπιση παραγόντας την αντίστροφή της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Ιδεαλισμός ή αληθινός πάθησης αλληφορέατης σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση. Η αντίστροφή της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση. Η αντίστροφή της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

Διάδοχη της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση είναι η φάση της αντίστροφής της σημαντικότητας στην πρώτη φάση.

- Μά τώρα θά κλάψεις! είπε ό μικρός πρίγκιπας.
  - Ναι, σωστά, είπε ή άλεπού.
  - Καί τότε τί κέρδισες;
  - Κέρδισα, είπε ή άλεπού, γιατί μου μένει τό χρώμα του σταριού.
- "Υστερα πρόσθεσε:

- "Άμε νά ξαναδείς τά τριαντάφυλλα. Θά καταλάβεις πώς τό δικό σου είναι τό μοναδικό στόν κόσμο. Νά περάσεις πάλι άπό δω, γιά νά μ' άποχαιρετήσεις, κι έγώ θά σου χαρίσω ένα μυστικό.

'Ο μικρός πρίγκιπας πήγε καί ξαναείδε τά τριαντάφυλλα:

- Δέ μοιάζετε καθόλου μέ τό δικό μου τριαντάφυλλο, έσεις δέν είσαστε άκόμα τίποτα, τούς είπε. Κανένας δέ σᾶς ήμερωσε κι έσεις δέν ήμερώσατε κάνενα. Είσαστε όπως ήταν ή άλεπού μου. Ήταν μιά άλεπού όμοια μ' έκατό χιλιάδες άλλες. Γίναμε όμως φίλοι, καί τώρα είναι μοναδική στόν κόσμο.

Καί τά τριαντάφυλλα δέν είχαν μοῦτρα νά σταθοῦν.

- Είσαστε όμορφα, μά είσαστε άδεια, τούς είπε άκόμη. Δέν μπορεῖ κανείς νά πεθάνει γιά τό χατίρι σας. Βέβαια, ένας κοινός διαβάτης, τό δικό μου τριαντάφυλλο θά τό νόμιζε πώς σᾶς μοιάζει. 'Αλλά έκεινο μόνο του έχει πιό πολλή σημασία άπ' όλα έσας μαζί, άφου είναι αύτό πού πότισα. 'Αφοῦ είναι αύτό πού έβαλα κάτω άπό τή γυάλα. 'Αφοῦ είναι αύτό πού προστάτεψα μέ τό παραβάν. 'Αφοῦ είναι αύτό πού τού σκότωσα τίς κάμπιες, (έκτος άπό τίς δύο ή τρεις, γιά νά γίνουν πεταλούδες). 'Αφοῦ είναι αύτό πού τ' άκουσα νά παραπονιέται ή νά κομπάζει ή καμιά φορά καί νά σωπάινει. 'Αφοῦ είναι αύτό τό δικό μου τριαντάφυλλο.

Καί ξαναγύρισε στήν άλεπού:

- 'Αντίο, τής είπε:

- 'Αντίο, είπε ή άλεπού. Νά τό μυστικό μου. Είναι πολύ άπλο: μόνο μέ τήν καρδιά βλέπεις καλά. Τήν ούσια δέν τήν βλέπουν τά μάτια.

- Τήν ούσια δέν τήν βλέπουν τά μάτια, ξαναείπε ό μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

- 'Ο καιρός πού έχασες γιά τό τριαντάφυλλό σου είναι πού τό κάνει νά έχει τόση σημασία.

- 'Ο καιρός πού έχασα γιά τό τριαντάφυλλό μου..., έκανε ό μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

- Οι ανθρωποί έχουν ξεχάσει τούτη τήν άλήθεια, είπε ή άλεπού. 'Εσύ όμως δέν πρέπει νά τήν ξεχάσεις. 'Απ' έδω κι έμπρός θά' είσαι γιά πάντα ύπευθυνος γιά έκεινο πού έχεις ήμερώσει. Είσαι ύπευθυνος γιά τό τριαντάφυλλό σου...

– Είμαι ύπεύθυνος γιά τό τριαντάφυλλό μου..., ξαναείπε ο μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

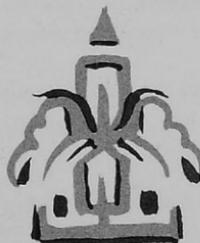
Έρωτήσεις

1. Γιατί ο μικρός πρίγκιπας έκλαψε, όταν είδε τά τριαντάφυλλα;
2. «Δέ γνωρίζει κανείς παρά τά πράγματα πού ήμερώνει». Τί σημαίνει αύτή ή φράση; Τί είναι τό «ήμέρωμα» και πῶς γίνεται;
3. Τί έντυπωση κάνουν στό μικρό πρίγκιπα τά τριαντάφυλλα στήν άρχη καί τί έντυπωση μετά τή γνωριμία του μέ τήν άλεπού; Τί μεσολάβησε;
4. Ποιο είναι τό μυστικό τής άλεπούς; Νά διαβάσετε τούς παρακάτω στίχους καί νά βρετε ἄν καί πῶς συνδέονται μέ τό μυστικό:
  - α) Άγαπα γιά νά ζήσεις, ζῆσε γιά ν' ἀγαπᾶς.
  - β) Σκύψε μές στό βιβλίο σου μή ζητᾶς προβλήματα, ρωτήματα, ὅλα νά τά καταλάβεις μόνο τήν καρδιά σου νά ρωτᾶς μή παύεις.

(Δ. Σολωμός).

(Κ. Παλαμᾶς).

ANTOYAN NTE SANT-ΕΞΥΠΕΡΥ (1900-1944). Γεννήθηκε στή Λυόν τής Γαλλίας. "Έγινε πιλότος σέ ήλικια είοσιέι χρονῶν ήταν άκομα ή ήρωική ἐποχή τής άεροπορίας, τότε πού ή Γαλλία ἄνοιγε νέες γραμμές μέ δύσκολες καί ἐπικίνδυνες πτήσεις. Τό 1940, μετά τήν κατάρρευση τής Γαλλίας, κατέφυγε στήν Αμερική καί τό 1943 ἔγινε πάλι πιλότος στά καταδιωκτικά. Χάθηκε τήν ἐπόμενη χρονιά μέ τό άεροπλάνο του κοντά στήν Κορσική καταδιώκοντας γερμανικά άεροπλάνα. Είναι ἀπό τούς πιό πολυδιαβασμένους πεζογράφους τής Γαλλίας. Τά βιβλία του σχετίζονται ἄμεσα μέ τή ζωή καί τή δράση του. "Εργα του: Ταχυδρόμος τοῦ Νότου, Νυχτερινή πτήση, Γῆ τῶν ἀνθρώπων, Πιλότος πολέμου. Μεταφράστηκαν στά έλληνικά. Τό βιβλίο ὅμως πού διαδόθηκε καί ἀγαπήθηκε περισσότερο σέ όλο τόν κόσμο είναι 'Ο μικρός πρίγκιπας. Κυκλοφόρησε μετά τό θάνατό του.

Στήν Παναγίασ στό Πορτ

Ο καραρύβης από τας διηγηματογράφων μας δει γράψει
και μερικά πανέμορφα από λευκότοιχο γλύπασα, που διαρρέουν
τον καραρό για να γεμίσει βρακάκια τα οποία δεσπόζουν πάνω
την φυλότοπη τους.

Χείρετ' ο μακεύ ο διά Άννα,
πού γένησαν Χαροκοπεύη Κόρη
στήν Παναγίασ στό Πυργό;
Χείρεται δλ' η έργησ δικρομόδιο,
κι ο βρέχος κι ο γερετός δινέστερο τοι πελάσασ,
πού του χρυπούμι αυριά τά κύρατα,
χείρεται δι' εὖ δικλρότος,
πού μασχεράλδη πάνω στή ρύρη.

Χείρεται τ' άγριο δάντερο, πού γέρνει
τέ μισθό απόνια στόν βρέχο, τέ μισθό στον υκρέα
Χείρετ' & βασκόνι πού φιοι τούς φιλό του,
Χείρετ' ή γιόρα του, πού τρέγει στά βραδιά
χείρεται τό σόφιο, πού πηδά χαρημάσια,

Κι ή πλάστη δην αναγόλλεσται,
Και τό φθινόπωρο έστανινεσσεν γέρος,
αὖν οεινή κόρη, που περιγένεται χρόνια
τον δρροσανιστικό της απ' τό έργο
και τέλος τόν άπολανε με λεύκανη πολύ άργο.
Και αὖν τή στέρεα υραστήσεις γένυνταις θέσηνισε
ει εύφρανθη στό γεράματά της!

Δέσι που κι δένενα δίνειγι Παναγίασ μας,
μητί ν' άπελθει και πλέον δι' θάνατον.

Είδος που και μέρια δίνεται: δέργη με κοί μέσα να φέρεται. (193). Δεκτή, παράξη 37. Διτής μητί διαμηρίσει. μουσικόντος. ταρτιθόδος. Η

Κ. Παρθένης: Αποκαθήλωση

118

Στήν Παναγίτσα στό Πυργί

Ο κορυφαῖος ἀπό τούς διηγηματογράφους μας ἔχει γράψει
καὶ μερικά ποιήματα στή δημοτική γλώσσα, πού διακρίνονται
κυρίως γιά τή γνήσια θρησκευτική τους διάθεση καὶ γιά
τήν ἀπλότητά τους.

Χαίρετ' ὁ Ἱωακείμ κι ἡ "Αννα,
πού γέννησαν Χαριτωμένη Κόρη
στήν Παναγίτσα στό Πυργί!
Χαίρεται ὅλ' ἡ ἔρημη ἀκρογιαλιά
κι ὁ βράχος κι ὁ γκρεμός ἀντίκρυ τοῦ πελάγους,
πού τόν χτυποῦν ἄγρια τά κύματα,
χαίρεται ἀπ' τήν ἐκκλησίτσα,
πού μοσχοβολᾶ πάνω στή ράχη.

Χαίρεται τ' ἄγριο δέντρο, πού γέρνει
τό μισό ἀπάνω στόν βράχο, τό μισό στό γκρεμό.
Χαίρετ' ὁ βοσκός πού φυσᾶ τόν αὐλό του,
Χαίρετ' ἡ γίδα του, πού τρέχει στά βράχια,
Χαίρεται τό ἐρίφιο, πού πηδᾶ χαρμόσυνα.

Κι ἡ πλάστη ὅλη ἀναγαλλιάζει
Καὶ τό φθινόπωρο ξανανιώνει ἡ γῆς,
σάν σεμνή κόρη, πού περίμενε χρόνια
τόν ἀρραβωνιαστικό της ἀπ' τά ξένα
καὶ τέλος τόν ἀπόλαυσε πρίν εἶναι πολύ ἀργά.
Καὶ σάν τή στείρα γραία, πού γέννησε θεόπαιδο
κι εὔφρανθη στά γεράματά της!

Δῶσ' μου κι ἐμένα ἄνεση* Παναγιά μου,
πρίν ν' ἀπέλθω καὶ πλέον δέ θά ύπάρχω.

δῶσ' μου καὶ μένα ἄνεση: ἄφησέ με καὶ μένα νά εύφρανθῶ. (Πβλ. Δαυίδ, Ψαλμός 37: ἄνες μοι ἵνα ἀναψύξω).

Ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ

Ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι αγγελιανή γλώσσα που αποτελεί μεταγραφή της ονόματος της ιταλικής γλώσσας που χρησιμεύει στην Αλβανία για την παραγωγή και παραγωγή της λαϊκής μουσικής και της ψηφιακής παραγωγής.

Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία. Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία. Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία.

Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία. Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία. Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία.

Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία. Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία. Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία.

Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία.

Το ιγκού ήτο πετίγρουμπι νήτζ είναι η γλώσσα της ιταλικής μουσικής παραγωγής στην Αλβανία.

ἀπό τή σκάλα κάτω ό Κώστας ό θερμαστής, βαρυτυλιγμένος στήν πατατούκα του. "Έκανε κρύο δυνατό. Βοριάς έξυριζε τά πέλαγα, πάγωνε τ' ἀκρογιάλια, κρουστάλλιαζε τά στοιβαγμένα χιόνια στά βουνά. Καί τό πλήρωμα, ναῦτες καί θερμαστές, συναγμένοι όλόγυρα στή θερμάστρα, φρόντιζαν νά ζεσταθοῦν μέ τή φασκομηλιά καί τό ψωμοτύρι. Ό λύχνος, καρφωμένος στή μέση ένός στύλου, φώτιζε καί κάπνιζε μαζί τά περίγυρα σωθέματα*. Διπλά τριπλά τά κρεβάτια κολλημένα στά πλευρά, μέ τά μαύρα τους στρωσίδια, θύμιζαν νεκροθήκες στ' ἀνήλιαστα βάθη τής γης ταφιασμένες. Κοντά ή καμαρούλα τοῦ ναύκληρου, ἀνοιχτόπορτη, ἔδειχνε ἄλλο κρεβάτι στρωμένο, δυό τρεῖς φωτογραφίες παλιές, μιά χρωματισθενή χανούμισσας, χρυσοφορεμένης καί ξαπλωμένης σέ πουπουλένια προσκέφαλα. Καί ολοῦθε κρεμασμένα τά ροῦχα, στό λάδι καί στό κάρβουνο βουτημένα, οί μουσαμάδες εξοχισμένοι καί μυριομπαλωμένοι τά χοντρά ποδήματα καί τά κασκέτα καί οί χρωματιστοί σκούφοι ἔδειχναν τό χώρισμα καλογερικό κελί. Ἀλλά τό φλοιόφλισμα τοῦ νερού πού ἀκουόταν στά πλευρά, ή μυρωδιά τοῦ κατραμιοῦ καί τά ψημένα πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων ἔδειχναν πώς ή ζωή ἐδῶ ἀγνωνίζεται τόν τελευταῖο ἀγώνα της. Γιά τοῦτο καί κανένας δέν πρόσεξε τώρα στό ἀστεῖο κατρακύλημα τοῦ θερμαστῆ.

— Δέ λέτε, ρέ παιδιά, καί τίποτα νά ζεσταθοῦμε; Ξαναδευτέρωσε ἐκείνος, ἀγκαλιάζοντας τή θερμάστρα.

— Τί νά εἰποῦμε; ρώτησε μελαγχολικός ό Κώστας ό Αξιώτης. Νυχτιά σάν τήν ἀποψινή δέ θέλει παραμύθια· οχι δέ θέλει παραμύθια! Ἐδῶ στόν ἄγριο κόρφο πού εἴμαστε κλεισμένοι, τριγυρισμένοι ἀπό τό μούγκρισμα τής Μαύρης Θάλασσας, σαβανωμένοι ἀπό τόν πουπουλένιο θυμό τ' ούραγού, ἃς ποῦμε κατιτί θεϊκό καί π ρήγορο. Στά παλιά χρόνια οί γέροντές μας δέν είχαν τήν καταδίκη πού ἔχουμε ἐμεῖς τώρα. Περνοῦσαν τίς ἀγιες ἡμέρες κάτω ἀπό τή στέγη τους, κοντά στή φωτιά, ἀνάμεσα στή φαμίλια τους. "Οπως ό ἀμπελοφυτευτής τ' ἀμπέλι του, τρυγούσανε καί κείνοι τό καλοκαίρι τή θάλασσα καί χαίρονταν τό χειμώνα τά καλά της ἄφοβα. "Ηξεραν τή γιορτή καί τήν καματερή τους. Είχαν καιρό γιά τή χαρά καί γιά τή θλίψη τους. 'Εμεῖς τίποτ' ἀπ' αὐτά! Χειμώνα καλοκαίρι τ' ὄργωνουμε τό κύμα. Βόδια καματερά στή βουκέντρα τής 'Ανάγκης, ύποταχτικά θ' αὐλακώνουμε τ' ἀρμιρό χωράφι, μονάχα τή φάκνα* μας ἔχοντας γιά πληρωμή. Γιά τοῦτο καλά πού ἔτυχε ή κακοκαιρία ν' ἀφήσουμε λίγο τόν κάματο. Δέ λέω πώς θά μείνουμε

σωθέματα: τά τακτοποιημένα ἀντικείμενα στό ἐσωτερικό πλοίου, σπιτιοῦ κτλ.
φάκνα: τροφή (γιά ζῶα κυρίως).

τώρα ήσυχοι. 'Ο άφέντης θέλει δουλειά άπό τό δουλευτή, γιατί φοβάται μήν δύνεψει μέ τήν ἀκαμωσιά*. Φαντάσου όμως, ἂν ήταν καλοσύνη, τί δρόμο θά παίρναμε τώρα. "Ετσι τουλάχιστο ἔχω έλευθερο τό νοῦ νά συλλογιστῶ τό σπίτι μου.

"Αχ, τό σπίτι μου! "Αρχισα τό παράπονο καί κοντεύω νά δακρύσω σάν ἄπραγο παιδί. Μά δέ φταιώ γώ. Φταίει αὐτή ή νύχτα. Φταίει τό ἀποψινό ἀποσπέρισμα, τ' ἀστέρι τό λαμπρό πού ἔτρεμε βασιλεύοντας πίσω ἀπό τά χιονισμένα βουνά καί τάραξε τό εἶναι μου. "Οπως τούς Μάγους ὁδήγησε καί μένα πίσω ἀπό τά βουνά καί τά πέλαγα στή Νάξο, τό Γρίτι μου τό πρασινοτυμένο, τό ταπεινό μά όλόχαρο σπιτάκι μου. Καί οχι ὡς ἐδῶ· παραμπρός, παραμπρός ἀκόμη. Μ' ἔφερε στά παιδιάτικα χρόνια μου, πρίν ἀφήσω τή στεριά καί πρίν ταξιδέψω στή Θάλασσα.

Καθόμαστε ὅλοι στό παραγώνι* διπλοπόδι στά μάλλινα στρωσίδια, ντυμένοι μέ τά ζεστά φορέματά μας, πού τά ἔραψε τής μάνας μας ἡ φροντίδα καί τής ἀδερφῆς μας, τής ὁμορφούλας τά πιδέξια χέρια. 'Ο πατέρας μου, θεριακωμένος καί νιοφάνταχτος γέροντας, καθότανε στίς προσκεφαλάδες ψηλά καί ρουφούσε ἀπολαυστικά τό τσιμπούκι του.

"Οταν μᾶς ἔβλεπε ἔτσι συναγμένους, τοῦ ἄρεσε νά διηγιέται παραμύθια καί ιστορίες τής ζωῆς του. Τής Θάλασσας οί κίνδυνοι, τής στεριάς οί χαρές, ὁ τρόμος τῶν κουρσάρων, τά ναυτικά κατορθώματά τής 'Επανάστασης διάβαιναν ζωντανά καί όλοφώτιστα μπροστά μας. Μά κείνη τή νύχτα δέ θέλησε νά μιλήσει οὔτε γιά παραμύθια οὔτε γιά ταξίδια του. Μόλις βγάλαμε τό λύχνο στό λυχνοστάτη καί φάγαμε τή λειψόπιτα, μᾶς ἄρχισε θρησκευτικές κουβέντες. 'Ηταν θρήσκος ὁ ἀγιοχώματος καί τά iερά βιβλία δέν τ' ἄφηνε ἀπό κοντά του. 'Αλήθεια, στά ταξίδια του εἶχε πρόχειρα τά τροπάρια καί τίς βλαστήμιες. Μά τώρα πού ἔπαψε τόν ἀγώνα τής ζωῆς, φρόντιζε γιά τή σωτηρία τής ψυχῆς του.

Δέ μοῦ λές, εἶπε στόν ἀδερφό μου τό μικρότερο, τί ὅραμα εἰδεῖς ἡ Παναγία τή νύχτα πού γέννησε τόν Κύριο Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό;

Κόκκαλο ἐκεῖνος. Ρωτάει ἐμένα, τό ἵδιο.

— "Α, δέν τό ξέρετε! πρόσθεσε μέ ἥρεμη φωνή. Μά δέ φταῖτε σεῖς φταιώ γώ πού δέ σᾶς τό ἔμαθ' ἀκόμη. "Εγινε πέρα στήν Ἀνατολή, στόν τόπο τόν παράδοξο. Ποιό χρόνο δέ σᾶς λέω. Φτάνει νά μετρήσετε τό φετεινό καί τό βρίσκετε ἀμέσως. 'Εκείνη τή νύχτα μιά γυναίκα, συν-

ἀκαμωσιά: τεμπελιά.
παραγώνι: τζάκι.

σαν. Διαβαίνει άνάλαφρα τή λίμνη τής Γενησαρέτ και ρίχνονται λαμνοκοπώντας οι κόσμοι στά βήματά του. Οι Προφῆτες πού τόν προσπερνούσαν, τώρα πισωδρομοῦν ύποταχτικοί του. 'Ο Νόμος τοῦ Μωϋσῆ ἀναζεῖ στά λόγια του καί συμπληρώνεται. 'Η ἔρμη γῆ ἀναδροσίζεται· τ' ἀπελπισμένα στήθη ξαναθαρρεύουν· τά πλανημένα πρόβατα γυρίζουν πάλι στή μάντρα τους. 'Η ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπό τά πλατιά στέρνα του καί δροσίζει τό καμίνι τής κακομοιριάς. Οι ἀπιστοί πιστεύουν καί σηκώνονται οι ταπεινοί· τυφλούς φωτίζει, χωλούς ὀδηγεῖ. Τά Γεροσόλυμα στρώνουν τούς δρόμους μέ βάγια νά τόν δεχτοῦν. Σύγκαιρα ὅμως καρφώνουν τό σταυρό. 'Ο φθονερός μαθητής τόν παραδίνει μέ φίλημα. 'Ο δειλός φίλος τόν ἀρνιέται, πρίν λαλήσει ὁ πετεινός. Μά Ἐκεῖνος, ἀνώτερος ἀπό τά τέκνα τῶν ἀνθρώπων, συγχωρεῖ τήν ἄρνηση καί τήν προδοσία, διαβαίνει πράος μέσα ἀπό τίς κοροϊδίες καί τά φυτσίματα, πίνει τό ξίδι καί τή χολή, φορεῖ τό ἀγκαθερό στεφάνι, τήν περιφρονητική χλαμύδα, κρατεῖ τό καλαμένιο σκῆπτρο καί ἀνεβαίνει στό μαρτύριο.

– Γυναίκα, νά ό γιός σου· λέει τήν τελευταία στιγμή.

Καί ἀποχαιρετᾶ, μ' ἔνα βλέμμα μελαγχολικό, τή μάνα πού τόν γέννησε, τούς φίλους πού τόν πίστεψαν, τό λαό πού τόν τυράννησε, τή Γῆ πού είδε τίς πίκρες του καί τόν Ούρανό πού θά δεχόταν τό Σῶμα του.

'Η μάνα ἡταν ἐκεῖ καί τά ἔβλεπε ὄλα. 'Ηθελε νά φωνάξει, νά τρέξει, γιά νά τόν σώσει ἀπό τά χέρια τῶν κακούργων· ἀλλά δέν μποροῦσε νά βγάλει φωνή. Τό σῶμα δέν ἀκολουθοῦσε τούς πόθους τής Ψυχῆς. Μά ὅταν είδε ἑνα στρατιώτη ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νά λογχίσει τά πλευρά του,

– Μή!... ἐφώναξε μέ ὅλη τής τή δύναμη.

Καί μέ τό μή! Ξύπνησε. Δέν είδε ὄλογυρά της τίποτα ἀπό τό φριχτό ὄραμα. Τό βρέφος κοιμόταν ἀκόμη πλάγι της, μέσα στή φάτνη, ἀπάνω στό ἄχυρο. Μά δέ βασίλευε ἡ σιγή καί τό σκοτάδι, ὅπως πρίν. 'Αγγελική ἀρμονία κατέβαινε ἀπό ψηλά καί λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τό φῶς του στή σηπλιά.

Καί μπρός στά πόδια της, οι Μάγοι γονατιστοί μέ τά δῶρα τους, τή σμύρνα καί τό μόσχο καί τό λιβάνι, ὄνόμαζαν τό γιό της βασιλέα καί Θεό.

Ἐκείνη τήν ὥρα φάνηκε στήν ἐμπατή χλωμός ό Ἰωσήφ.

– Νά φύγουμε, λέει τρέμοντας στή γυναίκα του. 'Ο Ἡρώδης θέλει τό παιδί κι οι ἀνθρῶποι του ψάχνουν στή χώρα. Γλήγορα νά φύγουμε!

Ἐκείνη ἄρπαξε ἀμέσως τό βρέφος, τό ἔσφιξε στούς κόρφους της καί πήραν δρόμο γιά τήν Αἴγυπτο. 'Η νύχτα τούς ἔκρυψε. Μά τά αἴματα τῶν

ἄλλων παιδιῶν κι ό θρῆνος τῶν μανάδων ἀνέβαιναν ἀπό τά σπίτια τῆς Γαλιλαίας πρωτόλουσιθη* θυσία στόν ἀναμορφωτή τοῦ κόσμου.

– Πόσα αἴματα θά χυθοῦν ἄκομη! ψιθύρισε προφήτης ἡ γυναίκα.
Πόσα αἴματα!...»

Τέλειωσε ὁ Ἀξιώτης τό διήγημά του κι οἱ σύντροφοι ἔμειναν ἄκομη ἀκίνητοι σάν ὄνειροπαρμένοι. Μερικοί σταυροκοπήθηκαν· ἄλλοι στέναζαν βαθιά σάν νά ξύπνησε κάτι παρήγορο μέσα τους. Μά ό Κώστας ό Θερμαστής, ἔδιος στ' ἀστεῖα καὶ στά σοβαρά, ρώτησε πονηρά τό σύντροφό του:

– Δέ μου λές, βλάμη· εἶδε ἡ Παναγιά στ' ὄνειρό της καὶ τόν πατριώτη σου τό Βαραββᾶ;

Ἐκείνος χολοταράχτηκε· φοβερή βλαστήμια ἀνέβηκε στά χείλη του. Μά τήν κατάπιε. Δέν ἤταν καιρός τώρα νά κολαστεῖ κανείς! Χαμογέλασε, ἔκαμε τό σταυρό του καὶ ξαπλώθηκε στό ἔρημο κρεβάτι του.

– Καί τοῦ χρόνου, παιδιά, στά σπίτια μας! εὐχήθηκε.

– Στά σπίτια μας, μά θά μᾶς θερίζει ἡ πείνα, εἶπε ό Θερμαστής.
Καί γέλασε δυνατά.

Ἐρωτήσεις

- Στήν ἄρχῃ τοῦ διηγήματος (Δέ λέτε, ρέ παιδιά... ἀγκαλιάζοντας τή θερμάστρα) δυό εἰκόνες κυριαρχοῦν. Ἀφοῦ τίς μελετήσετε, νά ἀπαντήσετε στά ἀκόλουθα ἐρωτήματα: α) Συσχετίζονται μεταξύ τους οἱ δυό εἰκόνες καὶ γιατί; β) Μέ ποιά ρήματα δίνει ό συγγραφέας τήν πρώτη εἰκόνα; γ) Πώς ζοῦσαν οἱ ναυτικοί μας μέσα στά καράβια;
- Ο Κώστας ό Ἀξιώτης θυμάται τά παιδικά του χρόνια καὶ τή ζωή του στά σπίτια μέ τόν πατέρα του. Γιατί;
- Νά μελετήσετε τή σκηνή τής γεννήσεως (Γέννησε τό παιδί ... λασοῦ μεγάλου) καὶ νά βρείτε τίς ἐπί μέρους εἰκόνες. Κατορθώνει ό συγγραφέας νά μᾶς μεταδώσει τήν ἀτμόσφαιρα πού ἐπικρατοῦσε κατα τή γέννηση τοῦ Κυρίου καὶ πῶς;
- Ποιά συναισθήματα ξύπνησε στούς ναυτικούς ἡ ἴστορία τοῦ Ἀξιώτη;

Βιογραφία τοῦ συγγραφέα στή σελ. 12.

Στήν διάστολο τῆς Οντογένεσης των θεραπειών της ιατρικής στήν έργο τοῦ Σπύρου Λαζαρίδη.

πρωτόλουσιθος: (γιά καρπούς κυρίως) πρώιμος. Ἐδῶ μτφ.

«"Αι μου Γιάννη, Πρόδρομε καί Βαφτιστή τοῦ γιοῦ μου,
μήν εἰδες μου τό τέκνο μου καί σέ τό δάσκαλό σου;».»
 «Ποιός ἔχει χεύλη νά σ' τό πετι, καρδιά νά μολογήσει,
ποιός ἔχει χειροπάλαμα», γιά νά σοῦ τονε δείξει;»
 «Εχεις καί χείλη νά τό πετι, καρδιά νά μολογήσεις,
ἔχεις καί χειροπάλαμα, γιά νά μοῦ τονε δείξεις».»
 «Θωρεῖς ἐκείνον τό γυμνό, τόν παραπονεμένο,
ὅπου φορεῖ στήν κεφαλή ἀγκάθινο στεφάνι;
Ἐκείνος εἶναι ὁ γιόκας σου κι ἐμέ ὁ δάσκαλός μου».»

Κι ἡ Παναγιά, σάν τ' ἄκουσε, τοῦτον τό λόγο λέει:
 «Ποῦ 'ναι γκρεμόνς νά γκρεμιστῶ, γιαλός νά πάω νά πέσω;».»
 Κανένας δέν τῆς μίλησε, νά τήν παρηγορήσει.
 Μόν' ὁ Χριστός τῆς μίλησε ἀπ' τό Σταυρόν ἐπάνω:
 «Κάνε, μανούλα, ὑπομονή καί διάφορο* δέν ᔁχεις.
 Στρώσε τραπέζι Θηλιβερό, νά φάνε οι θλιμμένοι
 καί τό Μεγάλο Σάββατο κάθου νά μ' ἀπαντέχεις.
 Τήν Κυριακίτσα τό πρωί θά ποῦν Χριστός ἀνέστη!».»

Έρωτήσεις

1. Ό λαός βλέπει τό θεῖο πάθος ὅχι στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά στό πρόσωπο τῆς Παναγιᾶς. Πῶς τό ἐξηγεῖτε αὐτό;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τόν πόνο τῆς Παναγιᾶς;
3. Έκτός ἀπό τήν Παναγιά ποιοί ἄλλοι νιώθουν πόνο γιά τή σύλληψη τοῦ Χριστοῦ; Μέ ποιούς στίχους δηλώνεται ὁ πόνος αὐτός;
4. Τήν Παναγιά συνοδεύουν τρεῖς γυναῖκες. Κανένας γνωστός δέν ύπάρχει ἀνάμεσα στό πλήθος ἐκτός ἀπό τόν 'Αι-Γιάννη. Τί δείχνει αὐτό;
5. Στήν ἀπελπισία τῆς Παναγιᾶς κανένας δέ βγάζει λέξη νά τήν παρηγορήσει. Πῶς τό ἐξηγεῖτε;

χειροπάλαμα: τό ἄκρο τοῦ χεριοῦ.
διάφορο: κέρδος, ὥφελεια.

Αίμιλία Δάφνη

Μαριάμ

Τό διήγημα πού άκολουθεί είναι θρησκευτικό. Τό θέμα του είναι γνωστό καί βασίζεται στά γεγονότα πού περιγράφουν οι Ευαγγελιστές. Έντούτοις ή συγγραφέας κατόρθωνε νά μεταπλάσει λογοτεχνικά τά γνωστά αυτά γεγονότα καί νά τά δώσει μέ δικό της τρόπο εικονίζοντας μέ iδιαιτερη εύαισθησία τήν άνθρωπινη μορφή της Παναγιάς-Μάνας στίς ώρες τού Θείου Δράματος.

Η Μαριάμ ἔνιωσε πώς κάπιοις μπήκε στήν αὐλή της, κι ἀνοίγοντας τά μάτια, εἶδε μπροστά της τόν Ἰωάννη, πού ἀνάσαινε μέ κομμένη ἀναπνοή καί μιλούσε μέ τήν ψυχή στά δόντια.

- Ποῦ ἦσουνα, τής λέει, καί δέν ἡρθεις νά δεῖς τί ἔγινε;
- Τί ἔγινε; ρώτησε καί κείνη καί πετιέται ὄλόρθη, κατεβάζοντας τή μαντίλα της.
- "Ἐπιασαν τό γιό σου καί διδάσκαλό μου καί πᾶνε νά τονε σταυρώσουν!"

Τότες ή Μάνα σήκωσε τά χέρια της ψηλά καί ξεφώνισε:
- Παιδί μου, παιδί μου! Τί κακό ἔκαμες καί θέλουν νά σέ σταυρώσουν;

Καί μέ τό νοῦ θολωμένο, ὅρμησε ἔξω ἀπό τό σπίτι της καί πῆρε τό δρόμο κλαίοντας, κι ἀμέσως ὁ ἔρημος δρόμος γέμισε ἀπό θρήνους γυναικῶν, πού ἔτρεχαν βγαίνοντας ἀπό τά σπίτια τους ὅπως ὅπως, κι ἀνάμεσα σ' αὐτές τήν ἀκολουθοῦσαν ἀπό κοντά ή Μάρθα καί ή Μαρία ή Μαγδαληνή καί ή Σαλώμη, καί πλήθος ἄλλα κορίτσια, καί δίπλα της τήν ἐπαράστεκε ὁ Ἰωάννης, χλωμός, πηγαίνοντας μέ χαμηλωμένα βλέφαρα, ὥσπου τέλος ἔφτασαν στό μέρος πού ἐβρύαζε ὁ ὄχλος, καί ὁ ἔνας ἔσπρωχνε τόν ἄλλον γιά νά δεῖ, καί βλαστημούσαν κι ἔφτυναν καί οὔρλιαζαν καί ὁ ἀναβρασμός ἤτανε μεγάλος καί βουερός.

- Τότες ή Μαρία, κοιτάζοντας σαστισμένη, ρωτᾶ τόν Ἰωάννη:
- Ποῦ είναι ὁ γιός μου;
  - Νά, τής ἀποκρίνεται: βλέπεις ἐκείνον ἐκεῖ πού φορεῖ ἐν' ἀκάνθινο στεφάνι καί τού 'χουν δέσσει τά χέρια; Αύτός είναι!

Καί καθώς ἔκαμε ἔτοι ή Θεοτόκος ψάχνοντας μέ τό μάτι καί τόν ἀντίκρισε, ὁ κόσμος ἔσβησε γύρω της κι ἔπεσε καταγῆς χωρίς πνοή..

Οι γυναίκες πού τήν άκολουθούσαν, καμιά δέν τόλμησε νά τήν άγγιξει, μόνο στέκονταν γύρω της κι ἔκλαιγαν, μέ μιά κρυφή εύχή μέσα τους: «Νά 'διν' ό Θεός νά τήν άνάπαιε καί νά μήν ίδει τόν όχλο πού ξεκίνησε γιουχαίζοντας τόν ἄκακο Ιησοῦ, πού, φορτωμένος τό σταυρό του, άνέβαινε στρωγμένος καί δαρμένος ἀπό πέτρες καί χώματα καί ξύλα!» Ναί ! Νά διν' ό Θεός νά τήν άνάπαιε, νά μήν ίδει τό γιό της νά πέφτει μπροστά στήν πύλη της Ιερουσαλήμ... Νά μήν ίδει τό πῶς οί στρατιώτες ἐμοίραζαν «τά ίμάτια αύτοῦ», τό πῶς τόν ἔντυσαν μέ κόκκινη χλαμύδα, τόν άνέβασαν καί τόνε κάρφωσαν στό σταυρό, άνάμεσα σέ δυό κακούργους. Μά ἐκείνη πήρε άναπνοή καί σηκώθηκε κι ἔτρεξε σάν «λέαινα τοῦ ἀγροῦ» κι ὅταν ἐκοντοζύγωνε, εἰδε τόν όχλο παραδομένο σ' ἔνα ἀκατανόητο μεθύσι καί σάστισε.

«Αλλοι γονάτιζαν καί χτυπούσαν στό χῶμα τό κούτελό τους προσκυνώντας τάχα τόν Ιησοῦ, ἄλλοι τόνε χτυπούσαν στό κεφάλι μέ τό καλάμι, καί γυναίκες ἔσουρναν καταγής ξέπλεγες τίς μακριές τους κοτσίδες, παρασταίνοντας τάχα τό πῶς ἡ Μαγδαληνή σκούπισε τά πόδια τοῦ Ιησοῦ μέ τά μαλλιά τῆς.

Καί ὁ ληστής ὁ Γίστας τοῦ φώναξε:

– "Αν είσαι ό γιός τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπό τό σταυρό καί σῶσε μας!

Καί μόνο ό ληστής ό Δυσμάς, πού ήταν δεξιά του, μουρμούριζε:

– Μνήσθητί μου Κύριε!...

Μόλις λοιπόν ἡ Μαριάμ ἔφτασε στή ρίζα τοῦ Σταυροῦ ἔσκισε τό ρούχο της καί φώναξε:

– Κύρι' ἐλέέσον! Πῶς μποροῦν τά τυφλωμένα καί σκοτισμένα μου μάτια νά βλέπουν ὅλα τοῦτα τά βάσανα τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ μου; 'Αλί μου, ἀλί! Ποῦ ἔδυσε, παιδί μου, ἡ ὁμορφιά σου, καί πῶς μοῦ φαινέσαι ἔτσι ἀγνώριστος τώρα; Ποῦ πήγαν τά ὄσα ἔκαμες σέ τοῦτο τό λαό; Τί κακό ἔκαμες στούς ἀχάριστους Ιουδαίους;

Τό ἀνθρωπομάζεμα τριγύρισε τή γυναίκα πού ἔκλαιγε ἔτσι, κι ἀλλάλαξε γιά τό καινούριο θέαμα.

Κι ήταν ἐκεī καί Ιουδαῖοι ὑποκριτές καί Ναζαρηνοί μοχθηροί καί "Ελληνες σκεπτικιστές" καί Αιγύπτιοι καί Ρωμαῖοι ἀσεβεῖς κι ὅλοι μαζί τήν ἔστρωξαν καί τήν ἔδιωξαν ἀπό κεī.

Μά καθώς τήν ἔδιωχναν, ἔκείνη σήκωσε τά θολά της μάτια καί τούς εἶπε:

– "Ανθρωποι, δῶστε μου δρόμο νά περπατήσω, δῶστε μου τόπο νά

σκεπτικιστές: ὅπαδοί τοῦ σκεπτικισμοῦ, τής φιλοσοφικῆς δηλ. τάσης πού δυσπιστεῖ, ἀμφιβάλλει γιά ὅλα. Καχύποπτοι, δύσπιστοι.

σταθώ καί νά κλάψω... Θέλω νά φιλήσω τό μονάκριβό μου...

Μά οί πραιτωριανοί ἔβαλαν σέ πράξη τή διαταγή πού ἄκουσαν:
– Διώχτε την αύτή τή γυναίκα!

Καί τήν ἔδιωξαν μακριά, κι αύτήν καί τόν Ἰωάννη, πού ἔκλαιγε παράμερα μαζί μέ τίς γυναίκες.

Αύτές τήνε περιμάζεψαν ἐκείνη τή νύχτα καί στέγνωσαν τά δάκρυα καί τήν ἔβαλαν νά πλαγιάσει σέ μαλακά στρωσίδια καί κοντά της ἔβαλαν τή Μάρθα, νά κάθεται καί νά τήν ἔχει ἔγνοια.

Σέ λίγο ή σιωπή ἐπεσε παντοῦ καί ὁ ὑπνος βάρυνε τά μάτια δικαίων καί ἀδίκων. Μόνο ή Μαριάμ ἀγρυπνοῦσε μαζί μέ τή Μάρθα σιγοκουβεντιάζοντας. Καί κειδά, κατά τά βαθιά μεσάνυχτα, πού ὅλοι καταλάγιαζαν, οί δυό γυναίκες σηκώνονται χωρίς θόρυβο, τυλίγονται στούς μανδύες τους καί παίρνουν τό δρόμο πού θαμποάσπριζε ἀνηφορίζοντας ὡς τήν κορυφή τού μαρτυρίου.

Στό διάφανο στερέωμα, τρεῖς χωριστοί σταυροί γράφονται καί ὁ μεσιανός ὅλο καί ψηλώνει καί γλυκοφέγγει σάν ὄρθρινό γλυκοχάραμα.

Σ' αὐτόν πορεύονται οι δυό γυναίκες καί ὁ τόπος γύρω εύωδιάζει. Σ' αὐτόν στέκεται ή Μαρία καί παρακαλεῖ καί τά δάκρυα τρέχουνε ποτάμι.

΄Η πολιτεία κάτου λουφάζει, δεμένη στό βραχνά τής ἀμφιβολίας γιά τήν πράξη· καί τά δάκρυα τής Μάνας τρέχουνε δροσιά στά νιόβγαλτα βλαστάρια, πού ἀφανίστηκαν κάτου ἀπό τίς πατοῦσες τοῦ ἀκάθαρτου ὄχλου. Κλαίνε οι δυό γυναίκες καί ή Μάνα παρακαλεῖ:

– Ποῦ εἶναι, παιδί μου, οι ἀγαπημένοι σου μαθητές πού ὄρκιστηκαν νά πεθάνουν μαζί σου; Ποῦ εἶναι ὅλοι αύτοί πού τούς γιάτρεψες;... Οι τυφλοί πού ἀνάβλεψαν, οί χωλοί πού περπάτησαν, οί νεκροί πού ἀνέστησαν;

Ρίχνει τά μάτια γύρω της γύρω ... Οὔτε ἔνας!

– Ποῦ ἐπεσε ό σπόρος τής ἀγάπης πού ἔσπειρες, ὡιμέ, γλυκό μου παιδί;

Κι ἀγκαλιάζοντας τή ρίζα τοῦ Σταυροῦ φωνάζει:

– Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε!... Θέλω νά φιλήσω τό γιό μου, τό δικό μου τό γιό. Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε! Θέλω ν' ἀγκαλιάσω τό ἄκακο ἀρνί μου... Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε! Θέλω νά χαϊδέψω τό κεφάλι τοῦ παιδιοῦ μου... Εἶμαι ή Μάνα του κι ἄλλο παιδί δέν ἔχω!

Καί τότε, κάτου ἀπ' τήν ἀνοιξιάτικη ἀστροφεγγιά, ἔγειρε ό Σταυρός καί ή Μαρία φίλησε στερνή φορά τό μονάκριβό της καί ὁ Σταυρός πάλι στυλώθηκε ψηλώνοντας ὀλοένα πρός τά οὐράνια. Τό φῶς τής ἀλήθειας

ϊανθισε τότε σάν κρίνος μές στήν ψυχή της κι αύτό της έδωσε τή δύναμη νά πάρει μαζί μέ τή Μάρθα πάλι τό δρόμο πού ἄσπριζε κατηφορίζοντας καί νά πάει, μές στά βαθιά μεσάνυχτα, νά χτυπήσει τήν πόρτα τοῦ 'Ιωσήφ ἀπ' τήν 'Αριμαθαία καί νά τοῦ μιλήσει γιά τήν ταφή.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρείτε ἑκφράσεις πού δείχνουν τόν πόνο τῆς Παναγίας.
2. Τί σημαίνει ἡ φράση: «ἡ πολιτεία κάτου λουφάζει, δεμένη στό βραχνά τῆς ἀμφιβολίας γιά τήν πράξη»;
3. Τί θέλει νά δείξει ἡ συγγραφέας μέ τό θαῦμα πού παρουσιάζει στό τέλος;

ΑΙΜΙΛΙΑ ΔΑΦΝΗ (1881-1941) Φιλολογικό ψευδώνυμο τῆς ποιήτριας Αιμιλίας Κούρτελη. Γεννήθηκε στή Μασσαλία ἀπό πατέρα Κεφαλονίτη. Μικρή ἐγκαταστάθηκε στήν 'Αθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Ἔργα της: α) Ποιητικές συλλογές: Χρυσάνθεμα (1902), Τά χρυσά κύπελλα (1921) β) Μυθιστορήματα: Τό τάλαντο τῆς Σμαρᾶς (1924), Ἡ ξένη γῆ (1939).

K. Ρωμαῖος

Τό Πάσχα

Κάθε χώρα ἔχει καί τά δικά της ἔθιμα, πού συνήθως τά διαιροῦμε σέ κοινωνικά ἔθιμα (εἶναι αὐτά πού κανονίζουν τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους, ὅπως π.χ. τό ἔθιμο τῆς φιλοξενίας στήν ἀρχαία Ἑλλάδα καί σήμερα κτλ.) καί σέ θρησκευτικά ἔθιμα. Ὁ K. Ρωμαῖος ἔδω ασχολεῖται μέ όρισμένα ἀπό τά ἔθιμα τοῦ Πάσχα.

Γιά τό Πάσχα, πού είναι ἡ μεγαλύτερη γιορτή τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρέπει νά γραφεῖ κάποτε μιά διεξοδική* μελέτη, ἀντάξια στήν πρώτη καί στή μεγάλη αὐτή γιορτή τῶν μεσογειακῶν λαῶν. Σήμερα, μᾶς ἀρκεῖ νά γνωρίσουμε μερικά ἀπό τά κυριότερα χαρακτηριστικά της.

διεξοδικός: λεπτομερειακός:

Τήν ιδιαίτερη φυσιογνωμία τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα τήν ἀποτελοῦν πολλά καὶ διαφορετικά ἔθιμα, ὅλα ὅμως ἔχουν τή δική τους σφραγίδα, ἀξία καὶ ποικιλία, καὶ ὅλα ἔχουν τίς ρίζες τους μέσα σὲ παράδοση αἰώνων ἡ ἀκόμη καὶ χιλιετηρίδων.

Πρώτη ὁμάδα ἀποτελοῦν οἱ ιδιότυποι πασχαλινοί χαιρετισμοί, ὅπως π.χ. τὸ «Χριστός Ἀνέστη» καὶ ἡ τυπική ἀνταπάντηση «Ἀληθῶς Ἀνέστη» ἢ «Ἀληθῶς ὁ Κύριος». Ἡ συμβολική, ἀκόμη ἀπό ὁθνική πλευρά, σημασία τους εἶναι σ' ὅλους γνωστή, διότι αἰῶνες τώρα ἡ εὐχή «Καλή Ἀνάσταση» χρησιμοποιεῖται γιά νά σημαίνει τόν ἑθνικό ἔστηκωμό ἐναντίον κάθε ἔχθρικής τυραννίας. Ἡ εὐχή αὐτή ἀποτελεῖ τή θερμότερη παρηγοριά καὶ κλείνει τήν πιο ἀγαπημένη ἑλπίδα γιά ὅποιαςδήποτε νεώτερης ἐποχῆς καὶ περιοχῆς ύπόδουλους "Ελληνες. Ἀπό τ' ἄλλο μέρος, πόσες φορές τό Χριστός Ἀνέστη δέν ἔχει μέ λαχτάρα ψυχῆς εἰπώθει ἀπό "Ελληνες πρός "Ελληνες σέ μέρες πού ἔτυχε νά γιορτάζουμε κάποια νωπή ἑθνική ἀνάσταση! Γιά μιάν ἀκόμη φορά, καὶ μάλιστα ὅχι μόνο στά ἔθιμα καὶ στίς δοξασίες, ἀλλά καὶ σ' αὐτά τά τυπικά γλωσσικά μέσα ἐπικοινωνίας*, ἐπαιλιθεύεται τό γεγονός ὅτι στήν 'Ελλάδα θρησκεία καὶ ἔθνος ἔχουν παλιά καὶ στενή τήν ἀλληλεπίδρασή τους.

Δεύτερη ιδιότυπη, ὅμως καθαρά ἑλληνική, ὁμάδα πασχαλινῶν ἔθιμων εἶναι αὐτή, πού τήν ἀποτελοῦν τά κουλούρια, τά τσουρέκια, τά κόκκινα αύγά καὶ οἱ μεγάλες κουλούρες, αὐτές πού ἔχουν ἔνα σταυρό στή μέση καὶ ἔνα κόκκινο αύγό πάνω στό κέντρο τοῦ σταυροῦ. Στά ψωμιά τῶν Χριστουγέννων, τά Χριστόψωμα ὅπως λέγονται, ἀντιστοιχοῦν τώρα οἱ Λαμπριάτικες κουλούρες, πλασμένες μέ τέχνη, γαρνιρισμένες μέ κεντίδια καὶ ἀλειμμένες μέ ἄφθονο κρόκο αύγου. Τά εἰδή αὐτά – κόκκινα αύγά, κουλούρια καὶ κουλούρες – εἶναι καὶ τά ίερότερα δῶρα, πού συνηθίζουμε τή Λαμπρή νά χαρίζουμε ὁ ἔνας στόν ἄλλο καὶ πού περικλείνουν τό συμβολικό νόημα τής εύτυχίας, ἀκριβῶς τής ἵδιας ἐκείνης πού τήν ἐκφράζουν οἱ λόγοι καὶ οἱ εὐχές μέ τίς ὅποιες συνοδεύουμε τό χάρισμά τους.

Τέτοια δῶρα, μαζί μέ τή λαμπάδα τοῦ μικροῦ, χαρίζει ἡ νουνά στόν ἀναδεξιμό της. Τέτοια δῶρα πηγαίνουν καὶ οἱ βαφτιστικοί στό νουνά τους. Τέτοια χαρίζουμε συμβολικά καὶ μεῖς στούς ἐπισκέπτες τοῦ σπιτιοῦ μας, φίλους καὶ συγγενεῖς. "Οπως τέτοια χαρίζουμε ἀκόμη καὶ στούς τάφους τῶν νεκρῶν μας, ὅταν τή Δευτέρα τής Λαμπρῆς πηγαί-

τυπικά γλωσσικά μέσα ἐπικοινωνίας: οἱ διάφορες καθιερωμένες φράσεις πού ἀνταλλάσσουμε μεταξύ μας, π.χ., καλό βράδυ, καλή Ἀνάσταση κτλ.

νουμε καί πλάι στόν ξύλινο σταυρό τους ἀποθέτουμε λίγα κόκκινα αύγα. Τούς κάνουμε Πάσχα ἐκείνες τίς στιγμές, ούσιαστικά δηλαδή, μαζί μέ τό χαρμόσυνο μήνυμα τῆς Ἀνάστασης τοῦ Κυρίου, τούς ἀνακοινώνουμε ἔμμεσα καί τήν ἰδιάζουσα^{*} καί συμβολική σημασία πού ἔχει καί γιά ὅλους τούς ἀγαπημένους νεκρούς τό σπουδαῖο νέο τῆς Ἀνάστασης. Μιά ἔννοια γενικοῦ ξαναγεννημοῦ, καλύτερου καί πιο τυχεροῦ, πιό εύτυχισμένου ἀπό τή ζωή πού ἔως τώρα γνωρίσαμε, περικλείει γιά ὅλους, ζωντανούς καί νεκρούς, τό κόκκινο αὔγο. Ἰσχύει γιά ὅλους ή γνωστή ἀρχαία τελεστική φράση: "Ἐφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον!"

Τρίτη ἔκφραση τῆς ἰδιαίτερα ἑλληνικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Πάσχα είναι ὁ περίφημος ὄβελίας*. Ὁ τρόπος τῆς προπαρασκευῆς, τῆς ἐτοιμασίας καί τοῦ συμποσίου πού ἐπακολουθεῖ, ὀδηγοῦν ὅλα πρός τήν ἴδια ἀρχή. Ὁ ὄβελίας είναι τό ιερό σφάγιο τῆς οἰκογένειας καί γύρω του θά συγκεντρώσει τίς θερμές εὐχές τῶν στενῶν συγγενῶν καί τῶν φίλων, σέ ἓνα εἰδος θυσίας καί σπονδῆς ούσιαστικά πάρα πολύ ὄμοιας μέ τίς ἀρχαῖες οἰκογενειακές θυσίες καί τίς σπονδές οἴνου. Τό ἀρνί πού θά σφαχτεῖ τό Πάσχα ξεχωρίζεται πρίν ἓνα δυό μῆνες ἀπό τήν κάθε ἀγροτική ποιμενική οἰκογένεια. Φέρνει τό νέο ὄνομα ὁ Λαμπριάτης, πού δείχνει τόν προορισμό του. Ἐνώ ὅλα τά ἄλλα νεογέννητα ἀρνιά κλείνονται μέσα σέ ἰδιαίτερο μαντρί, δταν γιά βοσκή πηγαίνουν οἱ μανάδες τους, ἔξαίρεση μοναδική ἀποτελεῖ ὁ Λαμπριάτης, πού ἀφήνεται ἐλεύθερος νά συνοδεύει στή βοσκή τίς μανάδες ὅλων καί ἀφθονο νά πίνει ἀπ' ὅλες γάλα.

Τέταρτο ἔθιμο είναι τό σχετικό μέ τό νέο φῶς ἥ, ἀλλιῶς, τό ἄγιο φῶς. Θά σβήσουν ὅλα τ' ἄλλα φῶτα καί θ' ἀπομείνει μόνο τό ἀκοίμητο φῶς, πού ὑπάρχει πάνω στήν "Ἄγια Τράπεζα, γεμάτο ιερή δύναμη, ἵκανή νά προκαλεῖ ἀποτελεσματικούς καθαρμούς". Φέρνει μαζί του τό φῶς αὐτό τήν εύτυχία τῆς Ἀνάστασης καί, μπαίνοντας στό σπίτι μας, σέ κάθε ἑλληνικό σπίτι, σκορπίζει πολύ μέρος ἀπό τήν ἄγια χάρη του καί ἀπό τή δύναμη του. Είναι ἡ δύναμη πού προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι πρόκειται γιά ἓνα φῶς πού βρίσκεται μέσα στό ιερό, μέσα στό ἄδυτο τοῦ ναοῦ, πού καίει ἀσταμάτητο πάνω στό χριστιανικό βωμό, γι' αὐτό καί ὄνομάζεται Ἀγιο φῶς καί ἀκοίμητο φῶς. Ἄλλα, παράλληλα, κρύβει μέσα του τήν πίστη ὅτι είναι ἓνα φῶς πού ἀναπήδησε ἀπό τόν

ἰδιάζουσα: Ξεχωριστή.

τελεστική φράση: Φράση πού ἔχει σχέση μέ μιά ιερή πράξη. (Γλίτωσα ἀπ' τό κακό βρῆκα τό καλύτερο).

όβελίας (énv. ἀμνός): ἀρνί πού ψήνεται στή σούβλα.
καθαρμός: έξαγνισμός.

τάφο τοῦ Κυρίου πού ἀνοιξε καὶ ἔδωσε τὴν Ἀνάσταση, φῶς νέο, πού θυμίζει τό ιερό πῦρ πού ξεπηδοῦσε στούς Δελφούς ἀπό τὸ χάσμα καὶ τὸν τάφο τοῦ θεοῦ. Αὐτό τὸ φῶς, γιατὶ εἶναι νέο, γι' αὐτό καὶ ὄνομάζεται Νέο φῶς, καὶ γιατὶ ἔχει μεγάλη δύναμη ἀγίου καθαροῦ, ὅμοιου μὲ τὴν καινούρια φωτιά πού ἀνάβεται σέ καιρούς ἐπιζωτίας* γιά νά σώσει τά ποίμνια, γι' αὐτό καὶ ὄνομάζεται μέ τὸ ὅμοιο ὄνομα τό καινούριο φῶς.

Συγκινητικές γίνονται σκηνές καὶ σέ μᾶς στήν πολιτεία, ἀλλὰ πιό πολύ στούς ὄλλους στά χωριά καὶ στίς μακρινές στάνες καὶ στούς ἐρημικούς καταυλισμούς. Σ' ὅλο τό διάστημα τῆς μεταφορᾶς του, σ' ὅλο τό δρόμο, ὥσπου νά φτάσουμε μέσα στό σπίτι, μέγαρο ἢ καλύβα, τό φροντίζουμε τό Ἅγιο τοῦτο Φῶς μέ στοργή καὶ μέ κάποιαν ἀγωνία μήπως καὶ μᾶς σβήσει μεσοστρατίς. Βαθιές οι ρίζες τῆς φυλής μας. Πρόγονοί μας σ' αὐτή τή συνήθεια εἶναι οι μακρινοί ἐκεῖνοι "Αποικοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού ὅταν ἔφευγαν γιά μακριά, είχαν ἀπό τίς ἐστίες τῶν πατρώων* θεῶν τους παρμένο τό ιερό φῶς, τό "Άγιο Φῶς τους, καὶ μέ ἀγωνία πολύ πιό δραματική ἀπό τή δική μας σήμερα τό πήγαιναν σ' ὅλο τό δρόμο τους, διαρκῶς φροντίζοντας νά τό διατηροῦν ἄσβηστο κοντά τους, προστάτη τους καὶ βοηθό τους, γιά νά τούς συντροφεύει, γιά νά διώχνει μακριά τό κάθε δαιμονικό κακό καὶ, ἀλεξίκακο*, νά σκέπει καὶ νά σώζει τίς νέες κατοικίες.

'Ανάλογα καὶ ἐμεῖς σήμερα, μπαίνοντας μέσα στό σπίτι μας, δέ λησμονοῦμε μέ τή μουτζούρα, πού βγάζει ὁ καπνός τῆς ἀναστάσιμης λαμπάδας, νά φτιάξουμε πάνω στ' ἀνώφλι τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ ἔνα σταυρό. Αὐτός ὁ σταυρός, ἃς εἶναι μαῦρος καὶ ἀκαλαίσθητος, ἔτσι σέ τέτοια σπουδαία νύχτα πού ἔγινε καὶ μάλιστα μ' ἔνα τέτοιο φῶς, θά συνεχίζει ὀλοχρονίς, σάν πιστός τοῦ σπιτιοῦ μας καὶ τῆς εἰσόδου του φύλακας, νά προστατεύει νά ἐφορεύῃ τῆς εἰσόδου*. Πλαισιωμένο μέ τέτοιες ἰδέες καὶ τέτοιες ἀντίστοιχες πράξεις, πῶς νά μήν ᔆχει λοιπόν τήν ἰδιαίτερα ἡλληνική φυσιογνωμία του τό Πάσχα τοῦ ἡλληνικοῦ λαοῦ;

'Αείζει, πολύ μάλιστα, νά προσέξει κανείς καὶ ποῦ ἀλλοῦ χρησιμοποιεῖται τό "Άγιο τοῦτο Φῶς. Ζυγώνουν τήν ἀναμμένη λαμπάδα στά ζῶα τοῦ στάβλου καὶ στά δέντρα τοῦ κήπου. Τά καρπερά τά χαιρετοῦν μέ

ἐπιζωτία: ἐπιδημική ἀρρώστια τῶν ζῶων.
πατρώος: πατρικός.

ἀλεξίκακος: αὐτός ποὺ διώχνει τό κακό.

νά ἐφορεύῃ τῆς εἰσόδου: νά ἐπιβλέπει (καὶ νά προστατεύει) τήν εἰσοδο..

τό χαιρετισμό Χριστός Ἀνέστη, δέντρα μου!, τά ἄκαρπα, ζυγώνοντας τή λαμπάδα, τά φοβερίζουν πώς θά τά κάψουν ή θά τά κόψουν, ἀν δέν κάμουν καρπό. Τό ἵδιο καί στά ζώα, ζυγώνουν κοντά τήν ἀναμμένη λαμπάδα καί τά καίνε λίγο, τά τσουρουφλίζουν! Αύτό δίνει γιά τό νέο χρόνο ύγεια, εύτυχία, γούρι. Γούρι ἀκόμη θεωροῦν, ἀν θά τσουρουφλιστεῖ κανείς «κατά τύχη» μέ τό καινούργιο φῶς, τήν ὥρα τῆς τελετῆς στήν ἐκκλησιά. Ἀλλά τώρα μποροῦμε νά κατανοήσουμε πληρέστερα τί ἀρχικά ἦταν καί ὁ σταυρός πού γίνεται στό ἀνώφλι τῆς εἰσόδου τοῦ σπιτιοῦ. Ἡταν ἔνα τσουρούφλιασμα ὅλου τοῦ σπιτιοῦ σάν χτίριου, γιά νά ἔξασφαλιστεῖ τό γούρι μέ τή συμβολική συμμετοχή στό όλοκαύτωμα, στή θυσία πού προηγεῖται καί στόν καθαρμό καί τήν ἀναγέννηση, τήν Ἀνάσταση, πού σίγουρη ἀκολουθεῖ.

Ἄλλο χαρακτηριστικό τοῦ ἐλληνικοῦ Πάσχα είναι τό ἔθιμο τῆς Ἀγάπης πού γίνεται στή δεύτερη Ἀνάσταση, τό ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς. Τό ἔθιμο τοῦτο ἐκφράζει ἀνωτερότητα ψυχική καί ἀνθρωπισμό ύψηλό. Στό τέλος τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς συνηθίζεται καθένας νά χαιρετιέται καί νά φιλιέται μέ τόν παπά, καί ἀμέσως νά παίρνει πλάι ἐκεῖ σειρά, καρτερώντας ὅλους τούς ἄλλους συγχωριανούς του νά περάσουν, νά φιλήσουν καί νά φιληθοῦν σταυρωτά στά μάγουλα μέ τούς συμπατριώτες τους καί ν' ἀνταλλάξουν μαζί τους θερμές εὐχές καί ἀντευχές. Τό ἔθιμο είναι γενικό, καί βλέπει κανείς τή σειρά τῶν ἀνθρώπων διαρκῶς νά μακραίνει καί ὄλοκληρους νά κάνει γύρους μέσα στήν ἐκκλησιά ἡ ἔξω στό προαύλιο. Πάρα πολλές φορές τό ἔθιμο τοῦτο ἔχει γίνει καί γίνεται αιτία νά σκορπίσουν πολλά, μικρά καί μεγάλα, σύννεφα, πού ἀπό μήνες είχαν μόνιμα μαζευτεῖ ἀνάμεσα σέ διάφορα ἄτομα τῆς ἴδιας κοινότητας. Εύκολα λοιπόν κατανοεῖ κανείς τό βαθύτερο κοινωνικό νόημα πού κλείνει καί τό ἐκφράζει τό ἐλληνικό τοῦτο ἔθιμο τῆς Ἀγάπης τοῦ Πάσχα, μιά θρησκευτική εὐκαιρία γιά ν' ἀγαπήσουν μεταξύ τους ὅλοι ὅσοι θά τύχει νά ἔχουν ψυχρανθεῖ.

Φιληθείτε γλυκά χείλη μέ χείλη,
Πέστε Χριστός Ἀνέστη, ἔχθροι καί φίλοι.

Ἔτσι γράφει ὁ ἐθνικός μας ποιητής γιά τή μέρα τῆς Λαμπρῆς. Καί ἥταν πραγματικά τό παλαιότερο ἔθιμο ἔνα φίλημα στά χείλη. Ἰδιο φίλημα ἔδιναν καί ὅσοι πήγαιναν στήν ἐκκλησιά καί, μπροστά στίς εἰκόνες καί μέ ὄρκο φριχτό στίς εἰκόνες, πού τίς καλοῦσαν μάρτυρες, γίνονταν ἀδερφοποιοί, μέ εἰδική τελετή πού τήν ἔκανε ὁ παπάς καί πού

τσουρουφλίζω: καίω ἐλαφρά.

συνηθιζόταν νά γίνεται ιδίως τή μέρα τοῦ Πάσχα. Γιατί ὅμως συνηθιζόταν νά γίνεται τή μέρα ἐκείνη τό ἔθιμο τῆς ἀδελφοποιίας; Διότι τότε γίνεται ἡ Ἀγάπη, ἔνα ὄνομα πού ἔρχεται ἀπό τά πρωτοχριστιανικά ἔθιμα κοινῶν συμποσίων καί φτάνει ἔως τώρα μέ τή μορφή τῆς χριστιανικῆς ἀλληλοσυγχώρησης. Καί διότι τή μέρα τοῦ Πάσχα ὅλοι γινόμαστε ἀδερφοί, ἀκολουθώντας παλιά χριστιανική παράδοση, πού καί τούς ἔχθρούς προσφωνοῦσαν «ἀδελφούς» καί ὅλοι προχωροῦσαν στὸν ἐναγκαλισμό καί τὸν ἀμοιβαῖο ἀσπασμό, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται καί στὴν ἀδελφοποιία. Τό σχετικό πασχαλινό κείμενο εἶναι σ' ὅλους γνωστό: *Εἰπωμεν ἀδελφοί... καὶ ἀλλήλους περιπτυξάμεθα...**

Ὑπάρχουν καί ἄλλα, πολλά καί ποικίλα ἔθιμα πού πλαισιώνουν τό Πάσχα τοῦ-έλληνικοῦ λαοῦ. Ἅλλα καί αὐτά πού εἴδαμε πιο πάνω καί τά ἄλλα ὅσα δέν ἀναφέραμε, ὅλα τονίζουν ἀπό κοινοῦ τὴν ἴδια γενική φυσιογνωμία τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα σάν μιᾶς γιορτῆς, πού τή χαρακτηρίζει ὅχι ὁ στείρος ἀτομικισμός, ἀλλά ἡ συναδέλφωση καί τό ἐνδιαφέρον ὅλων γιά νά ἔξασφαλιστεῖ ἡ προκοπή καί ἡ ὁμαδική εύτυχία τῆς οἰκογένειας, τῶν φίλων καί τῶν συγγενῶν της, καί τελικά ὀλόκληρης τῆς κοινότητας.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ ιδιαιτερος συμβολισμός τῶν Πασχαλινῶν ἔθιμων πού ἀναφέρονται στό κείμενο;
2. Ποιά ἀπό τά παραπάνω ἔθιμα ἔχουν συσχετιστεῖ μέ τὴν ἐθνική μας ζωή;
3. Νά μελετήσετε τὴν τελευταία παράγραφο τοῦ κειμένου. Τί συμπεραίνετε γιά τό χαρακτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ;
4. Ποιά ἀπό τά ἔθιμα πού ἀναφέρει ὁ συγγραφέας συνηθίζονται ἀκόμη στὴν περιοχή πού κατοικεῖτε;
5. Νά συγκεντρώσετε ὅσα πασχαλινά ἔθιμα ξέρετε καί δέν ἀναφέρονται στή μελέτη.

K. ΡΩΜΑΙΟΣ. Καθηγητής τῆς Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Γεννήθηκε στό Γύθειο τό 1913 καί ἐργάστηκε ὡς συντάκτης τοῦ Ἰστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Δίδαξε σέ διάφορες ἀνώτερες Σχολές. "Ἐργα του: Μουσικά κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, Κοντά στίς ρίζες κ.ἄ.

εἴπωμεν ἀδελφοί... καὶ ἀλλήλους περιπτυξάμεθα: ἀς ποῦμε «ἀδελφοί»... κι ἀς ἀγκαλιάσουμε ὁ ἔνας τὸν ἄλλο.

Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς

Τό λυρικό ποίημα πού ἀκολουθεῖ ἀνήκει στό Λάμπρο, μιά μεγάλη ποιητική σύνθεση πού ὁ Σολωμός σχεδίασε, ἀλλά δέν ὀλοκλήρωσε. "Οπως ὅλα τά μεγάλα ἔργα τοῦ ποιητῆ ('Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Κρητικός, Πόρφυρας) ἔτσι κι αὐτό ἐμεινε ἀποσπασματικό. Τό ἀπόσμασμά μας ὅμως ἔχει πλήρη αὐτοτέλεια καὶ δίνει μιά λαμπρή εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα.

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
τῆς αὔγης τό δροσάτο ὕστερο ἀστέρι*,
σύγνεφο, καταχνιά, δέν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σέ κανένα ἀπό τά μέρη·
καὶ ἀπό κεī κινημένο ἀργοφυσοῦσε
τόσο γλυκό στό πρόσωπο τ' ἀέρι,
πού λές καὶ λέει μές στῆς καρδιᾶς τά φύλλα:
γλυκιά ἡ ζωή καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὄλοι, μικροί μεγάλοι, ἐτοιμαστεῖτε·
 μέσα στέξ* ἐκκλησίες τές δαφνοφόρες
 μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτεῖτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
 ὅμπροστά στούς Ἅγιους καὶ φιληθεῖτε·
 φιληθεῖτε γλυκά χείλη μέ χείλη,
 πέστε «Χριστός ἀνέστη» ἔχθροί καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὥραία στήν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·

*ὕστερο ἀστέρι: ὁ αὐγερινός. Στή Ζάκυνθο ἡ Ἀνάσταση γινόταν τά χαράματα τῆς Κυριακῆς.
 στέξ: στίς.

λάμπει τό άσήμι, λάμπει τό χρυσάφι
ἀπό τό φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοί στό χέρι.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα δίνει ὁ ποιητής στήν πρώτη στροφή καί ποιά φυσικά στοιχεῖα συμμετέχουν;
2. Τί φανερώνει ὁ τελευταῖος στίχος τῆς πρώτης στροφῆς καί πῶς φτάνει ὁ ποιητής σ' αὐτή τὴν ἰδέα;
3. Στή δεύτερη στροφή ὁ τόνος γίνεται πανηγυρικός. Γιατί; Ποιά ἔγκλιση κυριαρχεῖ ἐδῶ καί ποιά ἰδέα τονίζεται;
4. Ποιό ρῆμα ἐπαναλαμβάνεται στήν τρίτη στροφή; Ποιές σχετικές μ' αὐτό λέξεις ὑπάρχουν καί τί συνολική ἐντύπωση δίνουν;
5. Γιατί οἱ τάφοι ἔχουν δάφνες; Ποιό εἶναι τό μήνυμα τῆς Ἀνάστασης;
6. Ἡ μορφή αὐτοῦ τοῦ ποιήματος ὄνομάζεται ὀκτάβα καί ἔχει Ιταλική προέλευση. Θά καταλάβετε τί εἶναι ή ὀκτάβα, ἢν παρατηρήσετε: α) τό μέτρο καί τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν. β) τὸν ἀριθμὸν τῶν στίχων κάθε στροφῆς καί γ) τὸ εἶδος τῆς ὁμοιοκαταληξίας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Κέρκυρα. Ὁ πατέρας του Νικόλαος Σολωμός ἦταν εὐγενής ἐνώ ἡ μητέρα του Ἀγγελική Νίκλη, γυναίκα τοῦ λαοῦ. Δέκα χρονῶν πήγε στήν Ιταλία γιά τίς σπουδές του. Ἐκεῖ ἔδειξε ιδιαίτερη κλίση γιά τήν ποίηση καί δέχτηκε τήν ἐπίδραση τῶν φιλελεύθερων ιδεῶν τῆς ἐποχῆς του. Σπούδασε Νομικά. Γύρισε στή Ζάκυνθο τό 1818 καί ἅρχισε νά γράφει ποιήματα στά ἑλληνικά χρησιμοποιώντας τή δημοτική γλώσσα. Κατά τή νεανική περίοδο (1818-1823) προετοιμάζεται γιά τά μεγάλα ποιητικά ὄραματα πού θά ἀκολουθήσουν. Τό 1828 ἔφυγε γιά τήν Κέρκυρα, ὅπου ἀφοσιώθηκε στή μελέτη καί στήν ἐργασία. "Ἐργα του: α) Ποίηση: Ὕμνος εἰς τήν Ἐλευθερία (1823), Ὡδὴ εἰς τόν θάνατον τοῦ λόρδου Μπάιρον. Ἀπό τό 1826, ἀμέσως μετά τήν πτώση τοῦ Μεσολογγιοῦ, ἅρχισε τή μεγάλη του ποιητική σύνθεση Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι, πού τή δουλεύει καί μετά τό 1844 (Γ' σχεδίασμα) ἀλλά ποιητικά ἔργα: Λάμπρος, Κρητικός, Πόρφυρας β) πεζά: Διάλογος, Ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Τό 1859 ὁ μαθητής καί φίλος του Ἰάκωβος Πολυλᾶς, ποιητής καί κριτικός, συγκέντρωσε καί ἔξεδωσε Ἀπαντά τά εύρισκόμενα τοῦ Διον. Σολωμοῦ.

Νίκος Καζαντζάκης

[Τό φύτεμα τοῦ χωριοῦ]

Σέ μιά ύπόδουλη περιοχή οι Τούρκοι έχουν καταστρέψει δλόκληρο ένα χωριό, τόν 'Αι-Γιώργη. Τό έκαφαν. Οι κάτοικοι πού γλίτωσαν μέ τόν παπα-Φώτη ἐπικεφαλής, μέ τά ιερά τους κειμήλια (τά εἰκονίσματα, τό Εὐαγγέλιο, τό λάβαρο τοῦ 'Αι-Γιώργη, τά κόκαλα τῶν πατέρων) καί μέ τά σύνεργα τῆς δουλειᾶς φεύγουν κι ἀναζητοῦν ἔνα τόπο γιά νά ξαναρίζωσουν. ('Απόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημα 'Ο Χριστός ξανασταύρωνεται').

– Παιδιά μου, φώναξε ὁ παπα-Φώτης, ἐδῶ, στό κακοτράχαλο* τοῦτο βουνό, μέ τή δύναμη τοῦ Θεοῦ, θά ριζώσουμε. Τρεῖς μῆνες ὁδοιποροῦμε, ἐλιωσαν τά παιδιά κι οἱ γυναῖκες, κι οἱ ἄντρες ντρέπουνται πιά νά ζητιανεύουν. Σάν τό δέντρο εἶναι κι ὁ ἄνθρωπος· θέλει χῶμα. Ἐδῶ θά ριζώσουμε! Εἶδα ἀπόψε στόν ὑπνο μου τόν 'Αι-Γιώργη τό χωριανό μας, ἀπαράλλαχτο ὅπως εἶναι ζωγραφισμένος στό λάβαρο πού φέραμε ἀπό τήν πατρίδα. Ξανθός λεβέντης, σάν τήν ἄνοιξη, καβάλα σέ ἀσπρο ἄλογο, καί πίσω, στά καπούλια τοῦ ἀλόγου, ἡ ὅμορφη βασιλοπούλα, πού ὁ 'Αι-Γιώργης τήν εἶχε γλιτώσει ἀπό τό φοιβερό θεριό τῆς βρύσης· τοῦ κρατοῦσε τώρα ἔνα χρυσό μπρίκι καί τόν κερνοῦσε... Ποιά 'ναι αύτή ἡ ὅμορφη βασιλοπούλα, παιδιά μου; Εἶναι ἡ ψυχή τῆς ρωμιοσύνης, ἡ ψυχή μας! 'Ο 'Αι-Γιώργης μᾶς πήρε στά καπούλια τοῦ ἀλόγου του καί μᾶς ἐφερε ἐδῶ, στό ἔρημο τοῦτο βουνό πού πατοῦμε· καί χτές τή νύχτα ἤρθε στόν ὑπνο μου, μοῦ ἀπλωσε τό χέρι καί μοῦ ἀπίθωσε στή φούχτα τό σπόρο ἐνός χωριοῦ – ἔνα μικρό χωριουδάκι πού χωροῦσε στήν ἀπαλάμη μου, μέ τήν ἐκκλησιά του, μέ τό σκολειό, μέ τά σπίτια, μέ τά περιβόλια του, καί μοῦ 'πε: «Φύτεψέ το!»

Ακούστηκε βουή καί φρουρφουρητό ἀπό τήν τσούρμα, σάν νά σηκώθηκε ἄνεμος μέσα σέ καλάμια. Κι ἔτσι πού εἶχε ἀπλωμένη ὁ παπα-Φώτης τήν παλάμη, πολλές γυναῖκες έξεκριναν ἀπάνω της ἔνα μικρό μικρό χωριουδάκι, σάν αύγο πού κλωσοῦσε στόν ἥλιο.

– Ἐδῶ θά φυτέψουμε, ἐξακολούθησε ὁ παπα-Φώτης κι ἀπλωσε τά μπράτσα κι ἀγκάλιασε τό βουνό· ἐδῶ, στίς πέτρες τοῦτες καί στίς σπηλιές καί γύρα ἀπό τό λιγοστό νερό καί κάτω ἀπό τά σκληρά ἀγριόδεντρα, θά φυτέψουμε τό σπόρο πού μοῦ μπιστεύτηκε ὁ ἄγιος ὁ Καβαλάρης. Κουράγιο, παιδιά μου, σηκωθεῖτε ἀπάνω, ἀκολουθᾶτε με· μεγάλη εἶναι ἡ μέρα τούτη, φυτεύουμε τό καινούριο χωριό! Σήκω, γερο-

κακοτράχαλος: δύσβατος.

Πανάγιο, πάρε πάλι στή ράχη σου τό σακί μέ τά κόκαλα, πάμε!

Σήκωσε τό σκελεθρωμένο κεφάλι ό έκατοχρονίτης παππούς, τ' άτσινουρα ματάκια του σπίθισαν:

— "Έχω δεῖ, παιδιά μου τρεῖς φορές νά φυτεύονται καί νά ξεπατώνονται χωριά. Ξεπατώθηκαν από τήν πανούκλα τή μιά φορά, από τό σεισμό τήν άλλη, καί τώρα νά, από τόν Τούρκο. Μά καί τρεῖς φορές είδα τό σπόρο τοῦ άνθρωπου νά φυτρώνει, πότε στά ίδια χώματα, πότε πιό πέρα. "Ένας παπάς έκανε άγιασμό, ἀρχίζαν οι μαστόροι νά χτίζουν, πέφταμε όλοι άπάνω στή γῆς καί τή σκάβαμε, ἐπαιρναν τά παλικάρια τίς γυναίκες, καί στό χρόνο άπάνω, τί χαρά ήταν ἐκείνη, βρέ παιδιά! Έβγανε άσταχο ή γῆς, σηκώνουνταν ό καπνός πάνω από τά σπίτια, νιασούριζαν τά μωρά — ξαναφύτρωνε τό χωριό! Κουράγιο, μωρέ παιδιά, καί πάλι θά ξαναφυτρώσει!

— Γειά σου, γερο-Πανάγιο! φώναξαν οι ἄντρες καί γέλασε τό ἀχείλι τους· έσύ, παππούλη, ἔβαλες κάτω καί τό Χάρο. 'Εσύ 'σαι ό Διγενής, πού λένε.

— 'Εγώ 'mai, μαθέδι! ἀπηλογήθηκε ό γέρος μέ σιγουράδα.

'Οστόσο ό παπα-Φώτης είχε περάσει τό πετραχήλι του, είχε κάμει μέ θρούμπια καί θυμάρι άγιαστούρα, γέμισε μιά ξεροκολοκύθα νερό κι ἔκραξε καί παρατάχτηκαν γύρα του πέντ' έξι παιδόπουλα πού τά 'χε δασκαλέψει νά ψέλνουν καί τού κρατοῦσαν τό ίσο.

"Όλη ή τσούρμα σηκώθηκε κι ὄρδινιάστηκε* πίσω από τόν μπροστάρη*, δεξά οι ἄντρες, ζερβά οι γυναίκες· από πάνω τους ό ἥλιος, ἀκούραστος, πεισματάρης ἀθλητής τελοῦσε πάλι, ἀνηφορίζοντας, τόν αιώνια ἀνανεούμενο ἄθλο.

— Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, παιδιά! φώναξε ό παπα-Φώτης· στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τής Πατρίδας! Τό χωριό μας ξεπατώθηκε, τό χωριό μας ξαναφυτεύεται, ἀθάνατη είναι ή ρίζα τοῦ Γένους! Πῶς νά σᾶς τό πῶ, ἀδέρφια; Χαίρουμαι, ἀνθρωπος είμαι, ὅταν μοῦ τύχει ἑνα καλό, μά πιό πολύ χαίρουμαι ὅταν πλακώσει ή δύσκολη ὥρα! Γιατί λέω: Τώρα θά δείξεις, παπα-Φώτη, ἄν είσαι ἄντρας ἀληθινός ή κουνέλι.

"Αντρες καί γυναίκες γέλασαν· στή βαριά τούτη στιγμή, μέ τ' ἀντρίστικα τοῦτα, όλο κέφι λόγια, ἀλάφρωσαν οι καρδιές· ένας παμπάλαιος ἀγωνιστής σηκώθηκε μέσα στό κάθε στήθος καί κοίταξε τίς πέτρες καί τ' ἄκαρπα δέντρα καί τά πεινασμένα στόματα κι ἀνασκουμπώθηκε νά παλέψει.

— Άκλουθάτε με, παιδιά, όλοι μαζί, θά σημαδέψω τά σύνορα τοῦ

*όρδινιάζω: βάζω σέ τάξη.

μπροστάρης: αύτός πού προπορεύεται, ό ήγέτης.

χωριοῦ! φώναξε ὁ παπάς καὶ βούτηξε τὴν ἀγιαστούρα στό νερό· στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

Οἱ σαραντάπηχος σήκωσε ψηλά τὸ λάβαρο μέ τὸν Ἀι-Γιώργη, πῆραν οἵ ἄντρες τὰ σύνεργα τῆς δουλειᾶς, τσάπες, ἀξίνες, φτυάρια, πῆραν οἱ γερόντοι στὴν ἀγκαλιά τους τὰ κονίσματα, καὶ μπῆκε μπροστά ὁ γεροπαππούς μέ τὸ σακί τὰ κόκαλα στὸν ὡμο. Διού τρία σκυλιά πού εἶχαν ἔρθει μαζί τους, ἀκλούθησαν κι αὐτά γαβγίζοντας χαρούμενα. Σηκώθηκε βουή μεγάλη, καὶ μιά τρουμπέτα βάρεσε στὴν ρίζα τοῦ βουνοῦ, μά κανένας δέν τὴν ἄκουσε.

Βουτοῦσε ὁ παπάς τὴν ἀγιαστούρα στό νερό, ράντιζε μέ ὄρμῇ τίς πέτρες, τ' ἄγρια θάμνα, τίς χαρουπιές, χάραζε στὸν ἀγέρα τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ. Πρώτη φορά θεμέλιωντες κι ἀγιαζε χωριό, ἔπλαθε μόνος του, μέ τὸ περίσσευμα τῆς καρδιᾶς του τίς εὐχές καὶ ψαλμουδοῦσε:

— Κύριε, Κύριε, χαράζω μέ τὸ ἀγιασμένο νερό τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ μας! Τοῦρκος νά μήν πατήσει, πανούκλα νά μήν μπεῖ, σεισμός νά μήν τὸ σείσει! Τέσσερις καστρόπορτες θά τοῦ χτίσουμε, βάλε τέσσερις ἀγγέλους, Κύριε, νά τό φρουροῦν!

Στάθηκε ράντισε σταυρωτά μιά μεγάλη πέτρα, στράφηκε στούς χωριανούς:

— Εδῶ, ἀνατολικά, εἶπε, θά χτίσουμε τή μιά πόρτα τοῦ χωριοῦ, τήν πόρτα τοῦ Χριστοῦ!

Σήκωσε τά χέρια στὸν οὐρανό:

— Τούτη 'ναι ἡ πόρτα σου, Κύριε. Ἀπό δῶ θά μπαίνεις, ὅταν θά καταδέχεσαι ν' ἀκούσεις τή φωνή μας στὸν κίντυνο καὶ νά πατήσεις τὸ χῶμα. Γιατί εἴμαστε, μαθές, ἀνθρώποι, ἔχουμε ψυχή, ἔχουμε φωνή, θά φωνάζουμε! Κι ἂν κάποτε ποῦμε κι ἔνα λόγο περίσσιο, μήν ἀγριεύεις ἀνθρώποι εἴμαστε, βασανισμένα πλάσματα, ἔχουμε πολλές σκουτούρες, ἔρχεται ὥρα πού ἡ καρδιά δέ βαστάει, θά σκάσει, καὶ πετάει τὸν περίσσιο λόγο κι ἀλαφρώνει. Βαριά 'ναι ἡ ζωή, κι ἂν δέν ύπῆρχες ἐσύ, Κύριε, θά πιάναμε ὅλοι, γυναῖκες κι ἄντρες, χέρι χέρι, νά γκρεμιστοῦμε, νά γλιτώσουμε. Μά ύπάρχεις ἐσύ, χαρά, παρηγοριά, ἐκδίκηση μεγάλη Θεέ μου! Τούτη εἶναι ἡ πόρτα σου, ἔμπα!

Κίνησαν πάλι, πῆραν κατά νότου τεντώθηκαν πάλι τὰ σύνορα στὸν ἀγέρα. Ψαλμουδοῦσε ὁ παπάς, καὶ γύρα ἀπό τή βαριά φωνή του τιτίβιζαν, σάν χελιδονίσματα, οἱ φωνοῦλες τῶν παιδιών.

Σέ μιά πέτρινη γούβα γεμάτη ἑπτακάθαρο νερό ὁ παπάς σταμάτησε.

— Εδῶ, εἶπε, θά χτίσουμε τήν πόρτα τῆς Παναγιᾶς, τῆς Προστάτισσας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων! Βάλτε σημάδι!

“Απλωσε τά χέρια στή γῆς:

– Παρθένα Μάνα, φώναξε, Ρόδο άμαραντο, 'Αγράμπελη άνθισμένη πού άγκαλιάζεις τόν ἄγριο Δρῦ, τό Θεό, καλοί άνθρωποι εἴμαστε κατατρεμένοι, ἄκουσε τή φωνή μας! Κάθεσαι έσου ἐδώ στή γῆς, κοντά μας, κι εἶναι ή ποδιά σου μιά ζεστή φωλιά γεμάτη άνθρωπους. Εἶσαι μάνα, καί κατέχεις τί θά πεῖ στεναγμός καί πείνα καί θάνατος· εἶσαι γυναίκα, καί κατέχεις τί θά πεῖ ύπομονή κι ἀγάπη. Σκύψε, Κυρά μου, ἀπάνω ἀπό τό χωριό μας τοῦτο, δῶσε ύπομονή κι ἀγάπη στίς γυναίκες, ν' ἀντέχουν στόν καθημερινόν ἀγώνα καί νά παλεύουν, χωρίς νά βαρυγκομοῦν, τόν ἄντρα καί τό παιδί καί τίς ἔγνοιες τοῦ σπιτιοῦ! Δῶσε δύναμη στούς ἄντρες νά δουλεύουν καί νά μήν απελπίζουνται· νά πεθαίνουν καί ν' ἀφήνουν πίσω τους τήν αὐλή τους γεμάτη παιδιά κι ἀγγόνια! Δῶσε, Κυρά μου, καλά, χριστιανικά τέλη καί στούς γερόντους καί στίς γερόντισσες! Τούτη 'ναι ή πόρτα σου, Κυρά μου Πορταΐτισσα, ἔμπα!

Ἐρωτήσεις

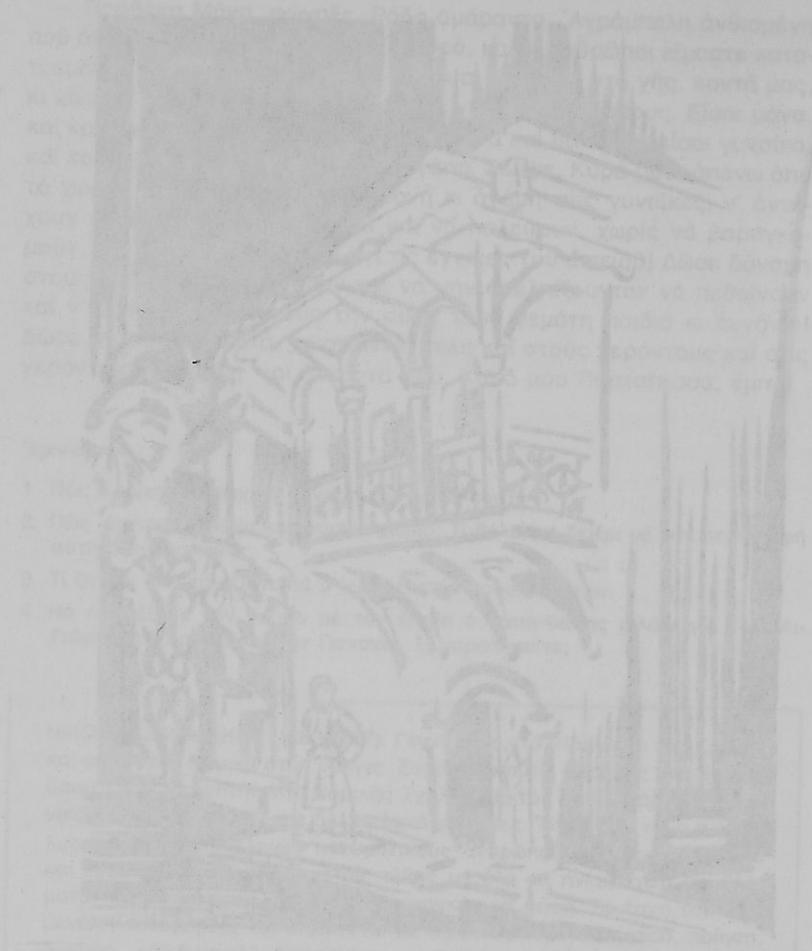
1. Πῶς φαίνεται ή ψυχική δύναμη τοῦ παπα-Φώτη;
2. Πῶς «φυτρώνει» ἔνα καινούργιο χωριό; Τί θέλει νά δείξει μέ τήν περιγραφή αὐτή ὁ συγγραφέας;
3. Τί ζητάει ἀπό τήν Παναγιά ὁ ἵερας στήν προσευχή του;
4. Νά προσέξετε τόν τρόπο μέ τόν όποιο ὁ παπα-Φώτης μιλάει γιά τόν 'Αιγάρη, τό Χριστό καί τήν Παναγιά. Τί παρατηρεῖτε;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957). Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τῆς Κρήτης καί σπούδασε Νομικά στήν Αθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές στό Παρίσι, ὅπου ἔγινε ύφηγητής τής Νομικῆς Σχολῆς. Ἐκτός ἀπό τά ἀρχαῖα Ἑλληνικά καί τά λατινικά ἥξερε ἄλλες ἐφτά γλώσσες. Ἁταν ἀπό τούς πιο πολυταξιδεμένους "Ἑλλήνες πνευματικούς ἀνθρώπους. Πνεῦμα ἀνήσυχο καί ἐρευνητικό, ἀσχολήθηκε μέ πάθος μέ ὄλα τά πνευματικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς του καί ἀπόχτησε παγκόσμια φήμη. Τό ἔργο του ἔχει μεγάλη πολυμέρεια καί ἀπλώνεται σέ πολλούς τομεῖς: θέατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδωτικές ἐντυπώσεις, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. "Ἐργα του: 'Οδύσσεια (ποίημα μέ 33333 στίχους). Μυθιστορήματα: *Βίος καί Πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ*, *'Ο Καπετάν Μιχάλης*, *'Ο φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, *'Ο τελευταῖος πειρασμός*, *'Αναφορά στό Γκρέκο κ.ά.* "Εγραψε ἐπίσης Θεατρικά καί Φιλοσοφικά ἔργα καί ταξιδωτικά μέ τίτλο *Ταξιδεύοντας*. Ἀπό τό μεταφραστικό του ἔργο ἀναφέρουμε τή Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη καθώς καί τή μετάφραση τῆς Ἰλιάδος καί τῆς Ὁδύσσειας τοῦ Ομήρου σε συνεργασία μέ τόν καθηγητή Ι.Θ. Κακριδή. Τό ἔργο του μεταφράστηκε σέ περισσότερες ἀπό σαράντα γλώσσες.

VIII. Τά μικρασιατικά

'Η Ρωμανία κι ἄν πέρασεν ἀνθεῖ καὶ φέρει κι ἄλλο.
(ποντιακό δημοτικό τραγούδι)

την αρχαιότητα και την παράδοση της Ελληνικής λογοτεχνίας. Το έργο είναι μια συλλογή από δύο βιβλία που περιλαμβάνουν την ιστορία της φιλοσοφίας από την αρχαιότητα μέχρι την σύγχρονη εποχή. Οι περιγραφές των θεμάτων είναι γενικές, αλλά περιλαμβάνουν και μερικές συγκεκριμένες αναφορές στην Ελληνική φιλοσοφία. Το πρώτο βιβλίο, με τίτλο "Ιδεολογία της Φιλοσοφίας", περιλαμβάνει μια παραγγελία από την Αρχαία Ελληνική φιλοσοφία, με σημαντικές αναφορές στην Αριστοτελική φιλοσοφία. Το δεύτερο βιβλίο, με τίτλο "Ιδεολογία της Μεσαίωνας", περιλαμβάνει μια παραγγελία από την Μεσαίωνα φιλοσοφία, με σημαντικές αναφορές στην Ιερώνυμο Βεργούριο.

[Περάσαμε κάβους πολλούς...]

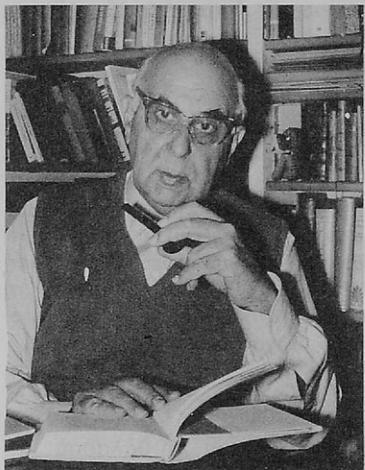
'Ο Σεφέρης γεννήθηκε στή Σμύρνη. Πολύ νωρίς (1914) άναγκάστηκε νά έγκαταλείψει τήν ιδιαιτερή του πατρίδα καί νά έγκατασταθεί στήν 'Αθήνα. 'Η μικρασιατική καταστροφή έπηρέασε βαθιά τήν ποίησή του. Τό απόσπασμα άπό τή συλλογή Μυθιστόρημα (1935) άπηχε μιά πικρή ιστορική μνήμη. Τό ποίημα έχει τίτλο 'Αργοναύτες.

Περάσαμε κάβους πολλούς, πολλά νησιά, τή θάλασσα
πού φέρνει τήν άλλη θάλασσα, γλάρους καί φώκιες.
Δυστυχισμένες γυναικες κάποτε μέ όλολυγμούς
κλαίγανε τά χαμένα τους παιδιά
κι άλλες άγριεμένες γύρευαν τό Μεγαλέξαντρο
καί δόξες βυθισμένες στά βάθη τής 'Ασίας.
'Αράξαμε σ' άκρογιαλιές γεμάτες άρωματα νυχτερινά,
μέ κελαηδίσματα πουλιών, νερά πού άφήνανε στά χέρια
τή μνήμη μιᾶς μεγάλης εύτυχίας.

Έρωτήσεις

1. Τί έννοει ό ποιητής μέ τή φράση: «τή θάλασσα πού φέρνει τήν άλλη θάλασσα»;
2. Μέ ποιές φράσεις τοῦ ποιήματος ύποδηλώνεται ή συμφορά;
3. Τί έννοει ό ποιητής μέ τό στίχο «καί δόξες βυθισμένες στά βάθη τής 'Ασίας»;
4. 'Η μνήμη τής μεγάλης εύτυχίας είναι ύπόθεση προσωπική τοῦ ποιητή ή έθνου; Κινή; Γιατί;

ΠΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη καί πέθανε στήν 'Αθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ύπηρτησε στό 'Υπουργείο Έξωτερικών ώς διπλωμάτης. 'Αποχώρησε άπό τήν ύπηρτεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτή. Στά γράμματά μας έμφανιστηκε μέ τήν ποιητική συλλογή Στροφή (1931). Θεωρείται ώς ό πιο σημαντικός Νεοέλληνας ποι-

ητής πού μαζί με τόν 'Ελύτη συνέβαλε στήν άνανέωση τής έλληνικής ποίησης. Κατόρθωσε νά ένσωματώσει στήν έλληνική ποιητική παράδοση τήν εύρωπαική ποίηση. Διακρίνεται για τή λιτότητα στά έκφραστικά μέσα καί τόν ήρεμο καί χαμηλό τόνο. "Έργο του: α) ποίηση: *Ποιήματα* (περιλαμβάνονται όλες του οι ποιητικές συλλογές) β) δοκίμια-μελέτες: *Δοκιμές* (περιλαμβάνονται τά δοκίμια καί οι μελέτες πού κατά καιρούς δημοσίευσε, σέ δύο τόμους). Μετέφρασε έπισης "Έλιοτ, τήν 'Αποκάλυψη τοῦ 'Ιωάννη, τό 'Ασμα 'Ασμάτων. Είναι ό μόνος "Έλληνας ποιητής πού ή Σουηδική 'Ακαδημία τοῦ άπενειμε τό 1961 τό βραβείο Νόμπελ τής Λογοτεχνίας.

'Ηλίας Βενέζης

Στό Αίγαο, ένω ή συμφωνία τελειώνει.

Τὸ ἀπόσπασμα είναι ἀπό τό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ μυθιστορήματος Αιολική Γῆ. Στό βιβλίο αὐτό ὁ Βενέζης ζωντανεύει ἀναμνήσεις ἀπό περιστατικά τῆς παιδικής ἡλικίας, πού ξῆρε στό ύποστατικό του παπποῦ του (Μητρέλα) στήν Ἀνατολή. Πρόκειται οὐσιαστικά γιά τήν ιστορία μιᾶς πατριαρχικής οἰκογενείας τῆς Μ. 'Ασίας πού ἦταν δεμένη μέ τήν πατρογονική γῆ καί ή ὅποιού ἀπό τήν πίεση τῶν γεγονότων τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914) ἀναγκάζεται νά ἐκπατριστεῖ. 'Αφηγεῖται ὁ μικρός Πέτρος.

Πρώι πρώι οἱ κοντραμπατζῆδες* φρόντισαν πρώτα γιά τό νεκρό τους. Θάψαν τό Στρατήγο Γαρμπή* κάτω ἀπ' τή μεγάλη δρῦ, στήν εῖσοδο τοῦ ύποστατικοῦ. Φτιάξαν σταυρό μέ χοντρά κλαδιά ἐλιᾶς κτί τόν βάλαν στόν τάφο του.

κοντραμπατζής: λαθρέμπορος.

Στρατήγος Γαρμπής: φίλος τοῦ Παγίδα.

‘Ο παππούς, ή γιαγιά, ölo τό ällo πλήθος ξαφνιασμένοι μάθαν τό νέο σάν έπυνησαν. Ρώτησαν γιά τά καθέκαστα. Μά κανένας δέν τούς ἔδωσε ἀπόκριση.

Παραστάθηκαν öloι ἀπό μακριά στήν ταφή.

“Οταν αύτό τέλειωσε, ὁ Παγίδας πῆρε παράμερα τόν παππού. Τό πρόσωπό του είχε ξανάβρει ölo τή σκληρή του ἀποφασιστικότητα.

— Θά δοῦμε ἄn μποροῦμε νά πāμε στή χώρα, είπε.

“Εστειλε καβαλαράίους του νά κοιτάξουν τό δρόμο, ἄn ήταν ἀνοιχτός.

Γύρισαν κατά τό μεσημέρι.

— “Οχι, καπετάνιο! Ὁ δρόμος είναι κλειστός! ”Οπου νά ‘γai πλακώσαν οι Τούρκοι! Πρέπει νά φύγουμε ἀπό θάλασσα! Καίνε, σφάζουν κι ἔρχονται!

— ‘Αλίμονό μας! ‘Αλίμονό μας! öloλύζει τό πλήθος αύτά ἀκούγοντας. ‘Αλίμονό μας πού πρέπει νά ξεπατριστοῦμε!...

“Ως τήν τελευταία στιγμή τούς ἔμενε ή ἐλπίδα πώς θά μποροῦσαν νά μείνουν στά παράλια ἵσαμε πού νά περάσει ή μπόρα κι ύστερα νά γυρίσουν στά χωριά τους. Ήταν φανερό πιά πώς δέν τό μποροῦσαν.

— ‘Αλίμονό μας! ‘Αλίμονό μας!

Πρώτα ξεκίνησαν οι πρόσφυγες τῶν χωριῶν. Συμφωνήθηκε νά χαμηλώσουν κατά τήν ἀκρογιαλιά τοῦ Ντικελί, ὅπου θά βρίσκαν καίκια νά μπαρκάρουν. Πήραν στόν ὥμο τόν “Αγιό τους. Καί προστατευμένοι ἀπ’ τούς ἄντρες τους, τούς ὅπλισμένους μέ τ’ ἄρματα πού τούς μοίρασε ὁ Παγίδας, πέσαν στό δρόμο.

Τούς παρακολούθησαν ἀπ’ τή μεγάλη πόρτα νά χάνουνται στό βάθος.

— ‘Η σειρά μας, λέει ὁ παππούς συγκινημένος.

Τά συμβάντα ἥρθαν ἔτσι βίαια πού ἀνατάραξαν ἀπ’ τή ρίζα τή γέρικη δρῦ τοῦ σπιτιοῦ μας. Μέ δυσκολία κοιτάζει νά κρατήσει τόν έαυτό του γιά νά μήν πέσει στήν κρίσιμη ὥρα.

Φεύγουν πρώτα οι ἄνθρωποι πού δούλευαν στό ύποστατικό μας, γυναῖκες κι ἄντρες. Φορτωμένοι τόν μπόγο τους περνοῦν μπροστά ἀπ’ τόν παππού, πού στέκεται στή μεγάλη πόρτα, ἔνας ἔνας. Σκύβουν κλαίγοντας, φιλοῦν τό χέρι του, κι ἐκεῖνος τούς ἀποχαιρετά καί τούς εὐλογεῖ.

— Στό καλό. Στό καλό.

“Ολοι φύγανε.

— “Ε, πāμε κι ἔμεῖς, Δέσποινα..., λέει στή γιαγιά, τής πιάνει τό χέρι καί τό σφίγγει.

Θά μπαρκάρουμε άπ' τήν άκρογιαλιά πού είναι κάτω άπ' τό ύποστατικό τοῦ Βηλαρᾶ*. Θά πάμε ίσαμε κεῖ μέ τή νταλίκα*.

Πρώτη άνεβαίνει στήν καρότσα ή γιαγιά. Κλαίει άπαρηγόρητα. Τ' ἄσπρα μαλλιά πού στεφανώνουν τό γλυκό της τό πρόσωπο δέν είναι πιά φροντισμένα, παιζουν στό λίγο ἀγέρι πού φυσά. Τρέμουν τά γόνατά της. 'Ο παππούς κι ή μητέρα μας τή βαστάνε ν' ἀνεβεῖ.

"Υστερα άνεβαίνει ή μητέρα μας, ὑστερα ή 'Ανθίππη, ή Λένα, ή 'Αγάπη. 'Απ' τό ἔνα χέρι βαστά τόν μπόγο της, άπ' τό ἄλλο τήν Κοσμογραφία της – τούς ἀριθμούς μέ τ' ἄστρα.

"Ερχεται ή σειρά τῆς "Αρτεμης. Δέν κοιμηθήκαμε χτές, μήτε κείνη μήτε ἐγώ. Τό πρόσωπό της είναι κατάχλωμο.

—"Ελα, "Αρτεμη.

Σέρνει, μέ τό σκοινί πού είναι δεμένο, τό ἀρκούδι της. "Ερχεται σιγανά. Γυρίζει πλάι της καί κοιτάζει. Είναι κεῖ κοντά. Είναι πιά δεντράκι ή καρυδιά πού μιά μέρα, κινημένη ἀπ' τή βαθιά ἐπιθυμία νά μάθει, φύτεψε μέ τό χέρι της, ἀπ' τήν ἀνάγκη νά μάθει ἄν φυτεύοντας καρυδιά θά πληρώσει μέ θάνατο. Κοιτάζει τό δεντράκι. Τό ἀποχαιρετά.

«Μικρή καρυδιά, ή "Αρτεμη φεύγει. Θά πληρώσει ἄραγες ἐκεῖ πού πάει; Δέ θά πληρώσει;...»

'Η "Αρτεμη λύνει τό σκοινί πού κρατά τό ἀρκουδάκι. Τό μικρό μαῦρο ἀγρίμι κοιτάζει μιά ἀπό δῶ μιά ἀπό κεῖ, κι ὑστερα μέ τό σίγουρο ἔνστιχτο πού τό καλεί, παίρνει τό δρόμο τρέχοντας σάν μεθυσμένο στό μονοπάτι πού πάει στά Κιμιντένια*.

Μείναμε τελευταίοι, ὁ παππούς κι ἐγώ. 'Ο Παγίδας μέ τά παλικάρια του περιμένουν νά μάς συνοδέψουν. 'Ο παππούς γυρίζει καί κοιτάζει πίσω του, ν' ἀποχαιρετήσει τά δέντρα καί τά Κιμιντένια. "Οταν, τόν βλέπει:

"Ερχεται μέσα ἀπ' τό ύποστατικό. Βαδίζει ἀργά, μέ τρεμάμενα ἀπ' τούς χρόνους πόδια, καί στέκει ἐκεῖ, πλάι στή μεγάλη πόρτα.

‘Ο μπαρμπα-Ίωσήφ!*

— Δέν ἔφυγες, γερο-Γιωσήφ; λέει ξαφνιασμένος ὁ παππούς καί πάει κατά τό μέρος του.

'Ατάραχη, ησυχη, γαλήνια ή φωνή τοῦ γέροντα ἀπ' τή Λήμνο:

—"Οχι, ἀφέντη μου. 'Εγώ θά μείνω.

Βηλαρᾶς: πλούσιος γείτονας τοῦ Μπιμπέλα.

νταλίκα: ἀμάξι φορτηγό.

Κιμιντένια: 'Οροσειρά τῆς Μ. 'Ασίας, ἀπέναντι ἀπό τή Μυτιλήνη.

*Ιωσήφ: ύπηρέτης τοῦ ύποστατικοῦ ἀπό τή Λήμνο· μπόλιαζε τά δέντρα.

— Θά μείνεις;

Αύτό είναι άπροετοίμαστος νά τό δεχτεῖ ὁ παππούς, καί κάθε ἄλλος. Ποῦ θά μείνεις; τοῦ λέει. "Ερχουνται οἱ Τοῦρκοι! Ψυχή δέν ἀφήνουν ζωντανή!

'Ο μπαρμπα-Ιωσήφ ἀκούει. "Ομως ἔχει πάρει τήν ἀπόφασή του. Δέν ἔφυγε ἀπ' τά Κιμιντένια ὅταν ἦταν καιρός. Δέν ἔφυγε ὅταν μιά ἄλλη φωνή, πιό δυνατή κι ἀπ' τό θάνατο, τόν φώναζε νά γυρίσει, ὅταν τόν καλούσε ή φωνή τῆς καρδιᾶς, τό κορίτσι πού μελετοῦσε ἐκεῖ στό γυμνό νησί τους — στή Λήμνο — τά ἄστρα. Δέν μπόρεσε τότε. Τώρα είναι ἀργά. Γιά ποιό λόγο τώρα; Οἱ μέρες του πιά, οἱ ὥρες του, είναι μετρημένες. Είναι ἀργά.

— Θά μείνω, ἀφέντη μου. Τί θά μοῦ κάμουν πιά ἐμένα;

— Γέρο, θά σέ χαλάσουν! φωνάζει ο Ἀντώνης Παγίδας. Φύγε!

Μά ἡ ἀπόφαση πού ἀκινητεῖ στά πικραμένα μάτια τοῦ γέροντα είναι δυνατή σάν τήν ἀγάπη τῆς γῆς.

— Θά μείνω.

"Ολοι καταλαβαίνουν πῶς δέν ὑπάρχει τρόπος γιά νά τόν κάμουν ν' ἀλλάξει γνώμη. 'Ο Παγίδας κοιτάζει τόν ἥλιο πού χαμηλώνει.

— Δέν ἔχουμε καιρό! λέει στόν παππού. Πρέπει νά βιαστοῦμε!

'Ο παππούς προχωρεῖ μέ τρεμάμενα βήματα στόν μπαρμπα-Ιωσήφ. 'Ο γέροντας τῆς Λήμνου κάνει νά σκύψει καί νά φιλήσει τό χέρι τοῦ ἄλλου γέροντα. 'Ο παππούς τόν παίρνει στήν ἀγκαλιά του, τόν κοιτά μές στά βουρκωμένα μάτια, κι ὑστερα τόν φιλᾶ στό μέτωπο.

—"Έχει γειά!

'Ο παππούς πάλι στυλώνεται. Στέκεται μιά στιγμή μπρός στή μεγάλη πόρτα τοῦ ὑποστατικοῦ μέ τά μάτια γυρισμένα σ' αὐτό. "Ορθια ἡ βασιλική μας δρῦς, στεφανωμένη μέ τά μαλλιά πού τά λεύκανε ὁ καιρός, τυλιγμένη στά χρυσά χρώματα τοῦ ἥλιου πού βασιλεύει, στέκεται κεῖ σάν νά προσεύχεται.

"Ἐπειτα βγάζει τό καλπάκι του, γονατίζει ταπεινά, σκύβει καί φιλᾶ τό χῶμα πού τό βλόγησε μέ τή ζωή του.

—"Έχει γειά!

Μπαίνουμε στό καΐκι πού μᾶς περιμένει. Τό ὑποστατικό τῆς θάλασσας είναι ἔρημο. Οἱ Βηλαράδες ἔχουν κιόλας μπαρκάρει. Βλέπουμε τό καΐκι τους πού σέρνει τό πανί καί ξεμακραίνει ἀπ' τή στεριά. Προσπαθῶ νά ξεχωρίσω τή Ντόρις. Δέν μπορῶ. Μονάχος μιά στιγμή κάτι σαλεύει κεῖ στήν πλώρη, ἔνα χρυσό φῶς μπλέκεται μέ τή γαλάζια θάλασσα καί

πάλι χάνεται πίσω ἀπ' τό φλόκο* πού μπατέρνει*. Θά 'ναι τά μαλλιά της.

Οἱ κοντραμπατζῆδες μπαίνουν ἔνας ἔνας στό κόκκινο τρεχαντήρι τους. 'Ο Παγίδας καβάλα στ' ἄλογό του τούς παρακολουθεῖ. Μπαρκάρισε κι ὁ τελευταῖος, Ψυχή πιά ἀνθρώπινη δέν εἶναι στή στεριά. "Όλα τά παλικάρια κοιτᾶν τόν ἀρχηγό τους.

— Καπετάνιο! "Έλα!

'Ο Παγίδας γυρίζει τό κεφάλι του ἀργά, δεξιά, ζερβά. Τό πρόσωπό του φωτισμένο ἀπ' τόν ἥλιο πού βασιλεύει, εἶναι κόκκινο. Τεντώνεται στή σκάλα τῆς σέλας του, σφίγγει γερά τά χαλινάρια τοῦ ἀλόγου.

— Γειά σας! φωνάζει στούς συντρόφους του.

Δέ θά πάει μαζί τους ὁ καπετάνιος τους;

"Οχι, δέ θά πάει. Τά παλικάρια μέσα ἀπ' τό καΐκι τό ξέρουν πιά πώς ὁ ἀρχηγός τους φεύγει. Φεύγει γιά νά χτυπηθεῖ, μοναχός, μέ τό λεφούσι πού κατεβαίνει. Καί νά πεθάνει. 'Αλλιῶς δέν μπορεῖ. Πάει ν' ἀνταμώσει τό φίλο του πού σκότωσε.

Τόν βλέπω πού χάνεται καλπάζοντας μέ τ' ἄλογό του στό κόκκινο φῶς. Τά μαρτίνια* τῶν κοντραμπατζῆδων μέσ' ἀπ' τή βάρκα ἀδειάζουν ἀποχαιρετιστήρια στόν ἀγέρα. 'Ο μεταλλικός τους κρότος πέφτει στή θάλασσα καί σβήνει στά κύματα.

Τά ἄστρα ὅλα ἔχουν βγεῖ. Ταξιδεύουν στό Αιγαϊό τά παιδικά ὄνειρά μας. Τό κύμα χτυπᾶ τή μάσκα τοῦ καϊκιοῦ μας καί τά κοιμίζει. Κοιμηθεῖτε, ὄνειρά μας. Στήν ξένη χώρα πού πάμε, πρόσφυγες, τί ἄραγες νά μᾶς περιμένει, τί μέρες νά εἶναι ν' ἀνατείλουν;

'Η Λένα ἀποκοιμήθηκε. "Ήθελε πολύ τόν τόπο μέ τό κοκκινόχωμα. 'Εκεī θά ζοῦσε μέ τόν ἄντρα πού θά 'παιρνε, καί θά 'κανε πολλά παιδιά, καί θά είχαν κουνέλια καί ἄλλα πολλά. "Οχι, ή Λένα δέ μελετούσε ταξίδια σέ θάλασσες, δέν ηθελε νά τή χωρίσουν ἀπ' τά Κιμντένια. Δέν τό ηθελε.

'Η 'Αγάπη ἔχει στηλώσει ἀφηρημένα τά μάτια της στά ἄστρα. Πόσο πολύ τά μελέτησε τόν τελευταῖο καιρό, πόσο πολύ μέτρησε τίς ἀποστάσεις τους μέ τούς ἀριθμούς! "Ομως τώρα πού τά κοιτάζει, φεύγοντας ἀπ' τή γενέθλια γη γιά δύσκολους δρόμους, τώρα μόνο τό ἀνακαλύπτει: βλέπει πώς αύτό ἡταν τό λάθος της, τό ἀνεπανόρθωτο λάθος.

φλόκος: τό πανί τοῦ ίστιοφόρου.
μπατέρνω: γέρνω.

μαρτίνι: πολεμικό τουφέκι ὅπισθιγμές.

Τά αστρα της ξέφυγαν. "Οταν έμεις ζούσαμε τίς χίμαιρές*" μας στά φαράγγια της Αιολικής γης, όταν δημιουργούσαμε παντοτινούς συντρόφους πού έμελλε πιά νά μᾶς ἀκολουθοῦν σ' ὅλες τίς πικρές μέρες τοῦ μέλλοντος, ἐκείνη ἥθελε νά κατεβάσει, τόσο μικρή, τόν οὐρανό στή γῆ.

Καημένη 'Αγάπη... Καημένη 'Αγάπη...

Εἶναι κάπου, σ' ἔνα ύποστατικό τῆς Ἀνατολῆς, κάτω ἀπ' τά βουνά πού τά λένε Κιμιντένια, ἔνα δωμάτιο «Κίτρινο». Τά σπαθιά, πού εἶναι κρεμασμένα κεῖ μέσα, τίς νύχτες ξυπνοῦνε. Ἀπό κεῖ κάποτε πέρασε ἔνας ἄνθρωπος. Πορευόταν τούς δρόμους τῆς Ἀνατολῆς γυρεύοντας ἔνα καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι. Τό μοναδικό καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι πού κάποτε πέρασε ἀπ' τή ζωή του καί χάθηκε. Οἱ ἄνθρωποι τόν περιπαίζανε, μά αύτός δέν τούς ἀκουγε. Ἐπειδή δέν μποροῦσε νά τό πιστέψει, ἐπειδή δέν ἥθελε νά τό πιστέψει πώς τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι χάθηκε, πώς πιά δέ θά ύπαρξει στή ζωή του.

'Απ' τό ἵδιο μέρος πέρασε κι ἔνας ἄλλος ἄνθρωπος. Τραβοῦσε γιά τή μακρινή τήν Ἱερουσαλήμ, κυνηγώντας νά πιάσει τούς ἥχους, νά κάμει τούς ἥχους νά μή σωπαίνουν μέσα σ' ἔνα ρολόϊ μέ χρυσούς σάτυρους. «Ξέρεις πού εἶναι οι Ἡγιοι Τόποι, πού εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ;» τοῦ λέγαν οἱ συμπονετικοί ἄνθρωποι. «Θά πρέπει νά περάσεις τήν Ἀνατολή ὀλάκερη....».

«Θά περάσω τήν Ἀνατολή ὀλάκερη», τούς ἀποκρινόταν βαθιά, γαλήνια καί πειστική ἡ φωνή τοῦ πάθους.

Ἐκεῖ, κάτω ἀπ' τά βουνά πού τά λένε Κιμιντένια, εἶναι μιά σπηλιά ὅπου πάνε τ' ἀγριογούρουνα πού γέρασαν, γιά νά πεθάνουν. Μιά σαλαμάντρα*, μιά μικρή χελώνα, μιά κρεμασμένη νυχτερίδα περιμένουν τό θάνατο. Δέν προλάβαμε, "Ἄρτεμη, νά κρεμάσουμε στό λαιμό μας τό ψιλό κόκαλο τοῦ πουλιοῦ, πλάι στό χρυσό σταυρό μας. "Ἔτσι θά μᾶς ἀγαποῦσαν ὅλοι. Μά δέν προλάβαμε.

"Ομως παραπέρα, πέρα ἀπ' τό Ποτάμι τῶν Τσακαλιῶν, εἶναι ἡ φωλιά τοῦ ἀιτοῦ. Ἐκεῖ μιά καλοκαιρινή μέρα ἥρθε ἡ καταιγίδα. "Ἄς εἶναι βλογγημένη. "Ολες πιά οἱ καταιγίδες πού εἶναι νά 'ρθουν θά θυμίζουν ἐκείνη. "Ἄς εἶναι βλογγημένη.

Καί πιό πάνω ἀκόμα, πέρα ἀπ' τή χώρα μέ τίς ὀξιές, πέρα ἀπ' τή

χίμαιρα: πλάσμα τῆς φαντασίας, ἐπιθυμία πού δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ.

σαλαμάντρα: ἀμφίβιο ἐρπετό.

χώρα μέ τίς ἀγριοβαλανιδιές, στό φρύδι τῆς μεγάλης χαράδρας, μιά ντουφεκιά πού πέφτει βρίσκει τή μεγάλη ἀρκούδα τοῦ Λιβάνου. "Ἔχει ἔνα μωρό, ἔνα ἀρκουδάκι μέ μαύρη τρίχα. Ἡ μεγάλη ἀρκούδα θά πεθάνει. Κι ἔνας κυνηγός, πού ἔχει στό κεφάλι του μαντίλα μέ κίτρινα ἄστρα, κι αὐτός θά πεθάνει. «Γιατί;» λένε οἱ τσαλαπετεινοί καί τ' ἀγριοπερίστερα. «Γιά τήν ἀγάπην», ἀποκρίνουνται οἱ βαλανιδιές.

"Ἀρτεμη, ἐσύ κι ἐγώ δέ θά 'μαστε, "Ἀρτεμη, στήν ξένη χώρα ἔρημοι. 'Από δῶ καὶ πέρα σ' ὅλες τίς μέρες, ώς τήν ἄκρη τοῦ τέλους, δέ θά 'μαστε ἔρημοι.

Ταξιδεύουν στό Αἰγαῖο τά σνειρά μας.

Ἡ γιαγιά μας κουράστηκε. Θέλει νά γείρει τό κεφάλι της στά στήθια τοῦ παππού, πού ἔχει καρφωμένα πίσω τά μάτια του μπάς καί ξεχωρίσει τίποτα ἀπ' τή στεριά, τίποτα ἀπ' τά Κιμιντένια. Μά πιά δέ φαίνεται τίποτα. ቙ νύχτα ρούφηξε μέσα της τά σχήματα καί τούς σցκους.

Ἡ γιαγιά γέρνει τό κεφάλι της νά τό ἀκουμπήσει στά στήθια πού τήν προστατέψανε ὅλες τίς μέρες τῆς ζωῆς της. Κάτι τήν μποδίζει καί δέν μπορεῖ νά βρεῖ τό κεφάλι ἡσυχία: σάν ἔνας βόλος νά είναι κάτω ἀπ' τό πουκάμισο τοῦ γέροντα.

— Τί είναι αὐτό ἐδῶ; ρωτά σχεδόν ἀδιάφορα.

'Ο παππούς φέρνει τό χέρι του. Τό χώνει κάτω ἀπ' τό ροῦχο, βρίσκει τό μικρό ξένο σώμα πού ἀκουμπᾶ στό κορμί του καί πού ἀκούει τούς χτύπους τῆς καρδιᾶς του.

— Τί είναι;

— Δέν είναι τίποτα, λέει δειλά ό παππούς, σάν παιδί πού ἔφταιξε. Δέν είναι τίποτα. Λίγο χώμα είναι.

— Χώμα!

Νάι, λίγο χώμα ἀπ' τή γῆ τους. Γιά νά φυτέψουν ἔνα βασιλικό, τῆς λέει, στόν ξένο τόπο πού πάνε. Γιά νά θυμοῦνται.

'Αργά τά δάχτυλα τοῦ γέροντα ἀνοίγουν τό μαντίλι ὅπου είναι φυλαγμένο τό χώμα. Ψάχνουν κεῖ μέσα, ψάχνουν καί τά δάχτυλα τῆς γιαγιᾶς, σάν νά τό χαϊδεύουν. Τά μάτια τους, δακρυσμένα, στέκουν ἐκεῖ.

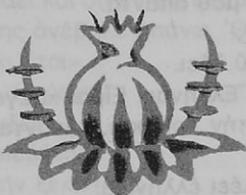
— Δέν είναι τίποτα λέω. Λίγο χώμα. Γῆ, Αἰολική Γῆ, Γῆ τοῦ τόπου μου.

Ἐρωτήσεις

- Σέ ποιά χωρία φαίνεται ὁ δεσμός τῶν ἀνθρώπων μέ τό πατρικό χώμα;

2. Μέ ποιά άπό τίς άδελφές του συνδέεται περισσότερο ό Πέτρος; Τί κοινό έχουν;
3. Σας συγκίνησε περισσότερο κανένα πρόσωπο; Ποιό είναι αύτό και γιατί;
4. Σέ ποιά χωρία ή μορφή τοῦ παπποῦ έχει «βιβλική» έκφραση;
5. Σέ ένα μυθιστόρημα ό συγγραφέας κινεῖ πολλά πρόσωπα, κύρια καί δευτερεύοντα: στό άπόσπασμα ποιά είναι τά κυριότερα πρόσωπα: α) από τούς μεγάλους καί β) από τά παιδιά;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 109.

Στρατής Δούκας

Τό τέλος τῆς αίχμαλωσίας

Τό κείμενο είναι άπόσπασμα από τό βιβλίο τοῦ Στρατή Δούκα 'Ιστορία ἐνός αίχμαλώτου'. Ο ήρωας καί ἀφηγητής αίχμαλωτίστηκε κατά τή μικρασιατική καταστροφή από τούς Τούρκους. Κατόρθωσε ὅμως νά δραπετεύσει κι ἀφοῦ δούλεψε, ντυμένος τούρκικα, στά κτήματα ἐνός Τούρκου, πηγαίνει στή Σμύρνη ἐφοδιασμένος μέ τουρκικό διαβατήριο. Στή Σμύρνη παίρνει τό πλοϊο μέ σκοπό νά πάει στήν Κωνσταντινούπολη κι από έκει νά καταφύγει στήν Έλλάδα. Κατά τή διάρκεια ὅμως τοῦ ταξιδίου κατορθώνει νά βγει στή Μυτιλήνη.

Μέσα ήταν καί πολίτες Τούρκοι πού ταξίδευαν στήν Πόλη. Δίπλα μου μιά παρέα ἔτρωγε καί τραγουδοῦσε μέ κέφι. "Επιανε πιά νά σκοτεινιάζει. Στό βάθος, μακριά, φαινόνταν σάν καντηλάκια τά φῶτα τῆς Μυτιλήνης, κι οί Τούρκοι, ἄντρες, γυναίκες καί παιδιά, ἔλεγαν μέ κακία:

– Θά δοῦμε πάλι τήν 'Εσέκ* Μυντιλή

Καί παρακαλούσαν νά μήν πιάσει τό βαπόρι καί ξαναδοῦν τούς Γκιαούρηδες.

"Ένας γέρος στεκόταν όρθιος παραπέρα καί τούς ἄκουγε κατσουφιασμένος. 'Ερχόταν ἀπ' τήν 'Αλεξάνδρεια. "Έκανα νά τόν ζυγώσω καί νά τού πιάσω κουβέντα. Δέ μου ἔμοιαζε γιά Τούρκος.

Αύτός μ' ἀγριοκοίταξε· τραβήχτηκα.

Σέ λίγα πάλι κοντά του.

Γιατί δέ μοῦ μιλᾶς; τοῦ λέω τούρκικα.

– Τί θέλεις ἀπό μένα; μοῦ λέει..

– Νά σέ ρωτήσω θέλω. Τό βαπόρι θά πιάσει σκάλα* στή Μυτιλήνη;

– Καί ποῦ ξέρω ἐγώ, μοῦ ἀπαντᾶ.

– Καλά, ἐσύ ποῦ πᾶς;

– Γιατί μέ ρωτᾶς; μοῦ λέει..

– Μοῦ φαίνεσαι σάν "Ελληνας. Είμαι κι ἐγώ "Ελληνας. "Ένας χρόνος πάσι πού 'μενα μέσα στήν Τουρκιά, κάνοντας τόν Τούρκο, γιά νά γλιτώσω.

– Μωρέ τί λές; μοῦ λέει ἑλληνικά.

– Μά τό Σταυρό, κι ἔκανα κρυφά τό σταυρό μου, μή μέ δοῦν.

– Νά μέ συμπαθᾶς, μοῦ λέει. Μοῦ μιλούσες κι ἐγώ ἔλεγα μέσα μου «τί θέλει αὐτό τό παλιόσκυλο». Κάτσε ἐδῶ, νά πάω νά τό πῶ στόν καμαρότο*. Είναι κι αύτός "Ελληνας. Νά ίδοῦμε τί θά γίνει.

Πήγε καί τοῦ λέει:

– "Ένας χριστιανός, ντυμένος τούρκικα, ἔρχεται ἀπ' τή Σμύρνη. Κοίταξε νά τόν σώσουμε.

– Ποιός είναι;

'Ο γέρος τόν ἔφερε κοντά μου καί μ' ἔδειξε.

– Νά αύτός.

'Ο καμαρότος μοῦ λέει σιγά «ἀκολούθα με»· καί μέ πήγε στήν καμπίνα του.

– Κι ἐγώ 'Ανατολίτης είμαι, μοῦ λέει..

– Σάν είσαι 'Ανατολίτης, σῶσε με.

– Χριστιανός, μωρέ, είσαι; Πῶς τά κατάφερες καί γλίτωσες;

– Τό 'θελε ὁ Θεός. Καί μέ λίγα λόγια τοῦ 'πα τήν ιστορία μου κι ἔτρεμα.

έσέκ: γάιδαρος.

θά πιάσει σκάλα: θά πλησιάσει, θά σταματήσει.

καμαρότος: θαλαμηπόλος.

- Μή φοβᾶσαι πιά, μοῦ λέει.
Καί πῆγε στόν Ἐγγλέζο πλοιάρχο καὶ τό πε.
Σάν ἡρθε αὐτός, μὲ ρώτησε μισοελληνικά:
– “Ἐλληνας;
– Ναί, “Ἐλληνας.
– Καί οἱ Τούρκοι πῶς δέ σοῦ κόψαν τό κεφάλι;
– ‘Ο Θεός τό θελε, τοῦ ἀπάντησα.
– Μπόνο, μπόνο*, ἔκανε καὶ μοῦ δωσε τσιγάρο.
– Τώρα, τοῦ λέω, ἐσύ μὲ περιλαβαίνεις. ‘Ο Θεός μὲ παραδίνει στά χέρια σου. Πολλά ύπόφερα καὶ νά μήν κατεβῶ στήν Πόλη. Καλύτερα νά πεθάνω ἐδῶ.
Τό καράβι ἄρχισε νά σφυράει καὶ σιγά σιγά σταμάτησε μές στό λιμάνι τῆς Μυτιλήνης. ‘Ο λιμενάρχης ἀνέβηκε ἀπάνω. ‘Ο καμαρότος τοῦ εἶπε ψιθυριστά στό αὐτί: «‘Ετσι κι ἔτσι».
– Ποιός εἶναι; τοῦ ἔκανε μέ νόημα.
– ‘Εκεῖνος ἔκει. Καί μ' ἔδειξε.
– Τί μοῦ λέεις; Αὐτόν τόν Μεμέτη*;
‘Εγώ τήραγα τό βαπόρι, μήν ξεκινήσει.
– ‘Ελα ἐδῶ, μοῦ ἔκανε ὁ καμαρότος, δῶσε τά χαρτιά σου.
Τά ἔδωσα.
– Τί, τούρκικα; Εύρωπαικά χαρτιά ἔχεις; Δέν ξέρω τί ἄνθρωπος εἶσαι δέν μπορώ νά σέ βγάλω.
– “Ἐλληνας είμαι, κι ἀν δέν μέ βγάλεις, ἐδῶ μπροστά σου θά πνιγῶ.
Αὐτός ἐπέμενε.
– Γιατί δέ μέ πιστεύετε; τοῦ λέω.
– ‘Εχω τό νόμο καί μέ κρεμάζει, ἅμα πιστεύω εὔκολα τόν καθένα.
– Πάρε με, τοῦ είπα, βάλε με στή φυλακή καί κάνε ἀνάκριση.
– ‘Εγώ δέν μπορῶ νά κάνω αὐτά· δέν είναι δική μου δουλειά.
Τό βαπόρι σήκωνε τήν ἄγκυρα, ἔτοιμο νά φύγει. ‘Εκεῖνος κατέβαινε τή σκάλα.
‘Ο καμαρότος τοῦ λέει.
– Δέ στέλνεις ἔνα ναύτη στό φρουραρχεῖο νά ρωτήσει τό φρούραρχο;
– “Α, τότε ἀλλάζει, είναι ἀλλος ύπεύθυνος. Κι ἔστειλε νά ρωτήσουν.
‘Από κεῖ διέταξαν νά μέ πάνε συνοδεία.
– “Αιντε, κατέβα, μοῦ λέει, ἀπό μένα είσαι ἐλεύθερος.

μπόνο: καλά.

Μεμέτης: Τούρκος.

"Εβγαλα τό φέσι μου καί τό 'κρυψα. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς κοίταζαν πού κατεβαίναμε στή βάρκα.

Βγήκαμε στό Λιμεναρχεῖο. Καθώς περνούσαμε τήν προκυμαία, στόν «Κήπο», ἡταν πρόσφυγες, ἔτοιμοι νά φύγουν γιά τή Μακεδονία. Καί σάν ἄκουσαν τήν ιστορία μου, σηκώθηκαν ὅλοι στό πόδι, ἀντρες γυναίκες, καί μέ πήραν ἀπό κοντά. Μπήκαμε σ' ἓνα καφενεῖο, πού γέμισε ἀπό κόσμο. "Ολοι μέ κοίταζαν στά μάτια, καί μέ ρωτοῦσαν νά μάθουν γιά τούς δικούς τους.

—'Από μένα, τούς λέω, δέν ἔχετε νά μάθετε τίποτα. 'Απ' τό βουνό κατέβηκα, πού κρυβόμουν ἓνα χρόνο, μές σέ σπηλιές.

Σάν ἥπια πού μέ κέρασε ὁ συνοδός μου, μέ πήγε στό Φρουραρχεῖο. Μόλις μέ εἶδε ὁ φρούραρχος:

— Καλῶς τον, μοῦ λέει, κάτσε. 'Από ποῦ ἔρχεσαι; Ποῦ πᾶς; Ποῦ ἔκανες στρατιώτης; Ποιόν είχες διοικητή;

Κι ἐγώ τοῦ τά 'πα ὅλα ὅπως τά ἡξερα.

—'Εχεις ἐδῶ κανένα Σωκιανό* νά σέ ξέρει;

—'Εγώ ποῦ νά ξέρω, τώρα ήρθα, τοῦ λέω.

—'Εσεῖς δέν ξέρετε κανέναν; ρωτά τούς χωροφύλακες.

Ἐνας τοῦ λέει:

— Κάποιος ξενοδόχος, κύριε φρούραρχε, θαρρῶ πώς εἶναι ἀπ' τά Σώκια.

— Πήγαινέ τον. Κι ἄν γνωριστοῦν, νά μείνει στό ξενοδοχεῖο του. Κι ἄν δέ βρεθεὶ γνωστός του, φέρτε τον πίσω.

Τόν κοίταξα.

— Νά μέ συχωρᾶς, παιδί μου, μοῦ λέει, αὐτή εἶναι ἡ ύπηρεσία μου.

—'Εχετε δίκιο, τοῦ λέω. Κι ἐγώ ἔκανα στρατιώτης καί ξέρω ἀπό καθῆκον.

— Πηγαίνετε, μᾶς λέει.

Σάν μπήκαμε στό ξενοδοχεῖο:

—'Αλέκο, 'Αλέκο, φωνάζει ὁ χωροφύλακας, ἔλα, σοῦ ἔφερα ἔναν πατριώτη σου.

Ἡρθε ὁ ξενοδόχος.

— Βρέ τί πατριώτη μοῦ 'φερες; τοῦ λέει. Αύτός εἶναι τουρκαλάς. Καί μέ κοιτάζει ἀπό πάνω ὡς κάτω.

—'Ελα, πατριώτη, τοῦ λέω, ζύγωσέ με. Δέν ἔχεις φόβο νά κολλήσεις Τοῦρκος.

Ο χωροφύλακας εἶπε:

Σωκιανός: ἀπό τά Σώκια τής Δυτ. Μικρᾶς Ἀσίας.

- Είναι άπ' τό 'Αιντίν*', άπ' τό Κιρκιντζές*.
- Γιά πές μου έναν Κιρκίντζαλη;
- Ό Λιμπέρης, τού είπα, πού είναι ό πιο πλούσιος τοῦ χωριοῦ μας.
- Βρέ κόλλα το, μοῦ λέει, καί χτυπήσαμε φιλικά τίς άπιαλάμες μας.

*Ο χωροφύλακας τόν ρώτησε:

- Νά πηγαίνω;
- Νά, θά τόν κρατήσω άποψε κοντά μου, μένω έγώ ύπεύθυνος κι αύριο πρωί έρχεσαι καί τόν παίρνεις.

"Ως τά μεσάνυχτα λέγαμε τά βάσανά μας. Ό υπνος μᾶς πήρε άπιάνω σέ κουβέντα.

Τό πρωί ξύπνησα ήσυχασμένος. Ντύθηκα καί πήγα στήν έκκλησία. "Αναψα ένα κερί, γονάτισα καί προσευχήθηκα. Σάν ξαναγύρισα στό ξενοδοχείο, ό χωροφύλακας ήταν έκει.

–"Ελα, πάμε, μοῦ λέει.

Καί τραβήξαμε στό Φρουραρχείο κι έπειτα στή Νομαρχία. Έκει μοῦ ἔβγαλαν πιστοποιητικό καί μ' ἔστειλαν συνοδεία στόν Πειραιά.

Σάν φτάσαμε στή Χίο, άπάνω στό κορδόνι, βλέπω χωριανούς μου. Κοιτάζοντας μέσα στόν κόσμο βρίσκω καί τούς δικούς μου, πού τήν ίδια μέρα έφευγαν γιά τήν Κοζάνη.

Έρωτήσεις

1. Πώς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά τοῦ γέρου, τοῦ καμαρότου καί τοῦ λιμενάρχη;
2. Πώς κλιμακώνεται ή ψυχική άγωνία τοῦ άφηγητή, μέχρις ότου βγεῖ στή Μυτιλήνη; (νά βρείτε τά σχετικά χωρία).
3. Στό άπόσπασμα ή άφηγηση τῶν διάφορων σκηνῶν πάνω στό πλοϊο είναι σύντομη καί κυριαρχεῖ ό διάλογος. Τί πετυχαίνει μ' αύτό ό άφηγητής;

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ. Πεζογράφος, αισθητικός καί ζωγράφος, γεννήθηκε τό 1895 στά Μοσχονήσια. Γράφτηκε στή Νομική Σχολή, ἀλλά διέκοψε τή φοίτησή του, γιά νά ύπτρετήσει ώς στρατιώτης καί άξιωματικός στήν Εθνική "Αμυνα. Έργάστηκε γιά νά μεταφυτέψει στήν Ελλάδα τήν κεραμική τής Κιουταχείας καί τήν ἀνατολική ταπητουργία. Συνδέθηκε μέ τούς ζωγράφους Κόντογλου καί Παπαλουκά καί συνεργάστηκε ώς τεχνοκριτικός σέ έφημερίδες καί περιοδικά. Ασχολεῖται χρόνια μέ τή μελέτη τής ζωῆς καί τοῦ έργου τοῦ γλύπτη Γιαννούλη Χαλεπῆ. "Εργα του: Ιστορία ένός αίχμαλώτου, Ό ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκᾶς, Ό βίος ένός άγιου, Γιαννούλης Χαλεπᾶς, Ό δοσοπόρος, Ένωσια κ.ά.

*Αιντίν: 'Αιδίνιο, πόλη τής Μ. Ασίας.

*Κιρκιντζές: χωριό στήν περιοχή τοῦ 'Αιδινίου.

”Εξοδος

Τό απόσπασμα άνήκει στό βιβλίο 'Η Τρίπολη του Πόντου, πού άναφέρεται στή ζωή καί τόν πολιτισμό τών 'Ελλήνων αύτής τής πόλης, καί συγκεκριμένα είναι άπό τό κεφάλαιο "Έξοδος, στό όποιο περιγράφεται ό εριζωμός τών κατοίκων άπό τή γενέθλια γη τους (16 Νοεμβρίου 1916). 'Από τούς 2800 'Ελληνες Τριπολίτες μόνο 300 κατόρθωσαν νά διασωθοῦν. 'Η συγγραφέας χρησιμοποίησε γιά τό βιβλίο της μαρτυρίες τών άνθρωπων πού διασώθηκαν. Ειδικά γιά τήν "Έξοδο μάς πληροφορεί ότι χρησιμοποίησε τό χειρόγραφο του Χατζηγιώργη Δημητρίαδη.

Στίς 8 Νοεμβρίου άνακοινώθηκε τό φιρμάνι*, στίς 13 τοιχοκολλήθηκε, κι ϊσαμε τίς 16 ἐπρεπε όλος ό πληθυσμός τής Τρίπολης^{*} νά έχει ἐγκαταλείψει σπίτια, χωράφια καί πλεούμενα. 'Ο λαός τής Τρίπολης ἐπρεπε νά έχει θάψει ἐκεί πού κοιλοπόνεσε*, ἐκεί πού μόχθησε, ἐκεί πού χάρηκε κι ἀγάπησε, τήν καρδιά του, τή μεγάλη καρδιά ἐνός μικροῦ πληθυσμοῦ πού άκολούθησε στητός, άνικητος, τήν πίστη καί τήν πατρίδα του.

Ούτε ἔνας "Ελληνας τής Τρίπολης δέν τούρκεψε, ούτε ἔνας δέν προτίμησε ν' ἀλλαξοπιστήσει, γιά νά σώσει τή ζωή του.

Κι ἀφοῦ τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες δίχως ἥλιο καί δίχως ἀστέρια ἐτοιμάζανε ὅ, τι ἤτανε βιολετό νά μεταφερθεῖ, ἀφοῦ πουλήσανε στούς Τούρκους ὅ, τι ἤτανε δυνατό νά πουληθεῖ, κρεμάσανε στό λαιμό τους τό κλειδί τής μπαρωμένης ξώθυρας κι ἤτανε τούτο ό σταυρός τής πορείας τους.

Κι ὅσο δέν εἶχε ἐπίσημα άνακοινωθεῖ ἡ ἀπέλαση*, ἐλπίζανε ἀκόμη. 'Ο καϊμακάμης^{*} τούς εἶχε ύποσχεθεῖ πώς δέ θά τούς ἀπέλασει, κι ὁ δῆμαρχος τής πόλης, πού τούς συμπαθούσε, ό Χατζή Έμίν, εἴτε γιατί δέν τό ἤξερε, εἴτε γιατί δέν τολμούσε, δέν τούς τό είπε, ὅταν τόνε ρωτήσανε, κι ἔτσι κανένας δέν πρόλαβε νά φύγει, κανένας νά κρυφτεῖ,

φιρμάνι: σουλτανικό διάταγμα.

Τρίπολη: πόλη του Πόντου ἀνάμεσα στήν Κερασούντα καί Τραπεζούντα.
κοιλοπονῶ: γεννῶ.

ἀπέλαση: ἔξωση, διωγμός.

καϊμακάμης: Τούρκος διοικητής.

ξένω άπό κείνα τά 15 παλικάρια πού περάσανε μέ σκάφες τή θάλασσα καί τόν Χαρσιώτη*.

"Ητανε μιά Τετάρτη πρωί, σάν ἔφτασε ό διοικητής μέ τούς χωροφύ- λακες καί ἀνακοίνωσε τήν ἀπόφαση τῆς κυβέρνησής του, πού ἐλεγε πώς μέσα σέ τρεῖς μέρες ὅλοι οι χριστιανοί κάτοικοι τῆς πόλης πρέπει νά είναι ἔτοιμοι νά βαδίσουν πρός τό ἑσωτερικό.

Καί τότε συλλογιστήκαμε πώς πρίν ἔνα χρόνο ἔτοι ξεκληρίσανε τούς συμπατριώτες μας τούς Ἀρμεναίους κι ἐπεσε ἀπάνω μας ό βου- βαμός. Τίς πρῶτες ώρες είχαμε χάσει τό νοῦ μας καί δέν ξέραμε οὕτε τί νά κάνουμε, οὕτε τί νά ἔτοιμάσουμε, μόνο ὅλος ό πόνος εἶχε ἀνεβεῖ στά μάτια καί τά χέρια μένανε λυτά.

"Υστερα πήγαν οι Δημογέροντές μας καί ζητήσανε ἀπό τόν καϊμα- κάμη νά μᾶς ἀφήσουνε στήν πόλη μας ἢ νά μᾶς ποῦν ἃν μᾶς περίμενε ἡ τύχη τῶν Ἀρμεναίων. Καλύτερα νά πεθαίναμε πάνω στό χῶμα μας.

Στό ἄκουσμα ό διοικητής ἀγρίεψε καί εἶπε πώς γιά καλό μας μᾶς παίρνανε ἀπό δῶ, γιά νά μήν εἰμαστε συνέχεια κάτω ἀπό τά πυρά τῶν ἐχθρῶν, μάλιστα μᾶς ὑποσχέθηκε κι ἀγώγια γιά νά μεταφέρουμε τά ροῦχα μας, τούς γέρους καί τά παιδιά μας πού θά τά πλήρωνε ἡ τούρ- κικη κυβέρνηση. Τά εἶπε ὅλα αὐτά, ὅμως δέν ἐλυσε τό δέσιμο τῆς πό- λης, ἔτοι πού κανείς δέν μποροῦσε νά κουνηθεῖ κι οὕτε τίποτα νά που- λήσει, γιατί οί συμπολίτες μας Τοῦρκοι ὅ, τι ἥτανε νά πάρουνε τό πή- ρανε κι οί πιότεροι μᾶς λυπόντουσαν. Καί πάλι ζητήσ. Ιε νά λύσουνε τήν πολιορκία, γιά νά ξεπουλήσουμε. Τότε δώσανε τήν ἀδεια νά ἔρ- θουνε Τοῦρκοι ἀπό ἄλλες περιφέρειες, ὥχι ὅμως καί νά κινηθεῖ κανείς ἀπό μᾶς. Μά καί κείνοι πού ἥρθανε ἥτανε λίγοι καί ἥταν ἔτοι ἀκόμα πιό εὔκολο νά μᾶς ἐκμεταλλευτοῦν.

Κι ἥρθανε Τοῦρκοι ἀπό τήν Ἐσπια καί Τοῦρκοι ἀπό τήν Κερασούν- τα, ἥρθανε σάν χορτασμένα κοράκια κι ἀπό πάνω μας στριφογυρίζανε, ἥρθανε κι ἄρχισε ἡ διάλυση τῶν σπιτικῶν μας. Ὁλάκερες ἀποθήκες μεστές ἀπό καρπό πουληθήκανε δυό παράδες καί πολλοί δέν πήρανε καί λεφτά παρά μόνο μιά γραφτή ἀναγνώριση, λίγο λίγο ὅλα ἀδειάζανε γύρω μας. Κι ἔβλεπες μάνες νά δίνουνε τήν κούνια πού είχανε ἀνα- στήσει δυό καί τρία παιδιά, σάν νά πηγαίνανε μονάχες νά τά θάψουν, κι εἶδες τούς γιούκους* τ' ἀπιαστα προικιά τῆς ἀρραβωνιαστικιάς στά με- λαψά τους χέρια, καί τή φτωχή σοδειά, τά είδες ὅλα νά χάνονται μέσα στίς ἀνοιγμένες ἀχόρταγες φοῦχτες τους. Καί στό τέλος πιά δέν ἀγο-

Χαρσιώτης: ποτάμι πού χύνεται στόν Εὔξεινο, κοντά στήν Τρίπολη.
γιούκος: κλινοσκεπάσματα, στρωσίδια κτλ. στοιβαγμένα.

ράζανε, δέν άγοράζανε, μόνε παίρνανε χάρισμα τόν Ιδρώτα καί τό αίμα μας.

Μόνε τίς είκονες μας κρύψαμε, κανένα βαρύ φόρεμα, κανά στρωσίδι καί κείνα τά ἔρημα λεφτά πού μας δώσανε κείνη τήν ώρα ἀπό τό ρημαγμένο μας σπιτικό. Καί πιά δέν ἄκουες παρά μουγκανητό σάν τά καματερά πού δούνε τό μαχαίρι τοῦ σφαγείου κι οἱ καμπάνες βαρούσανε πένθιμα όλημερίς σάν τή Μεγάλη Παρασκευή. Ὁλάκερη τήν Τρίπολη κάρφωναν στό σταυρό της τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες. Στήν ἐκκλησιά κάναν εύχελαιο καί δέν ἔμεινε μηδέ γέροντας, μηδέ μωρό πού νά μήν κοινωνήσει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἐνῶ τά μάτια τρέχαν διαρκῶς. Στά σπίτια πού ἔτυχε ὁ ἄντρας νά λείπει, εἴτε στήν ξενιτιά, εἴτε νά κάνει τή στρατιωτική του θητεία, ή μοίρα φάνηκε ἀκόμα πιό σκληρή, γιατί κείνες τίς ώρες ὁ καθείς μέσα στόν τρελαμό του κοίταζε τούς δικούς του καί δέν εἶχε μάτια γιά κανέναν ἄλλο.

Καί ἐνῶ ὅλοι φτιάχναμε τά πακέτα μας μέ τήν κρυφή ἐλπίδα πώς κάποιο θάμα θά γενεῖ καί θά τά ξαναλύσουμε, λίγο πρίν ἀπολύσει ἡ ἐκκλησιά, στίς 13 τοῦ Νοέμβρη, ὅρμησε ξαφνικά μέσα στά σπίτια ἡ χωροφυλακή κι ἀρχίνησε νά χτυπάει, ν' ἀρπάζει, νά μακελεύει.

"Οσους λείπανε ἀπό τά σπίτια τους δέν τούς ἀφήσανε μέσα νά μποῦν, μόνε τούς ὀδηγούσανε μέ τή βία στό Τερέ Πασί. Καί πάλι τότες σκεφτήκαμε τή σφαγή τῶν Ἀρμεναίων* καί γιά νά μήν ἔξαγριώσουμε τούς χωροφύλακες καί ύποστοῦμε τήν μοίρα ἐκεινῶν, ἀρπάξαμε ὅ,τι βρήκαμε πρόχειρο μπροστά μας καί τραβούσαμε στό Τερέ Πασί. Καί μείνανε στούς φούρνους ζεστά ψωμιά, τό ζυμάρι μέσα στήν πινακωτή νά φουσκώνει, καί φύγανε γυναίκες μέ τό ζυμάρι ἀκόμα ζεστό πάνω στά δάχτυλα.

Λίγο πιό ἀργά ἔφτασε ὁ καϊμακάμης καί διαμαρτυρηθήκαμε ἔντονα γιά τήν κακομεταχείριση καί τήν ἀθέτηση τοῦ λόγου του. Ἐκείνος τότε ἀπάντησε πώς ἥρθε ὑπερεπείγουσα ἐντολή νά κενωθεῖ ἀμέσως ἡ πόλη. "Ἐβαλε κάποια τάξη, ὅμως ἀπ' ὅσους φύγανε δέν ἐπέτρεψε σέ κανένα νά γυρίσει πίσω νά πάρει ὁ, τιδήποτε. Κι ἔτσι μείνανε μπόγοι δεμένοι νά περιμένουν, τιμαλφή καί σπίτια ἀμπάρωτα σάν μάτια ἀποθαμένου πού δέν τοῦ τά ἔκλεισε κανείς.

Κι ἡ ἔξοδος ἔξακολουθοῦσε. Ἡ νύχτα ἐπεφτε βαριά καί ὁ ούρανός

σφαγή τῶν Ἀρμεναίων: Τήν ἀποφάσισε τό 1915 τό κομιτάτο τῶν Νεοτούρκων.

Στήν περιοχή τῆς Τραπεζούντας διέταξαν τούς Αρμενίους νά ἀναχωρήσουν ὁμαδικά γιά ἀσφαλέστερους τόπους καί στήν πορεία τούς ἔσφαξαν.

ήταν έτοιμος νά κλάψει μαζί μας. Τότε άρχισε ό εξαλος δρόμος πρός τήν "Εσπια*" για νά βροῦμε κάποια σκέπη γιά τή νύχτα, ένω όλο και προσθέτονταν στήν ούρά Χριστιανοί διωγμένοι πρίν μιά μέρα άπο τό Σατού* κι άπο τό 'Εσελί* τής Έλεβης. Κι ένω οι πρώτοι φτάνανε μπροστά στήν "Εσπια, τό τέλος τής θλιβερῆς συνοδείας βρισκότανε άκομα στήν Κλεισέπορη*.

Κι ήτανε κάτι άφανταστο έκείνη ή πορεία μέσα στή μαύρη νύχτα και στήν ψιλή βροχή. "Ενα δάσος πού κινεῖται και καίεται άπο δαδιά, άπο κεριά, άπο άφανες* άναμμένες και τά κλάματα κι οι κραυγές τῶν μανάδων πού χάνανε τά παιδιά και μέσα σέ κείνη τή φωτισμένη κόλαση νά τά γυρεύουν, ένω άλλοι βουλιάζανε μέσα στά ριζοτόπια τοῦ Τοματζλού κι άλλοι χάναν τό δρόμο και τό χέρι τῶν δικῶν τους. Κι άκουγες σάν τά χαμένα άγριμια νά βγαίνουν ματωμένες άπο μέσα μας οι φωνές, Παναγή!!! Νικόλα!!! άπο κάτω... πιό δεξιά... μ' άκους, παιδί μου; Κι έρχότανε ή ήχω, ώι... ώι... μανίτσα.

'Ερωτήσεις

1. Άφοῦ διαβάσετε προσεχτικά τό κείμενο άπαντήστε στίς παρακάτω έρωτήσεις; α) Τί είδους γεγονός άφηγεται; β) Ποιά σειρά άκολουθεί στήν έκθεση τῶν γεγονότων; γ) Αναζητά τίς αιτίες πού τά προκάλεσαν; Οι άπαντήσεις σας θά δώσουν τά βασικά γνωρίσματα ένός χρονικοῦ.
2. Ό αφηγητής χρησιμοποιεῖ άπλα έκφραστικά μέσα και πρώτο πληθυντικό πρόσωπο στήν άφηγηση. Τί πετυχαίνει μέ αύτό τόν τρόπο νά μεταδώσει στόν άναγνώστη;

TATIANA ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΑΙΞ. Γεννήθηκε τό 1920 στήν Αθήνα. Σπούδασε γαλλική Φιλολογία. Ασχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία και συνεργάστηκε μέ πολλά φιλολογικά περιοδικά. Βιβλία της μεταφράστηκαν σέ ξένες γλώσσες. "Έργο της: Πλατεία Θησείου, Στό δρόμο τῶν άγγελων, Κοπιῶντες και πεφορτισμένοι, Ίδού ίππος χλωρός, Τά Σπαράγματα, Ή Τρίπολη τοῦ Πόντου κ.ἄ.

*Εσπια, Σατού, 'Εσελί, Κλεισέπορη: χωριά στήν περιοχή τής Τρίπολης. άφανα: άγκαθωτός θάμνος.

IX. Ὁ καημός τῆς ξενιτιᾶς

ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο...
(Δημοτικό)

ix. Ο καθηέδριος τύπος επανίσταται

Δημοτικά τραγούδια τής ξενιτιᾶς

Η ξενιτιά είναι θέμα πολύ σημαντικό γιά την έλληνική ζωή, όπου και για τη δημοτική μας ποίηση, πού καθρεφτίζει τη ζωή. Τό θέμα παρουσιάζεται ιδιαίτερα όχυρο σε ορισμένες έλληνικές περιοχές, όπως π.χ. στην Ήπειρο (Γιατί); Αυτά τά τραγούδια τά τραγούδια δείπνο και ξεπροβοδούσαν μ' αύτά όποιον έφευγε γιά τά ξένα. Γιά τόν "Έλληνα ή ξενιτιά είναι βαρύ κακό, βαρύτερο κι από τό θάνατο. Πρέπει βέβαια νά λάβουμε ύπόψη ότι τά τραγούδια έγιναν σέ έποκές πού οι μετακινήσεις ήταν δύσκολες, η καί άδυντας, και σέ κοινωνίες κλειστές, όπου οι δεομοί τών μελῶν μεταξύ τους ήταν πολύ στενοί.

'Ο Ζωντανός ό χωρισμός

Ανοιξε φλιβερή καρδιά και πικραμέν' άχειλι·
άνοιξε, πές μας τίποτες καί παρηγόρησέ μας.

– Παρηγοριά 'χ' ό θάνατος καί λησμοσύν' ό Χάρος,
ό ζωντανός ό χωρισμός παρηγοριά δέν έχει.
Χωρίζ' ή μάνα τό παιδί καί τό παιδί τή μάνα,
χωρίζουνται τ' άντρογυνα τά πολυαγαπημένα·
τώρα οντας χωρίζουνται, τά δέντρα ξεριζώνουν,
καί πάλ' όταν 'νταμώνουνται, τά δέντρα φύλλα βγάζουν.

Έρωτήσεις

1. Τί είναι ό ζωντανός ό χωρισμός; Γιατί αύτός δέν έχει παρηγοριά, ένω ό θάνατος έχει;
2. Τί σχέση έχουν τά δέντρα μέ τό χωρισμό καί τήν άνταμωση; Πώς λέγεται καί τί φανερώνει αύτός ό τρόπος έκφράσεως;

Βαρύτερη ή ξενιτιά

Ολα τά δέντρα τό πρωί δροσιά είναι γεμισμένα
καὶ μένα τά ματάκια μου δάκρυα εἰν' γεμισμένα
ἀπ' τόν καημό τῆς ξενιτιᾶς κι ἀπ' τήν πικρή ὄφράνια.
Ἡ ξενιτιά, ἡ φυλακή, ἡ φτώχεια, ἡ ὄρφανία
τά τέσσερα ζυγιάστηκαν σ' ἔνα βαρύ καντάρι
καὶ πιό βαριά ἡ ξενιτιά μέ τά πολλά φαρμάκια.

Ἐρωτήσεις

1. Μέ ποιούς τρόπους τό τραγούδι μᾶς δίνει τόν καημό τῆς ξενιτιᾶς;
2. Πῶς λέγεται καὶ τί φανερώνει ὁ τρόπος ἐκφράσεως πού ύπάρχει στούς δυό πρώτους στίχους;

Μάνα, πολλά μαλώνεις με

Μάνα, πολλά μαλώνεις με κι ἐγώ μισέψει* θέλω,
νά φύγω, νά ξενιτευτῶ, στά ξένα νά γυρίζω·
νά κάμεις χρόνους νά μέ ίδεις, χρόνους νά μ' ἀνταμώσεις,
νά 'ρθουνε, μάνα μ', οἱ γιορτές, οἱ μεγαλοβδομάδες,
νά πᾶς, μάνα, στήν ἐκκλησιά, νά κάμεις τό σταυρό σου
καὶ νά στραφεῖς στή μιά μεριά καὶ νά στραφεῖς στήν ἄλλη,
νά ίδεις μανάδες μέ παιδιά, γυναίκες μέ τούς ἄντρες
καὶ τοτεσάς*νά θυμηθεῖς πώς ἔχεις γιό στά ξένα,
νά θολαθοῦν* τά μάθια* σου τή θάλασσα νά βλέπεις.

Ἐρωτήσεις

1. Συνήθως τό κίνητρο πού ὡθεῖ τούς νέους στήν ξενιτιά είναι νά ἀποχτήσουν πλούτη καὶ νά ώφελήσουν ἔτσι τήν οἰκογένειά τους. Ἐδῶ ποιά είναι ἡ ἀφορμή;
2. Ποιά συνέπεια τῆς ξενιτιᾶς τονίζεται κυρίως στό ποίημα καὶ μέ ποιό τρόπο;

μισεύω: ξενιτεύομαι.

τοτεσάς: τότε (ἰδιωματισμός).

θολαθοῦν: θολωθοῦν.

μάθια: μάτια.

Τωρά είναι Μάης κι ἄνοιξη, τωρά είναι καλοκαίρι,
τώρα φουντώνουν τά κλαδιά κι ἀνθίζουν τά λουλούδια.
Τώρα κι ὁ ἔνος βούλεται στὸν τόπο του νά πάγει.
Νύχτα σελώνει τ' ἄλογο, νύχτα τό καλιγώνει*,
φκιάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια,
βάνει τά φτερνιστήρια του, ζώνει καί τό σπαθί του.
Κι ἡ κόρη, ὅπού τόν ἀγαπάει, κρατεῖ κερί καί φέγγει·
μέ τό 'να χέρι τό κερί, μέ τ' ἄλλο τό ποτήρι.
Κι ὅσα ποτήρια τόν κερνάει, τόσες βολές τοῦ λέγει:

- Πάρε μ', ἀφέντη, πάρε με, πάρε κι ἐμέ κοντά σου,
νά μαγειρεύνω νά δειπνᾶς, νά στρώνω νά κοιμᾶσαι,
νά γένω γῆς νά μέ πατᾶς, γιοφύρι νά διαβαίνεις,
νά γένω κι ἀσημόκουπα νά πίνεις τό κρασί σου·
ἐσύ νά πίνεις τό κρασί κι ἐγώ νά λάμπω μέσα.
- Κεῖ πού πηγαίνω, λυγερή, γυναίκες δέ διαβαίνουν·
ἐκεῖ είναι λύκοι στά βουνά καί κλέφτες στά δερβένια*
καί σένα παίρνουν, κόρη μου, καί μένα μέ σκλαβώνουν.

Ἐρωτήσεις

1. Γιά τί εἴδους χωρισμό μιλάει τό τραγούδι;
2. Πῶς δείχνεται ἡ ἀγάπη τῆς κόρης;
3. Νά συγκεντρώσετε δημοτικά τραγούδια τῆς Εενιτιάς ἀπό γνωστούς σας ἢ
ἀπό ἄλλα βιβλία.

καλιγώνω: πεταλώνω.

δερβένια: στενά περάσματα στά βουνά.

‘Η λαχτάρα τοῦ γερο-’Ανέστη

‘Ο ‘Αργύρης Έφταλιώτης ξενιτεύτηκε, όταν ήταν 17 χρονών κι ὅλη του τή ζωή τὴν πέρασε μακριά ἀπό τὴν πατρίδα. Στήν Ελλάδα ταξίδευε καμιά φορά, ἀλλά γιά λίγο καιρό. Πέθανε στά ξένα. Τό διήγημά του ‘Η λαχτάρα τοῦ γερο-’Ανέστη ἀνήκει στήν πρώτη καὶ καλύτερη συλλογή διηγημάτων, πού ἔξεδωσε τό 1894 μέ τὸν τίτλο Νησιώτικες ιστορίες.

Τήν πέρασε τή ζωή του κι ὁ γέρος ὁ ‘Ανέστης στήν ξενιτιά, ζωή παραδαρμένη, καραβοτσακισμένη ζωή. “Οχι δά καὶ πώς τή μάδησε τήν ψυχή του ἡ φτώχεια, πού μάλαμα ἐπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε. Ἀπό τέτοιους πόνους ἡ ψυχή του δέν ἐπαιρνε. Τόν κρυφότρωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σάν εἰδε καὶ ἀπόειδε πώς ἐλπίδα πιά δέν τοῦ ἀπόμεινε, σάν ἄρχισε κι ἔνιωθε στά γέρικα στήθια του τήν ἀνατριχίλα τοῦ Χάρου, τό ‘καμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιά τά παιδιακίσια λημέρια του.

‘Αλλιώτικος γέρος αὐτός ὁ ‘Ανέστης! Γιά τοῦ κόσμου τά μεγαλεῖα δέν τόν πολυεύμελε κιόλας. Όστόσο νά γυρίσει ἀπό τά ξένα καὶ νά φυτρώσει ἀνάμεσα στούς δικούς του μέ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπό χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δέν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολύ. Θά πεῖς, οἱ καθαυτό οἱ δικοί του συχωρεμένοι ὄλοι, κι ἄλλους ἀπ’ ἀνίψια καὶ τέτοιους δέ θ’ ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἵσως δυό τρεῖς ἑξαδέρφους, γέρους κι αύτούς. Μά νά πάλι, ἀπό δῶ τό γύριζε, ἀπό κεῖ τό γύριζε, δέν τοῦ πήγαινε. Τ’ ὄνειρό του ητανε νά ξαναφανεί στήν πατρίδα του, μά νά είναι καὶ κάτι. Δέν τό κατάφερε τ’ ὄνειρο; Τί νά πηγαίνει πιά τώρα καὶ νά τούς δείχνει τή γύμνια του! ‘Ελα ὅμως πού δέν τό θελε καὶ νά πεθάνει στά ξένα! Νά ζήσει στά ξένα, ναί· μέ τό σήμερα, μέ τό αὔριο, ζεῖς στά ξένα. Μά νά πεθάνεις στά ξένα καὶ σύγκαιρα οἱ πατριώτες σου νά γλυκοκοιμοῦνται στό μοσχομυρισμένο τους χῶμα – αὐτό δέν μποροῦσε νά τό βαστάξει ὁ γέρος.

Τ’ ὄνειρευότανε λοιπόν καί τό λαχταροῦσε ν’ ἀποθάνει στόν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μέ τ’ ἀπομεινάρια τοῦ είναι του. Νά πάει ὅμως μέσα στό χωριό καὶ νά πει πώς ἐγώ είμαι ὁ Τάδες, αὐτό δέν τ’ ἀποκοτοῦσε*.

ἀποκοτοῦσε: ἀποτολμοῦσε.

— „Επειτα είναι κι άργα. Ποιός θά μέ πονέσει πιά τώρα! ἔλεγε μονάχος του, καθώς ἄραζε τό βαπόρι σέ λιμάνι πού γειτόνευε μέ τ' ἀγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στή χώρα ἐκείνη, κι ἵσια στό σπιτάλι* μαζί μέ τό ἔχει του*.

— Νά μείνουν αύτά ἐδῶ, λέει στούς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δέ μοῦ είναι καί πολύ χρειαζούμενα. Ὁ πρῶτος πού ἀναλάβει κι είναι ἔτοιμος νά μισέψει,* τοῦ τά χαρίζετε.

Καί γίνεται ἄφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατά τή Σκάλα, βρίσκει πέραμα*, καί σ' ἔνα μερόνυχτο μέσα τηράει* τίς ὄλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ πού ἡ πλάστη λέσ καὶ λούζεται κάθε ταχινή* καί λαμπροφορεῖται θεοφώτεινη, ὄλοκάθαρη καὶ παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δέ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τά χαλίκια πού στρώνονται στήν ἀκρογιαλιά ἐκεῖ πού στά πρώτα του χρόνια ὁ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιά καὶ μ' ἀξένοιαστο νοῦ, ἐκεῖ ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος ἀπό τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τά μάτια του, τά χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἐξοχή, πού τό καλοκαίρι μονάχα τή θυμοῦνται οἱ χωριανοί καὶ τή διαλέγουνε γιά τά ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἄνοιξη ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν ὄλομόναχος στή λησμονημένη ἐκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια, κάθε φορά πού ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω καὶ τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τά χρόνια. Μιά πάνω στήν ἄλλη μαζευότανε στόν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιές οἱ ιστορίες, τά παλιά τά γλέντια, τά περασμένα τά πρόσωπα καὶ τά πράγματα, πού κάθε κύμα ἔλεγχες καὶ τά τραγούδαγε μέ τό γλυκό του μουρμουρήτο, ἐκεῖ πού πλαγιασμένος τώρα στόν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νά τίς δεῖ ἄλλη μιά καὶ νά τίς χύσει μές στήν ψυχή του τίς ἀνάλλαγες, τίς ἀγέραστες ὄμορφιές τῆς πατρίδας του.

Θά λεγες πώς ἀναστήθηκε μαζί μέ τό νοῦ του καὶ τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὡστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους ἀπό τή βαριά

σπιτάλι: νοσοκομείο.

τό ἔχει του: ἡ περιουσία του, ὅσα εἶχε μαζί του.

μισεύω: ξενιτεύομαι.

πέραμα: πλωτό μέσον· ἐδῶ καϊκι.

τηράω: κοιτάω.

κάθε ταχινή: κάθε πρωί.

τήν ξενιτιά καί τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιᾶς καρδιοχτύπια συνταραγμένο, χειροτέρευε ἀντί νά καλυτερέψει ἢ σάν τό φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τό βράδυ βράδυ, σάν ἄρχισε τό σκοτάδι καί πλάκωνε, κι αὐτός ἀκόμα λόγιαζε*, μέ τά μάτια ὄνειρισμένα, τ' ἀντικρινά τά βουνά ἐνός ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μέ τήν ἀντιφεγγιά τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἥλιου, μόλις τότε τό στοχάστηκε πῶς, ὅταν ξεπήδησε ἀπό τό καίκι κι ἔσυρε κατά τήν ἐξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ἐνός μερόνυχτου ψωμί νά πάρει μαζί του.

— Κι ἂν μείνω καί νηστικός μιά νυχτιά, τί πειράζει; λέει τότες, Θά μέ θρέψει τής πατρίδας τ' ἀγέρι ώς τό ταχύ*.

Κι ἀποκοιμήθηκε στήν ἀκρογιαλιά, δίπλα στής θάλασσας τό νανούρισμα, μέ τό ὑδοῦ μαγεμένο ἀπό τίς μύριες εἰκόνες, πού τίς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκείνες τίς ὥρες.

Δέν τά ξανάνοιξε πιά τά βαρεμένα του μάτια ό γέρος. Πιό γνωστικό κι ἀπό πολλούς φίλους τό κύμα, ἐπάνω στή μεγαλύτερη τήν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μέ τό μουρμουρητό του καί τήν ἔστειλε μιά καί καλή στόν αἰώνιο τόν ὑπνο.

Ἐρωτήσεις

- Γιατί ό γερο-Ἀνέστης δέ θέλει νά γυρίσει στό χωριό του καί γιατί εἶναι εύτυχισμένος ἐπιστρέφοντας στ' ἀκρογιάλι τοῦ νησιοῦ του; (Νά ἐπισημάνετε στό διήγημα ὅ,τι ἔχει σχέση μέ τήν εύτυχία του).
- Ο συγγραφέας χρησιμοποιεῖ διαδοχικά τούς κυριότερους ἐκφραστικούς τρόπους, πού μεταχειρίζεται κάθε πεζογράφος: τό διάλογο, τήν περιγραφή καί τήν ἀφήγηση. Γιατί τό κάνει αὐτό;
- Νά μελετήσετε καλά τό διήγημα καί νά ἀταντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα: α) ποιά ἐπίθετα, πού ἔχουν σχέση μέ τό γέρο-Ἀνέστη καί τή ζωή του, ἔχωριζετε ἀπ' ὅλο τό διήγημα; β) γιατί ό συγγραφέας τοποθετεῖ τήν ἐπιστροφή τοῦ γερο-Ἀνέστη τήν ἀνοιξη; γ) ἡ περιγραφή τής φύσης ἔχει σχέση μέ τήν ψυχική κατάσταση τοῦ ἥρωα; δ) γιατί ό γερο-Ἀνέστης θυμάται τίς εύτυχισμένες στιγμές τής ζωῆς του;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μόλυβο τής Λέσβου καί πέθανε στήν Ἀντίμπ τής Γαλλίας. Ξενιτεύτηκε σέ ήλικια δεκαεφτά χρονῶν καί πέρασε ὅλη του τή ζωή στά ξένα ώς ἔμπορος ἢ ἐμπορικός ύπαλληλος (Μάντσεστερ, Λίβερπουλ, Βομβάνη). Ἡταν μαζί μέ τόν Πάλλη ἀπό τούς πρωτοπόρους τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἔργα του:

λογιάζω: βλέπω, παρατηρώ.
ώς τό ταχύ: ὡς τό πρωί.

α) ποίηση: Παλιοί σκοποί, β) διηγήματα: Νησιώτικες ίστορίες, Φυλλάδες του Γεροδήμου, γ) μεταφράσεις: 'Ομήρου 'Οδύσσεια (Οι ραψωδίες α-φ). Επειδή έζησε στήν ξενιτιά, μέ τά διηγήματά του (κυρίως τίς Νησιώτικες ίστορίες) έκφράζει όλη του τή νοσταλγία γιά τό νησί και τούς άνθρωπους του.

‘Αργύρης’ Έφταλιώτης

‘Αληθινό παραμύθι

Τό διήγημα άνήκει στίς Νησιώτικες ίστορίες και άναφέρεται στήν άποδημία. Ξενιτεμένος και ό ίδιος ό συγγραφέας χρόνια στήν Αγγλία και στίς Ινδίες (έργαζόταν στόν έμπορικό οίκο τών Ράλληδων πού είχε τήν έδρα του στήν Αγγλία) δείχνει μιά ιδιαίτερη εύαισθησία σε ‐, τι έχει σχέση μέ τήν ξενιτιά.

Ταξίδευα τίς προάλλες άπό τό νησί μας στήν Πόλη. Σάν βρίσκουμαι σέ ταξίδι, θέλω νά ρωτῶ και νά μαθαίνω μαζί μέ ποιούς ταξίδεύω. Τό βαπτόρι μιας πολλούς έπιβάτες δέν είχε, μά σάν άγγιξαμε* στή βορινή πόλη* του νησιοῦ, άνεβηκε κάποιος, πού μοῦ φάνηκε σάν παράξενος. Φράγκικο ήθος*, φράγκικοι τρόποι, ώς και περπατηξιά φράγκικη. Κι ώστόσο τόν άχόρταγο τό βαρκάρη του τόνε στόλιζε μέ καθάρια ρωμαίικα!*

– Τί πράμα νά είναι πάλι αύτός! είπα μόνος μου.

Σάν εκείνησε τό βαπτόρι, τόνε σιμώνω, τόνε χαιρετῶ, κι άνοιγω όμιλες μαζί του.

– Καί πούθε είστε; τοῦ λέγω.

*άγγιζω: πιάνω, πλησιάζω.

βορινή πόλη: ή Μόλυβος τής Μυτιλήνης (άρχαία Μήθυμνα).

ήθος: χαρακτήρας.

τόν στόλιζε μέ καθάρια ρωμαίικα: δηλ. τόν εβριζε.

- Άπο τό μέρος ποιύ μέ είδατε νά μισεύω*.
- Καί γιά ποῦ, ἀν θέλει ὁ Θεός;
- Γιά τήν Εύρώπη. Πέρασα ἐκεῖ τή νιότη μου ὅλη. Ἡρθα νά δῶ τούς δικούς μου. καί τώρα γυρίζω πίσω.

Μέ τά λόγια γενήκαμε φίλοι. Καθίσαμε στό κατάστρωμα οι δυό μας τό βράδυ και κοιτάζοντας τήν ἡμερη θάλασσα μπρός και τά βουνά ἀντικρύ, λέγαμε, ἐγώ τά δικά μου καί κείνος τά δικά του.

"Ήτανε μεγάλη καί πολυπαθιασμένη ἡ ἱστορία του. Μέ παρακάλεσε σύμως νά μή τήν ξαναπώ κανενός, ἐξόν αυτό τό μικρό μέρος πού θά σᾶς δηγηθώ τώρα:

—"Εφυγ' ἀπό τό νησί μας μικρός μικρός. Κι ἵσια στά μακρινά τά ξένα. Ἰσια στήν Εύρώπη, ἐκεῖ πού λέτε σείς οί πολύξεροι πού είναι τά φῶτα, μά 'γώ τήνε βρῆκα γεμάτη σκότος καί καταχνιά, καί τό λησμοβότανο* στά θλιβερά μονοπάτια της! Εἴκοσι χρόνια μέ μισοκοίμιζε τό φοβερό βοτάνι. Εἴκοσι χρόνια μ' ἔτρωγε σκουλήκι κρυφό, τής πατρίδας ὁ ἀθάνατος πόθος, πού μήτε μιά Εύρώπη δέ σώνει νά τόν ξεριζώσει ὄλότελα.

Στά εϊκοσι τά χρόνια τό καταπόνεσε ἡ λαχτάρα τό λησμοβότανο. Ξύπνησε ή καρδιά μου, ξύπνησ' ὁ νοῦς μου, ὅλα μου ξύπνησαν καί πατρίδα ζητοῦσαν.

Πάιρνω τό βαπόρι κι ἵσια κάτω κατά τά νησιά μας. Τά βρῆκα ὄλα στόν τόπο τους! Όλα γελοῦσαν ἀκόμα, καθώς πού γελοῦσαν τότες ποῦ μέ κατευόδωναν. Κι ο ἥλιος, σάν νά 'ξερε κι αύτός τό τί υπόφερε ἡ ράχη μου ἐκεῖ ἀπάνω, δός του καί μοῦ τή ζέσταινε, ώσπου μούδιαζα ἀπό τήν εύχαριστηση.

'Ο καημένος ὁ πλοιάρχος τοῦ μικροῦ βαποριοῦ πού μ' ἔφερνε στήν πατρίδα μου, μόνο πού δέν ἔκλαψε σάν τά 'μαθε ὅλ' αύτά. "Ήτανε βράδυ βράδυ σάν φτάσαμε, κι ώσπου ν' ἀράξει τό βαποράκι στόν κόρφο μας, σκοτεινίασε κιόλας. Κι ἔβλεπες πού ἄναβαν ἔνα τά φῶτα τών σπιτιών ἀντικρύ.

— Βάλε τώρα φωτιά, καπετάνιο!

Πηγαίνει ὁ γέρος στό κανόνι, μά δέν παίρνει φωτιά! Τρέχει λοιπό στή σφυρίχτρα κι ἀμέσως ἀρχινάει ἔνα βοητό πού θαρροῦσες καί πετάχτηκε κανένας δράκος ἀπό τά σπλάχνα τής γῆς, καί σφύριζε μισή ώρα νά πάρει ἀναπνοή.

—"Ε, φτάνει, καπετάνιο! Τό καταλάβανε. Νά ἡ βάρκα πού ἔρχεται.

"Ηρθε ἡ βάρκα μέ μερικά παλικαράκια χαρούμενα. Ἀνεβήκανε γλή-

μισεύω: ξενιτεύομαι.

λησμο(νο)βότανο: τό βοτάνι τής λησμονιάς.

γορα και με καλοσωρισανε ντροπαλα ντροπαλα. – Για δες ζει, που αντις να με παρουνε με τα λεμόνια υστερ απο τοση απονεσια, τα καημενα τα παιδια να με ντρεπουνται, λεει, και να δακρυζουν κιολας!

– Και ποιοι ειστε σεις;

– Έγω ειμαι ο άδεξιμιος* σου.

– Έγω ο ξαδερφος σου – ο άνεψιος σου, ο γαμπρος σου.

Πικρος κι αναπιδος εισαι, ω κόσμε, μα ζχεις και τις παράξενες σου τις γλύκες.

“Εσκιζε η βάρκα τα κύματα και πήγαινε κατα τη σκάλα*.

Ακόμα δεν έδεσε το παλαμάρι ο μπαρμπα-Σταμάτης, και δρόμο να προφτάσει πρώτος τα συχαρίκια.

– Τώρα πια δε με γελατε, φώναξα σάν πάτησα χῶμα. Σᾶς ξέρω όλους ζσας. Νά ο θειός μου! “Ασπρισε όμως! Νά κι ο χουβαρντάς ο Ζήσης με το πονηρό του γέλιο!

Δέν μπόρεσα να πάω μπρός. Στάθηκα λιγάκι, τούς πήρα τριγύρω μου, γύρεψα να τούς μιλήσω, ήθελα να τούς πως τάχατις δέν αλλαξαν, και πώς μοῦ φαινότανε σά να μήν έφυγα ποτές από κοντά τους. Δέν μπόρεσα ν' ανοίξω το στόμα μου. Άκουμπτησα πάνω στό γέρο τό θειό μιά στιγμή, σφουγγίσαμε τα δάκρυα μας και ξεκινήσαμε από τη σκάλα, με τό φανάρι.

Πηγαίνοντας, στέκουμουν κάποτες να κοιτάξω έδω καινούριο σπίτι, ζει ί δρόμο καινούριο, περιβόλια κει πού αφήκα χαλάσματα, άργαστήρια κει πού ήξερα βράχους. Και θαρρούσα πώς ήμουν και δυό φορές άφηλότερος ζει πέρα, μικρά μικρά καθώς φαίνουνταν όλα. Τούς τό λεγα και γελούσαν.

‘Απο μέσα όμως με βασάνιζε βαριά συλλογή. Συλλογιόμουν κι ζλεγα πώς ν’ ανταμώσει ανθρωπος μάνα υστερ απο τόσα χρόνια, πατέξε γέλασε δέν είναι, και πώς χρειάζεται δω θάρρος και θάρρος, να μήν πάθει τίποτις κι ή γριά. Πήρα λοιπόν τόν άέρα πού παίρνουν οι μεθυσμένοι, σάν θέλουνε να δείξουν πώς δέ μέθυσαν τάχα. Περπατούσα γερά και χτυπούσα τό ραβδί μου κάτω μ’ απόφαση. Ή καμένη ή γριά μοῦ ζλεγε κατόπι πώς και κείνη τήν ίδια τήν απόφαση πολεμούσε να κάμει. Κι ετσι βρεθήκαμ’ ξαφνα ό ένας αντίκρου στόν άλλονα! Σέ μιά στιγμή άκουμπτησανε τα δυό πρόσωπα τό ένα στ’ άλλουνού τόν ώμο. Λέξη δέν άκουγες. Παραστεκόντανε σαράντα ώς πενήντα δικοι και φίλοι, με μιά κατάνυξη, σάν να βλεπαν ιερό μυστήριο. Κι ήταν τό ιερό

*άδεξιμος: άναδεξιμός, άναδεχτός, βαφτιστικός.

*σκάλα: αποβάθρα.

τερο μυστήριο τῆς ζωῆς μου, γιατί ἔνα φιλί μοῦ σφούγγιζε μιᾶς ἀλάκερης ζωῆς ἀμαρτίες!

΄Ανασηκώνω τά μάτια μου νά δῶ τριγύρω μου, καὶ μέ παίρνει μιὰ κοπέλα στήν ἀγκαλιά της κλαίγοντας. Μοῦ εἶπαν πώς ἦταν ἡ ἀδερφή μου!

– Τί ὅμορφη πού εἶσαι, τῆς εἶπα, γυρεύοντας νά χωρατέψω, καὶ πνίγηκαν τά λόγια στά δάκρυα. Ήτανε λίγω μηνῶν νύφη, μὲ γαμπρό πλάγι της, πού περίμενε κι αὐτός νά μ' ἀγκαλιάσει. Πιάνω τό χέρι του καὶ τοῦ λέγω. – «Ἐσύ μοῦ τήν ἔκαμες ἔτσι ὅμορφη, γιατί ἦταν ἀγριοκάτσικο, σάν τήν ἔπαιρνα στά γόνατά μου τεσσάρω χρονῶ μικρούλα». Γυρίζω καὶ ξαναβλέπω τά μάτια της, καὶ, «Σέ γνωρίζω τώρα», τῆς κάνω, «μεγάλωσες, μά δέν ἄλλαξες».

Κι ἔτσι παίζοντας καὶ κλαίγοντας πέρασα τήν τρομερή αύτή εὔτυχία, πού ταίρι δέν ἔχει στόν κόσμο.

Σάν μπήκαμε σπίτι, μέ πήρανε στό σαλόνι. Τό σπίτι ἦταν ἀπάνω κάτω τό ἔδιο, μά τά ἐπιπλα φράγκικα τώρα!

– Ανάθεμά σε, Φραγκιά, πού ώς καί δῶ ἥρθαν τά σημάδια σου, εἶπα στό νοῦ μου. Μά δέν πρόφτασα νά ξεστομίσω τίποτις, γιατί γέμισες ἀμέσως τό σπίτι τρεῖς γενεές, τίς δυό πού ἤξερα, (έξόν εκείνους πού μισέψωνε γιά τ' ἀγύριστο τό ταξίδι), καὶ τήν καινούρια πού ξεφύτρωσε κατόπι.

Τί χάζι, σάν τά 'παιρνα ἔνα ἔνα τά παιδιά τῶν παιδιῶν πού γνώριζα, καὶ τούς ἔλεγα τίνος ἦταν. – Έσύ εἶσαι τοῦ δείνα, ἐσύ τῆς τάδε. Καὶ κανένα λάθος δέν ἔκαμα! Καὶ δῶσ' του γέλια, γιά νά ξεχαστοῦν κι οἱ παλιες οι πίκρες.

Νά παρασταίνω τήν ἀντάμωση καθενός παλιοῦ φίλου καὶ δικοῦ, χρειάζεται πιότερη ώρα. Σᾶς λέω μοναχά πώς κάθε καινούριο πρόσωπο ἦταν κι ἀπό 'να νιώσμα*, καὶ κάθε φορά τό 'βρισκα! Τόσο καλά τά θυμούμουν τά παλιά τά χρόνια.

΄Ε, παλιά χρόνια! Βρίσκω πάλι τή χάρη σας καὶ τή γλύκα σας! Βρίσκω τόν ἀποκρέβατο* μέ τά σύκα, τ' ἀρμάρι μέ τά γλυκά, τίς τηγανίτες τό πρωί πρί νά φέξει, καθετίς πού σοφίζουνται οἱ μανάδες, γιά νά μᾶς ξανακάμουν παιδιά, κι ἄς ἀσπρισαν τά μαλλιά μας! Σᾶς βρίσκω στίς παλιές καρδιές καὶ στά παλιά τά τραγούδια – μά σάν πηγαίνω στά καινούρια τά σπιτικά καὶ βλέπω καινούρια πρόσωπα κι ἀκούγω καινούρια πρά-

νιώσμα: πρόβλημα, αἰνιγμα.

ἀποκρέβατος: ειδικός χώρος τοῦ σπιτιοῦ, δηπου ἀποθηκεύονται καρποί καὶ ἔλιές.

ματα, σκεπάζεται ή ψυχή μου και θαρρῶ πώς ξενιτεύτηκα πάλι! Ἐπειδή τά 'φεραν καί δῶ τοῦ «πολιτισμοῦ» τά κουρέλια ἀπό τή Σύρα κι ἀπό τήν Πόλη, ἀνθρώπεψε τάχα καί δῶ τό ρωμαίικο και τά 'χασαν ὅλα τους τά νησιώτικα, ώς και τά τραγούδια τά 'χασαν! "Ἄχ, τραγούδια τῆς πατρίδας μου πονεμένα! Ἐγώ ο ξενιτεμένος σᾶς τραγουδοῦσα κι οι ἀξενίτευτες ἐκείνες κοπέλες δέν ἥθελαν πιά νά σᾶς ξέρουνε, μόνο τσαμπούνιζαν*

κορακίστικα* τραγουδάκια τῆς ἐποχῆς!

— Πάμε στήν ἔξοχή μας, λέω μιά μέρα τῆς μάνας. Κι ας είναι κι Ὁκτώβρης μήνας. Ἔκει δέ θ' ἄλλαξε τίποτις.

Κι ἔτσι ἦταν. Ὁ πύργος, οἱ λεῦκοι* κοντά του, ἡ βρύση στό πλάγι, οἱ πλάτανοι παραπάνω, τά κοπάδια στά βουναράκια τριγύρω μέ τά κουδούνια τους, πού ἔλεγες και κρατοῦσαν τόν ἵσιο τῆς φλογέρας, ἡ θάλασσα παρακάτω, ὅλα, ὅλα τά ἤδια. Μήτε γεράσανε, μήτε θά γεράσουν ποτέ τους. "Ἔτοιμα νά σέ χαιρετίσουν και νά σ' ἀναστήσουν, ὅσο γέρος, ὅσο βαρεμένος κι ἄν είσαι!

Παίρνω τή γριά μου στό ξωκλήσι τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Προσκύνοῦμε, ἀνάβουμ' ἔνα κερί και τάζουμε νά περάσουμε μαζί τά στερνά στερνά χρόνια ἔκει πέρα.

— Μόνο νά ξαναπάω ἄλλη μιά, τῆς λέω, κι ὄρκο σοῦ τό κάνω πώς δέν ἀργῶ τώρα.

Εἶδε τή λαχτάρα μου και δέν είπε ὅχι. Μόνο γύρισε τά μάτια της κατά τή θάλασσα και τραγούδησε ἔνα παλιό τραγούδι τοῦ μακαρίτη, τοῦ γέρου της:

'Η θάλασσα ξεβούρκουσι* τά ράχτα* πᾶ τοί δέρνει,
τοί πάλι ξαναβούρκουσι, πάλι στά ράχτα δέρνει.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μέ φράσεις τοῦ κειμένου τόν τρόπο μέ τόν ὅποιο ἐκφράζεται ἡ ἐντονη νοσταλγία τοῦ ξενιτεμένου.

τσαμπουνίζω: κλαυθμηρίζω, φλυαρῶ.

κορακίστικα τραγούδια: ἐλαφρά τραγούδια σέ ἀκατάληπτη γλώσσα.

οἱ λεῦκοι: οἱ λεῦκες.

ξεβούρκουσι: ξεβούρκωσε, γαλήνεψε.

ράχτα: βράχια. Πρόκειται γιά παλιό τραγούδι τοῦ νησιοῦ σέ τοπικό ἴδιωμα:

'Η θάλασσα φουρτούνιασε, τά βράχια πάει και δέρνει
και πάλι ξεφουρτούνιασε, πάλι τα βράχια δέρνει.

2. Ό ξενιτεμένος βρήκε, λέει, τήν Εύρώπη «γεμάτη σκότος καί καταχνιά». Τί θέλει νά πεῖ;
3. Πῶς κρίνει τόν ἔξευρωπαϊσμό στόν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν συγγενῶν του;
4. Ἀκολουθεῖ ό συγγραφέας χρονολογική σειρά στήν ιστορία ή όχι; Τί πετυχαίνει μέ αύτή τήν τεχνική;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 172.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ἐπιστροφή

Μέ σπαραγμό κρατώντας τή βαριά καρδιά μου
βρήκα τό πατρικό μου σπίτι νά κοιτάζει,
μές ἀπ' τίς φυλλωσιές, σάν ἄλλοτε, τή δύση
μέ σπαραγμό κρατώντας τή βαριά καρδιά μου...

Γοργά τό τζάκι ή μάνα μου τρέχει ν' ἀνάψει.
Κι ἐνῶ ἀπ' τήν πόρτα βλέπω τίς γλυκές του λάμψεις,
μέ σπαραγμό κρατώντας τή βαριά καρδιά μου,
δέ μπαίνω μέσα. Ἀπέξω κάθομαι καί κλαίω...

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἐκφράζει ὁ ποιητής μέ τό ποίημά του αύτό;
2. Νά βρείτε τίς εἰκόνες πού ύπαρχουν στό ποίημα καί νά ἐξηγήσετε, γιατί τίς χρησιμοποίησε ὁ ποιητής;
3. Γιατί ὁ ποιητής δέ μπαίνει μέσα στό σπίτι;
4. Οί ποιητές πολλές φορές ἐπαναλαμβάνουν λέξεις, στίχους ή καί ὄλόκληρες στροφές γιά νά τονίσουν μά iδέα. Ποιός στίχος ἐπαναλαμβάνεται στό ποίημά μας καί ποιά iδέα τονίζεται μέ τήν ἐπανάληψή του;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 31.

Λορέντζος Μαβίλης

Πατρίδα

Ο ποιητής Λορέντζος Μαβίλης έζησε πολλά χρόνια στή Γερμανία. Έκει – στό Μόναχο συγκεκριμένα – ἔγραψε και τό παρακάτω ποίημα τό 1888.

Πάλε ξυπνάει τῆς ἄνοιξης τ' ἀγέρι
στήν πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα,
σάν νύφ' ἡ γῆ, πόχει ἄμετρα ἄνθη προίκα,
λάμπει, ἐνῶ σβηέται τῆς αύγης τ' ἀστέρι.

Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μέ ταίρι,
ἐδῶ βουίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα·
τή φύση στήν καλή της ὥρα ἐβρῆκα,
λαχταρίζει ἡ ζωή σ' ὅλα τά μέρη.

Κάθε μοσκοβὸλιά καί κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάρηδημα ξυπνάει
πόθο στά φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα

νά σου ξαναφιλήσω τ' ἄγιο χῶμα,
νά ξαναϊδῶ καί τό δικό σου Μάη,
ὅμορφή μου, καλή, γλυκιά πατρίδα.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα δίνει ὁ ποιητής στίς δυό πρώτες στροφές; Νά βρείτε τίς λέξεις πού συνθέτουν τήν εἰκόνα.
2. Πῶς συνδέονται νοηματικά οἱ δυό τρίστιχες στροφές μέ τίς προηγούμενες; Μέ ποιά λέξη κυρίως γίνεται ἡ σύνδεση;
3. Τί φανερώνει τό ποίημα; Γιατί ὀνομάζεται Πατρίδα καί ὅχι Ἅνοιξη;
4. Πῶς λέγεται αὐτό τό εἶδος τοῦ ποιήματος καί ποιά είναι τά χαρακτηριστικά του;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 92.

Γιωργος Σεφέρης

‘Ο γυρισμός του ξενιτεμένου

Τό ποίημα γράφτηκε στήν Αθήνα τήν άνοιξη του '38. Περιέχεται στήν συλλογή ‘Ημερολόγιο καταστρώματος (Α). Δίνουμε τίς τρεῖς πρώτες στροφές.

Παλιέ μου φίλε, τί γυρεύεις;
Χρόνια ξενιτεμένος ήρθες
- μέ είκόνες πού ἔχεις ἀναθρέψει
κάτω ἀπό ξένους οὐρανούς
μακριά ἀπ' τό τόπο τό δικό σου».

«Γυρεύώ τόν παλιό μου κῆπο·
τά δένδρα μοῦ ἐρχονται ὡς τή μέση
κι ὅμως σάν ήμουνα παιδί^{τόπον}
ἔπαιζα πάνω στό χορτάρι
κάτω ἀπό τούς μεγάλους ἵσκιους
κι ἔτρεχα πάνω σέ πλαγιές
ῶρα πολλή λαχανιασμένος».

«Παλιέ μου φίλε, ξεκουράσου,
σιγά σιγά θά συνηθίσεις·
θ' ἀνήφορίσουμε μαζί^{τόπον}
στά γνώριμά σου μονοπάτια.
θά ξαποστάσουμε μαζί^{τόπον}
κάτω ἀπ' τό θόλο τῶν πλατάνων
σιγά σιγά θά 'ρθοῦν κοντά σου
τό περιβόλι κι οί πλαγιές σου»...

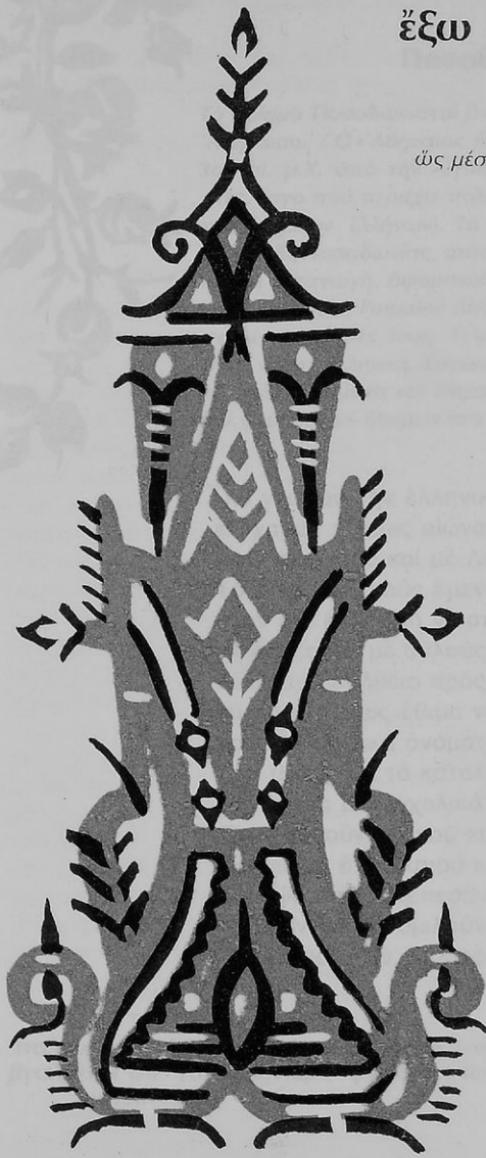
Έρωτήσεις

1. Τί γυρεύει νά βρει στήν πατρίδα του ὁ ξενιτεμένος καί τί βρίσκει; Ποῦ ὄφει-
λεται ή ἀλλαγή τῶν ἐντυπώσεων;
2. Ποιό αἴσθημα τόν βασανίζει;
3. Τό ποίημα είναι γραμμένο μέ μορφή διαλογική. Σᾶς θυμίζει κανένα δημοτικό^{τόπον} τραγούδι μέ τό ίδιο θέμα;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 147

X. Ό ελληνισμός εξω ἀπό τά σύνορα

καί τήν Κοινήν Ἑλληνική Λαλιά
ώς μέσα στήν Βακτριανή τήν πήγαμεν
(Κ. Π. Καβάφης)

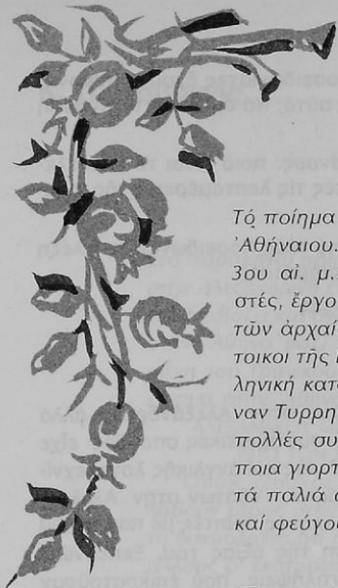
ρέπταιρά, Ο... X

αρχόντα τὸ διάβολον

τοιούτοις γενετήσεις αρίστης της συνάντησης της περιπολού μου
είδοντας βραχίονας αριστερά πεντεπαρθυρωμένης στον οποίον τρίας γραμμών
ταυτότητα εργάζονται ώρα οπαδός τού
Ερμοῦ 1.11.20.

Πάντα ποιεῖ ο θεός, καὶ γενετήσεις
κούρος Ερυταίνος, ποιεῖ
τοιούτης ταυτότητας ποιεῖ
τοιούτης της Ερυθρούς ουρανού,
ποιεῖ ταυτότητας ποιεῖ τοιούτης της θεού της

Ποσειδωνιάται

Τό ποίημα Ποσειδωνιάται βασίζεται σέ μια πληροφορία του 'Αθήναϊου. ('Ο·'Αθήναϊος ήταν "Έλληνας συγγραφέας τοῦ ζου αἱ. μ.Χ. ἀπό τὴν Αἴγυπτο. Ἐγραψε τούς Δειπνοσοφιστές, ἔργο πού περιέχει πολύτιμες πληροφορίες γιά τή ζωή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων). Τό σχετικό χωρίο του λέει: «Οἱ κάτοικοι τῆς Ποσειδωνίας, στὸν τυρρηνικό κόλπο, ἐνῶ εἶχαν Ἑλληνική καταγωγή, ἀφομοιώθηκαν ἀπό τοὺς ντόπιους κι ἔγιναν Τυρρηνοὶ ἡ Ρωμαῖοι: ἄλλαξαν γλώσσα καθώς καὶ τίς πιό πολλές συνήθειες τους. Τελοῦν ὅμως ἀκόμα καὶ τώρα κάποια γιορτή Ἑλληνική. Συγκεντρώνονται τότε, ξαναθυμοῦνται τά παλιά ὄνόματα καὶ ἔθιμα, κλαίνε γιά τό κατάντημά τους καὶ φεύγουν μέ δάκρυα στά μάτια».

Τήν γλώσσα τήν ἑλληνική οἱ Ποσειδωνιάται
ἐξέχασαν τόσους αἰώνας ἀνακατευμένοι
μέ Τυρρηνούς καὶ μέ Λατίνους κι ἄλλους ξένους.
Τό μόνο πού τούς ἔμενε προγονικό
ήταν μιά ἑλληνική γιορτή, μέ τελετές ὡραίες,
μέ λύρες καὶ μέ αὐλούς, μέ ἀγῶνας καὶ στεφάνους.
Κι εἶχαν συνήθειο πρός τό τέλος τῆς γιορτῆς
τά παλαιά τους ἔθιμα νά διηγοῦνται
καὶ τά ἑλληνικά ὄνόματα νά ξαναλένε,
πού μόλις πιά τά καταλάμβαναν ὄλιγοι.
Καί πάντα μελαγχολικά τελείων' ή γιορτή τους.
Γιατί θυμοῦνταν πού κι αύτοί ἡσαν "Ἐλληνες –
'Ιταλιῶται* ἔναν καιρό κι αύτοί·
καὶ τώρα πῶς ἔξεπεσαν, πῶς ἔγιναν,
νά ζοῦν καὶ νά ὄμιλοῦν βαρβαρικά
βγαλμένοι* – ὡ συμφορά! – ἀπ' τόν ἑλληνισμό.

*Ιταλιῶται: Οἱ "Ἐλληνες ἀποικοι τῆς Κάτω 'Ιταλίας.
βγαλμένοι ἀπ' τόν ἑλληνισμό: βγαλμένοι ἔξω ἀπό τόν ἑλληνισμό, ἀφελληνισμένοι.

Έρωτήσεις

1. Ποιό είναι τό κύριο έλληνικό στοιχείο πού οι Ποσειδωνιάτες έχουν λησμονήσει; Σέ ποιά σημεία τού ποιήματος άναφέρεται αύτό; Νά σχολιάσετε τή θέση του μέσα στό ποίημα.
2. Μέ λύρες καί μέ αύλούς, μέ άγωνας καί στεφάνους: ποιό είναι τό άποτέλεσμα πού έπιδιώκει ό ποιητής άναφέροντας αύτές τίς λεπτομέρειες τής γιορτής;
3. Μπορείτε νά φανταστείτε τί περιεχόμενο είχε γιά τούς Ποσειδωνιάτες ή λέξη έλληνισμός, πού άναφέρεται στό τέλος τοῦ ποιήματος;
4. Νά έπισημάνετε τούς λόγιους τύπους στό ποίημα.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ (1863-1933). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν 'Αλεξάνδρεια, άλλα καταγόταν από τήν Κωνσταντινούπολη. Δέν έκανε συστηματικές σπουδές· είχε δόμας μεγάλη ένημέρωση πάνω σέ θέματα τής γαλλικής καί αγγλικής λογοτεχνίας. Έργαζόταν ως ιδιωτικός ύπαλληλος στήν 'Εταιρεία 'Υδάτων στήν 'Αλεξάνδρεια. Θεωρείται από τούς σηματικότερους Νεοέλληνες ποιητές μέ παγκόσμια αναγνώριση τής δέξιας του. Ξεπερνώντας τίς αντιλήψεις, πού έπικρατούσαν τότε στήν 'Ελλάδα γιά τήν ποίηση, άκολουθησε δικό του δρόμο στή σύνδεση τοῦ στίχου, πού τόν άπαλλαξε από καθετί περιττό καί πομπώδες. Φαινομενικά ή ποίησή του μοιάζει μέ πεζολογία. "Αν προσέξουμε δόμας καλύτερα, θά διαπιστώσουμε ότι τά ποιήματά του έκφραζουν τίς λεπτότερες συναισθηματικές άποχρώσεις.

'Ο Καβάφης άντλει τά θέματά του από τόν κόσμο τής έμπειρίας του καί από τό ιστορικό μας παρελθόν, ίδιαίτερα τής άλεξανδρινής περιόδου. "Ολο τό ποιητικό του έργο, πού ό ίδιος είχε παρουσιάσει όσο ζοῦσε, έκδόθηκε γιά πρώτη φορά στήν 'Αθήνα τό 1935 μέ τίτλο *Ποιήματα*. Τό 1968 δημοσιεύτηκαν τά άνεκδοτα ποιήματά του.

Κ. Π. Καβάφης

Στά 200 π.Χ.

Στό παρακάτω ποίημα ό Καβάφης μᾶς μεταφέρει στό 200 π.Χ., δηλαδή στήν ἀλεξανδρινή ἐποχή. Φαντάζεται ότι ἔνας Ἑλληνας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαβάζει καὶ σχολιάζει τὴν ἐπιγραφή πού ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔστειλε στήν Ἀθήνα μαζί μὲ τριακόσιες περσικές ἀσπίδες, λάφυρα ἀπό τή μάχη τοῦ Γρανικοῦ, γιά νά τοποθετηθοῦν στόν Παρθενώνα, ὡς ἀφιέρωμα στήν Ἀθηνᾶ. Ἡ ἐπιγραφή ἔλεγε:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΛΗΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΤΩΝ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΩΝ.

"Οπως ξέρουμε ἀπό τήν Ἰστορία, οι Λακεδαιμόνιοι ἀρνήθηκαν νά λάβουν μέρος στήν ἐκστρατεία τῶν Ἐλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν μέ τή δικαιολογία ότι ἡ παράδοσή τους δὲν τούς ἐπέτρεπε ν' ἀκολουθοῦν ἄλλους σ' ἐκστρατεία, ἀλλά νά είναι οἱ Ἰδιοί ἀρχηγοί.

Μποροῦμε κάλλιστα νά φαντασθοῦμε πώς θ' ἀδιαφόρησαν παντάπασι* στήν Σπάρτη γιά τήν ἐπιγραφήν αὐτή. «Πλήν Λακεδαιμονίων», μά φυσικά. Δέν ήσαν οι Σπαρτιᾶται γιά νά τούς ὅδηγοῦν καὶ γιά νά τούς προστάζουν σάν πολυτίμους ὑπηρέτας. "Ἀλλωστε μιά πανελλήνια ἐκστρατεία χωρίς Σπαρτιάτη βασιλέα γι' ἀρχηγό δέν θά τούς φαίνονταν πολλῆς περιωπῆς*. "Α βεβαιότατα «πλήν Λακεδαιμονίων».

Εἶναι κι αὐτή μιά στάσις. Νιώθεται.

"Ετσι, πλήν Λακεδαιμονίων στόν Γρανικό· καὶ στήν Ἰσσό μετά· καὶ στήν τελειωτική τήν μάχη, ὅπου ἐσαρώθη ὁ φοβερός στρατός, πού στ' "Αρβηλα συγκέντρωσαν οἱ Πέρσαι: πού ἀπ' τ' "Αρβηλα ξεκίνησε γιά νίκην κι ἐσαρώθη.

παντάπασι: ἐντελώς, ὀλότελα.

πολλῆς περιωπῆς: πολύ σπουδαία.

Κι ἀπ' τήν θαυμάσια πανελλήνιαν ἐκστρατεία,
τήν νικηφόρα, τήν περίλαμπρη,
τήν περιλάλητη, τήν δοξασμένη
ώς ἄλλη δέν δοξάσθηκε καμιά,
τήν ἀπαράμιλλη*, βγήκαμ' ἐμεῖς·
έλληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Ἐμεῖς οἱ Ἀλεξανδρεῖς· οἱ Ἀντιοχεῖς,
οἱ Σελευκεῖς κι οἱ πολυάριθμοι
ἐπίλοιποι* Ἐλληνες Αἰγύπτου καὶ Συρίας,
κι οἱ ἐν Μηδίᾳ κι οἱ ἐν Περσίδι κι ὅσοι ἄλλοι.
Μέ τές ἐκτεταμένες ἐπικράτειες,
μέ τήν ποικίλη δράση τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν*.
Καὶ τήν Κοινήν* Ἐλληνική Λαλιά
ώς μέσα στήν Βακτριανή τήν πήγαμεν, ὡς τούς Ἰνδούς.

Γιά Λακεδαιμονίους νά μιλοῦμε τώρα!

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ήταν ἡ πιθανή ἐντύπωση τῶν Σπαρτιατῶν, ὅταν ἔμαθαν τήν ἐπιγραφή τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Γιατί;
2. Πῶς κρίνει ὁ ὑποθετικός σχολιαστής τῆς ἐπιγραφῆς τή στάση τῶν Σπαρτιατῶν μόνη της (στό στίχο 12) καὶ πῶς τήν κρίνει στόν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος; Γιατί αὐτή ἡ διαφορά;
3. Πῶς δίνει ὁ ποιητής τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου;
4. Νά μελετήσετε τή γλώσσα τοῦ ποιήματος καὶ νά τή χαρακτηρίσετε.

Βιογραφικά τοῦ ποιητή στή σελ. 184.

ἀπαράμιλλος: ἀσυναγώνιστος, ἔξαιρετικός.
ἐπίλοιπος: ύπόλοιπος.

μέ τήν ποικίλη δράση κτλ.: Ὁ στίχος ἀναφέρεται στήν προσαρμογή τῆς δραστηριότητας τῶν ἀνθρώπων στίς νέες συνθήκες πού διαμορφώθηκαν μέ τή δημιουργία τῶν μεγάλων βασιλείων καὶ τήν ἀνάμιξη τῶν πολιτισμῶν. κοινή: Ἐτοι ὄνομάστηκε ἡ Ἑλληνική γλώσσα, ὅπως διαμορφώθηκε στούς ἔλληνιστικούς χρόνους μετά τήν ἐπέκτασή της στίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς (Μ. Ασία, Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτο κτλ.).

’Αρχαίοι ἀνθρῶποι τῆς Ἀνατολῆς

Τό κείμενο είναι από τό βιβλίο τοῦ Κόντογλου Τό ‘Αιβαλί ἡ πατρίδα μου. Παρουσιάζει, μέ πολλή ἀγάπη, τούς κατοίκους τοῦ μεγάλου μπουγαζιοῦ, στήν ἔξοχή τοῦ Ἀιβαλιοῦ (Κυδωνίες), πού ἦταν ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τῶν συγγραφέας περιγράφοντας τά φυλετικά χαρακτηριστικά τῶν ἀνθρώπων, τά ἥθη καὶ ἔθιμα, τή γλώσσα καὶ τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, τονίζει τήν ιστορική συνέχεια τῆς φυλῆς μας καὶ ἐκφράζει τή λατρεία του γιά τήν πολιτιστική μας παράδοση.

Πρό λίγα χρόνια ἀκόμα μποροῦσες νά βρεῖς ἐκεῖ μέσα ἀπό κείνη τή γενεά τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων, πού δέν ύπάρχουνε σέ ἄλλα μέρη, σάν κι αὐτούς πού διαβάζουμε στίς ιστορίες τῶν παλαιῶν Ἐλλήνων, καί πού τίς συνταιρίαζανε ὁ γερο-“Ομηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θεόκριτος, καθώς καὶ στήν Παλαιά Διαθήκη. Ἡτανε ἀρχαίοι Ἑλληνες μαζί κι Ἀνατολίτες χριστιανοί, πράοι κι ἀθώοι ἀνθρῶποι. Σάν νά τούς ἀπόκλεισε ἡ φύση σέ κείνο τό βλογημένο στενοθάλασσο κι ἀπομείνανε δπως βρεθήκανε πρίν ἀπό χιλιάδες χρόνια, ἵδιοι κι ἀπαράλλαχτοι, ἀπό τότες πού ἦτανε εἰδωλολάτρες καὶ πιστεύανε στά ξύλα, στ’ ἄστρα καὶ στά δέντρα.

Μά τό παράδοξο είναι πώς δέν ἦτανε ἄγριοι, πονηροί καὶ μοβόροι*, μαχαιροβγάλτες κι ἀκοινώνητοι. Σάν παιδιά ἀγαπούσανε τίς ιστορίες, δλα τά πιστεύανε, καλοσύνη είχανε στήν καρδιά τους. Βαστούσανε στό χωριό σπίτια μ’ ὅλη τήν τάξη. Κλέφτες δέν ἦτανε, ψέματα δέ λέγανε, τή δουλειά τήν ἀγαπούσανε, τόν ξένο σάν ἀδερφό τους τόν είχανε. Καί τοῦτο, ἐπειδή ζούσανε μέ μεγάλη ἀπλότητα κι ἦτανε φχαριστημένοι μέ λίγα πράματα καὶ δέ χρειαζόντανε μηδέ τό ψέμα, μηδέ τήν κλεψιά, μηδέ τό σκοτωμό, γιά νά πληθύνουνε τήν καλοπέρασή τους. Τήν πείνα ὅμως δέν τήν έρανε, γιατί ἡ μεγάλη στεριά, πού τούς γέννησε, δέν ἄφηνε κανένα νηστικόν καὶ παραπονεμένον, ἡ βλογημένη Ἀνατολή πού βγάζει πολύ καὶ γλυκό ψωμί καὶ κάθε λογῆς πράμα, μέλι, γάλα, λάδι κι ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται γιά ζωοθροφία τοῦ ἀνθρώπου, δίχως μάταια πράματα. “Οπως ἡ γῆς ἔθρεφε κάθε λογῆς προκομμένο δέντρο,

μοβόροι: αἴμοβόροι, σκληροί.

ή θάλασσα εἴθερε φύρια πού χανε τήν ίδιαίτερη νοστιμάδα πόχει καθετί πού βγάζει κείνη ή βλογημένη πλάση, ἄγρια καί ἥμερα.

΄Αλλά κι οἱ ἀνθρῶποι δέν ἤτανε πλεονέχτες, ὁ πλούσιος ἔδινε στὸν πιό φτωχό, κι ὁ φτωχός πάλε δέν ἥθελε σώνει καὶ καλά ν' ἀνεβεῖ ἀπάνου ἀπό τὸν ἄλλον, δέ λίμαζε*, δέν τὸν ἔτρωγε ἡ ζηλοφθόνια, οὔτε ὁ νοῦς του ἤτανε ὅλο στό κέρδος, μόνο πέρναγε ἡ ζωή τους μέ εἰρήνη βαθιά, κι ὁ Θεός τούς βλογοῦσε ἀπό πάνου.

Φαίνεται πῶς τέτοιοι πρωτινοί ἀνθρῶποι ύπήρχανε πάντα ἐδῶ στήν Ἀνατολή· καὶ τότες πού ἄλλαξε ἡ θρησκεία καὶ γινήκανε χριστιανοί, ἀπομείνανε οἱ ἕδιοι, γιατί ἡ καινούρια θρησκεία ἤτανε ποιητική καὶ ἀπλή σάν τὴν παλιά, βάλε καὶ περισσότερο. Τοῦτοι βαστούσανε ἀπό ἀνθρώπους πού ζήσανε καὶ κείνοι κρυφά ἀπό τὸν Θεό, τὸν καιρό πού κυβερνούσανε τὸν κόσμο οἱ Ρωμαῖοι. Ύστερα, σάν γίνηκε χριστιανικό βασίλειο ἡ Κωσταντινούπολη, καὶ τά μέρη τοῦτα ἤτανε ὄλότελα ξεχασμένα κι ἀπόμερα, καὶ δέν πήγαινε ποτές ἄνθρωπος ἀπό ἄλλη χώρα ἐκεῖ πέρα, γινήκανε πιό ἀπλοί, ἀντί νά ξυπνήσουνε καὶ νά πονηρέψουνε. Σέ ἄλλα μέρη χαλοῦσε· ὁ κόσμος ἀπό τούς πολέμους, ἀμέτρητοι ἀνθρῶποι σφαζόντανε στά τέσσερα πέρατα τῆς σφαίρας, ἐδῶ ὅμως βασίλευεις εἰρήνη.

Γιά τοῦτο ὁ ἀνθρωπος, μακριά ἀπό τίς ἀκαταστασίες, «ζῶον εὕδαιμον ἐγένετο», ὅπως λέγει ἔνας ἀρχαῖος Ἔλληνας, δηλαδὴ ἐζοῦσε σάν κανένα εύτυχισμένο ζό στὴν ἀγκαλιά τῆς φύσης, πού τὸν γλυκονανούριζε. Σάν νά ἰγανεί ἀπό τή γῆς καὶ πάλε νά γύριζε στή γῆ, δίχως θλίψη, δίχως νά γευτεῖ θάνατο, ὅπως τό κεραμίδι πού κάνει ὁ κεραμιδάρης ἀπό τό χῶμα, σάν γεράσει, λιώνει σιγά σιγά καὶ τό γλύφει τό κύμα στὴν ἀκρογιαλιά καὶ γυρίζει πάλε ἥσυχα στή γῆς. Σάν τό αύγο π' ἀφήνει τό γιαλοπούλι* ἀπάνου στὸν ἄμμο, κοντά στήν ἀρμυρήθρα*, ἔτσι ἤτανε κείνοι οἱ ἀνθρῶποι.

΄Ο οὐρανός στεκότανε ἵδια καμάρα ἀπό πάνου τους, γύριζε μέ τὸν ἥλιο, μέ τό φεγγάρι καὶ μέ τ' ἄστρα, καθώς κι ὁ γύρος τοῦ χρόνου μεταλλάζουνταν ἀπό μέρα σέ νύχτα κι ἀπό καλοκαίρι σέ χειμώνα, κι ὅλα τοῦτα τά ζύσανε στὴν κάθε στιγμή, ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἀνθρῶποι τῆς πολιτείας δέν προφτάινουμε νά τά κοιτάζουμε, γιατί ζοῦμε μακριά καὶ σάν ὥξω ἀπό τήν πλάση, φορτωμένοι μέ μάταιες ἔγνοιες.

Τά ροῦχα τους, πουκάμισα καὶ βρακιά φαρδιά, ὅλα ἤτανε φαντά*

λιμάζω: είμαι λαίμαργος.

γιαλοπούλι: πουλί τοῦ γιαλού.

ἀρμυρήθρα: φυτό πού φυτρώνει κοντά σέ θάλασσα.

φαντά: ύφαντά.

στήν κρεβατή, ἀπό μαλλί πρόβειο πού τό λαναρίζανε* καί τό γνέθανε οἱ γυναῖκες. Τό χειμώνα πρόβιες γοῦνες φορούσανε, γιατί πολλές φορές πέτρωνε ἡ γῆς ἀπό τό κρύο. Σιδερένια πράματα λιγοστά εἶχανε, μόνο βολευόντανε μέ καβίλιες* ἀντίς καρφιά, παλούκια, ξυλόκουπες, διχάλια. Καί στά σπίτια τους ὅλα τά χρειαζόμενα ξυλένια ἦτανε. Πολλές φορές βάζανε ἑνα ξύλο ἀντίς γιά κουμπί. Οἱ τσομπάνηδες φορούσανε τό χειμώνα προβιές μέ τό μαλλί ἀπό μέσα.

"Ἄν κι ἤτανε ἀνθρῶποι παντρεμένοι μέ δύμορφες καὶ γερές γυναῖκες, κι εἴχανε θυγατέρες μέ κορμιά σάν τά νιογέννητα φοράδια, ώστόσο φαινόντανε καὶ σάν ἀσκητές. Τό κρύο καὶ τή ζέστη δέν τά φοβόντανε, γιατί ἤτανε σάν τό πρινόδεντρο*, μαθημένοι ἀπό μικροί.

Ζούσανε ἀναπαμένοι μέσα στή γλυκιά ἀγκαλιά τῆς φύσης, σάν νά μή φάγανε οἱ παπποῦδες τους ἀπό τό καταραμένο δέντρο. Μέ τό τίποτα ζούσανε καὶ τίποτα δέν τούς ἐλειπε. «Τίς ἔστιν ὁ πλούσιος; 'Ο ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος»*.

"Οχι πλατσομύτες ἀραπάδες, ὅπως οἱ φυσικοί ἀνθρῶποι στήν Ἀφρική καὶ στόν ὥκεανό, ἀλλά λεπτοκανωμένα χαρακτηριστικά, ἀρχαῖα ἐλληνικά καὶ βυζαντινά, ἔβλεπες σ' αὐτούς τούς βουνίσιους ἀνθρώπους. Οἱ νιοί ἤτανε σάν τόν Ἀχιλλέα, σάν τόν Πάτροκλο, εἴτε καὶ σάν τόν Μεγ'-Ἀλέξαντρο.

Πολλοί τους ἤτανε σγουρομάλληδες κι ἡλιοκαμένοι, συχνά ξανθότριχοι, ὄχι μέ κείνο τό χρῶμα πού μοιάζει σάν λινάρι, μά ἵδιο μέ τού ξεράγκαθου, π' ἀνεμίζεται στίς χέρσες ἀκρογιαλιές, μέ τό πρώτο χνούδι πού ἵδρωνε ἀλαφρά στό μουστάκι καὶ στά μάγουλα, συνέχεια μέ τά τσουλούφια τους, ἀλισαχνιασμένο* ἀπό τή θάλασσα. Οἱ γέροι πάλες μοιάζανε, ἄλλος σάν "Ομηρος ἀπαράλλαχτος, ἄλλος σάν "Αγιος Νικόλας, ἄλλος σάν τ' ἄγαλμα τοῦ Λαοκόντα, ἄλλος σάν τόν μάντη Τειρεσία, ἄλλος σάν Σκεντέρμπεης*, τέτοια σκέδια. Οἱ μεσόκοποι πάλε παρομοιάζανε μέ τό Χριστό, ὅπως είναι ζωγραφισμένος στά παλιά τά κονίσματά μας, μέ τόν Ἀι-Γιάννη τόν Πρόδρομο, μέ τόν ἀντρείο Λεωνίδα, μέ τόν Θεμιστοκλῆ, τόν Ἐπαμεινώνδα, κι ὅσοι ξουρίζανε τά γένια τους ἤτανε ἴδιοι

λαναρίζω: ξαίνω τό μαλλί μέ τό λανάρι.

καβίλια: ξύλινο καρφί.

πρινόδεντρο: πιουρνάρι.

...ἀναπαυόμενος: πιούς είναι ὁ πλούσιος; "Οποιος βρίσκει ίκανοποίηση σέ λίγα.

ἀλισαχνιασμένο: ἀλατισμένο.

Σκεντέρμπεης: ἡ Γεώργιος Καστριώτης, Ἀλβανός ἡγέτης. "Εζησε τό 15ο αι.

μέ τό Μάρκο Μπότσαρη, μέ τό Νικηταρά, μέ τό Μιαούλη καί μέ τούς ἄλλους καπετανέους. Ἀλλά καί τά ὄνόματά τους ἥτανε ἀρχαῖα: Μιλτιάδης, Δυσσέας, Ξενοφός, Λεγωνίδας, Ἀλέξαντρος, Ἀγαμέμνονας, Δημοσθένης, Ὄμηρος, Ἀγησίλαος, Παμεινώντας, Τέρπαντρος, Πιθαγόρας, Ἐξτορας...

Τά παλικάρια βοηθούσανε τούς πατεράδες τους, ύποταχτικά, καλά παιδιά, καί δέ λέγανε πολλά λόγια. Πρώτα μιλούσανε πάντα οἱ γέροι κι ὑστερα οἱ νιοί. Οἱ γέροι σιγομιλούσανε, κουβεντιάζανε ὅλο μέ παροιμίες· γιατί οἱ κολασμένοι κι οἱ καταραμένοι βιάζουνται. Ὁ χαιρετισμός τους ἥτανε: «Ωρα καλή!»-«Πολλά τά ἔτη!»-«Χαιρετίσματα!» ἢ «Προσκυνήματα!»-«Μετά χαρᾶς!»

Εἶχανε κι ἔνα δικαστήριο ἀναμεταξύ τους· ὅ,τι διαφορά εἶχανε οἱ νιώτεροι, τήν κρίνανε οἱ γέροι, συμβουλεύοντάς τους καί ταχτοποιώντας τους μέ τήν ὄρμήνεια, ἥσυχα, δίχως ὄχλοβοστο.

Ξέρανε τήν ιστορία τ' Ἀχιλλέα, τοῦ Μεγ'-Ἀλέξαντρου, τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ Σκεντέρμπετ' πολλές φορές εἶχανε τήν ίδεα πώς τά πιό ἀρχαῖα γινήκανε ὑστερ' ἀπό τόν Χριστό. Τόν Ἀλή Πασά, τούς Σουλιώτες, τό Μάρκο Μπότσαρη, τό Θανάστη Διάκο, τόν Κολοκοτρώνη καί τούς ἄλλους καπετανέους, τούς φέρνανε πάντα στήν κουβέντα τους· ἀπό τούς στημερινούς τόν Παναγή τόν Κουταλιανό*, κι οἱ πιό καινούριοι τόν Νταβέλη* καί τόν Παῦλο Μελά*. Ἀπό τούς έδενους δένε ξέρανε μηδέ τό Μέγα Ναπολέοντα, μονάχα τόν τσάρο ξέρανε, καί τόν πόλεμο τῆς Κριμαϊγιας, πού τόν ἔκανε ὁ Μέγας Κατερίνης*. Ἀπό τ' ἄλλα τά ἔθνη γνωρίζανε τούς Ἰγγλέζους, τούς Ρούσους καί τό Μισίρι*, ἄλλά γιά χριστιανούς εἶχανε μονάχα τούς Ρούσους. Ἀρχαία πολιτεία ἥτανε γι' αὐτούς ή Τρωάδα κι ή Πέργαμο, κι ἀγιασμένα μέρη ή Γερουσαλήμ καί τ' Ἀγιον "Ορος.

Τά χρώματα, ἐξόν ἀπό τό κόκκινο, τό μαβί, τό πράσινο καί τό κίτρινο, τ' ἄλλα τά βγάζανε ἀπό φυσικά πράματα, λαδί, θαλασσί, χρυσαφί, λεμονί, πορτοκαλί, λαχανί, τσαγαλί (ἀμυγδαλί), ξιδί, κρασουλί, ζαχαρί, καφεδί, σταχτί, μελί, καστανό, ἀχυρί, κεραμιδί, φαρί, μελιτζανί, τριανταφυλλί, γερανί, ροδί, τής σκουριᾶς τό χρῶμα, τής φωτιᾶς τό χρῶμα.

Παναγῆς Κουταλιανός: παλαιοτής καί ἀνυψωτής βαρών μέ παγκόσμια φήμη. Νταβέλης: ληστής· ἔζησε στήν περίοδο τοῦ Ὀθωνα.

Παῦλος Μελάς: (1870-1904), ἥρωας τοῦ μακεδονικοῦ ἀγώνα (Καπετάν Ζέζας). πόλεμος τῆς Κριμαϊγιας: πόλεμος τῆς Κριμαίας πού ἔγινε μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας (1853-1856).

Μέγας Κατερίνης: ή αύτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Μεγάλη Αἰκατερίνη (1762-1796). Μισίρι: Αἴγυπτος.

Λίγο ώς πολύ, όλοι τους ὅμορφα κι ἀσυνήθιστα μιλούσανε, σάν ζωγραφιές ἥτανε τά λόγια τους, μά ἥτανε καί κάτι γέροι ἀνάμεσά τους, πού ή ὁμιλία ἔβγαινε ἀπό τό στόμα τους κι ἀπό τό μέλι γλυκύτερη, ὅπως λέγει ὁ γερο-Ομηρος. Αύτοί σταθήκανε οἱ δασκάλοι μου...

Μακάριοι ἀνθρῶποι, σάν τούς λεγόμενους Λωτοφάγους, δέν τούς μόλεψε ἡ πλεονεξία κι ἡ περηφάνια. Γιά τοῦτο θά μπορούσανε νά δανείσουνε εὐτυχία σέ βασιλιάδες, σέ βεζιράδες καί σέ ἀνθρώπους πού τούς τρέμει ὁ κόσμος.

"Ολοὶ ὄλοι καμιά κατοστή ἀνθρῶποι ζούσανε ἔνα γύρο σέ τούτη τή θαλασσινή λίμνη: τσομπάνηδες, ψαράδες, γιαλικάρηδες καί κεραμιδάρειοι. Μακριά ἀπό τήν πολιτεία, πού ἥτανε χτισμένη στό παραέω μέρος τοῦ μπουγαζιοῦ, κι ἀπό τό Γενιτσαροχώρι, πόπεφτε κατά τό μέσα μπουγάζι, ἀλλά μακριά ὅμως ἀπό τή θάλασσα, δίχως νά φαίνεται.

"Οταν κονομήσω λίγον καιρό, λογαριάζω νά στορίσω* σ' ἄλλη φυλλάδα, ἔναν ἔναν, κεινούς πού σταθήκανε οἱ πιό σπουδαῖοι κι οἱ πιό ἀσυνήθιστοι ἀνάμεσά τους.

Πολλούς ἀπ' αὐτουνούς δέν τούς ἔφταξα, ἀλλά ἄκουσα τήν ιστορία τους ἀπ' ἄλλο στόμα. 'Ο πιό παλαιός ἀπ' ὄσους ξέρω στάθηκε ὁ Γιάννης ὁ Βλογημένος. 'Απ' ὄσους ἔφταξα ὁ πιό σπουδαῖος ἥτανε ο μπαρμπα-Μανώλης ὁ Βασιλές, τό στοιχειό τῆς θάλασσας.

"Ἄλλοι ἥτανε στεριανοί, ἀλλοί θαλασσινοί, μά κι οἱ πιό πολλοί οἱ στεριανοί ξέρανε ἀπό θάλασσα, κι ἔνα δυό θαλασσινοί νογούσανε* ἀπό ξοχαρική* καί ξέρανε ν' ἀρμέξουνε. Πολυτεχνίτης ἥτανε ὁ Σίλβεστρος, καλογερόδιακος πού 'ξερε τή στεριά καί τή θάλασσα καλά κι ἥτανε ψάλτης, θαλασσινός, ξοχάρης, τσομπάνης καί καραβομαραγκός· ἀλλά αὐτός ἥτανε ταξιδεμένος, ἀσκήτεψε καί στ' "Άγιον" Όρος, καί δέ λογαριάζεται μέ τούς πρωτινούς, πού τούς λέγανε οἱ Τούρκοι «λιμάν μπαλούκ», δηλαδή ψάρια τοῦ λιμανιοῦ.

Οι πιό ἀπονήρευτοι ἀπ' ἀνάμεσά τους δέν ἥτανε παγεμένοι ἀπό πολλά χρόνια στήν πολιτεία. Καμιά φορά πού μέ ρωτούσανε τί γίνεται ὁ κόσμος, θυμόμουνα τήν ιστορία τ' "Άγιου Μάρκου, π' ἀσκήτεψε σ' ἔναν ἔρημον τόπο καί πήγε νά τόν εὕρει ἔνας καλόγερος καί, σάν τόν ηύρε καί μιλήσανε γιά πολλά, τόν ρώτηξε ὁ ἀβάς: «'Ισταται ὁ κόσμος καί θάλλει κατά τό ἀρχαῖον;» Καί κείνος τ' ἀποκρίθηκε: «Ναί, πάτερ, χάριτι Χριστοῦ, καί ύπερ τό ἀρχαῖον θάλλει πλεῖον ὁ κόσμος ἔως τήν σήμε-

στορίζω: ἔξιστορώ, ἀφηγοῦμαι.

νογάω: ἐννοώ, καταλαβαίνω.

ξοχαρική: ή ζωή τοῦ ξοχάρη, τοῦ κατοίκου τῆς ύπαιθρου.

ρον!» "Ετσι ρωτούσανε καί μένα κεῖνοι οἱ ἀνθρώποι.

"Ολος ὁ κόσμος, ὁ οὐρανός, ἡ στεριά, ἡ θάλασσα, ἥτανε γεμάτος ἀπό στοιχειά κι ἀπό πνέματα. Τελώνια* βρισκόντανε στά σύννεφα καὶ στὸν πάτο τῆς θάλασσας. Ἡ εἰδωλολατρία κι ὁ χριστιανισμός ἥτανε ἀνακατεμένα στὴ φαντασία τους, γιά τοῦτο τὸ 'χανε γιά ἔνα πράμα Χριστιανός καὶ Ἑλληνας. Πολλά εἰδωλολατρικά πράματα λέγανε πώς τά 'πε ὁ Χριστός ἡ πώς εἶναι γραμμένα στὸ Βαγγέλιο.

Οἱ ἀγέροηδες, πρό πάντων ὁ βοριάς κι ἡ νοτιά, ἥτανε στὸ πνέμα τους σάν ἀνθρώποι, ὁ ἥλιος, τὸ φεγάρι τὸ ἰδιο. Τὰ φίδια ἥτανε στοιχειωμένα. Ὑπάρχανε δέντρα καὶ πηγάδια καὶ πέτρες πού τά 'χανε γιά ιερά. Ἡ θάλασσα ἥτανε ἀγιασμένη. Τό ψωμί ἥτανε ἀγιασμένο, δέν πατούσανε ποτές ἀπάνου στὰ ψίχουλα, κι ἄν ἐπεφτε χάμου κανένα κομμάτι ψωμί, τ' ἀνεσπαζόντανε καὶ τό προσκυνούσανε κολλώντας το στό μέτωπό τους. "Οποτε πίνανε κρασί, χύνανε λίγο στό χῶμα, σάν νά κάνανε σπονδή*. Χαιρετούσανε βάζοντας τό δεξί χέρι στό στῆθος καὶ γέρνοντας ἀλαφρά τό κορμί τους.

Οἱ τσομπάνηδες βλέπανε πολλές φορές ἔναν τραγοπόδη στά μαντριά, ἀνάμεσα στά γίδια καὶ τά πρόβατα. Ἀμα ἀρρωστούσανε τά πρόβατα, κάνανε ἔρκια παράξενα: ἄμα τελείωνε τ' ἄρμεγμα, βουτοῦσε ὁ τσομπάνης τό χέρι του στ' ἀφρισμένο γάλα καὶ ράντιζε τά πρόβατα, μουρμουρίζοντας μυστικά λόγια. Κοντά σ' αὐτά, τά θυμιάζανε μέ χριστολούλουδο, κάνανε ἀγιασμό μέσα στό μαντρί μέ τό κοπάδι ὄλογυρα, καὶ κρεμάζανε φυλαχτά στό λαιμό τους. Τά κουδούνια δέν τά βάζανε μόνο γιά νά χτυποῦνε, ἀλλά καὶ γιά τό μάτι, σπως τίς χάντρες. Γητειές, δηλαδή μάγια, πού στήν ἀρχαία γλώσσα λέγονται γοητείες, κάνανε πολλές οἱ Λημιοί, πόρχουνταν ἀπό τή Λήμνο σέ τούτα τά μέρη ξοχάρηδες· ἔχω διαβασμένα πώς αύτοί ἀπό τ' ἀρχαία τά χρόνια κάνανε πολλά μαγικά.

Τό βόδι καὶ τό πρόβατο τά 'χανε γιά βλογημένα, γιατί ζεστάνανε τόν Χριστό μέ τήν ἀνασαμιά τους, τότες πού γεννήθηκε μέσα στό παχνί: τό γίδι ὅμως τό 'χανε γιά καταραμένο. Τό γάδαρο βλογημένον, γιατί σήκωσε τό Χριστό, καὶ τ' ἄλογο βλογημένο, γιατί τό καβαλίκεψε ὁ 'ΑιΓιώργης. Ἀπό τά δέντρα τό πιό βλογημένο ἥτανε ή ἐλιά, τῆς Παναγιᾶς τό δέντρο. Ἡ δάφνη, ἡ μυρσίνη, ὁ βασιλικός, τό δεντρολίβανο, ὁ ἀβαγιανός*, ἥτανε ἀγιασμένα. Ἡ συκιό καταραμένη ἀπό τό Χριστό.

Οἱ θαλασσινοί πάλε εῖχανε γιά στοιχειωμένα κάτι βράχους, πέτρες,

τελώνιο: δαιμόνιο, στοιχεῖο.

σπουδή: προσφορά ύγρων στούς νεκρούς.

ἀβαγιανός: δάφνη, βάγια.

ξέρεις καὶ σπηλιές. Ἡ θάλασσα ἄγιασε ἀπό τό Χριστό κι ἀπό τούς Δώδεκα Ἀποστόλους, πού ἡτανεθαλασσινοί ἀνθρῶποι, βλογημένα καὶ τά ἐργαλεῖα τους, τά δίχτυα καὶ τά παραγάδια· τά δίχτυα ὅμως ἡτανεπιόβλογημένα, γιατί σκεδιάζουνε σταυρό, ἔτσι πού ναι μπλεγμένα. Τότετράγωνο πανί πού βάζανε στίς βάρκες τῆς Ἀνατολῆς, τό λεγόμενο τέντα ἥ φούσκα ἥ σακολεβίσο, τό πρωτοηὔρε ό Ἀι-Νικόλας, γιά νά μήν πνίγουνται οἱ ἀνθρῶποι, γιατί εἶναι χαμηλό καὶ φουσκωτό καὶ ξεθυμαίνει ό ἀγέρας. Ὁ Ἀι-Νικόλας ηὔρε καὶ τό τιμόνι μέ τά βελόνια, γιατί πρίν οἱ ἀνθρῶποι εἴχανε γιά τιμόνι ἔνα κουπί, καὶ γιά τοῦτο δέν ταξιδεύανε μέ τά πανιά στά ὅρτσα, δηλαδή καταπάνου στόν ἀγέρα, ἀλλά μονάχα πρίμα καὶ δευτερόπριμα. Τίς κουρίτες* πάλε, μ' ἄλλα λόγια τά ρηχά τά περάματα, πού ναι ἵδια μονόξυλα, ἵσια ἀπό κάτου δίχως καρίνα, τά ηὔρε ό Χριστός, γιά νά πλεύουνε στά ἡμερα καὶ στά ρηχά τά νερά, κι ἀπό πάν' ἀπό τά δίχτυα, ἐπειδή δέν πιάνουνε πολύ νερό.

Πολλές φορές μοῦ λέγανε πώς εἰδανε γοργόνες νά λιάζουνται, γιά νά βουτάνε στ' ἀνοιχτά δίπλα στή βάρκα, καὶ ἄλλα στοιχειά νά φτερνίζουνται μέσα στίς σπηλιές, κάτι ἄλλα στοιχειά πάλε καβαλικεμένα ἀπάνου σέ σκυλόφαρα, ὥχι ὅμως σέ δερφίνια, γιατί μέσα στό μπουγάζι δέν είχε δερφίνια, σπάνια νά χανε κανένα τά νερά του καὶ νά μπαινε μέσα. Μοῦ λέγανε καὶ γιά κάποιο στοιχειό μέ γένια μαῦρα, ἡμερο, π' ἀγαπᾶ τούς ἀνθρώπους, ό Κουντεντές λεγόμενος· πολλές φορές καθότανε στά βράχια καὶ δέ μιλούσε. "Οποιοι λάχαινε νά τό δοῦνε, ἀλλάζανε δρόμο, γιά νά μήν τό στενοχωρέσουνε. "Ισως νά τανε ό ἀρχαῖος Τρίτωνας.

Στεριανοί καὶ θαλασσινοί εἴχανε τήν Ἀνατολή γιά βλογημένη, γιατί ἐκεῖ γεννήθηκε ό Χριστός κι ἀπό κεī βγαίνει ό ἡλιος, κι ὅσοι ἀνθρῶποι γεννιούνται στήν Ἀνατολή, εἶναι βλογημένοι, "Ελληνες καὶ Τούρκοι.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ ἑξωτερική ἐμφάνιση τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς;
2. Μέ ποια ἄλλα ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ νά ἀποδείξει ό συγγραφέας τήν ὄμοιότητά τους μέ τούς ἀρχαίους;
3. Ποιές λέξεις χρησιμοποιεῖ, ὅταν μιλάει γιά τήν Ἀνατολή καὶ τί αἰσθημα ἐκφράζουν;

κουρίτα: ιδιότυπο πλοιάριο σέ σχῆμα πιρόγας.

4. Πού διατήρησαν την άρχαία απλότητα και τά άγνα τους ήθη;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στό Αιβαλί (Κυδωνίες) της Μ. Ασίας και ήταν σημαντικός ζωγράφος και πεζογράφος. Στή ζωγραφική έπιπρεπέστηκε από τή βυζαντινή άγιογραφία. Ός πεζογράφος διακρίνεται για τήν άγάπη στήν ιδιαίτερή του πατρίδα και τήν άφοσίωσή του στής παραδόσεις μας και στήν Όρθοδοξία. Τό ύφος και ή γλώσσα του έχουν τήν έπιδραση τῶν παλιών λαϊκών διηγήσεων. "Εργο του: Πέδρο Καζάς, Βασάντα, Ή πονεμένη Ρωμιοσύνη, Τ' Αιβαλί ή πατρίδα μου κ.α.

Γιώργος Θεοτοκᾶς

"Ένα εθνος νεόφτωχο

Τό κείμενο είναι άπόσπασμα από τό μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοτοκᾶ Λεωνῆς. Τό μυθιστόρημα αυτό έχει πολλά αύτοβιογραφικά στοιχεία. Μέ τήν άφργηση τής ζωῆς τοῦ Λεωνῆ και τής παρέας του ὁ συγγραφέας θυμάται και ξαναζεῖ τά παιδικά του χρόνια στήν Πόλη σε μιά έποχή ταραγμένη από τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918).

Υστερα ἄρχισε καὶ περνοῦσε στούς δρόμους στρατός*, Γερμανοί, Αύστριακοί, Τούρκοι· ό κόσμος γέμισε μουσικές και ξιφολόγχες πού άστραφτανε. Ή Πόλη τρανταζότανε όλη μέρα από τό βαρύ βάδισμα τῶν μεραρχῶν. Οι ξιφολόγχες περνοῦσαν ἀκατάπauστα σειρές σειρές και χανόντανε. Ήτανε σάν τά στάχυα πού τά κουνᾶ ό ἀέρας. "Υστερα περνοῦσανε πομπές μεγάλα ἀσπρα αὐτοκίνητα πού είχανε ζωγραφισμένους κόκκινους σταυρούς στά πλάγια. "Ολη τήν ὥρα ἔφευγε στρατός κι ἐρχόντανε τραυματίες· αύτή ή δουλειά δέν τελείωνε ποτέ.

Είχανε πάρει καὶ ἀρκετά σχολεῖα, τά καλύτερα, καὶ τά εἰχανε κάμει

στρατός: Στόν Α' παγκ. πόλεμο οι Τούρκοι ήταν σύμμαχοι μέ τούς Γερμανούς.

νοσοκομεῖα καί ἀναρρωτήρια γιά τό στρατό. Τό περιβόητο Λύκειο κανεὶς δέν τό καταδεχότανε, γιατί ἥτανε σαράβαλο σωστό· τό Ζωγράφειο ὅμως τό εἶχανε πάρει οἱ Γερμανοί. Ἡταν ἀκριβῶς πίσω ἀπό τό σπίτι τοῦ παπποῦ. Ἀπό τά παράθυρα τοῦ παπποῦ, σάν πήγαινε ὁ Λεωνῆς ἐκεῖ νά περάσει τή μέρα του, ἔβλεπε τήν αὐλή τοῦ Ζωγραφείου, ὅπου ἄλλοτε ἔπαιζαν οἱ μαθητές καί τίς τάξεις πού εἴχανε γίνει κοιτώνες καί τούς Γερμανούς πού μπαινόβγαιναν μέ τίς πιτζάμες καί μέ ξυρισμένα κεφάλια. Καμιά φορά τόν ἔπαιρνε τό μάτι τους καί τοῦ φώναζαν διάφορα ἀστεῖα, μά αύτός δέν ἀποκρινότανε. Οὔτε ἦξερε δά τή γλώσσα τους. Εἴχανε καί μιά μεγάλη εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορά τους, σέ μιά ἀπό τίς τάξεις, μέ κράνος καί μέ ὅλα του τά παράστημα καί μ' ἐκεῖνα τά ὄνομαστά μουστάκια του πού ἥτανε μυτερά σάν ξιφολόγχες καί στριμμένα πρός τά ἀπάνω. Ἀπό καιρό σέ καιρό τούς ἔπιανε μεγάλο κέφι κι ἔπαιζαν μαξιλαριές καί γελοῦσαν. Ἡ γιαγιά τότες ἔλεγε:

– Παιδιά εἶναι οἱ καημένοι. Ποιός ξέρει τί νά γίνονται οἱ μανάδες τους!

‘Ο Λεωνῆς καταγινότανε πολύ μέ τίς γλάστρες τής γιαγιᾶς, κυρίως μέ τίς γαριφαλιές, τίς πότιζε, τίς παρακολούθουσε, μετροῦσε τά μπουμπούκια, εἰδοποιοῦσε, ὅταν ἄνοιγαν καινούρια λουλούδια.

Οἱ φίλοι του δέν ἀγαποῦσαν τά λουλούδια, εἶχαν τό νοῦ τους σέ ἄλλα πράματα. ‘Ο Πάρης δέ σκοτιζότανε ἀληθινά γιά τίποτα παρά μονάχα γιά τά πολεμικά παιχνίδια στόν Κήπο. ‘Ο Δήμητς περνοῦσε τόν καιρό του μέ κατεργαριές. ‘Ο Μένος πάλι τό εἶχε ρίξει στά πολιτικά. “Ολη τήν ώρα δημιουργοῦσε ζητήματα, ἀπό τότε πού εἶχε ἀρχίσει ὁ πόλεμος κι εἶχε γίνει ύποχρεωτικό τό μάθημα τῶν τουρκικῶν. Τόν καλοῦσε στόν πίνακα ὁ κ. Νικολετόπουλος ὁ τουρκοδιδάσκαλος. ‘Ο Μένος ἔβγαινε στόν πίνακα, ντυμένος μέ μιά μαύρη ποδιά, παχύς, ἀχτενιστος, μουντζουρωμένος μέ κιμωλία, καί κοίταζε τό δάσκαλο σάν χαζός. ‘Υπαγόρευε ὁ κ. Νικολετόπουλος. ‘Ακίνητος ὁ Μένος. Τότες ὁ κ. Νικολετόπουλος ρωτοῦσε:

– Μενέλαε, γιατί δέν ξέρεις τό μάθημά σου;

Κι ὁ Μένος ἀποκρινότανε στερεότυπα:

– ‘Ο μπαμπάς μου μοῦ εἶπε νά μή μαθαίνω τούρκικα.

‘Ο κ. Νικολετόπουλος σηκωνότανε ἀπό τήν ἔδρα, τοῦ ἔδινε ἔνα γερό μπάτσο κι ἔλεγε:

– “Ἄν ἡ Κυβέρνηση μᾶς κλείσει τό σχολεῖο, ὁ μπαμπάς σου θά ἐρθει νά μᾶς τό ἀνοίξει;

‘Ο Μένος γυρνοῦσε στή θέση του κόκκινος σάν βρασμένος ἀστακός

καὶ ὁ κ. Νικολετόπουλος ἔσκυβε ἐπάνω στὸν κατάλογο καὶ τοῦ ἔβαζε ἔνα μεγάλο μεγάλο μηδενικό. Ἡ σκηνή αὐτῇ εἶχε ἐπαναληφτεῖ ἔνα σωρό φορές. Τό ἵδιο ὁ Μένος εἶχε ὄρεξη νά κάμει ἔνα ἐπεισόδιο τῇ μέρᾳ πού εἶχε ἔρθει ὁ Αύτοκράτορας τῶν Γερμανῶν.

Τὴ μέρᾳ ἐκείνῃ ὅλο τὸ Λύκειο εἶχε συναχτεῖ σ' ἔνα πεζοδρόμιο τοῦ Γαλατᾶ, οἱ καθηγητές κι οἱ δάσκαλοι ἐπικεφαλῆς, ἡτανε διαταγὴ. Ἐπίσης ἡ διαταγὴ ἔλεγε πῶς, ὅταν θά περνοῦσε ὁ αὐτοκράτορας, ἐπρεπε ὅλοι νά φωνάξουνε ζήτω. Τριγύρω ἡτανε ἄλλα σχολεῖα καὶ κόσμος στά πεζοδρόμια καὶ στά παράθυρα, στρατός παραταγμένος μὲν ξιφολόγχες, χωροφύλακες ἀπάνω στά ἄλογα. Τά σπίτια ἡτανε φορτωμένα σημαῖες. "Ολοι περίμεναν κι ἔμοιαζαν λιγάκι φοβισμένοι.

— Ἐγώ δέ θά φωνάξω ζήτω, μουρμούριζε καὶ ξαναμουρμούριζε ὁ Μένος πεισματωμένος. Ὁ μπαμπάς μου μοῦ εἰπε πῶς δέν ἐπρεπε νά φωνάξω.

— Καί τί θέλει τέλος πάντων ὁ μπαμπάς σου;

— Ὅ μπαμπάς μου θέλει... Ὅ μπαμπάς μου θέλει... τή «δικαιοσύνη»!

"Ἐξαφνα ἀκούστηκε ἔνα μεγάλο πρόσταγμα ἀπό μακριά, ἔνα δεύτερο πρόσταγμα κοντύτερα, ἔνα τρίτο πρόσταγμα μές στό δρόμο. Τά τουφέκια τραντάχτηκαν καταγῆς ὄλα μαζί, οἱ ξιφολόγχες ἄστραφαν ἀπάνω ἀπό τά κεφάλια τοῦ πλήθους. Σ' ἔνα γειτονικό δρόμο ἔσπασε μιά ἀόρατη στρατιωτική μουσική, βιαστική, χαρούμενη καὶ λιγάκι ἀστεία, γεμάτη, θαρρεῖς, ἀπό κατρακυλίσματα τενεκέδων. "Υστερα πέρασαν οἱ καβαλάρηδες τῆς σουλτανικῆς φρουρᾶς ντυμένοι ἀπό πάνω ἵσαμε κάτω στά κόκκινα. Κρατούσανε μεγάλες λόγχες στολισμένες μέ μικρές κόκκινες σημαῖες. "Ολο τό πλήθος κουνήθηκε κι ὁ καθένας τσαλαπάτησε τό διπλανό του. Πίσω ἀπό τούς καβαλάρηδες ἐρχόντανε κάτι αὐτοκίνητα ἀνακατωμένα μέ ἄλογα, γυμνά σπαθιά, κράνη. Τά μέταλλα ἀστράφτανε, οἱ κόκκινες σημαίτσες κυμάτιζαν στόν ἀέρα χαρωπά. Ὅ Λεωνής εἶδε καμπόσους ἀνθρώπους μέ μεγάλα μουστάκια, μά ποιός ἡταν ὁ αὐτοκράτορας δέν πρόφτασε νά καταλάβει.

— Εἶδες πού δέν φώναξα! καυχήθηκε ὁ Μένος.

Μά ὁ Λεωνής εἶχε εχεχάσει τό ζήτημα. «Τόν παλιό καιρό, συλλογιζότανε, σ' αὐτούς ἐδῶ τούς δρόμους περνοῦσαν οἱ δικοί μας αὐτοκράτορες, τώρα περνᾶ ἡ σάρα καὶ ἡ μάρα». Ἐκεῖνοι ἡταν αὐτοκράτορες ἄξιοι τοῦ ὄνόματος, ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὁ Μανουήλ Κομνηνός, πανύψηλοι, ντυμένοι στό χρυσάφι σάν δεσποτάδες, μέ τίς ὥραίες ξανθέες γενειάδες τους, μέ τό σεβάσμιο ὑφος τους, πού εἶχες ὄρεξη νά τούς φιλήσεις τό χέρι, τρομεροί ὅταν ἀντίκριζαν τόν ἔχθρό, πράοι καὶ γλυκομίλητοι σάν καλοί

πατεράδες όταν είχαν νά κάμουν μέ φίλους. "Η ό καημένος ό Κωνσταντίνος ό Παλαιολόγος ό γλυκύτατος..."

'Ο Λεωνής θυμήθηκε τά λόγια τοῦ παπποῦ: «Ξέπεσε ό κόσμος!» 'Επίσης, τώρα μέ τόν πόλεμο, ό παππούς συνήθιζε νά λέει: «Έγώ είμαι νεόφτωχος!». Τό έλεγε δυνατά, προκλητικά, γιά νά δείξει πόσο λίγο έκτιμοϋσε τούς νεόπλουτους. "Ετσι καί τά έθνη, φαίνεται, ήτανε νεόπλουτα καί νεόφτωχα. «Είμαστε ένα έθνος νεόφτωχο», συλλογίστηκε ό Λεωνής κι αύτό τοῦ ἔκαμε πολύ καλή έντύπωση. "Ήτανε κάτι ευγενικό νά είσαι νεόφτωχος, κάτι καθώς πρέπει καί περήφανο καί σου ἔδινε ένα ūφος ἀδικημένο καί συμπαθητικό.

'Ερωτήσεις

1. Πόσες καί ποιές ένότητες διακρίνετε στό άπόσπασμα;
2. Πῶς παρουσιάζει ό συγγραφέας τούς Γερμανούς στρατιώτες καί τί δείχνει μ' αύτό;
3. Γιατί ό Μένος δέν ἔθελε νά μάθει τούρκικα οὕτε νά φωνάξει «ζήτω»; Τί δείχνει αύτό;
4. Τί σκέπτεται ό Λεωνής βλέποντας τά ξένα στρατεύματα καί τό Γερμανό αύτοκράτορα στούς δρόμους τῆς Πόλης; Ποιά συναίσθηματα τόν κατέχουν;
5. Τί θά πει «νεόφτωχο» έθνος καί γιατί τό λέει αύτό ό παππούς;

ΠΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1967). Πεζογράφος καί δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καταγόταν ἀπό τή Χίο. Νέος ἐγκαταστάθηκε στήν Αθήνα, ὅπου σπούδασε Νομικά. Ἐκτός ἀπό τό δοκίμιο καί τήν πεζογραφία ἀσχολήθηκε καί μέ τό θέατρο. 'Ανήκει στούς πεζογράφους τῆς γενιᾶς τοῦ '30. Τό ἔργο του διακρίνεται γιά τήν τάση πρός τό στοχασμό καί τόν περιορισμό τοῦ λυρικοῦ στοιχείου. "Εργα του: α) δοκίμια: 'Ελεύθερο πνεῦμα, Προβλήματα τοῦ καιροῦ μας κ.ἄ. β) πεζογραφία: 'Αργά, Τό Δαιμόνιο, 'Ο Λεωνής, 'Ασθενεῖς καί 'Οδοιπόροι, Καμπάνες, γ) θέατρο: Τό γεφύρι τῆς 'Αρτας, Τό παιχνίδι τῆς τρέλας καί τῆς φρονιμάδας.

Στρατής Τσίρκας

'Από τή Χίο στήν 'Αλεξάνδρεια

Ο 'Αντουάνος έγκαταστάθηκε μαζί μέ τήν οικογένειά του στήν 'Αλεξάνδρεια ύστερα από τόν καταστρεπτικό σεισμό τοῦ 1881 στή Χίο. Έκεī ύποδέχεται αργότερα τή γιαγιά καί τόν παππού τοῦ Μάνου, πού άφηγεται τό έπεισόδιο. Τό απόσπασμα άνήκει στό μυθιστόρημα τοῦ Στρατή Τσίρκα 'Η Νυχτερίδα (1965), τρίτο μέρος τῆς τριλογίας του, ποὺ έξεδωσε μέ τό γενικό τίτλο 'Ακυβέρνητες Πολιτεῖες. Τά δύο πρώτα μέρη είναι 'Η Λέσχη (1960) καί ή 'Αριάγνη (1962). 'Η ύπόθεση τοποθετεῖται στή Μέση 'Ανατολή τά χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Τό μονοπάτι εκοβε τό οίκοπεδο λοξά, περνώντας άνάμεσα σε δυό παράγκες. 'Η βορινή ήταν τοῦ παππού, ή ἄλλη, πιό γερή καί μεγαλύτερη, ήταν τοῦ ἀδερφοῦ τῆς νόνας, τοῦ 'Αντουάνου. "Όλο το οίκοπεδο ήταν τριγυρισμένο μέ άγκαθωτό συρματόπλεγμα, καρφωμένο πάνω σε παλούκια. Μά τό σύρμα δέν προστάτευε τίποτα. Δέν έμενε ποτέ του γερό. Οι μπεντουβίνοι* τῆς περιοχῆς, πολύ κακῶς τό ἔφεραν νά κάνουν τόν ἀλλόγυρο* μέ τίς γυναῖκες καί τά γίδια τους. "Ερχονταν νύχτα, τσάκιζαν τά παλούκια καί φεύγαν. 'Ο παππούς βαριέστησε* νά μαστορεύει καί νά τοῦ τά σπάνε, ήρθε καιρός πού τά παράτησε. "Έτσι σχηματίστηκε τό μονοπάτι. Καί τά βράδια, πού εἶχανε στρωμένο τραπέζι ἔξω, περίεργος ἔβλεπεις νά περνάνε μπεντουβίνικες φαμελιές*, μέ τά μισόγυμνα βρέφη καβάλα στόν ώμο καί τίς κατσίκες πού φορούσαν κάτι βρώμικα μικρά βρακιά, γιά νά προστατεύουν τά μαστάρια τους. Οι ἄντρες τυλιγμένοι στίς τρίχινες κουφίες*, μέ τό ραβδί περασμένο πίσω ἀπό τή ράχη, ἀποκρίνονταν ήρεμα στίς γυναῖκες τους πού ρωτούσαν κοφτά καί γλουγλουκιστά*, κρυμμένες πίσω ἀπό μάλλινους φερετζέδες πλουμισμένους* μέ μπλε χάντρες καί φεύτικα φλουριά. Περνοῦσαν. Κι ὅσοι δέν είχαν γνωριμία μέ τόν παππού, μήτε καλησπερίζανε. Κι ἀκόμα πιό περίεργο ήτανε μές στό καταμεσήμερο νά περνάει ἀδέσποτο σκυλί

μπεντουβίνος: βεδουίνος.

ἀλλόγυρος: γύρος.

βαριέστησε: βαρέθηκε.

φαμελιά: οίκογένεια.

κουφία: ἔνδυμα τῶν Ἀράβων.

γλουγλουκιστά: γλυκούλουκισμός είναι ο ἥχος πού δημιουργεῖται ἀπό τήν ἀναταραχή τῶν ύγρων. Μέ τό ἐπίρρημα ό συγγραφέας θέλει νά δώσει τήν ἐντύπωση πού προκαλεῖ ή ἀραβική γλώσσα.

πλουμισμένος: κεντημένος, στολισμένος.

τρέχοντας μέ σκυμμένο κεφάλι καί νά τραβάει δουλειά του, μήτε νά κοιτάξει δεξιά κι ἀριστερά, σάν νά πατοῦσε δικό του χωράφι.

Ο Ἀντουάνος κατοίκησε πρώτος τό οἰκόπεδο. Ἡταν Χιώτης καί στό μεγάλο σεισμό τοῦ 81 ἔχασε μέσα ἀπό τά μάτια ἔνα κοριτσάκι του. Εἶδε τή γῆ νά σκίζεται καί νά τό καταπίνει. Κι ἡ συγχωρεμένη ἡ θεία Ἀγγελικώ τῆς ἥρθε τρέλα, ἐπεφτε στά πόδια του: Πάρε μας, Ἀντουάνο, στήν ψυχή τοῦ παιδιού μας σ' ἐξορκίζω, πήγαινέ μας ὅπου θές, ἐδῶ ἡ γῆς είναι καταραμένη ἀπ' τό Θεό. Μπήκαν μ' ἄλλους πρόσφυγες στά βαπτόρια κι ὅπου τούς βγάλει ἡ ἄκρη. Ἡ νόνα κι ὁ παππούς ἦταν καί κείνοι στά πανιά: στά Γεροσόλυμα, τούς φώναζαν, ἐκεῖ νά πάτε, θά ῥθοῦμε καί μεῖς, ἐκεῖ είναι ἡ Βασιλική. Ἀλλά τό βαπτόρι τούς ἔβγαλε στήν Ἀλεξάντρεια. Στό λιμάνι ἦταν ἔνας κόντες πάνω σέ μόνιππο* κι ἐξέταζε τούς πρόσφυγες μέ τό μονύμελο*. Ο Ἀντουάνος, ντερέκι ὡς ἐκεῖ πάνω κι ὁμορφάνθρωπος, Ἐλα ἐδῶ, θές νά δουλέψεις; τοῦ λέει. Ἀπό ποῦ ἥρθες τοῦ λόγου σου, ρωτάει πειραγμένος ὁ Ἀντουάνος. Κι ὁ κόντες: Χιώτης είμαι κι ἐγώ, ἀπό τούς πιό παλαιούς, ὁ κύρης* μου ἥρθε μέ τούς ἄλλους, τῆς Σφαγῆς*. Τόκα το*, ἀφεντικό, ἔρχομαι. Κι ὁ κόντες τούς ἥφερε στίς ἐρημιές τοῦ Προφήτη Ἡλία, τούς ἔδειξε τό οἰκόπεδο: Βολευτήτενε*, τούς είπε. Κι ὑστερα πήρε τόν Ἀντουάνο στό μόνιππο καί τριγυρίζανε. Τά βλέπεις ὅλα τούτα, δικά μου είναι, τόση γῆς μήτε μιά μπουκιά ψωμί δέν πιάνει. Θά πάρει ἀξία μά πότε, τό κοκαλάκι μας δέθα βρίσκεται. Ἐγώ, πού λές, σέ θέλω τώρα γιά φύλακα. Κοιτάς ἐκεῖνο τό βουναλάκι καί τ' ἄλλο πλάι του μέ τά γαιϊδουράγκαθα; Τρυγόνια, τό καλύτερο πόστο. Ξέρεις ἀπό κυνήγι; Ξέρω, τοῦ λέει ὁ Ἀντουάνος, τρυγόνια, πέρδικες, μπεκάτσες... Ἐδῶ σέ θέλω λοιπόν, νά μοῦ φυλᾶς τό πόστο, γιατί ἔρχονται κάτι Ἐγγλέζοι καί ντουφεκάνε χωρίς νά μοῦ γυρέψουν τήν ἀδεια. Κοίτα πού σου μιλῶ. Καί νά ρίξεις κανένα τους μή σκοτιστεῖς, θά 'σαι μέσα στό δίκιο σου. Θά σου στείλω ύλικά νά χτίσεις σπίτι.... "Οχι σπίτι, θέλω παράγκα, τόν ἔκοψε ὁ Ἀντουάνος. Παράγκα; Βρέ τόσο σᾶς φοβέριξε ό σεισμός; "Ας είναι καί παράγκα, τί νά κάνουμε. Θά σου δώσω καί δίκανο, δέκα χαρτοῦσες* τό μήνα, κι ἔνα είκοσιόφραγκο. Τό μήνα; ρώτησε ὁ Ἀντουάνος. Τό χρόνο, βρέ Χιώτη,

μόνιππο: ἀμάξι πού τό σέρνει ἔνα ἀλογο.

μονύμελο: στρογγυλός φρακός πού προσαρμόζεται στό ἔνα μάτι χωρίς κανένα ἔξαρτημα. Μονόκλ.

κύρης: πατέρας.

τῆς Σφαγῆς: ἐννοεῖ τή σφαγή τῆς Χίου τό 1822.

τόκα το (ἐνν. τό χέρι): «κόλλα το» (δώσε μου τό χέρι σου).

βολευτήτενε: βολευτήτε (ιδιωματικός τύπος).

χαρτοῦσες: φυσίγγια.

τό χρόνο· άπό κυνήγι σκαμπάζεις λέσι, ψαράς θά ἔκανες, τίποτα μανταρινιές θά φρόντιζες στή Χίος, τί θές, τόν περίδρομο; Έδω δέν ἔχει άγαδες νά σέ ξεζουμίζουνε, άγας είμαι έγώ. Αφεντικό, τοῦ λέει ό 'Αντουάνος, κάνε τα δυό τά ναπολεόνια* κι έγώ θά σοῦ φέρνω τούς 'Εγγλέζους κρεμασμένους άπ' τά πόδια σάν μπεκάτσες. Σταμπένε*, είπε ό κόντες, καί κράτησε χαραχτήρα ώς τά τελευταῖα του.

Πρώτα ό 'Αντουάνος φύτεψε τό σκίνο* κι ύστερα ἔβαλε νά μαστορεύει τήν παράγκα. Είδε χρόνια μαῦρα, μά γνώρισε καί μέρες εύτυχίας. "Έκανε μιά μάντρα παιδιά, μερικά τοῦ πεθάνανε, ἔνα σκοτώθηκε στούς Βαλκανικούς, ἄλλο ξενιτεύτηκε στήν 'Ελλάδα ή στήν 'Αμερική. Οι κόρες του καλοπαντρεύονταν, ήταν ὅμορφες, άπό κείνον παίρνανε, κι ή πιό μεγάλη ἔκανε ξενοδοχεῖο στό Πόρτ Σάιτ καί τόν φώναξε κοντά της, μπάς καί τσῆ ἀλλάξει τά μυαλά, πού ηθελε τώρα στά γεράματα νά ξαναγυρίσει στή Χίος, ν' ἀναπάψει τά κόκαλά του πλάι στό Βιργινιώ. Δέν είχε παρηγορηθεί ποτέ γιά κείνο τό κοριτσάκι του. Ή παράγκα τους ἔμενε τώρα κλειστή καί τά κλειδιά της τά σήκωνε πάνω του ό παππούς καί δέν τά ἔδινε κανενός.

Μά τήν παράγκα πιό πολύ τή φύλαγε ή σκιά τοῦ σκίνου. Εἶχε θεριέψει μεσα σέ σαράντα χρόνια κι ήταν ό κορμός του σάν κάστρο, μέ μιά κουφάλα πού χωροῦσε ἄνθρωπο, καί τά κλαδιά του ἀπλώνονταν, δυνατά καί στριμμένα, πάνω άπό τήν παράγκα, πάνω άπό τό μονοπάτι, φτάνοντας ώς τά κεραμίδια τής ἄλλης. Τό φύλλωμά του ήταν δασύ καί σκοτεινό καί κάπως μυστήριο, καί δέν ήξερες ποτέ, ὅταν σήκωνες τά μάτια άπό κάτω του, ἂν ἐκεὶ πάνω ήτανε γάτα ή ἄνθρωπος σκαρφαλωμένος καί σέ παραφύλαγε. Κι ὅταν ἐρχόταν ή ἀνοιξη, γέμιζε ό σκίνος λουλουδάκια κίτρινα σάν μικρούτσικα κύπελα ὅλο γύρη καί μέλι, καί πέφταν, πέφταν βροχή κάνοντας μιά ποδιά γύρω άπ' τό γέρικο κορμό, γύρω άπ' τό στρογγυλό παγκάκι πού τόν έζωνε. Κι ἐρχονταν οί μέλισσες καί οι σφήκες, κι ὅλος ἐκείνος ό γόγκος γέμιζε βουητό. Κι όσα λουλουδάκια γλίτωναν δένανε κατόπι καί γίνονταν κάτι μικρά πράσινα βωλαράκια τσαμπιά τσαμπιά. Καί στό ἔβγα πιά τοῦ καλοκαιριοῦ βάφονταν κόκκινα κι ήταν στεγνά σάν καμωμένα άπό ταρταρούγα*, κι ἔτσι άπομεναν ώς τά Χριστούγεννα. Κι οἱ Φράγκοι πού δέν εϊχανε λεφτά νά φέρουν άπό τά μέρη τους χοῦ*, ἐρχονταν καί κόβαν άπό τοῦτα τά

ναπολεόνι: χρυσό γαλλικό είκοσι φραγκο.

σταμπένε (ιταλική λέξη): ἐντάξει.

σκίνος: μαστιχόδεντρο.

ταρταρούγα: δοτρακο χελώνας.

χοῦς: χώμα.

τσαμπιά μέ λίγα φύλλα μαζί και τά κρεμοῦσαν πάνω από τήν πόρτα τους κι όποιος τή διάβαινε ἔπρεπε νά σταθεῖ: τόν φιλοῦσε όποιος ήθελε. Καί τό φθινόπωρο ἔρχονταν τά μπεκαφίκια* και τιτιβίζανε και τρώγανε τά μυγαράκια και τά μερμήγκια πού γιόμιζαν τό δέντρο κι υστερα ἔρχονταν τά κιτρινοπούλια και οι κεφαλάδες*, πού τρώγανε τίς κάμπιες. Καί τά παιδιά μέ τίς σφεντόνες σημαδεύανε ἀπό κάτω και ρίχναν. Κι ἀπό τίς σκισματιές τοῦ γεροσκίνου ἔσταζε και κρεμόταν κόμποι τό μαστίχι, πού μοσκοβόλας μέσα στό στόμα, πικρό και πιπεράτο.

Ἡ νόνα κι ό παππούς βρήκανε βαπτόρι γερμανικό και ξεμπαρκάρανε στή Γιάφα. Ἀπό κει γράψανε τής Βασιλικῆς στά Γεροσόλυμα, πού ό ἄντρας της κάτι νταλαβεριζότανε μέ τόν Ἅγιο Τάφο. Ἡρθε και τούς είπε: Πά πά πά, μεγάλη φτώχεια ἔπεσε, μᾶς πολεμᾶν οι Ἀρμεναῖοι και οι Φράγκοι πού κακοφονάχουνε, καλύτερα ἡμασταν στήν Ἀλεξάντρεια, κι ἂν δέ μπορείτε νά πάτε, τότε νά μείνετε στή Γιάφα πού είναι λιμάνι, πάντα ἔχει ψωμί. Κι ό παππούς είχε γνωριμίες ἀπό παιδί πού ἐμπορευόταν στά λιμάνια τής Ἀνατολῆς, ἂν και καταγόταν ἀπό τό "Ἀργος και πάντα του καυχιόταν πώς είχε ρωμέικο πασαπόρτι*. Τόν βοήθησαν κι ἄνοιξε ταβέρνα και μαζί πουλοῦσε σκοινιά, κατράμι, ρακί, παξιμάδια, κουμπάνιες* γιά καράβια, ἔνας μικρός τοίπ-τσάντλερ*, θά λέγανε σήμερα. Κι ὅταν καταστράφηκε... Ἀλλο τοῦτο. Κάθε φορά πού θέλανε νά ποῦνε γιά τήν τζαναμπετιά* του και τήν ἀγαθοσύνη του, θυμόντουσαν πῶς καταστράφηκε. Τέλος πάντων. Τόν πήρε τότε κάποιος ντόπιος, Ἀραβας χριστιανός, πού είχε μεγάλο πορτοκαλώνα, γιά νά τόν φροντίζει. Στά '97 έσπασε ό πόλεμος και βγήκε μιά διάδοση πώς οι Τούρκοι μαζεύουν τούς Ἑλληνες ύπηκοους νά τούς κλείσουν σέ στρατόπεδο, ἀλλά τίς γυναίκες θά τίς ἀφήναν ήσυχες. Μιά μπρατσέρα* ἔφευγε ἀπόβραδίς γιά τήν Ἀλεξάντρεια, κι ό καπετάνιος δέχτηκε νά πάρει τόν παππού και τό θείο Ἀποστόλη, παλικαράκι. Κρύφτηκαν στ' ἀμπάρι περιμένοντας, και ξάφνουν νά σου την ἡ νόνα κατηφόριζε μέ τά κορίτσια, τή θείτσα τήν Ἀργυρώ δηλαδή και τή μητέρα και τό θείο Σταμάτη μέσα στήν κοιλιά. Σιδερή, τοῦ κάνει, δέν τό ζύγισες* ὅμορφα!

μπεκαφίκι: τό πουλί τρυποκάρυδο.

κεφαλάς: τό πουλί ἀτεμάχος.

πασαπόρτι: διαβατήριο (ή Χίος ήταν τότε ύπόδουλη στούς Τούρκους).

κουμπάνια: ἔφοδιασμός μέ τρόφιμα, προμηθειες.

τοίπιτσαντλερ τοίπ-τσάντλερ: προμηθευτής πλοίων.

τζαναμπετιά: κακοτροπία, δυστροπία.

μπρατσέρα: μικρό ἴστιοφόρο.

ζύγισες: λογάριασες.

Πώς μ' άφήνεις μέ δυό κορίτσια θεομόναχη μέσα στήν Τουρκιά; "Οπου πᾶς κι έμετις μαζί! Πρώτη φορά τοῦ ἀντιμιλοῦσε, δεκαεφτά χρόνια παντρεμένοι. Δῶσαν τοῦ καραβοκύρη τά κατάλοιπα τῆς ταβέρνας, κάτι βραχιόλια καὶ γιορντάνια* ἀπό μπακίρι* καὶ φευτόπετρες, καὶ τούς πῆρε ὅπως ἡταν, μοναχά μέ τα ροῦχα τους. Στήν Ἀλεξάντρεια, ρωτώντας, βρήκανε τὸν Ἀντουάνο, πού ἄνοιξε μιά ἀγκαλιά τόση καὶ τούς τράβηξε μέσα, ὅπως εἶχε τραβήξει πρίν ἀπό λίγα χρόνια καὶ τήν ἄλλη ἀδερφὴ του τῇ Βασιλικῇ, ὅταν χήρεψε, καὶ τήν κόρη της τήν Ἀμαλίτσα μέ τ' ὄνομα. Αὐτή πού ξετρέλανε τὸν Ἀθηναῖο λίγο πρίν ἀπ' τούς Βαλκανικούς καὶ τήν παντρεύτηκε καὶ τήν πῆγε σέ δικό της σπίτι στήν Κηφισιά, κι ὕστερα ἀπό τὸν Ἀποκλεισμό τοῦ 14 πήρανε καὶ τήν Βασιλική, κι αὐτή ἔζησε λίγα χρόνια κι ἀναπαύτηκε, λέγανε, γαληνεμένη, γιατί θά τῆς ἔκλεινε τά μάτια ἡ Ἀμαλίτσα της. 'Ο Ἀντουάνος ἔφτιαξε γιά τόν παππού τή βορινή παράγκα, τοῦ βρήκε μιά δουλειά προσωρινή, ὥσπου νά φανερωθεῖ καμιά καλύτερη. 'Εκεῖ ἀπόμεινε! Μπαξεβάνης* σ' ἐνός δικηγόρου μέ δυό στρέμματα περιβόλι πάνω στή γραμμή τοῦ τράμ, ἀνάμεσα Σούτς καὶ Τζανακλῆς.

Ἐρωτήσεις

- Τί ἀντιπροσωπεύει γιά τόν Ἀντουάνο ό σκίνος;
- Πώς ἀντιμετωπίζει τίς κακοτυχίες του ό Ἀντουάνος;
- Μποροῦμε νά πούμε πώς τό ἀπόσπασμα δίνει μιά μικρή, ἀντιπροσωπευτική δύμας εἰκόνα ἀπό τίς περιπέτειες τῆς φυλῆς μας; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντηση σας.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ. Σύγχρονος μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε τό 1911 στήν Αἴγυπτο καὶ συνεργάστηκε σέ πολλά φιλολογικά περιοδικά στήν Αἴγυπτο, Κύπρο καὶ Ἐλλάδα, μέ ποιήματα, διηγήματα, δοκίμια καὶ μελέτες. Καλλιέργησε μέ ίδιαίτερη ἐπιτυχία τό μυθιστόρημα, στό όποιο διακρίθηκε γιά τίς μεγάλες ἴκανότητές του στή σύνθεση. "Ἐργα του: α) ποίηση: Φελλάχοι, Τό Λυρικό Ταξίδι κ.ἄ. β) διήγημα: Ἅλλοκοτοι ἀνθρώποι, 'Ο Ἀπρίλης είναι πιό σκληρός, 'Ο Ύπνος τοῦ Θεριστή κ.ἄ. γ) μυθιστόρημα: Ἀκυβέρνητες πολιτείες ('Η Λέσχη, Ἀριάγνη, Νυχτερίδα) πού θεωρεῖται τό σημαντικότερο βιβλίο του. Χαμένη ἀνοιξη, δ) μελέτες: 'Ο Καβάφης καὶ ἡ ἐποχή του, 'Ο Καβάφης καὶ ἡ Νεώτερη Αἴγυπτος κ.ἄ. 'Ἐπίσης μετέφρασε πολλούς ξένους λογοτέχνες.

*γιορντάνι: περιδέραιο.

*μπακίρι: χαλκός.

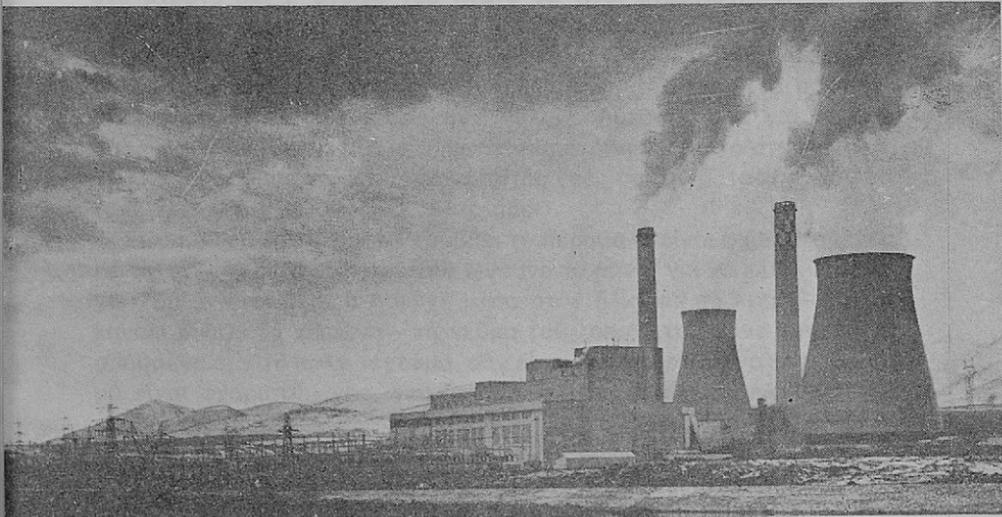
*μπαξεβάνης: κηπουρός, περιβολάρης.

XI. Προβλήματα της σύγχρονης ζωῆς

Τὸ Πέραπα

Μὲ γέδειον τοῦ Τὸ Πέραπα δὲ καὶ πάροινος θυμὸς ἐν τῷ πάσῃ
αποδεῖλο μὲν ρυθμὸν γὰρ τοῦ εἴσαι τοῦ πάλιον καὶ μὲν τὸ πάροινον
μὲν ἀπόριον θυμὸς τὸ κακονόντα προσέλευτο περὶ δεινοτήτην
οὐ τερπνός πολεμαῖος.

Τὸ μαρτρὸν αἰτιοθεματίκα λειτουργεῖ μὲ τὸ οὐκαν-
τίδικον, παρηγορεύοντα διλογία του τρέψει τρικαΐζοντος
εἴναι οἱ ρόδες του χάντουνται. Ραβία μέσα στην πλη-
κασκούνταντι σκάνη τοῦ δράματος, ποίησα τὸν διπλόρ
καρπό μὲ τὶς λύτες πρασινόδες, που τὸν αποτυρίζειν
ήμιος καὶ φένει στὸ πέραπα. Έχοντα ανθύην νο-
πάρουντες τὸ λαοτρό μας πρᾶι πρᾶι καὶ να φραγαγιρούντες ο καλογρός
στὴ δουλειὰ μορί. Ήττα μᾶς δικεται καθές πρᾶι ή λαοτρός να γνωρί-
σσει τὸ γέρο Κοιτουδιώτη, δημιὰς τάνε παραπομπίζουντα. Η δουλειὰ τοῦ
πάσα είναι να τρέψει μὲ τὸν δάλον τὸ πέραπα στὴν διατύρειν δημι-
τρίδιο, προκεκτήντη κατάρι οὐλαστρά τόπῳ στὴ δούλια τοῦ πολεμού.

πάντα τούς πειραϊκούς εγγένειους οικισμούς, οικισμούς που δεν έχουν φέρει φέρει τον αυτοκίνητο, δεκάδες χρόνια πριν από την παραδοσιακή καρδιοχώρα της πατάκου της ταξίδης, και που δεν έχουν μετανιώσει από μποτικές και ακινητοποιεσσες, και γιας στην παραδοσιακή της ρητορικής. Στην Αγεράνητρα ρωτάνε: «Αγεράνη, τις ξενάρι μας συγκαλα τέσσαρις τοις τρεις λεπτούς, που θα περάσουν τηρηθείσι τριήμισι λίγα χρόνια και τήνναλλη σε πάντα την παραδοσιακή υπέρεια και την κόρη της την Αραλίτσα».

Αγεράνη την πατάκη

Έργοστάσιο (Φωτογραφία)

Τό Πέραμα

Μέ τό διήγημά του Τό Πέραμα ό. Κ. Παρορίτης θίγει ένα πολύ σπουδαίο (όχι μόνο γιά τήν έποχή του άλλα και γιά τή δική μας έποχή) θέμα: τά κοινωνικά προβλήματα πού δημιουργεῖ ό τεχνικός πολιτισμός.

Τό μικρό, κιτρινοβαμμένο λεωφορείο μέ τά σκελετώδικα, πληγιασμένα ἄλογά του τρέχει τρικλίζοντας, ἐνώ οί ρόδες του χώνουνται βαθιά μέσα στήν ψιλοκοσκινισμένη σκόνη τοῦ δρόμου, σκίζει τόν ἄσπρο κάπτο μέ τίς λίγες πρασινάδες, πού τόν πυρπυρίζει ό ἥλιος, και φτάνει στό πέραμα*. "Έχουμε ἀνάγκη νά πάρουμε τό λουτρό μας πρωί πρωί και νά ξαναγυρίσουμε ό καθένας στή δουλειά μας. "Έτσι μᾶς δίνεται κάθε πρωί ή εύκαιριά νά γνωρίσουμε τό γερο Κουτουζώφ, όπως τόνε παρανομίζουνε. Ή δουλειά του τώρα είναι νά τραβάει μ' ἔναν ἄλλον τό πέραμα* στήν ἀντικρινή ὅχτη τοῦ καναλιοῦ πού σέρνεται ἀργά πάνω στό νερό μ' ἔνα ξερό μονότονο τρίξιμο, πού κάνει ή χοντρή ἀλυσίδα πάνω στή ρόδα. Μιά φορά ήτανε στό στρατό και τ' ὅνειρό του ήτανε νά γίνει στρατιωτικός. Μά τόν ἔφαγε ή ὄρθογραφία. Μάλιστα. Ή ὄρθογραφία. Σάν ἔδινε ἔξεταση γιά τό βαθμό τοῦ δεκανέα, τοῦ ύπαγορέψανε νά γράψει τή λέξη γυλιός και αύτός πού 'ξερε πῶς γράφεται ή λέξη, κείνη τή στιγμή τά σάστισε, σκοτίστηκε κι ἔγραψε γιλιός ἀντί γυλιός. Αύτό ἔφτασε γιά νά τόν ἀπορρίψουνε. Τότε κι αύτός θύμωσε, παρατήθηκε ἀπό τό στρατιωτικό. 'Αλλιώς μποροῦσε νά 'ναι τώρα κι αύτός ἔνας συνταγματάρχης πού νά τόνε τρέμει ή γῆς. "Ας είναι. Αύτό πάει.

Τώρα ό γερο-Κουτουζώφ τραβάει τό πέραμα κι είναι φχαριστημένος μέ τίς ἔξήντα δραχμές, πού τοῦ δίνουνε τό μήνα, γιά νά κάνει τό ἄλογο. Τοῦ βγαίνει βέβαια ή ψυχή μέσα στόν ἥλιο και τό κρύο – και τό κανάλι βγάζει τό χειμώνα – τά νεῦρα τοῦ λαιμοῦ του πάνε κάποτε νά σπάσουνε ἀπό τό πολύ τέντωμα, σάν είναι παραφορτωμένο τό πέραμα, μά είναι φχαριστημένος, γιατί νιώθει πῶς σέ αύτή τήν ἥλικιά δέ θά

πέραμα: διάβαση, πέρασμα. 'Εδω: τό πλωτό μέσο πού ἐκτελεῖ συγκοινωνία ἀνάμεσα στίς ὅχθες ποταμῶν, λιμνῶν κτλ. και κινεῖται ή μέ κουπιά ή σέρνεται μέ συρματόσχοινο.

μπορούσε εύκολα νά 'βρει ἄλλη δουλειά. Τώρα ζεῖ μέ τή γυναίκα του, πού 'ναι πια σμένη ἀπό ρευματισμούς. "Έχει κι ἔνα γιό στήν Αμερική, μά δέ βλέπει τίποτα κι ἔχει καημό.

— Καλημέρα, Κουτουζώφ! τοῦ φωνάζαμε ἀπό μακριά πρίν νά μποῦμε ἀκόμα στό πέραμα· καί κείνος μᾶς ἀποκρινότανε πάντοτε μ' ἔνα ἀστεῖο πού συνόδευε τό αἰώνιο γέλιο του.

Μιά μέρα κάποιος τοῦ εἶπε:

— Ξέρεις, γερο-Κουτουζώφ; Κάποιος πρότεινε στήν ἐταιρεία νά τραβάει τό πέραμο μέ ήλεχτρισμό. Νά. Θά βάλει μιά μηχανή στήν ἄκρη, θά πατᾶς ἔνα κουμπί καί τό πέραμα γιά ἔνα λεπτό θά πετάγεται μόνο του ἀντίκρυ. "Ετσι θά γλιτώσουμε καί μεῖς καί σύ ἀπό αὐτό τό μαρτύριο.

'Ο γερο-Κουτουζώφ ἄνοιξε τά μάτια του καί τόνε κοίταξε βαθιά. 'Από τήν ἡμέρα αὐτή δέν τόν ξαναείδαμε πιά χαρούμενο, γελαστό. Τοῦ 'φυγε τό γέλιο, ξέχασε τ' ἀστεῖα του καί σάν τόν ἐπειράζαμε, ἀπόμενε σιωπηλός ἢ μᾶς ἀπαντοῦσε μέ μιά ξερή φράση. Φυσικά δέν μπορούσαμε νά ξέρουμε τήν αιτία τῆς μεταβολῆς, οὕτε κι ὁ καιρός μᾶς περίμενε νά πιάσουμε μακριά κουβέντα μαζί του. Μά αὐτός εἶχε λόγους ν' ἀνησυχεῖ. Ή κουβέντα κείνη τόνε τάραξε, τοῦ 'κοψε τό κέφι. Μά τί τούς ἥρθε νά σκεφτοῦνε τέτοιο πράμα; Γιατί; Καλά δέ γίνεται ἡ δουλειά τόσα χρόνια; Κι ἂν ἀργεῖ λιγάκι νά φτάσει τό πέραμα ἀντικρύ, τί, χάθηκε ὁ κόσμος; Κι ἐπειτα πῶς δέν τόν συλλογίζουνται κι αὐτόν; Τί θά γίνει ἡ γρία του πού δέν μπορεῖ νά κινηθεῖ; Τί θά γίνει αὐτός; Τώρα στά γεράματα εἴναι καιρός νά ζητάει ἄλλη δουλειά; Καί τί δουλειά; Γιά ποιά δουλειά μπορεῖ νά 'ναι ίκανός σέ τέτοια ήλικία; Νά πού κι ὁ προκομμένος ὁ γιός του στήν Αμερική τόν ξέχασε. "Εξι μῆνες ἔχει νά ιδεῖ γράμμα του.

Γ' αὐτό ρωτάει κάθε ἐπιβάτη ἀνήσυχος.

— Τί ξέρεις; Θά 'ρθει ὁ ἡλεκτρισμός;

Καί κείνοι πού νιώθουνε τώρα τήν ἀδυναμία του, ἀγαπάνε νά τόν πειράζουνε:

— Πῶς δέ θά 'ρθει; Γιατί νά μή 'ρθει; Ή ἐταιρεία λεφτά ἔχει. "Ετσι θά βροῦμε καί μεῖς τήν ήσυχία μας, βασανιζόμαστε μέ τούτη τή χελώνα, καί σύ θά ήσυχάσεις. Καιρός εἴναι νά ήσυχάσεις.

Κείνος ξαφνίζεται:

— Γιατί νά ήσυχάσω; Θαρρεῖς πῶς μέ κουράζει ἐμένα ἡ δουλειά;

Σκέπτεται λίγο καί λέει μονολογώντας:

— Μά τί τούς ἥρθε πάλε; Δέν τ' ἀφήνουνε τά πράματα, ὅπως ἥτανε χρόνια;

Κάποτε ρώτησε ἔνανε:

— Δέ μου λές, τί είναι αύτός ό ήλεχτρισμός;

‘Ο ήλεχτρισμός τώρα στή φαντασία του φάνταζε σάν ένα θεριό, σάν ένας μεγάλος όχτρος πού ρχεται νά πάρει τό ψωμί του φτωχοῦ άπο το στόμα του.

Κάποιος δοκίμασε νά τού ξηγήσει τό πράμα. Μά ό γερο-Κουτουζώφ δέν πολυκατάλαβε. Τί θά πεῖ ρεῦμα; Αύτός ηξερε μόνο τό ρέμα τού καναλιού πού κάποτε, σάν ητανε πολύ φορτσάτο*, τούς έκοβε τήν άλυσίδα και τούς έπαιρνε τό πέραμα.

— Δέν ξέρουνε τί νά βρούνε οί σκυλόφραγκοι, γιά νά βγάλουνε παράδες, είπε στά τελευταία σέ τόνο άποφθεγματικό, άφού άπελπιστηκε πώς μπορούσε νά καταλάβει.

Στήν άρχη δέν είπε τίποτα τής γυναίκας του, γιά νά μή τήν πικράνει στήν κατάσταση πού βρισκότανε. Μά δέν μπόρεσε νά τό βαστάξει μυστικό. Ή καρδιά του φούσκωνε κι ηθελε κάπου νά τό πεῖ, γιά νά ξεσκάσει.

— Καί μετις τί θά γίνουμε; άποκρίθηκε ή γριά, σάν άκουσε άπο τό στόμα τού γέρου της όλη τήν ιστορία. Μᾶς ρωτήσανε έμας, άν έχουμε νά φάμε;

‘Η γριά νόμιζε τό έπιχείρημά της άκαταμάχητο.

— Καί τί άνάγκη έχουνε νά μᾶς ρωτήσουνε; Μπάς και θαρρεῖς πώς μᾶς λογαριάζουνε, άν ύπάρχουμε; Καψερή γριά, πῶς φαίνεσαι πώς δέν έμαθες άκόμα τόν κόσμο.

Κείνη άναστενάξει βαθιά κι έτριψε τό γόνατό της πού τήν πονούσε.

— “Ερημο, πάψε πιά. Θά μέ φᾶς! είπε κουβεντιάζοντας μέ τό γόνατό της.

Μιά έλπιδα είχε τώρα. Μπάς και τόνε κοροϊδεύανε, μπάς και τού λέγανε φέματα. Μά μιά μέρα τό ‘γραψε κι ή ‘φημερίδα. Αύτός δέν καλόβλεπε νά διαβάσει, δέν τά καλοκαταλάβαινε κιόλας κι έβαλε έναν άλλο νά τού τό διαβάσει. Σάν τέλειωσε τό διάβασμα, ό γερο-Κουτουζώφ άναστέναξε:

— “Αχ! έτσι είναι, όπως τά λένε. Έτοιμάσου λοιπόν, γερο-Κουτουζώφ, νά πεθάνεις είπε μέ μελαχολικό τόνο, κουνώντας τό κεφάλι του.

‘Η ζωή του χρόνια τώρα ητανε δεμένη μέ τό πέραμα. Σκληρή δουλειά, μά τήν είχε συνηθίσει, τήν είχε άγαπήσει κι έλπιζε νά πεθάνει πάνω σ’ αύτή τή δουλειά και νά τόνε θάψει ή έταιρεία μέ έξοδά της, όπως είχε κάνει και μέ τόν προκάτοχό του. Μά στάσου και νά ιδεῖς. Ήλεχτρισμός, σοῦ λέει ό άλλος. Ρεῦμα! Πατάς, λέει, ένα κουμπί κι ή

φορτσάτος: όρμητικός.

δουλειά σου είναι τελειωμένη. Μυστήριο. Μόνο πού πρέπει νά ψιφήσουμε έμετις πρώτα, γιά νά δουλέψει αύτό το κουμπί!

Γιορτάζει τό έκκλησιδάκι τοῦ ἄγιου Σπυρίδωνα, πού 'ναι στήν ἀντικρινή ὥχτη, πάνω σ' ἔνα μικρό ύψωματάκι, μέ μια μικρή καμπανίτσα κρεμασμένη σ' ἔνα δέντρο, πού ὅρθωνται σάν φύλακας μπροστά στήν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς. Τό μικρό έκκλησιδάκι στολισμένο μέ σμύρτα, μέ κάμποσες σημαίτσες πού κυματίζουνε πρόσχαρα στόν ἀέρα, προσκαλάει τούς χριστιανούς στή γιορτή του. Τό καμπανάκι ὅλο καί σημαίνει κι ὁ μονότονος ἥχος του ἀπλώνται γύρω στήν ἑρημιά τοῦ γυμνοῦ κάμπου πού-τόνε καίει ὁ ἥλιος: «Ἐλάτε, ἐλάτε». Κι οἱ προσκυνητάδες ἔρχονται ἀπό τήν πόλη μέ λαμπάδες στά χέρια, γιά νά προσκυνήσουνε καί τό πέραμα δέν προφταίνει νά μεταφέρνει τόσο πλῆθος. Ὁ γερο-Κουτουζώφ σκεφτικός, ἀμίλητος, τραβάει τήν ἀλυσίδα καί συλλογιέται πώς είναι ἡ τελευταία χρονιά πού κάνει αύτή τή δουλειά. Ποῦ ἄλλοτε. Μέ τί κέφι δούλευε αύτή τήν ἡμέρα;...

Μά είναι κόσμος, πλῆθος καί πρέπει νά περιμένουνε ὅσο νά 'ρθει ἡ ἀράδα τους, γιατί δέν μπορεῖ νά τούς χωρέσει τό πέραμα. Οἱ πιό ἀνυπόμονοι μουρμουρίζουνε, γιατί ἀναγκάζουνται νά περιμένουνε κι ἐπιμένουνε νά πηδήσουνε στό πέραμα καί νά στριμωχτοῦνε ἀνάμεσα στίς σοῦστες καί στά κάρα.

— Βρέ παιδιά, θά πάθουμε τίποτα. Νά, προχτές πνίγηκε ἔνα μουλάρι, λέει κάποιος.

Μά ποιός ἀκούει.

— Δέν ἀφήνει ὁ ἄγιος, ἀπαντάει ἄλλος.

— Σάν φτάνουνε καί βλέπουνε πώς τό πέραμα βρίσκεται στήν ἀπέναντι ὥχτη, ἀρχίζουνε τίς μουρμούρες, βρίζουνε, βλαστημάνε τήν ἐταιρεία.

— Καρτέρα τώρα νά γυρίσει νά μᾶς πάρει. Καί πῶς πάει τό ἀναθεματισμένο! Σωστή χελώνα! Λές καί πάσχει ἀπό ποδάγρα.

— Μά τί νά σοῦ κάνει κι ὁ γερο-Κουτουζώφ· γέρος ἀνθρωπος, δέν μπορεῖ νά τραβήξει μέ δύναμη.

‘Ο γέρος ἀγριεύει:

— Λέτε; “Οπως τραβάω ἐγώ, δέν τραβάει κανένας.

‘Απόκαμε πιά. Δέ βαστάει. Ό ίδρωτας τρέχει ποτάμι ἀπό τό κουτελό του, οἱ ἀμασκάλες του στάζουνε, οἱ κόρδες* τοῦ λαιμοῦ του θά σπάσουνε...

κόρδα: χορδή.

Περασμένα μεσάνυχτα ξαναγύρισε κι ό τελευταίος προσκυνητής. Τέλειωσε πιά. Τώρα μποροῦσε κι αὐτός νά ήσυχάσει. Τά μάτια του κλείνουνε από τήν κούραση, τά βλέφαρα του πέφτουνε βαριά, τά πόδια του μέσα στό πάνινο βρακί του τρέμουνε.

— Ε! πάμε καί μείς τώρα νά ήσυχάσουμε; τοῦ λέει ό σύντροφός του.

— Πήγαινε σύ! Έγω θά μείνω άκομη, άποκρίνεται.

“Εχει τό σκοπό του. Κάτι συλλογίστηκε πού πέρασε σάν άστραπή μέσα στό μυαλό του.

Παίρνει κι αὐτός τώρα τό δρόμο γιά τόν άγιο Σπυρίδωνα. Είναι μιά άνηφοριά πού τήν άνεβαίνει λαχανιάζοντας... Ψυχή μέσα στήν έκκλησιά. Τά κεριά λιωμένα. Τά πρόσωπα τών άγιων άχνά από τή ζέστα τών κεριών τόνε κοιτάζουνε κουρασμένα, θλιψμένα.

— Ήρθες καί λόγου σου; τοῦ φωνάζει ό καντηλανάφτης έτοιμος ν' άρχισει τό σκούπισμα μέ μιά σκούπα στό χέρι.

— Ήρθα κι έγω νά προσκυνήσω, άποκρίνεται κείνος, ζυγώνοντας στό παγκάρι, όπου ήτανε άπλωμένα τά κεριά.

Ο καντηλανάφτης μέ τή σκούπα στήν άμασκάλη κόβει τό σκούπισμα καί μπαίνει στό παγκάρι, γιά νά τοῦ δώσει τό κερί πού ζητοῦσε. Διαλέγει ένα λιγνούτσικο σάν ένα ψιλό μακαρόνι καί τοῦ τό προσφέρει. Κείνος ρίχνει στό δίσκο ένα άσημένιο δίφραγκο άποφασιστικά, μέ κάποια έπισημότητα, σάν νά τό χει καλά μελετήσει άπό πρωτύτερα.

Ο καντηλανάφτης τόνε κοιτάζει στά μάτια. “Υστερα μαζεύει μέσα από τό δίσκο ένα σωρό πενταροδεκάρες καί τοῦ βάζει στό χέρι μιά κι ένενήτα πέντε.

— Γιατί μοῦ τά δίνεις αύτά; ρωτάει ό γερο-Κουτουζώφ.

— Τά ρέστα.

— Κάνεις λάθος· θέλω ένα κερί δυό δραχμῶν.

— Δυό δραχμῶν; ξανωρτάει κείνος άπορώντας.

— Καί βέβαια. Τό χω τάμα.

Παίρνει τή λαμπάδα πού σκορπάει μιά ξινόγλυκη μυρουδιά κερίλας καί προχωρεῖ άργα, έπισημα, μπρός στό είκονοστάσι τοῦ άγιου Σπυρίδωνα. Ή είκόνα, άσημένια, μέ μιά γιρλάντα από λουλούδια, πού τά μάρανε ό καπνός κι ή άχνα τών κεριών, άκουμπάει πάνω στό προσκυνήταρι, τυλιγμένο μ' ένα μεταξωτό πανί, μέ θαλασσιές κορδελίτσες στήν άκρη καί μ' ένα μεγάλο σταυρό ραμμένο στή μέση.

Στέκεται άκούνητος μπροστά στήν είκόνα μέ τή λαμπάδα στό χέρι. Ιλαρωμένο* τό πρόσωπο τοῦ άγιου πού ή ασπρη γενειάδα του κατε-

Ιλαρωμένος: χαρούμενος, ευθυμος.

βαίνει άπαλά στό στήθος του, τόνε κοιτάζει μέ ψυχοπόνια. Γέρος κι αύτός καί νιώθει καλύτερα τόν πόνο τοῦ γέρου. Ό γερο-Κουτουζώφ ἀνάβει τή λαμπάδα, ξεφτιλίζει τό φιτίλι, καί τήν ἀπιθώνει στό ξυλένιο μανάλι, όλοκέντητο ἀπό τίς σταλαγματιές τῶν κεριῶν. "Υστερά ἀρχίζει νά σταυροκοπιέται μπροστά στήν εἰκόνα, τσακίζοντας κάθε τόσο τή μέση του βαθιά τόσο πού τό χέρι του νά ἀκουμπάει στό μάρμαρο, καί στά τελευταῖα ζυγώνει τά χέρια του στήν εἰκόνα, ιδρωμένα, ἀναλιγκωμένα* ἀπό τή ζέστη τῶν κεριῶν. Τά χείλη του τρέμοντας κολλάνε διψασμένα πάνω στό ξύλο.

—"Αγιέ μου Σπυρίδωνα, κάνε τό θάμα σου νά μήν ἀφήσεις νά 'ρθει ό ἡλεχτρισμός.

Σωπαίνει. Κοιτάζει τόν ἄγιο στά μάτια σάν νά περιμένει κάποιαν ἀπάντηση. Ό ἄγιος μέ τά κολλημένα χείλια, καρφώνει ἀπάνω του τή μάτια του σάν νά τοῦ λέει: «Κουράγιο, ἐγώ είμαι γιά σένα».

Τό 'χει σίγουρο πώς ἔτσι τοῦ μιλήσανε τά κολλημένα χείλη τοῦ ἄγιου. Δέ μιλήσανε τά χείλη του, μά τή ματιά του αὐτός τήν ἔνιωσε καλά.

Δέ γίνεται ο ἄγιος πού 'ναι κι αύτός γέρος, θά κάνει τό θάμα του. Δέν ἀφήνουνε βέβαια οἱ ἄγιοι μέ τίς ἄσπρες γενειάδες τούς γέρους, πού τούς πιστεύουνε καί τούς ἀνάβουνε καί χοντρά κεριά, νά πεταχτοῦνε στούς δρόμους.

Σάν ξαλαφρωμένος γύρισε σπίτι του. Κείνο τό βράδι ό ὑπνος δέν ἄργησε νά τοῦ κολλήσει τά βλέφαρα κι ό νοῦς του δέν παράδειρε ὥρες σάν ἄλλες βραδιές. Ό ἄγιος Σπυρίδωνας ἀγρυπνοῦσε πάνω ἀπό τό προσκεφάλι του.

— Γυναίκα, γυναίκα! τρέξε νά ίδεις, φώναξε ἄξαφνα ό γερο-Κουτουζώφ, κρατώντας στά χέρια του μιά 'φημερίδα.

— Τί ἔπαθες, καλέ, ἄξαφνα; Τί τρέχει; ρώτησε κείνη ἀδιάφορα.

—"Ελα, τρέξε. Ό ἄγιος Σπυρίδωνας ἔκαμε τό θάμα του, φώναξε κείνος κι ἡ μορφή του ἡ χαρακωμένη ἀντιφέγγισε τή χαρά τής ψυχῆς του.

Ή γριά ζύγωσε ζαρώνοντας μέ ἀμφιβολία τά χείλη της καί κείνος ξανάπιασε τή 'φημερίδα.

—"Ακουσε τί γράφει τό φύλλο, τής εἶπε, κι ἄρχισε νά διαβάζει κομπιαστά, πνιγμένος ἀπό τή συγκίνηση...

Ή γριά ἀπόμεινε μέ τό στόμα ἀνοιχτό. Ό διευθυντής τής ἐταιρείας πέθανε χτές ἀπό συγκοπή τής καρδιᾶς του. Τί είναι αυτό; Δέν είναι τό θάμα τοῦ ἄγιου; Κείνος θέλησε νά πάρει τό ψωμί τοῦ φτωχοῦ κι ό ἄγιος τόνε τιμώρησε.

ἀναλιγκωμένος: ἔξαντλημένος.

Σταυροκοπηθήκανε κι οί δυό εύλαβικά μέ τό πρόσωπο γυρισμένο στό εἰκόνισμα.

– Μεγάλη ή χάρη σου, ἄγιε μου Σπυρίδωνα! Ψιθύρισε ό γερο-Κουτουζώφ καί τά χείλια του τρέμανε.

– Άντιο τώρα ήλεχτρισμός! Εἶπε σ' ἔναν τόνο ἀνακουφιστικό...

Περάσανε μέρες... Καμπόσοι ἐργάτες φερμένοι ἀπό τήν Ἀθήνα φτάνουνε στό πέραμα. Μετράνε, μπήχνουνε παλούκια στή γῆς, σκεδιάζουνε... Ζυγώνει ό γερο-Κουτουζώφ ἔναν ἀπό αὐτούς.

– Τί τρέχει;

– Δέν τ' ἄκουσες; Τό πέραμα θά γίνει ήλεχτρικό. Τό ἀποφάσισε ό καινούριος διευθυντής.

‘Ο γερο-Κουτουζώφ ἀπομένει μέ τό στόμα ἀνοιχτό. ‘Ο νοῦς του μονιμᾶς πετάει στόν ‘Αγιο Σπυρίδωνα. Συλλογίεται τή λαμπάδα τῶν δύο δραχμῶν, τήν ὑπόσχεση πού τοῦ ‘δωκε ή ματιά του. Τρέχει στή γριά του σάν ζεματισμένος.

– Βρέ γριά, τά ‘μαθες τά μαῦρα μαντάτα; Ήρθε ό ήλεχτρισμός.

Κείνη τόν κοιτάζει μέ ἀπορία τρίβοντας τό πονεμένο γόνατό της.

– Εἶναι δυνατό; Κι ού ἄγιος; μουρμουρίζει.

‘Η δουλειά προχωράει γοργά· οἱ ἐργάτες δουλεύουνε, οἱ μηχανικοί δίνουνε ὁδηγίες, φτάνουνε οἱ μηχανές. ‘Ο γερο-Κουτουζώφ παρακολουθεῖ ὅλη τή δουλειά φαρμακεμένος. Τώρα μιλιά δέν τοῦ παίρνεις ἀπό τό στόμα του. ‘Ωστόσο ἔχει πάντα μιά μακρινή ἑλπίδα. Μά τό ἔργο κοντεύει τώρα νά τελειώσει. Τέλειωσε. ‘Απελπισιά...

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά πλεονεκτήματα προκύπτουν ἀπό τήν ἐφαρμογή τοῦ ήλεκτρισμοῦ στήν κίνηση τοῦ περάματος καί τί προβλήματα δημιουργεῖ στό γερο-Κουτουζώφ;
2. Πῶς κλιμακώνεται ή ἀγωνία τοῦ γερο-Κουτουζώφ ώς τό τέλος τοῦ διηγήματος;
3. Νά ἀναφέρετε ἄλλες περιπτώσεις, ὅπου ή ἐφαρμογή νέων τεχνικῶν μέσων δημιουργεῖ κοινωνικά προβλήματα.
4. Ποιά εἶναι ή στάση τοῦ γερο-Κουτουζώφ ἀπέναντι στόν ἄγιο; Νά τή σχολίαστε.
5. Πῶς συμπεριφέρονται οἱ ἄλλοι στό γερο-Κουτουζώφ;

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ (1878-1931). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Λεωνίδα Σουρέα. Γεννήθηκε στό χωριό Παρόρι τής Σπάρτης. Σπούδασε Φιλολογία καί ὑπόρετησε στή Μέση Ἐκπαίδευση. Δημοσίευσε πολλά κείμενά του στό περιοδικό *Noumâs* καί ἀγωνίστηκε γιά τήν ἐπικράτηση τοῦ δημοτικισμοῦ. ‘Εργα του: α) διηγήματα: ‘Από τή ζωή τοῦ δειλινοῦ, Οἱ νεκροί τῆς ζωῆς, β) μυθιστόρημα: ‘Ο κόκκινος τράγος κ.α.

‘Ο έναέριος

Στό άφργημα αύτό παρακολουθοῦμε τίς έπιπτώσεις πού έχει ή έπισημονική έκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν μιᾶς περιοχῆς στήν οἰκονομική ζωή τοῦ πληθυσμοῦ της. Ό τόπος εἶναι ή Νάξος, πού έκμεταλλεύοταν τό σμυρίγλι μέ πρωτόγονα μέσα ὡς τὴν ἐποχή πού ἔγινε ὁ έναέριος.

Οἱ μηχανικοί φόρτωσαν τά σύνεργά τους στά μουλάρια, πήρανε μαζί τούς όδηγούς καὶ χάθηκαν στά βουνά. Οἱ ξωμάχοι* τούς ἔβλεπαν μέρες καὶ μέρες νά στήνουν σέ λαγκάδια καὶ σέ κορφές τ' ἀσπροκόκκινα κοντάρια τους, τίς μηχανοῦλες τους, νά ξετυλίγουν τίς κορδέλες τους, νά μετρᾶνε ἀπό δῶ, νά μετρᾶνε ἀπό κεῖ.

Βρέ, μά είντα γυρεύουσιν οἱ φωτιοκαμένοι; ρώταγαν μέ άπορία οἱ βοσκοί τούς όδηγούς.

Κι αὐτοί, περήφανοι γιατί ξέρανε τό μεγάλο μυστικό, τούς ἀπαντοῦσαν μέ συγκατάβαση:

— Έναέριο, λέει, θά κάμουσι.

— Κι είντα* ναι, μαθές, εύτός άέριος;

Οἱ όδηγοί γέλαγαν "Αντε τώρα νά κάθεσαι νά ξηγᾶς στούς βοσκούς τί είναι ό έναέριος, σκεπτόντανε. Μά οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ στά βουνά μας είναι περήφανοι, πιστεύουν πώς όλα μποροῦν νά τά καταλάβουν, κι ἄν τούς ἀρνηθεῖς τὴν ἐξυπνάδα τους, μπορεῖ νά γίνεις βασιλικός τους ἔχτρος. Κι οἱ όδηγοί ἐξηγοῦσαν:

Νά, νά κάμουσι θέσιν ἔνα σιδερόδρομο ἀπάνω σέ κολόνες καὶ σέ σιδερένια σκοινιά, νά καβαλικεύγει τά βουνά, νά κουβαλεῖ τ' ἀσμυρίγλι* στή Μουτσούνα.

Οἱ βοσκοί γέλαγαν τώρα μέ τή σειρά τους. "Ενας σιδερόδρομος ἀπάνω σέ κολόνες καὶ σέ συρματένια σκοινιά, νά καβαλικεύει τίς ράχες καὶ τά βουνά. Σίγουρα οἱ γραμματισμένοι τρελάθηκαν.

— Μ' ἄσκημα κάνασι τή δουλειάν των τά μουλάρια, μαθές;

Ξωμάχος: ἐκεῖνος πού δουλεύει στήν έξοχή είντα: τί

ἀσμυρίγλι: σμυρίγλι (σμύριδα)· ὄρυκτο πού χρησιμοποιεῖται γιά τή λείανση τῶν μαρμάρων, τὴν ἐπεξεργασία πολύτιμων λίθων καὶ τό τρόχισμα ἐργαλείων

Οι όδηγοί δέν είχαν καιρό νά δίνουν περισσότερες έξηγήσεις. Οι μηχανικοί βιαζόνταν, κάθε λίγο ἔπρεπε νά μετατόπιζουν τ' ἀσπροκόκκινα κοντάρια, νά τραβᾶν ἀπό ράχη σέ ράχη τήν κορδέλα. Μέτραγαν οι μηχανικοί, γράφανε στά τεφτέρια τους, βάζανε σημάδια στούς τόπους καί προχωροῦσαν. Καβάλησαν ἔτοι τά βουνά, ἀνεβοκατέβηκαν ὅλες τίς λαγκαδιές, καί χωρίς καλά καλά οὔτε οἱ όδηγοί, πού ξέραν τούς τόπους; νά τό καταλάβουν, κατηφόρισαν ἔνα καλό πρωινό στόν κάμπο τῆς Μουτσούνας, ὑστερα στόν ησυχο ὄρμο της.

Οι μηχανικοί πήραν βαθιές ἀναπνοές φτάνοντας στό γαλανό πέλαγος, μάζεψαν τίς κορδέλες τους, τίς μηχανοῦλες τους, τά κοντάρια καί τά τεφτέρια τους καί ξαπλώθηκαν στό καπηλειό τοῦ Μιχαλούκου νά γιορτάσουν μέ πλούσιο φαγοπότι τόν ἐρχομό τους στό τέρμα. Ἡταν τώρα μπροστά τους σαγηνευτικό αὐτό τό τέρμα. Ή γαλανή θάλασσα! Τόσες μέρες σέ πολύπλοκο μαθηματικό πρόβλημα μέ ἄπειρες πράξεις, μέ γεωμετρίας καί τριγωνομετρίας, μέ λογάριθμους, είχαν στρώσει μπροστά τους τά βουνά καί τά φαράγγια τοῦ νησιοῦ μας. Κι ἡ ὄρθη λύση τούς γέμιζε τώρα μέ χαρά. "Οπερ ἔδει δεῖξαι, εἶπαν μέ τό μυαλό τους εύτυχισμένοι. "Εφαγαν λοιπόν καλά, ἥπιαν, κοιμήθηκαν στό μεγάλο γραφείο τοῦ Δημοσίου καί τήν ἄλλη μέρα τό πρωί μπάρκαραν στό βαπτόρι τῆς ἀγόνου κι ἔφυγαν.

Οι όδηγοί ξαναπήραν μάνοι τώρα τό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Ἀνηφορίζοντας πρός τά βουνά τους εἶδαν πάλι ἀπ' τήν ἀντίθετη ὅψη τό μελλούμενο ἔργο, πού βόηθησαν τό σχεδίασμά του μέ τά γερά χέρια τους καί μέ τήν πρακτική τους γνώση. Μά τώρα ἡ πίστη, πού τούς πότιζαν τά σύνεργα τῆς ἐπιστήμης κι οἱ μηχανικοί, κλονίστηκε. Λαχανισμένοι ἀπ' τό τραχύ ἀνηφόρι, στάθηκαν στό νερό, στόν Πιθαδάρη, νά δροσίσουν τά χείλια τους. Ἀδέσμευτοι τώρα ἀπό τή μαγική ἐπιβολή τῆς ἐπιστήμης πού ἔμοιαζε στά ἕκπληκτα μάτια τους μέ διαβολική συνέργια, κουβέντιασαν λεύτερα.

– Χαράμ' ἔδιάησαν* τά μεροκάματα. Λέω πώς... "Εσπασε ἔνας πρῶτος τήν πίστη κι ἔσφιξε τόν κορόφο του, σάν γιά νά βεβαιωθεῖ ὅτι τά κολαριστά πενηντάρια, πού τοῦ μέτρησαν ἔνα ἔνα οἱ μηχανικοί βρίσκονταν πάντα στή μέσα τού γιλέκου του.

– Κι ἀμέ χαράμι* δέν ἔδιάησα λοιπό; βεβαιώσε ἄλλος. Βάνεις μέ τό νοῦ σου πώς θά ἐνούνε σιδεροδρόμ' ἀπάνω στά βουνά;

"Η συζήτηση ἔκλεινε ἀπαισιόδοξα. "Ολοι συμφωνοῦσαν, πώς ὅχι, δέν

διάησαν: πήγανε (διάβηκαν)

χαράμι: ἀδικα

μπορεῖ νά γίνει ό σιδερόδρομος. Μόνο ό Πετρινόλης πού ήταν ταξιδεμένος στήν Αμερική καί είδε τά μεγάλα καί θαυμαστά έργα τού άνθρώπου δέ συμφώνησε.

– Μουρέ, δόλα ίνουνται. Νά δείτε, καμένοι, βουνά τρυπημένα, πού νά φύει ό μυαλός άπού μές στήν κεφαλή σας, σκλαβωμένοι ποταμοί μές στά μπετά, γιοφύρια κρεμαστά...

Οι άλλοι τόν ξέκοψαν:

– Καλά, άλλο οι Αμερικάνοι, άλλο έμετις.

– Είντ' Αμερικάνοι, είντα μεῖς; Ό ανθρωπος είναι διάολος. "Όλα τά δύνεται καί τά βάνει κάτω.

Τά βουνά γύρω, σάν νά θύμωσαν μ' αύτό τόν ιερόσυλο, πού βάλθηκε νά κλονίσει τήν πίστη τών άλλων στήν άτρανταχτη μεγαλοσύνη τους, σκυθρώπασαν ξαφνικά, κρύβοντας τίς κορφές τους μές στά διαβατάρικα σύννεφα. Τό δειλινό σκόρπισε πιό πολύ τίς σκιές του, ή βαθιά βρύση τού Πιθαδάρη σκοτείνιασε. Οι όδηγοι ξαναπήραν τόν άνηφορό τους, καβάλησαν βιαστικά τίς κακοτράχαλες ράχες, μέ τή λαχτάρα νά τούς βρεῖ ή νύχτα στά στρωτά μονοπάτια τού χωριοῦ.

"Υστερα στούς καφενέδες ή συζήτηση βάσταξε κάμποσο. Ή παράδοση έδωσε τή μάχη της μέ τήν πρόοδο καί νίκησε. Ναί, ναί, τό Δημόσιο κι ό βουλευτής κι οι μηχανικοί, ήταν σίγουρα άμυαλοι. Καλά κουβαλίόνταν αιώνες τώρα, πάππου πρός πάππο, τό σμυρίγιλι στίς γερές ράχες τών άγαθών ζωντανών τού Θεοῦ. Τά σπλάχνα τών βουνών μας ποτέ δέν άρνήθηκαν νά στέλνουν στό φῶς τής μέρας τήν πολύτιμη πέτρα τους, οι μπούκες* στά καινούρια όρυχεια ποτέ δέν άστοχησαν καί τά μουλάρια, γνωστικά, ύπομονετικά, λιγόφαγα, ποτέ δέ γλιστρησαν στά μονοπάτια κουβαλώντας τό βαρύ τους φορτίο στόν όρμο τής Μουτσούνας, πού τό έδιωχναν ύστερα μέ τά καράβια στά πέρατα τής γης. Μιτρός στά όρυχεια, στή Γριά Σπηλιά, στόν Κακόρουακα, στό Αμερικάνικο, στό Ρούχουνα, στήν Κατών, στό Τουνέλι, στό Πελώριο, τό σμυρίγιλι δέν πρόφταινε νά σωριάζεται, τά μουλάρια τούς λιάνιζαν κάθε νύχτα τούς σωρούς. Τί νά τούς κάμουμε λοιπόν τούς έναερίους; Αύτες οι συνέργιες τού διαβόλου είναι γιά τούς άπρόκοπους καί τούς άμυαλους.

'Ο καιρός πέρασε. Είπαν πώς οι μηχανικοί βρήκανε δύσκολη τή δουλειά, τά βουνά ήταν, λέει, πολύ ψηλά, άπατητα, οι άνεμοι πολύ δυνατοί, έναντιοι. Οι σμυριγλάδες άνασαναν. Οι βοσκοί ήσύχασαν πώς δέ

μπούκα: στόμιο

Θά τούς πάρουν τά πλευρά μέ τίς βοσκές... Μά ἔνα πρωί, στόν ἥσυχο όρμο τῆς Μουτσούνας ἄραξαν τά καΐκια. Μπάλες τά σύρματα, μάτσα τά σίδερα, βουνά τά τσουβαλάκια μέ τό τσιμέντο, γέμισαν τή μικρή ἀποβάθρα. Τά μουλάρια, ἀγαθά κι ἀνυποψίαστα, βάλθηκαν νά μεταφέρουν στά λαγκάδια καί στά βουνά τῶν ὄρυχειών τό νέο φορτίο, πού ἔφερναν τώρα οιάνθρωποι, γιά νά τούς κόψουν τήν ταγή τους. Οι μαστόροι, οι χτίστες, οι μπετατζήδες, οι σιδεράδες, οι μαραγκοί χύθηκαν στά μικρά καπηλιά τής Μουτσούνας. Ἡ ἀργατιά, μαγνητισμένη ἀπ' τό καλό μεροκάματο, κατηφόδισε. Ὁ ἥσυχος όρμος ζωντάνεψε, τό Σαββατόβραδο οι ἐργάτες τραγούδαγαν, χόρευαν, τράβαγαν τά μαχαίρια καμιά φορά.

Τό ἔργο, μέ τή σιγουράδα καί τή δύναμη πού ἔχουν τά ἔργα τῆς ἐπιστήμης, σάρκωνε σιγά σιγά ἀπάνω στά γυμνά κόκαλα τῶν ἀνυπόταχτων βουνῶν. Οι σιδεροκολόνες, ή μά πίσω στήν ἄλλη, στερέωναν τά μακριά κανιά τους στήν πετρωμένη γῆ, στένευαν ὅσο ξέφευγαν ἀπό τή βάση τους, τρύπαγαν ψηλά τόν ούρανο μέ τήν τριγωνική κορφή τους. "Αν μποροῦσε κανείς ν' ἀνεβεῖ ψηλά, πάνω ἀπ' τά βουνά, πού τίς ἔκρυβαν, θά τίς ἔβλεπε σειρά σειρά νά εκεινῶν ἀπ' τά ὄρυχεια τής Κορωνίδας, νά σκαρφαλώνουν τίς ράχες της, νά χαμηλώνουν ὕστερα στά μαλακά βουνά καί νά χάνονται στόν κάμπο τής Μουτσούνας. Μοιάζαν, ἔτσι ἀπόμονες, σάν ἀκρίτες, πού στάθηκαν νά φυλάγουν τίς ἐρημιές τῶν βουνῶν, τά σύνορα τῶν βοσκότοπων. "Υστερά τό σιδερένιο σύρμα ἔδωκε τέλος σ' αὐτή τους τή μοναξιά, ἔδεσε τή μά μέ τήν ἄλλη, τίς πειθάρχησε ὄλες σ' ἔνα σύνθημα καί σέ μιά προσταγή. Στήν προσταγή τής μηχανῆς.

Χρειάστηκε δουλειά, πού σείστηκε ἀπό δαύτη ὄλος ὁ τόπος, ὡσπου νά κουβαληθοῦν στίς βίγλες τους οί δυό μεγάλες μηχανές πού θά διναν τήν κίνηση σέ ὄλο αὐτό τό ἄψυχο ἔργο. Στήθηκαν τέλος ἀνάμεσα στά βουνά, ἀντίμαχες στό ψύχος τους, τά γερά ἀτσαλένια μπράτσα τους, λαμπερά καί λιπαρά σάν τά μπράτσα τῶν παλαιστῶν, ἄρχισαν νά σαλεύουν ρυθμικά καί τό θαῦμα ἔγινε! Τά βαγονάκια εκείνησαν ἀπ' τά πλατώματα τῶν σταθμῶν, ἄρχισαν νά κυλοῦν μέ τό σύρμα, νά φεύγουν μαζί του τό ἔνα πίσω στ' ἄλλο, λακκουβιάζοντας τό τεντωμένο τόξο του, νά περνοῦν πηδηχτά τίς σιδεροκολόνες, τά βουνά, τά φαράγγια, καί νά φτάνουν πάντα τό ἔνα πίσω στ' ἄλλο στή μεγάλη ἀποθήκη τής Μουτσούνας.

"Ολη μέρα, ὅλη νύχτα, χωρίς ἀγωγιάτες καί χωρίς ὀδηγούς, χωρίς κούραση καί στραβοπατήματα, μποροῦν νά φεύγουν, νά κάνουν τόν

άτελειωτο αύτό κύκλο, γεμάτα στό κατέβασμα, ἄδεια στό ἀνέβασμα, χωρίς ποτέ νά φοβηθοῦν τίς νεροποντές καί τόν ἄνεμο... "Ετσι λέει ὁ ἀρχιμηχανικός στό κατάπληκτο πλῆθος πού συνάχτηκε γύρω στίς μηχανές στ' Ἀσπαλαθρωπό καί στή Στραβολαγκάδα, τήν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων. Τά βαγονάκια περνοῦν πάνω ἀπ' τά κεφάλια τοῦ πλήθους, μοιάζουν μέχανημενα πουλιά χωρίς φτερά, τό στριφωτό σύρμα τά φέρει μαζί του, κι ὅπως τρίβεται στίς κολόνες, στέλνει ἔναν ἥχο σάν κροτάλισμα φιδιοῦ. Τό σμυρίγλι ταξιδεύει τώρα πάνω ἀπ' τά βουνά, πού τό ἐφεραν ἀπ' τά σπλάχνα τους στό φῶς, δέχεται ἀδιαμαρτύρητα τήν ἀνύψωσή του ἀπ' τήν ἀκινησία τῆς ριζωμένης πέτρας στό φτερούγισμα τοῦ πετούμενου.

Μόνο ὁ δύνατός ἄνεμος θυμώνει καμιά φορά, ἀναποδογυρίζει τά βαγονάκια, καί τό σμυρίγλι, ξανασιμίγοντας μέ τίς σκληρές ράχες, σπιθίζει σάν ἵσκα*. Τότες τό αὐτόματο μηχάνημα δίνει τό σῆμα τοῦ κινδύνου. Είναι ἔνα τραχύ, φοβισμένο κουδούνισμα, πού διαπερνά τά βουνά κι ἀντηχεῖ στά φαράγγια. Οἱ μηχανές σταματοῦν ν' ἀγκομαχοῦν, τά τηλέφωνα ἀρχίζουν τά κουδουνίσματα, οἱ τεχνίτες τρέχουν ἀπάνω κάτω, σκαρφαλώνουν στίς σιδεροκολόνες, διορθώνουν, λαδώνουν, δοκιμάζουν κι οἱ μηχανές ξαναρχίζουν. Τά βαγονάκια κυλοῦν πάλι πρός τόν ὄρμο τῆς Μουτσούνας.

Τώρα τόν ἔχουν συνηθίσει τόν ἑναέριο ὅλοι. Περνᾶ πάνω ἀπ' τά κεφάλια τους σφυρίζοντας, μά δέ σηκώνουν πιά τά μάτια νά τόν δοῦν. Μέ τά βαγονάκια ταξιδεύουν δέματα, γραμματάκια ἀπό σταθμό σέ σταθμό, σκυλιά καμιά φορά. Λένε πώς ώς κι ἀνθρωπος, ὁ τρελο-Βαβυλώνης, ἀποφάσισε καί ταξίδεψε διπλωμένος μέσ' σ' ἔνα βαγονάκι.

Καί τά χρόνια περνοῦν... Είναι ἀλήθεια πώς πάλιωσε λίγο ὁ ἑναέριος, οἱ κολόνες χάσανε τίς λαδομπογίες τους, τά σύρματα τή λάμψη τους, τά βαγονάκια στραπατσάριστηκαν μέ τά χτυπήματα. Μά ή δουλειά ὄλο καί γίνεται λιγότερη, ἔτσι τά βαγονάκια δέ χρειάζεται νά κλωθογυρίζουν πολύ. Τό σμυρίγλι γέμισε τίς ἀποθήκες τῆς Μουτσούνας, ξεχύθηκε ἔξω ἀπ' τόν περίβολο. Τό Δημόσιο ἔβγαλε διαταγή νά λιγοστέψει ή παραλαβή, οἱ σμυριγλάδες σταμάτησαν τίς καινούργιες μπούκες. Τό σμυρίγλι ὅσο πάει χάνει τή δόξα του, κι οἱ σμυριγλάδες, πού νιώθουν μέ δέος τό μαρασμό ρίχνονται σέ καινούριες δουλειές, ἀνοίγουν ἄλλους δρόμους νά ζητήσουν τό ψωμί, πού ὄλο καί λιγοστεύει.

ἵσκα: ἔνα εἶδος μύκητα πού τό στέγνωναν καί τό χρησιμοποιούσαν ὡς φιτλί στό τσακμάκι

Γυρνοῦν πάλι στήν άφημένη γῆ, στά χέρσα χωράφια. Φυτεύουν νέες φυτείες, άμπελια, φρουτόδεντρα, κεντρίζουν άγριλιές. Ή γῆ, πού τούς ξαναδέχεται άμνησικακή, ριγᾶ πάλι μέ τήν αισθηση τής δημιουργίας, σφίγγει στούς κόρφους της τούς καινούριους σπόρους καί πάντα νέα, πάντα άγέραστη, ύπόσχεται νά ξανακαρπίσει.

Στούς καφενέδες, οί ύπαλληλοι τῶν ὄρυχεών, οί γραμματισμένοι, λένε πώς τό σμυρίγλι δέν ἔχει πιά πέραση, γιατί οί Άμερικανοι βρήκαν, λέει, τέχνη νά τό φτιάχνουν μόνοι τους. Οι σμυριγλάδες γελοῦν πικρά άκουγοντας αύτές τίς άνοησίες. "Αν είναι ποτέ δυνατό νά φτιάξει κανείς σμυρίγλι μέ λάσπες άμερικανικες. Πρέπει νά ρθουνε νά δουλέψουν στά ὄρυχεῖα μας, νά βάλουνε κάσες τό δυναμίτη καί πάλι νά μή μποροῦν νά ξεριζώσουν τή σκληρότερη πέτρα τής γῆς, γιά νά καταλάβουν πόσους παράδεις κάνει τό ψευτοσμυρίγλι τους.

"Ομως ή ζήτηση ὅλο λιγοστεύει. Μήπως τρελάθηκαν λόιπόν σ' ἀλήθεια οι ἄνθρωποι; Στρώνουν τώρα τά σιδερικά τους, γυαλίζουν τά κανόνια τους, καθαρίζουν τίς ὄβιδες τους, ἀκονίζουν τά σπαθιά τους μέ τά χώματα; Οι ἀπόμαχοι, πού ύστερ' ἀπό πενήντα χρόνια σκληρή δουλειά παίρνουν τώρα τίς διακόσιες τριάντα δραχμές τής σύνταξης, κουβεντιάζουν γι' αὐτό τό ζήτημα, καθισμένοι στά πεζούλια τής πλάτασας.

— Είντα λοᾶται καί κάνασιν τόν ἀέριο νά μᾶσε ξεκουράσουσι! Νά δά π' ἄλλη διαολική συνέργια τωνε μᾶς ξεκουράζει τώρα καλά καλά. Φάτε τώρα, μουρέ, ἐναέριο....

— Μ' ἀφό μααρίσαν τά βουνά μας, εἰντ' ἀνέμενες, ἀξάδερφε; 'Η ἄτιμη ή ἐπιστήμη! Νά μᾶσε φάει θέλει....

'Η ἐπιστήμη ἀκούει τό ταπεινό παράπονο τῶν γερόντων καί γελάει. "Αφησέ τους νά λένε, σκέπτεται. Οι μηχανές είναι τώρα καλύτερες, τά κανόνια μεγαλύτερα, τά σπαθιά πιό κοφτερά. "Οποιος δέν τό πιστεύει, ἄς ἀνηφορίσει κατά τήν Εύρωπη νά βεβαιωθεί.

Μόνο οι ἀπλοί ἄνθρωποι τῶν βουνῶν μᾶς, μόλι πού πληρώνουν τώρα μέ τό αἷμα τους τήν ἀστοργία τής ἐπιστήμης, χαίρονται.

— "Ηλεα πώς θά ζήσω νά ρημάξει καλά καλά, μά δέ... λέει κάποιος γέρος μέ παράπονο, ὅπως ἀκούει τόν ἐναέριο νά στέλνει πότε πότε τά μισοτρύπια βαγονάκια του κατά τόν ἡσυχο ὄρμο τής Μουτσούνας. Περνοῦν πάνω ἀπ' τό κεφάλι τοῦ γέρου, ἐκεῖ στό μικρό μπαξέ του μέ τίς νέες κιτριές, πού μοσκοβολοῦν τώρα τό φθινόπωρο. Μά οὔτε γυρίζει νά τά κοιτάξει. Προτιμάει νά βλέπει χάμω στή γῆ τά μερμήγκια πού,

---

είντα λοᾶται: τί λογαριάζει, γιατί
μααρίσαν: μαγαρίσαν, λέρωσαν

στρατός όλοκληρος, κουβαλοῦν τό ἔνα πίσω στ' ἄλλο καὶ χώνουν στή φωλιά τους τὴν τροφή τους γιά τό χειμώνα, πού σέ λίγο θά φτάσει.

Ἐρωτήσεις

1. Μέ ποιά διάθεση εἶδαν οἱ βοσκοί τῆς Νάξου τό σχέδιο γιά τὴν ἐγκατάσταση τοῦ ἐναέριου καὶ γιατί;
2. Τί ἐπιπτώσεις ἔχει στὴν ζωὴ τῶν κατοίκων;
3. Νά χωριστεῖ τό ἀφήγημα σέ νοηματικές ἐνότητες καὶ νά δώσετε σέ κάθε μιά ἔναν τίτλο.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ. Διηγηματογράφος. Γεννήθηκε τό 1902 στὴν Ἀπείρανθο τῆς Νάξου. Στὰ διηγήματά του μεταφέρει ἴστορίες ταπεινῶν ἀνθρώπων καὶ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἐργα του: Φθινοπωρινή ἑξοχή, Πρώτη γνωριμία, Τό σπίτι μέ τά περιστέρια κ.ἄ.

Γαλάτεια Σαράντη

Τό τέλος

Ἡ Μάνη εἶναι μιά ἄγονη περιοχή μέ ἄγρια βράχια καὶ μικρά χωριά. Μνημεῖα τῆς παλιᾶς ἀρχοντιᾶς τῆς εἶναι οἱ πέτρινοι πύργοι της, πού ἀνήκαν σέ παλιές ἴστορικές οἰκογένειες τῆς περιοχῆς. Σήμερα πολλοί μανιάτικοι πύργοι εἶναι ἐγκαταλειμμένοι.

Σκάλιζε τίς ντοματιές μέ βία, μέ θυμό σχεδόν, σάν νά της ἔφταιγαν, καὶ ἔκανε πώς δέν ἔβλεπε τούς ξένους πού είχαν σταθεῖ στό φράχτη καὶ τήν κοίταζαν. Εἶχε σκυμμένο τό κεφάλι καὶ δούλευε μέ πεῖσμα καὶ ἔλεγε μέσα ἀπό τά δόντια της κατάρες. Τίς ἔλεγε καὶ τίς χαιρόταν καὶ δέν τήν ἔνοιαζε διόλου ἄν τήν καταλάβαιναν.

— Νά σᾶς φάνε τά σκουλήκια, θεοκατάρατοι! Νά χαθεῖτε, ὄργισμένοι! Σκόνη νά γίνετε, ξετσίπωτοι καὶ ξεδιάντροποι, πού σηκώσατε κεφάλι καὶ μιλάτε!

Ἡσαν τρεῖς, δυό ἄντρες καὶ μιά γυναίκα. ብσαν ξανθοί, γαλανομάτη-

δες, μέ δεγυμνωμένα πόδια καὶ χέρια, ψημένοι κατακόκκινοι ἀπό τὸν ἥλιο. Ἐκεῖ δά, στήν ἵδια θέση είχε σταθεῖ πρίν λίγη ὥρα καὶ ὁ χοντρο-Γιάννος, ὁ πρόεδρος, σκουλήκια νά τόν φάνε καὶ αὐτόν, στάχτη νά γίνει!

« Τί θές καὶ παιδεύεσαι, μωρή Μαριώ, τῆς είχε πεῖ περιγελαστικά.
Γιά ποιόν ἀγωνίζεσαι;

- Τράβα τό δρόμο σου καὶ μή σέ νοιάζει, ἔκαμε αὐτή ἀπότομα.
- Σοδιάζεις, σοδιάζεις, μά τί θά τά κάμεις ὅσα μαζεύεις; χαχάνιζε πλησιάζοντας ἀκόμη πιό πολύ στό φράχτη της.

Αὐτή ἔκαμε τώρα πιά σάν νά μήν ἡταν κανένας ἐκεῖ. Οὔτε πού τό καταδεχόταν νά τόν βρίσει, ὅπως τοῦ ἄξιζε, νά μήν τοῦ δείξει ἔτσι πώς τόν λογάριαζε γιά ἐχθρό της. Ποιόν; Τό Γιάννο τοῦ Φραντζῆ, τοῦ φαμέγιου*. Μή χειρότερα! Μά τώρα είναι πρόεδρος, ἔχει κατάστημα, ἔχει αὐτοκίνητο, ἔχει τρακτέρ, ἔχει ἐλιές... "Ἐχει γιούς, ὁ ἔνας ἀξιωματικός, ὁ ἄλλος ἐπιστήμονας, ὁ τρίτος στά καράβια. "Ἐχει, ἔχει, ἔχει πού νά μή σώσει.... Πύργο ὅμως δέν ἔχει! Τό είπε καὶ δυνατά καὶ τό χάρηκε! – Πύργο ὅμως δέν ἔχει!

Οἱ ξένοι στέκονταν πάντα ἐκεῖ καὶ τήν κοιτοῦσαν. Τής χαμογέλασαν μάλιστα κάποια στιγμή, κι αὐτή δέν μπόρεσε νά ἀντισταθεῖ στήν προσταγή τής γενιάς της. Ξένοι ἡσαν, ἐπρεπε νά τούς φιλέψει. Διάλεξε τρεις τέσσερες ντομάτες τίς πιό τροφαντές, τίς ἐπλυνε ἐκεῖ στή γούρνα καὶ τούς τίς ἔδωσε. Τό φίλεμα τούς ξάφνιασε:

"Οουου, οουου, ἔκαμαν μέ τή λαρυγγάτη φωνή τους. Κι αὐτή χάρηκε τό ξάφνιασμά τους, ἐβγαλε ἀπό τήν τσέπη της μιά φούχτα ἀφρομύγδαλα καὶ τούς ἔδωσε καὶ αὐτά. Κάτι ἔλεγαν στή γλώσσα τους, κάτι χαρούμενο, τής ἔκαναν καὶ νοήματα, μά δέν τό ἀποφάσιζαν νά φύγουν.

– "Ε, τί μοῦ ξεροσταλιάσατε τώρα καὶ μέ κοιτάτε σάν χαζοί, ἔκαμε θυμωμένη.

Μά αὐτοί δέν κατάλαβαν, γέλασαν πάλι καὶ είπαν, ὡς φαίνεται, εὐ-χαριστῶ μέ τά κορακίστικά τους. Κούνησε τό κεφάλι της καὶ τούς γύρισε ἀπότομα τήν πλάτη. Πήγε καὶ ἔλυσε τήν κατσίκα της καὶ τράβηξε κατά τό σπίτι της. "Ἐνιωθε κουρασμένη, ὁ λόγιος ὁ φαρμακερός τοῦ προέδρου βάραινε πάλι ἀπάνω της: Γιά ποιόν ἀγωνίζεσαι; Γιά ποιόν;

Κοντά στόν "Άγιο Νίκωνα είδε καὶ ἄλλους ξένους μαζεμένους, μπουλούκι ὀλόκληρο. Τούς προσπέρασε βιαστική καὶ τούς μούντζωσε κρυφά. Τί θέλουν, τί γυρεύουν ἔδω πού ἔρχονται; ἔλεγε μουτρωμένη

φαμέγιος: ύππερέτης, ύπποταχτικός· ἔδω ἔχει τή σημασία τοῦ ἀνθρώπου πού ἀνήκει σέ κατώτερο κοινωνικό στρώμα.

καί προχωροῦσε στόν άνήφορο.

Ἐνα παιδί ἔτρεξε πίσω της λαχανιασμένα: – Θειά Μαριώ, τῆς φώνας. Σέ γυρεύουν νά ἀνοίξεις τήν ἐκκλησία.

Γύρισε καί τό κοίταξε κοροϊδευτικά.

– Ποιός σέ ἔστειλε, βρέ;

– Ὁ πρόεδρος μέ ἔστειλε νά σέ βρω καί νά σοῦ τό πῶ νά ῥθεῖς.

– Στά τσακίσματα νά πᾶς καί νά πεῖς σ' αὐτόν πού σέ ἔστειλε πῶς δέν τήν ἀνοίγω τήν ἐκκλησία. Ταχιά τό πρωί. Τώρα δέν ἀδειάζω. Ἐτσι μοῦ ἀρέσει!

Τό εἶπε καί ξαλάφρωσε καί ἔνιωσε πάλι κυρά καί ἀρχόντισσα τοῦ τόπου.

Τό βράδυ ἦρθε ὁ πρόεδρος στό σπίτι της. Ἡσαν καί δύο ξένοι μαζί του.

Στάθηκαν μέ τό αὐτοκίνητο στό ἀλώνι καί ἔπειτα προχώρησαν, μιλώντας τοάτρα πάτρα τοῦτα τά ἀκαταλαβίστικα – ἡταν βλέπεις κι αὐτός ἔνα φεγγάρι πηγεμένος στήν Ἀμερική καί τά κουτσομίλαγε. Τά σκυλιά ἀγριεύτηκαν καί τούς γαύγισαν. Αὔτή στάθηκε καί τούς κοίταξε μέ τά χέρια σταυρωμένα καί περίμενε στό κεφαλόσκαλο.

– Τί εἶναι; Τί γυρεύουν; τῆς ψιθύρισε ἀλαφιασμένη ἡ ἀδερφή της.

Ἡταν κοντούλα, ἄσκημη, μισό μερτικό πάντα, καί ἀπό πάνω λειψή κάπως στό μυαλό.

– Πάφε, τήν ἀποπήρε. Μή μιλᾶς. Θά δοῦμε.

Καί κείνη λούφαξε.

– Ἔλεγα μήν εἴχατε πλαγιάσει, δικαιολογήθηκε ὁ πρόεδρος. Μά τοῦτοι ἔδω, μάτια μου, θέλαν νά σέ δοῦν ἀπόψε.

Ἡταν σάν νά ἐλεγε: Δέ φταίω ἐγώ πού τούς κουβάλησα!

– Κοπιάστε! ἔκαμε ἀγέλαστη. Κοπιάστε!

– Ἡθελαν, ντέ καί καλά, νά σέ δοῦν ἀπόψε.

– Γιά τήν ἐκκλησία; ρώτησε αὐτή τάχα ἀδιάφορα. Αὔριο θά τήν ἀνοίξω. Ἀπόψε δέ γίνεται. Αὔριο θά τά δοῦνε ὅλα.

Γύρισε καί τούς τά μετάφρασε τά λόγια της. Κάτι είπαν καί αὐτοί στή γλώσσα τους καί σώπασαν. Κοίταζαν γύρω τους λιγάκι σαστισμένοι, παραπτηροῦσαν τούς τοίχους, τά λιγοστά ἔπιπλα.

– Είναι πολύ πλούσιοι αὐτοί, ἔκαμε ὁ πρόεδρος ἐμπιστευτικά. Κατομμυριοῦχοι!

– Νά τά ἔχουν καί νά τά χαίρονται!

Πάλι σώπασαν.

– Βγενιώ, πρόσταξε τήν ἀδερφή της. Φέρε νά τρατάρεις!*

τρατάρω: κερνώ

– Τούς είπα γιά σένα και θέλησαν νά σέ δοῦνε! Είναι πλούσιοι, σπουδαῖοι ἄνθρωποι, και ξέρουν τόν τόπο μας ἀπ' ὅξω κι ἀνακατωτά! Ξέρουν ὅλες τίς ιστορίες τίς παλιές και τούς μύθους πού λέγαν οἱ κυροῦλες μας. Καὶ θαυμάζουν τό χωριό μας και λένε – ἄκου ν' ἀκούσεις πράματα – λένε πώς τό χωριό μας θά δεῖ μεγάλη δόξα και πλοῦτο!

– Μπράβο, μπράβο, ἔκαμε αὐτή κρύα.

Οσμιζόταν κάτι στόν ἀέρα, σάν νά ἡταν λαγωνικό τό ὄσμιζόταν, κάτι πού δέν τῆς ἄρεσε. Μά περίμενε, τίποτα δέν ἐλεγε. "Εφερε καὶ ἡ Βγενιώ τό τραταμέντο*. Εἶχε τρέξει και εἶχε βάλει τήν καλή της ρόμπα, τήν κυριακάτικη, εἶχε χτενιστεῖ καλά και τούς χαζοκοίταζε. 'Η κακομοίρα, ὅλο κάποιο συνοικέσιο καρτεροῦσε, χρόνια τώρα ὅλο τράτερνε* μ' αύτό τόν καημό, βύσσινο γλυκό, νερό ἀπό τή στάμνα, μέ τά ἀσημένια κουταλάκια και τό σκαλιστό τό δίσκο. Τό θαύμασαν οἱ ξένοι τοῦτον τό δίσκο. Τόν χάιδεψαν μέ τά χέρια και μέ τά μάτια.

– Πές τους πώς είναι ἀπό τήν Τριπολιτσά, ἀπό τό παλάτι τοῦ πασᾶ. Λάφυρο τόν πῆρε ό προπάππιος μας... Πές τους το!

Τούς τό είπε και μετά γύρισε σ' αὐτή πάλι: – "Ἔχουνε πλούτη αύτοί, δέ θαμπώνονται ἀπό τέτοια. Ρωτάνε ὅμως ἂν ἔχεις και ἄλλα κειμήλια νά τούς δείξεις.

Τό προσπέρασε ἀδιάφορη: – "Αλλη μέρα... Γι' αύτό ἥρθατε νυχτιάτικα; Γιά τά κειμήλια; Ταχιά τό πρωί θά τούς δείξω τήν ἐκκλησία και τίς εἰκόνες μας και τούς τάφους. Τί ἄλλο γυρεύουν;

– Μαριώ, τοῦτοι ἐδῶ ἔχουν στ' ἀλήθεια εξτρελαθεῖ μέ τό χωριό μας. Θέλουν νά ἀγοράσουν γῇ! "Ακου μυαλό πού τό ἔχουν, θέλουν νά ἀγοράσουν αύτά ἐδῶ τά χαλάσματα!

– Τούς πύργους; ἔκαμε μέ θυμό.

– Νάι, καλέ! "Ολους τούς πύργους. "Όλα τά χαλάσματα. Τούς προσφέραμε σπίτι καινούριο, τοῦ Λιάπη τό σπίτι κάτω στό δρόμο, και δέν τό θέλουν. Θέλουν τά χαλάσματα! "Όλα! Καὶ θά τά χτίσουνε καινούρια, καινούρια, ὄλοκαίνουρια. Θά ἔρθουν και ἄλλοι, θά περνᾶνε ἐδῶ τά καλοκαίρια τους. Καταλαβαίνεις τί θά γίνει πιά ἐδῶ;

– Σάν τί θά γίνει δηλαδή; ἔκαμε παγερά.

– Λεφτά, Μαριώ, λεφτά! Λεφτά! Θά πνιγοῦμε ὅλοι στά λεφτά!

– Καί μετά;

– Γοῦστο ἔχεις! 'Ακοῦς ἐκεῖ και μετά.... Λέγε τώρα. Βάρα στό σταυρό. Μήν τούς λυπηθεῖς. "Ἔχουνε. Τά θέλουν; Νά πληρώσουν νά τά πάρουν. Λέγε, πόσα γυρεύεις;

τραταμέντο: κέρασμα

"Ετσι, σάν άστραπή, τής ήρθε νά φωνάξει τά σκυλιά καί νά τά ρίξει άπάνω τους. Μά συγκρατήθηκε.

– Γι' αύτό ήρθαμε, συνέχισε αύτός. Σκέφτηκα κι έγώ, δυό γυναίκες μονάχες είναι, τί τά θέλουν τά χαλάσματα;

– Καί δέν ντράπηκες, μωρέ Γιάννο, νά έρθεις νά μοῦ πεῖς τέτοια κουβέντα. Φτού σου, έκαμε μέ σιχασιά. "Ως έκεī δέν τό έλεγα πώς θά έφτανες ποτέ. Πάρε τους καί φύγε, γιατί θά άγριέψω!

Μιλοῦσε άργα άργα, πολύ συγκρατημένα, καί ή ίδια δέν μποροῦσε νά καταλάβει πώς είχε αύτή τή δύναμη καί δέν έβαζε τά ούρλιαχτά νά ξεθυμάνει, νά άκουστεί σέ όλο τό χωριό καί άκομή πάρα πέρα.

– Πές τους, πώς δέν παντρευτήκαμε ή άδερφή μου καί έγώ, γιατί κανένας δέν ήταν άξιος στό χωριό νά μπει σέ τούτο τό άρχοντικό γαμπρός. Πές τους, πώς τά χαλάσματα, είναι δικά μας καί δέν τά πουλάμε. Μήτε ένα λιθαράκι, μήτε μιά πιθαμή γή. Πές τα, καί άπέ πάρε τους άπο έδω νά μήν τούς βλέπω!

Γύρισε ή ίδια στούς ξένους: – Μήτε ένα λιθαράκι. Μήτε μιά σπιθαμή γή, έκαμε γελαστά σχεδόν καί κοροϊδευτικά.

Μά τά μάτια της ήσαν σάν λεπίδες άπο άτσάλι.

Έρωτήσεις

1. Ποιά πρόσωπα συγκρούονται στό διήγημα καί τί άντιπροσωπεύει τό καθένα;
2. Βρίσκετε δικαιολογημένη τήν άρνηση τής Μαριώς νά πουλήσει γή στούς ξένους;
3. Ποιο πρόσωπο κερδίζει τή συμπάθειά σας καί γιατί;
4. "Ενα τυπικό διήγημα έχει τά έξης βασικά γνωρίσματα: έκταση σχετικά μικρή, μύθο (ύπόθεση), μέ κάποια πλοκή, πού έξελισσεται σέ όρισμένο τόπο καί χρόνο, κύρια καί δευτερεύοντα πρόσωπα, διάλογο καί ένα κεντρικό γεγονός. Μπορείτε νά βρείτε τά παραπάνω στοιχεία στό διήγημα;

Βιογραφικά τής συγγραφέα στή σελ. 67

Τό παιδί μέ τά κεράκια

Τό 1963 ό ”Αγγελος Τερζάκης έξεδωσε τό βιβλίο του Προσανατολισμός στόν αίώνα, όπου περιέλαβε έπιφυλλίδες* του, πού είχαν δημοσιευτεῖ σε άθηναϊκή έφημερίδα. Στίς έπιφυλλίδες αύτές άνήκει και Τό παδί μέ τά κεράκια. ”Ενα συνηθισμένο περιστατικό, πού κατά κανόνα τό προσπερνᾶμε μέ άδιαφορία, τοῦ δίνει τήν άφορμή ν' αποκαλύψει ένα κοινωνικό πρόβλημα και νά μάς κάμει νά σκεφτούμε περισσότερο.

Τετάρτη τοῦ Πάσχα είναι – ούτε Δευτέρα ούτε Τρίτη – οί ύποχρεώσεις γιά πανηγυρισμούς, γιά εύχαριστα, πασχαλινά, άναστάσιμα, μποροῦν και νά έχουν κάπως ύποχωρήσει. Προτού λοιπόν ξεμακρύνουμε όριστικά άπό τίς γιορτές, ής ρίξουμε μιά τελευταία ματιά κατά πίσω. Νά ίδουμε ποῦ σκαλώνει: τί τή συγκράτησε περισσότερο. Αύτό πού θά τή συγκράτησε περισσότερο έχει και ολες τίς πιθανότητες νά είναι τό πιό δυνατό «βίωμα*» πού μᾶς πρόσφερε ή εύωδιαστή παρένθεση τῶν ἀγίων ήμερων.

Μεγάλη Παρασκευή βράδυ. Σέ μια ἄκρη τής πλατείας πού άπλωνται όλόγυρα σέ κάποια ἀπό τίς κεντρικές ἐκκλησίες τῆς Ἀθήνας, ένα πιτσιρίκι, μιά μπουκίτσα ἄνθρωπος, έχει στήσει τό ύπαίθριο «μαγαζί» του. Πουλάει κεράκια. Τῆς δραχμῆς κεράκια, πάνω σ' ένα στρωμένο χαρτί, γύρω και μέσα σ' ένα κουτί χαρτονένιο. Ό μικρούλης διαλαλεῖ τήν πραμάτεια του μέ τή φωνή τῶν παιδιῶν, πού είναι δυνατή, ἐπειδή είναι καθαρή.

– Πάρτε, πάρτε, πάρτε! Έδω τό φτηνό μαγαζί.

Γελάς, ή δέν γελάς κάν, και περνᾶς. ”Αν τό φέρει ὅμως ή περίσταση και σταθεῖς – γιά νά ίδεις πού θά βγάλουν τόν ἐπιτάφιο, ής ποῦμε, – τότε ξεκρίνεις* λίγο λίγο ἄλλα πράματα. Ξεκρίνεις πρώτα πρώτα τήν περίεργή συνομοταξία ἔμβιων ὅντων, όπου άνήκει τό παιδάκι μέ τά

έπιφυλλίδα: είδος δοκιμίου πού έχει τά έξης χαρακτηριστικά: α) είναι αύτοτελές η δημοσιεύεται σε συνέχειες, β) καταχωρίζεται στό κάτω μέρος τῆς σελίδας τῶν έφημερίδων, γ) χωρίζεται (συνήθως) ἀπό τήν ύπόλοιπη ςλη μέ όριζόντια γραμμή, δ) τό περιεχόμενό του είναι φιλολογικό ή, γενικότερα, ἐγκυκλοπαιδικό.

Βίωμα: καθετί πού έζησε κανείς ἐντονα και ἐπηρέασε τόν ψυχικό του κόσμο.
Ξεκρίνω: ξεχωρίζω, διακρίνω.

κεράκια. Δέν είναι τό κανονικό παιδί τ' ἀγοράκι τῶν ἐφτά χρονῶν, ὅπως τ' ἄκουσες νά προσδιορίζει αύτό τό ἵδιο τήν ἡλικία του στήν περαστική κυρία πού τό ρώτησε μιά στιγμή παρεξενεμένη. Είναι ἔνα πλασματάκι μ' ἐλαττωματική διάπλαση, ρουφηγμένο ἀπό μέσα, στερημένο, ὀλοφάνερα λειψό στό ζύγι. "Ενα κεφαλάκι χωμένο σάν περίτρομο ἀνάμεσα στούς στενούς ὄμους, δυό ποδαράκια λιωμένα, σκελετωμένα, μιά ματιά ὑποταγμένη, ἀφεγγη, δειλιασμένη, πού θέλει ὅμως νά ζήσει, νά μή σβήσει καί πεταρίζει γύρω ἀνήσυχη. Τό παιδάκι μέ τά κεράκια διαλαλεῖ τήν πραμάτεια του καί σύγκαιρα παίζει μέσα στίς χουφτίσες του πέντ' ἔξι δραχμές, δεκάρες, είκοσισαράκια, τήν εἰσπραξη τῆς βραδιᾶς. "Έχει κι ἔνα σουσαμένιο κουλούρι ἀκουμπισμένο πάνω στό στρατόχαρτο τῆς «βιτρίνας» του, πού τό πασπάλισε ή σκόνη. Κάθε τόσο παίρνει τό κουλούρι, τό δαγκώνει μέ ἀπληστία, μέ ἀπόλαυση. Καταλαβαίνεις πώς αὐτή ἡ λιχουδιά ἀντιπροσωπεύει μιά ἀσυνήθιστη θυσία, πού τή δικαιολογεῖ μόνο τό ἔξαιρετικό τῆς βραδιᾶς.

Ο μικρός κύκλος πού σχηματίστηκε κάποια στιγμή γύρω, σοῦ ὑπέβαλε παρήγορες σκέψεις γιά τήν εύαισθησία τῶν ἀνθρώπων. 'Ερωτήσεις τρυφερές ἡ χαιδευτικά ἀστειεύμενες, ἐκφράσεις συμπάθειας, ματιές πού ἀνταλλάσσονται ἀνάμεσα στούς θεατές, γεμάτες νόημα, συμπόνια, ἐνισχύσεις πρόθυμες τοῦ ἀναιμικοῦ ταμείου. Μιά κυρία, εὐνοημένη μέ φυσική εὐφράδεια*, σκάρωσε στά πεταχτά μιά σύντομη διάλεξη φιλανθρωπικοῦ περιεχομένου. Τήν ἀπάγγειλε μέ ὥραία πεποίθηση στούς τυχαίους ἀκροατές της. Δέν ἔλειψε κι ὁ περαστικός φωτορεπόρτερ, πού ἀπαθανάτισε δίς τό παιδάκι μέ τά κεράκια.

- Πιό φηλά τό κεφάλι σου!...
- "Όχι, μήν κοιτᾶς τό φακό!..."
- Νά κάνεις πώς μετρᾶς τά λεφτά σου.
- Σκύψε, ντέ!
- "Όχι, μή σκύβεις!"

'Ισαρίθμοι αὐτοσχέδιοι* σκηνοθέτες ρύθμιζαν τή λήψη, καί τό μικρό είχε ζαλιστεῖ, δέν ἥξερε τί νά πρωτοκάνει, ποιόν ν' ἀκούσει, συμμορφωνόταν μέ τοῦ καθενός τό πρόσταγμα, μέ κάτι μικρά, σπασματικά τινάγματα λαβωμένου πουλιοῦ. Τσιροπούλι ἄλλωστε ἦταν πεσμένο ἐκεῖ στήν ἄσφαλτο, στή σκόνη τοῦ δρόμου, νά τσιμπολογήσει λίγα σουσαμάκια κι ἔπειτα νά φύγει, νά φτερακίσει, νά τό πιει στήν ἀπεραντοσύνη της ἡ νύχτα τῆς πρωτεύουσας, ἡ μυρωμένη ἀπό λιβάνια καί βιόλες.

εὐφράδεια: εὐγλωττία.

αὐτοσχέδιος: αὐτός πού γίνεται πρόχειρα, χωρίς προπαρασκευή.

Καχεξία όχι παθολογική. Μιά άλλη καχεξία, φρικτή, της φτώχειας, κάτι παρακάτω: της άθλιότητας, αύτή είναι ή εικόνα πού σου παρουσίαζε τό παιδί. Στό κορμάκι αύτό δέν είχαν κυκλοφορήσει βιταμίνες, χυμοί, ύλικά άναγκατα γιά τό κανονικό πλάσιμο ένός άνθρωπου. Και τό ψωμί λειψό καί τό λάδι. Οι συμπονετικές κυράδες τοῦ φιλοθεάμονος κοινού πιάσανε νά συζητοῦν γιά τήν άπονιά τῶν γονέων, πού ρίξανε στό πεζοδρόμιο τό ϋρημο παιδί νά χτυπηθεῖ πρόωρα μέ τή ζωή, νά βγάλει τό ψωμί του· γιά τή στοργή πού θά τοῦ λείπει, γιά τό χάδι πού δέ θά γνώρισε ποτέ. Απόμειναν μέ τή μιλιά στό στόμα.

Κάπου άπό τό σκοτάδι είχε ξεπροβάλει τώρα μιά άλλη ύπαρξη, πού ζύγωσε στό παιδί νά τό έφοδιάσει μέ νέα κεράκια. Καί ή άλλη αύτή ύπαρξη τά ϋλεγε όλα ἄφωνα, μέ τή θωριά της, δέ χρειαζόταν σχόλια κι ἐπεξηγήσεις: "Ενας άνθρωπακος νέος ήταν, τρισάθλιος, λιωμένος κυριολεχτικά μέσα στ' ἀποφόρια του, ἔπλεχαν*, κίτρινος σάν τό κερί, λείψανο περιφερόμενο. Δυό μάτια τοῦ είχαν ἀπομείνει μόνο ζωντανά, μαύρα, ἀπελπισμένα μάτια. Ό πατέρας.

Τότε ἔγινε γύρω ἀσυναίσθητα μιά σιωπή. "Ας ἐλπίσουμε σιωπή σεβασμοῦ. "Ενας μονάχα, ἀνοστος, νόμισε πώς κάτι θά διορθώσει: Πληροφόρησε τόν άνθρωπο πώς είχανε φωτογραφήσει τό παιδί του, θά τό βάζανε καί στίς ἐφημερίδες. Έκεινος ἀποκριθήκε κοιτάζοντας στό κενό μ' ἔνα ἀπροσδιόριστο χαμόγελο:

— Καλά κάνατε. Νά βλέπουν τά χάλια τους...

Τό είπε σχεδόν ἄφωνα, σάν μέσα του. Ήταν ή μονολογική τάση τοῦ μαθημένου ν' ἀπευθύνεται στό κενό. Νά τά βλέπουν τά χάλια ποιοί; Καί νά νιώσουν τί; Ό ἀοριστολόγος πληθυντικός ήταν καί βαρύς ἀπό πρόθεση καί τραγικός ἀπό ἐπίγνωση ματαιοπονίας. Οι θεατές, βρίσκοντας τή σκηνή τώρα πιά νά παρατραβάει, ἄρχισαν νά σκορπίζουν.

Ήρθε πάνω σ' αύτά καί ή μάνα, μιά γυναικούλα τό ἔδιο ζουριασμένη*, πικραμένη, μέ τά ξεγοφιασμένα παπούτσια της, τό ψιλό μαντίλι γύρω στό κεφάλι. Πούλαγε κι αύτή κεράκια. Τούς κοίταζες καί τούς δυό γονιούς κι ἀναφωτιόσουν πού τή βρήκαν τή δύναμη τά δυό τοῦτα ναυάγια, νά βγάλουν παιδί. Σέ ποιά άνθρωπότητα ἀνήκαν τά τρία τοῦτα πλάσματα; "Ενα τέταρτο πλάσμα, πού τά ζύγωσε σέ λίγο, πουλώντας κι ἐκεῖνο κεράκια, — γνώριμος, φίλος, γείτονας, συγγενής τοῦ ἄντρα; — όλοκλήρωσε τόν πίνακα. Ήταν ή παράγκα, ή πείνα, ή ἀνεργία, ή ἔσχατη ἐξαθλίωση, ή πλάση ἐκείνη πού δέν τή βλέπεις στό φῶς τῆς

ἔπλεχαν: ἔπλεαν, τοῦ ήταν φαρδιά.
Ζουριασμένος: καχεκτικός.

ήμέρας, στούς συχναζόμενους δρόμους, άνάμεσα στό σύννεφο της κούρσας, τής μακαριότητας, καί πού σοῦ προξενεῖ έναν άθέλητο άποτροπιασμό, γιατί κατεβάζει τήν άνθρωπότητα στό σκουλήκι, τήν κοινωνία στόν έφιαλτη, κάνει τή ζωή πληγή κακοφορμισμένη, μολυσμένη θανάσιμη.

Στόν άέρα χαμοπετοῦσε ή Μεγάλη Παρασκευή, τ' άρώματα τής κρυφής ἄνοιξης, τό πάθος τοῦ Λυτρωτῆ. Οἱ ἄνθρωποι ἔνιωθαν μιά ἀδριστη διάθεση ἀγαθοεργίας. Τήν ἀνάγκη νά δειχτοῦν καλύτεροι, νά γίνουν καλύτεροι. Κάτι τέτοιες βραδιές, τά ἡθικά παραγγέλματα κυκλοφοροῦν στόν άέρα, τ' ἀναπνέεις θέλοντας καί μή. Τέτοια καί ἡ διάθεση τῶν περαστικῶν πού στάθηκαν γύρω στό ἀδικημένο παιδάκι, τό συμπόνεσαν, τό μικροσυνέτρεξαν. Καί σκόρπισαν. Στά μάτια τους, καθώς ἔφευγαν, τό ἐβλεπες πώς κιόλας εἶχαν ἀρχίσει νά ξεχνᾶν. 'Ο νοῦς τους γύριζε ἀλλοῦ.

"Ετσι εἶναι. 'Η συμπόνια μας, καλοπροαίρετη, παρήγορη, δέν ἔχει βάθος καί συνέπεια. 'Η ἀνθρωπιά μας δέν εἶναι ἀρκετά δυνατή, γιά νά ὀργανωθεῖ σέ πράξη, ν' ἀποσείσει" τό βάρος τής κακῆς συνήθειας, ν' ἀναθεωρήσει τή ζωή, τόν κόσμο, νά ξεσηκώσει τή συνείδηση, νά φουσκώσει σ' ἀγανάκτηση, σέ δημιουργικό πάθος. 'Επιπόλαια εἶναι κι ἔξανεμίζεται*.

Κι ἀποροῦμε uestera πού ὁ κόσμος ἔχει γίνει ἄνω κάτω, παραξενεύομαστε πού ζοῦμε δίχως τή γεύση τοῦ αὔριο.

Δέν ξέρω, μπορεῖ καθώς τό λένε κάποιοι σοφοί, ὅλα νά βρίσκονται ὀργανωμένα σοφά, ἰσορροπημένα κατά μιά μυστική οἰκονομία, ὅλα νά εἶναι καλά σ' αὐτόν ἐδῶ, τόν καλύτερο τῶν κόσμων. "Ομως ἐμένα κάτι μοῦ λέει, ἀφέντη Χριστέ, πώς ἐνόσω τά ποδαράκια τοῦ παιδιοῦ τής Μεγάλης σου Παρασκευῆς θά εἶναι σάν τά κεράκια πού πουλάει, ἄδικα ἥρθες στόν κόσμο – καί ἄδικα σταυρώθηκες.

Ἐρωτήσεις

1. α) Πῶς παρουσιάζει ὁ συγγραφέας τό παιδάκι, τόν πατέρα του καί τή μητέρα του; β) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός του;
2. Γιατί ὁ συγγραφέας είρωνεύεται τή γυναίκα πού ἔβγαλε λόγο, τόν κόσμο πού περιτριγύρισε τό παιδί καί τό φωτογράφο;

ἀποσείώ: ρίχνω κάτι μακριά μου, ἀποτινάσσω, ἀποβάλλω.
ἔξανεμίζομαι: ἐκμηδενίζομαι, ἔξαλείφομαι.

- Ποιό είναι τό πραγματικό νόημα τής τελευταίας φράσης τής έπιφυλλίδας «Ομως έμένα... άδικα σταυρώθηκες»;
- Ό συγγραφέας γράφει στήν άρχη τής έπιφυλλίδας: «Προτού λοιπόν ξεμακρύνουμε όριστικά από τίς γιορτές, ας ρίξουμε μιά τελευταία ματιά πίσω. Νά δούμε πού σκαλώνει τί τή συγκράτησε περισσότερο». Έσεις τί συγκρατήσατε περισσότερο από τό διάβασμα τής έπιφυλλίδας; Νά τό έκθεστε προφορικά ή γραπτά.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Σπούδασε Νομικά στήν Αθήνα, άλλα άσχολήθηκε μέ τά γράμματα καί μέ τό θέατρο. Έκτός από τήν πεζογραφία έγραψε δοκίμια καί θεατρικά έργα καί δίδαξε σέ σχολές θεάτρου. Είναι μέλος τής Ακαδημίας Αθηνῶν. *Έργο του:* α) πεζογραφία: Δεσμώτες, Μενεξεδένια Πολιτεία, Ή Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ, Απρίλης, Δίχως Θεό κ.α. β) θέατρο: Ό Σταυρός καί τό σπαθί, Θεοφανώ, Θωμᾶς ό δίψυχος κ.α. Τά δοκίμιά του άναφέρονται στά προβλήματα πού άντιμετωπίζει ό σύγχρονος άνθρωπος.

Φώτης Κόντογλου

Παραμονή Χριστούγεννα

Οι παλιές έορταστικές συνήθειες έξακολουθοῦν νά έπιζοῦν καί στίς μέρες μας, άλλα έντελῶς έπιφανειακά. Οι συνθῆκες τής ζωῆς πού δημιούργησε ό σύγχρονος πολιτισμός, ίδιως στά μεγάλα άστικά κέντρα, έκαναν νά χάσουν τήν παλιά τους σημασία. Έθιμα τής παραμονῆς τών Χριστουγέννων καί παλιούς συμπατριώτες του άπό τό Αιβαλί θυμάται μέ νοσταλγία ό Κόντογλου στό άφηγμα πού άκολουθεῖ.

Κρύο τάντανο* έκανε, παραμονή Χριστούγεννα. Ό άγέρας σάν νά τανε κρύα φωτιά κι έκαιγε. Μά ό κόσμος ήτανε χαρούμενος, γεμάτος κέφι.

τάντανο: δριμύ ψύχος.

Είχε βραδιάσει κι άνάψανε τά φανάρια μέ τό πετρόλαδο*. Τά μαγαζιά στό τσαρσί* φεγγοβιολούσανε, γεμάτα άπ' όλα τά καλά. 'Ο κόσμος μπαινόβγαινε καί ψούνιζε· άπό τό 'να τό μαγαζί έβγαινε, στ' άλλο έμπαινε. Κι όλοι χαιρετιόντανε καί κουβεντιάζανε μέ γέλια, μέ χαρές.

Οι μεγάλοι καφενέδες ήτανε γεμάτοι καπνό άπό τόν κόσμο πού φουμάριζε. 'Ο καφενές τ' 'Ασημένιου είχε μεγάλη φασαρία, χαρούμενη φασαρία. Είχε μέσα δυό σόμπτες, καί τά τζάμια ήτανε θαμπά, άπ' ξέω έβλεπες σάν ϊσκιους τούς άνθρωπους. Οι μουστερήδες* είχανε βγαλμένες τίς γοῦνες άπό τή ζέστη, κόσμος καλός, καλοπερασμένοι νοικοκυραῖοι.

Κάθε τόσο άνοιγε ή πόρτα καί μπαίνανε τά παιδιά πού λέγανε τά κάλαντα. "Άλλα μπαίνανε, άλλα βγαίνανε. Καί δέν τά λέγανε μισά καί μισοκούτελα, μά τά λέγανε άπό τήν άρχή ϊσαμε τό τέλος, μέ φωνές ψαλτάδικες, οχι σάν καί τώρα, πού λένε μοναχά πέντε λόγια μπρούμυτα κι άνάσκελα, καί κείνα παράφωνα.

'Αντίκρου στό μεγάλο καφενέ τ' 'Ασημένιου ητανε κάτι φτωχομάγαζα, τσαρουχάδικα, ψαθάδικα καί τέτοια. "Ισια ϊσια άντίκρυ στή μεγάλη πόρτα τοῦ καφενέ ητανε ένα μικρό καφενεδάκι, τό πιο φτωχικό σ' άλη τήν πολιτεία, μιά ποντικότρυπα.

'Ενω ό μεγάλος ό καφενές φεγγολογούσε καί τά τζάμια ητανε θολά άπό τή ζέστη, ή ποντικότρυπα ητανε σκοτεινή, γιατί ή λάμπα, μιά λάμπα τσιμπλιασμένη, μιά άναβε, μιά έσβηνε, οπως έμπαινε ό χιονιάς άπό τά σπασμένα τζάμια τής πόρτας. 'Η φιτιλήθρα ητανε στραβοβιδωμένη καί τσαλαπατημένη σάν τό μούτρο τοῦ καφετζή, τοῦ μπαρμπα-Γιαννακοῦ τοῦ Χατζή, τό φιτίλι στραβοκομμένο, τό γυαλί σπασμένο άπό τό 'να μάγουλο καί στήν τρύπα είχανε κολλημένο ένα κομμάτι ταραμαδόχαρτο. Βάλε μέ νοῦ σου τί φως έδινε μιά τέτοια λάμπα! Κάτω τά σανιδία ητανε σάπια καί τρίζανε. Στόν τοίχο ητανε κρεμασμένα δυό τρία παμπάλαια κάντρα, καπνισμένα σάν άρχαία είκονίσματα: τό 'να παρίστανε τό Μέγα Πέτρο μέσα σέ μιά βάρκα πού τήν έδερνε ή φουρτούνα, τ' άλλο τό μάντη Τειρεσία πού μιλούσε μέ τόν 'Αγαμέμνονα, τ' άλλο τόν Παναγή τόν Κουταλιανό* πού πάλευε μέ τήν τίγρη.

'Η πελατεία ητανε συνέχεια μέ τό καφενείο. "Ολοι όλοι ητανε πεντέξι γέροι σκεβρωμένοι, σαράβαλα, μέ κάτι τρύπιες γοῦνες πού δέν τίς έπιανε άγκιστρι. Δυό τρεῖς ητανε γιαλικάρηδες, δηλαδή είχανε καμιά

πετρόλαδο: πετρέλαιο.

τσαρσί: αγορά.

μουστερής: πελάτης.

Παναγής Κουταλιανός: παλαιστής καί άνυψωτής βαρῶν μέ παγκόσμια φήμη

σάπια βάρκα καί βγάζανε θαλασσινά γιά μεζέδες, πού τά λέγανε γιαλικά, γιατί βρίσκουνται στό γιαλό, δηλαδή στά ρηχά νερά. Οι ἄλλοι ἤτανε φρουκαλάδες, δηλαδή κάνανε φρουκαλιές*. "Ητανε καί κανένας νεροκουβαλητής καί κανένας καρβουνιάρης. Νά, αύτή ἤτανε ή πελατεία.

Ο βοριάς ἔμπαινε μέσα μέ τήν τρούμπα* καί στριφογύριζε τή λάμπα πού κρεμότανε ἀπό τό μαυρισμένο ταβάνι κι ἀναβόσβηνε. Ἀπό τό κρύο τρέμανε οι γέροι καί χουχουλίζανε τά χέρια τους, τά βάζανε κι ἀπό πάνω ἀπό τό τσιγάρο, τάχα γιά νά ζεσταθοῦνε.

Ο φουκαράς ό καφετζής, γιά νά μήν παγώσει, ἔκανε σουλάτσο, πηγαινοερχότανε ἀπό τό τεζάκι* ἵσαμε τήν πόρτα, μέ τήν παλιογούνα ριχμένη ἀπό πάνω του· καί, γιά νά δώσει κουράγιο στήν πελατεία, ἐκεὶ πού σουλατσάριζε, τόν ἔπιανε τό σύγκρυο καί χτυπούσανε τά κατασάγονά του κι ἔσφιγγε ἀπάνω του τήν παλιοπατατούκα* του κι ἔλεγε: «Ἐεεέχ! Μωρέ ζεστό πού είναι τό καφενεδάκι μας!...»

Ύστερα γύριζε κι ἔδειχνε τό μεγάλο καφενέ, πού καπνίζανε κάργα οι σόμπες κι ἔλεγε: «Ἀντίκρυ, σκυλί ψοφᾶ ἀπό τό κρύο..., σκυλί ψοφᾶ!» Ό καημένος ό μπαρμπα-Χατζής!

Ἄπ' ὅξω περνοῦσε κόσμος βιαστικός, μέ γέλια καί μέ χαρές. Ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ ἀκουγόντανε τά παιδιά πού λέγανε τά κάλαντα στά μαγαζιά.

Ἡ ὥρα περνοῦσε κι ἀνάριευε* σιγά σιγά ό κόσμος. Τά μαγαζιά σφαλοῦσαν ἔνα ἔνα. Μοναχά μέσα στά μπαρμπεριά ξουριζόντανε ἀκόμα κάτι λίγοι.

Στό τσαρσί λιγόστευε ή φασαρία, μά στούς μαχαλάδες γυρίζανε τά παιδιά μέ τά φανάρια καί λέγανε τά κάλαντα στά σπίτια. Οι πόρτες ἤτανε ἀνοιχτές, οι νοικοκυραῖοι, οι νοικοκυράδες καί τά παιδιά τους, ὅλοι ἤτανε χαρούμενοι, κι ὑπόδεχόντανε τούς ψαλτάδες, καί κείνοι ἀρχίζανε καλόφωνοι σάν χοτζάδες:

Καλήν ἐσπέραν, ἄρχοντες, ἄν είναι όρισμός σας.

Χριστοῦ τήν θείαν γέννησιν νά πῶ στ' ἀρχοντικό σας.

Χριστός γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεέμ τῇ πόλει,

οι ούρανοί ἀγάλλονται, χαίρει ή κτίσις ὅλη...

Κι ἀφοῦ ξιστορούσανε ὄσα λέγει τό Εύαγγέλιο, τόν Ἰωσήφ, τούς ἀγγέλους, τούς τσομπάνηδες, τούς μάγους, τόν Ἡρώδη, τό σφάξιμο τῶν

φρουκαλιά: σκούπα.

τρούμπα: τρόμπα, ἀντλία.

τεζάκι: ό μπουφές τού καφετζή.

παλιοπατατούκα: παλιό ἀντρικό πανωφόρι ἀπό χοντρό μάλλινο ύφασμα.

ἀναριεύω: ἀραιώνω.

νηπίων καί τή Ραχήλ πού ἔκλαιγε τά τέκνα της, ὑστερα τελειώνανε μέ τοῦτα τά λόγια:

Ίδού όπού σᾶς εἴπαμεν ὅλην τήν ιστορίαν,
τοῦ Ἰησοῦ μας τοῦ Χριστοῦ γέννησιν τήν ἀγίαν.
Καί σᾶς καλονεκτίζομεν, πέσετε κοιμηθεῖτε,
ὅλιγον ὑπνον πάρετε καί πάλιν σηκωθεῖτε.
Καί βάλετε τά ροῦχα σας, εὔμορφά ἐνδυθεῖτε,
στήν ἐκκλησίαν τρέξατε, μέ προθυμίαν μπεῖτε.
Ν' ἀκούσετε μέ προσοχήν ὅλην τήν ὑμνωδίαν
καί μέ πολλήν εὐλάβειαν τήν θείαν λειτουργίαν.
Καί πάλιν σάν γυρίσετε εἰς τό ἀρχοντικόν σας,
εύθυγάτη στρώσετε, βάλτε τό φαγητόν σας.
Καί τόν σταυρόν σας κάμετε, γευθεῖτε, εὐφρανθεῖτε,
δότε καί κανενός πτωχοῦ, ὅστις νά ὑστερεῖται.
Δότε κι ἐμᾶς τόν κόπον μας ὅ,τ' εἶναι ὄρισμός σας,
καί ὁ Χριστός μας πάντοτε νά εἶναι βοηθός σας.
Καί εἰς ἔτη πολλά.

Μπαίνανε στό σπίτι μέ χαρά, βγαίνανε μέ πιό μεγάλη χαρά. Παίρνανε ἀρχοντικά φιλοδωρήματα ἀπό τόν κουβαρντά τόν νοικοκύρη κι ἀπό τή νοικοκυρά λογιῶ λογιῶ γλυκά, πού δέν τά τρώγανε, γιατί ἀκόμα δέν εἶχε γίνει ἡ Λειτουργία, ἀλλά τά μαζεύανε μέσα σέ μιά καλαθιέρα.

΄Αβραμιαία πράγματα! Τώρα στεγνώσανε οἱ ἀνθρώποι καί γινήκανε σάν ξερίχια* ἀπό τόν πολιτισμό! Πάνε τά καλά χρόνια!

΄Ολα γινόντανε ὅπως τά ἓλεγε τό τραγούδι: πέφτανε στά ζεστά τους καί παίρνανε ἔναν ὑπνο, ὥσπου ἀρχίζανε καί χτυπούσανε οἱ καμπάνες ἀπό τίς δώδεκα ἐκκλησίες τῆς χώρας. Τί γλυκόφωνες καμπάνες! Όχι σάν τίς κρύες τίς εύρωπαίκες, πού θαρρεῖς πώς εἶναι ντενεκεδένιες! Στολιζόντανε ὅλοι, βάζανε τά καλά τους καί πηγαίνανε στήν ἐκκλησιά.

Σάν τελείωνε ἡ Λειτουργία, γυρίζανε στά σπίτια τους. Οἱ δρόμοι ἀντιλαούσανε ἀπό χαρούμενες φωνές. Οἱ πόρτες τῶν σπιτιών ἤτανε ἀνοιχτές καί φεγγοβιολούσανε. Τά τραπέζια περιμένανε στρωμένα μ' ἄσπρα τραπεζομάντιλα κι εἴχανε ἀπάνω ὅ,τι βάλει ὁ νοῦς σου. Φτωχοί καί πλούσιοι τρώγανε πλουσιοπάροχα, γιατί οἱ ἀρχόντοι στέλνανε ἀπ' ὅλα στούς φτωχούς. Κι ἀντίς νά τραγουδήσουνε στά τραπέζια, ψέλνανε τό «Χριστός γεννᾶται, δοξάσατε», «Ἡ Παρθένος σήμερον τόν ύπερούσιον τίκτει», «Μυστήριον ξένον ὄρῳ καί παράδοξον». Άφοῦ

ξερίχια: τό φυτό «ἄμπελος ἢ οίνοφόρος» ἔδωξε ράιματα.

εύφραινόντανε ἀπ' ὅλα, πλαγιάζανε ἀξέγυνοιαστοι, σάν τ' ἀρνιά πού κοιμόντανε κοντά στό παχνί, τότες πού γεννήθηκε ὁ Χριστός ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας.

Ἐρωτήσεις

1. Τό ἀφήγημα θεμελιώνεται πάνω σέ δυο ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές είναι αυτές;
2. Μέ ποιά διάθεση βλέπει ὁ μπαρμπα-Γιαννακός ὁ Χατζής τόν προκλητικό πλοῦτο τοῦ ἀπέναντι μαγαζιοῦ; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ στάση του;
3. Γιατί ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ἰδιαίτερα στήν περιγραφή τοῦ φτωχομάγαζου;
4. Νά χωρίσετε τό ἀφήγημα σέ ἐνότητες καί νά δώσετε σέ κάθε μία τίτλο σύμφωνο μέ τό περιεχόμενό της.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 194.

Λιλίκα Νάκου

Οἱ νυχτερινές ἐπισκέψεις

Τό κείμενο ἀνήκει στό μυθιστόρημα Γῆ τῆς Βοιωτίας. Σ' αὐτό τό μυθιστόρημα κεντρικός ἥρωας είναι ἡ Βαρβάρα, ἔνα μικρό κορίτσι πού σι περιστάσεις τό ἀναγκάζουν νά φύγει ἀπό τήν Ἀθήνα καί νά ζήσει γιά ἔνα χρονικό διάστημα στή Βοιωτία – Λιβαδειά – κοντά στόν παππού καί τή γιαγιά της, πού ἦταν ἀρχοντες, ἀλλά είχαν δλότελα διαφορετικό χαρακτήρα. Ἡ Βαρβάρα συνδέεται πολύ στενά μέ τόν παππού της, ὁ ὅποιος ἐπίσης τήν ἀγαπάει ἐξαιρετικά. Κοντά σ' αὐτόν τό γεμάτο ἀνθρωπιά καί γνώση γέροντα, τό παιδί ἀρχίζει νά μαθαίνει τόν κόσμο καί τή ζωή. Στό ἀπόσπασμα θά παρακολουθήσουμε μιά ἀπό τίς ἐμπειρίες τῆς Βαρβάρας.

Τό σκοτάδι τῆς νύχτας ἦταν ύγρο καί τά ἄστρα μόλις διακρίνονταν στόν ούρανό, ἀνάμεσα ἀπό τό πέπλο τῆς ὁμίχλης πού ἐλαφρά σκέπαζε τή γῆ. "Ολη ἡ ἐξοχή τῆς Λιβαδειάς βούιζε ἀπό τρεχούμενα νερά, καί μόλις ἀκούγονταν τά ἄλογα πού περπατοῦσαν.

Παππούς καί εγγονή, καβάλα καί οί δυό τους πάνω στό ΐδιο ἄλογο, γύριζαν ἀπό τή νυχτερινή τους νά ήσυχάζουν, ξεθεωμένοι ἀπό τό ξενοδούλεμα στά χτήματα τῶν βλάχων, πού πλούτισαν καί ἤταν οί καινούριοι ἀφεντάδες τους.

Τούς βρῆκαν στίς καλύβες τους νά ήσυχάζουν, ξεθεωμένοι ἀπό τό ξενοδούλεμα στά χτήματα τῶν βλάχων, πού πλούτισαν καί ἤταν οί καινούριοι ἀφεντάδες τους.

Ήταν τά καλύβια τῶν χωρικῶν, πού ξενοδούλευαν καί πού δέν εἶχαν δική τους οὔτε μιά σπιθαμή γῆς, στά λιβάδια, πέρα ἀπ' τό σταθμό. Ήταν ἀραιά τό ἐνα ἀπό τό ἄλλο. Κοιμόνταν ἐκεῖ μέσα ὅλοι μαζί, ἀνθρωποι, ζώα καί μωρά.

Τό καλοκαίρι τούς ἔτρωγαν οί θέρμες καί τό λιοπύρι, τό χειμώνα τό ξεροβόρι καί οί λάσπες.

Ο παππούς δέ μιλοῦσε καθόλου, τόν πείραζε πάντα βαθιά ἡ ἀδικία τοῦ κόσμου, καί τό πῶς ὅλα ἤταν φτιαγμένα... Ἐτσι συλλογισμένος γυρνοῦσε πάντα ἀπό κεὶ πέρα. Μιά φορά, θυμόταν, σάν ἤταν μικρός, ὅλα τοῦτα τά κτήματα ἤταν τῆς φαμελιᾶς του καί γνώριζε τόν κάθε χωριάτη, ἀπό αὐτουνούς πού ἐπισκέπτονταν, ἀπό παιδιά. Γνώριζε τή ζωή τους τή σκληρή καί τό μόχθο τους.

Ή Βαρβάρα νύσταζε. Ἀκούμποῦσε τή ράχη της στόν παππού, καθώς κοντά καθόταν στή σέλα καί εἶχε ὅλη τή ζεστασιά. Ἐτσι δέν ἔνιωθε ὅλη τήν ύγρασία καί τήν ψύχρα τῆς νύχτας πού τούς τύλιγε.

Νύσταζε... Καί ὅμως δέν μποροῦσε νά κοιμθεῖ. "Ο, τι εἶχε ἀκούσει καί εἶχε δεῖ, στριφογύριζε στό νοῦ της. Οι κουβέντες πού εἶχε ἀνταλλάξει ὁ παππούς μέ τούς χωριάτες, μερικά λόγια, προπάντων οί ἐκφράσεις τους οί πονεμένες, εἶχαν ἐντυπωθεῖ βαθιά μέσι στήν ψυχή της.

Οι κουβέντες τῶν χωρικῶν τῆς φαίνονταν τώρα σάν ἐνα ἀτέλειωτο μοιρολόι γιά τά βάσανα πού ἔξιστοροῦσαν, καί πού ἤταν, λέξ, ἡ μόνη τους ζωή. Καί ὅλες τους οί ἴστορίες μοιάζανε ἡ μιά μέ τήν ἄλλη... Ό ἔνας ἔλεγε γιά τό ἄρρωστο παιδί του, πού δέν εἶχε λεπτά νά τό πάει στήν Ἀθήνα, νά τό κοιτάξει ὁ γιατρός. Ό ἄλλος ἔλεγε πώς τοῦ φάγανε οί κομπογιανίτες* τά λεφτά του. Ό τρίτος εἶχε βάσανα μέ τά δικαστήρια, καί ὁ τέταρτος, πού 'χε τσούρμο τά παιδιά, παραπονιόταν πώς δούλευε ἀπό τό χάραμα κι ὅμως τό ψωμί δέν ἔφτανε γιά νά τά θρέψει. Ήταν μιά ἀτέλειωτη κακομοιριά. Κάποιος ἄλλος χωριάτης πού 'χε ἐφτά παιδιά, τά εἶχε ἀπολύσει κατά τήν πόλη καί ἐκεῖ τά κατάπινε ἡ καινούρια φάμπρικα.

Ήταν τό περίφημο κλωστήριο τῆς Λιβαδειᾶς, κοντά στό ποτάμι, πού πλήρωνε τά μικρά παιδιά εἰκοσιπέντε λεφτά τήν ήμέρα!... Τά ἔξερε ὅλα

κομπογιανίτης: ψευτογιατρός.

αύτά ή Βαρβάρα, πού αν και τόσο μικρή καταλάβαινε τήν άδικία. Τό κλωστήριο αύτό ήταν κοντά στό σπίτι του παππού. Τό γνωρίζε καλά ή Βαρβάρα. "Εμοιαζε σάν φυλακή δίχως παράθυρα πρός τό δρόμο. Πολλές φορές τό παιδί είχε άκούσει νά βγαίνουν από κεī μέσα κλάματα και φωνές. Είχε ρωτήσει άνησυχη τή γιαγιά, νά μάθει σάν τί νά συνέβαινε έκεī μέσα. Καί ή γιαγιά τής άπαντούσε:

– Δέν είναι τίποτε! Ή άρχιεργάτρια θά τσακώνεται μέ τίς έργατριες και θά δέρνει τίς μικρές!

Είχε δεī ή Βαρβάρα τό πρωί, μποστά στήν πόρτα τοῦ κλωστηρίου, παιδάκια ὀκτώ και δέκα χρονῶ νά μπαίνουν, γιά νά δουλέψουν έκεī μέσα από τό πρωί ώς τό βράδυ.

Δέν είναι τίποτε! είχε πεī ή γιαγιά. Μά τό παιδί έμεινε συλλογισμένο μέ τήν άπαντηση αύτή, και οι φωνές οι σπαραχτικές πού άκούγονταν μέσα ἀπ' τό κλωστήριο, δέν τήν άφήνανε νά ήσυχάσει. Ή φαντασία του δούλευε και ή συμπόνια του μεγάλωνε γι' αύτούς, πού κλεισμένοι μέσα στό άπαίσιο αυτό κτίριο, δούλευαν ὅλη μέρα έκεī μέσα.

Ή Βαρβάρα πάνω στ' ἄλογο συλλογιζόταν τώρα ὅλα αύτά. Ό κόσμος τής φαινόταν πώς είχε δυό ὄψεις. Ἀπό τή μιά μεριά ήταν οἱ ἄνθρωποι πού σάν κολασμένοι δούλευαν δίχως τίποτε νά χαίρονται, και ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ήταν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, πού, χωρίς νά κάνουνε καμιά δουλειά, τρώγανε και πίναν. Γιατί αύτή ή άδικία; Πολλές φορές είχε θελήσει νά ρωτήσει τόν παππού τό «γιατί...»

Καί τώρα ήρθε πάλι στό νοῦ της τό ἑρώητημα αύτό. Μά ό παππούς δέ μίλαγε. Είχε πέσει σέ βουβαμάρα. Θυμόταν τώρα ή Βαρβάρα μιά ἄλλη καλύβα ἔξω στά λιβάδια, ὅπου είχε σταματήσει μέ τόν παππού. Ήταν τοῦ κύρ Nάσου, πού τόσο ἀγαπούσε ό παππούς... Ἐρχόταν καμιά φορά κι ὁ ἴδιος στό σπίτι. Ό παππούς τόν ἀνέβαζε στήν κάμαρά του, τόν κερνοῦσε κρασί, και τά λέγαν οἱ δυό τους. Γνωρίζονταν ἀπό τά νιάτα τους.

Είχαν μπεī μέσα στήν καλύβα του, γεμάτη καπνιά και βρώμικο ἀέρα. Φωτιζόταν ἀπό κάτι κλαδιά πού καίγανε στό τζάκι.

– Δέν πλάγιασες ἀκόμα; ρώτησε τόν κύρ Nάσο ό παππούς.

– Μ' ἀφήνουνε οἱ ἔννοιες, κύρ Πέτρο μου! Τοῦ λόγου σου ξέρεις ἀπ' αύτά... Πῶς νά μέ πάρει ό ὑπνος; Είμαι χρεωμένος όλόκληρος ἀπ' τήν ἀρρώστια τής συχωρεμένης τής θυγατέρας μου... Καί ή γριά μου είναι ἀνήμπορη και τό ἐγγονάκι μου ἔχει θέρμες και ή αὔριο ή παρ' ἄλλη μέρα θά μοῦ πάρουνε και τό ἄλογο... Τό ἄλογο είναι καταδικό μου και γεννήθηκε, μπορῶ νά πῶ, στά χέρια μου... Αύτό μονάχα μ' ἀπόμεινε!

Καί σώπασε ταραγμένος ό κύρ Nάσος και κοίταζε τό ἄλογό του,

όρθο σέ μιά γωνιά της καλύβας, πού μασούλαγε μέ δόρθανοιχτα μάτια. Τοῦ είχε ριγμένο μπροστά του όσο σανό είχε, ίσως γιά τελευταία φορά.

Τώρα, άμιλητος, καθότανε και τό κοίταζε... Ούτε ό παππούς δέ μιλούσε. Καί ή Βαρβάρα δίπλα του όρθη κοίταζε πότε τό αλογο, πότε τόν ανθρωπο. Είχε κάτι μικρά ματάκια και τριγύρω ένα σωρό μικρές ζάρες· τά γένια του ήταν άραιά και ψαρά τριγύρω στό πηγούνι. 'Η όψη του ήταν ήμερη, καρτερική.

Μιά βαθιά κι αύθόρμητη συμπάθεια τράβούσε τώρα τό παιδί πρός τόν ανθρωπο αύτόν. Τόν κοίταζε καλά, μά δέν τολμούσε τίποτα νά τού πεῖ. Στεκόταν μονάχα όρθη έκει μέσα κι ένιωθε τόν άέρα βαρύ άπό τίς έννοιες και τήν άποφορά*.

Μιά γυναίκα γριά κοιμότανε κατάχαμα, σέ μιάν άλλη γωνιά τής καλύβας. Τήν πείραζαν, όπως φαίνεται, οι θέρμες και γιά νά δροσιστεῖ, έβρεχε πότε πότε τό κούτελό της μέ ξίδι. "Ολα έκει μέσα ήταν άποπνιχτικά, θλιβερά, και μύριζε άνθρωπινος ίδρωτας και κοπριά σάν σέ στάβλο.

— Ναί!... και ποιός δανείζει σήμερα τό φτωχό χωριάτη; Ποιός τόν κοιτάζει έξακολούθησε νά λέει ό κύρ Nάσος στόν παππού. Καί άραδιαζε μιά σειρά άπό λόγια μέ μονότονη φωνή, πού λέγανε όλη του τή δυστυχία. Πότε πότε, έριχνε μιά ματιά στό αλογό του και τότε ράγιζε ή καρδιά τοῦ παιδιού.

'Η Βαρβάρα ξαναθυμόταν τά λόγια πού τής είχε πεῖ μιά φορά ό παππούς γιά τόν καημό τοῦ χωριάτη, όταν άθελα άποχωρίζεται τ' αλογό του.

Μαζί, τής είχε πεῖ ό παππούς, μαζί ό χωριάτης και τό αλογο όργωνυνε τή γῆ, μαζί μοιράζονται τίς έννοιες και τίς χαρές, μαζί θά είχαν περπατήσει τό καλοκαίρι στίς στράτες, γιομάτες ήλιο και σκόνη. Καί μαζί, ίσως κάποτε, κανένα άνοιξάτικο πρωί, όταν πρασινίζουν τά λιβάδια, θά είχαν νιωσει, ό άνθρωπος και τό ζω, τή χαρά τής ζωῆς!

Καί νά, τώρα πού ό άνθρωπος χωριζότανε γιά λίγους παράδεις άπ' τό ζωντανό του. Ποιός ξέρει τί καινούρια άφεντικά θά έβρισκε τώρα τό ζω; Τί κακοπέραση και τί χτυπήματα θά τό περίμεναν, έτοι καθώς όρθο κι άνυποπτο μασούλαγε έδω δά εύτυχισμένο.

Μιά άνυπόφορη στενοχώρια έσφιγγε τήν καρδιά τής Βαρβάρας, πού άνήμπορη δέν ήξερε τί νά πεῖ. "Αχ! νά ήταν μεγάλη! Νά χε λεφτά δικά της, θά τά 'δινε όλα στό Nάσο... Αύτά τά παλιολεφτά, πού ό παππούς τήν είχε μάθει άπό μικρή νά τά περιφρονεῖ.

άποφορά: δυσσοσμία.

"Ολα αύτά άνάδευαν μέσα της, καθώς έστεκε έκει μέ όλανοιχτα μάτια και κοίταζε πότε τό Νάσο, που ξιστορούσε τά βάσανά του, και πότε τό άλογο πού μασούλαγε στή γωνιά του..."

"Αξαφνα άκουσε τή φωνή τού παπποού νά λέει:

—"Άκουσε, Νάσο! Παράτα τήν ιεννοια.. Αϋρι θά πάω έγω νά βρω αύτόν πού λές πώς θά σου πάρει τ' άλογο... έγω θά τόν ξοφλήσω.

Κι ό παππούς κίνησε βιαστικά νά φύγει, γιά νά μήν προφτάσει ν' άκουσει τίς ευχές πού θά τοῦ 'δινε ό κύρ Νάσος, ούτε νά δει τά δάκρυα χαρᾶς πού γυαλίζανε στά μάτια του..." Έκανε σάν νά ντρεπόταν γιά όλα αύτά. Βγήκε άμεσως άπ' τήν καλύβα, άρπαξε τήν έγγονή του στά χέρια, τήν έβαλε μπροστά στή σέλα νά καθήσει, και φύγανε.

Πήγανε τώρα κάμποσο δρόμο έτσι, δίχως νά μιλάνε... "Αχ! πώς άγαπούσε τόν παππού της! Ή Βαρβάρα ήθελε νά τοῦ τό πεῖ. Νά τοῦ έλεγε άκόμα γιά τό άλογο τοῦ Νάσου, μά ήξερε καλά πώς ό παππούς πάνω σέ κάτι τέτοια δέν ήθελε πολλές κουβέντες.

Πηγαίνανε λοιπόν τώρα καβάλα πάνω στό ίδιο άλογο, δίχως νά μιλάνε. Μέ τήν ίδια συγκίνηση και κρυφή χαρά.

"Ενα πράγμα ομως ή Βαρβάρα ήθελε νά ρωτήσει. Μά πάλι καταλάβαινε πώς μιά τέτοια κουβέντα δέν ταίριαζε νά τήν πεῖ, μιά τέτοια στιγμή, στόν παππού. Ντρεπόταν νά τήν ξεστομίσει. Μά έλα πάλι πού τής τριβέλιζε τώρα τό νοῦ τό ρώτημα αύτό!

Είχε άκουστα άπό τίς ψυχοκόρες, πώς ό παππούς ήταν άδέκαρος, πώς ή γιαγιά τού κρατούσε τά λεφτά και τοῦ 'δινε μόνο γιά τά τσιγάρα του. Ποῦ θά έβρισκε λοιπόν ό παππούς τά λεφτά, γιά νά πληρώσει τό άλογο τοῦ Νάσου; Νά, τί ήθελε νά ρωτήσει. Μά έλα ομως πού ένιωθε πώς ήταν άπρεπο αύτό.

Πηγαίνανε λοιπόν έτσι σιωπηλοί. Τό άλογο είχε πάρει τό συνηθισμένο δρόμο πρός τό σπίτι, στή Λιβαδειά. Ή μικρή πολιτεία διαγραφόταν άπεναντί σάν μιά μάζα πιό σκοτεινή μέσα στή νύχτα, μέ τό κάστρο ψηλά και στό βάθος τούς ογκους τῶν βράχων πιό σκούρους πάνω άπό τά νερά τής Κρύας.

"Έξαφνα ό παππούς έσκυψε και είπε στήν παιδού κα μέ μιά φωνή άλιώτικη, πού τήν ξάφνιασε, σάν νά μήν ήταν δικιά του φωνή:

— Κυρά μου, τής έκανε, θά μέ θυμᾶσαι καμιά φορά, σάν πεθάνω, πού ούτε κάν ένα ένθυμιο ούτ' ένα δαχτυλίδι δέ θά 'χεις άπ' τόν παππού; Κρατούσα γιά σένα τούτο τό χρυσό δαχτυλίδι μέ τήν πέτρα πού φορώ στό δάχτυλο, είναι πολύ παλιό, είναι έκεινοῦ τοῦ παππούλη μας πού ήταν προύχοντας έδω, και τόν κρέμασαν οι Τούρκοι... Μά νά άπόψε δέ βάσταξα και τό έταξα νά τό δώσω, γιά νά ξαγοράσω τό άλογο τοῦ κύρ

Νάσου. Λοιπόν, πέδι μου, κυρά μου καί δίχως αύτό θά μέ θυμᾶσαι καμιά φορά;...

Ή Βαρβάρα δέ μπορούσε τώρα ν' άπαντήσει. "Ενας κόμπος της εσφιγγέ τό λαιμό. "Ω! "Οχι! νά μήν πέθαινε ποτέ ό παππούς!..." Άλλον στόν κόσμο δέν είχε τόσο νά άγαπα! Κι εγειρε τό κεφαλάκι της πρός τα πίσω καί τό άκούμπησε στό στήθος τού παππού. Δέν έφτανε κάν νά τόν φιλήσει.

– Παππού, παππού! μονάχα είπε. Καί μεταναν ἔτσι γιά λίγο ό ένας κοντά στόν ἄλλο.

Χρόνια ἔπειτα ή Βαρβάρα θυμόταν τούτη τή στιγμή, μαζί μέ κάτι ἀστέρια πού είδε, ἔτσι καθώς είχε γυρισμένο τό κεφάλι. Κάτι ἀστέρια πού ἔφεγγαν χαμηλά, λές πάνω ἀπό τή γῆ.

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς ζοῦσαν οἱ χωριάτες;
2. Τί συζητοῦσε μαζί τους ό παππούς;
3. Τί ἔμαθε ή Βαρβάρα ἐκεῖνο τό βράδυ;
4. Ποιό ἦταν τό πρόβλημα τοῦ κύρ Nάσου;
5. Γιατί ἥθελαν νά τοῦ πάρουν τό ἄλογο καί γιατί αύτό ἦταν πολύ σημαντικό;
6. Πῶς δείχνεται ή ἀνθρωπιά τοῦ παπποῦ καί πῶς ό χαρακτήρας τής γιαγιᾶς;

ΛΙΛΙΚΑ NAKOY. Γεννήθηκε τό 1904 στήν Αθήνα. 'Από μικρή ἐγκαταστάθηκε μέ τήν οἰκογένειά της στή Γενεύη, διούσε στήν Αθήνα καί ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία καί τή δημοσιογραφία. Τό 1930 ἐπέστρεψε στήν Αθήνα καί διακρίνεται γιά τή δύναμη τής περιγραφῆς καί τόν εντονο κοινωνικό προβληματισμό. "Εργα της: Παραστρατημένοι, Ή Κυρία Ντορεμί, Ή Κόλαση τῶν παιδιῶν, Γῆ τής Βοιωτίας κ.ά.

“Ενα παλιό μήνυμα γιά το συγχρονο κόσμο.

Τό κείμενο πού άκολουθει είναι ή απάντηση πού έδωσε ό Σιάτλ, άρχηγός μιᾶς φυλής Ινδιάνων, πρός τόν πρόεδρο τής Αμερικής Φραγκλίνο Πήρς (1853-1857), όταν ο τελευταῖος ζήτησε από τόν Σιάτλ νά πουλήσει στήν κυβέρνηση τή γῆ του. Τήν απάντηση αύτή έδωσε στή δημοσιότητα ή αμερικανική κυβέρνηση τό 1976 μέ τήν εύκαιρια τοῦ έօρτασμού τών διακοσίων χρόνων από τή Διακήρυξη τής Αμερικανικής Ανεξαρτησίας (4 Ιουλίου 1776). Τό κείμενο μετέφρασε ό Ζήσιμος Λορεντζάτος (ἀπό τήν έφημερίδα τοῦ *Madras «the Hindu»* τής 29 Μαΐου 1976) και τό δημοσίευσε στό «*Βῆμα*» στίς 16.1.77.

‘Ο πολιτισμός τών Ινδιάνων τής Αμερικής έχει έξαφανιστεί σήμερα, όπως είχε έξαφανιστεί παλαιότερα ό πολιτισμός τών Μάγια και τών Ινκας. Τό μήνυμα τοῦ παλαιοῦ Έρυθροδέρμου έχει νά μᾶς διδάξει πολλά γιά τό σεβασμό πρός τό φυσικό περιβάλλον, πού έδειχνε ό πολιτισμός τοῦ λαού του. Στίς μέρες μας όλοι γνωρίζουμε τούς κινδύνους πού άπειλούν τή ζωή μας από τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Από αύτή τήν απόψη τό κείμενο είναι προφητικό και έπικαιρο.

«Ο μεγάλος άρχηγός στήν Ούάσιγκτον μηνάει πώς θέλει νά άγοράσει τή γῆ μας. Ο μεγάλος άρχηγός μηνάει άκόμα λόγια φιλικά και καλοθέλητα. Καλοσύνη του, γιατί ξέρομε πώς αύτός λίγο τή χρειάζεται άντιστοιχα τή φιλία μας. Τήν προσφορά του θά τή μελετήσομε, γιατί ξέρομε πώς ἄν δέν τό πράξομε, μπορεί ό λευκός νά προφτάσει μέ τά ὅπλα και νά πάρει τή γῆ μας.

Πώς μπορείτε νά άγοράζετε ή νά πουλάτε τόν ούρανό – τή ζέστα τής γῆς; Γιά μᾶς μοιάζει παράξενο. Ή δροσιά τοῦ άγέρα ή τό ἄφρισμα τοῦ νεροῦ ώστόσο δέ μᾶς άνήκουν. Πώς μπορείτε νά τά άγοράσετε από μᾶς; Κάθε μέρος τής γῆς αύτής είναι ίερό γιά τό λαό μου. Κάθε άστραφτερή πευκοβελόνα, κάθε ἀμμούδα στίς ἀκρογιαλιές, κάθε θολούρα στό σκοτεινό δάσος, κάθε ξέφωτο και κάθε ζουζούνι πού ζουζουνίζει είναι, στή μνήμη και στήν πείρα τοῦ λαοῦ μου, ίερό.

Ξέρομε πώς ό λευκός δέν καταλαβαίνει τούς τρόπους μας. Τά μέρη τής γῆς, τό ένα μέ τό ἄλλο, δέν κάνουν γιά αύτόν διαφορά, γιατί είναι ένας ξένος πού φτάνει τή νύχτα και παίρνει από τή γῆ όλα όσα τοῦ χρειάζονται. Ή γῆ δέν είναι ἀδερφός του, ἀλλά ἐχθρός πού πρέπει νά τόν καταχτήσει, και ἀφοῦ τόν καταχτήσει πηγαίνει παρακάτω. Μέ τό

ταμάχι* πού ἔχει θά καταπιεῖ τή γῆ καί θά ἀφήσει πίσω του μιά ἔρημο. Ὡς ὅψη πού παρουσιάζουν οἱ πολιτεῖες σας, κάνει κακό στά μάτια τοῦ ἐρυθρόδερμου. Ὁμως αὐτό μπορεῖ καί νά συμβαίνει, ἐπειδή ὁ ἐρυθρόδερμος εἶναι ἄγριος καί δέν καταλαβαίνει.

"Αν ἀποφασίσω καί δεχτῶ, θά βάλω ἔναν ὄρο. Τά ζῶα τῆς γῆς αὔτης ὁ λευκός θά πρέπει νά τά μεταχειριστεῖ σάν ἀδέρφια του. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος δίχως τά ζῶα; "Αν δόλα τά ζῶα φύγουν ἀπό τή μέση, ὁ ἄνθρωπος θά πεθάνει ἀπό μεγάλη ἐσωτερική μοναξιά, γιατί ὅσα συμβαίνουν στά ζῶα, τά ἵδια συμβαίνουν στόν ἄνθρωπο.

"Ενα ξέρομε, πού μπορεῖ μιά μέρα ὁ λευκός νά τό ἀνακαλύψει: ὁ Θεός μας εἶναι ὁ Ἱδιος Θεός. Μπορεῖ νά θαρρεῖτε πώς Ἐκεῖνος εἶναι δικός σας, ὅπως ζητάτε νά γίνει δική σας ἡ γῆ μας. Ἀλλά δέν τό δυνόσαστε. Ἐκεῖνος εἶναι Θεός τῶν ἀνθρώπων. Καί τό ἔλεός Του μοιρασμένο ἀπαράλλαχτα σέ ἐρυθρόδερμους καί λευκούς. Αὐτή ἡ γῆ Τοῦ εἶναι ἀκριβή. "Οποιος τή βλάφτει καταφρονάει τό Δημιουργό της. Θά περάσουν οί λευκοί – καί μπορεῖ μάλιστα γρηγορότερα ἀπό ἄλλες φυλές. "Οταν μαγαρίζεις συνέχεια τό στρῶμα σου, κάποια νύχτα θά πλαντάξεις ἀπό τίς μαγαριστές σου. "Οταν δόλα τά βουβάλια σφαχτοῦν, ὅταν δόλα τά ἄγρια ἀλόγατα μερέψουν, ὅταν τήν ιερή γωνιά τοῦ δάσους τή γιομίσει τό ἀνθρώπινο χνῶτο καί τό θέαμα τῶν φουντωμένων λόφων τό κηλιδώσουν τά σύρματα τοῦ τηλέγραφου μέ τό βουητό τους, τότες πού νά βρεῖς τό ρουμάνι; Ποῦ νά βρεῖς τόν ἀιτό; Καί τί σημαίνει νά πεῖς ἔχει γειά στό φαρί σου καί στό κυνήγι; Σημαίνει τό τέλος τής ζωῆς καί τήν ἀρχή τοῦ θανάτου.

Πουθενά δέ βρίσκεται μιά ἡσυχή γωνιά μέσα στίς πολιτεῖες τοῦ λευκοῦ. Πουθενά δέ βρίσκεται μιά γωνιά νά σταθεῖς νά ἀκούσεις τά φύλλα στά δέντρα τήν ἄνοιξη ἢ τό ψιθύρισμα πού κάνουν τά ζουζούνια πεταρίζοντας. Ὁμως μπορεῖ, ἐπειδή, καταπῶς εἶπα, εἶμαι ἄγριος καί δέν καταλαβαίνω – μπορεῖ μοναχά γιά τό λόγο αὐτόν ὁ σαματάς νά ταράζει τά αύτιά μου. Μά τί μένει ἀπό τή ζωή, ὅταν ἔνας ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀφουγκραστεῖ τή γλυκιά φωνή πού βγάνει τό νυχτοπούλι ἢ τά συνακούσματα τῶν βατράχων ὄλόγυρα σέ ἔνα βάλτο μέσα στή νυχτιά; Ὁ ἐρυθρόδερμος προτιμάει τό ἀπαλόνχο ἀγέρι λαγαρισμένο* ἀπό τήν καταμεσήμερη βροχή ἢ μοσχοβολημένο μέ τό πεῦκο. Τοῦ ἐρυθρόδερμου τοῦ εἶναι ἀκριβός ὁ ἀγέρας, γιατί δόλα τά πάντα μοιράζονται τήν ἵδια πνοή – τά ζῶα, τά δέντρα, οἱ ἄνθρωποι. Ὁ λευκός δέ

ταμάχι: ἀπληστία, πλεονεξία.
λαγαρισμένος: καθαρισμένος.

φαίνεται νά δίνει προσοχή στόν άγέρα πού άνασσαίνει. Σάν ένας πού χαροπολεμάει γιά μέρες πολλές, δέν όσμίζεται τίποτα.

"Αν ξέραμε, μπορεί νά καταλαβαίναμε – αν ξέραμε τά σημεια του λευκού, τίς έλπιδες πού περιγράφει στά παιδιά του τίς μακριές χειμωνιάτικες νύχτες, τά όράματα πού άναφτει στό μυαλό τους, ώστε άναλογα νά δέονται γιά τήν αύριαν. Άλλα έμεις είμαστε άγριοι. Μᾶς είναι κρυφά τά σημεια του λευκού. Καί έπειδη μᾶς είναι κρυφά, θά έξακολουθήσουμε τό δρόμο μας. "Αν τά συμφωνήσουμε μαζί, θά τό πράξουμε, γιά νά σιγουρέψουμε τίς προστατευόμενες περιοχές πού μᾶς τάξατε. 'Εκει θά ζήσουμε, μπορεί, τίς μετρημένες μέρες μας καταπώς τό θελήσουμε. "Οταν ό στερνός έρυθρόδερμος λείψει από τή γῆ, καί από τή μνήμη δέν άπομείνει παρά ό ίσκιος από ένα σύννεφο πού ταξιδεύει στόν κάμπο, οι άκρογιαλίες αύτές καί τά δάση θά φυλάγουν άκόμα τά πνεύματα του λαού μου – τί αύτή τή γῆ τήν άγαπουν, όπως τό βρέφος άγαπάει τό χτύπο τής μητρικής καρδιᾶς. "Αν σας τήν πουλήσουμε τή γῆ μας, άγαπήστε την καθώς τήν άγαπήσαμε έμεις, φροντίστε την καθώς τή φροντίσαμε έμεις, κρατήστε ζωντανή στό λογισμό σας τή μνήμη τής γῆς, όπως βρίσκεται τή στιγμή πού τήν παίρνετε, καί μέ δλη σας τή δύναμη, μέ δλη τήν τρανή μπόρεσή σας, μέ δλη τήν καρδιά σας, διατηρήστε τη γιά τά τέκνα σας, καί άγαπήστε την καθώς ό Θεός άγαπάει ολούς μας. "Ενα ξέρομε – ό Θεός σας είναι ό ίδιος Θεός. 'Η γῆ Τού είναι άκριβή. 'Άκομα καί ό λευκός δέ γίνεται νά άπαλλαχτεί από τήν κοινή μοίρα».

Έρωτήσεις

1. Νά άναφέρετε μερικά παραδείγματα από τήν καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.
2. Διαβάστε προσεχτικά τήν τρίτη παράγραφο καί απαντήστε στήν έρώτηση: Τί πρέπει νά κάνει ό ανθρωπος ώστε, χωρίς νά παρατηθεί από τήν έκμετάλευση τής γῆς, νά μήν άφησει πίσω του μιά έρημο;
3. Πώς βλέπει ό έρυθρόδερμος τή ζωή στίς πολιτείες τών λευκών; (Μέ έκφράσεις του κειμένου).

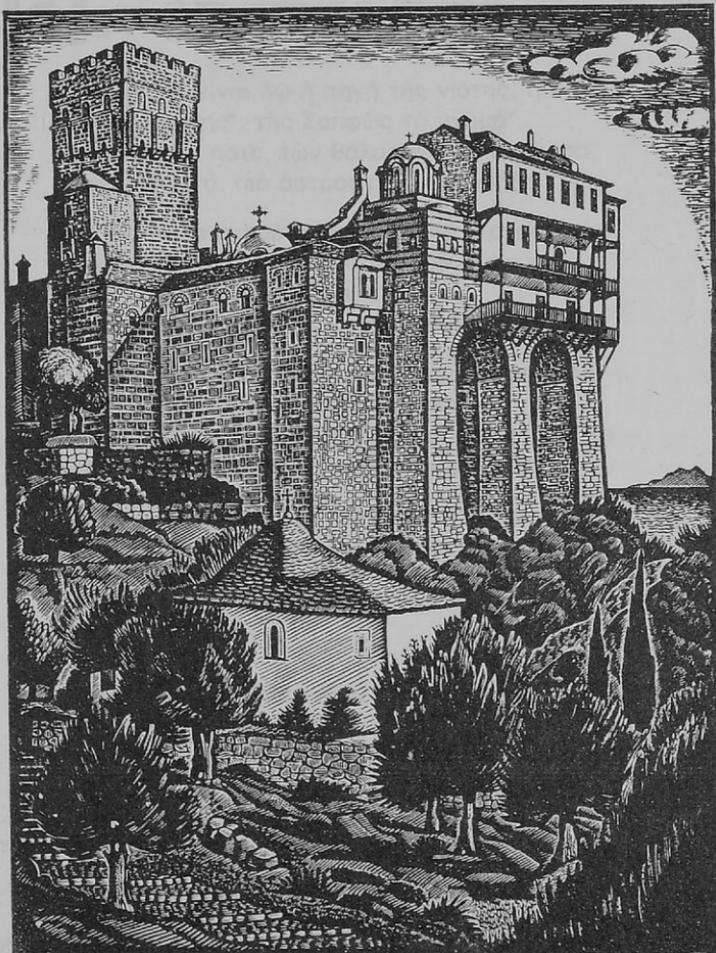

XII Ταξιδιωτικά

... σέ νέα ταξίδια μᾶς καλοῦν τά πλοϊα στά γαλανά
τά κύματα...

(Ι. Γρυπάρης)

Δ. Μόσχος: *Μονή Σταυρονικήτα*

ΣΟΥΝΙΟ

Οι ξένοι τουρίστες πού ἐπισκέπτονται τήν Ἑλλάδα δέ θαυμάζουν μόνο τίς φυσικές όμορφιές της, τή θάλασσα καί τόν ἥλιο της. Πολλοί γοητεύονται ἀπό τό λαμπτρό παρελθόν της, τά πνευματικά καί καλλιτεχνικά της ἐπιτεύγματα. "Ενας ἀπό αύτούς ἦταν καί ὁ Γκούλμπεργκ.

Η θάλασσα είναι δῶ ή πηγή τῆς νιότης, ή κοιτίδα τῆς Ἀφροδίτης*, τῆς Σαπφώς τό μνῆμα*.

Τή Μεσόγειο ποτέ, τῶν θαλασσῶν τή θάλασσα, μέ πιο στρωτό, πιό ἀστραφτερό δέν εἰδες κύμα.

Σάν μιά λύρα στημένη ἀντίκρυ στό Ἀρχιπέλαγο τοῦ θείου ναοῦ τά ἐρείπια λαμπυρίζουν· σειρά οἱ κολόνες λιοπερίχυτες τήν παναιώνια μελωδία τῆς θάλασσας τονίζουν.

Περαστικέ μέ τό καράβι, ξένε, τῆς μαρμάρινης λύρας τή μουσική ν' ἀκούσεις στάσου.

Παντοῦ στόν κόσμο γύρω ἀντίκρισες χαλάσματα – τόσο ὅμορφο κανένα σάν αὐτό μπροστά σου.

Τριγύρα στό βωμό τοῦ θεοῦ τῆς θάλασσας πιά μήτε ἀλαλαγμοί χαρᾶς καί μήτε θρῆνοι. 'Εννιά κολόνες μοναχά, τό θρύλο του γιά νά θυμίζουν ἔχουν ἀπομείνει.

– Νά' ταν γιά σένα τό ἔργο, πού ἀπ' τό χάραμα ἀργά ὡσπου πέφτει ἡ νύχτα πάνω σου ἔχεις κάνει σάν λύρα ἀντίκρυ στῶν καιρῶν τούς ούρανούς νά ύψωνεται, ὅταν καί σύ καί ὁ θεός σου θά' χετε πιά πεθάνει.

κοιτίδα τῆς Ἀφροδίτης: 'Η Ἀφροδίτη γεννήθηκε ἀπό τόν ἀφρό τῆς θάλασσας.

τῆς Σαπφώς τό μνῆμα: 'Η παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἡ Σαπφώ πνήγηκε στή θάλασσα.

*Ἀρχιπέλαγο: Τό Αιγαϊο

Έρωτήσεις

1. Πώς παρομοιάζεται ό ναός στό ποίημα καί γιατί;
2. Πώς άπεικονίζει ό ποιητής τό χῶρο μέσα στόν όποιο βρίσκεται ό ναός καί γιατί κάνει τήν άπεικόνιση αυτή;
3. 'Ο ποιητής, ἐνώ κυρίως περιγράφει τό ναό, ἀπευθύνεται δυσό φορές στόν περαστικό ξένο. Γιατί;
4. 'Ο ποιητής τελικά ύμνει τήν ἀξία τῆς Τέχνης. Ποῦ νομίζετε πώς βρίσκεται ἡ ἀξία της αὐτή; Μπορείτε νά έντοπίσετε τά σημεῖα τοῦ ποιήματος πού τήν τονίζουν;

ΠΙΑΛΜΑΡ ΓΚΟΥΛΑΜΠΕΡΓΚ (1898-). Σουηδός λυρικός ποιητής καί κριτικός. Γεννήθηκε στό Μαλμό. Σπούδασε Φιλολογία καί σήμερα είναι ἔνας ἀπό τούς πιό ἀντιπροσώπευτικούς ποιητές τῆς χώρας του. Είναι λάτρης τῆς Ἑλλάδας καί τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. "Ἐργα του: α) ποίηματα: Σέ μά παράξενη πολιτεία, Σονάτα, "Ἐρωτας στόν εἰκοστό αιώνα, β) ἄλλα βιβλία του: Μοναδικός μορφωμένος Κύριος, Γιά νά ξεπεράσουμε τόν Κόσμο, Πέντε ἄρτοι καί δύο ιχθύες, γ) μεταφράσεις: Ἀντιγόνη του Σοφοκλή, Ἰππόλιτος, Μήδεια, "Ἀλκηστή τοῦ Εύριπίδη κ.ἄ. Ή ποίησή του διακρίνεται γιά τό πνεύμα τοῦ βρόειου θρησκευόμενου ἀνθρώπου. Τά ποιήματά του παρά τή συντομία τους πολλές φορές ἀγγίζουν τά μεγάλα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου.

Κώστας Ούρανης

Προσκύνημα στό Μεσολόγγι

'Ο Κ. Ούρανης ἔχει γράψει γιά τίς ταξιδιωτικές του ἐντυπώσεις: «'Από τούς τόπους πού ἐπισκεπτόμουν δέ ζητοῦσα νά δῶ παρά μόνο τό ποιητικό καί τό γραφικό τους στοιχεῖο. Γ' αὐτό κι οί ἐντυπώσεις μου ἀπ' αὐτές είναι συναισθηματικές ἐντυπώσεις ἀπό τά τοπία τους, τά μνημεία τοῦ παρελθόντος τους, τίς παλιές πολιτείες πού ζούνε στό περιθώριο τοῦ καιροῦ μας».

Στό ἀνοιξιάτικο πρωινό ό κόλπος τῶν Πατρῶν μοιάζει μέ μεγάλη γαλήνια λίμνη. Ή ἐπιφάνεια τῶν νερῶν, πού ἔχουν ἔνα ἀπαλό γαλάζιο χρῶμα, γυαλίζει σάν κρύσταλλο. "Οπου πέφτει ό πρωινός ἥλιος, παιχνιδίζουν ἀναρίθμητοι χρυσοί λαμπυρισμοί. Κατά τίς ἀκτές τῆς Στερεάς,

πού είναι άκόμα τυλιγμένες σέ μιά γαλαζότεφρη ἄχνα, οἱ σκιές κάνουν πράσινους ἀντικατοπτρισμούς πάνω στά νερά. Μερικά ἄσπρα πανιά ἀκινητοῦν στόν ύδατινο ὄρίζοντα. Ἡ δροσιά πού κατεβαίνει στόν κόλπο ἀπό τίς μακρινές κορφές τῶν χιονισμένων ἀκόμα βουνῶν, σέ κάνει νά νιώθεις τήν ἀναπνοή σάν ἀπόλαυση. Ἀντίκρυ μου ξεκόβεται στόν οὐρανό ἔνας τεράστιος κῶνος ραβδωμένος μέ φῶς καὶ σκιές, πού θυμίζει τό Γιβραλτάρ. Είναι τό τραχύ βουνό τῆς Βαράσοβας*. Ἐκεῖ ἔχει βάλει πλώρη τό μικρό πλοϊο πού μᾶς πηγαίνει στό Μεσολόγγι...

Μιᾶς ὥρας ταξίδι – καὶ φτάνομε ἀπό τήν Πάτρα στό Κρυονέρι*, τήν Καλλιρόη τῶν ἀρχαίων.

Αὐτό τό ὄνομα μέ εἶχε κάνει νά περιμένω πῶς θά ἤλεπα ἔνα μέρος κατάφυτο, εἰδυλλιακό καὶ πρόσχαρο. Κι ἡταν ἐντελῶς τό ἀντίθετο: μιά γυμνή καὶ πένθιμη ἀκτή, πνιγμένη ἀπό τή γιγάντια, πετρώδη κι ἀπότομη μάζα τῆς Βαράσοβας. Οἱ ἄνεμοι στό μέρος αὐτό εἶναι συχνοί καὶ δυνατοί, κι ἔτσι ἡ ἀποβίβαση εἶναι πολλές φορές ἐπικίνδυνη. Καὶ ὅμως αὐτό τό ἔρημο καὶ στείρο μέρος διάλεξαν νά τό κάνουν «κεφαλή τῶν σιδηροδρόμων Βορείου Ἑλλάδος»!

Ἐνα μικρό τρένο – τό ἵδιο ἀσφαλῶς πού ἔγκαινίασε τή γραμμή στόν καιρό τοῦ Τρικούπη – κυλάει μέ τρανταγμούς μέσα σέ μιά χέρσα ἔκταση, πού ἔχει γιά μοναδική βλάστηση κάτι σπάνια χαμόδενδρα καὶ τά σπάρτα τῶν ἑλῶν πού ἀσημίζουν στόν ἥλιο. Ἐνα χωριό, τό Εύηνοχώρι, σταματάει μιά στιγμή τό μάτι μου, μέ τά καλύβια του, πού είναι φτιαγμένα ὀλόκληρα ἀπό φάθα μαυρισμένη στόν ἥλιο. Ἐπειτα φαίνεται ὁ Φείδαρης*: μιά μεγάλη κοίτη ἀπό ἄσπρα χαλίκια, ὅπου ἔρπουν μερικές λουρίδες γαλαζοπράσινων νερῶν. Κι ύστερα, τίποτ' ἀλλο ἀπό μιά ἀπέραντη ἔκταση ἀπό ἄβαθο νερό, θολό καὶ ἀκίνητο, πού σοῦ γεμίζει τήν ψυχή μέ μελαγχολία, μά καὶ μέ μιά παράδοξη μαζί γοητεία. Είναι ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγιοῦ, ἡ τραγουδημένη ἀπό τόν Παλαμᾶ:

Μά, ὡ λιμνοθάλασσα, γυμνή καὶ μέ τά ξερονήσια
τ' ἄνανθα, τ' ἀλατόπηχτα καὶ τά φυκοστρωμένα,
μέ τά νερά σου τ' ἄβαθα καὶ τ' ἀρμυρά περίσσια,
μέ τά νερά σου, δάκρυα σταλασμένα,
τή νιότη μου τήν ἄχαρη τήν ἔπνιξα σέ σένα.

Βαράσοβα: γυμνό κι ἐπιβλητικό βουνό.

Κρυονέρι: τοποθεσία τής Αίτωλίας, ἀπέναντι ἀπό τήν Πάτρα καὶ 20 περίπου χιλιόμετρα Ν.Α. τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Βορείου Ἑλλάδος: ή ὄνομασία του ἡταν ΣΒΔΕ (=Σιδηρόδρομοι Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος).

Φείδαρης: ὁ ποταμός Εύηνος.

Αύτή ή λιμνοθάλασσα είναι μιά έκταση νερῶν άπό έξηνταπέντε τετραγωνικά χιλιόμετρα καὶ δίνει τήν ἐντύπωση ὀλοκληρωτικῆς ἐρήμωσης. Θαρρεῖ κανείς πώς τά νερά κάποιου προϊστορικοῦ κατακλυσμοῦ σκέπταζαν χαμηλές πεδιάδες καὶ ξέχασαν άπό τότε ν' ἀποτραβηθοῦν.

'Από τὸν καταποντισμὸν αὐτὸν προβάλλουν ποῦ καὶ ποῦ μικροσκοπικά νησάκια, μοναχικές ἀχυρόπλεχτες καλύβες* στηριγμένες σὲ πάσσαλους, σειρές ἀπό φράγματα πού τοπιθετοῦν οἱ φαράδες, γιά νά κλείνουν τά φάρια, κι ἔνας ἀμάξοδρομος πέντε χιλιόμετρα, πού καταλήγει παράδοξα στήν ἀνοιχτῇ θάλασσα.

Μιά θανατερή ἀκίνησία ἀπλώνεται στή βουρκωμένη αὔτῃ ἐπιφάνεια, κάνοντάς την νά μοιάζει μέ παλιό καθρέφτη πού τόν θόλωσε ὁ καιρός. Οἱ σιλουέτες μοναχικῶν φαράδων, πού φαρεύουν μέ τά πόδια ὡς τό γόνατο μέσα στά νερά, ἔχουν κάτι τό φανταστικό, ἔτσι πού ξεκόβονται πάνω στήν ὑδάτινῃ ἀπεραντοσύνῃ. Πότε πότε, μιά ἄβαθη σχεδία, ἔνα πριάρι*, ὅπως τίς λένε, γλιστράει ἀργά, μέ τήν ὥθηση πού τής δίνει κάθε λίγο ὁ βαρκάρης μ' ἔνα μακρύ κοντάρι πού τό στηρίζει στό βουρκωμένο βυθό τῶν νερῶν. Ἀλλά τά λίγα αὐτά ἵχνη ζωῆς καὶ τά γεωμετρικά σχήματα πού κάνουν πετώντας τά πουλιά, δέν κατορθώνουν νά ταράξουν τή σιωπή καὶ τήν ἀκίνησία αὐτοῦ τοῦ καταποντισμοῦ. Ἡ λιμνοθάλασσα παραμένει ἔνα ύγρο σάβανο, πού μόλις τό ρυτιδώνουν κάποτε οἱ ἄνεμοι.

Λίγη μόνο ὥρα τήν ἡμέρα ἡ ὑδάτινη αὔτῃ νέκρα παίρνει μιά ὄψη ζωῆς. Κι ἡ ὄψη αὔτῃ ἔχει μιά ποίηση πού τή γοητεία της είναι ἀδύνατο κανείς νά τήν ξεχάσει. Αὔτο παρατηρεῖται τήν ὥρα πού παντοῦ ἀλλοῦ είναι τόσο μελαγχολική: τήν ὥρα πού βασιλεύει ὁ ἥλιος. Τότε ἡ ἀπέραντη λιμνοθάλασσα γίνεται ὄπάλινη* καὶ μαγεμένη. Οἱ λοξές ἀχτίνες τοῦ ἥλιου πού κατεβαίνει πρός τούς δυσμικούς λόφους σάν ἔνας μεγάλος ρόδινος καὶ πορτοκαλής δίσκος, γεμίζουν μ' ἔξαισιες ἱριδώσεις τή γυαλιστερή ἐπιφάνεια τῶν νερῶν, ὅπου ἀντικαθρεφτίζονται ὀλοκάθαρα ἡ μακρινή Βαράσσοβα, οἱ λόφοι, τά μικρά νησάκια κι ὅλο τό Μεσολόγγι. Τό θέαμα ἔχει μιά λαμπρότητα πού ἡ ἀπέραντη κι ὄριστική σιωπή τῶν νερῶν τής δίνει κάτι τό ὑπερκόσμιο. "Οταν ὅμως ὁ ἥλιος βασιλέψει κι ἀρχίζει ν' ἀπλώνεται τό σούρουπο, ὅλα γίνονται ξέθωρα κι ἀσύστατα*, ὅλα ξαναπαίρουν τήν ὄψη τοῦ καταποντισμοῦ καὶ τής ἐρήμωσης.

καλύβες: κατοικίες φαράδων. Οἱ ντόπιοι τίς λένε πελάδες.

πριάρι: πρόκειται γιά μικρή βάρκα, πού οἱ ντόπιοι τή λένε γαίτα. Τό πριάρι είναι μεγαλύτερο καὶ δέν κινεῖται εύκολα στά πολύ ρηχά νερά.

όπάλινη: μέ χρωματικές ἀνταύγειες ὅπως τό ὄπάλι (πολύτιμος λίθος).

ἀσύστατος: αὐτός πού δέν ἔχει ὑπόσταση, ὅπαρξη· ἐδῶ: ἀσαφής.

Τά κοάσματα τότε τῶν ἀναρίθμητων βατράχων τῆς τελματωμένης ἐρημίας. κι ή μυρουδιά τοῦ βούρκου της δίνουν στίς νύχτες τοῦ Μεσολογγιοῦ μιά βαθιά προέκταση συντέλειας τοῦ κόσμου...

Τό Μεσολόγγι, ὅπως συμβαίνει σχεδόν με ὅλα τά φημισμένα μέρη, δέν ἀνταποκρίνεται στή φύμη του. Ἡ πρώτη μάλιστα ἐντύπωση εἶναι ἀπογοητευτική. Ἀπ' ὅ, τι τό ἔκανε περίφημο, δέν ἀπομένει τίποτα. Πάει κανείς νά βρει τό σπίτι, ὅπου κατοικοῦσε καί πέθανε ὁ Βύρων. Πάει νά βρει μιά πολιτεία πολεμική καί σκυθρωπή, κάτι πού νά σε βοηθάει νά ἀναπλάσεις μέ τή φαντασία σου τήν ἡρωϊκή κι ἀπελπισμένη "Ἐξοδο", πού ἀποτελεῖ τήν ὡραιότερη καί τήν ἀγνότερη σελίδα τῆς ἑθνικῆς μας ιστορίας. Καί βρίσκει μιά μικρή πόλη καθαρή, συγχρονισμένη, μιά μικρή πόλη πού, δίχως τή λιμνοθάλασσά της, δέ θά 'χε τίποτα τό ίδιαίτερο. Θέλησα νά δῶ τό μεγάλο πέτρινο καί τετράγωνο κτίριο πού είχαν δώσει στό Βύρωνα γιά κατοικία του. Μοῦ 'δειξαν μιά γωνιά ἀπό τή θέση, ὅπου ἤταν χτισμένο: αὐτό εἰν' ὄλο. Ζήτησα νά μοῦ δείξουν τήν πολεμική του ζώνη. Μοῦ ἔδειξαν μιά πλευρά πέτρινου τείχους χτισμένου «ἐπί"Οθωνος», γιά νά συγκρατάει λίγο ἀπό τό φτωχό χωμάτινο ὕψωμα πού ἀποτελοῦσε τό ἄπαντο τῶν ὄχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅταν κρατοῦσε ἔνα χρόνο ἄπρακτο τόν Κιουταχή μέ τή στρατιά του. "Ολα τά «ἀναμνηστικά» ἔκεινης τής ἐπωχῆς δέν κατορθώνουν νά γεμίσουν τόν ὡραῖο κῆπο πού χρησιμεύει γιά Ἡρώ. Μερικά παλιά κανόνια, μερικά μπουλέτα*, μερικοί τάφοι – αὐτό εἶναι ὄλο τό παλιό ἡρωϊκό Μεσολόγγι. Μιά πύλη, πού τήν ὄνομάζουν πύλη τής 'Ἐξόδου, εἶναι μεταγενέστερη. Τό Μεσολόγγι στήν 'Επανάσταση δέν είχε πύλες, γιατί δέν είχε τείχη. Γιά νά βγοῦν οι πολιορκημένοι, δέν είχαν παρά νά διασχίσουν, πάνω σέ πρόχειρες ξύλινες γέφυρες, τήν τάφρο πού τούς χώριζε ἀπό τό πολιορκητές τους. Τό είπα: ή πρώτη ὥψη τοῦ Μεσολογγιοῦ ἀπογοητεύει. "Οταν ὅμως πλανηθεῖ κανείς μέσα στήν πόλη καί τή γνωρίσει, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τό Μεσολόγγι διατηρεῖ κάτι πολύ σημαντικότερο ἀπό μερικά λείψανα τοῦ ιστορικοῦ παρελθόντος του, ἀφοῦ διατηρεῖ ζωντανή τήν ἴδια ἔκεινή ἀτμόσφαιρά του. Ἀληθινά, πουθενά ἀλλοῦ, ἀκόμα κι ἐκεῖ πού διατηρεῖται στήν πέτρα καί στό μάρμαρο, τό παρελθόν δέν εἶναι τόσο ζωντανό ὄσο στό Μεσολόγγι. Οι δρόμοι του δέν ἔχουν παρά τά ὄνόματα τῶν ἀγωνιστῶν του· τά καλύβια τῶν ἀπόμερων συνοικιῶν του ἔχουν τήν ἴδια φτώχεια μ' ἔκεινα πού γκρέμισαν οἱ ἀνατινάξεις τῶν πυριτιδαποθηκῶν· καί κάθε κάτοικος σᾶς μιλάει γιά τήν πολιορκία καί

μπουλέτα: ὥβίδες.

σᾶς δείχνει τήν τοπογραφία τοῦ Ἀγώνα μέ περηφάνια καὶ μ' ἐπίγνωση. Οἱ τελετές πού γίνονται κάθε χρόνο, ἡ μία στο νησάκι τῆς Κλείσοβας, μέσα στή λιμνοθάλασσα, ὅπου μιά φούχτα πολιορκημένων ἀπέκρουσε ἡρωϊκά τρεῖς χιλιάδες Τούρκους κι Ἀρβανίτες, κι ἡ ἄλλη στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀι-Συμιοῦ, στούς πρόποδες τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου καταφύγανε ὅσοι στήν "Ἐξόδο μπόρεσαν νά σπάσουν τήν ἀλυσίδα τῆς πολιορκίας, είναι τελετές καθαρὰ λαϊκές, ὅπου ἡ μεσολογγίτικη ψυχή ἀναβαφτίζει τή λατρεία τῶν ἡρώων της καὶ τῶν μαρτύρων της. "Ἐχω βρεθεῖ στή ζωὴ μου, κι ἐδῶ κι ἀλλοῦ, σέ πολλές πατριωτικές τελετές. Καμιά δέ μοῦ ἔδωσε τή συγκίνηση – γιατί καμιά δέν είχε τήν εἰλικρίνεια καὶ τήν ἐπίγνωση τῆς ἱερότητάς της – ἀπό τήν νυχτερινή τελετή πού μοῦ ἔλαχε νά δῶ στό Μεσολόγγι σ' ἀνάμνηση τῆς ἐπετείου τῆς Ἐξόδου. Ἡ πομπή πού πήγε γιά τή θρησκευτική δέηση στό Ἡρῷο, ὅπου είναι συγκεντρωμένα, κάτω ἀπό μιά χωματένια πυραμίδα, τά κόκκαλα τῶν πολεμιστῶν, ἡταν κατανυκτική σάν πομπή Ἐπιταφίου. Καί σάν πραγματικό Ἐπιτάφιο περιφέρανε μέσα στούς δρόμους μιά εἰκόνα πού ἀναπαραστοῦσε τήν "Ἐξόδο. Ὁ κόσμος βάδιζε ἀργά, ἀμίλητος, γεμάτος συγκέντρωση. Κι ὅταν ἡ πομπή πλησίασε τό Ἡρῷο, οἱ ἄξαφνες κι ὁμαδικές ἐκπυρσοκροτήσεις ἀπό ἑκατοντάδες καριοφίλια, τρομπόνια καὶ χαλκούνια*, μέσα στή νύχτα καὶ κοντά στό χωμάτινο πρόχωμα, πού ἀκόμα σώζεται, μοῦ ἔδωσε γιά λίγες στιγμές τήν ψευδαίσθηση τῆς ἴδιας τῆς Ἐξόδου τῶν πολιορκημένων. Θαρροῦσες πώς ἡταν οἱ ὁμοβροντίες τῶν πολιορκητῶν πού ύποδέχονταν αὐτούς πού ἔξορμούσαν στήν ἀπελπισμένη τους προσπάθεια νά περάσουν ἀνάμεσά τους, "Ἐζησα ἔτσι μέ τούς Μεσολογγίτες, ἐκεῖνο τό βράδυ, μιά μεγάλη καὶ ἵερή στιγμή τοῦ Ἀγώνα κι ἔνιωσα τήν τελετή σάν μιά μυσταγωγία. Τήν ἄλλη μέρα, οἱ ἐπίσημοι είδαν σημαῖες κι ἀψίδες, ἄκουσαν σάλπιγγες, ἔβγαλαν λόγους – ἀλλά δέν είχαν τή δική μου εύκαιρια νά όραματισοῦν τό μεγάλο δράμα πού λέγεται Μεσολόγγι..."

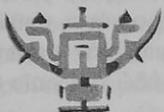
'Ερωτήσεις

- Μελετήστε στό εισαγωγικό σημείωμα ὅσα γράφει ὁ Ούρανης γιά τό ταξίδι κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα.
- Νά βρείτε τίς ἐνότητες τοῦ κειμένου καὶ νά τίς τιτλοφορήσετε χρησιμοποιώντας φράσεις τοῦ συγγραφέα (ἐντυπωσίεις ἀπό...).
  - Σέ ποιά ἐνότητα ὁ συγγραφέας δίνει τό ποιητικό καὶ γραφικό στοιχεῖο τοῦ τοπίου; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντηση σας.

χαλκούνι: αύτοσχέδιο βεγγαλικό πού κατασκευάζουν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς.

γ). Νά συγκρίνετε τίς ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις τοῦ Ούρανη καὶ τοῦ Καζαντζάκη.
Πῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ καθένας τό ταξίδι;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 14

Γιώργος Θεοτοκᾶς

Τό "Άγιον" Όρος

Στόν "Αθω, τήν ἀνατολικότερη ἀπό τίς τρεῖς χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, γύρω στό 10o μ.Χ. αἰώνα ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται καὶ σιγά σιγά νά ὀργανώνεται ἡ μοναστική ζωή. Στό 13o αἰώνα ύπηρχαν 180 μοναστήρια. Γ' αὐτό κι ὁ "Αθως ὄνομάστηκε "Άγιον" Όρος καὶ ἦταν μοναστική πολιτεία. Σήμερα ἔχει χάσει βέβαια τήν παλιά του αἴγλη, λειτουργοῦν δύμας ἀκόμη εἴκοσι μονές. "Ολη ἡ περιοχή παρουσιάζει ἔξαιρετικό ἐνδιαφέρον ἀπό γεωγραφική, ιστορική, καλλιτεχνική καὶ κυρίως θρησκευτική ἀποψη. Καταλαβαίνει κανείς ἐκεὶ τό πνευματικό κλίμα τῆς 'Ορθοδοξίας καὶ τοῦ Βυζαντίου. Γ' αὐτό καὶ πολλοί ἀπό τούς λογοτέχνες μας μᾶς ἔχουν δώσει τίς ἐντυπώσεις τους ἀπό τήν ἐπίσκεψή τους στό "Άγιον" Όρος. 'Αναφέρουμε τόν Καζαντζάκη, τόν Παπαντωνίου, τόν Κόντογλου, τόν Παπατσάνη. 'Εδώ ἔχουμε ἔνα ἀπόσπασμα ἀπό τό 'Οδοιπορικό τοῦ 'Αγίου" Όρους τοῦ Γ. Θεοτοκᾶ.

Ξεκινήσαμε, μόλις ἄρχισε νά θαμποχαράζει, ἀπό τόν οἶκο τῶν Δανιηλαίων καὶ πήραμε προσεκτικά τόν κατήφορο τῶν Καρουσιῶν. Ξανάκοψα ἔνα κλωνάρι ἀπό τήν ἵδια φασκομηλιά, γιά νά τό φέρω μαζί μου στήν "Αθήνα. Ωστόυ κατεβούμε, ξημέρωσε ὄλότελα. Περιμέναμε ἀρκετή ώρα τό πλοιάριο στήν προβλήτα συντροφιά μέ δυο τρεῖς ἑρημίτες. Τέλος ἥρθε καὶ μᾶς παρέλαβε. Περάσαμε τίς ἀπόκρημνες ἄκρες τοῦ "Αθω καὶ ἀκολουθήσαμε γιαλό γιαλό τή νοτιοδυτική του ἀκτή. Σέ λίγο τό τοπίο ἄρχισε πάλι νά ἡμερώνει κάπως. Εἴδαμε ἀπ' ἔξω τό ἀμφιθεατρικό χωριό τῆς σκήτης τῆς 'Αγίας" Αννας, ὕστερα τή Νέα Σκήτη καὶ τραβήξαμε γιά τή μονή Διονυσίου.

Είναι ἔνα ἀρχιτεκτονικό σύμπλεγμα πού καταπλήσσει, μόλις τό ἀντικρίζεις. Πρέπει νά φανταστεῖ κανείς ἔναν πελώριο βράχο, στημένο στό κύμα, σάν πολλούς ἄλλους πού εϊδαμε σ' αὐτήν τή περιήγηση.

Στήν κορυφή του όρθιωνται ἔνα θεόρατο φρούριο καί ἀπάνω ἀπό τό φρούριο βρίσκονται χτισμένα τά πατώματα τῶν κελιῶν. Τούτα σχηματίζουν ἐξῶστες, στηριγμένους σέ δοκάρια καί κρεμασμένους ἀπάνω ἀπό τή θάλασσα σέ μεγάλο ὑψος. Ἀκόμα πιο ψηλά ἔσπειτιέται ἀπό τά κτίσματα ὁ πύργος μέ τίς πολεμίστρες. Ἀπό κάτω κοιταγμένο τό σύνολο ἔχει ἔναν ἀέρα παραμυθένιο, ἔτσι καθώς τεντώνεται ἀπέναντι στό ἀνοιχτό πέλαγος, στό στόμιο μιᾶς ρεματιᾶς πού σκίζει πίσω του τό βουνό. Ἀξίζει νά σημειώσω ἐδῶ τό ὡραῖο ποιητικό ὄνομα τῆς ρεματιᾶς αὐτῆς: Ἀεροπόταμος.

Ἀποβιβαστήκαμε στό λιμανάκι τῆς μονῆς, ἵσια κάτω ἀπό τή μεγάλη της μορφή, κι ἀνεβήκαμε ὡς τήν πύλη της ἀπό ἔνα γυριστό, πλακόστρωτο μονοπάτι. Εἶναι μονή πυκνά χτισμένη σέ στενό χῶρο, μέ πολλούς ὄρφους πρός τά ἀπάνω καί πρός τή θάλασσα. Γά τόν ξένο εἶναι λαβύρινθος σωστός. Χάνεται κανείς εὔκολα σέ σκάλες ἀτέλειωτες καί σέ μυστηριώδεις, ἔρημους διαδρόμους, ὅπου ἀναπάντεχα, συναντᾶ μικρά παρεκκλήσια, ἴστορημένα* μέ τοιχογραφίες τοῦ 16ου καί τοῦ 17ου αἰώνα. Ἡ ἐσωτερική αὐλή τῆς μονῆς εἶναι στενή καί ἀντηχεῖ ἀπό τίς ψαλμωδίες τοῦ καθολικοῦ*.

Εἶναι τό πρώτο κοινόβιο* ὅπου ἐρχόμαστε νά μείνουμε καί νιώθουμε γρήγορα τή διαφορά τοῦ κλίματος. Ἡ ζωή ἐδῶ εἶναι ἀκόμα πιό πειθαρχημένη, πιό κλειστή, πιό σφιχτά δεμένη μέ κανόνες σκληρούς, ἀπ' ὅ, τι συμβαίνει στά ἰδιόρρυθμα μοναστήρια πού γνωρίσαμε ὡς τώρα, στά ὅποια ἐπικρατεῖ ἔνα πνεῦμα συγκριτικά πιό φιλελεύθερο καί κάπως, μάλιστα στή διοίκηση, κοινοβουλευτικό. Τό κοινόβιο*, καθώς τό λέει κι ἡ λέξη, ἀπαιτεῖ τέλεια κοινότητα ζωῆς, ἀπόλυτη ὑπακοή στή μοναστηριακή ἔξουσία, πού τήν ἀντιπροσωπεύει ὁ ἴσοβιος ἡγούμενος, καί ἀπερίσπαστη προσήλωση στόν πνευματικό σκοπό τοῦ μοναχισμοῦ. Ἡ ἀκτημοσύνη ἐδῶ εἶναι ὀλοκληρωτική. Ἀκόμα καί τά πιό μικρά, τά πιό ἀσήμαντα πράματα εἶναι κοινά. Ὕποχρεωτικά εἶναι κοινά καί τά γεύματα, πού ἔχουν κι αὐτά χαρακτήρα ἱερῆς τελετῆς. Ἀρχίζουν καί τελειώνουν μέ προσευχές πού συντελοῦνται στήν τράπεζα, σύμφωνα μ' ἔνα πατροπαράδοτο τυπικό, σιωπηλά καί μέ συστολή. Κατά τή διάρκειά τους

ἴστορώ: ἐδῶ ζωγραφίζω.

καθολικό: ἡ ἐκκλησία τοῦ μοναστηριού.

κοινόβιο: τό μοναστήρι ὅπου οι μοναχοί ζοῦν κοινή ζωή καί διοικοῦνται ἀπό τόν ἡγούμενο, πού τόν ἐκλέγονται οἱ διοικοῦνται καί εἶναι ἴσοβιος. Ἀντίθετα, τά ἰδιόρρυθμα, ὅπως λέγονται, μοναστήρια διοικοῦνται συλλογικά ἀπό ἐπιτρόπους πού ἐκλέγονται κάθε χρόνο. Ἀπό τίς είκοσι μονές τοῦ Ἅγιου Ὁρούς, οι ἔντεκα εἶναι κοινόβιες καί οι ἔννέα ἰδιόρρυθμες.

ένας άναγνώστης σ' ἔναν ἄμβωνα διαβάζει ἐκκλησιαστικά κείμενα, ὥστε νά μήν πάψει ό νοῦς τῶν μοναχῶν καὶ τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ νά είναι ἀφιερωμένος στό Θεό. Ἡ τροφή· εἶναι ἵδια γιά ὅλους, νηστίσιμη στό ἔπακρο στίς περιόδους τῶν νηστειῶν, καθώς καὶ τή Δευτέρα, τήν Τετάρτη καὶ τήν Παρασκευή ὅλης τῆς χρονιᾶς. Καί τόν ύπόλοιπο ὅμως καιρό, πού δέ λογίζεται νηστίσιμος, ἡ τροφή εἶναι λιτότατη καὶ ἡ κρεοφαγία ὅπωσδήποτε ἀποκλείεται. Κοινό τέλος θεωρεῖται καὶ τό ταμείο τῆς μονῆς, πού συγκεντρώνει τά προϊόντα τοῦ κοινοῦ μόχθου. Μέ αὐξημένη συνέπεια τηροῦνται στό κοινόβιο ὅλοι οἱ θρησκευτικοί κανόνες. Ἡ ἐξομολόγηση κι ἡ μετάληψη γίνονται ἐδῶ πιό συχνά καὶ γενικά ἡ ἀσκητική ζωή παρουσιάζει μεγαλύτερη αύστηρότητα.

Ἐρωτήσεις

1. Στά ταξιδιωτικά κείμενα ό συγγραφέας μᾶς δίνει τίς ἐντυπώσεις του ἀπό ἔνα τόπο πού δέ έπισκεψήτηκε. Τί εἶδους ἐντυπώσεις ἔχουμε στό κείμενο;
2. Τί διαφορά ἔχει ἔνα κοινόβιο ἀπό ἔνα ἰδιόρρυθμο μοναστήρι;
3. Πώς εἶναι ἡ ζωή στό κοινόβιο;
4. Τί σημαίνει ἡ φράση «προσήλωση στόν πνευματικό σκοπό τοῦ μοναχισμοῦ»; Πώς δείχνεται ἡ προσήλωση αὐτή;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ 197

Στίς έρημιές τής Λαπωνίας

Τό ταξιδιωτικό Στίς έρημιές τής Λαπωνίας είναι άπόσπασμα από τό βιβλίο "Ένα μήνα στό Βόρειο Πόλο (1932). Ο συγγραφέας πραγματοποίησε τό ταξίδι του ώς δημοσιογράφος τό 1926. «Τό ταξίδι – γράφει – βάσταξε ένα μήνα. Τόσο βαστάει τό άμφιβολο καλοκαίρι τοῦ Βορρᾶ, από τίς 15 Ιουλίου ώς τίς 15 Αύγουστου, όταν ο ληιος δέ δύει ποτέ, ή νύχτα δέν έρχεται κι ή μέρα παρατείνεται είκοσιτέσσερις ώρες τό εικοσιτετράωρο».

Βρίσκομαι στό Λυγκόσειντετ τής Λαπωνίας καί συλλογίζομαι: είναι τάχα τό Λιγκόσειντετ στή Λαπωνία ή ή Λαπωνία στό Λιγκόσειντετ; Δέ θά μποροῦσε κανείς ν' άκριβολογήσει, γιατί οι άναθεματισμένοι νάνοι τοῦ Βορρᾶ τά έχουν κάνει όλα ανώ κάτω: γεωγραφία, συνταγματολογία*, διεθνές δίκαιο*. Τό Λιγκόσειντετ όπωσδήποτε είναι ένα μικρό χωριουδάκι νορβηγικό πού έχει τή μόνιμη θέση του επί τής γης κι άπάνου στό χάρτη. Άλλα ή Λαπωνία, τί είναι ή Λαπωνία; Τά έφτα στοιχεία τοῦ ὄνοματός της είναι τυπωμένα αύθαίρετα απάνω στό σχέδιο τεσσάρων κρατῶν, τής Ρωσίας, Φιλανδίας, Σουηδίας καί Νορβηγίας. Μέ τήν ΐδια αύθαιρετη εύκολιά ό λαός της είναι σκορπισμένος απάνω στό έδαφος τῶν τεσσάρων αύτῶν κρατῶν. Μπορεῖτε τώρα νά βγάλετε τό συμπέρασμα μόνοι σας. Γιατί οι Λάπωνες ούτε σκοτιστήκαν ούτε ποτέ θά σκοτιστοῦν νά καθορίσουν οι ΐδιοι τά σύνορα καί τήν ύπόσταση τοῦ βασιλείου τους. "Άλλοι πονοκεφαλάνε γι' αύτούς. Τρανοί καί σπουδαῖοι διπλωμάτες συζητοῦν έπι χρόνια γιά νά λύσουν τό «λαπωνικόν ζήτημα», καταλήγουν κάποτε σέ κάποια συνθήκη, φαντάζονται πώς τό έλυσαν καί πάνε στά σπίτια τους εύχαριστημένοι. Όπότε τριάντα χιλιάδες νάνοι μ' ένα δυό έκατομμύρια ταράνδους εισβάλλουν μέσα στίς σελίδες τής συμφωνίας καί τά κάνουν θάλασσα. Τό βασίλειο τους ήταν καί μένει πάντοτε ένα βασίλειο χωρίς σύνορα καί μέ τριάντα χιλιάδες βασιλιάδες. Γιατί κάθε Λάπωνας είναι βασιλιάς τοῦ έαυτοῦ του καί άγνοει τήν ύπόλοιπη άνθρωπότητα.

συνταγματολογία: Κλάδος τής νομικής έπιστήμης πού άσχολείται μέ τά συντάγματα, τούς βασικούς νόμους πού καθορίζουν τή λειτουργία ένός κράτους.

διεθνές δίκαιο: οι νόμοι πού ρυθμίζουν τίς σχέσεις μεταξύ τῶν κρατῶν.

‘Από τό Χάμερφεστ ώς έδω έννέα ώρες ταξίδι ανάμεσα από έννέα έκατομμύρια νησιά. Θεόρατα βουνά σκεπασμένα απ’ τά χιόνια μισοκρύβονται τό ένα πίσω από τ’ άλλο καί θά μοῦ θύμιζαν τήν έλβετική σκηνοθεσία τής λίμνης τῶν Τεσσάρων Καντονιῶν*, ἄν ό αέρας, τό φῶς, ή διάθεση τοῦ τοπίου δέν ήταν γεμάτα απ’ τήν πρωτότυπη ψυχή τοῦ Βορρᾶ. Μιά τέτοια θρυλική καί μεγαλόπονη φύση ἔχει δώσει φτερά στόν έθνικό ύμνο τῆς Σκανδιναβίας: «Ἐσύ παλιέ, ἐσύ ἐλεύθερε, ἐσύ ψηλόκορφε Βορρᾶ!» Παράξενες βάρκες μέ τετράγωνα κόκκινα πανιά ἔχουν ξεχαστεῖ ἀπάνω στό ζαφείρινο πέλαγο – ποιός ξέρει! – απ’ τόν καιρό τῶν Βίκιγκς*. Αἰώνες μπορεῖ νά διαβοῦν, ἀλλά ό Βορρᾶς δέ θά χάσει ποτέ τήν πρωτόγονη ὁμορφιά τῆς ζωῆς του. Τά παραμύθια, τά ἔπη τῶν ήρώων περνοῦν ἔδω πέρα όλοζώντανα από γενεά σε γενεά.

“Ωστε τό σωστότερο αὐτό εἶναι: ή Λαπωνία βρίσκεται στό Λιγκοσέιντετ. Προσωρινά, έννοείται. Μόνιμη κατοικία δέν ύπάρχει για τούς ἀλήτες* τοῦ Βορρᾶ. Παραθερίζουν τώρα έδω καί σέ λίγο θά μάσουν πάλι τά κουρέλια τους καί θά πάρουν μαῦρες στράτες. Θά πάνε νά ξεχειμάσουν στά βουνά. Ἀκούσατε ποτέ σας ξεχειμαδιό στά βουνά καί ξεκαλοκαίριασμα στούς κάμπους; Ἀλλά έδω, ὅπως σᾶς είπα, ό ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τά ζῶα. Ο Λάπωνας ἀκολουθεῖ τούς ταράνδους του. Αὐτό τό ἀνάποδο ζῶο δέν μπορεῖ νά ζήσει τό καλοκαίρι στά φιέλδ*, γιατί τό χορτάρι εἶναι ξερό καί γιατί ύποφέρει απ’ τά κουνούπια. Κατεβαίνει λοιπόν πρός τή θάλασσα, σέρνοντας τό δυστυχισμένο Λάπωνα μαζί του. Ἐκεῖ τό χορτάρι εἶναι δροσερό απ’ τήν ύγρασία, κουνούπια δέν ύπαρχουν καί προπάντων ύπάρχει θάλασσα. Ο τάρανδος ἔχει τή δίψα τῆς ἀρμύρας, ἄν ήταν δυνατό νά ρουφήξει όλόκληρο τόν ώκεανό. Ἐπειτα πάλι, μέ τά πρώτα χιόνια, τό ἀθλιό καραβάνι ξεκινᾷ πρός τά φιέλδ, ὅπου ό τάρανδος θά βοσκήσει τά μανιτάρια του ώς τό Μάη. Ἐρχονται ὅμως δύσκολοι καιροί, τό χόρτο μαραίνεται απ’ τούς πάγους καί ό τάρανδος ἀναγκάζεται νά ἐγκαταλείψει τά μεράκια του. Γίνεται σαρκοφάγος κι ἔξοικονομιέται ὅπως ὅπως μέ ἔνα μίγμα από κεφάλια ψαριών, μουρουνόλαδο καί λίγα τρίμματα ἀχύρου. Ο τάρανδος εἶναι ἡμί-ἀγριο ζῶο, πού ἀφήνεται δύσκολα νά τιθασευτεῖ. Οι Λάπωνες τόν πιάνουν μέ τό «λάσο», ὅπως οἱ Μεξικάνοι τά ἄγρια ἄλογα. Ακόμα καί κάθε

- Λίμνη τῶν Τεσσάρων Καντονιῶν: ή λίμνη Λουσέρνη τῆς Έλβετίας.
Βίκιγκς: Σκανδιναβοί πειρατές, πού λυμαίνονταν τά παράλια τῆς Εύρωπης κυρίως από τόν 80 έως τό 10ο αιώνα.
ἀλήτης: ή ἀρχική σημασία τῆς λέξης εἶναι: ό ἄνθρωπος πού περιφέρεται χωρίς μόνιμη κατοικία.
φιέλδ: τά βουνά.

φορά πού θέλουν νά τόν ἀρμέξουν είναι ύποχρεωμένοι νά τόν δέσουν ἀπό μά σημύδα*.

Ἐδῶ στό Λιγκέιντετ ἔρχονται νά παραθερίσουν λίγες φτωχιές φαμελιές πού δέν ἔχουν μεγάλα κοπάδια. Εἶδα καμιά διακοσαριά ταράνδους μαντρωμένους κάτω ἀπ' τά δέντρα. Στό πλησίασμά μας τούς ἐπιασε πανικός. Ἔτρεχαν δεξιά κι ἀριστερά σάν δαιμονισμένοι καί μοιγκριζαν καθώς τά γουρούνια. Είναι πολύ ἄσχημα ζῶα, ἔνα εἰδος ἐλαφιοῦ, μέ κέρατα τυλιγμένα κι αὐτά μέ τριχωτό δέρμα.

Σᾶς μίλησα πρῶτα γιά τή Λαπωνία τῶν ταράνδων. Λοιπόν, αὐτή είναι ἡ πραγματική Λαπωνία. Χωρίς αὐτούς δέ θά ύπηρχε ώς ξεχωριστή γεωγραφική ἔννοια. Οἱ Λάπωνες ἡ θά ἔξαφανίζονταν ἀπ' τό πρόσωπο τῆς γῆς ἢ θά ἔπαιναν νά είναι Λάπωνες, θά ἔξοικειώνονταν μέ τόν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Τώρα ζοῦνε τή δική τους ζωή. Ὁ Θεός νά τήν κάνει! Τό καλοκαίρι κάτι ύποφρέται. Δέν ἔχουν ἀνάγκη νά προσέχουν πολύ τά κοπάδια τους, τ' ἀφήνουν ἐλεύθερα νά βοσκᾶν, ὅπου βροῦνε τροφή. Μόνο μιά φορά κάθε τόσο πηγαίνουν νά δοῦν μήπως τά σκυλιά τῶν γειτόνων τά ἔχουν πάρει κυνήγι καί τά μαζεύουν νά τ' ἀρμέξουν. Ἀλλά τό χειμώνα στά φιέλδ, ὅπου ἀπ' τό κρύο παγώνει κι αὐτό ἀκόμα τό κρασί κι αὐτός ὁ ύδραργυρος τοῦ θερμόμετρου, χρειάζεται βάρδια τρομερή. Τρομερότερη μάλιστα ὅσο τό κρύο είναι πιό δυνατό, ὁ ἀέρας πιό λυσσασμένος καί ἡ νύχτα πιό σκοτεινή. Γιατί τότε ρίχνεται ὁ θανάσιμος ἔχθρός τῶν Λαπώνων, ὁ λύκος. Γέροι καί νέοι πρέπει νά ξενυχτίσουν ἔξω μέ τά ζῶα καί ν' ἀλλάζουν τή βάρδια τους κάθε τέταρτο. Τά σκυλιά δέν κλείνουν μάτι ὅλη τή νύχτα καί τά ἐλκηθρα είναι πάντα ἔτοιμα γιά τό μεγάλο κυνήγι. Ὁ λύκος μπορεῖ νά ξεπαστρέψει κοπάδια ὀλόκληρα. Τά πνίγει ἡ τά σκορπά στίς ἐρημίες καί δέν ξαναμάζεύονται πλέον. Ὑπάρχουν παραδείγματα οίκογενειῶν πού κοιμήθηκαν πλούσιες καί ξυπνήσαν φτωχές. Γιατί ἡ περιουσία τῶν Λαπώνων είναι τά ζῶα τους, ἄλλο τίποτε δέν ἔχουν. Γῆ ὥστε σκέφτηκαν οὕτε μπόρεσαν νά καλλιεργήσουν ποτέ.

Ἀλλά τίς περισσότερες φορές ὁ ἀνθρωπος κατορθώνει νά ἔξολθεύει τόν ἔχθρο του. Η μάχη τοῦ λύκου είναι τό ἀγριότερο ποίημα τῆς λαπωνικῆς ζωῆς. Μόλις ἀντιληφθεῖ τόν ἔχθρο, ἡ βάρδια ἀρχίζει νά φωνάζει: «Γκούμπε! γκούμπε!» Λύκος! λύκος! Ἀνθρωποι, ζῶα, πετάγονται στό πόδι. Οἱ τάρανδοι στήν ἀρχῇ μαζεύονται κοντά κοντά σάν νά θέλουν νά προφυλαχτοῦνε. Ἔπειτα τούς πιάνει πανικός καί σκορπάνε μ' ὅλη τή γρηγοράδα τῶν ποδιῶν τους. Ἀπό κοντά οι λύκοι πρ-

---

σημύδα: δέντρο τῶν βορείων χωρῶν.

οπιαθοῦν νά τούς ἀπομονώσουν. Κοντά ἀπ' τούς λύκους τά σκυλιά, μικρά κυνηγόσκυλα μέτρονον οὐρά, γιά νά μήν τά δαγκώνει ό λύκος. Τελευταῖοι οἱ ἄνθρωποι μέτρονον χιονοπέδιλα. Καί ἡ ἄγρια σκηνή διαδραματίζεται ἀπάνω στά αἰώνια χιόνια καί μέσα στό σκοτάδι τῆς νύχτας πού δέν πρόκειται νά ξημερώσει ποτέ. "Αν τό χιόνι εἶναι παχύ, ό λάπινας γλιστρᾶ εὔκολότερα καί τότε προφταίνει σίγουρα τό λύκο. Περνάει πλάι του σάν τή θύελλα καί μέτο «σκί-στόκ»* τόν χτυπᾶ μέτρονον διαβολική δεξιότητα στό ἀσθενέστερο μέρος τοῦ κορμοῦ του. Ό λύκος ξαπλώνεται παράλυτος. Ἀλλά ό λάπινας δέν ἔχει καιρό νά τόν σκοτώσει ἀμέσως, πρέπει νά τρέξει γιά τούς ἄλλους. Μόνον ὅταν τελειώσει τό κυνηγητό ξαναγυρίζει στόν πρώτο καί τοῦ δίνει τή βολή τῆς χάριτος στό κεφάλι ἡ μιά καλή μαχαιριά στά πλευρά. Ή τελετή συνοδεύεται πάντοτε ἀπ' τό λαπινικό ἔξαψαλμο, γιατί ό λάπινας δέν ἐννοεῖ νά ξεμπερδέψει τόν ἐχθρό του πρίν τοῦ ἀπαριθμήσει ὅλα τά ἐγκλήματα πού ἔκαμε αὐτός καί οί κακοῦργοι του πρόγονοι.

'Ἀλλά μήπως μαζί μέτο λύκο τελειώνει καί ἡ περιπέτεια; Νέα βάσανα ἀρχίζουν, ἡ ἀναζήτηση τῶν σκορπισμένων ἀγριμῶν. Καλοί γείτονες φροντίζουν συνήθως νά τά περιμαζέψουν στίς δικές τους μάντρες, ὅπου πρώτα πρώτα τούς κόβουν τ' αὐτιά, γιατί ἔκει εἶναι χαραγμένα τά σημάδια πού βάνουν οἱ νοικοκυραῖοι, γιά ν' ἀναγνωρίζουν τά ζῶα τους. Οἱ λάπινες εἶναι φοβεροί κλέφτες ταράνδων, ὅπως οἱ δικοί μας κατσικοκλέφτες. Μποροῦν νά κλέψουν κοπάδια ὀλόκληρα καί νά μήν ἀφήσουν οὔτε ἵνος κλεψιᾶς. Στίς σπάνιες περιπτώσεις πού τούς ἀνακαλύπτουν καί τούς ὀδηγοῦνται στά νορβηγικά δικαστήρια, οἱ νορβηγοί δικηγόροι βεβαιώνουν πώς ξέρουν νά ύπερασπίσουν τούς έαυτούς τους μέτρονον διαβολική.

"Ωστε τό ζήτημα εἶναι νά ξανάβουν τά ζῶα τους καί νά ξαναγίνουν νοικοκυραῖοι. Διαφορετικά πέφτουν σέ ἔσχατη ἀθλιότητα καί ἀναγκάζονται θέλοντας καί μή νά καταφύγουν στή θάλασσα καί νά γίνουν ψαράδες. Οἰκογένειες πού ἔχουν κάτω ἀπό ἑκατό ταράνδους θεωροῦνται φτωχές καί διατρέχουν τόν κίνδυνο νά πεθάνουν τῆς πείνας. Πλούσιοι λογαριάζονται ὅσοι ἔχουν ἀπάνω ἀπό πεντακόσους. Υπάρχουν τώρα καί μερικοί πού λογαριάζονται μέτρονον χιλιάδες ζῶα καί μέτρονον κομπόδεμα. Αύτοί εἶναι οἱ ἑκατομμυριοῦχοι, πού θά μποροῦσαν ἀξιόλογα νά ἐγκατασταθοῦν σέ μια πόλη νορβηγική καί νά ζήσουν σάν μεγάλοι κύριοι. Ἀλλά δέν τό κάνουν οὔτε αύτοί οὔτε κανείς τους. Οἱ λάπινες σέ κάποιο λαϊκό τους τραγούδι κλαίνε τή μοίρα τους πού

σκί-στόκ: τό μπαστούνι τοῦ σκί.

τούς καταράστηκε τάχα νά τρέχουν άπάνω στή γῆ. Κι ὅμως δέν ἐννοοῦν ν' ἀλλάξουν τή ζωή τους. Διηγοῦνται πώς, ὅταν ὁ βασιλιάς Χριστιανός θος ζήτησε ἔνα νεαρό Λάπωνα γιά τήν ἀνακτορική του φρουρά, μέχιλιες δυσκολίες κατόρθωσε νά τοῦ δώσουν ἔνα. Κι αὐτός ὁ ἔνας πέθανε σέ λίγο καιρό, ὁ θεός έφερε ἀπό τί νοοταλγία καί πλήξη.

Οἱ Λάπωνες εἰναι οἱ κυρίαρχοι τοῦ διαστήματος. Μαθημένοι νά κυκλοφοροῦν μέσα σέ τέσσερα κράτη, δέ σκέφτηκαν ποτέ νά ἰδρύσουν ἔνα κράτος δικό τους. Ὡστόσο τά καθήκοντά τους τά ἐκτελοῦν μέ πολύ σεβασμό. Πληρώνουν τούς φόρους καί στέλνουν τά παιδιά τους στά σχολεῖα, ὅπου μαθαίνουν νά γράφουν, ν' ἀριθμοῦν καί νά διαβάζουν «τάς Ἀγίας Γραφάς». Ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ύποχρεωτική, οἱ ἀγράμματοι δέν ἔχουν δικαίωμα γάμου. Αὐτά, ἐννοεῖται, γιά ὅσους ἔχουν κάπου μόνιμα ἐγκατασταθεῖ. Γιά τούς νομάδες ύπάρχουν δάσκαλοι πού γυρίζουν ἀπό σκηνή σέ σκηνή καί μαθαίνουν τά παιδιά τους γράμματα. Ἡσυχος καί ἄκακος λαός. Νομίζεις, εἶπε κάποιος λαπωνολόγος, πώς σοῦ ζητοῦν συγγνώμη, γιατί ύπάρχουν ἀπάνω στή γῆ. Ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ὁ μόνιος ἀπολίτιστος λαός πού ἔχει ἐκχριστιανιστεῖ χωρίς κίνδυνο. Γιατί οἱ Λάπωνες εἶναι χριστιανοί. Ὁ ἐκχριστιανισμός τους ἀρχισε στά 1714. Πρίν λάτρευαν τήν ἀρκούδα καί ἄλλα τέρατα καί σημεῖα τοῦ Βορρᾶ. Στό χριστιανισμό ἐπεσαν μέ τά μοῦτρα καί ύπάρχουν παραδείγματα γέρων ἀναλφάβητων πού ἀποστηθίζουν τριάντα καί σαράντα ψαλμούς τοῦ Δαυΐδ.

Ωστόσο ή εἰδωλολατρία δέν ἔσβησε μέσα τους ὥλοτελα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βορρᾶ τούς ἀποδίνουν δύναμη μάγων καί πιστεύουν πώς ἀσκοῦνε κάπιο σκοτεινό γόγητρο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς κυκλοφορώντας ἀπάνω σ' ἐκτάσεις φανταστικές, κάτω ἀπό οὐρανούς παράξενους καί μυστηριώδεις, δέν κατόρθωσαν καί οὕτε θά κατορθώσουν νά λυτρωθοῦν ἀπ' τίς παλιές παραισθήσεις τους. Νέοι Λάπωνες σπουδασμένοι στά Πανεπιστήμια τής Στοκχόλμης καί τοῦ "Οσλο δέ διστάζουν νά βεβαιώσουν ὅτι στήν πατρίδα τους κάποια μεσάνυχτα τοῦ καλοκαιριοῦ ἔχουν δεῖ τήν Κόρη τοῦ "Ηλιου!"

Ἄλλα τά τρία μεγάλα, ἀληθινά καί αἰώνια εἰδῶλα τῶν Λαπώνων εἶναι ἡ φωτιά, ὁ καφές κι ὁ καπνός. Τί φωτιά; Πυρκαγιά! Ἡ καλύβα τους, ἔνα ἀθλιό χωματένιο καβούκι ἀνοιχτό στό ἀπάνω μέρος, καπνίζει σάν ήφαίστειο. Ἐκεῖ μαζεύονται σταυροπόδι δέκα καί καμιά φορά δεκαπέντε Λάπωνες. Ὁ ἀφέντης κάθεται ἀντικύρι στήν πόρτα, γιατί προστατεύεται καλύτερα ἀπ' τό κρύο. Κοντά του ἡ γυναίκα του καί τά παιδιά. Οἱ δοῦλοι ψιφολογάνε κοντά στήν πόρτα. Ἄλλα δοῦλοι, κύριοι, παιδιά καί γυναίκες, ἔχουν ὅλοι τήν πίπα στό στόμα. "Επεισε φτώχεια

μεγάλη καί δέν ύπάρχει καπνός; Οι Λάπωνες σκίζουν τάξιλινα δοχεία τοῦ καπνοῦ καί μασοῦν τό πολύτιμο ξύλο. Σωματικά παρ' ὥlo τό σπιθαματίο τους ἀνάστημα, είναι θηρία σέ ἀντοχή καί σκληρότητα. Οι γυναῖκες τους ἔξαφνα πέντε μέρες μετά τόν τοκετό τους ξεκινοῦν μέ τά πόδια καί διανύουν ἀτελείωτα χιλιόμετρα, γιά νά φτάσουν στίν ἐκκλησιά.

Τά χιλιόμετρα γιά τό Λάπωνα είναι τό πιό εύχαριστο σπόρ. Ἐκεῖ πού κάθεται σταυροπόδι τόν βλέπετε νά πετάγεται ξαφνικά, νά ζέβει τόν τάρανδο στό ἔλκηθρο καί νά χάνεται μέ καταπληχτική ταχύτητα στίς ἐκτάσεις τῶν πάγων. Πάει νά ἐπισκεφτεῖ κάποιο συγγενή του πού, ὅπως συμβαίνει συνήθως, κατοικεῖ μόλις σέ 250 χιλιόμετρα ἀπόσταση! Τό πῶς προσανατολίζεται ἀπάνω στή λευκή ἑκείνη ἀπεραντούσμηνή είναι θαῦμα θαυμάτων. Γνωρίζει καί τήν τελευταία πτυχή τῆς γῆς καί ἀνακαλύπτει ἐνστίκτως* τά σημεῖα, ὅπου ὁ πάγος σκεπάζει λίμνες ἢ ποταμούς. Πολλές φορές ἔνα τέτοιο ταξίδι ἀπάνω στά χιόνια ἀφήνει τό Λάπωνα τυφλό γιά πέντε μέρες!

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρείτε στό χάρτη τή θέση τῆς Λαπωνίας.
2. Νά δώσετε τά κυριότερα γνωρίσματα τοῦ χαρακτήρα τῶν Λαπώνων μέ βάση τίς πληροφορίες πού δίνει ὁ συγγραφέας.
3. Ποιοί ὄροι καθορίζουν τόν τρόπο ζωῆς τῶν Λαπώνων;
4. Νά ἀναφέρετε περιοχές τῆς χώρας μας, ὅπου ὁ τρόπος ζωῆς τῶν κατοίκων καθορίζεται ἀπό τό φυσικό περιβάλλον.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ - ΝΟΒΑΣ (1895-1962). Ἀδελφός τοῦ ποιητῆ Ἀθανασιάδη-Νόβα ('Αθάνα). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα καί Πολιτικές Ἐπιστήμες στή Γερμανία. Υπηρετησε ὡς νομάρχης καί ἐπιθεωρητής νομαρχιῶν. Πολύ νέος ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί τή λογοτεχνία. "Ἔγραψε ποίηματα, κριτικές μελέτες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις, "Ἐργα του: α) ποιήματα, κριτικές μελέτες. β) Ταξιδιωτικά: "Ἐνα μήνα στό Βόρειο Πόλο, γ) μελέτες: Σολωμός-Παλαμᾶς-Μαλακάσης-Ψυχάρης, Ἀθηναϊκή δραματουργία.

ἐνστίκτως: μέ τό ἐνστικτό.

Δίπλωμα ἀνθρώπου

Στό ἔργο τοῦ N. Καζαντζάκη σημαντική θέση κατέχουν τά βιβλία μέταξιδιωτικές ἐντυπώσεις ('Αγγλία, 'Ισπανία, Ρωσία, 'Ιαπωνία, Κίνα). 'Ο Καζαντζάκης είναι ἔνας ταξιδιώτης στοχαστής οἱ χώρες πού ἐπισκέπτεται τοῦ δίνουν ἀφορμές νά στοχαστεῖ πάνω στίς τύχες τῶν ἀνθρώπων, στήν ιστορία καὶ τὸν πολιτισμό. Τό κεφάλαιο πού ἀκολουθεῖ ἀνήκει στο ταξιδιωτικό του βιβλίο. 'Αγγλία (1940).

Ωραία καλοκαιριάτικη μέρα, γυρίζω στά χαριτωμένα στενά δρομάκια τοῦ Ἡτον, μπαίνω στήν κοσμοξάκουστη σχολή, ὅπου σπουδάζει, ἀπό τό Δημοτικό ὡς τό Γυμνάσιο, ή ἀριστοκρατία τῆς Ἀγγλίας.

'Ανεβαίνω παλιές, σαρακοφαγωμένες σκάλες, μπαίνω στίς αἴθουσες, ρίχνω μιά ματιά στά κελιά, ὅπου μένουν οἱ ἐσωτερικοί μαθητές, περνῶ μακριούς σκοτεινούς διαδρόμους, σάν νά βρίσκουμαι σέ μοναστήρι. Μά τά καλογεράκια ἐδῶ φοροῦν ὑποχρεωτικά ἀπό τό Δημοτικό σκολειό φράκο κι ἀψηλό καπέλο. Αὐτό είναι τό ράσο τους.

Οι τοῖχοι στίς αἴθουσες, στούς διαδρόμους, είναι ἀπό πάνω ἕως κάτω ταπετσαρισμένοι μέ ξύλο, κι ἀπάνω στό ξύλο πυκνά, κολλητά σκαλισμένα, χιλιάδες ὄνόματα οἱ μαθητές πού περνοῦσαν, αἰώνες, ἀπάνω ἀπό τά θρανία τοῦτα. Χιλιάδες ψυχές σάν νά πυκνώνουν τόν ἀγέρα καὶ δυσκολεύεσαι ν' ἀνασάνεις. 'Η μαγική συμπύκνωση ἀόρατης ἀνθρώπινης ούσιας στά πολυσυχνασμένα η πολυλατρεμένα τοπία, χτίρια, ἀντικείμενα, γίνεται κι ἐδῶ, στό Ἡτον, σχεδόν ὄρατη σέ κάθε ψυχή πού μπορεῖ νά σπάσει τήν πινιχτική θελιά τῆς λογικῆς.

Στό Ἡτον ὁ ἀγέρας είναι πηχτός ἀπό ψυχές. Θαρρεῖς καί τά παλιά παραμύθια, πού στοροῦν πώς ή ψυχή. κι ὅταν παρατήσει τό κορμί, τρογυρνάει μέ λαχτάρα σέ ἀγατημένα μέρη, δέν είναι ὄλότελα παραμύθια. Κολλιέται ἀλήθεια ή ψυχή στή γῆς ἐτούτη καί δέν τής κάνει πιά καρδιά νά ξεκολλήσει. Σάν νά 'ναι ή ζωή πολύ λίγη. «μέλι βραχύ»* καί δέν μπόρεσε ή ψυχή νά χορτάσει.

Τέτοια συμπύκνωση πεθυμιᾶς καί νοσταλγίας νιώθεις ἀναπνέοντας

*Ἡτον: πόλη τῆς Ἀγγλίας, κοντά στό Λονδίνο, ὅπου καί τό ὄμώνυμο κολέγιο, πού ἰδρύθηκε τό 1440.

«μέλι βραχύ»: λιγοστό μέλι.

τόν ἀγέρα τούτον τοῦ Ἡτον. "Ολοὶ σχεδόν οἱ ἀρχηγοί τοῦ ἐγγλέζικου ἔθνους τούς τελευταίους αἰώνες πέρασαν ἐδῶ μέσα, στούς τοίχους τούτους καὶ τίς πρασινάδες, τήν παιδική κι ἐφηβική τους ἡλικία, καὶ τοῦτες οἱ κλειστές αὐλές κι οἱ τριζοκοποῦσες παμπάλαιες σκάλες καὶ τό γιασεμί τούτο πού ἀνθίζει στίς δοξαρωτές πόρτες θά 'μειναν σέ ὅλη τους τῇ ζωῇ ἡ μεγάλη τους ἀγιάτρευτη νοσταλγία.

Φεύγοντας ἀπό τὸ ἱερὸν τοῦτο περιαύλι, ἔνιωσα πώς ἔσμιξε μέ τόν ἀγέρα του για πάντα πιά καὶ μιά δική μου λαχτάρα: νά 'ρθει μέρα ν' ἀποχτήσει κι ἡ ράτσα μας τέτοια αύστηρή καὶ χαρούμενη σχολή ἀρχηγῶν.

Ν' ἀκολουθοῦν στήν πράξη τήν πολιορκητική τοῦ Μέγα Ἀλέξαντρου: ὅταν ὁ στρατός του δέν μποροῦσε νά κυριέψει μιάν πολιτεία, ἔπειτε μέσα αὐτός, μόνος του, πηδώντας ἀπό τά μουράγια* καταμεσίς στόν ὄχτρό, κι ὅλος τότε ὁ στρατός του τόν ἀκολουθοῦσε καὶ κυριεύουνταν τό κάστρο.

"Ετοι, ἀφήνοντας ἔνα ἑλληνικό στεναγμό στόν ἐγγλέζικο ἀριστοκρατικό ἀγέρα, βγήκα ἔξω στή μικρή καταπράσινη πολιτεία νά περπατήσω. Περνῶ ἔναν κήπο, ἀπάνω στήν πόρτα του ἑλληνικά γράμματα: «"Ἐξω δέ οἱ κύνες καὶ οἱ φονεῖς». 'Απέναντι, στή βασιλική πολιτεία Οὐίντσορ, είχα δεῖ τό πρωί μιά ἐπιγραφή σ' ἔναν τοῖχο, ἔνα ὄνομα Ἐγγλέζου κι ἀποκάτω μ' ἑλληνικά κεφαλαία γραμματα: ΚΑΛΟΣ ΚΑΓΑΘΟΣ*. Κι ἀπέναντι δυό ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενώνα.

Νιώθεις πώς ἐδῶ, στή μικρή τούτη φημισμένη πολιτεία, ὅπου ἀναθρέφεται ἡ ἐγγλέζικη ἀριστοκρατία, τό ἑλληνικό πνέμα, φωτεινό, τολμηρό κι ἰσορροπημένο, συνεχίζει ἔξοριστο στήν ύπερβόρεια ὅμιχλη τό ἔξαίσιο ἔργο του.

Περνῶ ἔνα μικρό γιοφυράκι ποταμοῦ, φτάνω στόν ἀνοιχτό χῶρο, ὅπου οἱ μεγάλοι μαθητές μέ τά ούρανιά καὶ τ' ἀσπρά κασκέτα παιζούν γκόλφ*. Ὦραία λιγνά κορμιά, χάρη καὶ δύναμη, πειθαρχημένη ὄρμη, χαρά στό μάτι νά βλέπει καὶ στό νοῦ νά συλλογιέται πώς μέ τήν ἄσκηση τά κορμιά τούτα γίνουνται καλοί ἀγωγοί, γιά νά περνάει τό πνέμα.

Κάποτε ἔνας Ἀνατολίτης σοφός εἶδε μερικούς σκοινοβάτες νά πραγματοποιοῦν μέ τά κορμιά τους τίς πιό ἐπικίντυνες τόλμες καὶ ἔσπαισε στά κλάματα. «Γιατί κλαῖς;» τόν ρώτησαν. «Γιατί συλλογιέμαι» ἀποκρίθηκε ὁ σοφός «πώς ἄν, ὅπως γυμνάζουμε ἔτσι τά σώματά μας,

μουράγιο: προκυμαία· ἐπίσης τό παραθαλάσσιο τμῆμα ἐνός τείχους. 'Εδῶ: γενικά τό τείχος.

«καλός κάγαθός»: ὁ ἰδανικός ἀνθρωπος γιά τους ἀρχαίους "Ἐλληνες (ἀραιοίς κι ἐνάρετος).

γυμνάζαμε καί τήν ψυχή μας, τί θάματα θά μπορούσαμε νά κάμουμε!»

Έδω όμως, στό Ήτον, όθεατής δέν μπορεί νά ξεσπάσει σέ κλάματα. Γιατί μήτε καταπληκτικούς σκοινοβατικούς άθλους θά δεῖ, μήτε κι ή ψυχή μένει, μέσα σέ τέτοια εύλυγιστα κορμιά, άκαλλιέργητη. Υπάρχει μέτρο, ίσορροπία, παράλληλη καλλιέργεια σάρκας καί νοῦ σέ άνθρωπινη κλίμακα. 'Ελληνική άρμονία.

Τά σπόρι κι οι κλασικές σπουδές* είναι στό Ήτον οι δυό παράλληλοι άδερφωμένοι δρόμοι τής άγωγής. "Όχι όμως σπόρι άτομικά – άκοντι, πήδημα, δίσκος – παρά σπόρι όμαδικα: λεμβοδρομίες, κρίκετ*, τένις*, φουτζιπόλι.

Τά όμαδικα παιχνίδια ύπηρετούν μεγάλο ήθικό σκοπό: σέ συνηθίζουν νά ύποταξεις τήν άτομικότητά σου σέ μιά γενική ένέργεια. Νά μή νιώθεις πώς είσαι άτομο άνεξάρτητο, παρά μέλος μιᾶς όμάδας. Νά ύπερασπίζεσαι όχι μονάχα τήν άτομική σου τιμή παρά όλόκληρη τήν τιμή τής όμάδας, όπου άνήκεις: σχολή, Πανεπιστήμιο, πόλη, έθνος. "Ετοι, άπό σκαλοπάτι σέ σκαλοπάτι, τό παιχνίδι μπορεί νά σέ άνεβάσει στίς πιό άψηλές κι άφιλόκερδες κορυφές τής ένέργειας.

Στά σπόρι δέ γυμνάζεις τό σώμα σου μονάχα· γυμνάζεις, πάνω άπ' όλα, τήν ψυχή σου. «Στά τερέν* τοῦ Ήτον», είπε πολύ σωστά ό Ούέλιγκτων, «κερδήθηκε ή μάχη τοῦ Βατερλώ.»

Στά όμαδικα αύτά σπόρι μαθαίνεις νά 'σαι έτοιμος, νά συγκρατιέσαι, νά περιμένεις τήν κατάλληλη στιγμή, νά θυσιάζεις τίς άτομικές χαρές ή προτίμησες γιά τά συφέροντα τής όμάδας. Μαθαίνεις νά προσαρμόζεις τίς ιδιότητές σου στίς άνάγκες τοῦ συνόλου, νά έκμεταλλεύεσαι όσο μπορείς γιά τή νίκη τά έλαττώματα καί τά προτερήματα σου. Μέ τη μέθοδο αύτή μονάχα μπορεῖς ν' άσκηθεις γιά τό μεγάλο παιχνίδι, άργότερα, τής δημόσιας ζωῆς.

Γιά νά φτάσεις στό ύψηλό αύτό κορύφωμα τής άσκησης, πρέπει καλά νά ξέρεις τόν έαυτό σου, νά ξέρεις τό διπλανό σου, νά ξέρεις κι άλλακερη τήν όμάδα, όπου άνήκεις. Κι όχι μονάχα αύτό· νά ξέρεις καί τήν άντιπαλή σου όμάδα. Νά μήν τήν περιφρονᾶς, νά τή σπουδάζεις μέ άμεροληψία καί σέβας, νά ξέρεις καλά τίς άρετές καί τίς δυνάμεις της, γιά νά άργανώσεις άνάλογα καί σύ τίς άρετές καί τίς δυνάμεις σου καί νά μή χάσεις τό παιχνίδι.

Κι άκομα τοῦτο τό σημαντικότατο, πού άποτελεῖ τό πιό κρυφό, τό

κλασικές σπουδές: οι σπουδές τῶν κλασικῶν γραμμάτων (άρχαιων έλληνικῶν καί λατινικῶν)

γκόλφ, κρίκετ, τένις: όμαδικά παιγνίδια

Τερέν: γήπεδο

πιό παναθρώπινο τέρμα τοῦ παιχνιδιοῦ: νά ξέρεις πώς κι ἡ ἀντίθετη όμάδα στό βάθος δέν εἶναι ἀντίμαχη, συνεργάζεται μαζί σου, γιατί χωρίς αὐτή δέθα ύπηρχε παιχνίδι.

"Ο,τι ἀγνότατα ἥθικο μπορεῖ νά μᾶς μάθει τό παιχνίδι εἶναι τοῦτο: ὁ ἀνώτατος σκοπός τοῦ παιχνιδιοῦ δέν εἶναι ἡ νίκη παρά πώς, ἀπό ποιούς δρόμους, μέ ποιάν προπόνηση, μέ τί πειθαρχία, ἀκολουθώντας αὐστηρά τούς νόμους τοῦ παιχνιδιοῦ, νά μάχεσαι γιά τή νίκη.

"Ετοι πού κοίταζα στό ἥσυχο τοῦτο δειλινό τούς ώραίους ἔφηβους τοῦ Ἡτον, ἄλλους μέ τά γαλάζια, ἄλλους μέ τ' ἄσπρα κασκέτα τους νά πολεμοῦν, λυγεροί, συγκεντρωμένοι, ἔτοιμοι, μέ τόν ἀλαφρό κραδασμό τοῦ λιγνοῦ ἀτσαλένιου σπαθιοῦ, προσπαθοῦσα νά βρῶ τούς θεμελιακούς νόμους τῆς ἀσκησῆς· βρῆκα τέσσερις:

- 1) N' ἀσκεῖς τό σῶμα καί τήν ψυχή ώς ἄτομο, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν όμάδα·
- 2) v' ἀσκεῖς τό σῶμα καί τήν ψυχή ώς ἄτομο μέσα στήν όμάδα τή δική σου·
- 3) v' ἀσκεῖς τό σῶμα καί τήν ψυχή ἀναφορικά μέ τήν ἀντίπαλη όμάδα·
- 4) v' ἀσκεῖται ἀλάκερη ἡ μιά όμάδα ἀναφορικά μέ ἀλάκερη τήν ἄλλη όμάδα.

"Η ζωή εἶναι παιχνίδι σάν τό τένις, σάν τό γκόλφ. Δέν παίζεις μόνος σου, παίζεις μέ ἄλλους. "Εχεις εὐθύνη ἀπέναντι σέ ὅλους τούς συντρόφους σου, ὅλοι σου οἱ σύντροφοι ἔχουν εὐθύνη ἀπέναντί σου. "Ατομο κι όμάδα εἶναι ἔνα.

Τό παιχνίδι ἔχει νόμους· ὅποιος θέλει νά παίζει, ὀφείλει νά ξέρει τούς νόμους αὐτούς καί νά τούς σέβεται. "Αν δέν ξέρει τούς νόμους ἡ ἄν δέ θέλει νά τούς σέβεται, δέν εἶναι ἄξιος νά λάβει μέρος στό παιχνίδι. Μέσα στόν κύκλο πού χαράζουν οἱ νόμοι εἶναι ἀπόλυτα λεύτερος· κανένας, μήτε ὁ βασιλιάς, δέν ἔχει δικαίωμα νά ἐπέμβει. Μπορεῖ οἱ νόμοι αὐτοί νά 'ναι παλιωμένοι ἡ στραβοί ἡ αύθαιρετοι· δέν ἔχει σημασία· τό σπουδαῖο εἶναι, κι αὐτό γυμνάζει τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, νά τούς ὑπακοῦς.

Δέν πρέπει νά ντρέπεσαι πώς νικήθηκες· πρέπει νά ντρέπεσαι μονάχα ὅταν ἔπαιξες κακά καί γι' αύτό νικήθηκες· ἡ – κι αύτό εἶναι τό χειρότερο – πρέπει νά ντρέπεσαι, ὅταν νίκησες παίζοντας κακά ἡ ἄτιμα.

Τό fair-play*, νά τό ἀνώτατο χρέος. Νά παίζεις καλά τό παιχνίδι, εἴτε

---

fair-play (φέαρ-πλέι): σωστό παιγνίδι.

φουτμπόλ είναι είτε πόλεμος είτε όλόκληρη ζωή, αύτή είναι ή πρώτη αύστηρότατη έντολή στόν έγγλεζικο δεκάλογο. «Νά 'σαι δυνατός καί νά παίζεις τόν ἄντρα!» Κάνε τό χρέος σου αύτό καί μή σέ μέλει γιά τίποτα άλλο. «Αν πετύχεις, ἄν ἀποτύχεις, αύτό ἔχει μονάχα πραχτική, οχι ψυχική ἀξία· ἔκαμες τό χρέος σου, τί άλλη ἀμοιβή θέσ;»

«Αν περίμενεις όποιαδήποτε ἀμοιβή, ἄν ἐργάζεσαι, γιά νά ικανοποιεῖς ὅχι ἐσωτερικές σου ἐπιταγές παρά γιά νά πλερωθεῖς, είσαι μιστοφόρος· δέν είσαι λεύτερος πολεμιστής.

«Οποιος δέ βρίσκει τήν ἀνταμοιβή μέσα του είναι σκλάβος· ή λαχτάρα ν' ἀρέσει σέ ἄλλους τρικυμίζει τά πέντε δηλητήρια, τίς πέντε αἴστησες τοῦ ἀνθρώπου.» Τά ὑπερήφανα τοῦτα λόγια τοῦ μεγάλου Θιβετανοῦ ἀσκητῆ, τοῦ Μιλαρέπα, φτερώνουν μέ λευτεριά τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ τέλεια ταιριάζουν στίς πράσινες τοῦτες παλαίστρες τοῦ Ἡτον. Μονάχα ὅποιος ζεῖ τά λόγια τοῦτα καὶ τά κάνει πράξη στήν καθημερινή του ζωή, είναι λεύτερος ἀνθρωπος.

Μιά Ἑγγλέζα μητέρα, πού ό γιός της σκοτώθηκε καλά πολεμώντας στόν περασμένο πόλεμο, ἔγραψε στόν τάφο τοῦ γιοῦ της τοῦτον τόν ἀπλούστατο ἐγγλεζικό ἐπιτάφιο ὕμνο: «Ἐπαιξε καλά τό παιχνίδι.»

Ἐρωτήσεις

1. Νά δικαιολογήσετε τόν τίτλο τοῦ κεφαλαίου: Δίπλωμα ἀνθρώπου.
2. Τί ἐννοεῖ ό συγγραφέας μέ τή φράση... σέ κάθε ψυχή πού μπορεῖ νά σπάσει τήν πνιχτική θελιά τῆς λογικῆς;
3. Τί ἐννοεῖ ό συγγραφέας στήν παράγραφο: Ν' ἀκολουθοῦν στήν πράξη τήν πολιορκητική τοῦ Μέγα Αλέξαντρου κτλ.;
4. Ό συγγραφέας λέει: «Νιώθεις πώς ἔδω... τό ἐλληνικό πνέμα, φωτεινό, τολμηρό κι ἰσορροπημένο, συνεχίζει ἔξοριστο στήν ὑπερβόρεια όμιχλη τό ἔξασιο ἔργο του». Νά τό ἔχηγήσετε.
5. Γιατί στό Ἡτον οἱ νέοι ἀσκούνται στά όμαδικά ἀθλήματα; Νά βρείτε τίς ἀπαντήσεις πού δίνει ό ἴδιος ὁ συγγραφέας.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 144.

XIII. Παραμονές τοῦ μεγάλου Ἀγώνα

'Ακόμα τούτ' τήν ἄνοιξη ραγιάδες, ραγιάδες
(Δημοτικό)

AA
365.

Αγ. Αστεριάδης: *"Ανθρωποι τοῦ 21*

Θούριος

Τό φθινόπωρο του 1797 ό Ρήγας τύπωσε στή Βιέννη τό έπαναστατικό του μανιφέστο σε 3.000 άντίτυπα. Ἡταν ἔνα πυκνοτυπωμένο τετρασέλιδο πού περιλάμβανε μιά φλογερή προκήρυξη, τό Σύνταγμα του νέου Κράτους και τό Θούριο. "Ολο αὐτό τό ύλικο τό ἔστειλε στό φίλο του Ἀντ. Κορωνιό, στήν Τεργέστη, δπου ὁ Ἰδιος φτάνει στίς 19 Δεκεμβρίου 1797 και συλλαμβάνεται ἀπό τούς Αύστριακούς. Μέ τό Θούριο, πού ἡ ἀξία του δέ στηρίζεται τόσο στήν ποίησή του ὅσο στήν πολιτικές του ἐπιδιώξεις, ὁ Ρήγας θέλει νά παρουσιάσει τό πρόγραμμά του, νά σκορπίσει τόν ἐνθουσιασμό στούς συμπατριώτες του και νά προετοιμάσει τήν ἔξεγερση. Ἀπό τούς 126 στίχους του θά διαβάσετε τούς 10 πρώτους.

Ως πότε παλικάρια, νά ζοῦμεν στά στενά,
μονάχοι, σάν λιοντάρια, στέξ ράχες, στά βουνά;
Σπηλιές νά κατοικοῦμεν, νά βλέπομεν κλαδιά,
νά φεύγομ' ἀπ' τόν κόσμον, γιά τήν πικρή σκλαβιά;
Νά χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα και γονεῖς,
τούς φίλους, τά παιδιά μας κι ὄλους τούς συγγενεῖς;

Καλλιό 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!

Τί σ' ὠφελεῖ ἄν ζήσεις και εἰσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σέ ψένουν κάθ' ὥραν στή φωτιά.

Έρωτήσεις

- Ποιά εἶναι τά παθήματα τών Ἑλλήνων τά χρόνια τῆς σκλαβιᾶς;
- Ποιοί κατά τή γνώμη σας στίχοι συνοψίζουν τό κεντρικό νόημα τοῦ θούριου;

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ (ΦΕΡΑΙΟΣ) (1757-1798). Πρόδρομος και πρωτομάρτυρας τῆς ἐλευθερίας. Γεννήθηκε στό Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας. "Εμαθε τά πρῶτα

θούριος (και θούριον): πολεμικό τραγούδι, ἐμβατήριο.

γράμματα στή Ζαγορά τοῦ Πηλίου καὶ ἀργότερα πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη. Ὑπηρέτησε ὡς γραμματικός στήν Πόλη καὶ στή Βλαχία καὶ τό 1796 πῆγε στή Βιέννη, ὅπου ἀνέπτυξε ἐντονη πολιτική καὶ ἔθνική δράση. Οἱ αὐστριακές ἀρχές τόν συνέλαβαν καὶ τόν παρέδωσαν στούς Τούρκους, οἱ ὄποιοι τόν ἐκτέλεσαν τό 1798 στό Βελιγράδι. Τά ποιήματά του καὶ συγκεκριμένα ὁ Θούριος δέν ἔχουν καλλιτεχνική ἀξία διαδόθηκαν ὅμως στήν Ἑλλάδα καὶ ἀναψαν τόν πόθο τῆς ἐλευθερίας. Ἔργα του: *Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἑραστῶν*, Φυσικῆς Ἀπάνθισμα (μεταφράσεις), *Νέα πολιτική διοίκηση*, Θούριος, Μεγάλη Χάρτα κ.ἄ.

Θ. Πετσάλης-Διομήδης

Σχολειά πρώτα...

Οι Μαυρόλυκοι, ὅπου ἀνήκει τό ἀπόσπασμα, είναι ἔνα ἱστορικό μυθιστόρημα, στό ὄποιο ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τήν κατάσταση καὶ ἔξιστορει τούς ἀγάνες τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας (1565-1799). Στό κείμενο παρακολουθοῦμε τό κήρυγμα τοῦ Κοσμά τοῦ Αἴτωλού στούς ἀρματολούς τοῦ Μπουκουβάλα. Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἴτωλος μετά τήν ἀποφοίτηση του ἀπό τήν Ἀθωνιάδα Σχολή περιόδευσε στίς τουρκοκρατούμενες περιοχές καὶ μέν κηρύγματα καὶ συμβουλές προσπαθοῦσε νά ἀφυπνίσει τήν ἔθνική, πνευματική καὶ θρησκευτική συνέδηση τοῦ ὑπόδουλου Γένους. Χρονικά τό κήρυγμα τοποθετεῖται λίγο πρίν ἀπό τά ὄρλωφικά.

– Εμαθα ὅτι ἀμαρτήσατε, ἀδελφοί. Ἐβλάψατε ἀδελφούς σας χριστιανούς, τήν ὥρα ὅπου ὁ ἄπιστος μᾶς μπήζει ἀλλιώτικα τό μαχαίρι. Κατεβήκατε στ' Ἀμπελάκι καὶ σφάξατε τό Γερακάκη καὶ τόν Ἀσιμή, τούς κοτζαμπάσηδες* τ' Ἀμπελακιοῦ.

Κοίταξε τόν καπετάνιο στά μάτια.

– Καπεταναῖοι καὶ κοτζαμπάσηδες ἔνα εἶναι. Τούς ἔχει ἀνάγκη τό Γένος. Νά πάψετε πιά νά χύνετε τό αἷμα σας ὁ ἔνας τοῦ ἄλλου. Σκοτώνετε τό Γένος!

Γύρισε καὶ κοίταξε ὄλους στά μάτια, τούς ἀρματωμένους, κάπου ὄγδόντα ἐκατό νομάτες*.

κοτζάμπασης: δημογέροντας, προεστός.
νομάτες: ἄτομα (ἴδιωμ.).

— Καί ώσάν νά μήν ἔφτανε αύτό, ἄντρες περήφανοι, ἐλεύθεροι, ἀρματωμένοι, ριχτήκατε μές στό χωριό καί μακελέψατε ἀδελφούς σας χριστιανούς...

— Γδικιωμός ήτανε!... γδικιωμός! ἀκούστηκε μιά φωνή.

— Νά μήν τή ματακούσω τή μαύρη λέξη! "Ἐκραξε ἄγρια ὁ γερο-Κοσμάς. Ἐκδίκηση δέν τήν ξέρει ὁ Σωτήρ μας ὁ Χριστός καί τήν τιμωρία τή δίκαιη τήν κρατάει Αύτός, γιά νά τή δώσει. Καί σέ ποιόν θά τή δώσει, ὅταν σημαίνει ἡ ὥρα ἐκείνη; Πρώτα σέ κεῖνον πού ἔβλαψε τόν ἀδερφό του. Κι ὅχι μόνο βλάψατε τούς ἀδελφούς σας, ἀλλά χυθήκατε μέσα στά σπίτια τους καί τά ἐγδύσατε! Φόβος καί τρόμος μέ συνέχει, πώς ἵσως καί τούτη ἡ φιλοχρηματία σᾶς ὀδήγησε καί στό ἄλλο τό κακό, ὅπου σηκώσατε χέρι ἀπάνω στούς ἀδελφούς σας...

Μαλάκωσε λίγο:

— Ἀξίζει, ἀδελφοί μου, ἔνα πρόβατο ἡ λίγα χαλκώματα ἡ τά μεταξωτά, ἀξίζει, ἀδελφοί μου, καί τό χρυσαφικό ἀκόμη, γιά νά χάσει κανένας τής ψυχῆς του τή λευκότητα καί τή γαλήνη;

Κι ἀγρίεψε πάλι:

— Ἐκδίκηση! Τί πάει νά πεῖ; Τήν ὥρα πού τά βάσανα κι οί πικρίες ξεχειλίσανε γιά ὄλους μας, νά σηκώνουμε χέρι ἀδελφοκτόνο καί νά διαγουμίζουμε* τό βιός τῶν χριστιανῶν!

Καί πρόσθεσε ἐτοῦτα τά προφητικά τά λόγια:

— "Οχι, ἀδελφοί μου, ὅλα διά τήν Πίστιν καί διά τό Γένος! Πρώτοι ἐμεῖς μέ τό σταυρό! Πρώτοι κι ἐσεῖς μέ τό ντουφέκι! Γένος καί Πίστις ἔνα εἶναι. Καί ἡ ἐκκλησία μας εἶναι στήν ἑλληνική καί τό Γένος μας εἶναι ἑλληνικό! Χριστιανοσύνη καί Ρωμιοσύνη ἔνα εἶναι! Εἴμαστε Γραικοί κι' εἴμαστε Χριστιανοί! Πιστεύετε κι είστε βαφτισμένοι εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Καί είσθε τέκνα καί θυγατέρες τοῦ Χριστοῦ μας. Γεννηθήκατε σέ τοῦτα τά χώματα καί ποτίσατε μέ αἷμα καί ἰδρωτα τοῦτες τίς ποδιές* τῶν βουνῶν, πού εἶναι χώματα ρωμέικα. Κι ἂν τά πατάει σήμερα Τούρκου ποδάρι, αὔριο πάλι ρωμέικα θά εἶναι. Θά 'ρθει ἡ «ἡμέρα τῆς Κρίσεως». Δέν εἶναι μακριά! Καί θά ξεσκλαβωθεῖ τό Γένος! Ἀκοῦστε τοῦτο τό λόγο πού σᾶς λέω: Αὐτός ὁ τόπος θά γίνει μιά μέρα ρωμέικος, καί καλότυχος ὅποιος ζήσει σέ κεῖνο τό βασίλειο!

Τούς είπε τόσα καί τόσα ὅμορφα λόγια, πού τούς ἐζάλισε, ἔτσι ὅπως ζαλίζει τό καλό κρασί, ἔνα μέθυσμα πού δέ μουδιάζει, μόνο ἀνάβει τά

διαγουμίζω: ληστεύω, λεηλατῶ.
ποδιά τοῦ βουνοῦ: πλαγιά.

αίματα καί ξυπνάει τό μυαλό κι ἀνοίγει τήν καρδιά. Τέτοιο κρασί τούς κέρασε μέ τά λόγια του ό «γέρος». Καί δέν ήταν παιδιά αύτοί πού τόν ἀκούγανε, μηδέ γυναῖκες ήταν, μόνο ήταν ἄντρες, παλικάρια, τό ἄνθι τῆς λεβεντουριάς, αύτοί πού ζοῦνε παρέα μέ τ' ἀγρίμια, ἀγρίμια!

΄Από δῶ τό χε, ἀπό κεὶ τό χε, ό γερο-Κοσμάς τούς ἔφερε σέ μιά κατάσταση, πού δέ βασιούνταν ἄλλο. Ξάφνου, ἔνας σαραντάρης, ἔνας λιοκαμένος ἄντρας μέ λαβωματιά στό μάγουλο πέρα ὡς πέρα, τραβάει τήν μπιστόλα καί ρίχνει:

– Γιά τήν πίστη καί γιά τό Γένος!

΄Αμέσως ξέσπασαν πενήντα φωνές:

– Ἐλευθεριά ἢ θάνατος...

΄Η σάρα* κι οι πλαγιές ἀντιλαλήσανε ἀπό τά σμπάρα*.

– Φωτιά στοῦ Τούρκου τό κεφάλι! Φωτιά στοῦ πασᾶ τά γένια!

΄Αλαλαγμός, κακό μεγάλο ἐγίνηκε. Άποτραβήχτηκε ὁ πάτερ-Κοσμάς. Σάν τίς γυναῖκες μπροστύτερα, οἱ ἄντρες τώρα τοῦ φιλοῦντε τά χέρια, σκύβουν καὶ τοῦ φιλοῦντε τό ράσσο. Έκανε κομμάτι πέρα ό «γέρος» μαζί μέ τόν καπετάνιο, νά τά ποῦνε οἱ δυό τους. Καί τά παλικάρια, ξαναμμένα, τό ρίξανε στό τραγούδι:

΄Εγώ βεζίρη δέν ψηφῶ, πασά δέν προσκυνάω,
πασά ἔχω τό ντουσφέκι μου, βεζίρη τό σπαθί μου!

Τόν πήρε κατάμερα ό καπεταν-Γιάννης τόν πατερ-Κοσμά καί τόν ἐπῆγε ἀπόξω ἀπ' τή σπηλιά, στό λημέρι του. Κάτσανε χάμω στά βράχια, καί τούς φέρανε οἱ γυναῖκες τήν τσότρα* μέ τό κρασί κι' ἀπάνω σέ φύλλα ψιλοκομμένο κρέας ἀπό κατσικάκι. Μά ό γερο-Κοσμάς ἀρνήθηκε νά φάει. Ψωμότυρο τοῦ φτάνει. Κι ύστερα μιά γουλιά κρασί, ἵσα ἵσα νά βρέξει τό λαρύγγι. Δίπλα του ό καπετάνιος ξεκοκαλίζει μιά σπάλα. Σκουπίσε μέ τ' ἀνάστροφο τοῦ χειριοῦ τίς μουστάκες του καί ρώτησε:

– Μήνα σοῦ ἔλαχε, πάτερ, ν' ἀνταμώσεις τόν Παπάζογλου*;

– Τόν εἶδα στό Μισολόγγι. Ο Παναγιώτης ό Παλαμάς*, ό Παπάζο-

σάρα: ἀπότομη πλαγιά γεμάτη χαλίκια.

σμπάρα: πυροβολισμοί.

τσότρα: έύλινο δοχείο κρασιοῦ.

Παπάζογλους (ή Παπαζάλης). Ύπηρέτησε στό ρωσικό στρατό ώς λοχαγός.

Συνδέθηκε μέ τό Γρηγ. Όρλώφ καί ὄργανωσε τήν ἐπανάσταση στήν Έλλαδα κατά τάν Τούρκων τό 1769.

Παναγιώτης Παλαμᾶς: Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ήταν σχολάρχης στό Μεσολόγγι.

γλους κι έγώ ένταμωθήκαμε. 'Ο Παπάζογλους λέει, ότι ή Αίκατερίνα* ύποστηρίζει τήν ύπόθεση τῶν Γραικῶν, λέει ότι τά βασίλεια τῆς Εύρωπης έχουν συμφωνήσει νά τή χαλάσουντε τήν Πόρτα*. Καί λέει, νά έτοιμαζόμεθα. "Ολοι. Κλῆρος, καπεταναῖοι, προεστοί, ὅλοι. Νά έτοιμασουμε τό δρόμο..."

Στάθηκε ν' άκουσει τό τραγούδι τῶν παλικαριῶν. "Υστερα:

– Έμέ, ή γνώμη μου είναι, πώς πρῶτα άπο τό Σηκωμό, πολύ πρίν νά τολμήσουμε τό «ποθούμενο», πρέπει νά δουλέψουμε τές συνειδήσεις. Δέν ξύπνησαν άκομα οι πολλοί.

– Τί πρέπει νά γενεῖ, πάτερ; 'Εσύ τί λές;

– Σχολειά, καπετάνιε. Τό σχολειό φωτίζει τούς άνθρωπους. 'Ανοίγει τά μάτια τῶν χριστιανῶν. 'Από τό σχολείο μαθαίνουμε τίείναι Θεός καί τί είναι Γένος!

'Ο καπετάνιος άπομεινε συλλογισμένος.

– Δέν πρέπει νά ύπάρχει χωριό δίχως σχολειό, ξανάπε ό Κοσμάς. Ξέρεις, καπεταν-Γιάννη; Είχα δάσκαλο τόν Εύγενιο Βούλγαρη*. 'Απάνω, στά μοναστήρια τοῦ "Αθου. Αύτός μοῦ ἄνοιξε τά μάτια μου ἐμένα. 'Εμένανε καί σ' ἄλλους πολλούς, πλήθος. Τό Γένος. μᾶς φώναζε, σώστε τό Γένος! 'Ο χείμαρρος τῶν ἔξωμόσεων*, μᾶς ἔλεγε, κατάκλυσε τόν τόπο. Κίνδυνος τής 'Ορθοδοξίας καί τοῦ Γένους! Τί νά σηκωθεῖ ό τόπος, πρίν νά ἔρθει ή ὥρα. "Άδικα θά χυθεῖ τό αἷμα. Τό ξέρεις, καπεταν-Γιάννη, πώς τουρκεύουντε κι οι παπάδες; Τό στοχάζεσαι λιγάκι; Δέ θέ νά μείνει χριστιανός γιά χρισταινός, ἀν δέν μποδίσουμε τοῦτο τό κακό, πρώτο ἀπ' όλα.

Κοίταξε κατάματα τόν καπετάνιο.

– Κι έσεις ἀφήνετε τά παλικάρια σας νά σκοτώνονται ἀναμεταξύ τους! Αἷμα, αἷμα! "Ισια ὁ Τούρκος, "Ισια ὁ Χριστιανός στῶν ἀρματολῶν τό μαχαίρι, ἔ! Τό παραδέχεσαι τοῦτο, καπετάνιε;

'Ο καπετάνιος ἔστριψε τίς μουστάκες του κακοφανισμένος. 'Άλλα δέν εἶπε λέξη.

– 'Εκδίκηση, ἔ; πλιάτσικο!* διαγούμισμα!* Τί πάει νά πεῖ! 'Εγώ σοῦ μιλάω, καπετάνιε, σάν ἀδελφός τοῦ λαοῦ!

Αίκατερίνα: Αύτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αίκατερίνη (1762-1796) πού είχε σχέδιο νά ξεσηκώσει τούς χριστιανικούς πληθυσμούς τῆς Τουρκίας καί νά ἀνασυστήσει τή Βυζ. αύτοκρατορία μέ ήγεμόνα τόν ἔγγονό της Κωνσταντίνο.

Πόρτα: ή κυβέρνηση τῆς θύμωμανικῆς αύτοκρατορίας. Λέγεται καί 'Υψηλή Πύλη. **Εύγενιος Βούλγαρης.** (1716-1806). Σημαντικός διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ἔξωμοση: ἀλλαζοπιστία

πλιάτσικο: λεηλασία, διαρπαγή.

διαγούμισμα: ληστεία.

Τόν ἀποπήρε ἔτσι τόν καπετάνιο. "Υστερα ξαναγύρισε τό φύλλο.

— Εἴπαμε, θέλει σχολειά ό τόπος, πρώτα σχολειά, νά ξεστραβωθεί ό κόσμος. 'Αγρίεψε ἀπ' τήν ἀγραμματοσύνη. 'Ωστόσο, ό Παπάζογλους βιάζεται. Καί κατά πῶς μαθαίνω, ξεσήκωσε τήν Αίκατερίνα. Καί τώρα βάζει μπουρλότο καί στά μυαλά τῶν ἐδικῶν μας. Πήγε στό Μοριά, ἥρθε στή Ρούμελη, ἀνέβηκε κι' ἀπάνω στήν 'Αρβανιτιά, καί στή Σκλαβονιά* ἀκόμα πήγε, ἥρθε σέ συνεννόηση μέ τούς προεστούς καί μέ τούς καπεταναίους... ἐσύ θά τά 'μαθες, καπεταν-Γιάννη, ἀνταμώθηκε καί μέ τόν πεθερό σου τό Γεροδῆμο καί μέ τό Χρίστο τό Γρίβα... Κάτω στό Μοριά μίλησε στούς Μανιάτες, μέ τό Μαυρομιχάλη καί μέ τόν Μπενάκη στήν Καλαμάτα... Μοιράζει Τετραβάγγελα* στίς ἑκκλησιές, ἄμφια, σταυρούς, ἐν ὄνόματι τῆς Αύτοκρατόρισσας... μέ τήν εἰκόνα της... Σείστηκε ό κόσμος ἀπό τή χαρά! Θά ξελευτερωθοῦμε! "Ετσι θαρροῦνε. Τό ξανθό τό γένος... 'Εγώ, καπετάνιε...

Κόμπιασε. "Υστερα ἀργά ἀργά:

— Τό «ποθούμενο», καπεταν-Γιάννη, θά γίνει. Μά θά γίνει στήν τρίτη γενεά ἀπό μᾶς. 'Εγώ σ' τό λέω.

'Ο καπεταν-Μπουκουβάλας δέν ἀποκρίθηκε. Σήκωσε τήν τσότρα κι' ἥπιε πάλι.

— Μᾶς κατηγόρησες, πάτερ, μέ τό δίκιο σου. "Ομως, ἄκου με καί μένα. Τούς ραγιάδες πού σφάξαμε τούς σφάξαμε γιατί μᾶς πουλήσανε στόν Τούρκο. Γι' αύτό τούς ἐσφάξαμε. Καί τούς κουρσέψαμε τό βιός. Νά τό 'χουνε παράδειγμα καί φόβο οί ἄλλοι. Κι υστερα, τό κάτω κάτω τῆς γραφῆς τί είναι αύτό μπροστά στό χαλασμό πού κάνουμε τοῦ Τούρκου; Σ' ἔνα κεφάλι Γραικοῦ, ἐμεῖς λογαριάζουμε πενήντα κεφάλια Τουρκῶν. Τό Βάλτο τόν ξεκαθαρίσαμε μέ τό Γεροδῆμο μαζί. Τ' "Αγραφα, τό Καρπενήσι, ώς καί τήν Καλαμπάκα τήν ξεκαθαρίσαμε ἀπ' τόν ἄπιστο. Θέλοντας καί μή ἡ Πόρτα μᾶς προσκύνησε. 'Εμεῖς τόν όριζουμε τό τόπο!

'Ο γερο-Κοσμάς συλλογιζότανε.

— 'Ο Υψιστος ἄς λυπηθεί τό Λαόν Του! εἶπε στό τέλος.

Ἐρωτήσεις

- Ποῦ ἀποβλέπει τό κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αίτωλοῦ πρός τά παλικάρια τοῦ Μπουκουβάλα;
- Τί πιστεύει γιά τό μέλλον τοῦ ὑπόδουλου Γένους;

Σκλαβονιά: ἡ Βλαχία.

Τετραβάγγελο: βιβλίο πού περιέχει ὀλόκληρα τά τέσσερα εύαγγέλια.

κουρσέύω: λεηλατῶ.

3. Ποιά είναι ή προϋπόθεση κατά τόν Κοσμᾶ γιά τήν 'Εθνική Παλιγγενεσία;
Γιατί;
4. Είχε άποτέλεσμα τό κήρυγμα; Πώς τό πέτυχε;
5. Ποιές διαφορές παρουσιάζουν ό Κοσμᾶς ό Αιτωλός και ό Μπουκουβάλας;
Ποῦ όφείλονται;

Θ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ – ΔΙΟΜΗΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1904 στήν 'Αθήνα. Σπούδασε Νομικά στήν 'Αθήνα καί στό Παρίσι. Έργαστηκε ώς ύπαλληλος στήν Τράπεζα τής 'Ελλάδος. Είναι μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. "Έγραψε μυθιστορήματα, διηγήματα καί θεατρικά έργα. Στά μυθιστορήματά του επιχειρεῖ νά δώσει μά συνθετική είκόνα τοῦ έλληνισμοῦ στήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας. "Έργα του: α) πεζογραφία: *Παράλληλα καί παράταιρα, Μαρία Πάρνη, Πέρα στή θάλασσα, Οι Μαιρόλυκοι* (3 τόμοι), 'Ελληνικός "Ορθρος" (3 τόμοι), Τό τέλος τοῦ μύθου κ.ἄ. β) θέατρο: *Βασίλειος, Ή λύκαινα, Ή σφαγή τῶν μνηστήρων, Ό μέγας έσπερινός.*

'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

[Έπεσαν τά Γιάννενα...]

Στήν έποχή τής Τουρκοκρατίας ὅλη ή 'Ελλάδα στέναζε κάτω ἀπό τή σκληρότερη σκλαβιά πού γνώρισε ποτέ στή μακραίωνη Ιστορία της. Πιό πολύ όμως ἔνιωσε τήν καταπίεση καί τή βαναυσότητα τοῦ κατακτητῆ ή "Ηπειρος, πού τή διοικοῦσε ό πιό ἄγριος καί σκληρός πασάς, ό 'Αλή Πασάς.

Έπεσαν τά Γιάννενα, σιγά νά κοιμηθοῦνε,
ἐσβήσανε τά φωτα τους, ἐκλείσανε τά μάτια.
'Η μάνα σφίγγει τό παιδί βαθιά στήν ἀγκαλιά της,
γιατί είναι χρόνοι δίσεχτοι καί τρέμει μήν τό χάσει.
Τραγούδι δέν ἀκούγεται, ψυχή δέν ἀνασαίνει.

Ο ύπνος είναι θάνατος καί μνήμα τό κρεβάτι,
κι ἡ χώρα κοιμητήριο κι ἡ νύχτα ρημοκλήσι.
"Αγρυπνος ό 'Αλη πασάς, ἀκόμη δέ νυστάζει,
κι εἰς ἔνα δέρμα λιονταριοῦ βρίσκεται ξαπλωμένος.
Τό μέτωπό του εἶναι βαρύ, θολό, συγγεφιασμένο
καί τό 'βαλεν ἀντίστυλο τό χέρι του, μήν πέσει.
Χαιδεύει μέ τά δάχτυλα τά κάτασπρά του γένια,
πού σέρνονται στοῦ λιονταριοῦ τή φοβερή τή χαίτη.
'Αγκαλιασμένα τά θεριά, σοῦ φαίνονται πώς ἔχουν
ἔνα κορμί δικέφαλο· τό μάτι δέ γνωρίζει
ποιό τάχα νά v' τό ζωντανό καί ποιό τό σκοτωμένο.

Ἐρωτήσεις

1. Άπο πόσες εἰκόνες ἀποτελεῖται τό ποίημα καί πῶς σχετίζονται μεταξύ τους;
2. Νά βρεῖτε τίς λέξεις πού ἐκφράζουν περισσότερο τό φόβο τῶν κατοίκων.
3. Ό ποιητής λέει ὅτι ό 'Αλη Πασάς εἶναι ξαπλωμένος σέ ἔνα δέρμα λιονταριοῦ.
Ποιό ἀποτέλεσμα δημιουργεῖ μέ τήν εἰκόνα αὐτή;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ (1824-1879). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί σπούδασε στήν Ιόνιο Ακαδημία στήν Κέρκυρα. Συμπλήρωσε τίς σπούδές του στήν Ελβετία, ὅπου πήρε διδακτορικό δίπλωμα Φιλολόγου. Ἐπίσης σπούδασε Νομικά στό Παρίσι καί τήν Ελβετία. Αναμείχθηκε στήν πολιτική καί ἔγινε βουλευτής Λευκάδας. "Αν καί καταγέται ἀπό τά 'Επτάνησα, δέν ἀκολουθεῖ τάν παράδοση τῆς 'Εφτανησιακῆς Σχολῆς, ἀλλά στρέφεται στό δημοτικό τραγούδι καί τό γαλλικό ρομαντισμό. Ἀντλεῖ τά θέματα τῶν ποιημάτων του ἀπό τούς ἀγῶνες τῶν ἄρματολῶν καί κλεφτῶν καί ἀπό τήν Ἑλληνική ἐπανάσταση. Ἔργα του: *Μνημόσυνα, Ή Κυρά Φροσύνη, Αθανάσιος Διάκος, Φωτεινός κ.α.* Ή ποίησή του ἔχει τή μεγαλοστομία καί τίς ὑπερβολές τοῦ ρομαντισμοῦ. Καλύτερο ἔργο του εἶναι ό *Φωτεινός*.

‘Η Σουλιωτοπούλα

Τό παρακάτω άφργημα είναι άπό τή συλλογή Μεγάλα χρόνια. Σ' αύτό μποροῦμε νά δοῦμε τό ήθος τών νεαρών μαχητῶν τοῦ Σουλίου.

Στής μάχης τόν καπνό, πού πνίγει τό λαγκάδι, ό Σουλιώτης όλα τά 'χει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τό Σούλι πέφτει ξέμακρα, καί σάν λησμονημένο είναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεὶ πού πολεμάει τό παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή, πού τόν ξυπνάει. Λοιπόν τό Σούλι δέ χάθηκε, καί ζεῖ: Κι ἡταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

- Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὥρη Λάμπη;
- Ζεστή κουλούρα, ὥρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τή ζύμωσα μέ τά χεράκια μου, κι ἡ μάνα τήν ἔψησε στήν ἀθρακιά, μονάχη. "Ελα νά φᾶς μιά ψίχα καί νά ξαποστάσεις.
- Δέ μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τό ντουφέκι...
- Αύτό εἰν' ἡ συλλογή σου, Νάση; "Ερχομαι 'γώ καί σοῦ κρατῶ τόν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καί δῶσ' μου τό ντουφέκι.

Χαμογελάει ό ἀδερφός, ό καπνισμένος. Καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά μάθει τήν κορασιά πῶς πιάνουν τό τουφέκι. 'Ο πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μέ χέρι σταθερό γέμιζ' ἐκείνη καί σημάδευε. Κι ό ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ησυχος καί μοναχά τήν πείνα του ἄκουγε τή θεριεμένη μέσα του.

Κι ό πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἔνα βόλι ἥρθε καί πέτυχε κατάστηθα τήν κορασιά. Μά αύτή ἔκανε καρδιά καί δέ μιλοῦσε. Τό αἷμα πλημμύριζε τόν κόρφο της. 'Η Λάμπη σημάδευε καί τουφεκοῦσε.

- "Εφαγες, Νάση;
- Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

'Η κόρη ξαναρώθησε δεύτερα καί τρίτα. Καί τότε μ' ἔνα πήδημα τό παλικάρι βρέθηκε κοντά της. 'Αρπαξε τό τουφέκι κι ησυχο καθώς είχε τραβηχτεῖ ξανάρχισε τόν πόλεμο.

Αμύλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ό πόλεμος βαστοῦσε.

Ἐρωτήσεις

1. Ό ἐρχομός τής Λάμπης καί ό διάλογος πού ἀκολουθεῖ ἀνάμεσα στά δύο

άδερφια σέ τί μεταβάλλει τήν πολεμική άτμοσφαιρα στό βουνό; Πώς ήταν πρίν και πώς μετά;

2. Ποι υ δεσμό θέλει νά τονίσει ό συγγραφέας στό άφήγημα; Πώς τό πετυχαίνει;
3. Μέ ποιούς τρόπους συμμετεῖχαν οι Σουλιώτισσες στόν πόλεμο;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Ίστοριοδίφης καί πεζογράφος. Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν από οικογένεια Σουλιωτών προσφύγων. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική Σχολή, άλλα οι βιοποριστικές του άσχολίες δέν τού ἐπέτρεψαν νά πάρει δίπλωμα. Έκτός από τή λογοτεχνία είχε πάθος γιά τή συλλογή ἑγγράφων τής Έπαναστατικής περιόδου. Διορίστηκε διευθυντής τών Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καί ἔγραψε πολλές ίστορικές μελέτες. Ἐργο του: *Ιστορίες τοῦ Γιάννη Επαχτῆ, Ό πετεινός, Τό Σούλι, Μεγάλα Χρόνια κ.ἄ.* Τά θέματα τών διηγημάτων του ἀναφέρονται στά κατορθώματα τών Σουλιωτών καί στούς ἀγῶνες τοῦ 21. Ἐξέδωσε ἐπίσης τά *Ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακρυγιάννη καί τοῦ Κασομούλη*.

Μπάιρον*

Τά νησιά τής Έλλάδας

Τά νησιά τής Έλλάδας είναι απόσπασμα ἀπό τήν ἐπικολυρική σύνθεση τοῦ Μπάιρον Δόν Ζουάν, πού δημοσιεύτηκε στά 1818. Ή μετάφραση είναι τοῦ Ἀργύρη Εφταλιώτη. Οι ἐντυπώσεις τοῦ Μπάιρον, πού περιέχονται σ' αὐτό τά ποίημα, προέρχονται ἀπό τό πρώτο του ταξίδι στήν Έλλάδα τό 1809.

Στήν τρίτη ώδή τοῦ Δόν Ζουάν ό Μπάιρον παρουσιάζει ἔναν ἀνώνυμο ποιητή "Εληγνα (φανταστικό πρόσωπο), πού «ἀπελπιαμένος καί

Μπάιρον: πρόκειται γιά τό γνωστό μας μεγάλο φιλέλληνα Λόρδο Βύρωνα (άγγλ. Byron)

παραπονεμένος διά τήν σκλαβιάν τῆς πατρίδος του»* ἔχει μπροστά του ένα ποτήρι μέ κρασί καὶ ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει καὶ τά ἀκόλουθα.

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας! ὡ νησιά βλογημένα,
πού μέ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφώ* τραγουδοῦσε,
πού πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
πού τό φέγγος του ὁ Φοῖβος* ἀπ' τή Δῆλο σκορποῦσε!
"Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τά τώρα,
μά βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα!"

Ποῦ εἰν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἶναι, ὡ πατρίδα καημένη!
Κάθε λόγκος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἔνας μύθος δέ μένει,
τῆς μεγάλης καρδιᾶς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
Καὶ τῇ λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφῆκες, οἱμένα!
ἀπ' τούς θείους σου ψάλτες νά ζεπέσει σ' ἐμένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιὰ τύχη μέ σέρνει
μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιᾶς ἀλυσίδα,
κάποιο βάλσαμο* κρύφιο στό τραγούδι μου φέρνει
ἡ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιὰ τέτοια πατρίδα!
Καὶ τί νά 'χει ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρά μόνο
γιά τούς "Ελληνες πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
καὶ ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντίς αἷμα σάν πρώτα;
Βγάλε, ὡ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τά σπλάχνα σου ἔνα
ιερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εύρώτα!
'Απ' ἐκειούς, τούς τρακόσιους, τρεῖς ἄν ἐρθουνε, φτάνουν,
ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Μέ σαμιώτικο πάλι τό ποτήρι ἄς γεμίσει!
Μές στόν ἵσκιο χορεύουν οἱ κοπέλες μας πάλι·
σάν τά μαῦρα τους μάτια δέν εἶδε ἄλλα ἡ φύση.

«...τῆς πατρίδος του»: ἡ φράση είναι τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

Σαπφώ: περίφημη λυρική ποιήτρια ἀπό τή Λέσβο (γύρω στό 600 π.Χ.).

Φοῖβος: ὁ Ἀπόλλων.

βάλσαμο: θεραπευτικό φυτό, φάρμακο

Μά σάν βλέπω τή νιότη καί τ' ἀφράτα τους κάλλη,
τό δικό μου τό μάτι τό θολώνει μιά στάλα,
πού γιά σκλάβους φυλάγουν τῶν βυζιῶν τους τό γάλα!

Στοῦ Σουνίου θά καθίσω τό μαρμάρινο βράχο,
σύντροφό μου τό κύμα τοῦ Αἰγαίου θά κάνω,
αύτό ἐμένα ν' ἀκούγει κι ἐγώ ἐκεῖνο μονάχο,
κι ἐκεῖ ἀπάνω σάν κύκνος* μέ τραγούδι ἄς πεθάνω.
Δέ σηκώνει ἡ ψυχή μου σκλάβα γῆ! Χτύπα κάτω
τῆς σκλαβιᾶς τό ποτήρι, κι ἄς πάει νά ναι γεμάτο!

'Ερωτήσεις

1. Τί αισθήματα ἐκφράζει ὁ ἀνώνυμος ποιητής γιά τόν ἀρχαῖο Ἑλληνικό κόσμο καὶ τί γιά τή σύγχρονή του Ἐλλάδα; Νά ἐπισημάνετε τίς σχετικές ἐκφράσεις.
2. Στήν πραγματικότητα τίνος αισθήματα ἐκφράζει ὁ ἀνώνυμος ποιητής;
3. Πῶς προσπαθεῖ νά λημονήσει τόν πόνο του ὁ ποιητής;
4. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τή μεγαλύτερη ἔνταση τοῦ πόνου του;
5. Νά μελετήσετε τό ἐπόμενο ἀπόσπασμα ἀπό τόν Ὅμηρο εἰς τήν Ἐλευθερία τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΠΑΙΡΟΝ ΤΖΩΡΤΖ ΓΚΟΡΝΤΟΝ (1788-1824). Γεννήθηκε στό Λονδίνο καί σπούδασε στό Καίμπριτζ. Τήν περίοδο 1809-1811 ταξίδεψε στήν Ισπανία, Πορτογαλία, Ἐλλάδα καί Μέση Ἀνατολή. Τόν Ιούλιο τοῦ 1823 ἥρθε ὁριστικά στήν Ἐλλάδα, γιά νά προσφέρει τίς δυνάμεις του στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα κατά τῶν Τούρκων. Ἐγκαταστάθηκε στό Μεσολόγγι, σπου καί πέθανε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1824 σέ ήλικια τριάντα ἔξι ἑτάων. Κατέχει σημαντική θέση ἀνάμεσα στούς Εὐρωπαίους ποιητές τοῦ 19ου αι. Ἐργα του: Ὁρες ἀργίας, Τσάλντ Χάρολντ, Ἡ νύφη τῆς Ἀβύδου, Ὁ Γκιασούρ, Ἡ Πολιορκία τῆς Κορίνθου, Δόν Ζουάν. Ἐγραψε ἐπίσης καί θεατρικά ἔργα, ὅπως τόν Μάνφρεντ, Κάιν κ.ἄ.

Κύκνος: σύμφωνα μέ ἀρχαία παράδοση ὁ κύκνος λίγο πρίν πεθάνει κελασθάει μελωδικά. Μεταφορικά «κύκνειο ἄσμα» λέγεται τό τελευταῖο ποίημα ἡ μουσικό ἔργο ἐνός ποιητή ἢ μουσικοῦ.

Από τόν "Υμνο εἰς τήν Ἐλευθερία

Στό ἀπόσπασμα αὐτό ἀπό τόν "Υμνο εἰς τήν Ἐλευθερία (στροφές 83- 87) ὁ ποιητής ἀπαντάει στό ποίημα τοῦ Μπάιρον πού μελετήσατε πό πάνω (Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας). 'Ο Σολωμός γράφει τόν "Υμνο τό 1823.

Στή σκιά χεροπιασμένες,
στή σκιά βλέπω κι ἐγώ
κρινοδάκτυλες παρθένες
ὅπου κάνουνε χορό·

στό χορό γλυκογυρίζουν
ώραϊα μάτια ἐρωτικά,
καί εἰς τήν αὔρα κυματίζουν
μαῦρα, ὄλόχρυσα μαλλιά.

'Η ψυχή μου ἀναγαλλιάζει
πῶς ὁ κόρφος καθεμῖᾶς
γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
γάλα ἀνδρείας καί ἐλευθεριᾶς.

Μές στά χόρτα, τά λουλούδια,
τό ποτήρι δέν βαστῶ·
φιλελεύθερα τραγούδια
σάν τόν Πίνδαρο* ἐκφωνῶ.

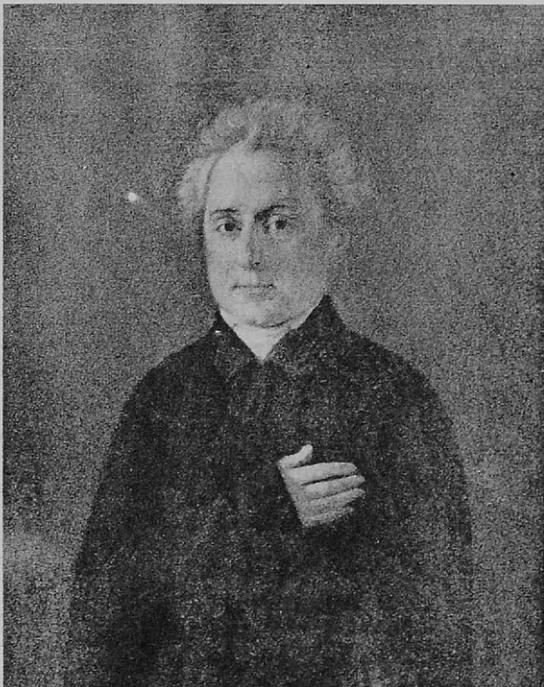
'Απ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ίερά,
καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Πίνδαρος: περίφημος ἀρχαῖος λυρικός ποιητής ἀπό τή Θήβα (518-438 π.Χ.) στά ποιήματά του ἔξυμνει τούς νικητές τῶν πανελλήνιων ἀγώνων.

Ἐρωτήσεις

1. Τό παραπάνω ἀπόσπασμα, δῆπας εἴπαμε, εἶναι ἀπάντηση στό ποίημα τοῦ Μπάιρον. Τί ὥθησε τόν ποιητή νά συνθέσει αὐτή τήν ἀπάντηση;
2. Ποιά ἐπιμέρους θέματα ἡ ἔκφράσει από τό ποίημα τοῦ Μπάιρον ξαναβρίσκουμε στό ἀπόσπασμα τοῦ Σολωμοῦ;
3. Ποιά συναισθήματα γεννᾶ στόν ποιητή ἡ εἰκόνα τῶν κοριτσιῶν πού χορεύουν; Νά τά συγκρίνετε μέ τά συναισθήματα τοῦ Μπάιρον.
4. Μέ ποιές λέξεις ἀποδίδει ὁ Σολωμός τήν κίνηση τοῦ χοροῦ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητή στή σελ. 140.

D. Solomos.

[Ο Κολοκοτρώνης μέλος τής Φιλικῆς]

Ο Γέρος τοῦ Μοριᾶ, ἀπό ὅπου είναι παρμένο τὸ ἀπόσπασμά μας, είναι μιά μυθιστορηματική βιογραφία τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτό ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ἔνα σπουδαῖο γεγονός ἀπό τὴν ζωὴν τοῦ μεγάλου ἄγωνος. Μετά τὴν καταδίωξή του ἀπό τὴν Πελοπόννησο ὁ Κολοκοτρώνης ἐγκαταστάθηκε στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ ἀνέλαβε ύπηρεσία ὡς ἀξιωματικός σὲ στρατιωτικό σάμα ἀπό ἑθελοντές "Ελληνες πού είχαν συγκροτήσει οἱ ἑκατὸν Αγγλοι.

Αμα διαλύθηκαν τὰ συντάγματα κι ἔσβησε κάθε στρατιωτική ζωὴ στά Εφτάνησα ὁ μοναχός ἀπό τοὺς καπεταναίους, πού δέν τὰ χ'ασε καὶ δέ γύρεψε ἀπό κανένα βοήθεια, ἥταν ὁ Κολοκοτρώνης. "Αλλαξε μέ την πιό μεγάλη εύκολία τὸ γπαθί τοῦ πολεμάρχου μέ τό κατάστιχο".

Κανένας δέν ἥταν πιό κοσμοαγάπητος ἀπ' αὐτόν. Τὸν ἔξεραν, τὸν ἔδειχναν, τὸν τιμοῦσαν. Κανένας δέν παραξενευόταν νά τὸν βλέπει πάλι στά ἐμπόρια. Ἀπό τά δεκάπεντε χρόνια πού 'μεινε στὴ Ζάκυνθο, τά ἔξι μονάχα ἔκαμε ἀξιωματικός καὶ πολεμιστής. "Ολα τ'" ἄλλα δούλευε. Ἦταν τίμιος στίς δοσοληψίες του. Ή ἀγορά τὸν ἐμπιστευόταν. Δέν εἶχε τὸν ἀντιπαθητικό ἀέρα τοῦ ἐπαγγελματίου παλικαρά. Ἦταν πολύ σεμνός.

Ζοῦσε μέ τὴν οἰκογένειά του σ' ἔνα σπιτάκι, πίσω ἀπό τὸ ἀρχοντικό τοῦ Ρώμα, κοντά στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Λουκᾶ. Ἦταν καθάριο, γεμάτο ἀγάπη ἀρχαία, πατριαρχική. Στὸ θρόνο τῆς βασίλισσας καὶ τῆς Ἀγίας, μέσα σέ τοῦτο τὸ ἱερό, εἶχε τὴ γριά μάνα του, τὴν «καπετάνισσα», πού τὸν ἀκολούθησε στὴν ἐξορία. Γύρω ἀπ' τὴ χιονισμένη, σεβάσμια μορφή της, πού τὴ λάτρευε σάν εἰκόνισμα, βουίζει τὸ εὕθυμο μελίσσι τῆς οἰκογενείας: ἡ γλυκιά κι ὑποταγμένη Κατερίνα, ἡ γυναίκα του, οἱ δυό του θυγατέρες, ἡ Γεωργίτσα κι ἡ Ἐλένη, ὁ Πάνος, παλικάρι δέκα ὄχτω χρονῶν, ὁ Γιάννης λίγο μικρότερος καὶ τέλος τὸ στερνοπαίδι του, μέ τ' ὄνομα τὸ δοξασμένο τοῦ παπποῦ – Κωνσταντίνος – πού τὸ λένε χαιδευτικά Κολίνο. Είναι περήφανος, πού ἔχει ἀσφαλίσει μιά ἥσυχη κι ὄχι στερημένη ζωὴ στὴ χαροκαμένη «καπετάνισσα», πού ὑπόφερε τόσα καὶ τόσα γι' αὐτόν. Κι εύτυχισμένος, πού μπορεῖ νά κά-

---

κατάστιχο: βιβλίο λογαριασμῶν πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἐμπόροι.

μει λιγότερο πικρή τήν ξενιτιά στήν άγαπημένη του γυναίκα μέ τίς περιποιήσεις του καί ν' ἀνατρέφει τά παιδιά του, ὅπως θέλει αὐτός. Μονάχος τά βαφτίζει στήν κολυμπήθρα τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι νά τά ζηλέψουν ἀρχοντόπουλα γιά τόν τρόπο, πού τ' ἀνασταίνει. Τούς ἔχει τούς καλύτερους δασκάλους· ὁ Μαρτελάος, πού τά μαθαίνει γράμματα, εἶναι φημισμένος δάσκαλος τοῦ Φώσκολου καί τοῦ Σολωμοῦ.

‘Ο Πάνος λείπει τούς περισσοτέρους μῆνες. ’Έχει πάει στήν Κέρκυρα στήν Ἀκαδημία. Εἶναι ὁ σοφός τοῦ σπιτιοῦ. ’Ο πρῶτος νέος τοῦ καιροῦ του. ’Ο Μοριάς δέν μποροῦσε νά δείξει πιο διαβασμένο Ἑλληνα.

Εἶναι καμάρι τοῦ νησιοῦ αύτά τά Ἑλληνάκια, ὅταν μέ τά χιονάτα φουστανελάκια τους καί τά τσαρουχάκια τους πηγαίνουν μέ τή γιαγιά, τόν πατέρα, τή μάνα, τίς ἀδελφάδες τους ταχτικά, κάθε Κυριακή, στήν ἐκκλησία. ’Ο Μαρτελάος ἀνεβαίνει πολύ συχνά στόν ἄμβωνα, γιά νά κηρύξει. ’Ο Κολοκοτρώνης μέ τά Κολοκοτρωνάκια μένουν κι ἀκοῦνε μέ κατάνυξη. Τό φλογερό κήρυγμα ἔχει στά στήθη τῶν Κολοκοτρωναίων ἀντίλαλο καθαρά ἐθνικό· δέ βλέπουν μπροστά τους παρά Τούρκους. Αύτούς θέλουν νά σαρώσουν ἀπό τήν Ἑλλάδα.

‘Ο Ἄλη πασάς στέλνει αύτόν τόν καιρό ἐπίτηδες στή Ζάκυνθο τόν γραμματικό του Μάνθο Οἰκονόμου: Νά προσκαλέσει τόν Κολοκοτρώνη νά πάει στά Γιάννινα, νά πάρει στήν αὐλή του σποια θέση θέλει. ’Ο Κολοκοτρώνης δέ δέχτηκε νά ύπηρετήσει τό «μεγάλο θεριό» τής Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τόν Ἄλη.

‘Ο πόθος νά τραβήξει τό σπαθί γιά τήν Ἑλλάδα καί μονάχα γι' αὐτήν, θέριευε κάθε μέρα πιο ζωντανός κι ἀκράτητος μέσα του. Μέ πόνο βαθύ σήκωνε τά μάτια του κατά τά βουνά τοῦ Μοριά καί μουρμούριζε, ἀναστενάζοντας:

—“Ἄχ! δέ θά ξανάρθει τό σεφέρι*; Δέ θ' ἀντιλαλήσει πάλι στίς ράχες τό τουφέκι τό κολοκοτρωναϊκό;

“Ἐπαιρνε πολλές φορές τό στερνοπαίδι του, τόν Κολίνο, ἀπό τό χεράκι κι ἀνέβαιναν τό δρόμο τοῦ Κάστρου. Τοῦ 'δειχνε μακριά τά βουνά τοῦ Μοριά, μέ τίς σταχτογάλαζες κορφές στήν Ψιλή γάζα τῆς πάχνης:

—‘Εκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ 'λεγε· αὐτός ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τόν ζυγό.

Τό λαικό τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τίς στιγμές καί τή σιωπηλή, βαθιά συγκίνησή τους:

σεφέρι: ἐκστρατεία, πόλεμος.

«Τί έχεις, πατέρα μου, καί κλαῖς καί βαριαναστενάζεις;

– Βλέπω τή θάλασσα πλατιά καί τό Μοριά ἀλάργα,
μέ πήρε τό παράπονο καί τό μεγάλο ντέρτι....».

Δέν ἀπελπιζόταν ὅμως ποτέ! Περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πώς μιά μέρα θ' ἀστραφτε σ' αὐτά τά βουνά ἡ ρομφαία τῆς λευτεριᾶς. Μά πῶς; Σ' αὐτή τήν ἐρώτηση, πού 'ταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος τήν ἀπόκριση ἔνα πρωί τοῦ 1818.

Ο Ἀναγνωσταράς, ἀπό τούς καπεταναίους πού 'χαν ἀνέβει στήν Πετρούπολη νά γυρέψουν ἀπό τόν Τσάρο μιστούς, πού 'χαν νά λάβουν ἀπό τόν καιρό πού ὑπῆρετοῦσαν στά Ἐφτάνησα, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μέ τό Χρυσοσπάθη καί τό Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στά μυστήρια τῆς Φιλικῆς καί σταλμένος νά κατηχήσει κι ἄλλους. Εἶχαν βγεῖ κρυφά στήν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στό σπίτι τοῦ καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, πού ἦταν δάσκαλος στό ὑδραίκο σχολεῖο. Τό πρώτο πού σκέφτηκαν ἦταν νά μπάσουν στή Φιλική Ἐταιρεία τόν Κολοκοτρώνη. Τοῦ 'στειλαν πρόσκοπο τόν Πάγκαλο. Ο Ἀναγνωσταράς τοῦ 'χε δώσει γιά καλό καί γιά κακό κι ἔνα γράμμα. Ο Κολοκοτρώνης τόν θυμόταν κάπως. Ξαφνιάστηκε ὅμως ἄμα τόν εἶδε. Τόν τράβηξε σ' ἔναν ἐξοχικό περίπατο. "Οταν ἄρχισε νά τοῦ κάνει τό συνηθισμένο ψάρεμα στούς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τόν ἔκοψε ἀνυπόμονα:

– Πέξ μου τα ὄλα, μίλα ξάστερα! Δέν ταιριάζουν σ' ἐμένα λόγια λοξά. Είναι χρόνια πού προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τά εἶπε ὄλα. Φῶς ἀστραφε μέσα του. Ή ίδεα μᾶς πανελλήνιας συνωμοσίας, πού νά ἐνώνει πολιτικούς κι ιερωμένους, ἐμπόρους καί ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καί προεστούς – μᾶς συνωμοσίας, πού θά χτυποῦσε ἀπ' ὄλοϋθε καί μ' ὄλους τούς τρόπους τόν τύραννο, μέ δυνάμεις ἐλληνικές, χωρίς μάταιη ἐλπίδα γιά ξένη βοήθεια τοῦ φαινόταν ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του τό δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στή στιγμή νά ὄρκιστει.

– Έγώ, ή οίκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τό αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιά τήν Ἐλλάδα.

Τράβηξαν κάτω τό δρόμο τῆς Μπάχαλης μέ τίς μύριες ὄμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπό καρυδιές, ἐλιές, φοινικιές, κυπαρίσσια, κιτριές, λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καί λουλούδια είναι ἔνα ἐκκλησάκι, ὁ "Αγιος Γεώργιος τῶν Λατίνων. Δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τούς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οίκογένεια, πού τό 'χτισε. Ήταν τό ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτό εἶχε βαφτίσει ὄσα παιδιά είχεν ἀπο-

χαμπέρι: εἶδηση.

κτήσει στή Ζάκυνθο. Σ' αύτό τό έκκλησάκι τράβηξε ό Κολοκοτρώνης τόν Πάγκαλο, γιά νά δώσει μπροστά του τό μεγάλο όρκο.

'Ο παπάς ήταν δικός του. Ήταν ό Ήπειρώτης "Ανθίμος" Αργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στή Ζάκυνθο, κατατρεγμένος άπό τόν 'Αλή πασά. Αύτός όρκιζε όλους τούς φιλικούς και κρατοῦσε τακτικό άρχειο. 'Απάνω σ' ένα σκεβρωμένο, παλιό είκονισματάκι μέ τρεῖς σβησμένες μορφές, έβαλε τό πλατύ μεγάλο χέρι του ό έλευθερωτής τών ραγιάδων νά δώσει τόν όρκο. Είναι γονατιστός, σκυμμένος μπροστά στό μεγαλείο τής ίδεας. Τό μεσόφωτο τής έκκλησίτσας έξαϋλώνει τίς τρεῖς μορφές. Κορμιά δέν ύπαρχουν. Ψυχές λειτουργάνε. Μιά μιά ξαναγυρίζουν τίς φοβερές λέξεις τοῦ όρκου οί άντιλαλοι άπ' όλες τίς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι και μυστήριο. Καί τίς μεγαλώνουν, τίς πληθαίνουν. Σάν νά 'ναι μπροστά όλα τά μαῦρα κοπάδια τών ραγιάδων και νά όρκιζονται μαζί του. 'Ανήσυχοι φτερουγίζουν κάτω άπό τόν θόλο οί άντιλαλοι αύτοί σάν πουλιά, πού γυρεύουν άνοιχτο διάβα νά πετάξουν στήν 'Ελλάδα, νά κράξουν σέ συναγερμό τά σύγνεφα τής μεγάλης τρικυμίας. 'Υστερα οι φράσεις γιά τήν πατρίδα κόβονται άπό στεναγμούς καιί άναφιλητά. Και τώρα σιωπή βαθιά καιί κατανυχτική.

Τό μυστήριο έχει τελειώσει. 'Ο Κολοκοτρώνης γυρίζει άλλαγμένος στό σπίτι του. Πότε είναι άλαφρός, χαρούμενος, πετάει. Καί πότε πέφτει ξαφνα σέ συλλογή. Τόν βλέπουν γιά πρώτη φορά, ύστερα άπό μηνες, νά κοιτάζει, νά συγυρίζει τ' άρματά του. Κατεβαίνει στό κατώγι καιί έξετάζει μή λείπει τίποτ' άπό τή σέλα τήν όμορφη πού 'χει άπό τό σύνταγμα τοῦ Δούκα τής Ύόρκης. Δέν είναι ήσυχος πιά. Συνήθιζε νά πηγαίνει ν' άκούει τό Μαρτελάο καιί τόν Καλύβα, όταν έκαναν μάθημα. Τώρα τοῦ φαίνεται πώς δέ λένε τίποτε. 'Ονειρεύεται ντουφέκι, σπαθί, μάχες νίκες, θάνατο.

Μιά μέρα είναι στήν τάξη τοῦ Καλύβα. Τόν άκούει πού κάνει μάθημα. 'Απάνου στήν έδρα εἰν' ένα χοντρό βιβλίο – μιά πολύτιμη έκδοση. 'Άξαφνα τοῦ φωνάζει:

– Τί τά μαθαίνεις αύτοῦ τά παιδιά; Νά, έτούτο νά τά μάθεις! Καί χύνεται στό βιβλίο καιί θέλει νά σχίσει τά φύλλα του, γιά νά δειξει σέ δάσκαλο καιί μαθητές πώς φτιάνουν τά χαρτούτσα, τά φυσέκια τής μπαρούτης γιά τό ντουφέκι. Κι είδαν κι έπαθαν νά γλιτώσουν τό βιβλίο άπό τά χέρια του.

Έρωτήσεις

- Γιατί ό άντιπρόσωπος τής Φιλικής 'Εταιρείας διάλεξε νά μυήσει τόν Κολοκοτρώνη στά μυστικά της;

- Ποιά στοιχεία δείχνουν ότι ο Κολοκοτρώνης ζούσε μέ τόν πόθο τής λευτεριᾶς;
- Ποιές ήταν οι συνήθειες και ή συμπεριφορά του Κολοκοτρώνη πρίν άπο τόν δρόκο του και μετά από αύτόν;
- Ο Κολοκοτρώνης είχε όλες τίς προϋποθέσεις νά ζήσει μιά ήσυχη και εύτυχη σμένη ζωή. Τί ήταν έκεινο πού σκάζε τήν εύτυχία του;
- Νά χαρακτηρίσετε τόν Κολοκοτρώνη άπο τά λόγια, τίς πράξεις και τή συμπεριφορά του άπεναντι στήν οικογένειά του και στούς άλλους.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ: (1883-1966). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Άπο νωρίς άφοσιώθηκε στή δημοσιογραφία και ύπηρξε κατά καιρούς άρχισυντάκτης πολλών άθηναϊκών έφημερίδων. Άσχοληθηκε μέ όλα τά είδη τού λόγου και ίδιαίτερα μέ τό θέατρο ώς θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και σκηνοθέτης. Τό 1935 έγινε άκαδημαικός. "Έργα του: α) Θεατρικά: Τό μαύρο και τό ασπρο, Μιά νύχτα μιά ζωή, Ιούδας, Ο μπαμπάς έκπαιδεύεται κ.α. β) Ιστορικά-βιογραφικά: Ο Γέρος τοῦ Μοριᾶ, Ο Ναύαρχος Μιαούλης, Ματωμένα ράσα, Οι Φιλικοί κ.α. γ) πεζά: Σφυρίγματα, Κουβέντες μέ τόν Φορτούνιο. Έπισης έγραψε χρονογραφήματα, ταξιδιωτικά, διηγήματα. Έκτός άπο τό θέατρο διακρίθηκε ώς συγγραφέας μυθοπορηματικών βιογαφιῶν τῶν άνδρών τοῦ '21.

΄Οδυσσέας Ανδρούτσος

Πρός τούς Γαλαξειδιώτες

Τό Γαλαξείδι είναι κωμόπολη, στά δυτικά τοῦ κόλπου τής Ιτέας. Στήν τελευταία περίοδο τής τουρκοκρατίας γνώρισε οίκονομική άκμη· διέθετε πολλά έμπορικά καράβια, πού τότε ήταν έξοπλισμένα, γιά νά άντημετωπίζουν τούς πειρατές. Γι' αύτό και ή συμμετοχή του στόν άγώνα είχε ίδιαίτερη σημασία.

Ο Όδυσσέας Ανδρούτσος, μυημένος στή Φιλική Εταιρεία άπο τό 1818, είχε διοριστεί άπο τόν Άλη πασά τῶν Ιωαννίνων δερβέναγας τής άνατολικῆς Στερεάς Ελλάδας. Στίς παραμονές τής έπαναστάσεως βρισκόταν στά Ιωάννινα, πολιορκημένος μαζί μέ τόν Άλη άπο τά σουλτανικά στρατεύματα. Κατόρθωσε όμως νά δραπετεύσει, πέρασε στά Εππάνησα και άπο κει στή Στερεά. Στίς 22 Μαρτίου 1821 γράφει τήν έπιστολή πρός τούς Γαλαξειδιώτες και τούς καλεῖ νά πάρουν μέρος

στόν ἀγώνα πού ἄρχιζε ἐκεῖνες τίς μέρες. Οἱ Γαλαξειδιῶτες ἀνταποκρίθηκαν στό κάλεσμά του καὶ στὶς 26 Μαρτίου ἐπαναστάτησαν.

Ηγαπημένοι μου Γαλαξειδιῶτες. "Ητανε φαίνεται ἀπό τὸ Θεό γραμμένον' ἀδράξομε τά ἄρματα μία ἡμέρα καὶ νά χυθοῦμε καταπάνου στούς τυράννους μας, πού τόσα χρόνια ἀνελεήμονα μᾶς τυραγγεύουν. Τί τῇ θέλουμε, βρέ ἀδέρφια, αὐτή τήν πολυπικραμένη ζωή, νά ζοῦμε ἀπό κάτω στή σκλαβιά καὶ τό σπαθί τῶν Τούρκων νά ἀκονιέται στά κεφάλια μας; Δέν τηράτε πού τίποτα δέ μᾶς ἀπόμεινε; Οἱ ἐκκλησίες μας γενήκανε τζαμιά κι ἀχούρια τῶν Τουρκῶν· κανένας δέ μπορεῖ νά πεῖ, πώς τάχα ἔχει τίποτε ἐδικό του, γιατί τό ταχιά βρίσκεται φτωχός, σάν διακονιάρης στή στράτα. Οἱ φαμελιές μας καὶ τά παιδιά μας εἶναι στά χεριά καὶ στή διάθεση τῶν Τουρκῶν. Τίποτε, ἀδέλφια, δέ μᾶς ἔμεινε. Δέν εἶναι πρέποντας* νά σταυρώσομε τά χέρια καὶ νά τηρᾶμε τόν οὐρανό· 'Ο Θεός μᾶς ἔδωσε χέρια, γνώση καὶ νοῦ· ἃς ρωτήσομε τήν καρδιά μας κι ὅ,τι μᾶς ἀπαντυχαίνει, ἃς τό βάλουμε γλήγορα σέ πράξη κι ἃς εἰμεθα, ἀδέλφια, βέβαιοι, πώς ὁ Χριστός μας, ὁ πολυαγαπημένος, θά βάλει τό χέρι ἀπάνω της. "Ο, τι θά κάνουμε, πρέποντας εἶναι νά τό κάνουμε μίαν ὥραν ἀρχύτερα, γιατί ύστερα θά χτυπᾶμε τά κεφάλια μας. Τώρα ἡ Τουρκία εἶναι μπερδεμένη σέ πόλεμους καὶ δέν ἔχει ἀσκέρια νά στείλει καταπάνω μας. "Ἄς ώφεληθοῦμε ἀπό τήν περίσταση ὅπου ὁ Θεός ἀκούοντας τά δίκαια παράπονά μας μᾶς ἔστειλε δι' ἐλόγου μας· μιά ὥρα, πρέποντας εἶναι νά ξεσπάσει αὐτό τό μαράζι, ὅπου μᾶς τρώγει τήν καρδιά. Στ' ἄρματα, ἀδέρφια! ἢ νά ξεσκλαβωθοῦμε ἢ ὅλοι νά πεθάνομε· καὶ βέβαια, καλύτερο θάνατο δέν μπορεῖ νά προτιμήσει κάθε χριστιανός καὶ Ἐλληνας.

'Εγώ, καθώς τό γνωρίζετε καλότατα, ἀγαπητοί μου Γαλαξειδιῶτες, ἡμπορῶ νά ζήσω βασιλικά, μέ πλούτια, τιμές καὶ δόξες. Οἱ Τούρκοι ὅ,τι καὶ νά ζητήσω μοῦ τό δίνουνε παρακαλώντας, γιατί τό σπαθί τοῦ 'Οδυσσέα δέ χωρατεύει· ἔπειτα, κοντά καὶ στ' ἄλλα, ἐνθυμοῦνται τόν πατέρα μου, πού τούς ἐζεμάτισε. Μά σᾶς λέγω τήν πάσα ἀλήθεια, ἀδέλφια, δέ θέλω ἐγώ μονάχα νά καλοπερνάω καὶ τό γένος μου νά βογγάιει στή σκλαβιά· μοῦ καίεται ἡ καρδιά μου, σάν βλέπω καὶ συλλογοῦμαι πώς ἀκόμα οἱ Τούρκοι μᾶς τυραγγεύουν.

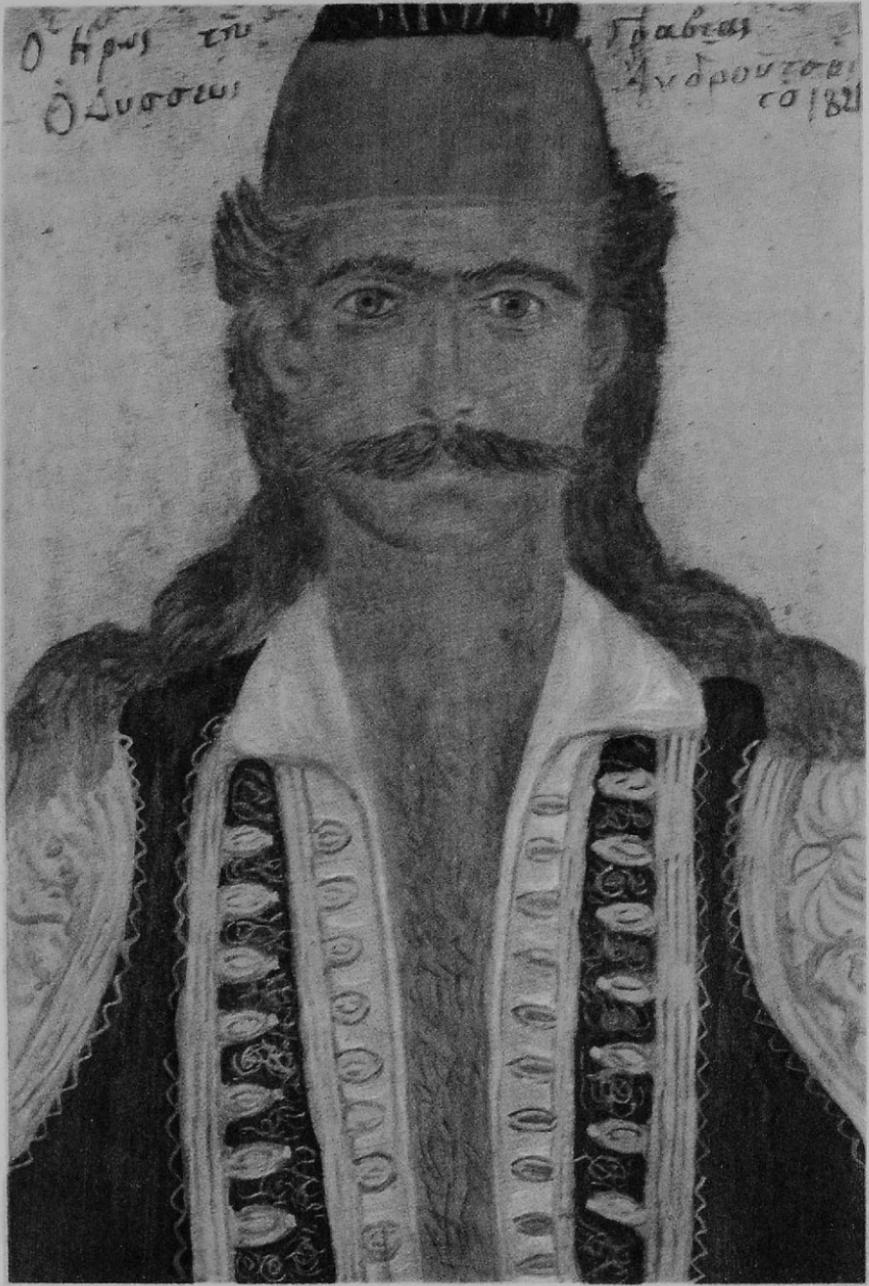
'Από τό Μοριά μοῦ στείλανε γράμματα πώς εἶναι τά πάντα ἔτοιμα· ἐγώ είμαι στό ποδάρι μέ τά παλικάρια μου, μά θέλω πρώτα νά είμαι βέβαιος, τό πώς θά μέ ἀκολουθήσετε κι ἐσεῖς. "Αν ἐσεῖς κάμετε ἀρχή

εἶναι πρέποντας: ἀρμόζει

Ο ήρως την
Ωλυμπίαν

Γράφεια
Ανδρουτσού
20/8/21

Θεόφιλος: Ὁδυσσέας Ἀνδροῦτσος

ἀπό τή μιά μεριά κι ἐγώ ἀπό τήν ἄλλη, θά σηκωθεῖ ὅλη ἡ Ρούμελη, γιατί ὁ κόσμος φοβᾶται· μά σάν δεῖ ἐλόγου σας, πού ἔχετε τά καράβια καὶ ξέρετε καλύτερα τά πράγματα, τό πώς* σηκώνετε τό μπαϊράκι, θέ νά ξεθαρρέψει καί θά τελειώσει καλύτερα τό πράγμα.

Χαιρετίσματα σέ ὅλους τούς φίλους πέρα πέρα.

Σᾶς χαιρετῶ καὶ σᾶς γλυκοφιλῶ
ό ἀγαπητός σας Ὁδυσσέας Ἀνδροῦτσος

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἐπιχειρήματα φέρνει ὁ Ἀνδροῦτσος, γιά νά πείσει τούς Γαλαξειδιώτες νά πάρουν μέρος στήν ἐπανάσταση;
2. Είναι πειστικά τά ἐπιχειρήματα πού προβάλλει καί γιατί;
3. Νά παρατηρήσετε πώς ἀρχίζει τήν ἐπιστολή του. Ὑπάρχει καμιά σκοπιμότητα σ' αὐτό;
4. Ἡ γλώσσα τοῦ κειμένου είναι ἀσυνήθιστη γιά μᾶς. Νά βρείτε ἐκφράσεις πού σήμερα δέ χρησιμοπούνται καί μέ ποιές ἔχουν ἀντικατασταθεῖ;

Ἀνδρέας Κάλβος

Στό στρατηγό Λαφαγιέτ.

Ο Γάλλος στρατηγός Λαφαγιέτ (1757-1834) πήρε ἐνεργό μέρος καὶ διακρίθηκε ἱδιαίτερα τόσο στήν ἀμερικανική (1775-83) ὥστο καὶ στή γαλλική ἐπανάσταση (1789). Σ' αὐτόν λοιπόν τό γενναῖο καὶ φιλελεύθερο πολεμιστή ἀπευθύνει ὁ Κάλβος τήν ἀκόλουθη ἐπιστολή πού ἀποτελεῖ τόν πρόλογο στήν ἔκδοση τῆς πρώτης ποιητικῆς του συλλογῆς, πού τυπώθηκε τό 1824 στή Γενεύη μέ τόν τίτλο Λύρα καί περιλάμβανε 10 ὠδές.

τό πώς σηκώνετε τό μπαϊράκι: τό ὅτι ἐγταναστατεῖτε

‘Η έπιστολή είναι γραμμένη στά γαλλικά καί τή δίνουμε έδω σέ μετάφραση.

Τή μέρα πού διακινδυνεύατε τή ζωή σας στήν Αμερική, δέν άγωνιζόσαστε μόνο γιά τήν άνεξαρτησία τής χώρας αύτής. Οι άρχες τής δικαιοσύνης καί τής ήθικής, στίς όποιες πρέπει νά στηρίζουν τήν εύδαιμονία τους οι λαοί, ήταν έπισης μπροστά στά μάτια σας.

Στρατηγέ, άγωνιζόμαστε γιά τήν ίδια ύπόθεση. Ή ήλικία σας σᾶς έμποδίζει νά δείξετε τό σπαθί σας στούς βαρβάρους, πού μᾶς καταπίεζαν τέσσερις αιώνες. Είθε όμως ή άνάμνηση τῶν πράξεών σας νά δημιουργήσει γενναία αίσθήματα στήν ψυχή έκεινου πού θά μποροῦσε νά βαδίσει στά ίχνη σας.

Πολύ φτωχοί γιά νά μπορέσουμε νά συντηρήσουμε τούς στρατιώτες μας καί τά πλοϊα μας, στερημένοι άπό κάθε όργανωση γιά νά στερεώσουμε τήν έλευθερία μας, χωρίς όπλα γιά νά στολίσουμε τά βράχια μας, πολεμώντας μ' ένα έχθρο πού πάντα νικέται καί πάντα ξαναγεννιέται, τριγυρισμένοι από παγίδες τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων πού έγιναν σύμμαχοι μέ τούς έχθρούς τοῦ Εὐαγγελίου, δεχόμενοι ύπουλες προσφορές προστασίας πού ό λαός μας δέ ζητάει, θά ύποκύψουμε; “Οχι, στρατηγέ! Ό Θεός καί ή άπελπισία μας, μᾶς κραταίωνουν. ‘Ενα έθνος πού όλόκληρο βλέπει τούς έχθρούς του μέ περιφρόνηση, τόν τάφο του μέ άδιαφορία, δέν μπορεῖ νά νικηθεῖ. Ή Έλλάδα, κι ἄν άκόμα σκεπαστεῖ μέ στάχτες καί κόκαλα, δέ θά μείνει χωρίς έκδικητή. Ή Ευρώπη άγανακτισμένη θά άπλωσει τό χέρι της στά έρειπία μας κι ό όρκος της θά κάνει νά χλωμιάσουν αύτοί πού συνομότησαν γιά τό χαμό μας.

‘Αφήνω μέ λύπη τή Γαλλία. Τό χρέος μέ καλεῖ στήν πατρίδα μου, γιά νά προσφέρω άκόμη μιά καρδιά στά όπλα τῶν Μουσουλμάνων. Καί θά ξαναπῶ στούς ξένους πού βρίσκονται άνάμεσά μας, πώς ήταν ένας άγώνας στήν Αμερική κι ένας Λαφαγιέτ γεμάτος εύλογίες από τό λαό πού μέ τόση άνιδιοτέλεια βοήθησε.

Έρωτήσεις

1. Γιατί άγωνιζονται οι Έλληνες καί τί είναι ό άγώνας αύτός;
2. Ποιές είναι οι δυσκολίες πού έχει ό έλληνικός άγώνας;
3. Άπο πού άντλούν τή δύναμή τους οι Έλληνες;
4. Πώς άντιλαμβάνεται τό χρέος του ό Κάλβος;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 90.

XIV. Ἡ παλιά ζωή

τοι τείχη τού σπινθήρα

Η Βαριά του Αγριελάρη γένεται μετά την απόβαση της γραμμής του 1925. Έτσι η έρημη θέση της ονομάζεται Ελασσόνα καθώς ονομάζεται η Καρδανία. Δημιουργείται η πόλη της για τη λειτουργία. Το σπίνθηραν την πόλη της Βαριάς, η οποία αποτελεί την πρώτη πόλη της Ελασσόνας.

Απόνου σπουδαίας η Βαριά την παλιά ξαναγυρίζω
και ξαναβλέπω την παλιά μας έποχή
(παλιό τραγούδι)

τον πόλεμον της Αίγαροι. Έτεντόντως οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν την αρχή της πόλεως πρέπει να αποτελεί την ελεύθερη μεταστολή της μεταξύ εαυτών.¹

Επίσημα για την ιδέα αποτελεί τη λαϊκή της φύση μεταξύ της αποτελεσματικής στρατηγικής της πόλεως και της αποτελεσματικής πολιτικής της κατάπολον.

Επίσημα για την ιδέα αποτελεί τη λαϊκή της φύση μεταξύ της αποτελεσματικής στρατηγικής της πόλεως και της αποτελεσματικής πολιτικής της κατάπολον.

Γιάννης Τσαρούχης: Σπίτια κοντά στήν όδό Πειραιώς.

[Οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας]

Ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν εἶναι μιά ποιητική σύνθεση, πού γράφτηκε τό 1945. "Ολο τὸ ἔργο ἀποτελεῖ ἔναν υμὸν στὴν Ἑλλάδα (αὐτῆ εἶναι ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν) καὶ στοὺς ἀγῶνες τῆς γιά τῇ λευτεριά. Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπό τήν ἕκτη ἐνότητα.

Απάνου στούς σουβάδες μένει ἀνέγγιχτος ὁ Ἰσκιος
ἀπ' τίς γενειάδες τῶν παππούδων μας
ὁ Ἰσκιος ἀπ' τίς χατζάρες καὶ τίς καραμπίνες τους
οἱ Ἰσκιοι ἀπ' τά χέρια τῶν παιδιῶν πού φτιάχναν μέ
το φῶς τοῦ λύχνου
πρόβατα, γαϊδουράκια καὶ γοργόνες προτοῦ πέσουνε
στό στρῶμα.

"Ετσι κι οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας γίνηκαν σάν φλωροκαπνισμένα* κο-
νοστάσια –

ἐδῶ ἡ Μαρία κι ὁ Ἰωσήφ κι ὁ Γιός τους κι ὁ "Ἄλλος, ὁ Πατέρας,
πού 'χει χοντρά μαλλιά σάν καραβόσκοινα καὶ πού κρατάει στά χέρια
του ἔνα τόπι

(ἔνα μεγάλο τόπι πού 'χει ἀπάνω του ζωγραφισμένη ὅλη τήν Πελοπόν-
νησο)

πιο πέρα ὁ Μεγαλέξαντρος, ἡ Θεια-Παρασκευούλα κι ὁ Κολοκοτρώνης
κι Ἐεσύ ἀχνοφέγγοντας, Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν, πίσω ἀπ' τά λιόδεντρα,
πίσω ἀπ' τά κυπαρίσσια,

σταυρός, σπαθί καὶ δόξα, ἀγνάντια σ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν μας, μέσα κι
ἔξω, τά λεφούσια*.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές εἰκόνες ὑπάρχουν στούς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ καὶ τί ἀντιπροσωπεύει ἡ καθεμιά τους;

φλωροκαπνισμένα: ἐπιχρυσωμένα.
τό λεφούσι: τό πλῆθος.

- Γιατί οι τοῖχοι παρομοιάζονται μέ «φλωροκαπνισμένα κονοστάσια»;
- Πῶς παρουσιάζεται από τὸν ποιητὴ ἡ κυρά τῶν Ἀμπελιῶν; Νά σχολιάσετε τὴν εἰκόνα.

ΠΙΑΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε τὸ 1909 στὴ Μονεμβασιά. Ἡ ποιητικὴ του προσφορά είναι μεγάλη σὲ ἔκταση καὶ ἀξια. Θεωρεῖται ἀπό τοὺς πιὸ σημαντικούς ποιητές μας. Ἡ φήμη του ξεπέρασε τὰ σύνορα τῆς πατρίδας μας καὶ τὰ ἔργα του μεταφράστηκαν σὲ πολλές ἔνες γλώσσες. Ἔργα του: *Τρακτέρ, Πυραμίδες, Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου, Τό ἐμβατήριο τοῦ ὥκεανοῦ, Δοκιμασία, Σονάτα τοῦ Σεληνόφωτος, Μαρτυρίες, Πέτρες, Ἐπαναλήψεις, Κιγκλίδωμα κ.ἄ.* Τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ἄρχισε νά ἐκδίδεται ἀπό τὸ 1961 σέ τόμους μέ τίτλο *Πουμάτα*. Ὁ Ρίτσος μετέφρασε ἐπίσης ἔνους ποιητές.

‘Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

‘Η ἀποσώστρα

‘Ο Παπαδιαμάντης ἔγραψε διηγήματα στήν καθαρεύουσα. Ἡ ‘Ἀποσώστρα κατεξάιρεστ είναι γραμμένη στή δημοτική καὶ είναι ἔνα τυπικό δεῆγμα ἡθογραφίας.

Οτι εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος. Κατεβαίναμε τό στενό καλδερίμι, τόν κατήφορο. Ζερβά μεριά, στό κάτω σκαλοπάτι τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γιάννου τ’ Ἀγιώτη (μιά φορά ἦταν τοῦ Γιάννου τ’ Ἀγιώτη, ὅταν ὁ μακαρίτης ἐζοῦσε κι ἐμεθοῦσε ἀκόμα τώρα δέν ξέρω πλιά τίνος είναι, γιατί πέρασαν τόσα χρόνια!) καθόταν ἡ Μορισώ τό Γαληνάκι, μέ τή ρόκα της, μέ τ’ ἀδράχτι της, μαζί μέ δυό ἄλλες, κι ἄλεθε ἡ γλώσσα της. Τή στιγμή πού περνοῦσα, ἀκουσα νά πέσει μιά παροιμία ἀπ’ τό στόμα της.

“Ολα τά συμβάντα τοῦ μικροῦ χωριοῦ, τά ὄσα γίνονταν, καὶ τά ὄσα δέν είχαν γίνει ἀκόμα, ἔτσι τά ἐσκόλιαζε. Δέν ἄφηνε καμιά κουβέντα, κανένα μαντάτο, κανένα «λακριντί», πού νά μήν τ’ ἀποσώσει*. Μ’ αὐ-

λακριντί: κουτσόμπολιό.

ἀποσώνω: συμπληρώνω, ἀποτελειώνω.

τά, καί μέ τή ρόκα της, περνοῦσε τήν ώρα της, κι ἔκανε νά περάσουν καί τῶν ἄλλων γυναικῶν οἱ ώρες. Ἀλλιώς, τί θά γινότανε σ' αὐτόν τόν παλιόκοσμο;

Παραπονεμένη, πολύπαθη γυναίκα! Ό σχωρεμένος ό ἄντρας της πέθανε, ό ἀδιαφόρετος*, καί τῆς ἄφησε τρία παιδιά. Ό γιός της ό μεγάλος, ἀπό τριάντα χρόνια τώρα, εἶχε πάρει μαῦρα πέλαγα. "Αμορος" εἶχε γίνει, καί δέν ἀκούστηκε πλιά. Ό ἄλλος, ό μικρός, ἀκουγόταν ἀκόμη κάποτε· ἡτον στήν Ἀμερικα χρόνια, τῆς ἔγραφε πώς θά 'ρθει καί δέν ἐρχότανε. Τήν κόρη της, τήν εἶχε καλοπαντρέψει, μά δέν εἶχε τύχη νά ζήσει· πέθανε στή γέννα καί τό παιδί ἔζησε ὥσπου ν' ἀποκτήσει τό δικαίωμα ό πατεριασμένος* του νά κληρονομήσει τά προικιά κι ὕστερα, στούς πέντε μῆνες, ξαναπαντρεύτηκε· αὐτός ἡτον ό μεγαλύτερος καημός τῆς θεια-Μορισίνας!

Γιά νά μάλακώσει ή ταλαιπωρη τόν πόνο της, ἔκαμε στήν ἀρχή νά πέσει στά θεια καί σέ ἀγαθοεργίες.

Κάμποσες φορές εἶχε κάμει κόλλυβα καί λειτουργιές γιά τούς πεθαμένους. "Υστερ' ἀπ'" ὀλίγο, τά ἔφερε ό διάλοος νά μαλώσει μέ τόν ἔνα, ἔπειτα μέ τόν ἄλλον παπά τῆς ἐκκλησίας· τότε κι αὐτή, γιά νά μήν τούς τά χαραμίζει καί κολάζει τήν ψυχή της, ἔπαψε τίς προσφορές καί τά μνημόσυνα.

Μόνο ἐπήγαινε ἀκόμα στήν ἐκκλησιά, κι ἐκολλοῦσε κεράκια στούς 'Αγίους. "Υστερα, ἐπειδή μέμφτηκε τόν ἐπίτροπο πώς ἔκλεψε τάχα ἀπ' τό παγκάρι, ἔπαψε ν' ἀγοράζει ἀπ' τήν ἐκκλησιά, κι ἔπαιρνε ἀπ' τόν μπακάλη. "Επειτα ό παπάς, όπού δέν τά 'χε ἀκόμα καλά μαζί της, τῆς εἶπε νά μή φέρνει νοθεμένα κεριά, μόνε νά ψωνίζει ἀπ' τό παγκάρι. Τότε κι αὐτή ἔπαψε νά κολλᾶ κεριά.

'Οστόσο ἐπήγαινε ἀκόμα στήν ἐκκλησία. "Υστερα, ἐπειδή ἔβλεπε καμπόσες γυναικες, όπού αύτή τίς εἶχε γιά κλεφτρίνες, νά ἐρχονται κοντά στό στασίδι πού ἀκουμποῦσε καί νά κάνουν μακρινούς σταυρούς καί στρωτές μετάνοιες, σκανδαλίσθηκε, καί δέν ἐπατοῦσε πλιά στήν ἐκκλησία, γιά κάμποσον καιρό.

Τόσο κακότυχη πού ἔμεινε, γιά νά ἔχει μιά παρηγοριά στή μονοτονία τῆς ζωῆς της, ἀπεφάσισε νά πάρει ἔνα ψυχοπαίδι. Ήύρε, ἀλήθεια, ἔνα δρφανό, πού ἡτον κι ἀπό μακρινή γενιά της. Τό πήρε, τό ἀνάθρεψε, τό μεγάλωσε. Κείνο βγῆκε πολύ θεληματάρικο, ἀπαιτοῦσε πάντοτε

ἀδιαφόρετος: ἀδιάφορος, ἄχρηστος.

ἀμορος: ἀόρατος, ἄφαντος.

πατεριασμένος: σκληρός πατέρας.

«τό δικό του νά γένει». Αύτή ήτον πολύ άψιθυμη*, και δέν έκαναν καλό χωριό οι δυό τους. Τέλος, τό παιδί μπαρκάρησε, «πήρε τά μάτια του κι ἔφυγε», και τό δεύτερο χρόνο ἐπίγιη μ' ἔνα καΐκι πού ἀρμένιζε. Και πάλι ή θειά Μορισίνα ἀπέμεινεν ἔρμη καὶ μοναχή.

Καὶ τώρα ἐγήραζε, κι ἐδιψοῦσε γιὰ συντροφιά, μέσα στούς τέσσερες τοίχους τοῦ σπιτιοῦ της. Αὔτήν τη φορά, τήν ὄρμήνεψαν νά μήν πάρει πατριωτάκι, μάξιμο, γιά νά μή λάβει θάρρος μαζί της. 'Ἐπηρ' ἔνα κορίτσι από ξένα μέρη, ἀπ' τή στεριά τήν ἀντικρινή, φτωχό, ἔρμο καὶ σκοτεινό. Τό ἀνάστησε, τό πόνεσε, τό μεγάλωσε. Αύτό, σάν εγινε δεκαπέντε χρόνων, ἀγάπησ' ἔνα νέον κι ἔκαμε ἀρραβώνα μαζί του. «Ἡ θάμη μέ πάρεις ἡ θάχαθώ».

'Η φυχομᾶνα λύσσαξε, σκύλιασε, ἀπ' τό κακό της. Τής ήρθεν εύθυνς νά τήν πετάξει δέω, ἀφοῦ τήν γδύσει καὶ νά τήν ἀφήσει μέ τό πουκάμισο. 'Εδῶ «τά ηύρε σκούρα». Οἱ δικολάβοι*, ὅπού δέ λείπουν ἀπό κανένα μικρό χωριό, ὑπερασπίστηκαν τήν νέα, καὶ τήν ἐσυμβούλεψαν νά μήν κουνηθεῖ ἀπό τό σπίτι. 'Η θειά τό Γαληνάκι ἐπήγε σ' ἔνα ξάδερφό της, πού ήτον κάπως μεγάλος καὶ τρανός, ἀνώτερος ύπαλληλος τοῦ γκουυβέρνου*, κι αὐτός τήν ὄρμήνεψε νά βάλει μαστόρους νά ξεσκεπάσουν τό σπίτι, γιά νά τήν ἀφήσει νά πεθάνει ἀπ' τό κρύο, κι ἀπό τό ἄλλο μέρος, νά τοῦ κάμει τό σπίτι ἀπάνω του οἰκονομικά, καθώς τό ξανάλεγε ύστερα ή θειά Μορισίνα. 'Αληθινά, χωρίς νά τό καλοσυλλογιστεῖ, μέ βία, ἐπήγε καὶ τοῦ ἔκαμε τό ἔγγραφο τό «οἰκονομικό» κι ἔβαλε δύο μαστροχαλαστήδες μισομεθυσμένους, ἔνα κοντόγιορτο*, κι ἀρχισαν νά κατεβάζουν τά κεραμίδια...

Τότε, ἔξαφνα, τήν ἐπήρε τό παράπονο, κόπηκε ἡ καρδιά της κι ἄρχισε νά χύνει τόσα δάκρυα ἀπ' τά μάτια της, ώς νά είχε μέσα της ὄλακερη στέρνα βουλωμένη, πού δέν είχε δουλευτεῖ ποτέ καὶ τώρα μόνο ἄρχισε νά ξεχελίζει. Λοιπόν, τό μετανόησε, ἔτρεξε στόν ἐξάδερφό της καὶ τόν ἐπαρακάλεσε νά τής χαλάσει τό ἔγγραφο τό «οἰκονομικό». 'Ο ξάδερφος ὅμως δέν φαίνεται νά είχε πολλά ύγρα* μέσα του· ἀρνήθηκε, σκληρύνθηκε κι είπε πώς τό σπίτι ήτον δικό του...

'Αφοῦ εἶδε κι ἀποεῖδε ἡ γριά Μορσίνα ὅτι καμιά δουλειά, κανένα ἔργο, ὅτι κι ἄν είχε καταπιαστεῖ δέν τής ἐβγῆκε σέ καλό τέλος, στά

ἀψίθυμος: εὐερέθιστος, δύσθυμος.

δικολάβος: πρακτικός δικηγόρος τῶν κατώτερων δικαστηρίων (εἰρηνοδικείων, πταισματοδικείων).

γκουυβέρνο: διοίκηση, κυβέρνηση.

κοντόγιορτο: μικρή γορτύ.

δέν είχε πολλά ύγρα: Δέν είχε αἰσθήματα (μεταφ.).

ύστερνά της βάλθηκε κι αὐτή ν' ἀποσώνει τίς κουβέντες, τά μαντάτα και τίς δουλειές τῶν ἀλλωνῶν. Κι ἐπέρνας τόν καιρό της νά κρένει και νά ξεστομίζει σκόλια* γιά κάθε τι. 'Η μεγαλύτερη δουλειά της ήτον νά λέει τραγουδάκια, νά βγάζει παραγκώματα* γιά τόν καθένα.

"Αμα ἔβγαινε τό πουρνό ἀπ' τήν ἑκκλησία, ἀπό τή στερνή φορά πού εἶχε ξαναρχίσει νά πηγαίνει, τό ἔστρων' ἐκεὶ στά σκαλοπατάκια, ὅχι μακριά ἀπ' τό σπίτι της, κι ἔπιανε λακριντί μέ τίς γειτόνισσες. Τίς καθημερινές ἔκανε καί τή ρόκα της, ἐδούλευε κι ή γλώσσα της, σάν νά ἔκαναν ζευγάρι τά δύο. Τίς Κυριακές, πού ἔβλεπε καί πλιότερον κόσμο (γιατί τό στερνό κατηφορικό καλδερίμι ήτον πρώτο σοκάκι κατά τό γιαλό, δίπλα στήν πιάτσα) ἄλεθε τό διπλό ή γλώσσα της.

"Αν ἔβλεπε κανένα μαραγκό τοῦ ταρσανᾶ* στολισμένο μέ γαλάζια γυαλιστερή βράκα, μέ τό φέσι κατακόκκινο καί μακριά φούντα, ἔλεγε: 'Κόρδα καί φούντα, καί τ' ἄσπρα*, ποῦν' τα;».

"Αν ἐπερνοῦσε καμιά νιόνυψη μέ όλόχρυσα κεντήματα καί ποδογύρια, πού ή κορμοστασιά της δέν τής ἐφαίνονταν τόσο νόστιμη: 'Τί τέμπλα*', τί ἀνέμη, θά πῶ; κουρμαντέλα*, νά μήν ἀβασκαθεῖ τό κορμί της!...».

"Αν ήτον κοντή καί χωρίς μέση: 'Τί κουβάρι εἰν' τοῦτο, μαθές; πῶς δέν τήν ἔξεδίπλωσε ή μάνα της!...».

"Αν ήτον καμιά ψηλή κι ἄγαρμη: 'Δέ σᾶς φαίνεται σάν μανάλι μέ τή λαμπάδα σπασμένη... πού τό πάει ό μπάρμπ' 'Αναγνώστης μπροστά ἀπ' τόν παπά, πού θά πεῖ τό «Σοφία, ὄρθοι!»;

"Αν ἔβλεπε κανένα κορίτσι πολύ μαυρειδερό: 'Τήν ἐπάτησε στήν μπογιά τοῦ 'Αραμ'ς (παραγκώμι ἐνός βαφιᾶ τοῦ τόπου).

"Αν ἐπερνοῦσε κανένα ψηλό ύποκείμενο: 'Νύχτωσε καί δέν πρόφτασε νά χτίσει ἄλλο μισό. Χρειάζεται σκαλωσιά νά βάλει ό 'Αριφός (παρατσούκλι τοῦ πρωτομάστορη, πού σκάρωνε τά καράβια).

Καμπόσων ἀνθρώπων τή ζωή καί τά πάθια τά 'παιρνε «κουτουριάρικα» καί τά 'χε σχεδόν μονοπάλιο ή γριά Μορισίνα.

...Μιά χρονιά, εἶναι τώρα πολύς καιρός, ό καινούργιος δῆμαρχος πού εἶχε γίνει στό χωριό, θέλοντας νά νεωτερίσει, ξόδεψε όλιγες χιλιάδες

σκόλιο (ἀρχ. σκόλιον): ἐδῶ: σατιρικό τραγουδάκι, πείραγμα.

παραγκώμι: παρατσούκλι.

ταρσανάς: ναυπηγεῖο.

ἄσπρα: χρήματα.

τέμπλα: βέργα, χοντρό ἵσιο έύλο.

ἀνέμη: ὄργανο στό όποιο περιτυλίγεται τό νῆμα γιά νά κουβαριαστεῖ.

κουρμαντέλα: στειλιάρι μτφ. ἄχαρη γυναίκα.

τοῦ Δήμου τοῦ φτωχοῦ, γιά νά κάμει λέει «ἀρτεσιανά φρέατα»*.

“Υστερ’ ἀπό ὀλίγους μῆνες τά φευτοπήγαδα χάλασαν κι ἔγιναν ἄχρηστα. Ή θειά Μορισίνα πήγ’ ἑνα βράδυ νά γεμίσει τό κανατάκι της σ’ ἐν’ ἀπ’ αὐτά καὶ δένη ημέρε νερό στάλα.

— Παλαβώσανε καὶ τά φτιάσανε, παλαβώσανε καὶ τά χαλάσανε, εἶπε.

Θαρρῶ, πώς αὐτό ἦτον τό ἀπόφθεγμά της τό τελευταῖο. “Υστερ’ ἀπ’ ὀλίγο σχωρέθηκε.

Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ὄφειλονται οἱ φιλονικίες καὶ τά καμώματα τῆς γριᾶς Μορισῶς;
2. Μέ ποιά διάθεση βλέπει ὁ συγγραφέας τίς συνήθειες τῆς ἡρωΐδας του;
3. Ἡ ἀπάντηση στίς δυό παρακάτω ἐρωτήσεις θά δώσει τά χαρακτηριστικά τοῦ ἥθογραφικοῦ δηγήματος; α) Ἡ γριά Μορισώ είναι μοναδική περίπτωση ἢ ἔνας ἀνθρώπινος τύπος πού μποροῦμε νά συναντήσουμε καὶ ἀλλοῦ; β) Ὁ συγγραφέας ἀναλύει τό χαρακτήρα της ἢ περιγράφει μόνο τίς συνήθειές της;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 121.

Παῦλος Νιρβάνας

‘Η παλιά ’Αθήνα

Γιά τό χρονογράφημα ἔχουν δοθεῖ πολλοί ὄριαμοί, πού ὅμως διαφέρουν μεταξύ τους. Θά προσπαθήσουμε, συνοψίζοντάς τους, γά δώσουμε τά κυριότερα χαρακτηριστικά του:

ἀρτεσιανό φρέαρ: πηγάδι ὅπου τό νερό ἀνατινάσσεται μόνο του ὥς τήν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἢ καὶ ψηλότερα.

- 1) Τό χρονογράφημα είναι λογοτεχνικό είδος σε πεζό λόγο.
- 2) 'Αντλεῖ τά θέματά του κυρίως από τήν κοινωνική καί πολιτική ἐπικαιρότητα, γι' αύτό καί δημοσιεύεται σε ἑφημερίδες καί περιοδικά.
- 3) Είναι γραμμένο σε ύφος ἑλαφρό, πολλές φορές είρωνικό, μέ κάποια διάθεση στοχασμοῦ.
- 4) Σκοπός του είναι νά τέρψει τόν ἀναγνώστη καί συγχρόνως νά τόν διδάξει, νά τόν νουθετήσει.

Τό χρονογράφημα καλλιεργήθηκε πολύ στήν 'Ελλάδα. Σάν είδος λόγου, ἀνήκει, δπως πολλοί ύποστηρίζουν, καί στή δημοσιογραφία καί στή λογοτεχνία. 'Από τούς παλιότερους χρονογράφους, πού ἦταν καί λογοτέχνες, ἀναφέρουμε τούς πιό σημαντικούς: 'Ι. Κονδυλάκη, Π. Νιρβάνα, Σπ. Μελά.

Στό παρακάτω χρονογράφημα ο Π. Νιρβάνας ἀσχολεῖται μ' ἔνα ἐπίκαιρο θέμα, τή γιορτή τῆς ἀποκριᾶς πού ἔγινε στήν 'Αθήνα τό 1931. 'Ο κ. "Ασοφος είναι τό πρόσωπο πού συνήθως χρησιμοποιεῖ, γιά νά ἐκφράζει τίς σκέψεις του καί νά σχολιάζει τήν ἐπικαιρότητα.

Τί ἀστεῖοι, τί θλιβερά ἀστεῖοι, πού ἥσαν ὅλοι αύτοί οί ἄνθρωποι..., εἶπε, ἀκολουθώντας τή σειρά μιᾶς ἄφωνης ὄμιλίας μέ τόν ἐαυτό του, ο κ. "Ασοφος.

'Ηταν ἡ μέρα τῆς Ἀποκριᾶς στήν Παλιά 'Αθήνα κι ο κ. "Ασοφος γύριζε ἀπ' τόν ταχτικό, βραδινό του περίπατο.

– Ποιοί ἄνθρωποι, διδάσκαλε;

– Άλλα οί ἄνθρωποι, παιδί μου, πού είχαν τή μακάβρια* ἔμπνευση νά πάνε νά γλεντήσουν σ' ἔνα νεκροταφεῖο, μέ τήν ἀξίωση ν' ἀναστήσουν τούς νεκρούς καί νά στήσουν χορό μαζί τους. Πιό βέβηλο* γλέντι ἀπ' αύτό δέν είδα στή ζωή μου.

Δέν ἦταν δύσκολο νά καταλάβει κανείς γιά ποιό γλέντι μιλοῦσε ο κ. "Ασοφος.

– Καί ὅμως, διδάσκαλε, ή παλιά 'Αθήνα ξανάζησε σήμερα, γιά λίγες ὥρες, τήν περασμένη ζωή της, στήν Πλάκα* καί στοῦ Ψυρρῆ*. Μπορεῖτε νά τό ἀρνηθεῖτε αύτό; Τήν ξανάζησε μέ τήν ἀποκριά της, μέ τή γραφική της ταβέρνα, μέ τά τραγούδια της, μέ τήν γκαμήλα της, μέ τά ρόπαλά της καί μέ τόν ποιητή της τοῦ κάρου ἀκόμα. Σωστή νεκρανάσταση!

'Ο κ. "Ασοφος σάλεψε λυπητερά τό ἄσπρο του κεφάλι.

μακάβριος: φρικιαστικός.

βέβηλος: ἀσεβής, ἀνόσιος.

Πλάκα, Ψυρρῆ: παλιές συνοικίες τῆς 'Αθήνας.

– Νομίζεις λοιπόν, καλό μου παιδί, πώς άρκει νά στήσεις ἔνα νεκρό ὅρθιο ἀπάνω στόν τάφο του, γιά νά τόν ἀναστήσεις; 'Ο Χριστός, ὅταν θέλησε ν' ἀναστήσει τό φίλο του τό Λάζαρο, τοῦ εἶπε: «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!» Καί ὁ Λάζαρος βγῆκε μόνος του ἀπ' τόν τάφο καί περπάτησε. Δέν τόν ἔβγαλε κανείς. 'Αλλ' ὁ Χριστός, γιά ν' ἀναστήσει τό Λάζαρο, τοῦ ξανάδωκε τήν ψυχή του. Γιατί τίποτε στόν κόσμο αὐτό, μιά φορά πού πεθάνει, δέν μπορεῖ ν' ἀναστηθεῖ, ἀν δέν ξαναβρεῖ τή χαμένη ψυχή του. Καί ἡ παλιά Ἀθήνα δέν ξαναβρήκε τήν ψυχή της, γιατί κανένας δέν ἔχει τή δύναμη νά τής τήν ξανάδωσει. Πρός τί νά ταράζουμε λοιπόν τόν ὑπνο τῶν νεκρῶν, ὅταν δέν μποροῦμε νά τούς ἀναστήσουμε;

"Ἔμεινε λίγες στιγμές συλλογισμένος καί ξαναεῖπε:

– Ἐπειτα κοιμοῦνται τόσο ὥραία κάποτε οἱ νεκροί, πού εἶναι κρίμα νά τούς ξυπνήσει κανείς. Κι ἡ φτωχιά, ἡ παλιά Ἀθήνα κοιμότανε κι αὐτή τόσο γλυκά πρίν φτάσουν οἱ βέβηλοι! Κοιμότανε μέ τ' ὄνειρο τής περασμένης ζωῆς της, στά στενά ἡσυχα δρομαλάκια της, πού δέ θά ζηλέψουν ποτέ τό θόρυβο καί τή λάμψη τῆς μεγάλης, ἄψυχης λεωφόρου· στούς μισογκρεμισμένους τοίχους της, πού τούς χρυσώνει ἡ πατίνα* τοῦ χρόνου· στίς βαθιές χορταριασμένες αὐλές της, πού φυτρώνει ἀπάτητο τό χορτάρι· στά σκεβρωμένα παραθυρόφυλλα τῶν ταπεινῶν της σπιτιῶν, πού εἶδαν τή γλάστρα μέ τό βασιλικό τής κόρης καί τό κανάτι μέ τό δροσερό νερό· καί ἀκόμα στήν παλιά, φτωχική ταβέρνα, πού μέσα στούς ἵσκιους της κάποιος γεροξωμάχος, σκυφτός ἀπάνω στό πιό ἀπόμερο τραπέζι, σάν νά ξεχάστηκε ἐκεῖ ἀπό κάποια παρέα τοῦ σαραντατέσσερα*, ἀναθυμᾶται ἀκόμα τά παλιά, σάν νά εἶναι τώρα. Ποιός ἔδωκε λοιπόν τό δικαίωμα στά βέβηλα πλήθη νά 'ρθουν νά ταράξουν τόν ὑπνο τής πεθαμένης;

– Ἄν ἦρθαν ὅμως, διδάσκαλε, γιά νά τήν ἀναστήσουν;

'Ο κ. Ἀσοφος σάλεψε πάλι λυπητερά τό ἄσπρο του κεφάλι.

– Νά τήν ἀναστήσουν μέ τί; Μέ μιά ξένη ψυχή; "Ἐνας νεκρός ἀναστίνεται μονάχα μέ τή δική του ψυχή. Καί μονάχα ὁ ποιητής ἔχει τή δύναμη νά ξαναδίνει στούς νεκρούς τήν ψυχή τους. Αὐτός μονάχα μπορεῖ νά ἐπαναλάβει τό θαῦμα τοῦ Ἰησοῦ. Μονάχα αὐτός μπορεῖ νά πεῖ στό Λάζαρο: «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!» καί ὁ Λάζαρος νά βγει ἀπ' τόν τάφο του καί νά περπατήσει. "Οταν ὁ ποιητής λέει:

δεῦρο ἔξω: ἔβγα ἔξω· ἡ φράση ἀπό τό Εὐαγγέλιο.

πατίνα: μαῦρο χρώμα πού παίρνουν τά ἀντικείμενα μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου.

τοῦ σαραντατέσσερα: τοῦ 1844. Ἐννοεῖ τούς ἀγῶνες γιά τό Σύνταγμα.

‘Υπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
μικρός δρομίσκος, σκιερός καὶ πλήρης μυστηρίου
χλοάζει τό κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν...’*

ἀνασταίνει τήν παλιά Ἀθήνα, ἀκόμα καὶ μέ τήν καθαρεύουσα. Δέν τήν
ἀνασταίνει ὅμως ὁ βέβηλος, πού κουβαλεῖ τό καρναβάλι τῶν λεωφό-
ρων στό μικρό, σκιερό δρομάκι τοῦ ποιητῆ, καὶ τό αὐθάδικο κέφι τῶν
κοκτέιλς* τοῦ κοσμικοῦ μπάρ στήν ντροπαλή ταβερνούλα τῶν ταπει-
νῶν ἀνθρώπων, πού ἔχει μοναχή της δόξα τό σώσμα* καὶ τό γιοματάρι*
της. Τῆς ταράζει μονάχα τόν ώραιό της ύπνο, μέ τά βάρβαρα ψυχο-
σάββατά του.

‘Ο κ. “Ασοφος σέ λίγο ξαναβρήκε τήν εϋθυμη διάθεσή του, ὅπως τήν
ξαναβρίσκει πάντα.

—“Ἄς εἶναι... εἴπε. ‘Η παλιά Ἀθήνα είδε ἔνα ἄσχημο ὄνειρο. Δέν πει-
ράζει. Θά ξαναβρεῖ τή μακάρια γαλήνη τοῦ θείου της ύπνου. Σᾶς παρα-
καλῶ μονάχα, νά μέ εἰδοποιήσετε πότε θά σαρωθεῖ τό τελευταῖο κομ-
φετή’ καὶ τό τελευταῖο σερπαντέν* ἀπό τά χώματά της, πότε θά ξεμα-
σκαρευτοῦν οἱ ταπεινές της ταβερνούλες, πότε ἡ καινούρια Ἀθήνα θά
παύσει τέλος πάντων νά ἐνοχλεῖ τήν παλιά.

—Ἐνδιαφέρεσθε νά τό μάθετε, διδάσκαλε;

—Πῶς νά μήν ἐνδιαφέρομαι, παιδί μου; Εἶμαι ὁ τελευταῖος πολίτης
τής παλιᾶς Ἀθήνας. Καί μ’ ἐξόρισαν οἱ βέβηλοι. Νοσταλγῶ, ἀπλούστα-
τα, νά ξαναγυρίσω στό σπίτι μου.

Ἐρωτήσεις

- Ποιά είναι ἡ ἀντίληψη πού κατακρίνει ἐδῶ ὁ Νιρβάνας;
- Ο συγγραφέας στό χρονογράφημά του χρησιμοποιεῖ τό διάλογο. Κερδίζει
εῖτο τό χρονογράφημα καὶ γιατί;
- Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές ἐκφράσεις πού χρησιμοποιεῖ ὁ συγγρα-
φέας καὶ νά βρεῖτε τίς πραγματικές του σκέψεις.
- Μελετήστε τόν ὄρισμό τοῦ χρονογραφήματος, πού υπάρχει στήν εἰσαγωγή.

*Υπάρχει ... εἰς οἰκίαν: οἱ τρεῖς πρώτοι στίχοι τοῦ Ἀχ. Παράσχου «Εἰς δρομί-
σκον τῶν Ἀθηνῶν».

κοκτέιλ (άγγ. λέξη): κράμα ἀπό διάφορα γλυκά ποτά.

σώσμα: ἡ τελευταία ποσότητα κρασιοῦ πού παίρνουμε ἀπό τό βαρέλι.

γιοματάρι: τό κρασί πού παίρνουμε ἀπό βαρέλι πού μολις ἀνοίξαμε.

κομφετί: μικρά πολύχρωμα κομμάτια ἀπό λεπτό χαρτί.

σερπαντέν: χάρτινες ταινίες χρωματιστές (σερπαντίνες).

Τό χρονογράφημα πού διαβάσατε άνταποκρίνεται σ' αύτό τόν όρισμό καί ώς ποιό σημεῖο;

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ (1866-1937). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Αποστολίδη. Γεννήθηκε στή Μαριανούπολη τῆς Ρωσίας. Στήν Ελλάδα ἤρθε σέ πλειστά ήλικια πέντε χρονῶν. Σπούδασε Ἰατρική στήν Αθήνα καί ὑπηρέτησε ώς γιατρός στό πολεμικό ναυτικό ώς τό 1922. Τό 1928 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός. Ασχολήθηκε μέ δλα τά εἰδή τοῦ λόγου: διήγημα, μυθιστόρημα, θέατρο, χρονογράφημα, κριτική καί ποίηση. Μέ επιτυχία ὅμως καλλιέργησε τό μικρό πεζογράφημα καί ίδιως τό χρονογράφημα. Τόν διακρίνει ἀγάπη γιά τόν ἀνθρωπο καί ἀπαισιοδοξία. Ἐργα του: Ἐξέδωσε πολλά βιβλία μέ χρονογραφήματα, τά δηγήματα: Τό συναξάρι τοῦ παπα-Παρθένη κι ἄλλες νησιώτικες ἴστοριες, Ἡ βοσκοπούλα μέ τά μαργαριτάρια καί ἄλλες μικρές ἴστοριες κ.ἄ.

Παῦλος Παλαιολόγος

Πρωινό Κυριακῆς στήν Κέρκυρα

Μέ τό χρονογράφημά του ὁ Π. Παλαιολόγος δίνει εἰκόνες ἀπό τή Κέρκυρα τοῦ 1951. Μέ τή λεπτή του εἰρωνεία, μέ τόν κοφτό καί μικροπερίοδο λόγο του, προσπαθεῖ ἐπίσης νά συλλάβει, στηριγμένος περισσότερο στ' ἀπομεινάρια, ἄψυχα κι ἔμψυχα, τοῦ παλιού καιροῦ, τήν ἀπόδοσφαιρα τῆς παλιᾶς της ζωῆς καί νά ἐκφράσει τίς οκέψεις του.

Από τό παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου ζῶ τό κυριακάτικο πρωινό τῆς Κέρκυρας. Δέ διαλέξατε μόνος τήν ώρα τῆς ἀφυπνίσεως. Θά σᾶς ἀφύπνιζαν τά πνευστά τῆς φιλαρμονικῆς πού ἐτοιμάζονται γιά τή βραδινή τους συναυλία. Θά σᾶς θύμιζαν ἀκόμα τό πρωινό καθηκον σας ἀπέναντι τῶν οὐρανῶν οἱ καμπάνες τοῦ Ἅγιου*. Τούς πρόλαβαν ὅμως ὅλους οἱ σάλπιγγες τοῦ στρατοῦ. Πήγαν νά τόν ἐγκαταστήσουν στό βενετσιάνικο φρούριο, φάτσα* στά σπίτια καί τά ξενοδοχεῖα τῆς Σπιανάδας, γιά νά ξυπνοῦν ἀπό τίς ἔξι τό πρωί μέ ἐγερτήρια καί γυμνάσια τούς παραθεριστές καί τούς κατοίκους. Γυμνάσια στήν Πλατεία Συντάγ-

τοῦ Ἅγιου: ἐνν. τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος.
φάτσα: ἀπέναντι ἀκριβώς (ἐπίρρημα.)

ματος*... Και διανύουμε єτος Τουρισμοῦ καί Ἀποδήμου!

"Αν εἰχαμε, τουλάχιστο, κατακλιθεὶ στήν ὥρα μας... Θεέ μου, πόσο
ξενυχτᾶ ή Κέρκυρα!"

Στό χορό τοῦ «Φοίνικα» σᾶς βρῆκαν οἱ πρῶτες πρωινές ὥρες τῆς
Κυριακῆς.

— Από τώρα γιά ύπνο; ἀπορεῖ ή ύποχρεωτική συντροφιά τῶν Κερκυ-
ραίων.

Καὶ σᾶς ὁδηγοῦν κάτω ἀπό τ' ἀσήμια τοῦ φεγγαριοῦ στά κρηπιδώμα-
τα* τῆς Γαρίτσας*, ὅπου αὐτόματα καὶ ἀπροσδόκητα οἱ σύντροφοι τῆς
βραδιᾶς, γυμνοί ἀπό ὄργανα ὡς τῇ στιγμῇ ἐκείνη, βρίσκονται μέ κιθά-
ρες ἀκουμπισμένες στό στήθος. Χωρίζονται μονομιᾶς σέ πρίμα σεκόν-
τα* καὶ σᾶς τραγουδοῦν σότο βότσε* τήν ἄρια* τοῦ Ἐρνάνη.

Ἐν ἥχοις σάλπιγγος, ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις*, ἀφήνετε τό κρεβάτι
τοῦ ξενοδοχείου σας. Κουρασμένο ἀπό τήν πολυκαιρία κι αύτό. Τό πιό
παλιό ξενοδοχεῖο τῆς Κέρκυρας ὁ «Ἄγιος Γεώργιος». Καὶ τό πιό σίκ*
στόν καιρό του. Τότε πού ἐκτεινόταν σέ τριπλάσιο χῶρο ἀπό τό σημε-
ρινό καὶ δεχόταν ἐστεμμένους* καὶ εὐγενεῖς. Τά σμόκιν* καὶ οἱ ἔξωμες*
στίς αἴθουσές του. Κρύσταλλα καὶ ἀσημικά στά τραπέζια του. Τώρα,
ἀπό τά παλιά κλέη* δέν ἀπόμεινε παρά ὁ βενετσιάνικος καθρέφτης τοῦ
τοίχου, ἔνα πιάνο γιά ν' ἀναδίδει τούς ἥχους τῶν περασμένων καὶ τό
πατίνι* ἐκεῖνο τῆς ἀρχοντιᾶς, διάχυτης σ' ὅλη τήν Κέρκυρα. Κάτω ἀπό
τά παράθυρα ἀπλώνεται ή Σπιανάδα μέ τά τόξα – τά «βόλτα» της.

Σᾶς εἶναι εύκολο σήμερα, ἀνθρωποι πληβεῖοι*, νά περνάτε κάτω ἀπό

Πλατεία Συντάγματος: είρωνικά.

κρηπίδωμα: πέτρινος τοίχος στήν παραλία.

Γαρίτσα: ἀκρινή συνοικία καὶ παραλιακή λεωφόρος τῆς Κέρκυρας.

σέ πρίμα σεκόντα: σέ πρῶτες δεύτερες φωνές.

σότο βότσε (Ιταλ. λέξεις): μέ χαμηλή φωνή.

ἄρια: αὐτοτέλες μουσικό κομμάτι μελοδράματος, πού τραγουδάει ἔνας μονάχα
τραγουδιστής.

ἄρια τοῦ Ἐρνάνη: ἄρια πού τραγουδᾶ ὁ Ἐρνάνης, κεντρικό πρόσωπο τοῦ
μελοδράματος τοῦ Βέρντι «Ἐρνάνη».

ἐν ἥχοις σάλπιγγος, ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις: Ψαλμός 150,4.

τό πιό σίκ: τό πιό κομψό, τό πιό καθώς πρέπει.

ἐστεμμένοι: βασιλιάδες.

σμόκιν (άγγλ. λ.): ἐπίσημη ἀντρική ἐνδυμασία.

ἔξωμες, δηλ. τουαλέτες: φορέματα πού ἀφήνουν ἔξω τούς ὥμους.

κλέη: δόξες (ἐνικός τό κλέος).

πατίνι: ἐδῶ τό χρῶμα πού παίρνουν τά παλιά κτίρια (πατίνα).

πληβεῖος: αὐτός πού ἀνήκει σέ κατώτερη κοινωνική τάξη. Ἐδῶ: ἀνθρωποι
πληβεῖοι: ἀνθρωποι κοινοί.

τά βόλτα μέ τά χέρια στίς τσέπες, μέ τά κοντομάνικα καί μέ τήν ξεγνοιασιά τῆς ἐποχῆς. 'Υπήρξαν ὅμως χρόνια, ὅχι πολύ μακρινά, πού θά περνούσατε ἀπό μεγάλη ἀπόσταση καί θ' ἀτενίζατε μέ εὐλάβεια καί δέος τό ἀρχοντολόι, μέ τίς ζακέτες, τίς μακριές φούστες καί τά ήμιψηλα. Ἡταν ἡ ἐποχή πού ἡ κοντέσσα διέσχιζε τά βόλτα κρατώντας μέ τό ἔνα χέρι τήν ούρά τῆς φούστας της καί ἀκουμπώντας στή χρυσή λαβή τοῦ μπαστουνιοῦ της μέ τό ἄλλο. Κάθε οἰκογένεια εὐγενοῦς εἶχε τό τραπεζάκι της κάτω ἀπό ὄρισμένο τόξο, ὅπως εἶχε τή λότζα* της στό θέατρο. Χειροφιλήματα καί ύποκλίσεις. Σέ τρεῖς χρόνους ἀνασηκώνονταν τά μιραμπό* γιά τό χαιρετισμό. Ἀπό τά γιότ, πού ἤταν ἀραγμένα στήν Κοντραφόσσα*, μπροστά στό Παλάτι, ἔβγαιναν οἱ λόρδοι, γιά νά πάρουν μέρος στήν κοσμική ζωή τῆς πόλεως. Μέ τίς βεντάγιες τους οι κοντέσσες. -'Η πρεμιέρα τῆς ιταλικῆς ὥπερας, πού εἶχε συγκεντρώσει τήν προτεραία* τούς εὐγενεῖς στό θέατρό τους, ἐθέρμαινε τή συζήτηση. Ἐκτός ἂν ύπηρχε θέμα περισσότερο ἐνδιαφέρον, ὅπως τό συνταρακτικό γεγονός, ὅτι γνωστός βαρονέτος, ὁ Σπυρέτος, ναυαγισμένος οἰκονομικά, δέχτηκε – ἀκουσον! ἀκουσον! – νά διοριστεῖ σέ Τράπεζα. Πόβερο βαρονέτο! Τίποτα πιά δέν μπορεῖ νά ξεπλύνει τήν ντροπή σου. Πᾶν ἔργον ὄνειδος*. Ἀκόμα καί ἡ ἐπιστήμη. Σπούδαζαν στό ἐξωτερικό τά παιδιά τῶν ἀρχόντων. Τόσο σπάνια ὅμως ἀσκοῦσαν ἐπάγγελμα...

Τούς καιρούς ἐκείνους ἀναπολοῦν ἄραγε τά τρία φαντάσματα πού βλέπω νά κινοῦνται σάν σκιές ἀπό τό παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου; Πρέπει νά τελείωσε ἡ λειτουργία στό ναό τοῦ Ἅγιου, γιά νά ῥθουν οἱ τρεῖς ἀποστεωμένες δέστοινες νά πάρουν τήν τοιτσιμπίρα* τους στά βόλτα τῆς πλατείας. Πῶς τό καταδέχτηκαν! Ἀνυμέναιες* φαίνονται καί οἱ τρεῖς. Κατάλοιπα τοῦ περασμένου αιώνα. Τό 1900 θά ύπηρξε ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τους. Πολύ ἡλικιωμένες, πολύ ψηλές, πολύ στεγνές, πολύ ἀξιοσέβαστες. Βυθισμένες στά μαύρα. Βαρύ πένθος γιά τούς νε-

---

λότζα: θεωρείο θεάτρου.

μιραμπό: είδος καπέλου.

Κοντραφόσσα: Ἡ τάφρος τοῦ φρουρίου τῆς Κέρκυρας.

Προτεραία, δηλ. ἡμέρα: προηγούμενη μέρα.

πόβερο βαρονέτο: (ιταλ. λ.) φτωχέ βαρονέτο.

Πᾶν ἔργον ὄνειδος: καθε δουλειά είναι ντροπή, (ειρωνικά) ἐδῶ παραποιεῖ τό γνωμικό τοῦ Ἅσιοδου: Ἡ δουλειά δέν είναι ντροπή, ντροπή είναι τό νά μή δουλεύεις.

τοιτσιμπίρα: ἀναψυκτικό.

ἀνυμέναιος: ἀνύπαντρος.

κρούς καιρούς. Τό μαῦρο ώς τό πηγούνι, τό μαῦρο ώς τόν ἀστράγαλο, τό μαῦρο ώς τόν καρπό τών χεριῶν. Μεγάλα μαῦρα καπέλα στεγάζουν τήν ἀρχοντιά τους. Μακρόμισχα ὄμπρελίνα*, γιά ν' ἀκουμποῦν μέ νωχέλεια* τίς γαντωμένες παλάμες τους. Σιωπηλές παρακολουθοῦν τά πλήθη τῶν κυριακάτικων πληθείων πού περνοῦν ἀδιάφοροι ἀπό μπροστά τους. Μιά συντροφιά δημοσίων ὑπαλλήλων πῆγε καί κάθισε ἀνευλαβέστατα στό διπλανό τους τραπεζάκι, γιά νά ρουψᾶ μέ πάταγο ἐξοργιστικό τόν καφέ της καί νά συζητεῖ θορυβωδῶς γιά τήν ἀπεργία τους. Πάνω στήν ὥρα καί ὁ εὔγενης. Μέ τή λευκή σφήνα*, μέ σκούρα ροῦχα, μέ τό βραδύ βῆμα τοῦ ἄρχοντα. Τό παρελθόν ἐν κινήσει. Ἰλαρύνονται οἱ μορφές τῶν τριῶν κυριῶν στή θέα του. Ἐπιτέλους, μιά ἀδελφή ψυχή! Συγκρατημένη ὅμως ή ἀριστοκρατία δέν ἐπιτρέπει ξεσπάσματα στούς ἐνθουσιασμούς της. Σέ ἀπόσταση σταματά καί ὑποκλίνεται ὁ πρεσβύτης. Δέ θά πλησιάσει, παρά ὅταν οἱ ἀρχαῖες κόρες, ή μιά μετά τήν ἄλλη, τοῦ τείνουν τά χέρια. Βιρτουόζος* τοῦ χειροφιλήματος, σκύβει σέ ἀσπασμό. Μιά μικρή παράσταση. Παίζουν τούς παλιούς καιρούς. Καί νά μή βρίσκεται πρόχειρος κανείς ὀπερατέρ*, γιά νά τούς διασώσει...

Ἐρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ἐνότητες κι ἀφοῦ τίς μελετήσετε ν' ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα. α) Σέ ποιές ἐνότητες δίνει εἰκόνες τῆς σύγχρονης Κέρκυρας καί πῶς τήν παρουσιάζει. β) Σέ ποιές δίνει εἰκόνες τῆς παλιᾶς Κέρκυρας.
2. "Εχει τό κείμενο τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ χρονογραφήματος; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας (κοίταξε καί τήν εἰσαγωγή στό κείμενο τοῦ Π. Νιρβάνα: Ἡ παλιά Ἀθήνα).
3. Σέ ποιές περιπτώσεις ὁ συγγραφέας καταφεύγει στήν εἰρωνεία; Νά σημειώσετε τά σχετικά χωρία.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Γεννήθηκε τό 1895 στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί ἤταν κατά καιρούς συντάκτης πολλῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἐκτός ἀπό τό χρονογράφημα, στό ὅποιο κυρίως διακρίθηκε, ἔγραψε θεατρικά ἔργα καί ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

μακρόμισχα ὄμπρελίνα: ὄμπρέλες μέ μακρουλές λαβές.

νωχέλεια: ὀκνηρία, νωθρότητα.

σφήνα: ἐννοεῖ πιθανόν τό μούσι.

ἴλαρύνομαι: γίνομαι χαρωπός.

βιρτουόζος: δεξιοτέχνης.

όπερατέρ: φωτογράφος.

Τό παραστράτημα τοῦ Προέδρου

Οἱ ἄγγελοι ἔχουν μονάχα ἀρετές καὶ οἱ διάβολοι ἐλαττώματα καὶ κακίες. Οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι πλασμένοι οὕτε μόνο μέ προτερήματα οὕτε μόνο μέ ἐλαττώματα. Ὁ δικαστής Ζαμπουνίδης π.χ., ἐνῶ εἶναι ἀξιος καὶ τίμιος «λειτουργός τῆς Θέμιδος», ἔχει κι αὐτός σάν ἄνθρωπος τό ἐλαττωμά του, γύρω ἀπό τό ὅποιο ὁ συγγραφέας πλέκει τό παρακάπτω χιουμοριστικό διήγημα.

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τή δίαιτά* του. Εἶχε κι ο δικαστής Ζαμπουνίδης τή δική του δίαιτα. Ἡταν ύβριστής. "Εβριζε τούς μάρτυρες... εβριζε τόν κατηγορούμενο, κι ὅταν τό ἀκροατήριο είχε τίς γνωστές ἑκεῖνες κινήσεις κοπαδιοῦ ἀπό γίδια πού ἀλληλοσπρώχνονται κι ἔκανε τό κιγκλίδωμα νά τρίζει, ὁ προεδρεύων δικαστής εβριζε καί τό ἀκροατήριο.

— Βρέ ζῶα! Γιά στάνη τό πήρατε δῶ; Θά διατάξω νά κενωθεῖ ἡ αἴθουσα. Κλητήρ! Τέτοιο τετράποδο πού εἰσαι, αὐτά θά γίνονται!

Ποτέ δέν τιμωρήθηκε γιά τή γλώσσα του. Ἡταν δικαστής ἀπ' τούς λίγους στήν ἐντιμότητα καί στήν ἀξία. Εἶχε λοιπόν καί τό κράτος τή λογική του. Πίστευε πώς ἀν κόψει τό φυσικό ἐλάττωμα σ' ἔναν καλό δικαστή, θά τοῦ χαλάσει καί τά προτερήματα. Οἱ ἄνθρωποι δέν ἀκρωτηριάζονται. Κι ἐδῶ τουλάχιστον ἡ θεωρία ἡταν σωστή, ἐπειδή πραγματικά, χωρίς τό ύβρεολόγιο του, ὁ δικαστής μας οὕτε τή συνείδησή του μποροῦσε νά κρατήσει ἄψογη, οὕτε τήν κρίση του κοφτερή καθώς ἡταν.

"Οταν οἱ πολιτευόμενοι μιᾶς ἐπαρχίας παραπονέθηκαν κάποτε στόν προϊστάμενο τῆς Δικαιοσύνης καί ζήτησαν νά ἐπιβάλει στό δικαστή νά εἶναι εὐγενῆς, τουλάχιστον ὅταν προεδρεύει, ἑκεῖνος τούς ἀπάντησε:

— Θέλετε νά τοῦ χαλάσετε τή δίαιτα, γιά νά βγάζει στραβές ἀποφάσεις;

"Οσο γιά τόν ἵδιο τό δικαστή, αὐτός θά 'βρισκε λογικότερο νά τοῦ κάμουν ἐγχείρηση, γιά νά τοῦ διορθώσουν τό ρόζο τῆς μύτης του λόγου χάριν ἡ ἄλλο φυσικό ἐλάττωμα, παρά ἑκεῖνο ὅπου ἀναγνώριζε τή βούληση τῆς φύσεως ἀκόμα καί τή σοφία της! 'Επιστευε πώς ἐπίτηδες

δίαιτα: ἐδῶ τρόπος ζωῆς.

ή φύση τόν ἔκανε ύβριστή, γιά νά τόν ἀνακουφίζει καί νά τόν κρατεῖ ίσορροπημένον. «Ἐκεῖνος πού ἀνακατώνεται μέ αὐθρώπους – λέγε – καί δέν τούς βρίζει, εἶναι βόιδι τῆς ύπομονῆς πού μασᾶ τό χόρτο του (ἡταν ὁ λίβελος* του γιά τόν Ἐπίκτητο καί τή στωική φιλοσοφία*). »Ἐρχονται στιγμές πού κι ἐγώ δέν τούς λέω οὕτε τά μισά ἀπ' ὅσα πρέπει νά πῶ! μάλιστα! εἴμαι κι ἐγώ...» – ἔβρισε καί τόν ἑαυτό του, ὥχι βέβαια γιά μιά φορά. «Οσο συλλογιζόταν πόσο ριζωμένο τοῦ ἡταν τό ἀγιάτρευτο ἐλάττωμά του, πίστευε πώς κάθε ἄλλη θεωρία τοῦ κόσμου ἀπ' αὐτή πού εἶχε, θά ἡταν ἀνόητη καί μιά φορά πού πήγαινε περίπατο μέ φίλο του συνάδελφο κι ἀκουσε ἀπ' αὐτόν τή φιλική συμβουλή νά μετριάσει λίγο τό ύβρεολόγιο, ἐπειδή τελευταῖα ἔγινε ζήτημα στόν Ἀρειο Πάγο, ό δικαστής σήκωσε τό μπαστούνι του καί τοῦ 'δειξε ἔνα γάιδαρο πού ἔβοσκε:

- Τόν βλέπεις;
- Τόν βλέπω.

Εἶναι τό χρησιμότερο τετράποδο ἀπ' ὅσα ξέρω, ἐπειδή, μαζί μέ τά βαριά πράματα, τοῦ φορτώνουμε τίς ἀνθρώπινες ἀναισχυντίες καί τίς βαστᾶ μέ ύπονομή, ὅπως κάθε ἄλλο φόρτωμα. Μόλις τόν ὄνομάσεις, περιγράφεις ἔνα σωρό ἀνθρώπινες ιδιότητες πού αὐτός θά ἡταν ντροπιασμένος, ἃν τίς εἶχε – μολαταῦτα, τίς παίρνει ἀπάνω του. Τό ὄνομά του εἶναι μιά λύση. Καί μοῦ λές νά τήν ἀφήσω! Μά τότε τί θά πῶ, ἅμα ἔρθουν μπροστά μου οι...

Καί ξαναβλέποντας μέσα στό νοῦ του τά ἡθικά ύποκείμενα πού περνοῦν ἀπ' τό δικαστήριο καί τά ὅσα φτιάνουν οἱ ἀνθρωποι γιά νά κυνηγήσουν τούς ὄμοιούς των, ἔνιωσε πάλι ν' ἀνεβαίνει μέσα του τό ύβρεολόγιο του, δῶρο σκοτεινό καί θαυμάσιο τῆς φύσεως, πού ἀπ' αὐτό, ἀλίμονο! ἐλάχιστο ἐρχόταν στήν ἐπιφάνεια, ἐπειδή τό ἄλλο γύριζε πάλι στά βάθη τῆς συνείδησής του καί τό 'χανε. Δέν ἔβρισκε τίς λέξεις πού ἥθελε... καί τίς κυνηγοῦσε ἀγανακτισμένος... κι ἃν δέν τόν βοηθοῦσε ό γάιδαρος, ἔμενε συχνά μουγκός. Τά παράπονα γιά τήν κατάσταση αὐτή ἔφταναν βροχή στό κέντρο. Ἐβραζαν οἱ διαδόσεις. «Ἐλεγαν κάθε τόσο πώς καλεῖται σέ ἀπολογία καί πώς τόν στέλνουν σέ μιά τρομερή ἐπαρχία μ' ἔνα μοναδικό καφενεῖο γεμάτο καπνούς, πού δσοι παίζουν κοντσίνα ἐκεῖ μέσα, κατεβάζουν τό τραπουλόχαρτο χτυ-

---

λίβελος: βιβλίο ḥ ἄρθρο ḥ λόγος μέ πολεμικό, ύβριστικό ḥ συκοφαντικό χαρακτήρα ἐναντίον κάποιου.

Στωική Φιλοσοφία: ḥ φιλόσοφική θεωρία πού διδάσκει τήν ύπομονή, τήν ἀπάθεια καί τήν ψυχική ἀταραξία. Ὁ Ἐπίκτητος ἡταν στωικός φιλόσοφος.

πώντας τά δάχτυλά τους στό τραπέζι σάν ρόπαλο. Αύτα ἔλεγαν. Μά τό
ἀποτέλεσμα ἦταν νά προσθέτει ὁ δικαστής στούς χαρακτηρισμούς του
τό σκαντζόχερο, τούς βαθράκους, τήν γκαμήλα, τό χοῖρο κι ἄλλες
προσωπικότητες τῆς ζωολογίας.

Ἐπιτέλους, ἥρθε μιά μέρα πού ὁ δικαστής παρουσιάστηκε στήν
προεδρική ἔδρα τοῦ πλημμελειοδικείου* εύγενης. Ἡταν ἐντελῶς
μεταμορφωμένος, ὅλος ἀβρότητα κινέζικη, καί μιλούσε μέ θαυμα-
στούς ἐλιγμούς σέ ψευδομάρτυρες, σέ στρεψόδικους*, ἀπ' τό φόβο
μήπως ἀγγίξει τήν εύαισθησία τους. Θαῦμα! Τό ἀκροατήριο δέν πί-
στευε στ' αὐτιά του... Κανένας δέν ἔνιωθε πᾶς ὁ πρόεδρος ἔβγαλε
καινούριο πετσί. Καμιά ἐπίπληξη; Κανένα πρόστιμο; Τόν ἀπειλησαν
ἴσως μέ τό Καρπενήσι; "Οχι.

Χωρίς νά τό κάμει κανένας ἐπίτηδες, ἔτσι, μέ τόν ἀνεξήγητο τρόπο
πού γίνονται οἱ διαδόσεις, ἀκούστηκε πώς ἥρθε στήν πρωτεύουσα
ἔνας διάσημος Ἀγγλος γιά νά μελετήσει τά ἑλληνικά δικαστήρια, καί
πώς είναι, λέει, τώρα δά, παρών στή συνεδρίαση, ἀνακατεμένος μέσα
στό ἀκροατήριο, ἰγκόγνιτο*, γιά νά πιάσει τό σφυγμό τοῦ λαοῦ καί τοῦ
κράτους. Αύτό ἔφερε τόν πρόεδρο στή σκληρή αὐτοθυσία νά δικάσει
χωρίς νά βρίσει. Ἅς μή φανεὶ παράδοξο! Είχε γίνει τό '97*. Ἡ Ἑλλάς
ἔμενε μετανοημένη καί κακομοιριασμένη. Πίστεψε λοιπόν πώς ἡ σωτη-
ρία της ἦταν ν' ἀποχήτησε τήν υπόληψη τών ἔνων. Αύτή ἡ ίδεα τῆς
ἔγινε παραλήρημα. Ὁ τελευταῖος ξένος παραγγελιοδόχος πού περ-
νοῦσε ἀπ' ἐδῶ, γιά νά διαδώσει κουβαρίστρες ἡ καταπότια, μᾶς φαινό-
ταν κριτής τοῦ ἑλληνισμοῦ, καί γενικά ἦταν ἡ τρομάρα μήπως κάνομε
κακή φριγούρα μπροστά του. Ὁ πανικός πήρε στό ποτάμι του καί τό
φυσικό ἐλάττωμα τοῦ προέδρου! Ἡ διάδοση, πώς ἥρθε Ἀγγλος μελε-
τητής τών δικαστηρίων, βρήκε τόν πρόεδρο ἀπάνω στήν ἔδρα χωρίς νά
προφτάσει νά τήν ἔξακριβώσει – καί ὡ τοῦ θαύματος! – κοιτάζοντας
στό ἀκροατήριο, είδε στό βάθος νά καθεται ἔνας μεγαλόσχημος κι
ἐπιβλητικός ἄνθρωπος μέ ἄψογες χιονάτες φαβορίτες, γαλανά μάτια κι

Πλημμελειοδικείο: Δικαστήριο (μονομελές η τριμελές) πού δικάζει τά πλημμε-
λήματα (κλοπές, ἀπάτες κτλ.).

στρεψόδικος: αύτός πού διαστρέφει τό δίκαιο παρουσιάζοντας γιά δίκιο τό
ἄδικο.

ἰγκόγνιτο καί ἴνκογκνιτο: Ἰταλ. λέξη καί διεθνής όρος πού σημαίνει κρυφά,
μυστικά.

Τό '97: ὁ ἄτυχος ἑλληνοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1897.

έναν άπιθανο λαιμοδέτη, πού έμοιαζε πολύ τοῦ Σαλισβουρῆ*. Κοίταξε τό δικαστήριο σάν νά τό δικάζει. Αύτός είναι! Άμεσως ό πρόεδρος ξεντύθηκε – μέ τι μαρτύριο! – τόν έαυτό του, καί μ' ένα έλαφρό φτερούγισμα στούς κήπους τής κοινωνικής συμπεριφορᾶς τρύγησε τίς πιο σπάνιες μαργαρίτες για νά τίς προσφέρει σέ ζωοκλέφτες, ψευδομάρτυρες, κουτσαβάκηδες* κι ἄλλα τέτοια ύποκειμενα.

– Θά ηθελα πολύ νά μάθω, μάρτυς, έάν ύμεις ήκούσατε ὅντως τόν παθόντα νά ξεστομίζει τήν ἀνάρμοστον ἐκείνην φράσιν διά τόν κατηγορούμενον πρίν αὐτός ἐπιτεθεῖ... Κλητήρ! Θά παρακαλέσω νά γίνει στό ἀκροατήριον ὅλιγη ἡσυχία. "Ἄς παύσουν, παρακαλῶ, οἱ ψιθυρισμοί. Ἔντείνατε, σᾶς παρακαλῶ, τήν προσοχή σας, κύριε μάρτυς. Ἔπιτρέψατε μοι, κύριε συνήγορε, – θά διευκρινίσω πρό παντός αὐτό τό σημεῖον. Ἐλέγατε λοιπόν, μάρτυς..."

Τήν πρωτάκουστη αὐτή μουσική τή συνόδευαν κάπου κάπου οί ἀβρέες νότες τοῦ κουδουνιοῦ, πού ό πρόεδρος δέν τό τράνταζε σήμερα ὅπως πάντοτε, ἀλλά, κουνώντας το ἐλαφρά μέ τά δυό σχεδόν δάχτυλα, τό είχε κάμει, ἀπό βραχνή ὁργισμένη καμπάνα, κουδουνάκι για ποιμενικό εἰδύλλιο. Ὁ πρόεδρος μαρτύρησε καταπίνοντας τόν έαυτό του! "Ἔτσι ἔβγαλε πέρα τρεῖς ύποθέσεις. "Οταν ὅμως, ἀνοίγοντας τόν τέταρτο φάκελο, κάλεσε τούς μάρτυρες καί διάβασε τό πρώτο ὄνομα: «'Αναστάσιος Περλορέτος!», ἔξαφνα ό "Ἄγγλος μέ τίς ἄσπρες φαβορίτες προχώρησε μ' ὅλη τή μεγαλοπρέπεια τοῦ ἔθνους του καί ἦρθε μπροστά στό δικαστήριο λέγοντας:

– Παρών!

– Περλορέτος 'Αναστάσιος! Ξαναφώναξε ό πρόεδρος ψάχνοντας μέ τό μάτι στό ἀκροατήριο.

– Παρών, κύριε πρόεδρε, ξανάπε ό "Άγγλος.

– Τί! Είσαι σύ; Ό 'Αναστάσιος Περλορέτος;

– Μάλιστα.

– Πώς; Τί δουλειά κάνεις;

– Υαλοπάλης.

– Από ποῦ;

– Από τούς Παξούς.

Στήν ἀποκάλυψη τής ἀπάτης, πού γι' αὐτή δέν ἔφταιγε βέβαια ό ἀνύποπτος 'Επτανήσιος, ἐπειδή δέ διατηροῦσε ἐπίτηδες τίς θαυμάσιες

Σαλισβουρής: πρόκειται γιά τό διάσημο "Άγγλο πολιτικό Σώλσμπερυ (1830 - 1903).

κουτσαβάκηδες: ψευτοπαλικαράδες τής ἐποχῆς, πού δημιουργοῦσαν συνεχάς καυγάδες.

φαβορίτες του, γιά νά παιξει κάποτε τόν "Αγγλο, μά ̄σφταιγεν ό νικημένος κι ̄σπολος λαός πού δημιουργούσε διαρκώς φαντάσματα ξένων, τινάχτηκε ό πρόεδρος καί χούφτωσε μηχανικά τό κουδούνι:

– Βρέ! φώναξεν άγριεμένος.

Μανία τόν επίασε τότε νά βρίσει όλους τούς Εύρωπαίους, τή δύναμή τους καί τόν πολιτισμό τους. Θύελλα άπό βρισιές άνεβηκε στή γλώσσα του. Μά δέν τίς είπε. Δέν τίς ̄ββρισκε! Ανάθεμά τεσ! Έρχονται σάν κοπάδι, σπρώχνονται γιά νά μπούν καί χάνονται μόλις θελήσεις νά τίς πεῖς! Πρόφερε κάτι άρχικά σύμφωνα, «Π...», «Μ...», «Σ...», – μά εύτυχώς τό άγαθό τετράποδο άπ' τά λιβάδια, σάν νά 'νιωσε τή σκάση του τοῦ 'στειλε άμεσως τ' ονομά του καί τόν άνακούφισε.

– Μιά ώρα, φώναξε στό σαστισμένο μάρτυρα, μ' ̄χεις ̄δῶ καί κάνω τό μαρκήσιο..., γαϊδούρι!

Μόλις είπε τήν τελευταία λέξη ξαναβρήκε τό χαμένο έαυτό του κι ̄ξακολούθησε νά δικάζει. Ήταν ή πρώτη κι ή τελειωτική φορά πού ̄ πρόεδρος παραστράτησε.

Έρωτήσεις

1. Τό διήγημα ̄χει γιά κέντρο ̄ναν τύπο. Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά του;
2. Πώς άντιδρούν οι ̄λλοι στό έλάττωμα τοῦ προέδρου καί πώς άντιδρα ό ̄διος;
3. Ποιό ήταν τό παραστράτημα τοῦ προέδρου; Πρόκειται στ' άλληθεια γιά παραστράτημα; Τί τόν ̄κανε νά παραστράτησει; Πώς συμπεριφέρεται κατά τό «παραστράτημά» του;
4. Γιατί αύτή ή φροντίδα γιά τή γνώμη τών ξένων; Τί δείχνει αύτό;
4. Τό διήγημα ̄χει χιουμοριστικό χαρακτήρα. Νά βρείτε τά κωμικά του στοιχεῖα.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 52.

Κωστής Παλαμᾶς

"Οσο περνᾶν τά χρόνια μου

'Ο Παλαμᾶς ̄γραψε τό ποίημα τό 1909, όταν ήταν πενήντα χρονών. Θυμάται μέ τή νοσταλγία τού ώριμου άνθρωπου χαρούμενες σπιγμές από τήν παιδική ήλικιά.

Ο σο περνάν τά χρόνια μου
κι ὅσσο περνώ μέ κείνα
τόσο γλυκά τριγύρω μου
μοσκοβιθολᾶν τά κρίνα
τῶν πρωτινῶν ἀπρίληδων...
Τά παιδιακίσια χρόνια
μοῦ κελαηδοῦν, ἀηδόνια
σέ νύχτες καί σ' ἐρμιές.

Καλῶς τα τά χριστόψωμα
καλῶς τόν Ἀι-Βασίλη!
Παιδάκια μέ τά κάλαντα
στά λυγερόχα* χειλή·
σάν μυστικό* ξημέρωμα
τοῦ λιβανιοῦ οἱ ἀχνάδες.
Ἀνάφαν οἱ λαμπάδες
κι ἀστράφαν οἱ ἐκκλησιές.

Καλῶς τα τά σπιτιάτικα
μεθυστικά γιορτάσια!
Στά μάτια τοῦ μισόκοπου*
μαγιάτικα κεράσια
ροδίζουν καί σταλάζουνε
δροσιά καί γλύκα· ώ! πόσο!
Πεινῶ καί πάω ν' ἀπλώσω
τά χέρια πρός αύτά.

Ἐρωτήσεις

- Ποιό γεγονός κάνει τίς ἀναμνήσεις νά φαίνονται πιό ὅμορφες;
Ποιές φράσεις χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής γιά νά δηλώσει τήν παιδική ἡλικία;
Γιατί; Τί αἰσθήματα ἔκφραζουν;
- Ποιές εἰκόνες τῆς παιδικής ἡλικίας θυμάται; Γιατί;
- Νά βρείτε τό μέτρο καί τήν ὁμοιοκαταληξία τοῦ ποιήματος.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

λυγερόχος: αὐτός πού βγάζει λεπτούς, ἀπαλούς ἥχους.
μυστικός: γεμάτος μυστήριο.
μισόκοπος: μεσόκοπος, ὀνθρωπος μέσης ἡλικίας.

[‘Ο Δόν Κιχώτης καί οἱ ἀνεμόμυλοι]

‘Ο Δόν Κιχώτης εἶναι ἵσπανικό μυθιστόρημα πού πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1605. Ό ήρωάς του Δόν Κιχώτης ντέ λά Μάντσα ἔγινε τό σύμβολο τοῦ φανταστόληκτου ἀνθρώπου μέ τά εὐγενικά αἰσθήματα, πού κυριεύεται ἀπό τό πάθος τῆς περιπέτειας. Ἡταν πενήντα χρονῶν, ὅταν ἀποφάσισε νά ἐγκαταλείψει τήν ἡσυχή ζωή του καί νά γίνει πλανόδιος ἱππότης, ἐπειδή θαμπώθηκε ἀπό τή δόξα τους, ὅπως τή γνώρισε στά πολλά ἱπποτικά μυθιστορήματα πού διάβαζε. Παρασυρμένος ἀπό τά διαβάσματά του βάζει ὡς σκοπό του νά διορθώσει ὅλες τίς ἀδικίες, πού θά συναντοῦσε στό δρόμο του. Βλέπει παντοῦ φανταστικούς ἀντιπάλους. Στίς περιπέτειές του τόν συνοδεύει ὁ πιστός ἱπποκόμος του Σάντσο Πάνσα. Δέσποινα τῶν στοχασμῶν του ἔκανε μιὰ ὄμορφη χωριστοπούλα, πού τή μετονόμασε Δουλασινέα. Διαβάζουμε ἀπόσπασμα ἀπό τό 8ο κεφάλαιο.

Απάνω σ' αὐτά τά λόγια, ἀντίκρισαν τριάντα ἀνεμόμυλους πού βρίσκονται σέ κείνον τόν κάμπο· καί μόλις τούς είδε ὁ Δόν Κιχώτης είπε στόν ἵπποκόμο του:

—Η τύχη μᾶς πηγαίνει τά πράματά μας καλύτερα ἀπ' ὅ, τι θά μπορούσαμε νά ἐπιθυμήσουμε. Γιατί κοίτα, φίλε Σάντσο Πάνσα, ἐκεῖ κάτω μᾶς παρουσιάζονται τριάντα, ἥ καί πάρα πάνω, θεόρατοι γίγαντες, πού μαζί τους λογαριάζω ν' ἀνοίξω πόλεμο καί νά τούς πάρω ὀλωνῶν τή ζωή· καί μέ τά λάφυρα πού θά κάνουμε, θ' ἀρχίσουμε νά πλουτίζουμε: γιατί τούτος ὁ πόλεμος είναι δίκαιος, κι είναι μεγάλη ὑπηρεσία στό Θεό νά έκεκάνει κανένας τέτοια κακή φύτρα ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς.

—Ποιούς γίγαντες; είπε ὁ Σάντσος Πάνσας.

—Ἐκείνους πού βλέπεις ἐκεῖ, ἀποκρίθηκε ὁ κύριός του, μέ τά μακριά χέρια· γιατί μερικοί ἀπ' αὐτούς φτάνουν ἵσαμε δυσό λεῦγες.

—Πρόσεξε, ἀφεντικό, ἀποκρίθηκε ὁ Σάντσος, γιατί αὐτά πού φαίνονται ἐκεῖ κάτω δέν είναι γίγαντες, παρά μόνο ἀνεμόμυλοι· κι αὐτά πού τούς φαίνονται σάν χέρια, είναι οι φτερούγες τους, πού γυρνώντας στό φύσημα τοῦ ἀγέρα κάνουνε νά δουλεύει ἡ μυλόπετρα.

—Πῶς φαίνεσαι πού δέν ξέρεις ἀπό περιπέτειες, ἀποκρίθηκε ὁ Δόν Κιχώτης· αὐτοί ἐκεῖ είναι γίγαντες, κι ἄν φοβάσαι, τραβήξου πέρα καί πέσε νά προσευχθεῖς, τήν ὥρα πού ἐγώ θά μπαίνω μέ δαύτους σέ ἄγριο κι ἄνισο πόλεμο.

Καί μ' αύτά τά λόγια, σπιρούνισε τό αλογό του, τό Ροσινάντε, δίχως νά δώσει προσοχή στίς φωνές του ίπποκόμου του, πού τόνε βεβαιώνε, πώς, δίχως καμιά άμφιβολία, ήταν άνεμόμυλοι κι όχι γίγαντες έκεινοι πού 'βλεπε καί γύρευε νά χτυπήσει. "Ομως αύτουνοῦ τοῦ είχε τόσο καρφωθεῖ στό κεφάλι του πώς ήτανε γίγαντες, πού ούτε τίς φωνές του ίπποκόμου του Σάντσου ἄκουγε, κι ούτε κατόρθωνε νά δεῖ, μ' όλο πού είχε φτάσει πιά πολύ κοντά τους, τί πράγματι ήτανε, παρά προχωροῦσε φωνάζοντας καί λέγοντας: «Μή φύγετε, ἄναντρα κι ἀχρεῖα πλάσματα, γιατί ἔνας καί μόνος ίππότης ἔρχεται καταπάνω σας». Έκείνη τή στιγμή σηκώθηκε λίγος ἀέρας καί οἱ μεγάλες φτερούγες ἄρχισαν νά κουνιώνται, πού βλέποντάς τες ὁ Δόν Κιχώτης εἶπε: «κι ἂν ἀκόμη κουνήσετε περισσότερα χέρια κι ἀπό τόν ἑκατόγχειρα Βριάρεο, θά μοῦ τό πληρώσετε». Καί λέγοντας αύτά τά λόγια καί ζητώντας μ' όλη του τήν καρδιά τή συμπάθεια τῆς δέσποινάς του τῆς Δουλσινέας καί παρακαλώντας την νά τόνε βοηθήσει σέ τέτοιο κίντυνο, καλά σκεπασμένος πύσω ἀπό τήν ἀσπίδα του, καί μέ τό κοντάρι ἔτοιμο καταμπρός, ὅρμησε μέ όλο τόν καλπασμό τοῦ Ροσινάντε κι ἔπεσε ἀπάνω στόν πρῶτο μύλο πού βρισκότανε μπροστά του. Μά καθώς τρύπησε μέ τή λόγχη τοῦ κονταριοῦ του τό φτερό τοῦ μύλου, φύσησε ὁ ἀέρας μεμιάς καί τό γύρισε μέ τέτοια φόρα, πού 'κανε κομμάτια τό κοντάρι, ἀρπάζοντας μαζί καί τ' ἀλογο καί τόν καβαλάρη, πού κυλίστηκε σέ κακά χάλια πέρα στό χῶμα.

'Ο Σάντσος Πάνσας ἔτρεξε νά τόν βοηθήσει μ' όλο τό τρέξιμο τοῦ γαϊδουριοῦ του καί ὅταν ἔφτασε, τόνε βρήκε σέ κατάσταση νά μήν μπορεῖ νά κουνηθεῖ· τέτοιος ήτανε ὁ βρόντος πού είχε φάει μαζί μέ τό Ροσινάντε.

— Θεέ μου, συχώρεσέ με! εἶπε ὁ Σάντσος· δέν τό είπα ἐγώ στήν εύγενία σου νά προσέξεις καλά γιά κεῖνο πού ἔκανες, γιατί δέν ήτανε παρά μόνο ἀνεμόμυλοι, καί δέν μποροῦσε νά' χει γι' αὐτό ἄλλη ίδεα, παρά μόνο ὅποιος θά είχε ἄλλους τέτοιους μέσα στό κεφάλι του;

— Ήσύχασε, φίλε Σάντσο, ἀποκρίθηκε ὁ Δόν Κιχώτης· γιατί οἱ τύχες τοῦ πολέμου είναι ύποκείμενες περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο πράμα σέ μιά ἀδιάκοπη ἄλλαγή — πόσο περισσότερο σάν συλλογιέμαι, κι ἔτσι θά είναι στ' ἀλήθεια, πώς ἔκεινος ὁ μάγος ὁ Φεστώνας, πού μοῦ ἔκλεψε

Βριάριος: (Βριάρεως)· γίγαντας τής Ἑλληνικής μυθολογίας μέ ἑκατό χέρια.
Φεστώνας: 'Ο παπάς μέ τόν κουρέα ἔκαψαν τά ίπποτικά βιβλία τοῦ Δόν Κιχώτη, γιά νά τόν γλιτώσουν ἀπό τήν τρέλα του. 'Ο Δόν Κιχώτης ἀπέδωσε τήν καταστροφή στόν φανταστικό ἀντίπαλό του μάγο Φεστώνα.

τό γραφεῖο μου και τά βιβλία μου, έκανε και τούς γίγαντες νά γίνουνε μύλοι, γιά νά μοῦ στερήσει τή δόξα νά τούς νικήσω· τόση είναι ή εχθρητα πού μοῦ κρατεῖ! Μά στό τέλος τέλος, δέ θά μπορέσει ή καταραμένη του τέχνη νά τά βγάλει πέρα μπροστά στήν άξια τοῦ σπαθιοῦ μου.

—Ο Θεός νά δώσει, όπως και μπορεῖ, άποκρίθηκε ό Σάντσος Πάνσας, και βοηθώντας τον νά σηκωθεῖ τόν ἔβαλε πάλι άπάνω στό Ροσινάντε πού είχε σχεδόν ξεπλατιαστεῖ.

Καὶ κουβεντιάζοντας γιά τό περιστατικό πού τούς γίγαντες είχε τύχει, άκολούθησαν τό δρόμο τοῦ στενοῦ τοῦ Λάπισε, όπου ἔλεγε ό Δόν Κιχώτης πώς ήταν ἀδύνατο νά μήν ἀπαντοῦσαν πολλές και διάφορες περιπέτειες, γιατί τό μέρος ήταν πολύ περαστικό. Όστόσο τραβοῦσε πολύ στενοχωρημένος γιά τό κοντάρι πού τοῦ είχε σπάσει.

Ἐρωτήσεις

- Ποιά ιδανικά πιστεύει ότι ύπηρετεί ό Δόν Κιχώτης πολεμώντας μέ τούς φανταστικούς γίγαντες;
- Γελάσατε μέ τό πάθημα τοῦ Ιππότη ή τόν λυπηθήκατε; Γιατί;
- Στήν εἰσαγωγή εἴδαμε ποιόν ἀνθρώπινο τύπο συμβολίζει ό Δόν Κιχώτης: ό Σάντσο Πάνσα ποιόν τύπο συμβολίζει;
- Τί θέλει νά σατιρίσει ό Θερβάντες μέ τή γελοιοποίηση τοῦ ήρωά του;

ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ (1547-1616). Μεγάλος Ἰσπανός συγγραφέας. Καταγόταν ἀπό ἀριστοκρατική, ἀλλά φτωχή οικογένεια. Ἀπόχτησε νωρίς πλατιά φιλολογική μόρφωση. Ή ζωή του ήταν γεμάτη περιπέτειες και στερήσεις. Ὅπρετησε στόν ισπανικό στρατό τῆς Ἰταλίας και πήρε μέρος στή *Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου* (1571), όπου τραυματίστηκε και ἔχασε τό χέρι του. Ἐπιστρέφοντας στήν Ἰσπανία αιχμαλωτίστηκε ἀπό Ἀλγερίνους πειρατές και ἔζησε μιά πενταετία τήν ἄθλια ζωή τῶν σκλάβων στά κάτεργα τοῦ Ἀλγερίου. Ὅστερα ἀπό πολλές περιπέτειες κατόρθωσε νά ἀπελευθερωθεῖ και νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του, όπου ἀλλαξε πολλά ἐπαγγέλματα: οἰκονομικός διαχειριστής τοῦ στρατοῦ, εἰσπράκτορας φόρων, ἰδιωτικός ὑπάλληλος. Ἔργα του: *Δόν Κιχώτης, Ταξίδι στόν Παρνασσό, Παραδειγματικές νουβέλες, θεατρικά κ.ἄ.* Ὁ Δόν Κιχώτης θεωρεῖται ώς ἔνα ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας Λογοτεχνίας.

XV. Ἀγῶνες ἀκριτῶν - κλεφτῶν

τί πάθηκαν, τί γίνηκαν τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
(δημοτικό)

ΣΠ. Βασιλείου: Διγενής.

1. Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου

Τό δημοτικό τραγούδι Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου (καθώς καί 'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ πιό κάτω) ἀνήκει σέ μια κατηγορία δημοτικῶν τραγουδιῶν πού ὄνομάζονται ἀκριτικά. Εἶναι ἀφηγηματικά τραγούδια πού ἔξυμνοῦν τούς ἀγῶνες τῶν ἀκριτῶν. Πρόκειται δηλαδή γιά μικρά ἔπη. Οι ἀκρίτες ἡταν φρουροὶ τῶν ἀνατολικῶν κυρίων συνύρων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καί προστάτευαν τίς παραμεθόριες περιοχές ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν Σαρακηνῶν ('Αράβων). Ό ήρωισμός καί τά κατορθώματά τους συγκινοῦσαν τήν καρδιά τοῦ ἔθνους. Σ' αὐτά τά κατορθώματα, λέει ὁ μεγάλος μας λαογράφος Νικόλαος Πολίτης, ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἔπλεξε καί μύθους, πού τούς πιό πολλούς τούς παρέλαβε ἀπό τήν πλούσια μυθική κληρονομιά τῆς ἀρχαιότητας. "Ετοι δημιούργησε τόν ιδεώδη τύπο τοῦ ἥρωα ἀκρίπη, τό Διγενῆ, πού είναι νέος σάν τόν Ἀχιλλέα, ρωμαλέος σάν τόν Ἡρακλῆ καί ἐνδοξός σάν τόν Ἀλέξανδρο. Ἐκτός ἀπό τό Διγενή συναντάμε σ' ἀκριτικά τραγούδια κι ἄλλα ὄνόματα ἀκριτῶν (Γιάννης, Κωνσταντής, γιός τοῦ Ἀντρονίκου κ.ἄ.).

'Η ἀρχή τῶν δημοτικῶν αὐτῶν τραγουδιῶν βρίσκεται βέβαια στά βυζαντινά χρόνια καί ἵσως φτάνει ὡς τόν 10o αἰώνα. 'Εξαπλώθηκαν σ' ὅλο τόν Ἑλληνικό χώρο, ἀπό τόν Πόντο καί τήν Καππαδοκία ὡς τά 'Επτάνησα, καί μέ τόν καιρὸν δημιουργήθηκαν πολλές παραλλαγές.

Τά ἀκριτικά, λέει ὁ λαογράφος Στήλπαν Κυριακίδης, είναι ἀπό τά ὡραιότερα δημοτικά τραγούδια. Τά διακρίνει δύναμη φαντασίας στίς περιγραφές καί τόλμη στήν ἔκφραση. 'Η διήγηση είναι σύντομη, προχωρεῖ μέ ἀλματα καί δίνει στό ποίημα δραματικό χαρακτήρα. 'Η ἥρωική πνοή πού ἔξακολουθεῖ νά τά διατίνει, παρά τίς ἀλλοιώσεις πού ἔπαθαν μέ τό πέρασμα τῶν αἰώνων, μᾶς μεταφέρει στά ἥρωικά καί περιπτειώδη χρόνια, πού οι ἀντρειωμένοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀγωνίζονταν ἐναντίον τοῦ μουσουλμανισμοῦ στίς ὅχθες τοῦ Εὐφράτη καί στίς κλεισούρες τοῦ Ταύρου.

Ο Κωνσταντίνος ὁ μικρός κι ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος καί τό μικρό Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης*,

---

καστροπολεμίτης: αύτός πού διακρίνεται στήν πολιορκία κάστρων.

- άντάμα τρῶν καὶ πίνουνε καὶ γλυκοκουβεντιάζουν,
κι ἀντάμα ἔχουν τούς μαύρους των στόν πλάτανο δεμένους.
5 Τοῦ Κώστα τρώει τά σίδερα, τ' Ἀλέξη τά λιθάρια,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τά δέντρα ξεριζώνει.
Κι ἐκεῖ πού τρώγαν κι ἔπιναν καὶ πού χαροκοποῦσαν,
πουλάκι πῆγε κι ἔκατσε δεξιά μεριά στήν τάβλα*.
Δέν κελαιηδοῦσε σάν πουλί, δέν ἔλεσε σάν ἀηδόνι,
10 μόν' ἐλαλοῦσε κι ἔλεγεν ἀθρωπινή κουβέντα:
«Ἐσεῖς τρώτε καὶ πίνετε καὶ λιανοτραγουδάτε,
καὶ πίσω σᾶς κουρσεύουνε Σαρακηνοί κουρσάροι.
Πήραν τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναικά
καί τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τήν ἀρραβωνιασμένη».
- 15 "Ωστε* νά στρώσει ο Κωσταντής καὶ νά σελώσει ο Ἀλέξης,
ἐβρέθη τό Βλαχόπουλο στό μαῦρο καβαλάρης.
«Γιά σύρε, σύ Βλαχόπουλο, στή βίγλα* νά βιγλίσεις*.
ἄν εἰν' πενήντα κι ἔκατό, χύσου μακέλεψέ τους,
κι ἄν εἶναι περισσότεροι, γύρισε μίλησέ μας».
- 20 'Επῆγε τό Βλαχόπουλο στή βίγλα νά βιγλίσει.
Βλέπει Τουρκιά Σαρακηνούς κι Ἀράπηδες κουρσάρους,
οἱ κάμποι ἐπρασινίζανε, τά πλάγια κοκκινίζαν·
ἄρχισε νά τούς διαμετράει, διαμετρημόύς δέν εἶχαν.
Νά πάει πίσω ντρέπεται, νά πάει ἐμπρός φοβᾶται.
25 Σκύβει φιλεῖ τό μαῦρο του, στέκει καὶ τόν ρωτάει:
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι στό γαίμα γιά νά πλέξεις*;
- Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι στό γαίμα γιά νά πλέξω,
κι ὅσους θά κόψει τό σπαθί τόσους θενά πατήσω.
Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μ' ἔνα χρυσό μαντίλι,
30 μήν τύχει λάκκος καὶ ριχτῶ καὶ πέσεις ἀπ' τή ζάλη.
- Σαΐτες μου ἀλεξαντρινές, καμιά νά μή λυγίσει,
καὶ σύ σπαθί μου διμισκί*, νά μήν ἀποστομώσεις.

τάβλα: τραπέζι.

ώστε: ὥσπου.

βίγλα: σκοπιά.

βιγλίζω: κοιτάζω ἀπό τή σκοπιά.

νά πλέξεις: νά πλέύσεις, νά κολυμπήσεις.

διμισκί: Δαμασκηνό, ἀπό τή Δαμασκό, πού στά βυζαντινά χρόνια ἦταν κέντρο
βιοτεχνίας. Γενικότερα τό διακοσμημένο ξίφος.

35 Βόηθα μ', εύχη τῆς μάνας μου καί τοῦ γονιοῦ μου βλόγια*
εύχη τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εύχη καὶ τοῦ στερνοῦ μου.
Μαῦρε μου, ἄιντε νά 'μπουμε, κι ὅπου ὁ Θεός τά βγάλει.

Στά ἔμπα* του μπῆκε σάν άιτός, στά ξέβγα* σάν πετρίτης*
στά ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, στά ξέβγα δυό χιλιάδες,
καὶ στό καλό τό γύρισμα κανένα δέν ἀφήνει.
Πῆρε τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναίκα,
40 καὶ τό μικρό Βλαχόπουλο τήν ἀρραβωνιασμένη.
Προσγονατίζει ὁ μαῦρος του καὶ πίσω του τούς παίρνει.

Στό δρόμον ὅποιύ πήγαινε σέρνει φωνή περίσσα:
«Ποῦ εἰσαι, ἀδερφέ μου Κωνσταντᾶ κι Ἀλέξη ἀντρειωμένε;
55 ἂν εἰστε ἐμπρός μου φύγετε κι ὅπίσω μου κρυφτεῖτε,
τί θόλωσαν τά μάτια μου, μπροστά μου δέ σᾶς βλέπω,
καὶ τό σπαθί μου ἐράγισε, κόβοντας τά κεφάλια,
κι ὁ μαῦρος λιγοκάρδισε πατώντας τά κουφάρια».

Ἐρωτήσεις

1. Πώς περιγράφονται τ' ἄλογα τῶν ἀκριτῶν στούς στίχους 5-6; Τί δηλώνει αὐτή ή περιγραφή καὶ τί προαναγγέλλει; (Νά συγκρίνετε τούς στίχους 5-6 μέ τούς στίχους 1-4).
2. Σέ ποιά σχέση βρίσκεται τό Βλαχόπουλο μέ τό ἄλογό του; (Νά μελετήσετε τούς στίχους 25-30).
3. Σέ ποιούς στίχους περιγράφεται ὁ ἀγώνας τοῦ Βλαχόπουλου; Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς περιγραφῆς;
4. Νά σημειώσετε τίς ὄνομασίες πού δηλώνουν πρόσωπα ἡ πράγματα, πού σήμερα δέ χρησιμοποιούνται. Σέ ποιά ἐποχή ἀναφέρονται;

2. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους
νά 'ρθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νά 'ρθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου

βλόγιο: εύλογία.

ἔμπα-ξέβγα: εἴσοδος-έξοδος.

πετρίτης: είδος γηρακιοῦ.

νά 'ρθει κι ό Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ή γή κι ό κόσμος.
 Κι έπηγαν καί τόν ηύρανε στόν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τά βουνά, βογκάει, τρέμουν οι κάμποι.
 -Σάν τί νά σ' ηύρε, Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις;
 -Φίλοι, καλῶς όρίσατε, φίλοι κι άγαπημένοι,
 συχάσετε, καθίσετε κι έγώ σᾶς άφηγιέμαι.
 Τῆς Ἀραβίνας* τά βουνά, τῆς Σύρας* τά λαγκάδια,
 πού κεί συνδυό δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
 παρά πενήντα κι έκατό, καί πάλε φόβον ἔχουν,
 κι έγώ μονάχος πέρασα πεζός κι άρματωμένος,
 μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς όργιές κοντάρι.
 Βουνά καί κάμπους ἔδειρα*, βουνά καί καταράχια,
 νυχτιές χωρίς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρίς φεγγάρι.
 Καί τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο,
 κανένα δέ φοβήθηκα ἀπό τούς ἀντρειωμένους.
 Τώρα είδα ἔναν ξυπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
 ποχει τοῦ ρήσου* τά πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τά μάτια·
 μέ κράζει νά παλέψωμε σέ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσει ἀπό τούς δυό νά παίρνει τήν ψυχή του.

Καί πήγαν καί παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ό Διγενής, τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ό Χάροντας, τό αἷμα τράφο κάνει.

Έρωτήσεις

- Σέ ποιά περιοχή ἐντοπίζει τή δράση του ό Διγενής; Γιατί;
- Τί μέρα φαντάζεται ό λαός πώς θά πεθάνει ό Διγενής; Γιατί;
- Νά βρείτε τά μέσα μέ τά όποια ἔξαιρεται στό τραγούδι ή ἀνδρεία τοῦ Διγενῆ.
- Στό τραγούδι αύτό ό χάροντας παρασταίνεται μέ ἀσυνήθιστο τρόπο. Ποιός είναι κατά τή χριστιανική ἀντίληψη ό ψυχοπομπός ἄγγελος; Βρίσκετε όμοιότητες στήν ἀπεικόνισή του καί στήν παράσταση τοῦ Χάροντα;

*Αραβίνα: ή Ἀραβία.

Σύρα: ἐδῶ ή Συρία.

ἔδειρα: μεταφορικά: πέρασα πολλές φορές.

ρήσος: ἄγριο σαρκοφάγο ζώο, πού ἀνήκει στά αἰλουροειδή (λύγες).

πλουμί: στολίδι

‘Ο Διγενής Ἀκρίτας

Τό ποίημα ἀνήκει στήν ποιητική συλλογή τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶς
“Ιαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι” (1897).

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενή στὸν “Ἄδη
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ’ ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καί τούς κρατεῖ στ’ ἀλόγου του
δεμένους τά καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο,
τῆς ὄμορφιᾶς τήν πούλια.

Καί σάν νά μήν τόν πάτησε
τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχα
κοιτάει τόν καβαλάρη.

— ‘Ο Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δέν περνῶ μέ τά χρόνια.
Μ’ ἄγγιξες καί δέ μ’ ἔνιωσες*
στά μαρμαρένια ἀλώνια.

Εἶμ’ ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχή τῶν Σαλαμίνων.
Στήν ‘Εφτάλοφην* ἔφερα
τό σπαθί τῶν Ἐλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στή ζωή ξαναφαίνομαι
καί λαούς ἀνασταίνω.

*Εφτάλοφη: ἡ Κωνσταντινούπολη.
δέ μ’ ἔνιωσες: δέν κατάλαβες ποιός εἶμαι.

Ἐρωτήσεις

1. Πώς εἰκονίζεται ὁ Χάροντας στό ποίημα; Από ποῦ πήρε ὁ ποιητής αὐτὸν τὸν εἰκονισμό;
2. Πώς συμβιβάζεται ὁ χαρακτηρισμός «τ' ἀνθρώπινο κοπάδι», τῆς α' στροφῆς μέ το χαρακτηρισμό «τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο, τῆς ὄμορφιᾶς τὴν πούλια» τῆς β' στροφῆς;
3. Σέ ποιούς στίχους ξεχωρίζεται ὁ Διγενής ἀπό τούς ἄλλους νεκρούς; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού τὸν ξεχωρίζει;
4. Στά ἀκριτικά τραγούδια ὁ Διγενής εἶναι τό πρότυπο πού ἐκφράζει στὸν ἀνώτατο βαθμό τό ἡρωικό πνεῦμα τῶν ἀκριτῶν. Τί ἐκφράζει μέσα στό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ;
5. Ἐξετάζοντας τό μέτρο τοῦ ποιήματος μπορεῖτε νά ἐπαληθεύσετε τὸν τίτλο τῆς συλλογῆς;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

I. Θ. Κακριδής

Τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας.

Ἡ Ἰλιάδα, ὅπως ξέρομε, εἶναι ἡρωικό ἔπος. Μικρά ἔπη μέ ἡρωικό χαρακτήρα εἶναι καὶ τά ἀκριτικά τραγούδια. Σημαντική θέση στ' ἀκριτικά τραγούδια κατέχει τό ἄλογο. Στό παρακάτω μελέτημα θά δοῦμε πῶς παρουσιάζεται τό ἄλογο στήν Ἰλιάδα.

Κάποτε διάβασα – δέ θυμάμαι ποῦ – πώς ἄν προσέξουμε τά γλυπτά τοῦ Παρθενώνα, θά ίδοῦμε πώς τά ἄλογα πού είχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρέπει ν' ἀνῆκαν σέ μιά ράτσα πιό ἄγρια ἀπό τίς ἡμερωμένες πού γνωρίζουμε σήμερα. Δέν ξέρω ἄν ἡ θεωρία αὐτή στέκει ἀκόμα· γιατί πιό σωστή μοῦ φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι γιά τίς ράτσες τῶν ἀλόγων στήν ἀρχαία Ἑλλάδα δέν μποροῦμε νά κρίνουμε μέ βεβαιότητα ἀπό τίς ἀπεικονίσεις πού τυχόν μᾶς σώθηκαν ἀπό τήν παλιά ἐποχή, τή στιγμή πού τοῦ καλλιτέχνη ὁ κύριος σκοπός είναι νά κερδίσει ἔνα ὄρισμένο αἰσθητικό* ἀποτέλεσμα, ὅχι νά παραστήσει πιστά τή φύση.

αἰσθητικό ἀποτέλεσμα: καλλιτεχνικό ἀποτέλεσμα.

"Οπως και να εχει το πράγμα, το βέβαιο είναι ότι και οι αρχαίοι "Ελληνες άγαπουσαν τό αλογο περισσότερο από κάθε άλλο ζω. Ειδικά στον "Ομηρο, που άναπαρασταίνει τήν ήρωική έποχή, τό αλογο είναι ό σύντροφος τοῦ πολεμιστῆ. Σε βαριές δουλειές δέν το βάζουν ποτέ. "Οταν είναι γιά κουβάλημα, ζεύουν μουλάρια στό άμαξi. Γιά τό δργαμα χρησιμοποιούν βόδια. Τά αλογα είναι μόνο γιά νά σέρνουν τό άρμα τήν ώρα τής μάχης, κυβερνημένα από τόν ήνιοχο, ένα δευτερότερο ήρωα, ένω ό κύριος τους πολεμάει πάνω από τό άρμα, έξόν άν προτιμήσει νά κατεβει και νά χτυπηθει μέ τόν άντιμαχο πεζός. Καβάλα πάνω στό αλογό τους δέν πολεμούσαν ποτέ οι όμηρικοι ήρωες.

"Οπως στό μεσαίωνα, έται και στήν όμηρική έποχή τό αλογο άνήκει αποκλειστικά στόν πλούσιο άρχοντα, γιατί ούτε ή απόχτησή του ούτε ή συντήρησή του κοστίζει λίγο. "Οταν ό 'Αγαμέμνονας, γιά νά έξευμενίσει τό θυμωμένο Άχιλλέα, τοῦ ύπόσχεται μέσα σέ άλλα δῶρα και δώδεκα διαλεχτά αλογα, πρέπει νά ξέρουμε πώς ή προσφορά είναι έξαιρετικά πολύτιμη. "Ένας από τους πιό πλούσιους άνθρωπους πάνω στή γη στάθηκε λέει ό παλιός βασιλιάς τής Τροίας, ό 'Εριχθόνιος, που είχε τρεῖς χιλιάδες φοράδες...

Μέ τ' αλογά τους οι όμηρικοι ήρωες κουβεντιάζουν σάν μέ άνθρωπους, σάν νά εχουν και νοῦ και καρδιά και φιλότιμο. Στό Ψ, στούς άγωνες που γίνονται άνάμεσα στούς "Ελληνες πάνω στόν τάφο τοῦ Πάτροκλου, ό 'Αντιλοχος τήν ώρα που παρατρέχει μέ τό Διομήδη, τό Μενέλαιο και μέ άλλους, φωνάζει πάνω από τό άρμα του σ' αλογά του νά ξεπεράσουν τό Μενέλαιο:

'Ομπρός και σεῖς, βιαστεῖτε! Γρήγορα τραβᾶτε όσο μπορείτε!...

Χαριτωμένος είναι ό τρόπος που ζητάει ό ήρωας νά φιλοτιμήσει τ' αλογά του: άρσενικά αύτά, είναι ντροπή νά νικηθούν από μιά φοράδα... 'Ο "Έχτορας όμως, τήν ώρα που κυνηγάει τό Νέστορα και τό Διομήδη, θά κοιτάξει νά φιλοτιμήσει τά δικά του μέ άλλον έντελως τρόπο:

Αἴθωνα, Λάμπε άρχοντογέννητε, και Πόδαργε και Ξάνθε,
καιρός σας τώρα νά πληρώσετε τήν τρισμεγάλην έγνοια
που χει ή 'Αντρομάχη, τοῦ Ήετίωνα τοῦ ψυχωμένου ή κόρη,
που πρώτα έσας άκριβοτάγιζε τό στάρι τό μελένιο,
γιά σας κρασί, καθώς διψούσατε, πιό πρώτα συγκερνοῦσε,
παρά γιά μένα, λεβεντόκορμο πού ταίρι της λογιέμαι.
'Ομπρός λοιπόν και δίχως άργητα τραβᾶτε...

Τό σημερινό δημοτικό τραγούδι θά μας δείξει από πού πήρε ό "Ομη-

ρος τό θέμα αύτό. 'Απ' ὅλα τ' ἄλογα τοῦ νεώτερου ἥρωα μόνο ἔνας μαῦρος σαρανταπληγιάρης δέχεται νά τρέξει νά προφτάσει τήν κυρά του, πού θέλουν νά τήν παντρέψουν μέ αλλον ἄντρα:

'Εγώ εἰμ' ἄξιος κι ἀπότορμος νά φτάσω τήν κυρά μου,
γιατί μ' ἀκριβοτάγιζε κριθάρι στήν ποδιά της,
γιατί μ' ἀκριβοπότιζε μές σ' ἀργυρή λεγένη.

'Απ' ὅλους ώστόσο τούς ὁμηρικούς ἥρωες μοναχά ὁ Ἀχιλλέας ἔχει ἄλογα ἀθάνατα, ὅπως τοῦ ταίριαζε κιόλας. Τά είχε γεννήσει ἡ "Ἀρπια Ποδάρη ἀπ' τό θεό τό Ζέφυρο καί τά είχε χαρίσει ὁ Ποσειδώνας στόν Πηλέα, τόν πατέρα τοῦ Ἀχιλλέα. "Οταν ὁ Ἀχιλλέας βγαίνοντας στή μάχη γιά νά σκοτώσει τόν "Ἐχτορα, θά τούς ζητήσει νά κοιτάξουν νά τόν γλιτώσουν μέσα ἀπό τή σφαγή καί νά μήν τόν παρατήσουν στά χέρια τῶν ἀντίμαχων, ὅπως ἔκαναν μέ τόν Πάτροκλο, τότε στό ἔνα ἀπό τά δυό θά δώσει ἡ "Ἡρα γιά λίγο φωνή ἀνθρώπινη γιά ν' ἀπαντήσει στόν κύριό του:

Θά σέ γλιτώσουμε, μή γνοιάζεσαι, τρανέ Ἀχιλλέα, καί πάλι,
ὅμως ζυγώνει ἡ μαύρη μέρα σου, κι ούδε είναι ἐμεῖς πού φταῖμε,
μονάχα ἡ Μοίρα ἡ τρανοδύναμη κι ἔνας θεός μεγάλος.

Δέν είναι ἀπό δικιά μας ἄργητα μηδέ κι ὀκνιά καθόλου
πού οἱ Τρωες ἀρπάξαν ἀπ' τοῦ Πάτροκλου τούς ἄμους τ' ἄρματά σου·
τῆς ὥριοπλέξουδης τόν σκότωσε Λητῶς ὁ γιός, ἀπ' ὅλους
ὁ πιό τρανός θεός, καί χάρισε στόν "Ἐχτορα τή νίκη.

'Εμεῖς ἀκόμα καί τό Ζέφυρο νικᾶμε, ἀπ' τούς ἀνέμους
πού λέν πως είναι ὁ γρηγορότερος. Μά ἔσένα ἡ Μοίρα γράφει
ἀπό θνητό μαζί κι ἀθάνατο νά σκοτωθεῖς στή μάχη.

Τό θαῦμα, νά μιλάει ἔνα ἄλογο, τό ύπογραμμίζει συχνά καί ὁ σημει-
ρινός λαϊκός ποιητής:

Κι ὁ μαῦρος του ἦτο ἀμίλητος κι ἐκεī ὄμιλιά τοῦ ἐβρέθη.

Λαϊκό θέμα είναι καί οἱ προφητικές ίκανότητες πού πάίρνει γιά μιά στιγμή τό ἄλογο τοῦ πολεμιστῆ, γιά ν' ἀναγγείλει στόν κύριό του τό μελλοντικό του θάνατο. Τό ξαναβρίσκουμε στή δημοτική ποίηση πολ-
λῶν λαῶν τῆς Εύρωπης.

Τήν ἀντινομία, νά ύπηρετοῦν ἄλογα ἀθάνατα θνητούς ἀφέντες, καί τήν τραγικότητα νά πονοῦν, ἀθάνατα αύτά, γιά τῶν θνητῶν τίς συφο-
ρές, θά τήν τονίσει ὁ Ἰδιος ὁ Δίας σέ μιά σκηνή, πού ὅποιος μιά φορά τή διαβάσει δέν τήν ξεχνάει ποτέ:

‘Ο Πάτροκλος ἔχει σκοτωθεῖ πάνω στό ἄρμα τοῦ Ἀχιλλέα. ‘Ο Αύτομέ-δοντας, πού κυβερνοῦσε τό ἄρμα, ζητάει τώρα νά ὀδηγήσει τ’ ἄλογα στό στρατόπεδο πίσω τῶν Ἐλλήνων, μά ἐκεῖνα, βυθισμένα στό πένθος, δέν τὸν ἀκοῦν. Δέ θέλουν νά κουνηθοῦν ἀπό τή θέση τους,

μόνο ὅπως η κολόνα ἀσάλευτη κρατιέται, πού τή στῆσαν
ὅρθη στόν τάφο ἐνός πού πέθανε γιά καί γυναίκας πάνω –
ἔτσι ἔμεναν κι ἐκεῖνα ἀσάλευτα, ζεμένα στ’ ὥριο ἀμάξι,
στή γη κολλώντας τά κεφάλια τους· κι ἀπό τά βλέφαρά τους
ζεστά τά δάκρυα κάτω ἐτρέχανε στό χῶμα, καί θρηνοῦσαν
ποθώντας τόν ἀμαξολάτη τους, κι οἱ πλούσιες τους οἱ χῆτες
στά πλάγια τοῦ ζυγοῦ σκονίζουντας ξεφεύγοντας τή ζεύλα.
Κι ὁ γιός τοῦ Κρόνου, ὡς τά ’δε πού ’κλαιγαν, ἐψυχοπόνεος τα,
καί τό κεφάλι σειώντας μίλησε μές στήν καρδιά του κι εἶπε:
– Δυστυχισμένα! τί σᾶς χάρισα στό βασιλιά Πηλέα,
πού ’ναι θνητός, μά ἐσεῖς ἀγέραστα κι ἀθάνατα λογιέστε;
Τάχα κι ἐσεῖς γιά νά παιδεύεστε μέ τούς θνητούς τούς ἔρμους;
Πλάσμα κανένα ἀπό τόν ἀνθρωπο πιό δύστυχο δέν εἶναι
ἄλλο στή γῆς, ἀπ’ ὅσα πάνω της σαλεύουν κι ἀνασαίνουν...

Στούς στίχους αύτούς δέν εἶναι μόνο ή ὑπέροχη εἰκόνα τῶν ἀκίνητων ἀλόγων πού μᾶς μαγεύει· εἶναι καί τά λόγια τοῦ θεοῦ γιά τή συφορά πού δέρνει τόν ἀνθρωπο πάνω στή γη αὐτή. ‘Από τ’ ἀθάνατα ἄλογα, πού ύποφέρουν δίχως λόγο, ή συμπόνια τοῦ ὑπέροτατου θεοῦ λέξ καί περνάει στούς θνητούς ἀνθρώπους, πού ή μοίρα τούς ἔγραψε νά βασανίζονται ὅσο κανένα ἄλλο πλάσμα τῆς γῆς.

Τήν ἴδια σκέψη θά κάνει ἀργότερα κι ἔνας ἄλλος θεός μεγάλος, ὁ Ἀπόλλωνας, γιά νά τονίσει μιάν ἄλλη ἀντινομία, πού ό ποιητής τή νιώθει ἔντονα, μά δέν μπορεῖ νά τήν ξεφύγει, ἔτσι πού εἶναι δεμένος στή μακρόχρονη ἐπική παράδοση: γιατί τάχα οἱ ἀθάνατοι θεοί, πού ή ζωή τους κυλάει μέ τόση εύδαιμονία πάνω στόν “Ολυμπο – γιατί νά παθαίνονται καί νά βασανίζονται τόσο γιά τῶν ἀνθρώπων τά συμφέροντα; ”Ετσι ό Ἀπόλλωνας, ό φίλος τῶν Τρώων, θ’ ἀρνηθεῖ νά τά βάλει μέ τόν Ποσειδώνα, πού προστατεύει τούς “Ἐλληνες.

“Υστερα ἀπό τήν παρέκβαση αὐτή ἃς γυρίσουμε στά ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέα. Θ’ ἀκούσουμε ἄλλη μιά φορά γι’ αὐτά ἀπό τόν ἵδιο τόν ἥρωα, τήν ὥρα πού ὄργανώνει τίς ἵπποδρομίες πάνω στόν τάφο τοῦ Πάτροκλου. ”Αν ἤταν, λέει, οἱ ἀγώνας γι’ ἄλλον νεκρό κι ἔτρεχαν καί τά δικά του ἄτια, δέ θά μποροῦσε κανείς νά τούς ἀμφισβήτησει τή νίκη, ἔτσι ἀθάνατα πού εἶναι.

*Μά τώρα έγω μέ τά μονόνυχα φαριά μου δέ θά τρέξω·
τί τέτοιο άμαξολάτη έχάσανε, στόν κόσμο ξακουσμένο,
πού μέ νερό καθάριο ώς τά 'λουζε, γεμάτος καλοσύνη
μέ λάδι άκρατο τούς περέχυνε κάθε φορά τίς χήτες.
Τώρα τόν κλαῖνε άμετασάλευτα, κι οι χήτες τους στό χώμα
κάτω άκουμπούν, και δέ σαλεύουνε, τέτοιο καημό πού νιώθουν.*

"Η Ιλιάδα τελειώνει, καί ή είκονα τῶν ἀλόγων πού θρηνοῦν ἀκίνητα, μέ τό κεφάλι ἀκουμπώντας στή γῆ, ξαναγυρίζει ἐπίμονα. Παράξενο, καί ὅμως ἀληθινό: ὁ πόνος τοῦ ζώου συγκινεῖ πιο πολύ ἀπό τόν πόνο τοῦ ἀνθρώπου. "Ετσι, μέ τό θρῆνο τους νιώθουμε ἀκόμα βαθύτερα τί συμφορά ἡταν ὁ χαμός τοῦ Πάτροκλου. Ὁστόσο ἡταν τά ἔδια αὐτά ἄλογα πού είχαν προμαντέψει καί τοῦ Ἀχιλλέα τό γρήγορο θάνατο. Πῶς ν' ἀποδιώξουμε τήν ἐντύπωση ὅτι τό πένθος τους δέν είναι μόνο γιά τόν ἀμαξολάτη πού χάσανε, ἀλλά καί γιά τόν ἔδιο τόν Ἀχιλλέα, πού σέ λίγο θ' ἀκολουθήσει τόν ἀγαπημένο του σύντροφο στόν τάφο;

'Ερωτήσεις

1. Ποιές όμοιότητες διαπιστώνει ὁ συγγραφέας στόν τρόπο μέ τόν ὅποιο παρουσιάζονται τά ἄλογα στήν Ιλιάδα καί στά δημοτικά τραγούδια; Πῶς ἐρμηνεύει αὐτές τίς όμοιότητες;
2. Αφοῦ μελετήσετε τό ἀκριτικό τραγούδι «τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου» νά ἔξετάσετε ἄν οι παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα γιά τά ἄλογα τής Ιλιάδας ισχύουν καί γιά τό ἄλογο τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1901 στήν Αθήνα. Σπούδασε κλασική Φιλολογία στά Πανεπιστήμια Αθηνῶν, Βιέννης, Βερολίνου καί Λιψίας. Καθηγητής τῆς κλασικῆς φιλολογίας στό Πανεπιστήμιο τής Θεσσαλονίκης ἀπό τό 1933-1968, ἔκτος ἀπό τό διάστημα 1939-1945, πού ἡταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Αθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ινστιτούτου (1964-1967). Ασχολήθηκε ίδιαίτερα μέ τό ὅμηρικό πρόβλημα καί δίδαξε σέ πολλά έένα Πανεπιστήμια. "Ἐργα του: *Tό μεταφραστικό πρόβλημα, Περικλέους Ἐπιτάφιος, Ὁμηρικές Ἔρευνες, Ὁμηρικά Θέματα, Μελέτες καί ἄρθρα κ.π.ά. Ἐπίσης μετέφρασε μαζί μέ τόν N. Καζαντζάκη τήν Ιλιάδα καί τήν Οδύσσεια τοῦ Ομήρου.*

Δημοτικά Τραγούδια (κλέφτικα)

Γενικά. "Οπως στά βυζαντινά χρόνια οι άγωνες κι ο ήρωασμός των ἀκριτῶν συγκινοῦσσαν τή λαϊκή ψυχή, μέ αποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν τά ἀκριτικά τραγούδια, ἔτσι και στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας: ή ἐλεύθερη ζωή τών κλεφτῶν, τό ἀδούλωτο φρόνημά τους, ή ἀνδρεία τους κι οι ἄγωνες τους ἐναντίον τῶν Τούρκων (ή λεβεντιά τους μ' ἔνα λόγο) συνάρπαζαν τή λαϊκή ψυχή. 'Απ' αὐτόν τό θαυμασμό δημιουργήθηκε ιδιαίτερος κύκλος δημοτικῶν τραγουδιών, τά κλέφτικα. Τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους είναι: α) Συνήθως ἀναφέρονται σέ όρισμένο κλέφτη και σέ συγκεκριμένο περιστατικό (λίγα είναι ἐκεῖνα πού μιλοῦν γιά τή ζωή τῶν κλεφτῶν γενικά). β) Τό περιστατικό πού παρουσιάζουν είναι τίς πιό πολλές φορές μιά νικηφόρα μάχη η ὁ ἔνδοξος θάνατος. γ) Κι ὅταν παρουσιάζεται ὁ θάνατος ἐνός κλέφτη, μέσα ἀπό αὐτόν τονίζεται ή παλικαριά του. δ) Τό τραγούδι μένει πολύ κοντά στό γεγονός και στά ίδια τά πράγματα. Γ' αὐτό μιλάει μέ συγκεκριμένες ἀναφορές, ὅχι μέ γενικότητες. ε) Ἐχει ἀκρίβεια στήν περιγραφή και στήν ἔκφραση. στ) Τό ιδανικό πού προβάλλεται είναι ή λεβεντιά.

1. Τοῦ Μπουκουβάλα

Οι Μπουκουβαλαίοι ήταν ὄνομαστή οἰκογένεια κλεφταρματολῶν ἀπό τήν Ἀκαρνανία. "Εδρασαν κυρίως στά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Γενάρχης τους ήταν ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας. Τό τραγούδι ἀναφέρεται σέ κάποια ἀπό τίς μάχες του, πού δέν μποροῦμε νά τήν προσδιορίσουμε, γιατί χωριά μέ τά ὄνόματα πού ἀναφέρονται στό τραγούδι ὑπάρχουν ἀρκετά στήν Δ. Ἑλλάδα.

Τό τί 'vai ο ἀχός πού γίνεται κι ή ταραχή ή μεγάλη;
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θηριά μαλώνουν;
Κι ούδέ βουβάλια σφάζονται, κι ούδέ θηριά μαλώνουν,
ο Μπουκουβάλας πολεμάει μέ χίλιους πεντακόσιους,
στήν μέση τοῦ Κεράσοβου και στήν Καινούρια Χώρα.

Ξανθή κόρη^{*} έχούγιαξεν^{*} ἀπό τό παραθύρι
«Πάψε, Γιάννη μ', τόν πόλεμο, καί πάψε τά ντουφέκια,
νά κατακάτσει ό κουρνιαχτός*, νά σηκωθεῖ ή ἀντάρα,
νά μετρηθεῖ τ' ἀσκέρι σου, νά ιδοῦμε πόσοι λείπουν.»
Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς βολές^{*} καί λείπουν πεντακόσιοι
μετριοῦνται τά κλεφτόπουλα καί λείπουν τρεῖς νομάτοι*.

Ἐρωτήσεις

- Τό τραγούδι ἀρχίζει μέ έρωτήσεις, στίς ὅποιες δίνεται ἀμέσως ἡ ἀπάντηση.
Αὐτές ὀνομάζονται «ἄστοχα ἔρωτήματα». Μπορεῖτε νά πείτε σέ τί ἔξυπηρετοῦν;
- Στό στίχο: *Πάψε, Γιάννη μ'* τόν πόλεμο, καί πάψε τά ντουφέκια τό δεύτερο
ἡμιστίχιο είναι ἐντελῶς ταυτόσημο μέ τό πρώτο;
- Μέ ποιούς τρόπους δίνεται ή ἀνδρεία τοῦ Γιάννη Μπουκουβάλα;

2. Τοῦ κλέφτη τό κιβούρι*

Τό θέμα τοῦ παλικαριοῦ πού, πρίν πεθάνει, δίνει ὁ δηγίες γιά τήν κατασκευή τοῦ τάφου του, είναι πολύ παλιό στά δημοτικά μας τραγούδια. Τό συναντοῦμε καί στόν ἀκριτικό κύκλο. Ό Δῆμος, τό πρόσωπο τοῦ τραγουδιοῦ, δέν ξέρομε ποιός είναι. Ἰσως πρόκειται γιά τό Δῆμο Μπουκουβάλα.

Ο ἥλιος ἔβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει:
Σύρτε, παιδιά μου, στό νερό, φωμί νά φᾶτ' ἀπόψε,
καί σύ Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
νά σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νά γένεις καπετάνος.

Ξανθή κόρη: συνηθισμένο θέμα (μοτίβο) τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν· δέν πρόκειται γιά πραγματικό πρόσωπο.
έχούγιαξε: φώνας.
κουρνιαχτός: σκόνη.
βολές: φορές.
νομάτοι: ἀτομα, ἀνθρώποι.
κιβούρι: τάφος.

Παιδιά μου, μή μ' ἀφήνετε στόν ἔρημο τὸν τόπο·
 γιά πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλά στήν κρύα βρύση,
 πού 'ναι τά δέντρα τά δασιά, τά πυκναραδιασμένα.
 Κόψτε κλαδιά καὶ στρῶστε μου καὶ βάλτε με νά κάτσω,
 καὶ φέρτε τὸν πνεματικό νά μέ δυμαλογήσει
 γιά νά τοῦ πώ τά κρίματα*, ὅσά 'χω καμωμένα,
 δώδεκα χρόνια ἀρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
 Καὶ βγάλτε τά χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὥριό κιβούρι,
 νά 'ναι πλατύ γιά τ' ἄρματα, μακρύ γιά τό κοντάρι.
 Καὶ στή δεξιά μου τή μεριά ν' ἀφήστε παραθύρι,
 νά μπαίνει ὁ ἥλιος τό πρωί καὶ τό δροσιό τό βράδυ,
 νά μπαινοβγαίνουν τά πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια,
 καὶ νά περνοῦν οἱ γέμορφες, νά μέ καλημερᾶνε.

Έρωτήσεις

1. Ποῦ θέλει ὁ Δῆμος νά τόν μεταφέρουν; Γιατί;
2. Τί ἐκφράζουν οἱ πέντε τελευταῖοι στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ;
3. Οἱ κλέφτες πολεμοῦσαν μέ ντουφέκια. Στό τραγούδι βρίσκομε τό στίχο: νά 'ναι πλατύ γιά τ' ἄρματα, μακρύ γιά τό κοντάρι: πώς θά δικαιολογήσουμε τόν ἀναχρονισμό;
4. Ἀφοῦ μελετήσετε τά δυό παραπάνω κλέφτικα τραγούδια: α) νά ἐπαληθεύσετε τά γνωρίσματα πού δίνονται στήν εἰσαγωγή μέ παραδείγματα ἀπό τά τραγούδια: β) νά βρείτε τό εἶδος τοῦ στίχου πού χρησιμοποιείται.

Παρατήρηση: Τά δημοτικά τραγούδια είναι στενά δεμένα μέ τή μουσική τους. Γι' αὐτό, ἀν ὑπάρχει δυνατότητα, νά ἀκούσετε μερικά γνήσια δημοτικά τραγούδια ἀπό δίσκο ή μαγνητοταινία.

κρίματα: ἀμαρτήματα.

XVI. Λαϊκή Τέχνη

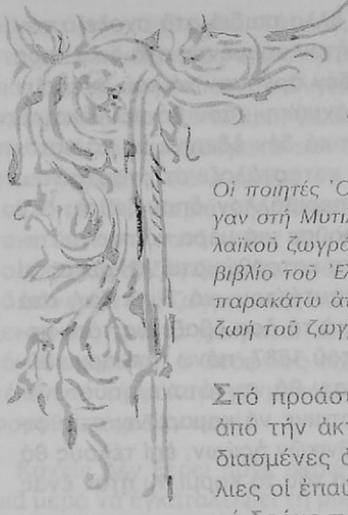
μέ τό γυαλί, μέ τό ψηφί, μέ τό μαργαριτάρι
(Δημοτικό)

με το γούρι, με τη φάρη, με τη σαραπάλη
(σανταρά)

'Ο Ζωγράφος Θεόφιλος

 Οι ποιητές 'Οδυσσέας' Ελύτης και 'Αντρέας' Εμπειρίκος πήγαν στή Μυτιλήνη τό 1935, γιά νά αναζητήσουν τά ίχνη τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Θεόφιλου. Από τό ταξίδι ἐκεῖνο βγῆκε τό βιβλίο τοῦ 'Ελύτη' 'Ο Ζωγράφος Θεόφιλος, ὅπου ἀνήκει τό παρακάτω ἀπόσπασμα, πού μᾶς δίνει πληροφορίες γιά τή ζωή τοῦ Ζωγράφου.

Στό προάστιο Βαρειά τής Μυτιλήνης, λίγο πιό ἔξω ἀπό τήν ἀκτή τοῦ 'Ακλειδιοῦ, ὅπου βρίσκονται ἀραδιασμένες ἀνάμεσα σέ βάγιες, τοιμσίρια* καί μαγνόλιες οἱ ἐπαύλεις τῶν πλουσίων τοῦ νησιοῦ, δεξιά ἀπ' τό δρόμο πού ὀδηγεῖ στό σημερινό ἀεροδρόμιο, ἐκεῖ μιά μέρα τοῦ 1870 γεννήθηκε ὁ Θεόφιλος. Τόν πατέρα του, πού ἦταν τσαγκάρης, τόν ἔλεγαν Γαβριήλ Κεφάλα. Τή μάνα του, πού ἦταν κόρη ἐνός ἀγιογράφου, τήν ἔλεγαν Πηγελόπη Μιχαήλ, καί ἀργότερα, ὅταν ὁ ἀγιογράφος ἀξιώθηκε νά προσκυνήσει τούς 'Αγίους Τόπους, Χατζημιχαήλ.

Παθολογική φαίνεται νά ἦταν ἡ ἀγάπη πού ἔδειχνε ἀπό μιᾶς ἀρχῆς ὁ μικρός Θεόφιλος γι' αὐτόν τόν παππού, τό μάγο, πού ἔξερε νά πάρνει σκέτα σανίδια καί νά βγάζει 'Αγίους. 'Ωρες καθότανε νά τόν κοιτάζει, νά τόν παρακολουθεῖ στή δουλειά του. Κι ὁ γέροντας, πού ἔξερε νά ἰστοράει* ὅχι μόνο μέ τίς ζωγραφίες του ἀλλά καί μέ τά λόγια του, τόν ἐπαιρνε κάθε πού βράδιαζε στά γόνατά του κι ἐκεῖ, μπροστά στό τζάκι, τοῦ ἀρχινοῦσε, παλιές ἰστορίες, τί γιά τόν 'Αχιλλέα καί γιά τόν "Ἐκτόρα, τί γιά τό Μεγαλέξαντρο, τί γιά τόν 'Ερωτόκριτο, ἔνα σωρό πράματα καί θάματα. 'Ωσπου, κάποτε, σφαλούσε τά μάτια του ὁ μικρός καί συνέχιζε μές στόν ύπνο του τίς ἰστορίες τῶν παλικαριῶν τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅλο ἀλόγατα καί κονταρομαχίες.

Καλά καλά δέν ἦταν ἀκόμα ὀχτώ χρονῶν, ὅταν ἄρχισε νά διαβάζει μόνος του ὅλες τίς φυλλάδες πού ἔπεφταν στά χέρια του καί νά γεμίζει τά μαθητικά του τετράδια μέ σχέδια καί φιγούρες λογῆς λογῆς.

*τοιμσίρι: τό δέντρο πύξος, κοινῶς πυξάρι.
 ἰστορώ: ἀνιστορώ, ζωγραφίζω.

αύτό τό θυμάται καλά ό Παναγιώτης*. Τ' αλλα παιδιά στό σχολείο τόν πειράζανε. Κατά βάθος ένιωθαν πώς δέν ήταν κομμένος στά δικά τους μέτρα κι αύτό τά ένοχλούσε. Στό τέλος δέν ἄργησαν νά τού βγάλουν καί παραπούκλι καί νά τόν φωνάζουν «άχμάκη», πού θά πεῖ «άκαμάτης», «ἄπραγος», «άφελής». Καί πραγματικά δέν ἔδειχνε νά τά καταφέρνει στά πραχτικά ζητήματα. Μιά πίκρα καταστάλαζε στήν ψυχή του. Μήτε ή σωματική του διάπλαση, μήτε τό περιβάλλον όπου ζοῦσε, δέν τού ἀφήνανε πολλές ἐλπίδες ότι θά μπορούσε μιά μέρα νά πραγματοποιήσει τά σχέδιά του γιά μεγαλοφάνταστα κατορθώματα. Όλοένα καί περισσότερο ἄρχισε νά κλείνεται στόν έαυτό του, νά δίνει ζωή στά διαβάσματά του, νά παίρνει γιά πραγματικά τά ὅσα ἔβαζε ώς τότε μονάχα μέ τό νοῦ του. Καί μιά ώραία μέρα τοῦ 1887, πάνω πού ἀρχινούσανε οι ἀπόκριες, πήρε τή μεγάλη ἀπόφαση: Θά ντυνότανε φουστανελάς. Τή φορεσιά πού χρόνια τώρα δέ χόρταινε νά καμαρώνει στίς φριγούρες τῶν ὀπλαρχηγῶν καί τῶν ἄλλων ἑθνικῶν ἡρώων, ἐπί τέλους θά τήν ἔκανε δική του, θά τήν ένιωθε στό ἵδιο του τό κορμί. Κι ήταν ἔνας ἐφηβος πιά.

“Ομως κάποτε τέλειωσαν οι ἀπόκριες, ό κόσμος πέταξε τά φανταχτερά ροῦχα κι αύτός δέν ἐννοοῦσε μέ κανένα τρόπο ν' ἀποχωριστεῖ τή στολή του. Οι δικοί του ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦν. “Οσο κι ἄν τόν είχανε παραδεχτεῖ γιά ἰδόρρυθμο, δέν μποροῦσαν ν' ἀφήσουν αύτό τό ἀστεῖο νά παρατραβήξει. «Καημένε Θεόφιλε, τοῦ φωνάζανε, τί μασκαραλίκια* είναι αὐτά;» Κι ἐκεῖνος ἀποκρινότανε περήφανα: «Τί θέλετε νά φορέσω, φράγκικα; Έγώ Φράγκος δέν είμαι». Ισως νά τοῦ ἔκαναν κι ἀπό ἄλλες πλευρές τή ζωή μαρτύριο. Ισως νά τόν πιέζανε νά πιάσει δουλειά. “Οπως καί νά 'ναι, ή ἀτμόσφαιρα πού δημιουργήθηκε γύρω του δέν τόν σήκωνε πιά. “Ενα χρόνο ἀργότερα μπαρκάριζε γιά τή Σμύρνη, πού οι κι ἔξαφανίστηκε γιά ἔνα διάστημα περίπου δεκαοχτώ χρόνια.

Καμιά πληροφορία δέν είχε νά μᾶς δώσει ό Παναγιώτης γιά τήν περίοδο αύτή. Τό μόνο πού ήξερε είναι ότι ό Θεόφιλος είχε καταφέρει νά διοριστεῖ καβάσης* στό Ἑλληνικό Προξενεῖο τής Σμύρνης, θέση πού τοῦ ἔδινε τήν εύχερεια νά φοράει τήν ἀγαπημένη του στολή καί μαζί τήν ἴκανοποίηση ότι ύπηρετεῖ τήν πατρίδα του. “Ετσι ἔζησε όλα τά χρόνια τής πρώτης του νεότητας, ἀδιάκοπα ἐρωτευμένος όπως φαίνεται καί ἀδιάκοπα κλεισμένος στόν έαυτό του, χωρίς ν' ἀποχτήσει μήτε

Παναγιώτης(Κεφάλας): ἀδελφός τοῦ Θεόφιλου.
μασκαραλίκι: γελοιοποίηση, ἔξευτελισμός.
καβάσης: φρουρός προξενείου, θυρωρός.

φίλους μήτε έχθρούς. Τά μόνα πλάσματα πού έβλεπε κι άγαπούσε ήταν τά παιδιά κι ας τοῦ στήνανε πότε πότε κάτι πολύ ἄσχημα παιχνίδια. Τά είχε όργανώσει σέ ἀληθινό θίασο – ἔτσι λένε οἱ φῆμες – κι ἔδινε παραστάσεις στό ὑπαιθρό, μέ δικά του ἔργα, πού τά είχε ὅλα ἐμπνευστεῖ ἀπό τά κατορθώματα τοῦ Μεγαλέξαντρου καί τά μεσαιωνικά ποιητικά δράματα. Λένε ἀκόμα ὅτι φοροῦσε τά ἵδια ροῦχα χειμώνα καλοκαΐρι· τά ἵδια βαριά ἔξαρτήματα τῆς ἐθνικῆς στολῆς, πού ἦταν ὅλα τους σέ κακή κατάσταση· καί τά ἵδια παλιοτσάρουχα πού, τό καθένα τους μονάχα, ζύγιζε μιάμιση ὡς δυο ὀκάδες, χώρια τό σελάχι* του μέτα σύνεργα τῆς ζωγραφικῆς καί τίς πέτρες πού κοπανοῦσε γιά νά φτιάξει μόνος του τά χρώματα. Ὁστόσο, ἄν πιστέψουμε τόν ἀδερφό του τόν Παναγιώτη, ὁ Θεόφιλος είχε καί μιά καλή, ὀλοκαίνουρια φουστάνελα πού τή φύλαγε μέ μεγάλη ἐπιμέλεια στήν κασέλα του καί δέν τή φοροῦσε σχεδόν ποτέ.

Κανείς δέν ξέρει πότε ἀκριβῶς, καί γιά ποιούς λόγους, ἀποφάσισε μιά μέρα νά ἔγκαταλείψει τή μικρασιατική ἀκτή. Θά πρέπει νά ἦταν ἐκεῖ γύρω στά 1907 κι ἔχουμε μαρτυρίες πολλές ὅτι τή χρονιά ἐκείνη κάνει γιά πρώτη φορά τήν ἐμφάνισή του στά μέρη τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας καί συγκεκριμένα στό Βόλο καί στό Πήλιο. Οι περισσότεροι πιστεύουν ὅτι πήγε κατευθείαν ἐκεῖ. "Ἄλλοι πάλι – καί ἀνάμεσα σ' αὐτούς ὁ συνομιλητής μας – ὅτι πέρασε πρῶτα ἀπό τή Μυτιλήνη. "Οπως καί νά 'vai, στά χωριά τοῦ Πηλίου είναι πού ό Θεόφιλος ἔγκαινιάζει τήν πρώτη, ἀπ' ὅσο ξέρουμε, περίοδο τῆς ζωγραφικῆς του δραστηριότητας, τήν ἔξαιρετικά δημιουργική, γιά μερικούς τήν πιό ἵσως χαρακτηριστική τῆς τέχνης του, ὅπως μαρτυροῦν τά καφενεῖα καί τά σπίτια τῆς Ἀνακαστᾶς καί τοῦ "Ανω Βόλου. Εἶναι γνωστά ἔξαλλου τ' ἀνέκδοτα πού ἀναφέρει ἡ τοπική παράδοση γιά τή ζωή του στή Θεσσαλία καί γενικότερα γιά τή δράση του, πού τήν ἔχει παρακολουθήσει βῆμα πρός βῆμα, στό ἔξοχο βιβλιαράκι πού τοῦ ἀφέρωσε, ό ἔρευνητής κ. Κίτσος Μακρής*.

Θά τόν ξαναβροῦμε ύστερα ἀπό πολλά χρόνια στή Μυτιλήνη. Φουστανελοφόρο πάντοτε, φτωχό καί μοναχικό καί διψασμένο γιά ἐπιφάνειες κατάληλες νά χωρέσουνε τά ὄρματά του. Ἀπό τή ζωή δέ ζητοῦσε καί πολλά πράγματα ἄλλωστε. "Ἐνα πιάτο φαΐ καί τά τσαρούχια του ν' ἀντέχουνε. "Εφερνε βόλτα ὅλο τό νησί. Στήν Καρίνη, στό δρόμο πού πάει πρός τήν Ἀγιάσο, τά καφενεῖα, καταμεσῆς στά τρεχούμενα

σελάχι: δερμάτινη ζώνη πού χρησιμοποιεῖται ώς θήκη ὀπλων.

Κίτσος Μακρής: λαογράφος πού ἀσχολεῖται μέ τή λαϊκή τέχνη στό Πήλιο.

*Ἔγραψε τό βιβλίο «'Ο Ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο».

νερά καί στά πλατάνια, γεμίζουν άπο τθαυμαστές τοιχογραφίες. Στά 1935 σωζόντανε άκομη καλά, σήμερα όμως δέν απομένουν παρά έλαχιστα ίχνη. 'Ολοζωγράφιστοι έξακολουθοῦσαν έπισης νά είναι οι έσωτερικοί τοιχοί ενός μικροῦ κτίσματος στόν Παπιάδο τῆς Γέρας. Είδαμε κι ἄλλα ἔργα του στό Ντίπι, στήν Παναγιούδα, καί πιό κοντά, στή Νε-άπολη καί στό 'Ακλειδιοῦ. Οι βροχές καί οι ἄνεμοι τά ξέφτισαν σιγά σιγά καί τά ξεθωριάσανε. 'Άλλοι, ηρθανε οι ἄνθρωποι καί τά περάσανε ἀπό πάνου ώς κάτου μέ καθαρό ἀσβέστη.

"Ετσι, δέ μᾶς ἀπόμειναν ἀτόφια παρά τά φορητά ἔργα του, ὅσα ἔκανε πάνω σέ σανίδια, σέ κάμποτ, ἀκόμη καί σέ τενεκέδες, τούς χειμῶνες πρό πάντων, ὅταν δέν ἤτανε βολετό νά πάίρνει τούς δρόμους καί δούλευε μ' ὅτιδήποτε ύλικό ἐπεφτε στά χέρια του. "Εμενε τότε σ' ἔνα φτωχό, γυμνό καμαράκι, κοντά στή συνοικία τοῦ 'Αγίου Παντελεήμονα. "Ένα τζάκι, ἔνα ντουλάπι τοῦ τοίχου, δυό κασέλες κι ἔνα στρῶμα κατάχαμα. Κι ἀπ' ἔξω ἡ αὐλή, μικροσκοπική κι αὐτή, μέ δυό ἀμυγδαλιές ὅλο καί κάμποσα ζαρζαβατικά. Είχε καί μιά γάτα πού τή φώναζε Μαρουλιώ καί τή λάτρευε κυριολεκτικά. "Έχουν νά λένε ὅτι αὐτή τόν ἔσωσε κάποτε, ξυπνώντας τον μέ τό ποδαράκι της, ὅταν μπήκανε στό σπίτι του κλέφτες νά πάρουνε ὄλες του τίς οἰκονομίες, ἔνα μικρό κομπόδεμα μέ χρυσές λίρες πού ἔκρυψε κάτω ἀπ' τό στρῶμα του. 'Αργότερα, ὅταν ἡ Μαρουλιώ πέθανε, τήν ἔθαψε μ' εύλαβεια σ' ἔνα μέρος πού φρόντισε νά τό σημαδέψει γιά νά μπορέσει μιά μέρα, ὅπως ἔλεγε, νά πάρει τά κοκαλάκια της καί νά τά κάνει χαϊμαλί. Σ' αὐτό τό γατάκι μονάχα ἐμπιστεύθηκε αὐτός μεγαλόψυχος κι ἀκόμα σ' ἔνα φτωχό ἀνθρώπινο πλάσμα: στό μικρό κορίτι τῆς νύφης του, πού ἤταν καθυστερημένο διανοητικά καί τ' ἄλλα παιδιά τό κορόιδευαν καί τό 'λεγαν «ἡ ἀγαθή 'Αγλαΐα».

Μπαίνοντας στά 1934, ὁ Θεόφιλος είχε συμπληρώσει πιά τά ἔξήντα τέσσερα χρόνια του. Φαινότανε ἀδυνατισμένος καί κακόκεφος. "Ένα πρωί, στίς εἰκοσιδύο Μαρτίου, πού ἔτυχε νά 'ναι Κυριακή τῶν Βαΐων, πῆγε καί χτύπησε τήν πόρτα στό σπίτι τῆς νύφης του. Είχε τόσο θλιμμένο ύφος πού ἡ καλή γυναίκα, μέ τό δίκιο της, ἀνησύχησε. «Δέ θά πᾶς στήν ἐξοχή;» τόν ρώτησε. «Όχι, ἀποκρίθηκε, είμαι κομμάτι κουράσμένος». Γέμισε τό κουμαράκι* του μέ νερό, χάιδεψε τήν ἀγαθή 'Αγλαΐα καί τράβηξε γιά τό σπιτάκι του. Πέρασαν δυό μέρες καί δέ φάνηκε καθόλου. Μεγάλη Τρίτη πρωί, μιά γειτόνισσα χτύπησε πάλι τήν πόρτα τῆς νύφης του. «Τί συμβαίνει;» «'Ο Θεόφιλος είναι ἀμπαρωμέ-

κουμαράκι: μικρό δοχείο νερού.

νος στό σπίτι του και δέν άποκρίνεται». Τρέξανε όλοι μαζί· βροντήξανε τήν πόρτα τήν ξαναβροντήξανε. Τίποτα. Τότε τή γκρεμίσανε μέ δυνατές κλωτσιές και εϊδανε: τό Θεόφιλο νεκρό καταγής, μέ τό κεφάλι κατά τό τζάκι και τά πόδια του διπλωμένα. Στό πλάι του, ύπολειμματα άπο έμετο κι ένα πιατάκι μέ δυο ψάρια. Ήταν ή 24η Μαρτίου, παραμονή τής έθνικής έορτής τού 'Ελληνισμού.

Τοῦ 'καναν ένα φτωχικό τάφο, μ' ένα καντηλάκι πού φρόντιζε ν' άνάβει μόνη της, ζητιανεύοντας παντοῦ «κουματέλ' λαδέλ」,* ή άγαθή 'Αγλαΐα. Στόν ίδιο τάφο, ένα χρόνο άργότερα, ο 'Ανδρέας 'Εμπειρίκος* κι έγώ, ρίχναμε λίγα λουλούδια ώραϊα και σεμνά σάν τήν ψυχή του.

'Ερωτήσεις

1. Πώς άντιμετώπιζε τά πρακτικά ζητήματα ό Θεόφιλος και πώς τόν έβλεπαν οι άλλοι άνθρωποι;
2. Ποιές ήταν οι ιδιαίτερες προτιμήσεις του (ιστορίες, συνήθειες). Είδατε είκονες τού Θεόφιλου, πού δείχνουν αύτές τίς προτιμήσεις του;
3. Τί δείχνει τό γεγονός ότι ό Θεόφιλος ζωγράφιζε τίς εικόνες του σέ κάθε έπιφάνεια πού έβρισκε μπροστά του;
4. Σέ ποιό λογοτεχνικό είδος άνήκει τό άποσπιασμα;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 8.

κουμετέλ' λαδέλ': λίγο λαδάκι· ιδιωματισμός τής Μυτιλήνης.
'Ανδρέας 'Εμπειρίκος (1901-1975): υπερρεαλιστής ποιητής.

[‘Ο χριστιανός ζωγράφος]

Στό Χρονικό μιᾶς πολιτείας (πρώτη έκδοση 1938) ό συγγραφέας μιλάει γιά τό Ρέθυμνο καί γιά τήν προσφορά του στήν Ιστορία τοῦ τόπου μας. Στό ἔργο γίνεται λόγος καί γιά τίς ἐκκλησίες καί τήν εἰκονογράφησή τους. Μέ τήν εύκαιρια αὐτή ό συγγραφέας, πού είναι καί ιστορικός τῆς Τέχνης, μᾶς δίνει στό παρακάτω ἀπόσπασμα τό χαρακτήρα καί τό πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς ζωγραφικῆς, δηλαδή τῆς ἀγιογραφίας.

Νά ζωγραφίσεις μιάν ἐκκλησία, ḥ κι ἔνα κόνισμα μονάχα, είναι τέχνη ιερή, ὅχι τέχνη σάν τίς ἄλλες. ‘Ο χριστιανός ζωγράφος δέν ξεχωρίζει ἀπό τόν καλόγερο, κι ἄς ζεῖ μέσα στίς πολιτείες, κι ἄς ἔχει πάρε δῶσε μέ τόν κόσμο. “Οπως γονατίζει ό καλόγερος καί κάνει τήν προσευκή του στό Θεό, ἔτσι κι ὁ ἀγιογράφος καθίζει στό σκαμνί του καί πιάνει τά κοντύλια του νά ζωγραφίσει. Προσευχή είναι κι αὐτουνοῦ ή δουλειά, μόνο πού ἀντί νά μουρμουρίζει τά λόγια του, τά ζωγραφίζει. Πρέπει τό λοιπόν νά ’χει ἀγνή καρδιά, γλώσσα ἀμόλευτη ἀπό αἰσχρά, χέρια παστρικά. Πρίν νά πιάσει τά κοντύλια του καί τίς μπογές, χρέος ἔχει νά ἐτοιμαστεῖ, νά νηστέψει, νά διαβάσει τό συνάξαρι τοῦ ἀγίου πού θά στορίσει καί νά μπει μέσα στή ζωή καί στό μαρτύριο του. Ή ψυχή του πρέπει νά ’vai καθαρή σάν τό κρούσταλλο, καί τότε μόνο θά πέσει ἀπάνω του ή θεία χάρη καί θά κατέβει ἀπ’ τό κοντύλι του ή ἀγία εἰκόνα. Δέν ἔχει ἐδῶ νά καυχηθεῖ ό ζωγράφος μέ τό ἔργο του, οὔτε νά βάλει μέσα σ’ αὐτό πράματα ḥ φροντίδες ἀπό τή ζωή του, ὅπως κάνουν ἀλλοῦ. Ἐδῶ ή εἰκόνα είναι χάρισμα τοῦ Θεοῦ, κι ὁ ζωγράφος είναι ό ἀγωγός τῆς πνοῆς Του. Μόνο ή νηστεία, ή ἀγιότητα κι ή ὑποταγή κάνουν τό ‘Αγιο Πνεῦμα νά ἐπιφοιτήσει στό κεφάλι τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καί μόνο μέ τή χάρη Του γίνεται τό ἄξιο ἔργο, ἀπό ψυχή πού σκιρτᾶ ἀπό μακαριότητα καί βνωμοσύνη*. Γιά τοῦτο, ό ζωγράφος δέ θά βάλει ποτέ τ’ ὄνομά του στήν εἰκόνα οὔτε θά διαλαλήσει μιά δόξα πού δέν είναι δική του. Κι ἄν γίνει ἔξαίρεση ἀπό τοῦτο, τ’ ὄνομά του θά τό ’χει ταπεινά στημαδεμένο σέ καμιά γωνιά ὅχι γιά τή δόξα του μέσα στόν κόσμο, παρά σάν δέηση στά πόδια τοῦ Κυρίου.

‘Ο δεσπότης ό Ιερόθεος, ό μεγάλος ιεράρχης, πρίν νά πιάσει νά ζωβνωμοσύνη: εύγνωμοσύνη.

γραφίζει τόν Παντοκράτορα στό θόλο τής Αγια-Βαρβάρας, νήστεψε δυό βδομάδες και προετοιμάστηκε σάν νά 'χε νά μεταλάβει. Στήν τρίτη βδομάδα, άνέβηκε πάνω στή σκαλωσιά, μέ τίς μπογιές και τά κοντύλια του κι ἔβαλε ἀρχή. Νά στοχαστεῖς ἔνα θεόρατο καυκί, μέ ἄνοιγμα φαρδύτερο ἀπό δυό ὄργιές, κι ἐκεῖ ἀποκάτω τόν ἔηντάρη δεσπότη κι ἀγιογράφο ξαπλωμένο ἀνάσκελα στή σκαλωσιά, δώδεκα μπόγια πάνω ἀπό τή γῆς, νά στορίζει τή φοβερή μορφή τοῦ Παντοκράτορα. Κάθε πρώι τόν ἀνεβάζαν μέ τό μακαρά, δεμένον ἀπό τή ζώνη, και τόν κατεβάζανε σάν νύχτωνε. Τό γιόμα του τό 'κανε κεῖ πάνω στόν ούρανό, κι ἄλλη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου δέ θυμόταν. Κάθε πουρνό πρίν ἀνεβεῖ στά σανίδια, μελετοῦσε ἀπό κάτω τό ἔργο του, τό διαλογιζόταν μέσ στό νοῦ του, κι ὑστερα ἔδινε διαταγή νά τόν σηκώσουν. "Ολη μέρα, ἐνώπιος ἐνωπίω μέ τό Θεό του, είλη ἀγώνα μέ τήν τεράστια μορφή. Τό κεφάλι τοῦ δεσπότη δέν ἔφτανε νά σκεπάσει μήδε τό μάτι τοῦ Παντοκράτορα. Τά φουσκωμένα ρουθούνια Του ἡταν μεγαλύτερα ἀπό τό χέρι πού τά ζωγράφιζε... 'Ο Μεγαλοδύναμος ἀγρίευε ὥρα τήν ὥρα, τά φρύδια Του ζαρῶναν, τά μάτια Του πετούσανε φωτιές, λοξοτρώντας. 'Ο δεσπότης λιγόστευε κοντά Του, σούρωνε, μαύριζε τό πετσί του ἀπό τήν ἀδυναμία. 'Ο ἀγώνας του βάστηξε ἔντεκα μέρες. Στή δωδέκατη, ὁ ταξιμάρης δεσπότης κατέβηκε στή γῆς, ἔκαμε νά περπατήσει, κουφογονάτισε. Τά νεῦρα τοῦ λαιμοῦ του είχαν πιαστεῖ, τά μάτια του δέν ἔβλεπαν στά ἵσια, ή θέρμη τοῦ 'καιγε τό κορμί. Μιά βδομάδα ἀκόμα είλη νά κάνει μέ τό Θεό. Ξημέρωμα Κυριακῆς, σηκώθηκε ἀπό τό στρῶμα, νίφτηκε, ἔβγαλε τούς ἀσβέστες ἀπό τά γένια του και πήγε νά λειτουργήσει στήν Αγια-Βαρβάρα. "Ομως ή καρδιά του δέν τοῦ 'λεγε νά κοιτάξει τ' ἀψήλου. Μόνο σάν ἡρθε στό μέρος ἐκεῖνο τής ἀκολουθίας πού ὁ λειτουργός βγαίνει στή βασιλόπορτα και δέεται, ὁ δεσπότης ἀναβλεμμάτισε στό ἔργο πού ὁ Κύριος είλη εύδοκήσει νά ἔχτελέσει μέ τό χέρι τοῦ δούλου Του. Τό μέτωπό του παχνίστηκε*, τά χέρια του πήρανε νά τρέμουν, και τά δάκρυα πηδήσαν ἀπό τά μάτια του... Κι ὅλο τό ἐκκλησίασμα ἔκλαιε μαζί του, κι ἡταν ἀνείπωτα, ριζόκορφα εύτυχισμένο πλάι στό βοσκό του.

Έρωτήσεις

- Τί διαφέρει ό χριστιανός ζωγράφος ἀπό τούς ἄλλους ζωγράφους;

καυκί: πλατύστομο ποτήρι, γαβάθα.
παχνίζομαι: παγώνω, τρομάζω.

- Γιατί ή δουλειά του είναι «σάν τήν προσευχή»;
- Γιατί ό συγγραφέας τήν ήνομάζει «ίερη τέχνη»;
- Γιατί ο χριστιανός ζωγράφος δέ βάζει τό ίδιον ονόμα του στό έργο του;
- Τό παράδειγμα τοῦ δεσπότη Ιερόθεου έπαληθεύει τή θεωρία; Νά βρεῖτε στό κείμενο τά σχετικά στοιχεῖα.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ. Γεννήθηκε τό 1909 στό Ρέθυμνο τής Κρήτης. Σπούδασε στό Πανεπιστήμιο Αθηνῶν καί στό Παρίσι. Ειδικεύθηκε στήν Ιστορία τῆς Τέχνης, τήν όποια δίδαξε στήν Ανωτάτη Σχολή Καλῶν Τεχνῶν ἀπό τό 1939-1974. Παράλληλα άσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Ἐγραψε ποίηματα, μυθιστορήματα, δοκίμια. Διακρίθηκε ίδιαίτερα ως πεζογράφος. Στά έργα του πραγματεύεται τά μεγάλα προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τόν ἄνθρωπο: τήν ἐλευθερία καί τό θάνατο. Ἐργα του: α) ποίηση: *Γυμνή ποίηση* κ.ά. β) πεζά: *Τό χρονικό μᾶς πολιτείας*, *Παντέρμη Κρήτη*, *Η Τριλογία τοῦ Κρητικοῦ*, *Ο ἥλιος τοῦ Θανάτου*, *Η κεφαλή τῆς Μέδουσας*, *Ο ἄρτος τῶν ἀγγελών*, γ) θέατρο: *Τό ιερό σφάγιο*, *Ο Λάζαρος*, *Τό Ήφαίστειο*. Τό 1977 ἔγινε ἀκαδημαϊκός.

Νίκος Καζαντζάκης

[‘Ο ριμαδόρος]

Ἐκτός ἀπό τούς ἀνώνυμους λαϊκούς ποιητές, πού είναι οἱ ἀρχικοί δημιουργοί τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ὑπῆρχαν, παλιότερα κυρίως, καί λαϊκοί σπιχουργοί (ριμαδόροι) πού συνέθεταν πολύσιχα σπιχουργήματα σχετικά μέ γεγονότα πού συγκλόνιζαν τούς ἀνθρώπους τοῦ τόπου τους (ἰδιωτικά περιστατικά, πολέμους, σεισμούς κτλ.). Μᾶς σώθηκαν τέτοια σπιχουργήματα ἀπό παλιότερες ἐποχές.

Ριμαδόρους μποροῦμε καί σήμερα νά συναντήσουμε σέ ὄρισμένες περιοχές, ίδιαίτερα στά νησιά τοῦ Αιγαίου, στήν Κρήτη καί στήν Κύπρο (ὅπου ήνομάζονται «ποιητάρηδες»). Οι ριμαδόροι φαίνεται ὅτι συνεχίζουν μιά πολύ παλιά λαϊκή ποιητική παράδοση.

Ἐναν τέτοιο ριμαδόρο συναντοῦμε καί στό μυθιστόρημα τοῦ N. Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης, ὃπου ἀνήκει καί τό ἀπόσπασμά μας. Ο ἥρωας τοῦ ἔργου Καπετάν Μιχάλης πολεμάει τούς Τούρκους στά βουνά σέ μιά ἀπό τίς τελευταίες ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης, στά τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα. Η γυναίκα του Κατερίνα κι ὁ γιός του, τό

Θρασάκι, μένουν στό χωριό, στό σπίτι τοῦ παπποῦ καπετάν Σήφακα, παλιοῦ καπετάνιου.

Βρῆκαν* τό σπίτι γεμάτο γυναικες, δικές τους καὶ ξένες. "Ολη ἡ γειτονιά εἶχε μαζευτεῖ ν' ἀκούσει τό ριμαδόρο, τό γερο-Κριαρᾶ, πού τώρα νά ἔφτασε κι ἐμπαινε στό ἀρχοντικό τοῦ καπετάν Σήφακα· στό σπίτι αὐτό ἔβρισκε τό πιό καλό καὶ μπόλικο φαῖ καὶ κόνευε* πάντα. Γέρος, μακροδιχαλογένης, γαλαζομάτης, φαγάς, μπεκρής, ξακουστός στά νιάτα του. Ἀμούστακο ἀγόρι, βουκόλευε* στοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τά βουνά, κοντά στό Καστέλι, κι ὑστερα, σέ μιάν ἐπανάσταση, πήρε κι αὐτός τό τουφέκι, ἔξοφε τά βόδια καὶ τά γελάδια πού βουκόλευε καὶ τά πῆγε πεσκέσι* στούς ἀντάρτες· ἔπεσε πάλι στά σίδερα ἡ Κρήτη, ποῦ νά πατήσει πιά ὁ Κριαρᾶς στό Καστέλι, γύριζε τά Ρεθεμνιώτικα. "Εκανε τόν ἀγωγιάτη, τόν πραματευτή, τό λυράρη καὶ ταίριαζε ρίμες. Πήγαινε ἀπό χωριό σέ χωριό, τραγουδοῦσε τίς ρίμες του καὶ γέμιζε τό ταγάρι.

Στέκουνταν οἱ χωριάτες γύρα του καὶ μωροθαμάζουνταν* ποῦ τά βρισκε τά λόγια καὶ πῶς τά ταίριαζε καὶ πῶς ἔκανε τά μάτια νά κλαίνε! Ξαναζωντάνευε τό '21, ἀνέβαιναν ἀπό τά μνήματα οἱ μεγάλοι ἀγωνιστές, τινάζουνταν στόν ἀγέρα τό Ἀρκάδι, ἔπιαναν οἱ γέροι τά φαρδιά πολύχρωμα μαντίλια τους καὶ σκούπιζαν τά κλάματα.

«'Ακόμα στέκει καὶ πολεμάει τό Ἀρκάδι συλλογίζουνταν», ἀκόμα καίγεται, θά βαστάξει ὅσο ἡ ρίμα ἐτούτη ἀθάνατο!»

Γίνουνταν ἄλλοι ἀνθρωποι ὅσοι τόν ἄκουγαν, πλάταινε ἡ καρδιά τους, ἔβγαζαν τά σακούλια τους οἱ τσιγκούνηδες, ἄνοιγαν τά κελάρια τους καὶ δῶσ· του καὶ τό γέμιζαν τό ταγάρι, ἀνάκατα, κουκιά, φασόλια, ρεβίθια, κάστανα, κολοκύθια, ψωμί... Κι αὐτός ἔβλεπε νά γεμίζει τό ταγάρι του κι ὄλο τό φαρδύ του ἥλιοφρυμένο πρόσωπο γελοῦσε εύχαριστημένο.

Τόν εἰδαν λοιπόν καὶ σήμερα οἱ χωριάτισσες, κάμπους καὶ βουνά γυρίζει ἐτούτος, θά 'φερνε σήγουρα μαντάτα ἀπό τούς ἄντρες τους, τόν πήραν ξοπίσω. Κι ἡ καθεμιά κι ὀλες μαζί τόν ζύγωσαν, τοῦ 'πιαναν τό χέρι καὶ τόν ἀναρωτοῦσαν· μά αὐτός βιάζουνταν, πήγαινε γραμμή κατά τό σπίτι τοῦ γερο-Σήφακα· πεινοῦσε.

Τήν ὥρα πού μπήκε ὁ παππούς μέ τό Θρασάκι, ὁ γερο-Κριαρᾶς εἶχε

βρῆκαν: ὁ καπετάν Σήφακας καὶ τό Θρασάκι.

κονεύω: διαμένω προσωρινά.

βουκολεύω: βόσκω βόδια.

πεσκέσι: δάνρο.

μωροθαμάζομαι: θαυμάζω σάν ἀνόητος.

θρονιαστεῖ στό καλό σκαμνί, όμπρος στή φωτιά, καί πυρώνουνταν.

– Καλῶς τόν καπετάν Ριμαδόρο! ἔκαμε ό παππούς καλωσορίζοντας τό μουσαφίρη* του.

Ο ριμαδόρος προστηκώθηκε· φοβόταν καί σέβουνταν τό γερο-Σήφακα, γιατί ταν πιό γέρος άπό αὐτόν κι ἀπλοχέρης νοικοκύρης καί ξακουστός πολεμάρχος.

– Καλῶς σέ βρηκα, καπετάν Σήφακα, γέρικο λιοντάρι τῆς Κρήτης! “Όλον ἐτοῦτον τόν καιρό σοῦ πλέκω μιά ρίμα, ἄρχοντα Σήφακα, νά σέ κάμω ἀθάνατο.

– “Ασε νά πεθάνω πρῶτα, ἔκαμε ό παππούς καί τό πρόσωπό του σκοτείνιασε.

– Τί χαμπάρια μᾶς φέρνεις, γερο-Κριαρά; πετάχτηκε ἡ Μαστραπάδαινα, πού βιάζουνταν νά μάθει γιά τόν ἄντρα της, τίν’ ἀπογίνεται ἐκεῖ ἀπάνω στά κατσάβραχα, ἀμάθητος ώς είναι τοῦ πολέμου· ἐγώ μαι ἡ γυναίκα τοῦ Μαστραπᾶ, πού κάνει τά κουδούνια.

– Νά φάω πρῶτα, ἀποκρίθηκε ό ριμαδόρος, νά πιῶ καί μιά, νά θυμηθῶ· μελισσοκόφινο είναι τό κεφάλι μου, σβουρίζει ἀπό τήν πείνα.

– Φέρτε του νά φάει! πρόσταξε ό παππούς· γεμίστε του ἔνα λαγήνι κρασί· ἄπατή ‘ναι ή κοιλιά τοῦ ριμαδόρου, βάζεις, βάζεις, δέν ἔχει γεμισμό – σάν τόν “Αδη.”

Γέλασε ό ριμαδόρος, τοῦ ’φεραν τό σοφραδάκι*, διπλογονάτισε μπροστά ἀπό τή φωτιά κι ἄνοιξε τό πηγαδόστομά του. “Ορθιες οἱ γυναῖκες τόν ἀποκαμάρωναν ν’ ἀδειάζει τά σκουτέλια*, νά κάνει πάστρα τό σοφρά, κάθισε κι ό παππούς ἀντίκρα του καί τόν κοίταζε. Κάμποση ὥρα σώπαιναν ὅλοι κι ἀκούγουνταν μονάχα τά δόντια καί τά χείλια τοῦ γερο-Κριαρᾶ πού καταχτυπούσαν κι ό λαιμός του πού κακάριζε, κάθε πού ἀνάγερνε τό λαγήνι κι ἔπινε.

Τέλειωσε, σφούγγιξε τά γένια του, ἥπιε ἀκόμα μιά, στράφηκε κι εἶδε μπροστά του τό γερο-Σήφακα καί γύρα ὄρθο, λαχταριστό τό γυναικοθέμι*.

– Ρωτάτε δά! εἶπε κι ἄπλωσε τίς ποδάρες του στή φωτιά.

Χύθηκαν ἀπάνω του οἱ γυναῖκες· ἡ καθεμιά είχε καί τόν πόνο της, τόν ἄντρα, τόν ἀδερφό, τό γιό της – τόν εἶδες; Δέ λαβώθηκε; Ζεῖ; Καὶ κρέμουνταν ὅλες ἀπό τά χείλια του. Κι αὐτός δέν είχε δεῖ κανένα, πού νά σκαρφαλώσει μέ τέτοια χιόνια στά βουνά, τί γυρεύει αὐτός μέσα

μουσαφίρης: ἐπισκέπτης (τούρκικη λέξη).

σοφραδάκι: (ύποκοριστικό τοῦ σοφράς)· χαμηλό στρογγυλό τραπέζι.
σκουτέλι: ἀγγειό, πιάτο.

γυναικοθέμι: συγκεντρωμένο πλήθος γυναικῶν (γυναικομάνι).

στό κρύο, στήν πείνα καί στό τουφεκίδι, ή ρίμα θέλει άσφαλεια καί καλοπέραση, δέν είδε κανένα, μήτε ἀδερφό, μήτε ἄντρα, μήτε γιό, μά τώρα πού γέμισε ή κοιλιά του ψυχοπόνεσε τόν κόσμο, λυπόταν τίς γυναικες, στρέφουνταν κι ἐλεγε στήν καθεμιά κι ἀπό ἔναν καλό λόγο κι ἐφευγε ή γυναίκα ἀναπαμένη κι ἔρχουνταν ἄλλη... Καί σάν πιά παρηγόρησε ὅλο τό γυναικολόι κι ἀδειασε τό σπίτι, στράφηκε στόν παππού, τοῦ χαμογέλασε:

– Καλομελέτα κι ἔρχεται, τοῦ κάνει: ἐγώ λέω ἔναν καλό λόγο, κάνω τό χρέος μου· ἃς τόν βγάλει ἀληθινό ὁ Θεός. Παραπέρα δέν ἀνακατεύουμαι· ἃς κάνει κι αὐτός τό χρέος του.

– Μέ φευτιές παρηγορᾶς τούς ἀνθρώπους, εἶπε ὁ παππούς αὔστηρά.

– Εἶμαι ριμαδόρος, ἀποκρίθηκε ὁ γερο-Κριαρᾶς, πάει νά πεῖ: καλομαντατάς*: αὐτή 'ναι ή δουλειά μου.

– Τώρα πού ἀπομείναμε οι ἄντρες, ἐμεῖς οι δυό κι ὁ ἐγγονός μου, μολόγα τήν ἀλήθεια! Γυρίζεις χῶρες καί χωριά, τό αὐτί σου μαζώνει ὅλην τή βουή – τί ἄκουσες; Τό μάτι σου γαρίδα, πουλί πετούμενο δέ σοῦ ἔφευγει – τί εἶδες; Θά λευτερωθεῖ, γερο-Κριαρᾶ, ή Κρήτη; Ἔσεις οι ριμαδόροι, ἔχουν νά ποῦν, σάν ἀπομείνετε μοναχοί, κουβεντιάζετε μέ τό Θεό· τί λέει ὁ Θεός; Θά τή λευτερώσει πιά τήν Κρήτη;

"Εσκυψε τή χοντρή κεφάλα του ὁ Κριαρᾶς, ἀναδεύτηκαν μέσα στό στήθος του τά λόγια, ἀνέβηκαν πατεῖς με πατῶ σε στό λαιμό του, στάθηκε νά ξεδιαλέξει.

– Γερο-Σήφακα; εἶπε, εἴμαστε μόνοι, θά σοῦ φανερώσω ὅ, τι σέ ἀνθρωπο ὡς τώρα δέν ξεφανέρωσα. Ἔκατό χρονῶν είσαι, τήν ἀλήθεια δέν τή φοβᾶσαι...

– "Οχι, δέν τή φοβᾶμαι, εἶπε ὁ παππούς.

– Άκου, τό λοιπόν: "Οταν γεννήθηκε ὁ Χριστός, ἡρθαν ὅλα τά ἔθνη – ἄσπρα, μαῦρα, κίτρινα – νά τόν καλωσορίσουν· τήν ὥρα πού πέθαινε, πῆγαν πάλι ὅλα τά ἔθνη νά τόν ἀποχαιρετήσουν. Πήγε κι ἡ Κρήτη. Μαυρομαντιλωμένη, χαροκαμένη, μεγαλομάτα. Ἀπόμεινε παράμερα, τελευταία· ποῦ νά προβάλει αὐτή μέ τά μεγάλα ἔθνη; Μέ τήν Ἀγγλία, μέ τή Ρουσία, μέ τήν Ἀμερική; Περίμενε νά φύγουν ὅλα, γιά νά ζυγώσει, νά προσκυνήσει κι αὐτή τά αίματωμένα πόδια. Βράδιαζε πιά· ὅλη τή μέρα ὁ ἥλιος ἔσκιζε τίς πέτρες· τό δειλινό μαζώχτηκαν σύννεφα, σκοτείνιασε ὁ οὐρανός, ἄρχισαν νά πέφτουν ζεστές, χοντρές στάλες, δέν ἤταν στάλες, ἤταν δάκρυα.

καλομαντατάς: αὐτός πού φέρνει καλά μαντάτα, καλές εἰδήσεις.

”Ανοιξε ό Θεός τά μάτια, ξεχώρισε, μέσα στό σύθαμπτο και στή βροχή, μιά μαυροφόρα, θάρρεψε πώς ήταν ή Πλαναγιά: «Μάνα!» φώναξε. Ή Κρήτη σήκωσε τό κεφάλι, άστραπή έσκισε τόν ούρανό, τό πρόσωπο της φωτίστηκε. «Χριστέ μου, φώναξε άνοιγοντας τήν άγκαλη, δέν είμαι ή Πλαναγιά, είμαι ή Κρήτη.»

Κι ακούστηκε εύτυχς ή φωνή τοῦ Χριστοῦ: «Έλα!»

»Ζύγωσε ή Κρήτη τρεμάμενη, άγκαλιασε τό σταυρό, φίλησε τά καρφωμένα πόδια, τό στόμα της γέμισε αίματα. «Χριστέ μου, μουρμούρισε, ποῦ μέ αφήνεις;»

Κι ακούστηκε πάλι ή φωνή άπό τό Σταυρό: «Μήν κλαῖς σήκωσε τό δεξό χέρι σου, κοίτα!»

Σήκωσε ή Κρήτη, μέσα στίς άστραπές, τό δεξό χέρι – καί τί νά δει; στό πιό άρχοντικό της δάχτυλο, στό δαχτυλίδιά, ἔλαμπε ἔνας χαλκάς. «'Αρραβώνας», Χριστέ μου, φώναξε κι ή καρδιά της ἔτρεμε, ἀρραβώνας, Χριστέ μου, γιά χαλκάς ἀλυσίδας;»

Ο Χριστός χαμογέλασε, ἔγιειρε τό κεφάλι, ἔβγαλε μιάν ψιλή φωνή: τί είπε; ή Κρήτη δέν ἄκουσε. «'Αρραβώνας, Χριστέ μου, γιά χαλκάς ἀλυσίδας;» Ξαναφώναξε. Κανένας δέν ἀποκρίθηκε. Ξαναφώναξε: κανένας!

Σώπασε μιά στιγμή ό γερο-Κριαρᾶς και σέ λιγο:

– Ακόμα στέκεται, μέσα στούς ήλιους και στίς βροχές, μέσα στά σκοτόδια, ἔρμη, μαυροφορεμένη, όλομόναχη, σάν χήρα ή Κρήτη και φωνάζει. Άκομα, γερο-Σήφακα!

Ο γερο-Κριαρᾶς ἀναστέναξε: κοίταξε, είχε μιά ρουφιά κρασί ή λαγήνα, ἔβρεξε τό λαιμό του.

– Ε, κατακαημένη Κρήτη... μουρμούρισε και σηκώθηκε.

Σηκώθηκε κι ο παππούς, φώναξε τή νύφη του, τήν κυρα-Κατερίνα.

– Γέμισέ του τό ταγάρι, παιδί μου, είπε: καλά δούλεψε τό μεροκάματό του.

Στράφηκε στό γερο-Κριαρᾶ:

– Έχεις άκομά γερά δόντια; ρώτησε.

– Ένα μονάχα μοῦ λείπει, ἀποκρίθηκε ό ριμαδόρος και γέλασε, ἔνα, τό 'βγαλα μοναχός μου μέ τήν τανάλια: ό φρονιμότης.

– Βάλ' του καί δυό φοῦχτες καρύδια και μύγδαλα, είπε ο παππούς.

Τόν επεροβόδισε ώς τήν ξώπορτα, σάν νά 'ταν μεγάλος ἀρχοντας.

– Αιντε στό καλό, τοῦ πε καί τοῦ ἀπλωσε τό χέρι κι ἄν είναι νά ξαναπεῖς τό παραμύθι σου, βάλε τό Χριστό – τί έχεις νά χάσεις; βάλ'

ἀρραβώνας: τό δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβώνα δηλώνει ύπόσχεση. Έδω: ύπόσχεση λευτεριάς.

τον ν' ἀποκριθεῖ: «Ἄρραβώνας!» Τό περ καὶ μοναχός σου: Καλομελέτα κι ἔρχεται!

—Ἔγνοια σου, καπετάν Σήφακα, ἔκαμε ὁ τετραπέρατος ριμαδόρος: ἔγνοια σου, καὶ δέ λέω ἐγώ τὸ παραμύθι τὸ ἴδιο σέ ὅλους· κατέχω τὴ δουλειά μου· στόν καθένα σύφωνά καὶ μέ τῇ δύναμῃ του. "Ἔχε γειά!"

"Ορθιος στό κατώφλι ὁ παππούς, ἔβλεπε τό ριμαδόρο νά τσαλαβουτάει καί νά κατηφορίζει μέσα στά χιόνια. Τό Θρασάκι κρατοῦσε τό χέρι τοῦ παπποῦ, κοίταζε κι αὐτό τόν παράξενο μουσαφίρη νά χάνεται. Καί σάν πιά ἀφανίστηκε ὁ γερο-Κριαρᾶς, στράφηκε ὁ παππούς στόν ἐγγονό του:

— Κατάλαβες ἐσύ; τόν ρώτησε. 'Ο Χριστός, ή Κρήτη, ὁ ἀρραβώνας...

— Δέν μοῦ ἀρέσουν ἐμένα τά παραμύθια, ἔκαμε τό Θρασάκι· μεγάλωσα.

— "Ἄμα μεγαλώσεις ἀκόμα πιό πολύ, θά σοῦ ἀρέσουν, μουρμούρισε ὁ παππούς καί μαντάλωσε τό στόμα.

Έρωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό ριμαδόρο τοῦ κειμένου μέτ τούς γνωστούς σας ἀπό τό "Ομηρο ραψωδούς (τό Φήμιο ή τό Δημόδοκο) καί νά βρείτε τίς ὁμοιότητες: α) στόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, β) στό εἰδος τῶν ποιημάτων πού συνθέτουν, γ) στήν ἐντύπωση πού προκαλοῦν γύρω τους.
2. Πῶς βλέπει τήν ἀπόστολή του ὁ ριμαδόρος;
3. Στή διήγησή του ὁ ριμαδόρος λέει πώς ὁ Χριστός κοιτάζοντας ἀπό τό σταυρό του τήν Κρήτη «Θάρρεψε πώς ἦταν ή Παναγία». Τί θέλει νά πεῖ;
4. Τί ἐννοεῖ ὁ καπετάν Σήφακας, ὅταν λέει στό Θρασάκι: «Ἄμα μεγαλώσεις ἀκόμα πιό πολύ, θά σοῦ ἀρέσουν τά παραμύθια»;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 144.

Τό κέντημα τοῦ μαντιλιού

Τό κέντημα ἦταν ὡς τίς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας ἀπό τούς πιο χαρακτηριστικούς καὶ πλούσιους κλάδους τῆς Ἑλληνικῆς χειροτεχνίας. Καλλιεργήθηκε μὲν μεγάλη ἐπιτυχία καὶ καλαισθησίᾳ σέ δὲς τίς περιοχές τῆς Ἑλλάδας ὡς οἰκιακή κυρίως τέχνη για ἀτομική χρήση. "Οπως οἱ γυναῖκες τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἐργάζονταν στὸν ἄργαλειό, ἔτοι καὶ οἱ νεώτερες Ἑλληνίδες περνοῦσαν τίς ὥρες τους σχεδιάζοντας πολύμορφες χρωματιστές διακοσμήσεις μὲ ἀριστοτεχνικές «βελονίες». Στό ποίημα τοῦ Κρυστάλλη περιγράφεται παραστατικά τό κέντημα ἐνός μαντιλιού πού προοριζόταν γιά γαμήλιο δῶρο στό γαμπρό.

Στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθή κάθεται κόρη
κι ὡριόπλουμο λευκό χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι*.
Τή θάλασσα κεντάει μέ τά νησιά της ὄλα,
κεντάει τόν ούρανό μέ τά λαμπρά του ἀστέρια,
τή γῆ μέ τά πολλά καὶ τά ὡραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἑνα βουνό ψηλό ψηλό καὶ μέγα·
τό χάραμα γλυκά προβάλλει στήν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' ούρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τά διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ισκιωμένα ὀρμάνια*,
κεντάει στές λαγκαδίες μέ πράσινο μετάξι.
Στούς ὄχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογάνε
καὶ φαίνονται βοσκοί καὶ στ' ὅμορφο κεντίδι
φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καὶ γρικάς τραγούδια,
βελάσματα βραχνά καὶ ἡχούς ἀπό τρουκάνια*.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μέ καλαμιές χρυσές. "Ενας ψαράς στήν ἄκρη

κανίσκι: δῶρο.

ὅρμάνι: δάσος.

τροκάνι καὶ τρουκάνι: βαρύ κουδούνι γιά πρόβατα.

πεζόβολο*κρατεῖ καί δόλωμα ἔτοιμάζει.
Κάμπο πλατύ πλατύ μέ σμαραγδένιο νῆμα
όλόγυρα κεντάει. Στήν μέση ἀπό τὸν κάμπο
ποτάμι σιγαλό καὶ φιδωτό ξομπλιάζει*
μέ δάφνες, μέ μυρτιές καὶ μέ δασιά πλατάνια,
μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι
τὸ φλοϊσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τὸ μύρο τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασάίνεις,
πῶς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ἔανοιγεις,
πῶς νιώθεις τὸ ἀπαλό τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
Στήν ἀκροποταμιάν ἀλάφι ζωγραφίζει
πού σκύφτει τὰ νερά νά πιεῖ τὰ κρυσταλλένια
καὶ ἔφονυ σαιτιά στήν πλάτη τὸ λαβώνει·
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τὴν πληγή του,
πάσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ δέν δύνεται τό μαῦρο,
κι ἀπό τὸν ούρανόν, ἀπό τὰ δέντρα γύρα
βοήθεια λέει ζητάει.

'Ολόυρα ἀπό τὸν κάμπο
πλῆθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μέ ὄλόχρυσα σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἀλώνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια
κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἔνα χωριό πλουμίζει
μέ νύφη, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα*, μέ ψίκι*.
Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες* καὶ νεράιδες,
κεντάει κι ἔνα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια·
στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἵδια τῇ θωριά της
ὄλόφαντη ιστορεῖ ἀπό ἐμορφιά καὶ νιότη
καὶ πλοῦτο καὶ ἀρχοντιά καὶ στά λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι.
'Ανάρια τό κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

πεζόβολο: εἶδος διχτυοῦ γιά ψάρεμά σέ ρηχά νερά.

ξομπλιάζω: κεντῶ, στολίζω.

φλάμπουρο: λάβαρο.

ψίκι: γαμήλια πομπή.

λάμιες: τερατώδεις γυναικείες μορφές τῆς μυθολογίας μας.

Έρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό ποίημα σέ ενότητες καί νά βρείτε τί περιγράφει ή καθεμιά.
2. Γιατί ή κόρη κεντάει μέ τόση φροντίδα τό μαντίλι;
3. Μπορείτε άπό τίς σκηνές πού κεντάει ή κόρη νά καταλάβετε τήν κοινωνική της προέλευση;
4. Ποιο τμήμα τοῦ ποιήματος σχετίζεται άμεσότερα μέ τή φροντίδα τῆς κόρης νά έτοιμάσει τό μαντίλι;
5. Ή δομή τοῦ ποιήματος είναι κυκλική. Νά έξηγήσετε πῶς συνδέει ό ποιητής τό τέλος μέ τήν άρχη του.
6. Νά συγκρίνετε τήν περιγραφή τοῦ μαντίλιοῦ μέ τήν περιγραφή τῆς άσπιδας τοῦ Ἀχιλλέα (Ιλιάδα Σ). Τί κοινό ύπάρχει;

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ (1868-1896). Γεννήθηκε στό Συράκο τής Ἡπείρου καί ἔβγαλε τό γυμνάσιο στά Γιάννενα. Τό πρώτο του ποίημα τό δημοσίευσε σέ ήλικια δεκαοχτώ χρονῶν ήταν ἔνα πατριωτικό καί ρομαντικό ποίημα μέ τίτλο *Αἱ σκιαὶ τοῦ Ἀδου*. Αύτό στάθηκε ἀφορμή νά τόν καταδιώξουν οἱ Τούρκοι. "Ετσι κατέφυγε στήν Ἀθήνα, ὅπου ἀναγκάστηκε νά γίνει τυπογράφος γιά νά ζήσει. Ἀρρώστησε καί πέθανε φυματικός στήν Ἀρτα. Ο θάνατός του ἔδωσε ἀφορμή νά προσεχεῖ τό ἔργο του, ίδιως τό ποιητικό· είναι γραμμένο στό πρότυπο τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καί διακρίνεται γιά τή νοσταλγία καί τήν ἀγάπη στή ζωή τής ύπαιθρου. "Εργα του: α) ποίηματα: *Ἀγροτικά, Τραγούδια τοῦ βουνοῦ καί τῆς στάνης, β) πεζά: πεζογραφήματα.*

Πληροφορίες γιά τά βασικά γνωρίσματα τοῦ διηγήματος στή σελ. 100
Πληροφορίες γιά τά βασικά γνωρίσματα τοῦ χρονογραφήματος στή σελ. 296.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

I Η ΘΑΛΑΣΣΑ

1. Τό τρελοβάπτορο (ποίημα), Όδ. Ελύτη: Ό ήλιος ό ήλιατορας	7
2. Ή θάλασσα (πεζό, άπόσπασμα), Ανδρ. Καρκαβίτσα: Λόγια τής Πλώρης	9
3. Συλλογιέμα τούς ναυτικούς (πεζό), Κ. Ούρανη: Άποχρώσεις	13
4. Ό σφουγγαράς (πεζό, άπόσμασμα), Γ. Μαγκλή: Τά παιδιά τοῦ ήλιου καὶ τῆς θάλασσας	17
5. Οί άκολουθοι τῆς τράτας (πεζό), Θ. Ποταμιάνου: Έδω βυθός	22
6. Μιά πίκρα (ποίημα), Κ. Παλαμᾶ: Καημοί τῆς λιμνοθάλασσας	25

II ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ Η ΖΩΗ

1. Τά δεκατέσσερα παιδιά (ποίημα, άπόσπασμα), Ν. Βρεττάκου: Όδοιπορία	29
2. Ή έκδρομή τοῦ Δημητροῦ (πεζό), Κ. Παπά: Στή συκαμιά ἀπό κάτω	32
3. Σελίδα γραπτοῦ (ποίημα), Ζάκ Πρεβέρ: Κουβέντες (μετ. Μ. Μεϊμάρη)	37
4. Πῶς έγινα δάσκαλος (πεζό, άπόσπασμα), Άλεξ. Δελμούζου: Μελέτες καὶ Έργα, Β'	39
5. Τά σκολειά χτίστε (ποίημα, άπόσπασμα), Κ. Παλαμᾶ: Πολιτεία καὶ Μοναξιά	42

III ΠΟΛΗ - ΥΠΑΙΘΡΟΣ

1. Ή πέρδικα τῆς Σκύρους (πεζό), Ε. Άλεξίου: Καί ύπέρ τῶν ζώντων	47
2. Ρούμελη (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου: Θεῖα δῶρα	51
3. Διακοπές (πεζό, άπόσπασμα), Μ. Κρανάκη: Contre-temps	55
4. Τό φτάσιμο (ποίημα), Γ. Δροσίνη: Θά βραδιάζει	60
5. Άποχαιρετισμός (πεζό), Γαλ. Σαράντη: Περιοδ. Φιλολογική Πρωτοχρονία 1959	61

VI ΤΟ '40 - Η ΚΑΤΟΧΗ

1. Χειμώνας (πεζό), Γ.Α. Βλάχου: Έφημ. Καθημερινή (Δεκέμβριος 1940)	71
2. Θά ρθει ώρα (πεζό, άπόσπασμα), Α. Βλάχου: Τό μνήμα τῆς γριᾶς	74
3. Κατοχή (ποίημα), Κ. Ούρανη: Ποιήματα	77
4. Επεισόδιο (πεζό), Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: Άφρικανική περιπέτεια	78
5. Φύλλα κατοχῆς - 26 Φλεβάρη 1943 - (πεζό), Ιωάννης Τσάτσου: Φύλλα κατοχῆς	82
6. Άνασταση (ποίημα), Α. Σικελιανοῦ: Λυρικός Βίος, Γ'	85

V ΟΙ ΝΕΟΙ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Σελίδα

1. Είς τόν ιερόν λόχον (ποίημα, άπόσπασμα), Ά. Κάλβου: <i>'Ωδαι'</i>	89
2. <i>Excellsior</i> (ποίημα), Λ. Μαβίλη: <i>Σονέτα</i>	90
3. Παιύλος Μελάς (ποίημα), Κ. Παλαμᾶ: <i>Πολιτεία καὶ Μοναξιά</i>	92
4. Στούς σκοτωμένους σπουδαστές τοῦ Νοεμβρίου (ποίημα), Λένας Πα- πᾶ: <i>Περιοδ. Εύθύνη</i> , τεύχος 35	95

VI Η ΑΓΑΠΗ

1. Παιζει ἀπόψε τό φεγγάρι (ποίημα), Μ. Μαλακάστη: <i>'Ωρες</i>	99
2. Οἱ γλάροι (πεζό), Ή. Βενέζη: <i>Αἰγαῖο</i>	102
3. Μιά μυγδαλιά (ποίημα), Ν. Βρεττάκος: <i>'Οδοιπορία</i>	109
4. Ό μικρός πρίγκιπας καὶ ἡ ἀλεπού (πεζό, άπόσπασμα), Σαίντ-Έξυπερύ: <i>'Ο μικρός πρίγκιπας</i> (μετ. Σ. Τσίρκα)	110

VII ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στήν Παναγίτσα στό Πιργύ (ποίημα), Α. Παπαδιαμάντη: <i>'Απαντα, Ε'</i> (Βαλέτα)	119
2. Θείον όραμα (πεζό), Ά. Καρκαβίτσα: <i>Λόγια τῆς πλώρης</i>	121
3. Τό μοιρολόγι τῆς Παναγίας (τραγούδι δημοτικό)	128
4. Μαριάμ (πεζό), Αἴμ. Δάφνης: <i>Τ' ἀγαπημένα μου διηγήματα, τόμος Γ'</i>	130
5. Τό Πάσχα (πεζό), Κ. Ρωμαίου: <i>Κοντά στίς ρίζες</i>	133
6. Ή ήμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διον. Σολωμού: <i>'Απαντα</i>	139
7. Τό φύτευμα τοῦ χωριοῦ (πεζό, άπόσπασμα), Ν. Καζαντζάκη: <i>'Ο Χριστός ξανασταυρώνεται</i>	141

VIII ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ

1. Περάσαμε κάβους πολλούς (ποίημα, άπόσπασμα), Γ. Σεφέρη: <i>Μυθι- 'στόρημα</i>	147
2. Στό Αίγαιο, ἐνῶ ἡ συμφωνία τελειώνει (πεζό, άπόσπασμα), Ή. Βενέζη: <i>Αἰολικὴ Γῆ</i>	148
3. Τό τέλος τῆς αἰχμαλωσίας (πεζό, άπόσπασμα), Σ. Δούκα: <i>Ίστορία ἐνός αἰχμαλώτου</i>	155
4. Έξοδος (πεζό, άπόσπασμα), Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ: <i>Τρίπολη τοῦ Πόντου</i>	160

IX Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

1. Ό ζωντανός ὁ χωρισμός (τραγούδι δημοτικό), Συλλογή Γ. Χασιώτη	167
2. Βαρύτερη ἡ ξενιτιά (τραγούδι δημοτικό), Φ. Παπανικολάου: <i>Λαογρα- φικά Δυτ. Μακεδονίας Α'</i>	168
3. Μάνα, πολλά μαλώνεις με (τραγούδι δημοτικό), Α. Jeannarakis <i>"Άσματα Κρητικά</i>	168
4. Χωρισμός (τραγούδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: <i>'Εκλογαί</i>	169
5. Ή λαχτάρα τοῦ γερο-'Ανεστη (πεζό), Ά. Έφταλιώτη: <i>Νησιώτικες ίστορίες</i>	170
6. Άληθινό παραμύθι (πεζό), Ά. Έφταλιώτη: <i>Νησιώτικες ίστορίες</i>	173
7. Έπιστροφή (ποίημα), Νίκ. Βρεττάκου: <i>'Οδοιπορία</i>	178

	Σελίδα
8. Πατρίδα (ποίημα), Λ. Μαβίλη: Σονέτα	179
9. 'Ο γυρισμός του ξενιτεμένου (ποίημα, άπόσπασμα), Γ. Σεφέρη: 'Ημερολόγιο Καταστρώματος Α'	180
X Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ	
1. Ποσειδωνιάται (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη: Άνεκδοτα ποιήματα	183
2. Στά 200 π.Χ. (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη: Ποιήματα	185
3. 'Αρχαίοι άνθρωποι της Άνατολής (πεζό), Φ. Κόντογλου: Τό Αιβαλί, ή πατρίδα μου	187
4. "Ενα έθνος νεόφυτωχο (πεζό, άπόσπασμα), Γ. Θεοτοκά: Λεωνής	194
5. 'Από τή Χίο στήν Άλεξάνδρεια (πεζό, άπόσπασμα), Στ. Τσίρκα: 'Η νυχτερίδα	198
XI ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ	
1. Τό πέραμα (πεζό), Κ. Παρορίτη: Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 32	205
2. 'Ο έναέριος (πεζό), Π. Γλέζος: Τό σπίτι με τά περιστέρια	212
3. Τό τέλος (πεζό), Γ. Σαράντη: Νά θυμάσαι τή Βίλνα	218
4. Τό παιδί με τά κεράκια (πεζό), "Α. Τερζάκη: Προσανατολισμός στόν αιώνα	223
5. Παραμονή Χριστούγεννα (πεζό), Φ. Κόντογλου: Τό Αιβαλί, ή πατρίδα μου	227
6. Νυχτερινές έπισκεψεις (πεζό, άπόσπασμα), Λ. Νάκου: Γή τής Βοιωτίας	231
7. "Ενα παλιό μήνυμα γιά τό σύγχρονο κόσμο, (πεζό) μετ. Ζ. Λορεντζάτου: Τό Βημα	237
XII ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ	
1. Σούνιο (ποίημα), Γ. Γκούλμπεργκ (μετ. Ι.Θ. Κακριδή): Έγκυκλοπαίδεια Σύγχρονης Λογοτεχνίας	243
2. Προσκύνημα στό Μεσολόγγι (πεζό), Κ. Ούρανη: Ταξίδια στήν Έλλαδα	244
3. Τό 'Αγιον "Ορος (πεζό), Γ. Θεοτοκά: Ταξίδια στή Μέση Άνατολή και τό 'Αγιον "Ορος	249
4. Στίς έρημιες τής Λαπωνίας (πεζό), Θ. 'Αθανασιάδη-Νόβα: "Ενα μήνα στό Βόρειο Πόλο	252
5. Δίπλωμα άνθρωπου (πεζό), Ν. Καζαντζάκη: Αγγλία	258
XIII ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΑ	
1. Θουρίος (ποίημα, άπόσπασμα), Ρήγα Βελεστινλή: Θουρίος	265
2. Σχολειά πρώτα (πεζό, άπόσπασμα), Θ. Πετσάλη-Διομήδη: Μαυρόλυκοι	266
3. 'Επέσανε τά Γιάννενα (ποίημα), 'Α. Βαλαωρίτη: "Εργα	271
4. 'Η Σουλιωτοπούλα (πεζό), Γ. Βλαχογιάννη: Μεγάλα χρόνια	273
5. Τά νησιά τής Έλλαδας (ποίημα, άπόσπασμα), Μπάιρον: Δόν Ζουάν (μετ. 'Α. Έφταλιώτη)	274
6. 'Από τόν "Υμνον εις τήν Έλευθερία (ποίημα, άπόσπασμα), Δ. Σολωμοῦ: "Απαντα	277
7. 'Ο Κολοκοτρώνης μέλος τής Φιλικής (πεζό, άπόσπασμα), Σ. Μελά: 'Ο γέρος τοῦ Μοριᾶ	278
	349

8. Πρός τούς Γαλαξειδιώτες (πεζό), Ό. Ανδρούτσου: Ἀνθολογία τῆς δημοτικής πεζογραφίας (Βαλέτα)	283
9. Στό στρατηγό Λαφαγιέτ (πεζό, μετάφραση), Α. Κάλβου: Ωδαί	287

XIV Η ΠΑΛΙΑ ΖΩΗ

1. Οι τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας (ποίημα, ἀπόσπασμα), Γ. Ρίτσου: Ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν	291
2. Ἡ ἀποσώστρα (πεζό), Α. Παπαδιαμάντη: Ἀπαντα, τ. Δ' (Βαλέτα)	292
3. Ἡ παλιά Ἀθήνα (πεζό), Π. Νιρβάνα: Περιοδ. Νέα Ἐστία, 1931	296
4. Πρωινό Κυριακῆς στήν Κέρκυρα (πεζό), Π. Παλαιολόγου: Ἀγάπη μου Κέρκυρα	300
5. Τό παραστράτημα τοῦ Προέδρου (πεζό), Ζ. Παπαντωνίου: Διηγήματα	304
6. Ὁσο περνᾶν τά χρόνια μου (ποίημα), Κ. Παλαμᾶ: Πολιτεία καὶ Μοναξιά	308
7. Ὁ Δόν Κιχώτης καὶ οἱ ἀνεμόμυλοι (πεζό, ἀπόσπασμα), Μ. Θερβάντες: Δόν Κιχώτης (μετ. Κ. Καρδαίου)	310

XV ΑΓΩΝΕΣ ΑΚΡΙΤΩΝ-ΚΛΕΦΤΩΝ

1. Τοῦ μικροῦ βλαχόπουλου (τραγούδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: Ἐκλογαί	315
2. Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ (τραγούδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: Ἐκλογαί	317
3. Ὁ διγενῆς Ακρίτας (ποίημα), Κ. Παλαμᾶ: Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι	319
4. Τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας (πεζό), Ι.Θ. Κακριδῆ: Ὁμηρικά θέματα	320
5. Τοῦ Μπουκουβάλα (τραγούδι δημοτικό), Τό δημοτικό τραγούδι: Κλέφτικα (ἐπιμ. Ἀλ. Πολίτη)	325
6. Τοῦ κλέφτη τό κιβούρι (τραγούδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: Ἐκλογαί	326

XVI ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

1. Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος (πεζό, ἀπόσπασμα), Όδ. Ελύτη: Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος	331
2. Ὁ χριστιανός ζωγράφος (πεζό, ἀπόσπασμα), Π. Πρεβελάκη: Τό χρονικό μιᾶς Πολιτείας	336
3. Ὁ ριμαδόρος (πεζό, ἀπόσπασμα), Ν. Καζαντζάκη: Καπετάν Μιχάλης	338
4. Τό κέντημα τοῦ μαντιλοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη: Ὁ Τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης.	344

Περιεχόμενα

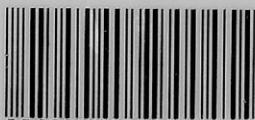
347

Ἐξώφυλλο καὶ Κοσμήματα: Τάσος Μουσταφέλλος

ΑΒΛΕΨΙΕΣ

Σέ μερικά ἀντίτυπα ἔχουν διαφύγει τά παρακάτω σφάλματα. Παρακαλοῦμε νά διορθωθοῦν:

Σελ.	66	ἀράδα	24	γράφε	κελαρύζει
"	85	"	11	"	Μάταια
"	101	"	24	"	χρήση τους
"	110	"	12	"	τοῦ ποιητῆ
"	115	"	14	"	ΣΑΙΝΤ
"	115	"	15	"	εἴκοσι ἕξι
"	121	"	22	"	Ἄνδρεας
"	125	"	36	"	διάσωση
"	140	"	24	"	1818
"	140	"	29	"	1823
"	178	"	25	"	τοῦ ποιητῆ
"	179	"	28	"	τοῦ ποιητῆ
"	180	"	31	"	τοῦ ποιητῆ
"	192	"	38	"	σπονδή
"	200	"	35	"	χού
"	200	"	40	"	χού: (γαλλ. <i>houx</i>): φυτό. τά κλαδιά του χρησιμοποιοῦνται τά Χριστούγεννα γιά διακόσμηση.

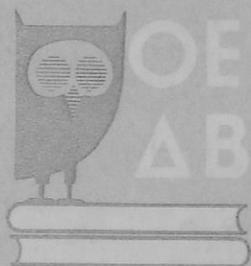

024000019996

ΕΚΔΟΣΗ Α', 1977 (IX) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 150.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 2895/2.8.1977

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: "KABANAS HELLAS" ΗΛΙΑΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής